

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΥ ΠΡΩΤΕΚΔΙΚΟΥ ΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΚΑΙ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΝ ΚΠΟΛΕΙ ΕΚΚΛ. ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ
ΤΗΣ

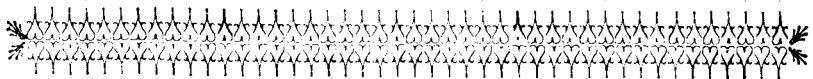
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ
ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ
1904

875

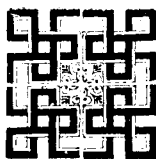
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΥ ΠΡΟΤΕΚΤΟΡΟΥ ΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΕΚΚΛ. ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ
ΤΗΣ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ
(1—1900 μ. Χ.)

«Εως τοῦ θανάτου ἀγωνίῃσαι περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ Κύριος ὁ Θεὸς πολεμήσει ὑπὲρ σοῦ». (Σειράχ Δ', 28).

«Ἐγὼ ὑμῖν εὐαγγελίζεμαι, παρ' ὃ παρελάβετε, καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἢ, ἀνάθημα ἔστω». (Ἀπόστ. Παῦλος πρὸς Γαλάτας ἐπιστ. Κεφ. Α', 8, 9).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ
ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ

1904

Τ Ω Ι

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΩ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΩ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ

ΠΡΩΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩ Ε΄

ΤΩ ΑΠΟ ΕΦΕΣΟΥ

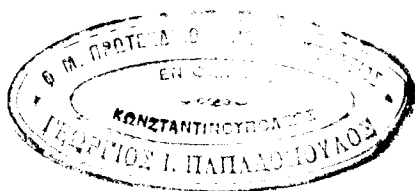
ΕΥΓΝΟΜΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΥΪΙ ΚΗΣ ΑΦΟΣΙΩΤΕΩΣ ΕΝΕΚΕΝ

ΤΟ ΑΙΤΟΝ ΤΟΥΤΟ ΠΟΝΗΜΑ

ΕΥΣΕΒΑΣΤΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

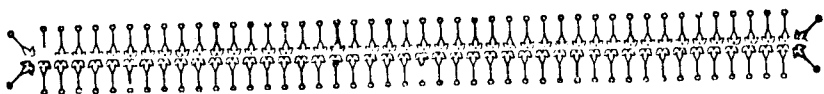
Ο ΠΟΝΗΣΑΣ

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ἐμὴν σφραγίδα.

17685

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος Σελίς α—νς'

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ (1—700)

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α'.

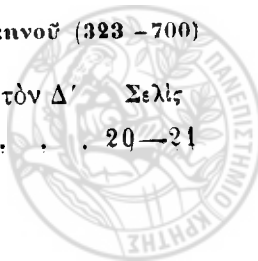
Ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου
(1—323)

Ἀρχὴ καὶ καταγωγὴ τῆς ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ καθιερωθείσης ἱερᾶς Μουσικῆς . . .	Σελίς 1—7
Ἡ Μουσικὴ ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους	8—9
Τὸ μονωδικὸν εἶδος τῆς ψαλμωδίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ	—10
Ἡ φωνητικὴ μουσικὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ	10—12
Ἡ κατὰ συμφωνίαν, ὑποφωνίαν καὶ ἀντιφωνίαν ψαλμωδία ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ	12—14
Τὰ πρῶτα χριστιανικὰ ᾄσματα	14—16
Οἱ πρῶτοι μελωδοὶ καὶ ὕμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας	17—19

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'.

Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Δαμασκηνοῦ (323—700)

Τεχνικὸς διοργανισμὸς τῆς Μουσικῆς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα	Σελίς 20—21

	Σελίς
Ψάλλται καὶ ἰσοκράται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ	21—23
Ἡ θυμελικὴ μουσικὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν	
Δ' αἰῶνα	23—26
Οἱ κατὰ τῶν αἰρέσεων ὀρθόδοξοι ὕμνοι	26—28
Οἱ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος μέχρι τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ	
ὕμνογράφοι καὶ μελοποιοὶ	28—38
Ἡ ἀλφαιτικὴ μουσικὴ παρασημαντικὴ κατὰ τὸν	
Δ' αἰῶνα	38—40
Ἡ Ἀμβροσιανὴ ψαλμωδία καὶ ἡ Γρηγοριανὴ	40—42
Ἡ μουσικὴ χειρονομία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸν Δ'	
αἰῶνα	42—43

Η ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ (700 - 1453)

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ'.

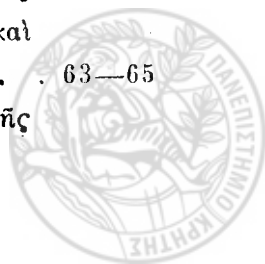
**Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ὁ τῆς ἱερᾶς Βυζαντινῆς Μουσικῆς
διαρρυθμιστὴς καὶ ἀνακαινιστὴς**

	Σελίς
Βίος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ	44—47
Τὰ ποιητικὰ καὶ ῥηματικὰ ἔργα τοῦ Δαμασκηνοῦ	47—53

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ'.

**Ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος μέχρι τοῦ Μαΐστορος Ἰωάννου τοῦ Κουκκουζέλη
(700—1100)**

	Σελίς
Οἱ σύγχρονοι τοῦ Δαμασκηνοῦ ὕμνογράφοι καὶ ῥι- σματογράφοι	54—55
Ἡ μονὴ τοῦ Στουδίου καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ὕμνογράφοι καὶ ῥισματογράφοι κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα	55—57
Οἱ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ὕμνογράφοι καὶ μελωδοὶ τῆς Ἐκκλησίας	57—62
Ἡ ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος παρακμὴ τῆς ὕμνογραφίας καὶ οἱ πρὸ τοῦ Μαΐστορος Κουκκουζέλη ὕμνογράφοι καὶ μελωδοὶ	63—65
Ἡ ἐκ τοῦ Βυζαντίου εἰσαγωγή τῆς Ἐκκλησιαστικῆς	

—(ζ)—

Μουσικῆς εἰς Ῥωσσίαν	Σελίς 65—68
Ἡ Γρηγοριανὴ καὶ ἡ Παλαιστρινιανὴ μουσικὴ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας	68—73

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Ε΄.

Ἀπὸ τοῦ Κουκκουζέλη μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως
(1100—1453)

Ἰωάννης Μαΐστωρ ὁ Κουκκουζέλης	Σελίς 74—78
Οἱ ἀπὸ τοῦ ΙΒ΄ μέχρι τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος ὑμνογράφοι καὶ μουσικοὶ	78—83

Η ΝΕΩΤΕΡΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ (1453 — 1900)

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΣΤ΄.

Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως
μέχρι Πέτρου τοῦ Πελοποννηδίου (1453—1730)

Ἱστορικὴ συνάφεια τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς	Σελίς 84—88
Οἱ ἀπὸ τοῦ ΙΕ΄ μέχρι τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ὑμνογρά- φοι καὶ μουσικοὶ	88—95

Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν Πρωτοψαλτῶν τῆς ἀγιο-
τάτης Μεγάλης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως 96—115

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Ζ΄.

Ἀπὸ Πέτρου τοῦ Πελοποννηδίου
μέχρι τῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας γραφικῆς μεθόδου (1730—1814)

Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος καὶ ἡ παρασημαντικὴ αὐ- τοῦ	Σελίς 116—124
Ὁ πρόδρομος τῆς νέας γραφικῆς μεθόδου	125—126

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Η΄.

Ἀπὸ τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας γραφικῆς μεθόδου
μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (1814—1900)

Ἡ καθιέρωσις τῆς νῦν ἐν χρῇσει παρασημαντικῆς ἡ μεθόδου	Σελίς 127—132

	Σελίς
Περὶ τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου . .	132—136
Οἱ μαθηταὶ τῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου . .	136—161
Γεώργιος ὁ Λέσβιος καὶ τὸ σύστημα αὐτοῦ . .	162—164
Αἱ μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἑκκλησιαστικαὶ Μουσικαὶ	
Σχολαὶ	165—182
Ἡ διὰ Μουσικῶν Συλλόγων καλλιέργεια τῆς Ἑκ-	
κλησιαστικῆς Μουσικῆς κατὰ τοὺς κάτω χρόνους . .	182—206
Ἰωάννης ὁ Χαβιαρῆς καὶ τὸ ἁρμονικὸν μουσικὸν	
αὐτοῦ σύστημα	206—209
Οἱ μουσικοὶ τοῦ 10' αἰῶνος	210—227
Ἡ Ἑκκλησιαστικὴ Μουσικὴ ἐν Ἀθήναις	228—252

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

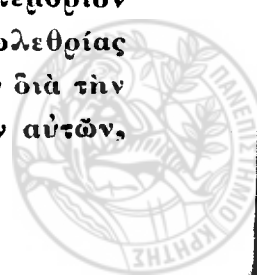
Η ἱστορία τῆς ἱερᾶς Βυζαντινῆς μουσικῆς, ἐξετάζουσα πῶς ἡ ἐκ λειψάνων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς μοῦσα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μελωδίας διεμορφώθη, ποίας ἔσχε κατὰ καιροὺς φάσεις καὶ τύχας, ὑπὸ τίνων μελωδῶν, ὕμνογράφων καὶ μουσικῶν ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος ἄχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐκαλλιεργήθη, καὶ πῶς οἱ πατέρες ἡμῶν μεριμνῶντες περὶ ταύτης συνεβάλλοντο πρὸς πιστὴν διαφύλαξιν αὐτῆς ἐν ἡμέραις δόξης ἢ ἐν ἡμέραις χαλεπαῖς, τυγχάνει ἀναμυθιόλως χρησιμωτάτη παντὶ ὁμογενεῖ, ἰδίᾳ δὲ τοῖς περὶ τὴν θεῖαν τέχνην ἀσχολούμενοις.

Στερούμενοι δὲ ἄχρι τοῦδε συγγραφῆς εἴτε ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ εἴτε ἐν εὐρωπαϊκῇ τινι γεγραμμένης, εἰς ἣν νὰ ἐνορῶμεν ὡς ἐν κατόπτρῳ τὴν ἱστορικὴν εἰκόνα τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς, τοῦ τιμαλφοῦς τούτου πατρώου κειμηλίου, ἐπεχειρήσαμεν τῇ συννυθάνσει τῆς προκειμένης βίβλου, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι τοῖς σπουδάζουσι τὴν ἱερὰν τέχνην ἐν Μουσικαῖς Σχολαῖς ἐπαρ-

κοῦν καὶ ὠφέλιμον παρεχόμεθα βοήθημα, τοῖς περὶ πλείστον ποιουμένοις τὸν πάτριον τοῦτον θησαυρὸν ἐγκόλπιον ἀλεξιτήριον, τοῖς κραδαινόμενοις καὶ ὑποσκελισθῆναι κινδυνεύουσι ξενομανοῦσιν ὁμογενέσιν ὑπέρεισμα ὁμιλίῃ, ὀρμητήριον δὲ τοῖς σοφοῖς φιλόστορον ἡμετέροις τε καὶ ξένοις μουσικολόγοις, τοῖς συντελέσουσι πρὸς διάλυσιν τῆς ἀχλύος τῆς περικαλυπτούσης τὰς ἀφ' ἐγγεῖς σελίδας οὐ μόνον τῆς φιλολογικῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἱστορίας, εἰ δυνατόν, αὐτοῦ τοῦ μέλους.

Πρὸς ἀπαρτισμὸν τοῦ ἔργου πολλὰ συγγράμματα ἐξεμελετήσαμεν, ἅμα δὲ ἀνελεξάμεθα μετὰ ἐργῶδεις μελέτας καὶ ἐρεῦνας ἐν βιβλιοθηκαῖς τὰς σποράδην κειμένας ἱστορικὰς εἰδησεις περὶ τοῦ μουσικοῦ ἀντικειμένου, ὡς βάσιν ὅμως ὑπεθέμεθα τὴν τῷ 1890 ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» ἡμετέραν πρωτογενῆ συγγραφὴν, ἥ περὶ τε τὴν διάθεσιν τῆς ὕλης καὶ τὴν τῶν καθέκαστα αὐτῆς διεξαγωγὴν ἐν τοῖς πλείστοις οὐκ ἠκολουθήσαμεν, πολλαχῶς δὲ αὐτὴν διεσκευάσαμεν, τὰ μὲν παραλιπόντες καὶ δὴ τὸ πλῆθος τῶν σημειώσεων καὶ τὰ ἐκ συγγραφέων μακροσκελῆ χωρία, τὰ δὲ συντομώτερον ἢ ἐλλιπέστερον ἐκτεθειμένα συμπληρώσαντες ἢ ἐπεκτείναντες, καὶ πολλὰς ἄλλας προσθήκας τε καὶ μεταβολὰς ποιησάμενοι.

Περὶ τοῦ πρωτογόνου ἐκείνου ἡμετέρου τέκους τὴν ἐλαχίστην ἡμεῖς ἀποφεύγοντες νὰ ἐξενέγκωμεν κρίσιν, ἐπαφίεμεν ταύτην εἰς τὴν κρατιστέουσαν μερίδα τῶν παρ' ἡμῖν λογίων καὶ μουσικολόγων. Δημοσιεύοντες τοίνυν ἐνταυθοῖ μόνον τὰς ἐκ τῆς κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1891 ἐπισυμβάσης μοι ἀριγνώτου πανωλεθρίας ἀνευρεθείσας βιβλιοκρισίας ἀνδρῶν διασήμεν διὰ τὴν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ μουσικῇ ὑπεροχὴν αὐτῶν,

δὲν δυνάμεθα ὅμως ἀλλ' ἢ πολλὰς νὰ ἀνομολογήσωμεν χάριτας οὐ μόνον αὐτοῖς ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς διαπρεπέσι σοφοῖς τῆς Εὐρώπης ἀνδράσι, τοῖς ἀφιερῶσθαι εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον σελίδας πολλὰς καὶ κρίσεις τὰ μάλιστα εὐμενεῖς, δημοσιευθείσας εἰς ἔγκριτα ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Ρωσσίᾳ περιοδικά.

Ἴδου αἱ χάρις εἰς τὴν φιλικὴν συναντίληψιν ἀνδρὸς ζηλωτοῦ καὶ ἀκαταπονήτου ἐν Πειραιεὶ τὰς διατριβὰς ποιουμένου περιωθεῖσθαι ἡμῖν βιβλιοκρισίαι.

Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τὸ ἐπίσημον ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τῇ ἀπολύσει ἐκ τῶν πατριαρχείων τῆς τῷ 1892 ἐκδοθείσης πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἐγκυκλίου, συνιστώσης τὸ ἡμέτερον πόνημα, προέταξε τάδε :

Ἀπελύθη ἐκ τῶν πατριαρχείων ἡ ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» δημοσιευομένη πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐγκύκλιος, συνιστώσα τὸ γνωστὸν πόνημα τοῦ ἐλλογίμου μουσικολόγου καὶ δημοσιογράφου κ. Γ. Παπαδοπούλου, ἐπιγραφόμενον «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς», οὐ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἢ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ἀκριβεστέραν ἐποικίστατο ἀνάλυσιν.

Τὸ ἔργον τοῦ κ. Γ. Παπαδοπούλου, ὅστις μόνος παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας, ἠσχολήθη εἰδικῶς εἰς τὸ σπουδαιότατον ζήτημα τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, εὐμενεστάτης ἔτυχεν ὑποδοχῆς παρὰ τε τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς ξένοις, ἀναγνωρισθὲν καὶ δικαίως ὡς ἐν τῶν ἀρίστων πονημάτων τῆς φιλολογίας τῆς ἡμετέρας ἱερᾶς μουσικῆς· ἐφ' ᾧ δικαίως ἢ τε Α. Θ. Παναγιώτης καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος συνιστῶσι θερμῶς τὴν διὰδοσιν τούτου πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὸν οἰκουμένικόν θρόνον ἀγίοις ἀρχιερεῦσιν, οἵτινες ἐσμεν βέβαιοι, ἀσμένως ἀποδέξονται τὴν τῆς Ἐκκλησίας σύστασιν καὶ πάσῃ δυνάμει ἐνεργήσουσι τὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν διὰδοσιν τοῦ σπουδαίου τούτου πονήματος, ὅπως οὕτω καὶ τὸ ἔργον γένηται ὅσον οἶόν τε γνωστὸν καὶ ὁ φιλόπονος αὐτοῦ συγγραφεὺς ἐπαξίως τῶν πόνων καὶ θυσιῶν αὐτοῦ ἀμειδόμενος, προδῇ θαρραλέως εἰς

- † Ὁ Χαλκηδόνος ΙΩΑΚΕΙΜ ἐν Χριστῷ ἀγαπντὸς ἀδελφός
- † Ὁ Δέρκων ΚΑΛΑΙΝΙΚΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπντὸς ἀδελφός
- † Ὁ Βερροίας ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπντὸς ἀδελφός
- † Ὁ Δράμας ΓΕΡΜΑΝΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπντὸς ἀδελφός
- † Ὁ Αἰδυμωταίχου ΜΕΘΟΔΙΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπντὸς ἀδελφός
- † Ὁ Σωζουαγαθουπόλεως ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπντὸς ἀδελφός
- † Ὁ Κορυτσᾶς Φ' ΑΘΘΕΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπντὸς ἀδελφός
- † Ὁ Βελεγράδων ΔΩΓΟΘΕΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπντὸς ἀδελφός
- † Ὁ Ἑλασσῶνος ΝΙΚΟΛΗΜΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπντὸς ἀδελφός.

Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἱεραρχῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου συνέστησαν τὸ ἡμιέτερον πόνημα εἰς τὸ ποίμνιον αὐτῶν διὰ καταλλήλων ἐγκυκλίων, ἐξ ὧν δημοσιεύομεν τὰς ἐν τῇ «Νέα Ἐπιθεωρήσει» τύποις ἐκδοθείσας μετὰ τῶν προταχθεῖσων συστάσεων (Ἔτος Β', ἀρ. 394 καὶ 452, φύλλ. τῆς 14 Ἰανουαρίου καὶ 24 Μαρτίου 1892).

Ἴδου πῶς προελογίσατο ἡ «Νέα Ἐπιθεώρησις» :

Γνωστὸν τυγχάνει τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώταις ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν φιλολογία ἐπλουτίσθη ὀρθῶς διὰ συγγράμματος περισπουδάστου, ὅπερ μετὰ πολυχρονίους μελέτας καὶ ἐργάσεις ἐρεῦνας συγγράψας ἐξέδωκεν ὁ γνωστὸς μουσικοῖστοριοδίτης καὶ φίλος συνεργάτης τῆς «Νέας Ἐπιθεωρήσεως» κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμάσαντες ἐπιφανέστεροι μελωδοί, ὕμνογράφοι, μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι». Περὶ τοῦ ὀγκωδεδάτου τούτου πονήματος, ἡ δημοσιογραφία ἐνταῦθα τε, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Εὐρώπῃ εὐφύημως ἔγραψεν, οἱ δὲ πλείστοι τῶν ἱεραρχῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐκτιμῶσαντες τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἔργου, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως καὶ διαδόσεως τῆς πειριίου ἱερᾶς ἡμῶν μουσικῆς ζῆλον τοῦ συγγραφέως ἐπιθυμοῦντες νὰ ὑπεκκαύσωσι καὶ δι' ἐγκυκλίων καταλλήλων τὴν ἐκδοσὶν αὐτοῦ ἀνήγγειλαν καὶ τὴν πρόδοκτησιν αὐτοῦ συνέστησαν τοῖς ἑαυτῶν πνευματικοῖς τέκνοις πρὸς ὅ,τι μείζονα διάδοσιν τοῦ ἔργου. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθεισῶν ἀρχιερατικῶν ἐγκυκλίων, κατὰ προτίμησιν δημοσιεύομεν ὧδε τέσσαρας, ὧν ἡ ἐκδοσις καὶ ὑπὸ ὑλικὴν ἐποψὴν ὑπῆρξε λίαν ἐνθαρρυντικὴ διὰ τὸν φιλοπονώτατον συγγραφέα.

† Εὐλαβέσταιοι ἱερεῖς καὶ ἐντιμώτατοι ἐφοροεπίτροποι τῆς ἐν . . . ὀρθοδόξου Κοινότητος τῆς καθ' ἡμᾶς θεοδώστου Μητροπόλεως, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ καὶ περισπούδαστα, χάρις εἰν ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Κυρίου. Ὁ ἐν τῇ βασιλευούσῃ γνωστός λόγιος καὶ δημοσιογράφος κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, ἐξ ἐνθέου ζήλου πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικὴν, τὸν προγονικὸν τοῦτον θησαυρὸν, παροριώμενος, κατόπιν λιπαρῆς καὶ ἐπιμεμελημένης ἐπὶ τοῦ μουσικοῦ ζητήματος σπουδῆς, κατήρτισε καὶ τύποις ἐξέδωτο τὸ παγκοίνου ἤδη φήμης ἀπολαύσαν σύγγραμμα αὐτοῦ «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς κτλ». Τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν ἀξιόλογον τοῦτο φιλοπρόνημα τοῦ φιλοτίμου καὶ μουσοτραφεῦς συγγραφέως μετὰ τῆς δεούσης ἀκριβολογίας ἐξετάζον καὶ ἀφηγοῦμενον τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων καὶ τὴν σχέσιν τῆς νεωτέρας πρὸς τὴν ἀρχαίαν, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ τὰς καλλονὰς ἀμφοτέρων ἀποκαλύπτων, ἐφέειλκυθεν ἅμα τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ τὴν προσοχὴν παντὸς τοῦ λογίου καὶ μουσικοῦ κόσμου καὶ αἱ εὐμενέστεραι ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ περὶ αὐτοῦ κρίσεις διευτυπώθησαν καὶ ἐξεφράσθησαν. Τὴν γενικὴν ταύτην ὑπόληψιν τοῦ ἐν λόγῳ συγγράμματος καὶ ἡμεῖς συμμεριζόμενοι καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ ὠφέλειαν τῷ ἐντυγχάνοντι ὑπολογίζοντες, ἐγνώμεν ἀπολύσαι τὴν παροῦσαν ἡμῶν εὐχετικὴν, δι' ἧς θερμῶς αὐτὸ συνιστῶντες ὑμῖν τε καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ὑμετέρᾳ Κοινότητι εὐσεβόφθοροι φιλόστοργοι τὴν ἀπόκτησιν αὐτοῦ, συμβουλεύομεν ἵνα σὺν ἄλλοις καὶ ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης ἐκτιμήσεως τῶν πολυειδῶν κόπων καὶ μόχθων αὐτοῦ τὸ προσῆκον θάρος ἀρνούμενος ὁ ἐλλόγιμος συγγραφεὺς συνεχίσῃ τὴν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν φιλολογίᾳ ἀγαστὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν διὰ τῆς ἐκδόσεως παρομοίων ζηλωτῶν συγγραφῶν ἐπὶ κοινῇ ὠφελείᾳ. Ἐν τούτοις ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰν μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ἐν Χαλκιδόνι, ρωϠδ'. Ἰανουαρίου γ'.

† Ὁ Χαλκιδόνος ΙΩΑΚΕΙΜ

† Ἡμέτεροι ἀρχιερατικοὶ ἐπίτροποι, εὐλαβέσταιοι ἱερεῖς, μουσικολογώτατοι ἱεροψάλται, τιμώτατοι δημογέροντες καὶ πρόκριτοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι Χριστιανοὶ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοδώστου ἐπαρχίας, χάρις εἰν ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία.

Γνωστὸν τιθέμεθα πᾶσιν ὑμῖν, ὅτι ὁ ἐλλογιμώτατος μουσικολόγος κ. Γεώργιος Ι. Παπαδόπουλος ὑπ' εὐγενοῦς καὶ θείου ζήλου πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῆς μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας μουσικὴν ὁρμώμενος καὶ διακαῶς

ἐφιέμενος ἵνα αὕτη διὰ τε τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ τὸ τῆς μελωδίας ἡδὺ καὶ τὸ συγκινητικὸν αὐτῆς, ἐξ ὧν μεταρσίοι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ὕψη τοῦ Θεοῦ μεγαλείου, ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀποβαλλομένων τῶν ὀθνείων καὶ ξένων μελῶν, ἐπὶ δώδεκα ὅλα εἴη εἰς συνεχῆ καὶ ἀδιάλειπτον καὶ ἐπιμελῆ μελέτην πάντων τῶν ἀφωρόντων εἰς αὐτὴν ζητημάτων ἐνέκυψε, καὶ μετὰ τὴν πολύμοχθον, σπονδαιοτάτην καὶ καρποφορωτάτην ταύτην ἐργασίαν ἐφιλοτέχνησε καὶ τύποις ἐσχάτως ἐξέδοτο ἐνδιαφέρουσαν καὶ πρωτότυπον καὶ πολλῆς συστάσεως ἀξίαν συγγραφὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς», ἐν ἣ ὁ φιλοπονώτατος καὶ μουσικολογιώτατος συγγραφεὺς, δι' ὕψους λόγου τερπινοῦ ἤμα καὶ σπουδαίου, μετὰ σαφηνείας πολλῆς καὶ ἀκριβείας ἐκτίθησι καὶ λύει τὰ σπουδαιότερα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς ζητήματα, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἰερῶν Ἀποστόλων καὶ καταλήγων εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Τὴν ὠφελιμωτάτην ταύτην συγγραφὴν θερμῶς συνιστῶντες πᾶσιν ὑμῖν ὡς ἀναγκαῖοτάτην καὶ τὰ μάλα χρήσιμον τοῖς τε εὐλαβεστάτοις ἱερεῦσι καὶ τοῖς μουσικολογιωτάτοις ἱεροψάλταις, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ παντὶ φιλομουσῳ καὶ ἐνδιαφερομένῳ γινώσκειν τὰ κατὰ τὴν πατροπαράδοτον ἡμῶν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, προτρεπόμεθα πατρικῶς πάντας ὑμᾶς ἵνα προθυμοποιούμενοι ἀποκτήσῃτε ταύτην ἐγγραφόμενοι συνδρομνταὶ ἐν τῇ ἐπὶ τούτῳ ἐγκλείστως ἀποστελλομένῳ καταλόγῳ καὶ ἐπιστρέφοντες ἡμῖν τοῦτον πρὸς ἀποστολὴν τοῖς ἐγγραφομένοις συνδρομνταῖς τῶν ἀντιτύπων, βέβαιοι ὄντες, ὅτι οὐχὶ μάτην, ἀλλ' ἐπὶ μεγίστῃ ὑμῶν αὐτῶν ὠφελείᾳ θέλετε προσενέγκει τὸν ὁβολὸν ὑμῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν, σὺν τῇ ἀφ' ἡμῶν εὐχῇ καὶ εὐλογίᾳ.

Ἐν Ἀδριανουπόλει, τῇ 2 φεβρουαρίου 1892.

† Ὁ Ἀδριανουπόλεως ΚΥΡΙΑΛΟΣ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.

† Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, μουσικολογιώτατοι ἱεροψάλται, ἔγκριτοι καὶ λόγοιοι καὶ πάντες οἱ εὐλογημένοι χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς θεοδώστου ἐπαρχίας ἡμῶν, τέκνα ἐν Κυρίῳ λίαν ἀγαπητὰ, εὐχόμεθα ὑμῖν ἐν Κυρίῳ πατρικῶς. Λίαν χρήσιμον καὶ ἀνεκτίμητον ὄντως σύγγραμμα παρέσχεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν ὁ ἐλλογιώτατος κ. Γεώργιος Ι. Παπαδόπουλος, τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Τὸ πρωτότυπον καὶ πρωτοφανὲς τοῦτο εἰς τὸ εἶδος αὐτοῦ σύγγραμμα δικαίως ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν σοφῶν

τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἀνδρῶν ὡς τιμαλφῆς ἀδάμας προστεθεὶς ἐν τῇ πενιχρᾷ ἡμῶν ἐκκλησιαστικῇ φιλολογίᾳ. Ἐν τῷ σπουδαίῳ τούτῳ συγγράμματι καταδεικνύει ὁ εὐμαθέστατος αὐτοῦ συγγραφεὺς δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἀποδείξεων ὅτι ἡ παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι ἡ θεία ἐκείνη τῶν ἡμετέρων προγόνων μουσικὴ, δι' ἧς ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἐπὶ δεκαεννέα ἥδη αἰῶνας ἐξυμνεῖ τὴν τριμήλιον θεότητα καὶ τὸν ἀρχηγὸν καὶ θεμελιωτὴν τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως καὶ πάντας τοὺς ἀρστέας καὶ ἀθλητὰς τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ὅτι πᾶσα ἄλλη μεταβολὴ ἢ ἀντικατάστασις θεωρεῖται ὡς ἐκκύβευσις τῆς θείας ταύτης τέχνης. Τὸ χρησιμώτατον τοῦτο σύγγραμμα διὰ πάντα ὀρθόδοξον χριστιανὸν, ἰδίως διὰ τοὺς ἱερεῖς, ἱεροψάλτας καὶ λογίους συνιστῶμεν πᾶσιν ὑμῖν ἐνθέρμως καὶ προτροπόμεθα ὅπως ἕκαστος ὑμῶν προθυμοποιηθῇ νὰ γείνη κάτοχος αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀξία ὥρισται εἰς δύο ἀργυροῦς Μετζντιέδες. Καὶ ταῦτα μὲν ἐξ ἀρχιερατικοῦ καθήκοντος πρὸς ὠφέλειαν τῶν εὐλογημένων ἡμῶν χριστιανῶν, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶναι μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ἐν Διδυμοτείχῳ, τῇ 15 Μαΐου 1891.

† Ὁ Διδυμοτεῖχου ΜΕΘΟΔΙΟΣ

† Εὐλαδέστατοι ἱερεῖς καὶ ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι τῆς καθ' ἡμᾶς θεοδώστου ἐπαρχίας Σάμου, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ, χάρις εἶναι πᾶσιν ὑμῖν, εἰρήνη τε καὶ ἔλεος παρὰ Θεοῦ. Ὁ ἐλλόγιμος κ. Γεώργιος Ι. Παπαδόπουλος, ζήλου πολλοῦ ἐμπεφορημένος ὑπὲρ τῆς πατρῴας εὐσεβείας καὶ τριῶν τῆς ἱερᾶς μουσικῆς τυγχάνων, ἐπελάβετο ἀπὸ μακροῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς ταύτης. Χρονίαις δὲ μελέταις καὶ δαπανηραῖς ἐρευναῖς ἐγκαρτερήσας, ἤγαγεν εἰς πέρας τὸ ἔργον καὶ ἀρτι τύποις ἐκδέδωκεν ὑπὸ τίτλον «Συμβολῶν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς». Διὰ τοῦ συγγράμματος τούτου, ὅπερ, μοναδικὸν ἄλλως παρ' ἡμῖν εἰς τὸ εἶδος αὐτοῦ, ἐξελέγχει οὐ μόνον δαημοσύνην τῆς ἐν γένει μουσικῆς, μάλιστα δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐμβριθῆ καὶ εὐσυνειδητὸν ἐργασίαν περὶ τὰ εἰς αὐτὴν ἀφορῶντα, πολλὰ μὲν δυσδιάκριτα διαλευκαίνονται, πολλὰ δὲ ἄγνωστα τοῖς πολλοῖς γνωρίζονται· ἀγαστὸς ἄρα καὶ ἐπαινετὸς ἐστὶν ὁ συγγραφεὺς ἐφ' οἷς εἰργάσατο, ἄξιον δὲ πάσης συνδρομῆς καὶ τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ παρὰ παντὸς ὀρθοδόξου, ἰδίᾳ δὲ παρὰ τῶν εἰς τὸν ἱερὸν κλῆρον κατειλεγμένων. Ὅθεν καὶ συνιστῶμεν τὴν πρόσκτικσιν τοῦ ἐν λόγῳ συγγράμματος πᾶσιν ὑμῖν, αὐτοῖς τε ἐγγραφομένοις ὡς συνδρομηταῖς καὶ ἄλλους πρὸς τοῦτο προτρέπουσι, τοῦ βι-

δολίου τιμωμένου δύο ἀργυρῶν Μετζντιέδων. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοσοῦτῳ· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος σὺν τῇ ὑπὲρ ὑμῶν εὐχῇ καὶ εὐλογίᾳ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως τῇ 4 Μαρτίου 1891.

† Ὁ Σάμου ΓΑΒΡΙΗΛ.

Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ τὴν φιλοτιμίαν ἡμῶν διαθρύπτει ὅτι τὸ ἡμέτερον σύγγραμμα καὶ ἐν τῇ λιτότητι αὐτοῦ παρέσχεεν ἀφορμὴν ἵνα ἄνδρες ἐπιφανέστατοι ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ μουσικῇ, ὡς ὁ πολὺς Ἀλέξανδρος Ρ. Παγκαθῆς (Α'), ὁ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καθηγητῆς τῆς Θεολογίας Ν. Δαμαλαῆς (Β'), οἱ ἐν Ἑλλάδι ἔγκριτοι μουσικολόγοι Φωκίων Βάμβας (Γ'), Ἀντώνιος Πολιτάκης (Δ'), Ἀθανάσιος Σακελλαριάδης (Ε'), Ἀπόστολος Μακράκης (Σ), Ἀνδρέας Τσικνόπουλος (Ζ), Χρῆστος Βλάχος (Η'), ὁ ἐν Σμύρνῃ Γ. Χαμουδόπουλος (Θ'), καὶ ὁ Ἰωάννης Γαλουσάκης (Ι'), οὐ μόνον αὐτὸ ἐπαινέσωσιν, ἀλλ' ἐξενέγκωσι καὶ περὶ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς κρίσεις τὰ μάλιστα εὐμενεῖς.

Α'.

Μετὰ πλείστης χαρᾶς εἶδομεν ἀρτίως ἐκδοθὲν ἐν Ἀθήναις μεγάλης ἀξίας σύγγραμμα τὰς «Συμβολὰς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς» ὑπὸ Γ. Ι. Παπαδοπούλου, τοῦ ἐξόχως πεπαιδευμένου προέδρου τοῦ ἐν Κωνσταντινίᾳ Μουσικοῦ Συλλόγου «Ὁρφέως».

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελούμενον ἐκ 39 φύλλων τυπογραφικῶν, θεωροῦμεν παντὸς ἐπαίνου ἀνώτερον, οὐ μόνον διὰ τὴν καλλιπείαν καὶ εὐθυκρισίαν τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σπανίαν αὐτοῦ πολυμάθειαν ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον περὶ οὗ πραγματεύεται. Τὰ ὑπ' αὐτοῦ μνημονούμενα, ἀναγνωσθέντα καὶ μελετηθέντα, μετὰ τῆς ὑποθέσεως δὲ σχετιζόμενα συγγράμματα, εἴτε Ἑλληνικὰ, εἴτε ξένα, συμποδοῦνται εἰς ἑκατοντάδας πολλὰς, βιβλιοθήκην ὀλόκληρον.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεσις, ἥς ὁ κ. Παπαδόπουλος ἐπελήφθη ἐστὶν ὁμολογουμένως ἀξία τῆς ἐπιμελείας, μεθ' ἧς ἐνέκυψεν εἰς αὐτήν. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν Μουσικὴ ἀποτελοῦσα τὸ πλὴν τῶν ἱερῶν μυστηρίων πρῶτον μέρος τῶν θρησκευτικῶν ἡμῶν τελετῶν, καὶ ὑπὸ τῶν προγόνων

ἡμῶν κληροδοτηθεῖσα μᾶς ἐπιβάλλει καὶ ἐθνικῶς καὶ θρησκευτικῶς τὸ καθῆκον τῆς σπουδῆς καὶ καλλιτεργείας αὐτῆς.

Εἰσὶν ὅμως, ἢ μᾶλλον ἀνεφάνησαν ἐπ' ἐσχάτων καὶ τινες, οὐχὶ ξένοι, ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων, οἱ εἰς ταῦτα μὴ πληρέστερα συμφωνοῦντες καὶ τὴν νῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἐν χρήσει οὖσαν μουσικὴν, ἣν καὶ ὡς ἔργον μουκ. κρίνουσιν, οἱ μὲν ὡς ξένην καὶ ἐξ Ἀσίας εἰσδύσαν, οἱ δὲ ὡς διαφθαρεῖσαν ὑπὸ ξένην ἐπιτροπὴν, θέλουσι νὰ καταργήσωσιν, ἢ καὶ νὰ μεταρρυθμίσωσιν αὐτήν.

Εἰς τοὺς ταῦτα πιστεύοντας, ἢ ἀσυστητῇ ἐπαναλαμβάνοντας, διότι παρ' ἄλλων τ' ἀκούουσι, θριαμβευτικὴ ἀπάντησις ἐξεδόθη τὸ βιβλίον τοῦ κ. Παπαδοπούλου. Κατὰ τρόπον νομιζομεν ἀμειβομένην μὴ ἐπιδεχόμενον, διὰ μαρτυριῶν σπουδαιοτάτων ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ὡς οὐδὲ τὴν γλῶσσαν, οὐδὲ τὰς ἱεροτελεστίας, οὕτως οὐδὲ τὴν μουσικὴν παρεδέχθη τῆς ἐχθρᾶς αὐτῇ Ἰουδαϊκῆς· οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν νέαν λατρείαν ἀβιέρωσαν τοὺς ναοὺς τῶν ἀρχαίων αὐτῶν ναῶν, ὡς τὸν Παρθενῶνα εἰς τὴν τῆς Ἀειπαρθένου, τὸ Θησεῖον εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον κτλ. καὶ οὐ μόνον εἰς τὴν μέχρι ἐκείνου γλῶσσαν τῶν ὑμνωδιῶν ἐξηκολούθησαν τοὺς νέους ψαλμοὺς αὐτῶν γράφοντες, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μετρικὰς ἐκείνων συνθέσεις ἐνέμειναν τὰς ἐξ ἀνίσων καὶ αὐθαιρέτως συνδυαζομένων ποδῶν συγκειμένας, καὶ προσέτι πλείστας διετήρησαν τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μουσικῇ ἐν χρήσει ἐκφράσεων. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ πρὸ πάντων καταδεικνύει ὁ συγγραφεὺς ὅτι τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ, οἷα μέχρι τοῦδε διατηρεῖται, παραδεδεγμένον τονικὸν σύστημα ἐστὶν αὐτὸ ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ, καθ' ὅσον ὑφίστανται περὶ αὐτῆς μαρτυρίαι καὶ ἀποδείξεις, κατὰ τὰ κυριώτερα ἐστηρίζετο· οὐδὲ μετεβλήθη δὲ παντάπασι διὰ τῶν αἰώνων, καὶ αἱ μόναι ἐνίοτε ἐπαγόμεναι μεταρρυθμίσεις, ἀπέβλεπον οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὴν παρασημαντικὴν κατὰ μεθόδους ἀπλουστεράς καὶ εὐχρηστοτέρας. Καὶ ἐν Ρωσσίᾳ δὲ, καθὰ ἀφηγεῖται, μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰσῆλθον καὶ ἡ ἐκ Βυζαντίου μουσικὴ, καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ ἀναλλοίωτος μέχρι οὗ εἰς αὐτὴν ἀντικατεστήθη ἡ τοῦ Ἰταλοῦ Χερουδίνου.

Προφανέστερα δ' ἀποδεικνύει ὅτι ἡ μουσικὴ, ἣν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν διαρκῶς καὶ πάντοτε ἀπλῶς φωνητικὴ, ἀνευ τῶν ὀργάνων ἢ εἶχε παρὰ τοῖς Ἑβραίοις καὶ ἔχει παρὰ τοῖς καθολικοῖς καὶ προσέτι μονόφωνος ὡς βεβαίως ἦν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χοροῖς, οὓς διεδέχθη· διότι ἂν εἶχεν ἄλλως ἐν ἐκείνοις ἀδύνατον θὰ ἦν τοσοῦτον σπουδαίου συμπτώματος οὐδ' ἴχνος μνείας νὰ ὑπάρχῃ παρ' οὐδενὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων οὐδὲ ν' ἀναφέρηται που ποτὲ χορευτῆς ὀξύφωνος πρὸς ἀντίθεσιν βαρυφώνου.

Διΐσχυρίζεται ἐπομένως ὅτι ἡ ὑπὸ τινων νεωστὶ ἐπιδιωχθεῖσα εἰσαγωγὴ τῆς τετραφωνίας εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν θὰ ᾔτο οὐ μόνον ἀσεδῆς νεωτερισμὸς, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀπειρίας τεχνικῆ ἀσυνέπεια προσκρούουσα εἰς τὰς βάσεις καὶ τὸ σύστημα τῆς γυνδίας Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. μὴ συμβιβαζόμενον πρὸς τὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς, τὰς τῆς ἐν αὐτῇ παραδεδεγμένας τετραφωνίας.

Καὶ τὸ ἔρρινον ἐπομένως τὸ εἰς τὴν ἡμετέραν ψαλμωδίαν ὑπὸ τῶν ἐνασμενιζομένων εἰς τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς τοὺς λαρυγγισμοὺς προσαπιτόμενον, ἐστὶ κυρίως προῖον καὶ ἀποτέλεσμα καὶ αὐτὸ τῆς μονοφωνίας, ἐν ἣ, ἵνα πολλοὶ ὁμοῦ ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς αὐτοκρατορικοῖς ναοῖς πᾶλλὰκις 150 καὶ πλείονες καθ' ἓνα τόνον ψάλλουσιν, ἀνάγκη ἦν ν' ἀναδιδάσῃ καὶ οἱ φύσει βαρυφωνότεροι τὴν φωνὴν τῶν εἰς τὸ ἴσον τῶν ὀξυφωνοτέρων, καὶ νὰ ἐκπέμπωσι τὴν νῦν λεγομένην φωνὴν τῆς κεφαλή.

Ἐπάρχουσι βεβαίως καὶ οἱ ἄνευ οὐδενὸς ἐπιδημονικοῦ διΐσχυρισμοῦ καὶ μόνον ἴσως διότι ἤσκησαν τὴν ἀκοὴν τῶν εἰς τὸ θέατρον μᾶλλον, ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οἵτινες διΐσχυρίζονται ὅτι δυσάρεστοι εἰσὶν αὐτοῖς αἱ ἐκκλησιαστικαὶ μελωδίαί, καὶ ἐπιθυμοῦσιν αὐτῶν τὴν μεταρρυθμίσιν εἰς τετραφωνίας, ἢ ἴσως καὶ εἰς μελωδίας μελοδραματικὰς· τούτοις μένει τὸ θέατρον πάντοτε διαθέσιμον, δύναται δὲ περὶ αὐτῶν νὰ γείνη λόγος προκειμένου περὶ ἀντικειμένων ὀρησκευτικῶν. Τίς οἶδεν ἂν τινὲς διὰ τὸν ἱερέα κομψότερον καὶ μᾶλλον φιλόκαλον δὲν εὐρίσκει τὸ φράκον τοῦ ράβδου· ὁ κ. Παπαδόπουλος, ὅστις οὐδὲν ἀγνοεῖ τῶν τῷ θέμῃ αὐτοῦ ἀφορώντων παρατίθην ἐν ἄλλοις καὶ τὰς ἀλλεπαλλήλους διαταγὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἱερῆς Συνόδου κατὰ τῶν οἰωνοτήποτε νεωτερισμῶν, οὓς τινες αὐθαιρέτως πειρῶνται νὰ εἰσαγάγῃ· διότι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ δὲν ἀγνοεῖ ὅτι τὸ προῖον βῆμα ἐστὶ τὸ μάλιστα κινδυνώδες, αὐτὸ συγκατασύρον καὶ τὰ λοιπὰ εἰς τὸν κρημνὸν τῆς ἀνατροπῆς. Ὡστε οἱ τὴν μουσικὴν ἀξιοῦντες κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν νὰ μεταρρυθμίσωσιν οἱ τοὺς ἀνέκαθεν ἀπὸ τῶν κλαδικῶν χρόνων ὑφισταμένους δύο ἡμιχόρους τὸν δεξιὸν καὶ τὸν ἀριστερὸν καὶ ἓνα θέλοντες νὰ ἐνώσωσι καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῶν ἐκατέρωθεν τοῦ Ἱεροῦ εἰς τὸν γυναικωνίτην ὡς ἐν ταῖς ἀλλοθρήσκαις Ἐκκλησίαις ν' ἀναδιδάσωσιν, οὐ μόνον προσκρούουσιν εἰς τ' ἀνέκαθεν καθιερωμένα ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καταπατοῦσι καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς μόνης δικαιουμένης νὰ διατάτῃ ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων Ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς.

Ἄλλ' ἐπὶ τῶν πλείστων περιπετειῶν δι' ὧν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διήλθεν, ὅσον ἐκ τε καθήκοντος καὶ ἐξ εὐλαθείας συντηρητικὴ καὶ ἂν ἦν

ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ, ἀδύνατον δὲν φαίνεται, οὐδ' ἀπίθανον θεωρεῖ αὐτὸς ὁ κ. Παπαδόπουλος, ὅτι, ἡ μουσικὴ αὐτῆς ὑπέστη ἐνιαχοῦ καὶ ἐνίοτε διαφθοράς τινας προελθούσας ἐξ ἀμελείας, ἢ ἐκ τῆς ἐπιρροῆς ξένων λαῶν, μεθ' ὧν ὁ Ἑλληνικὸς εἶχεν ἔλθει ἐπὶ μακρὸν εἰς συνάφειαν· ἀλλὰ τοῦ κακοῦ τούτου ἂν τῷ ὄντι ὑψίσταται. ἡ θεραπεία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐξαο-
τᾶται ἀπὸ τοῦ πρώτου τυχόντος τοῦ οὐδ' ἐκ τῆς θέσεως, οὐδ' ἐκ τῆς ἐμπειρίας του εἰς τοῦτο δικαιουμένου, ἀλλ' ἐκ τῶν μέτρων αἱ, ὡς πάλιν καταδεικνύει ὁ συγγραφεὺς, ἔλαβε πρὸ πολλοῦ ἥδη καὶ διέταξεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς ἱδρύσεως σπουδαίας σχολῆς πρὸς μόρφωσιν ἱεροψαλτῶν καὶ πρὸς ἐξερευνήσιν καὶ διόρθωσιν πάσης τυχόν παρεκτροπῆς τῆς μουσικῆς ἐκ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς γνησιότητος, καὶ ταῦτα ἐν γνώσει καὶ συνεννοήσει πάντοτε τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐπίσης εὐσεβεῖς καὶ ἐθνωφελε-
στάτας περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων καταβάλλει προσπάθειας.

Εἰς τὰς τοιαύτας ἐνεργείας, εἴτε ἐνταῦθα εἴτε ἐν Κων)πόλει, διότι εἰς ἀμφότερα τὰ κέντρα εἶδιν ἀναπόφευκτοι, οὐδεὶς δύναται ν' ἀναδειχθῇ συντελεστικώτερος τοῦ συγγραφέως τοῦ βιβλίου τούτου, ὃ θέλει γείνει κλασικὸν εἰς τὸ εἶδος του.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 1 Δεκεμβρίου 1890.

(Ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐφημερίδος ἡ Ἑθνικὴ).

A. P. Ραγκαβῆς.

B'.

Ἡ «Ἀκρόπολις» Ἀθηνῶν ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 4 Δεκεμβρίου 1890 ἔγραψε περὶ τοῦ ἡμετέρου πονήματος τάδε :

Ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Δαμαλᾶς ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς ἡμᾶς ἐπαινεῖ καὶ ἐφαίρει μεγάλως τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν πρᾶγματι ἀξιολογώτατον δοκίμιον Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς ὑπὸ τοῦ κυρίου Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, προέδρου τοῦ ἐν Κων)πόλει μουσικοῦ συλλόγου «Ὁρφῆως».

Ὁ κ. Δαμαλᾶς πολὺ ὀρθῶς καὶ εὐφυῶς παρατηρεῖ — καὶ ἡ κεντρικὴ αὐτὴ ἰδέα τοῦ κ. Δαμαλᾶ εἶναι ἀξία βαθυτάτης μελέτης — ὅτι «ἡ μουσικὴ ἡ ἑλληνικὴ, καίπερ ἀναμιχθεῖσα, ὡς καὶ ἡ γλῶσσα, καὶ παραλαβοῦσα καὶ ξενικά τινα στοιχεῖα, φέρει οὐχ ἥττον ἐν μεγάλῳ καὶ ἐν συνόλῳ ἀκέραιον τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐθνικῆς μουσικῆς, ἥτις εἰς μέγιστον ἀχθεῖσα τελειότητος βαθμὸν ὡς πᾶσαι αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, κατέλαβε μετὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου τὴν τότε οἰκουμένην καὶ εἰσῆχθη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Παλαιστίνην, ὡς καὶ τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν μετὰ ταῦτα. Διὰ τοῦτο νῦν ἀνομολογοῦσι πάντες

οἱ περὶ τὴν μουσικὴν ἐντρίβεις εὐρωπαῖοι τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς πολὺ πρὸ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς ιουδαϊκῆς μουσικῆς τοῦ ναοῦ (παράβαλε τὴν Λειτουργικὴν τοῦ Thalhofer 1887 Freiburg ἐν σελ. 538 τοῦ δ' μέρους τοῦ Α' τόμου). κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ συγγραφεὰ οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ ἔσχε καὶ ἐν τῇ μετὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχῇ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς.

Γ'.

Ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις τυπογραφικῶν καταστημάτων τῶν κκ. Κουδουλί-
νου καὶ Ἀθανασιάδου, ἐξεδόθη ἐναγχος σύγγραμμα περιspoύδαστον καὶ
μεγάλῃς ἱστορικῆς ἀξίας ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς
παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» ἡ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ἡ μόνη καὶ
ἀληθὲς ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλ. μουσικῆς, συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ
εὐρυμαθοῦς κ. Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, δημοσιογράφου καὶ προέ-
δρου τοῦ ἐν Κοιν]πόλει μουσικοῦ συλλόγου «Ὁρφέως».

Τὸ πρωτότυπον καὶ σπουδαῖον τοῦτο ἔργον τὸ ἐκ σελ. 592 ἀποτε-
λούμενον, ὅπερ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου πολλὰ καμῶν ἐξεπόνησε καὶ διὰ
κόπων καὶ θυσιῶν ἀφειδῶν ἐπιτυχῶς διεπέρανεν ὁ πολυτίτωρ καὶ φε-
ρέπνορος συγγραφεὺς, πρῶτην ἡδὴ φορὰν ἀνατέλλον ἐν τῷ ἱστορικοφι-
λολογικῷ κόσμῳ, ἀρκοῦντως θὰ διαλευκάνῃ τὸ περὶ τῆς ἡμετέρας ἐκ-
κλησιαστικῆς μουσικῆς πολύκροτον ζήτημα, ὅπερ ἀπὸ πολλοῦ σύμ-
παντα τὸν φιλολογικὸν καὶ μουσικὸν κόσμον ἀπασχόλησε ἡ δ' ἐτι καὶ
ἀπασχολεῖ διὰ τῆς πρωτοτύπου ταύτης συγγραφῆς, δι' ἧς ὁ ἐγκριτος
ἱστορικὸς ὑπερηκόντησε καὶ ὑπερῆρε πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ περὶ μου-
σικῆς πραγματευθέντας, καὶ ἐν ᾧ, ἡλίου φαινότερον, τὸ ἀγχίνουν, ἡ
κριτικὴ ἡ ὀξύνοος, τὸ τῆς κρίσεως ἀσφαλὲς, ἐτι δὲ καὶ τὸ πολὺ τῶν
γνώσεων τοῦ συγγραφέως καταδείκνυται, ὁ χαλκέντερος οὗτος ἱστορικὸς
εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους ἀνατρέχων χρόνους, ἐναργέστατα ἐκ πηγῶν αὐ-
θεντικῶν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἡμετέρα ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ δὲν εἶναι
ἡ τῶν Ἀράβων καὶ Τούρκων ὥς τινες ἀκρίτως καὶ ἀπεριοσκέπτως εἶπον,
ἀλλ' ἡ ἀρχαία ἐκεῖνη ἑλληνικὴ, τοῦθ' ὅπερ μετὰ σθένους πραγματεύε-
ται, πείθων πάντα λογικὸν καὶ ἐχέφρονα, καὶ μὴ ἐκουσίως τυφλώττοντα,
ἀγχει δὲ καὶ πάντας τοὺς ὑπεναντίους, καὶ δὴ τοὺς τὰ πάτρια ἀρνησα-
μένους σημερινοὺς Φραγκομανεῖς καὶ Ἐκφραγκισμένους Γραικύλους, οἵτι-
νες εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συρμοῦ καὶ τὰς φιλοκαίτους τάσεις ἐνδίδον-
τες, ἐτόλμησαν οὐ μόνον νὰ δυσφημῇσιν τὴν πάτριον ἱερὰν μουσικὴν,
τουρκικὴν καὶ βαρβαρόφωνον αὐτὴν ἀποκαλοῦντες, ἀλλὰ καὶ νὰ εἰσαγά-

γῶσιν, ὥς μὴ ὤθειλεν, ἐν τισιν ἱεροῖς ναοῖς, τὴν φραγκοθεατρικὴν μουσικὴν ἵτοι τὴν ἀδεμνον καὶ βέβηλον τῶν ζυθοπωλείων καὶ τριόδων καντάδα.

Τὸ ἐν λόγῳ περισπούδαστον σύγγραμμα μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέν, οὐδόλως χρῆζει τῶν ἡμετέρων ἐπαίνων καὶ ἐγκωμίων, εἶναι δὲ βέλους ἐξεπενκὲς καὶ φήμωτρον, ἅμα δὲ καὶ ὁρμος βαρύσταθμος καὶ τρανόφθογγον τ, ὅπαιον, ὅπερ ὁ χαοίεις καὶ γλαφυρὸς καὶ σθεναρὸς κάλῃμος, ἔτι δὲ καὶ ὁ πολὺς καὶ γόνιμος καὶ φερέπνοος νοῦς τοῦ πολυμαθοῦς Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου ἔσκησε κατὰ τῶν φραγκολεβαντίνων, τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, λέγομεν δὲ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, διότι θρησκεία καὶ γλῶσσα, ἐξ ὧν ἀχώριστος καὶ ἡ μουσικὴ, εἶναι τὰ μόνα συστατικά τὰ ἀποτελοῦντα οἰονδῆποτε ἔθνος, τούτων δὲ ἀπολεσθέντων καὶ σύμπαν τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀθρόον συναπόλλυται.

Ἡ ἡμετέρα ἐθνικὴ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, ὑπὸ τῶν προγόνων ἡμῶν κληροδοτηθεῖσα, γραφομένη δὲ καὶ κατ' ἐννοίαν ὥς δεῖ, καὶ μετὰ σοδοροῦ ἅμα δὲ καὶ μεγαλοπρεποῦς ὕψους ἀπαγγελλομένη, εἶναι ἀπαράμιλλος, ἀπόρροια δὲ καὶ συνέχεια τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, διότι οἱ Χριστιανοὶ τῶν πρώτων αἰώνων τὸ πλεῖστον Ἑλλήνες, καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν λαλοῦντες, ἐποιοῦν καὶ ἐψαλλον ᾄσματα ἀναντιρρήτως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῇ τῆς Τουρκικῆς, Ἀραβικῆς, Περσικῆς καὶ τετραφώνου μουσικῆς, ὅλως ἀγνώστων τότε οὐδῶν. Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ἄλλοι σύγχρονοι αὐτῷ, διὰ τῆς πατρίου μουσικῆς, δι' ἧς ὕμνουν τὸν Ἀγνωστὸν Θεόν, διὰ τῆς ἰδίας ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐψαλλον ὕμνους καὶ εἰς τὸν Ὑῖόν τοῦ Θεοῦ, μόνον τὸ τῆς ὕμνωδίας ἀντικείμενον ἦν διάφορον, ἀλλὰ καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ πολυάριθμοι Ἑβραῖοι, εἶχον ἥδη ἀπὸ τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος τελείως ἐξελληνισθῆ λαλοῦντες καὶ γράφοντες τὴν ἑλληνικὴν, καὶ διότι κατίσχυσαν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ μουσικὴ, διὰ τοῦτο ἡ ἐνόργανος ἑβραϊκὴ μουσικὴ οὐδόλως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς. Ἐρωτῶμεν τοὺς τετραφωνιστὰς κανταδόρους καὶ λοιποὺς φραγκομανεῖς καὶ φραγκολεβαντίνους, ποῦ ἦτο τότε ἡ τετράφωνος καὶ ἡ Τουρκικὴ καὶ Ἀραβικὴ μουσικὴ, αἵτινες εἶναι κατὰ πολὺ μεταγενέστεραι καὶ δὴ ἡ τετράφωνος; εἰπάτωσαν εἰ ἔστιν αὐτοῖς δύναμις, προσεληθέτωσαν καὶ ἀγαγέτωσαν τοὺς ἑαυτῶν μάρτυρας, ἀλλ' οὐ δυνήσονται, «οὐδ' εἰ δέκα αὐτοῖς γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματα εἶεν, φωνὴ δ' ἀροηκτος, χάλκεον δ' αὐτοῖς ἦτορ ἐνεῖνα» ἵνα κατὰ τὸν ποιητὴν εἰπω.

Παρεκτὸς τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, τὰς ἀποίας οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν προσάπτουσιν εἰς τὴν ἡμετέραν ἱερὰν μουσικὴν πρὸς δικαιολογίαν των λέγουσι καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ δὲν τέρπει

τὰ ὧτα πολλῶν, ἀλλ' ἐὰν δὲν τέρπῃ, τὸ λάθος δὲν εἶναι ἰδικόν της, καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ βαρύνῃ τὴν μουσικὴν, ἀλλὰ τοὺς ἀμαθεῖς ἐκείνους μουσικοὺς, οἵτινες ὀνόματι μόνον τυγχάνουσι τοιοῦτοι, καὶ ἡ ἡμετέρα γλῶσσα εἶναι ἡ πασῶν ὠραιότερα καὶ πλουσιωτέρα, ἀλλὰ διότι πολλοὶ εἰδὶν οἱ ἀμαθεῖς οἱ ἀγνοοῦντες αὐτήν, διὰ τοῦτο πταίει ἡ γλῶσσα; Τίς εὖ φρονῶν δύναται νὰ ἀποφανθῇ οὕτω; Τίς λοιπὸν πταίει, ἡ μουσικὴ, ἡ ἡμεῖς; αὐτὰ τὰ πράγματα μονονοῦχι φωνὴν ἀφιέντα καταδικάζουσιν ἡμᾶς, διότι ἐξ ἀσυγγνώστου ἀδαημειότητος τῶν πολλῶν, καὶ δὴ τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν μόρῳσιν τῶν ἱερέων καὶ ἱεροψαλτῶν εἶναι σήμερον παρηγκωνισμένη καὶ ἀπροστάτευτος ἡ ἡμετέρα μουσικὴ, εἰς τοῦτο δὲ μεγάλως συνετέλεσε καὶ ὁ ἐκ τῆς Δύσεως λάθρος εἰσρεύσας χεῖμαρρος τοῦ ψευδοπολιτισμοῦ, ὅστις συμπαρέσχευε καὶ ὁλονὲν συμπαράσχει πᾶν ὅ,τι εὐρίσκει παρ' ἡμῖν λείψανον πατροπαραδότου πνευματικῆς κληρονομίας, καὶ διὰ τοῦτο καὶ παρὰ ἀρχόντων καὶ παρὰ ἀρχομένων, καὶ παρὰ κληρικῶν καὶ παρὰ λαϊκῶν, καὶ παρὰ ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐκθύμως ἡ φραγκομουσικὴ προστατεύεται, ἡ δὲ ἡμετέρα, οὐ μόνον μένει ὁλως ἀπροστάτευτος, ἀλλὰ καὶ παντοιοτρόπως καταδιώκεται καὶ περιφρονεῖται, κετεφρονήθη δὲ καὶ πιτηγκονίσθη ὡς ῥάκος πενιχρὸν καὶ δουλοπρεπές, καὶ ἐὰν τις θελήσῃ νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ αὐτῆς, ἢ νὰ τηρήσῃ τι ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ἠθῶν καὶ ἠθῶν θὰ δυσσημισθῇ παρὰ τῶν ἐκφραγκισθέντων Γραικύλων ὡς ἄνθρωπος τοῦ μεσαιῶνος, καὶ ἐπομένως ἀπολίτευτος, ἀπαιδευτος καὶ ἀγροῖκος, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἄρτι ὑπὸ τοῦ ἐν λόγῳ διαπρεποῦς μουσικολόγου κ. Γ. Παπαδοπούλου ἐκδοθέντος πολυτίμου συγγράμματος, ὅπερ ζῶσα ἐστὶ βιβλιοθήκη καὶ μουσεῖον ἀγλαότιμον, πάντα τὰ ἀνεμώλια τῶν ἐναντίων ἐπιχειρήματα ἀρδῶν ἀνατρέπονται, τὸ δὲ καλλίκομον τῆς μουσικῆς δένδρον θὰ ἀναβλαστήσῃ καὶ αὖθις καρποφόρον, καὶ χαρᾶς ἀμυθῆτου θὰ πληρώσῃ πάντας τοὺς ἐραστὰς τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, αἰσχύνης δὲ τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀναιδεῖς αὐτῆς κατηγόρους.

Ἡ λεγομένη Τετράφωνος, οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν, ὡς εἶδομεν, πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἑλληνικὴν Ἑκκλησιαστικὴν μουσικὴν, καὶ εἶναι ἀνάγκη, ἵνα παύσῃ ἐπὶ τέλους ἡ ἀγρυπτεία αὕτη, καὶ ἡ εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ παιζομένη οἰκτρὰ κομφοδία, ἥτις πιθανὸν νὰ εὐχαριστῇ μόνον τὰ ἄμουσα ὧτα τῶν ὀλίγων ἐκκλησιαζομένων, ἀλλὰ θῶες τε καὶ αἰλούροι καὶ κύνες καὶ γαλαῖ, αἵτινες τυχὸν ἠθελον ἀκούσει τὴν τοιαύτην ἁρμονίαν, ἀμέσως ἠθελον τραπῇ εἰς φυγὴν, καὶ φοδερὰ ἀπελπισία θὰ καταλαμβάναν αὐτοὺς, κατὰ τὴν εὐφυᾶ ρῆσιν διασήμου Γάλλου εὐτυχῶσαντος νὰ ἀκούσῃ ποτὲ τοιαύτην τετράφωνον ἐν Ἀγίᾳ Εἰρήνῃ καὶ Ἀγίᾳ Τε-

ωργίῳ· ἀκουσάτωσαν οἱ τετραφωνικοὶ τὴν φωνὴν διασήμευ Γάλλου καὶ αἰσχυνθήτωσαν.

Παυσάσθω τοίνυν ἡ φραγκομανία καὶ ἡ ξενομανία, καθ' ἧς δικαίως ὁ διαπρεπὴς τῆς ἱστορίας διηγήτωρ κ. Γ. Ι. Παπαδόπουλος λάδρος ἐπιτίθεται, παυσάσθω, λέγομεν, ἡ ἔθνοκτόνος αὕτη φαγέδαινα, ἡ δίκην σάρακος καταδιδρώσκουσα ἡμᾶς, παυσάσθω ὁ πιθηκισμὸς καὶ ἡ ἀπομίμησις τῶν ἀλλοτριῶν ἠθῶν καὶ ἔξεων, τῶν ἀλλοτριῶν γλωσσῶν, τῆς ἀλλοτρίας μουσικῆς, ἀλλοτρίου ἐνὶ λόγῳ βίου, ἐμμενῶμεν σταθερῶς εἰς τὰ πάτρια, καθὼς καὶ οἱ Φράγκοι ἐμμένουσιν εἰς τὰ ἑαυτῶν. Τί λοιπὸν ποιητέον πρὸς ἀπόκτινσιν καλῶν μουσικῶν; Ἰδοὺ διὰ βραχέων λέγομεν. Πᾶς γνήσιος Ἕλλην ὀφείλει ἐκθύμως ὑπὲρ τῶν πατριῶν νὰ ἀγωνίζεται, καὶ ἐνδελεχῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑαυτοῦ ἔθνους νὰ μελετᾷ, ἀλλ' ὅπως μὴ ἐκλείψῃ ὁ προγονικὸς οὗτος ἡμῶν θησαυρὸς, καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο κειμήλιον, ἡ πάτριος λέγω μουσικὴ, δεῖν νὰ ληθῇ σύντονος πρόνοια καὶ μέριμνα ὑπὸ τε τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τείνατε ὅθεν ἀγωγὸν χεῖρα οἱ δυνάμενοι, ἰδρῦσατε σχολὰς μουσικὰς, καλέσατε παῖδας καλλιφώνους, καὶ διδασκάλους δυνάμενους καὶ ἑτέρους διδάξαι, καθὼς ἐπραξεν ὁ ἐν Κων)πόλει μουσικὸς σύλλογος «Ὁρφεύς» οὗ πρόεδρος ἐπαξίως προΐσταται ὁ χαλκέντερος κ. Γ. Ι. Παπαδόπουλος, ὁ καὶ συγγραφεὺς τοῦ πρωτοτύπου καὶ περισπουδάστου συγγράμματος, τῆς «Ἱστορίας τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς», ἧς τὴν βιβλιογραφίαν, ἥδη ἡμεῖς οἱ ἀσθενεῖς μόλις νὰ σκιαγραφήσωμεν δυνάμεθα, δαπανήσατέ τέλος πάντων καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίου ἱερᾶς μουσικῆς τὸ χιλιοστημόριον τῶν ὁσῶν ὑπὲρ τῶν πεφλημένων ὑμῖν θεάτρων καὶ λοιπῶν δαπανᾶτε, καὶ τότε ὤψεσθε οὐ μόνον ἵν' ὑμεῖς ποθεῖτε βελτίωσιν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, καὶ νέους ἱεροψάλτας τὴν ἀκοὴν ἡμῶν κατατέρποντας καὶ καθηδύνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν ἠττημένους καὶ τὴν ἠτταν αὐτῶν ὁμολογοῦντας.

Πρὶν ἢ δώσωμεν πέρας εἰς τὴν βραχείαν ταύτην βιβλιοκρισίαν, ἐπανάγκης ἡγούμεθα, ἵνα προσθέσωμεν καὶ τοὺς ἀξιοσημειώτους λόγους τοῦ κ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ ἀληθὴς οὗτος καὶ γνήσιος Ἕλλην, καὶ ζηλωτὴς τῶν πατριῶν εἶπερ τις καὶ ἄλλος· «Πρὸς τί ὁ τοσοῦτος πάταγος κατὰ τοῦ Φαλμεράγερ, τοῦ ἰσχυρισθέντος ὅτι ἐξέλιπεν ὅλως ἡ ἡμετέρα φυλὴ, καὶ ὅτι οἱ νῦν κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος οὐκ εἰσὶν οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀλλὰ πανσπερμία διαφόρων σλαβικῶν καὶ ἀλβανικῶν φύλων, ἀφοῦ τὰ μέσα δι' ὧν δυνάμεθα εὐγλωττῶς ν' ἀνασκευάσωμεν τὰ σοφίσματα τοῦ Εὐρωπαίου μετέλληνος, ἵτοι τὴν γλῶσσαν, τὴν μουσικὴν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, ἡμεῖς αὐτοὶ λακπατοῦμεν αὐτὰ καὶ περιφρονοῦμεν;

Ἐχοντες, λέγει, ἀρίστην πατρίαν μουσικὴν ξένης ἀνάγκης δὲν ἔχομεν· δὲν εἶναι κομπορρημοσύνη καὶ κενεαυχῆς περσολογία, δὲν εἶναι μεγαλαυχία καὶ μάταιος κόμπος, ἀλλ' ἀλήθεια ἱστορικὴ, ἐὰν εἰπωμεν ὅτι τὸ ἡμέτερον ἔθνος, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀλλοτρίων παραδειγμάτων καὶ ξένων μιμήσεων, ἐὰν δεδόντως καὶ προσκόντως χρῆται τοῖς ἰδίους θησαυροῖς. Οἱ ἀμίμητοι τοῦ κόσμου τούτου τύποι καὶ ὑπογραμμοί, οὗ καὶ αὐτοὶ οἱ Εὐρωπαῖοι θαυμάζουσιν, ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, καὶ ὁ λόγος οὗτος μὴ ἐκλήφθῃτω ὡς ρῆμα κενὸν καὶ ἔωλον, ἢ ὡς ρητορικὴ τις ὑπερβολή, εἶναι μαθηματικὴ καὶ ἀναντίρροτος ἀλήθεια· ὁ Ὀμηρος ἐποίησε μεγαλουργότερον καὶ ὑψηλότερον πάντων τῶν ποιητῶν τοῦ κόσμου, ἦτοι τοῦ Ῥωμαίου Βιργιλίου, τοῦ Ἀγγλοῦ Σαίξπηρου, τοῦ Γάλλου Κορνηλίου, καὶ τοῦ Ἰταλοῦ Δάντου· ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐφιλοσόφησαν βαθύτερον πάντων τῶν φιλοσόφων τῆς γῆς· ὁ Φειδίας ἐκαλλιτέχνησε καλλιτεχνικώτερον πάντων τῶν καλλιτεχνῶν τῆς ὑψηλότητος· ἰδοὺ πῶς γράφει ὁ κ. Γ. Παπαδόπουλος, διὰ τῶν πραγμάτων ἀποδεικνύων καὶ ὑποστηρίζων τοὺς λόγους του, καὶ οὐχ ὡς οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν, οἵτινες μύθους ἀναποδείκτους μόνον ἀντιτάττουσι· ἰδοὺ τί λέγει πρὸς τοὺς ἐκφραγκισθέντας καὶ ἀμαθεῖς· «Μουσικῆς ξένης ἀνάγκης δὲν ἔχομεν, καὶ ὅτι λακπιτεῖτε καὶ περιφρονεῖτε τὰ ἡμέτερα, ἅτινα καὶ αὐτοὶ οἱ σοφοὶ Εὐρωπαῖοι ἐξαίρουσι καὶ θαυμάζουσι». Τίς ὁ ἀναγνώσων τοὺς λόγους τούτους τοῦ φιλοπατριδοῦς μουσικολόγου κ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου δὲν θὰ θαυμάσῃ τὸ ἐν τῇ χριστιανικῇ αὐτοῦ καρδίᾳ ζέον πυρ; τίς δ' ὁ ἀναγνώσων καὶ ὅλον τὸ πολῦτιμον καὶ περικουδαστον αὐτοῦ σύγγραμμα, δὲν θὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τοὺς φραγκολεβαντίνους κανταδόρους; . . .

Τὸ ἐν λόγῳ περιπούδαστον σύγγραμμα τοῦ κ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου ἐκδοθὲν, συνιστῶντες πᾶσιν ὡς πάμμουσον ἱστοριοεκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐνδιαίτημα, καὶ ὡς πάμφθρον τινὰ χώραν ποικίλοις καρποῖς καὶ ἀνθεσι κομῶσαν, πεποιθόμεν ὅτι διὰ τε τὸ ἀνθηρὸν καὶ καλλιπερὲς τῆς φράσεως, καὶ διὰ τὸ ἐμυριθὲς καὶ ὅλως ἐξηκριδωμένον, πρὸς δὲ καὶ διὰ τὴν περὶ τὴν ἱστορίαν λεπτομερῆ ἀκριβείαν, καὶ τὴν ποικιλίαν τῆς ὕλης, καὶ τὸ πολὺ τῶν γνώσεων, πολλὰ ἔχουσιν ἐκ τούτου νὰ καρπωθῶσι καὶ ἱστορικοὶ, καὶ φιλόλογοι καὶ μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι, καὶ ἰδίως οἱ ἀγνωσύντες τὰ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, διὸ συγχαίροντες τῷ ἀκαμάτῳ καὶ φερεπτόνῳ συγγραφεῖ ἐπὶ τῷ πρωτοτύπῳ καὶ πρωτοφανεῖ αὐτοῦ συγγράμματι, ἔχομεν δι' ἐλπίδος ὅτι καὶ εἰς ἄλλα θέλει ἐπιδοθῇ θηνοφελῆ ἔργα, διότι νέος ἐστὶ ὢν, καὶ δὴ εὐσεβὴς καὶ εὐρυμαθὴς

καὶ λίαν εὐφύης, πρὸς δὲ καὶ ἄγαν τῶν πατριῶν ζήλωτης, πολλὰ τῷ ἡμετέρῳ ἐθνεὶ ὑπιδχνεῖται.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 17 Δεκεμβρίου 1890.

Φωκίων Βάμβας

(Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Πρόνοιαν, ἐφημερίδα ἐν Πειραιεὶ ἐκδιδόμενην).

Δ.

Ἀπὸ τινων ἐτῶν φοβερός πόλεμος ἤρξατο διεξαγόμενος κατὰ τῆς ἐκκλ. μουσικῆς, ὀλίγον δὲ ἐλείψε μετὰ τόσων ἄλλων νὰ συμπαρασύρῃ καὶ ταύτην τὸ ρεῦμα τῶν οὕτω δὲ καλουμένων μεταρρυθμίσεων, ἀκριδέστερον δ' εἰπεῖν τῆς συστηματικῆς περιφρονήσεως πρὸς τὰ πατρία, καὶ τῆς ἀλογίστου μεταψευδεσσεως παρ' ἡμῖν παντὸς ἑθνικοῦ καθιδρύματος.

Οἱ κατήγοροι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡρῶν μουσικῆς εἰς πολλὰς τάξεις δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν, οἱ περιδότεροι ἐκ τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὰ διανοητικῶς καὶ σωματικῶς ἐκπεφυλισμένα ἐκείνα ὄντα, τὰ ὁποῖα ὡς μόνον προϋρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ὑπολαμβάνουσι τὴν θεραπείαν τῆς σαρκοῦς καὶ τῶν αἰσθησέων, καὶ ὧν ὁ ἐγκέφαλος δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ συλλάβῃ γενναίαν τινὰ ἰδέαν καὶ ἡ καρδία νὰ συγκινήθῃ ἐξ οἰαδότητος ἠθικῆς ἀπολαύσεως πρὸς τοὺς τοιοῦτους κατηγόρους οἱ ὁποῖοι μὴ δύναμενοι ἐπὶ οὐδενὸς ζητήματος νὰ λάβωσι πρωτοδοσίαν τινά, περιωρίζονται ὡς οἱ πιθηκοὶ εἰς τὸ νὰ μιμῶνται τοὺς ἄλλους, οἰαδότης οὐκ ἔστις θὰ ἦτο ἀσκοπος καὶ περιττὴ ἡ δευτέρα τάξις τῶν κατηγῶρων τῆς ἐκκλ. μουσικῆς ἀποτελεῖται ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἰς μέρη εἰς τὰ ὁποῖα αὕτη δὲν τυγχάνει ἐν χρήσει γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες, ὡς ἐν ἑπτά-νῳ καὶ ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς πόλεσι ταῖς ἐλληνικῶν ναῶν ἐδμοτρούσαις δὲν συνφκειώθησαν μετ' αὐτῆς παιδίσθεν καὶ ἐπιόμενος ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν δὲν γεννᾷ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τὰ αἰσθηματὰ τὰ ὁποῖα γεννᾷ παρὰ τῷ μεγάλῳ σῶματι τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ, τοῦ ὁποῖου οὕτω αποτελοῦσι παράφωδας διὰ τοὺς τοιοῦτους τὸ ζήτημα εἶναι ζήτημα ἔξωθεν καὶ καλαισθησίας, εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἔχομεν τὴν ἀξιώσιν νὰ ἐπέμβωμεν. Ἐκτὸς ὁμῶς πάντων τούτων ἀνεφάνισαν καὶ τινες καὶ ἐκ τῶν λογιωτέρων παρ' ἡμῖν, οἵτινες καὶ διὰ τοῦ τύπου καὶ διὰ συγγραφῶν καὶ διὰ δημοσίων ὁμιλιῶν ἐπεδίωξαν τὴν ὀλοσχερῇ ἀπὸ τῆς δημοσίας λατρείας ἐξοστράκισιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὡς κακοζήλον, βαρβαροφάνον καὶ ὀπισθοδρομικῆς, οὐδὲν τὸ κοινὸν ἐχούσης

μετὰ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, τοῦναντίον δὲ ἀπὸ τῶν Ἑβραίων, τῶν Τούρκων καὶ ἄλλων ἀνατολικῶν λαῶν ἐλκοῦσης τὴν καταγωγὴν, καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῆς διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς τετραφώνου μουσικῆς.

Αἱ κατηγορίαι αὗται ὑπὸ εὐλόγοφάνων ἐπιχειρημάτων ὑποστηρίζονται καὶ κολακεύονται τὸ ἐπικρατοῦν παρὰ τοῖς πολλοῖς νεωτεριστικὸν πνεῦμα, ἐκέρδιζον καθ' ἡμέραν ὄδαφος, ἥτο δὲ ἀνάγκη ταχέως καὶ ἀποτελεσματικῶς νὰ καταπολεμηθῶσιν. ἅλ' ὅν ἐπέτρετο νὰ ἀποθεσθῇ ἥδη ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ μία ἐκ τῶν εὐγενεστέρων πατρικῶν κληρονομιῶν, ἥτις μετὰ τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας διετηρήθη, ἀλώμενος ἐν μέσῳ τῶν παθημάτων καὶ τῶν καταστροφῶν τῆς δουλείας καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ ἥτις ἀποτελεῖ ἐν τῶν κυριωτέρων γνωρισμάτων τοῦ καθόλου ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου. Εἰς τὸ εὐγενὲς τοῦτο στάδιον δὲν ἐλείψαν οἱ ἀγωνισταὶ ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν μεταξὺ αὐτῶν τὸν πολὺν τῶν γραμμάτων Νέστορα κ. Α. Ραγκαβῆν καὶ τὸν πολυμαθέστατον πρόφην καθηγητὴν τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Α. Βερναρδάκην· ἀλλ' εἰς τὸν κ. Γ. Γ. Παπαδόπουλον, ἔγκριτον δημοσιγράφον καὶ πρόεδρον τοῦ ἐν ἡμῶν πόλει μουσικοῦ συλλόγου «Ὁρφέως» ἐπεφυλάσσετο ἡ τιμὴ νὰ θέσῃ τὸ κορυφαῖον εἰς τὴν ἀρχαίᾳ ἐθνικῇ ταύτῃ ἀρχαίᾳ, καὶ νὰ καταγγέλῃ τὸν ὁριστικὸν θρίαμβον κατὰ τῶν ἀντιδοξούντων, διὰ τοῦ ἀγῶνι ἐν Ἀθήναις ἐκδοθέντος περίσπουδαστου αὐτοῦ συγγράμματος, τὸ ὁποῖον ἄγαν μετριοφρόνως ἀποκαλεῖ Συμβολαί εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Τὸ ἔργον τοῦτο προῖον βαθείας μελέτης καὶ μακροχρονίων ἐρευνῶν, πληροὶ σπουδαῖον κενὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης.

Ἀρχόμενος ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τῆς μουσικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων περὶ ἧς, ὡς γνωστὸν, ὀλίγοις μαρτυρίαι διασώθηκαν μέχρις ἡμῶν ἐξετάζει εἰς τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν μουσικὴν τὴν ὁποίαν μεταχειρίζοντο ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτῶν οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, ἀντικρούων δὲ πειστικώτατα τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ τελευταία αὕτη παραλήφθη ἀπὸ τῆς μουσικῆς τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ρωμαίων, ἀποδεικνύει περὶ τῶν ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο ἔσται, παρὰ αὐτὴ αὕτη ἡ μουσικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἡ ὁποία πιθανόν νὰ ἐπηρεάσθῃ κατὰ τι ὑπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς, κατὰ τὰς βάσεις ὅμως αὐτῆς παρέμεινεν ἀμετάδρατος, ἀποτελεῖ δὲ αὕτη ὁμολογουμένως τὸ ἀπαισιώτερον τῶν δοξωμένων μνημείων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς· ἡ ὁποία μελέτη τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς καὶ τῆς ἀρχαίας μετ' αὐτῆς συνδεδεμένης μουσικῆς τῶν δημῶδων ἡμῶν φόρτων, οὐκ ἔστιν ὅσον περὶ τῶν ἄλλων τὸ ἀπῆλθαι εἰς τὴν τελείαν ἐκείνην κατανοή-

σιν. Τὴν ἰδέαν ταύτην μετὰ πολλῶν ἐσχῶν Εὐρωπαίων ἀσπάζεται καὶ ὁ σοφὸς Κόραης, καὶ πράγματι πῶς ἴσθ' δυνατὸν νὰ ἐξαφανισθῇ ἀνευ ἱχνυοῦς ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μουσικὴ; ἀφοῦ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐστὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερίας ἐξηκολούθει νὰ κυριεύῃ σήμερις τοῦ κόσμου; Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἀφοῦ παρέλαβε καὶ γλῶσσαν καὶ ἰδέας καὶ ἔθιμα καὶ τύπους ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς Ἑλλάδος νὰ μὴ παραλάβῃ ἀπὸ ταύτης καὶ τὴν μουσικὴν;

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Παπαδόπουλος παρακολουθεῖ βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ἐξελιγνὴν καὶ τὰς μεταβολὰς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ ἐκθέτει τὰς βιογραφίας ἀπάντων τῶν κατὰ τὸν μακράν τε τοῦτον χρόνον ἀκμασάντων μελοποιῶν καὶ μουσικολόγων ἀδυνατοῦντες νὰ συνοδεύσωμεν τὸν σύγγραφέα εἰς τὴν δύσκολον ταύτην πορείαν, ὁμοιάζουσιν ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν πορείαν περιηγητοῦ ἐξερευνῶντος χώρας, τὰς ὁποίας ἀνθρώπινος πούς οὐδέποτε ἐπάτησε, φθάνομεν εἰς τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἀνέπτυξεν ἐν δυσῶν ὁμιλίαις ἐνώπιον τῆς ἐν Φαναρίῳ Κωνσταντινουπόλεως Δέσχης «Μνημοσύνης» γενομένης.

Εἰς τὸ ἀξιόλογον τοῦτο κεφάλαιον τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει τὸ θέμα, ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀντικατάστασις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς διὰ τῆς τετραφώνου εὐρωπαϊκῆς. Σημειῖται δὲ πρὸς τοῦτο ἐπὶ λόγων τεχνικῶν, ἐθνικῶν, θεησκευτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ὁ σπουδαιότερος τῶν τεχνικῶν λόγων τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς, εἶναι καθ' ἡμᾶς, ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ ἔχει δύο μόνον ἦχους, Μινόρε καὶ Μαγκίρε, ἐνθ' ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἔχει ὀκτώ. Καὶ ἡ δύναμις μὲν τῆς νὰ ἀνταίσῃ ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ ἐκ τῶν δύο αὐτῆς κλίμακων μεταχειριζομένη τὰς διέσεις καὶ τὰς ὑφέσεις, ἡμπορεῖ νὰ σχηματίσῃ ὅσας τὰς κλίμακας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀλλὰ τοῦτο καθίστάται ἐντελὲς ἀνέφικτον ἐνεκα τῆς μεταξὺ τῶν κλημάκων τῶν δύο τούτων μουσικῶν ὑπαρχούσης ριζικῆς διαφορᾶς, διότι αἱ πέντε κλίμακες τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἔχουσι μόνον ἡμιτόνια, ἐνθ' αἱ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἔχουσι καὶ τρίτα καὶ τέταρτα τόνου. Τὰ διάφορα ἄλλως ἑκκλησιαστικά ἡσάματα εἶναι πεποιημένα ἐπὶ μέτρα ὅπως ἰδιόρρυθμα καὶ εἰς στενότερον εὐρισκόμενα σύνδεσμον πρὸς τὸ ἀρχικὸν αὐτῶν μέλος, ὑπὲρ τὴν ἐποψὴν δὲ ταύτην πολλὰς παρουσιάζουσιν ἀναλογίας πρὸς τὰ χορικά ἰδίως ἡσάματα τῶν ἀρχαίων. Ἔστω καὶ τοῦτο μία ἐκ ἀπόδειξεως τῆς γνησίας καταγωγῆς τῆς νεωτέρας ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς. Οἱ ἐθνικοὶ λόγοι οἱ ἐπαύλαλλοντες τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ὄσιν τὸ δυνατὸν ἐκκαθάρισιν καὶ

τελειοποιήσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς ἀπορρέουσιν ἐναργῶς ἐξ ἀπάντων τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων· ἐκτὸς τούτων ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς καὶ λόγους οἰκονομικοὺς συνιστάμενους εἰς τὸ πολυδάπανον τῆς διατηρήσεως χορῶν τελείως κατηρτισμένων, ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελεν εἰσαχθῆ ἐν τοῖς ναοῖς ἡμῶν ἡ βύρωπαικὴ τετραφωνία, καὶ λόγους θρησκευτικούς, περὶ τῶν ὁποίων καθὼ ἐντελῶς ἀναρμόδιοι, οὐδεμίαν ἀναφέρομεν γνώμην.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας ἡδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ λόγους ἐπιστημονικοὺς ἢ αἰσθητικοὺς, διότι καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τῆς μουσικῆς ἡμῶν πληρόστατα δύναται νὰ ἐφαρμοθῇ πᾶν ὅ,τι ἐλέχθη ἢ ἐγράφη περὶ τοῦ ἀκανθώδους ζητήματος τῆς ἐπικρατήσεως τῆς καθαρυνούσας, ἢ τῆς δημώδους ἡμῶν γλώσσης. Τὸ ζήτημα τοῦτο πλησιάζει νὰ λυθῇ ὀφειστικῶς ὑπὲρ τῆς δημώδους, διότι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς αἰσθητικῆς ἐπιστήμης λέξις τις ἢ φράσις τοσοῦτον μεγαλύνει ἐντύπωσιν ποιεῖ εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν, ὅσον στενωτέρον συνδεδεμένα προσπίπτουσιν εἰς τοῦτο τὸ γράμμα αὐτῆς πρὸς τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν ἐκφράζει. Κατ' ἀνάλογον τρόπον δὲν δύναται παρὰ νὰ ᾖναι βαθεῖα καὶ διαρκὴ τὰ αἰσθήματα τὰ ὁποῖα γεννᾷ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἡ μουσικὴ, διὰ τῆς ὁποίας ἐν τῷ λίκνῳ ἐτι ὄντες ἐναουριόθημεν ὑπὸ τῆς μητρὸς ἡμῶν, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ παιδικαὶ ἡμῶν καρδίαι ἐτόνισαν τὸν πρῶτον ὕμνον πρὸς τὸν δημιουργόν, ἐν ᾗ οἱ πατέρες ἡμῶν εὐρίσκον παραμυθίαν ἐν ἡμέραις δυσπραγίας.

Ταῦτα λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν τὸ παράπαν νὰ μειώσωμεν τὴν ἀξίαν τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης μουσικῶν ὡς κλίνωμεν τὸ γόνυ μετὰ θαυμασμοῦ πρὸ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτῶν, ὡς ἀποδώσωμεν ὅμως τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ εἰς τοὺς ταπεινοὺς ἐκείνους ἐργάτας, οἵτινες ἐν τῇ ἀφανείᾳ καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀξιώσεως ἐργαζόμενοι καὶ κατὰ μυρίαν προσκομμάτων παλαίοντες, κατάρθωσαν νὰ διατηρήσωσι μέχρις ἡμῶν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν μουσικὴν. ἵτις εἶναι ἡ μόνη κατάλληλος διὰ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ Ὑπεριτάτου ὄντος, καὶ ἡ ὁποία ἀνυψοῖ τὴν διάνοιαν νύττωμα δύναμι καὶ τὴν καρδίαν, ἐκτὸς δὲ τούτου περιέχει καὶ ἀπειρον πλοῦτον καὶ κάλλος καὶ ποικιλίαν μελωδιῶν, τῆς ὁποίας καὶ αὐτοὶ οἱ Εὐρωπαῖοι μουσικοὶ τε καὶ μουσικολόγοι ἀποθαυμάζουσιν ὁμολογοῦντες τὸν πλοῦτον τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, καὶ τὴν πτωχείαν καὶ ἔνδειαν τῆς ἰδικῆς των, ἐπὶ τέλους δὲ ἔχει καὶ τὸ μεγαλότερον πλεονέκτημα ὅτι εἶναι ἰδική μας.

Τὰς ἀκέφεις ταύτας ἐγέννησεν ἐν ἡμῖν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ὁπουδαϊοτάτου συγγράμματος τοῦ κ. Παπαδοπούλου, οὐδ᾽ ὅλα δὲ ἀμφιδόλομεν, ὅτι παρομοίως θέλει γεννηθῇ καὶ εἰς πάντα μετ' ἐπιστάσεως διεφερχόμε-

των αὐτῶν. Ἔδωκε τοῦτο ἡ τρανωτέρα ἀπόδειξις τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ, ὃν ὁ συγγραφεὺς πρόθετο, καὶ ἡ γλυκυτέρα ἀνταμοιβὴ διὰ τοὺς ἀγρούτους κόπους, τοὺς ὁποίους κατέβαλεν εἰς τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ.

Ἐν Πειραιεὶ, τῇ 11 Ἰανουαρίου 1891.

Ἀντώνιος Πολιτάκης ἱατρός.

(Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐν Πειραιεὶ ἐκδιδομένην ἐφημερίδα Σφαῖραν).

Ε.

Ἀνὴρ λόγιος καὶ ἐντρίβεστατος περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν καθόλου φιλολογίαν τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Κωνσταντινῇ μουσικοῦ συλλόγου ἡ Οὐφείως Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐμβόλαι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλ. ἡμῶν μουσικῆς», ἐξέδωκεν ἄρτι τόμον ἕκ τεσσαράκοντα περίπου τυπογραφικῶν φύλλον συγκεῖμενον, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον εἶδη ἐπιμελῶς πᾶν τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐκτιθεσὶν. Οὐδεὶς δὲ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς συνεχείας τῆς τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων μουσικῆς, προτάσσει ὁ συγγραφεὺς ἐν εἰσαγωγῇ εἶδει τὴν ἱστορίαν ἐκείνης ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν μαρτυριῶν τῶν τε ἀρχαίων ἀποικικῶν συγγραφέων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων πολλὰ ἐν δέκτοις ἐκτιθεῖς. Βλέπει δὲ ἐξετάζει τὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἡσυχαστικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπισυνάπτων καὶ ἀναίρειν τῆς δοξασίας ὅτι ἡ μουσικὴ ἡμῶν εἶναι ῥωμαϊκῆς ἢ ῥωμαϊκῆς καταγωγῆς, ἱκανὴς πρὸς τοῦτο μαρτυρίας προσεπάγων. Οὕτω δὲ χωρὶς ἱστορεῖ τὰ τῆς μουσικῆς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ μέχρι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ διὰ μακρῶν καὶ περὶ τῶν ἐκάστης ἐποχῆς ὑμνογράφων λόγον ποιοῦμενος ἀναγράφων τὴν τε ποίησιν καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν μελοποιηθέντας ὕμνους λίαν σαφῶς. Ἡ δὲ ἀκριβὴς τῶν ἱστορουμένων ἀληθινοῦς πιστοῦται ἐκαστοτε διὰ μαρτυριῶν ἐλλημένων τοῦτο μὲν ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν τῶν τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καὶ ἄλλων ἱστορικῶν τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, τοῦτο δὲ ἐκ πηγῶν νεωτέρων, ὧν πλεῖστα αὐτολεξεῖ ἐν τῇ προσημασίᾳ αὐτοῦ ἀναγράφονται. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ συγγραμματος ἱστορεῖ.

Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει, ἐνθα ἱστορεῖ ὁ συγγραφεὺς τὰ τῆς διαρρυθμισέως τῆς μουσικῆς τοῦ οὐδοῦ αἰῶνος μεσοῦντος τὰ κατὰ τὸν περιώνυμον καὶ μεγίστον τῆς Ἐκκλησίας πατέρα καὶ διδασκαλόν Ἰωάννην Δαμασκηνόν, τὸν πρῶτον διαρρυθμιστὴν, διὰ μακρῶν ἐκτιθεῖ.

Μετὰ τὴν βιογραφίαν τοῦ θείου τούτου πατρὸς ὁμιλεῖ ὁ συγγραφεὺς

περὶ γενῶν, συστηματῶν καὶ ἤχων ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ Ὑμνωδίᾳ τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀπαραιτήτων τῆς μουσικῆς παρεπομένων ὄντων, ἐξ ὧν ἀριθμητικῶς καταδείκνυται ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ θεοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς ἤχους ὀκτὼ διαίρεσις τῆς μουσικῆς ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τόνων τῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μουσικῆς, καθὰ καὶ ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως τῶν ἀρχαίων τε τροχόρδων πρὸς τὰ τῆς νῦν μουσικῆς καταδείκνυται. Εἶτα δ' ἰστορεῖ τὴν σημειογραφίαν ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ Ὑμνωδίᾳ τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀναγράφων τὰ τε τοῦ ποσοῦ καὶ τὰ τῶν μαρτυριῶν σημεῖα, ληφθέντα ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου μεταβεβλημένον κατὰ τι τὰ σχῆμα ἔχοντα καὶ ὄντα οἷα καὶ τὰ τῆς νῦν μουσικῆς. Χωρῶν δ' ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ρυθμοῦ ἐν τοῖς ᾄσμασι τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐπάγων τὰς ἀναγκαίας μαρτυρίας καὶ τὰ παραδείγματα πρὸς ἀπόδειξιν τῶν διαφόρων ρυθμῶν τῶν προγόνων ἡμῶν, ὧν χρῆσις ἐπὶ Δαμασκηνοῦ ἐγένετο, λόγον ποιούμενος καὶ περὶ τῶν εἰς ἑκάστον ἤχον ὑπαγομένων προλόγων. Προσέτι δὲ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πρώτου προϊόντος τοῦ Δαμασκηνοῦ, τῆς Ὀκτωήχου, περὶ ἀσματικῶν κανόνων, περὶ τροπαρίων καὶ στιχερῶν, περὶ ᾄδων μελωδημάτων, περὶ ἐκκλησιαστικοῦ τυπικοῦ, περὶ μουσικῆς τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν Ρωσσίᾳ. Ἐν, πᾶσι δὲ τούτοις, οὐκ εἰς ξηρὰν τῶν ἰστορουμένων ἀφήγησιν ἀρκεῖται ὁ συγγραφεὺς, ἀλλ' ἐπάγει καὶ μυρίας μαρτυρίας, ἐξ ὧν τὰ παρ' αὐτοῦ ἰστορούμενα ἐκάστοτε πιστοῦνται. Ἐν κεφαλῇ δ' ἔστιν ἡμῖν εἰπεῖν ὅτι τὰ περὶ Δαμασκηνοῦ ἰστορούμενα εἰδὼν οἷον μονογραφία τις ἀρκούντως ἐκτενὴς καὶ περιεκτικὴ, ἐξ ἧς ἔστιν ἰδεῖν ὅτι ἡ αὐτὴ τοῦ Δαμασκηνοῦ διαίρεσις τῆς μουσικῆς εἰς ἤχους καὶ τὰ νῦν ἐν τῇ τῆς Ἐκκλησίας μουσικῇ ὑπάρχει.

Μετὰ τὴν περὶ διαρρυθμίσεως τῆς μουσικῆς ὑπὸ Δαμασκηνοῦ ἀφήγησιν χωρῶν ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀπὸ τοῦ ὀγδόου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀναγράφων ἀπαντας τοὺς μελωδοὺς ἀρχόμενος ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μελωδοῦ μέχρι σήμερον ἔνθα ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τε τῶν κατὰ καιροὺς γενομένων ἀπλοποιήσεων προσηλασθῶν διὰ συλλόγων καὶ σχολῶν, γενομένων πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς μουσικῆς ἀπὸ τῶν διαφόρων ξενικῶν στοιχείων τῶν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους παρεισφερθέντων καὶ πρὸς διὰδοσιν αὐτῆς.

Τὸ θέμα δὲ οὗτινος τὴν ἰστορίαν ἐπελάβετο ὁ συγγραφεὺς ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην μελετῶν καὶ σπουδάζων, ἡδυνήθη, ἵνα ἀνέυρῃ τὰς πρὸς τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ συμβαλλομένας πηγὰς καὶ ἐπισταμένως αὐτὰς μελετήσῃ, ὧν πολλὰς μὲν ἀναγράφει ἐν τῷ βιβλίῳ, εἰς πλείστας δὲ παραπέμπει, αἱ δὲ παραπομπαὶ αὐτοῦ ἀνέρχονται ἐν ὅλῳ εἰς 1412, αἵτινες

εἶδιν ἀρκοῦσα μαρτυρία τῆς ὑπεράγαν φιλοπονίας τοῦ συγγραφέως. Ἐρρήσθω δ' ὅτι ἡ συγγραφὴ τοῦ κ. Γεωργίου Παπαδοπούλου διάφορος ἐστὶ τῶν ἄλλων συγγραφῶν, διότι αἱ μὲν ἄλλαι συγγραφαὶ γίνονται ἐκ πηγῶν συγγραμμάτων ὑπαρχόντων τοῦ αὐτοῦ εἶδους, ἡ δὲ τοῦ κ. Γεωργίου Παπαδοπούλου ἐγένετο ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχαίων πηγῶν, πολλῶν οὐσῶν, καὶ πολλὴν ὥς εἰκὸς μελέτην ἀπαιτουσῶν διὸ θαυμασμοῦ καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιός ἐστιν ὁ συγγραφεύς.

Ἐγκρατέστατος δὲ ὢν τῆς ἡμετέρας γλώσσης ὁ κ. Γεώργιος Παπαδοπούλος καὶ περὶ τὸ διαχειρίζεσθαι τὸν κἄλαμον λίαν δεξίος, ἠδυνήθη ἵνα ἐν τῷ συγγραμμάτι αὐτοῦ τηρήσῃ τὸν αὐτὸν εἰρμὸν καὶ χαρακτῆρα τοῦ λόγου καὶ τὸν αὐτὸν τόνον, καίπερ πολλῶν οὐσῶν τῶν πηγῶν καὶ διαφορῶν τοῦ ὅρους.

Τελευτῶντες δὲ συγχαίρομεν ἀπὸ καρδίας τῷ κ. Γεωργίῳ Παπαδοπούλῳ διότι προσέθερον τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ ἔργον, ἠδυνήθη πρῶτος αὐτὸς ἵνα παράσχω τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ συγγραφήν πρωτότυπον ἀπαιτούσαν καὶ πόνον πολλὸν καὶ θυμίας ὑλικᾶς μεγάλας, ἐφ' οἷς ἅπασιν ἐστὶν ἀξίεπαινος.

Ἀθανάσιος Ἰακέλλαροῦνης

Καθηγητῆς τῆς Ἑκκλ. Ριζαρείου Σχολῆς.

(Ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις Παλιγγενεσίας, ἔτος ΚΘ' ἀρ. 8088).

ς.

Τὸ «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς» ἐπιγραφόμενον σύγγραμμα ἀνταποκρίνεται εἰς ἐθνικὴν ἡμῶν ἀνάγκην, εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς κατανόσεως καὶ τῆς καλῆς χρήσεως τῆς καθ' ἡμῖς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἥτις δυστυχῶς συμπαράκαμθασα μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ ἔθνους καλῶν ἐν τοῖς μακροῖς χρόνοις τῆς δουλείας τοῦ γένους ἡμῶν, δεῖται ἀνακαίνισεως κατὰ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν. Πρὸς δὲ τὴν θεωρητικὴν γνῶσιν τῆς μουσικῆς τὰ μέγιστα συμβάλλεται ἡ ἱστορικὴ αὐτῆς γνῶσις, ἣν περιέχει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύγγραμμα, ὅπερ ἱκανῶς διαφώτιζε περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, καὶ τῆς κατὰ καιροὺς γενομένης χρήσεως αὐτῆς, καὶ διὰ λόγων ἰσχυρῶν κρατύνει τὴν χρῆσιν τῆς στασιῶς ἡμῶν μουσικῆς, καὶ ἀποκρούει τὴν ἀλλοφύλων εὐρωπαϊκὴν, ἣν ἀτόπως καὶ ἀνοήτως οἱ πιθηκίζοντες ἐπιχειροῦσι νὰ εἰσαγάγῳν ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐκκλησίαις· ἔχει ὅρα τὸ σύγγραμμα τοιαύτην ὠφέλειαν, καὶ ἕκαστος ἐνδιαφερόμενος ὠφελείσθω ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἰδίως οἱ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ψάλλοντες, καὶ πάντες οἱ τῆς θείας ταύτης τέχνης ζηλωταὶ καὶ ἐρασταί.

τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ πρακτικῆς αὐτῆς γνώσεως· οἱ δὲ κατὰ τόπους ἐπίσκοποι καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ ὀφείλουσιν ἐκ καθήκοντος διὰ τῆς διαδόσεως τοῦ συγγράμματος τούτου νὰ διαφωτίσωσι τὴν κοινὴν γνώμην εἰς ἀπόκρισιν τῶν νεωτερισμῶν περὶ τὴν μουσικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς καλλιέργειαν τῆς πατρίου μουσικῆς κατὰ τε θεωρίαν καὶ πρᾶξιν, διὰ τῆς ἰδρύσεως μουσικῶν σχολῶν πρὸς μόρφωσιν ψαλτῶν ἐπιστημόνων, ἐν δὲ ταῖς ἱερατικαῖς σχολαῖς τὸ μάθημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐστὶ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ συνημμένων ὑπόρχον μετὰ τῆς θεολογικῆς γνώσεως τῶν ψαλλομένων ὕμνων καὶ τροπαρίων καὶ ψαλμῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διδάσκαλοι ταύτης τῆς μουσικῆς ὀφείλουσιν ἔχειν τὴν γνώσιν καὶ κατ' αὐτὴν νὰ ἐθίζωσι τοὺς παῖδας νὰ ψάλλωσιν ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τοῖς θεοῖς ὕμνους.

Ἀπόστολος Μακράκης

(Ἐκ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένου Λόγου, ἀρ. 881, φύλλ. τῆς 19 Ἰανουαρίου 1891).

Z.

Τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς» πρῶτην ἥδη φορὰν ἐν τῷ μουσικῷ κόσμῳ δημοσιευθὲν ἀξιόλογον σύγγραμμα ὑπὸ θερμοῦ μουσικολόγου καὶ ζηλωτοῦ τῶν πατρῶων κ. Γ. Παπαδοπούλου, προέδρου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μουσικοῦ συλλόγου «Ὁρφέως» προῖδὸν μακρῶν καὶ ἐπισταμένων μελετῶν, ἀπὸ τίνος θεωρεῖται τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης πάντων τῶν παρ' ἡμῖν μουσικῶν καὶ λόγιων.

Διὰ τοῦ σπουδαίου τούτου ἔργου ὁ κ. Παπαδόπουλος μετ' ἐξαιρετον προεισαγωγὴν, ἐν ἣ ἐκτίθεται ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ τεχνικὴν ἄποψιν ἡ μουσικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, διευκρινίζει ἐπιστημονικῶς ἐν σπουδαῖον καὶ περισπούδαστον θέμα, ἥτοι τὴν γένεσιν, καλλιέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς καθ' ἡμᾶς σεμνοπρεποῦς καὶ ὡραίας ἐκκλησιαστ. μουσικῆς.

Εἴτα δὲ μετὰ σπουδαίαν καὶ ἐν ἐκτάσει ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μουσικοῦ ζητήματος ὁ μετ' ἀπαραμίλλου καὶ σθεναρᾶς ἐπιμελείας καὶ ἀκαταπονήτου φιλοπονίας ἐργασθεὶς κ. Παπαδόπουλος, ἐξιστορεῖ διὰ πιστῶν γραμμῶν ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων καὶ φθάνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἅπαντας τοὺς κατὰ καιροὺς ἀκμάσαντας ἐπιφανεστέρους μελωδοὺς, ὕμνογράφους, μουσικοὺς καὶ μουσικολόγους, ὧν ἡ κορωνὴς τυγχάνει ὁ ἐν ἀγίοις Ἰωάννης ὁ Λαμαρσινός.

Κατόπιν ἐξετάζει τὴν μουσικὴν τεχνικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς ἐκ πα-

ραλλήλου πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης ἐξάγει συμπέρασμα διὰ διαφόρων λογικῶν καὶ ἰσχυρῶν επιχειρημάτων, συνοδευομένων μετ' ἀκλονήτων τεκμηρίων καὶ παραδειγμάτων, δι' οὗ ἀποδεικνύει τὸ ἀδύνατον τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς ἡμετέρας μουσικῆς διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς. Τοῦτο βεβαίως πᾶς ἀληθὴς μύστης τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ. Ἡ ἡμετέρα μουσικὴ εἶναι κύκλος ἐνφ' ἡ εὐρωπαϊκὴ τόξον αὐτῆς, ὡς ἐκ τούτου ἡ ἀντικατάστασις ταύτης δι' ἐκείνης εἶναι ἀδύνατος ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι πενιχρὰ ἀπέναντι τῆς ἡμετέρας, τὰ διαστήματα τῆς ἡμετέρας δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰ διαστήματα τῆς εὐρωπαϊκῆς. Ἐτέρα διαφορὰ εἶναι τὸ ποιὸν τῆς μουσικῆς μας, ὅπερ δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ καὶ δι' ἄλλους λόγους ἕνεκα τῶν ὁποίων οἱ πιθηκίζοντες καίπερ προσπαθοῦντες τὴν ἀντικατάστασιν τῆς μουσικῆς μας, ματαιοπονοῦντες, οὐδὲν ἄλλο πράττουσιν, εἰμὴ διὰ τῆς ἀπροσφόρου ἀντικαταστάσεως παρουσιάζουσιν ἡμῖν ὥραϊον ἑλληνα φουστανελλοφόρον, φέροντα ὑψηλὸν πῖλον, γάντια καὶ ὑποδήματα· δηλονότι μίαν ἀφόρητον ἀσυμφωνίαν, μίαν τραγελαφικὴν εἰκόνα.

Ὡσαύτως ὁ κ. Παπαδόπουλος ἐξετάζει τὸ ζήτημα ὑπὸ ἔθνικὴν ἐποψὴν καὶ τρανώτατα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Δαμασκηνναία Μουσικὴ μας εἶναι ἑλληνικὴ. Ἐξαίρετα. Ἐπίσης καὶ ὑπὸ ἔθνικὴν ἐποψὴν ἡ ἀντικατάστασις αὐτῆς, λέγει, διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς εἶναι ἀδύνατος, διότι ἄλλη ἡ προφορὰ τῆς ἡμετέρας καὶ ἄλλη ἡ τῆς εὐρωπαϊκῆς. Βεβαίως! Καὶ τοῦτο διότι ἡ προφορὰ ἐκάστου ἔθνους εἶναι ἐμφυτος. Ἡ διαφορὰ καταφαίνεται, λέγει, ἂν ἀκούσωμεν ὁμογενεῖς ψάλλοντας ἠρωϊκὰ ἢ κλέφτικα ὕμνατα ἢ κατὰ παραβολὴν εὐρωπαίους. Πάνυ ὀρθῶς. Διότι αἱ φυσικαὶ φωνητικοὶ χορδαὶ τοῦ Ἑλλήνου εἶναι λίαν λεπτὰ καὶ εὐστροφοὶ, ἐπομένως ἄλλως προφέρονται ταῦτα παρὰ τῶν ὁμογενῶν καὶ ἄλλως παρὰ τῶν ξένων.

Ὡσαύτως καὶ ὑπὸ οἰκονομικὴν ἐποψὴν ἐξετάζων τὸ πρᾶγμα, εὐρίσκει χρηματικὴν ἀδυναμίαν εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς. Καὶ δικαίως. Σήμερον αἱ ἐκκλησίαι δὲν δύνανται νὰ ἀμείψωσι δύο μουσικοὺς, ἀλλὰ μὲ γλίσχρους μισθοὺς μόνις καὶ μετὰ βίας διατηροῦσιν αὐτοὺς. Πῶς θὰ δυνηθῇ ἐκάστη ἐκκλησία νὰ συντηρήσῃ εὐρωπαϊκοὺς χοροὺς ἐὰν ἐνεργηθῇ ἀντικατάστασις ;

Πάντα τὰ ζητήματα ὁ κ. Παπαδόπουλος λύει ὀρθῶς καὶ ἐναργῶς ἐν τῇ συγγράμματι αὐτοῦ ἀναπτύσσει· ἐπομένως εἶναι ἄξιος παντὸς ἐπαίνου, καθόσον τὸ λαμπρὸν τοῦτο σύγγραμμα ἀποβαίνει λίαν ὠφέλιμον οὐ μόνον τοῖς μουσικοῖς καὶ μουσικολόγοις ἀλλὰ καὶ παντὶ λογίῳ, πρὸ πάντων δὲ τῷ φιλολογικῷ κύκλῳ ὡς ὃν ἔργον ἐπιστημονικώτατον, ἔργον δι' οὗ ἐξυψαίνεται δι' ὥραϊον καὶ εὐλήπτου καλῶμου ἡ ἀλήθεια περὶ τῆς ἐθνικῆς

ἡμῶν μουσικῆς, ἥτις σήμερον δυστυχῶς ἀνεξετάστως περιφρονεῖται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων. Τέλος ὁ κ. Παπαδόπουλος εἶναι ἄξιος παντὸς ἐπαίνου διότι τολμᾷ εἰπεῖν, ὅτι οὗτος εἰργάσθη μετ' ἀμεροληψίας, μερίστης προσοχῆς καὶ εὐθυκρισίας, τοῦτέστι μετὰ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀπαραίτητα συστατικά, ἅτινα περιοκοσμοῦσι τὸν ἀληθῆ ἱστορικόν, ζωγραφίσας τοὺς κατ' ἐποχὰς μουσικοὺς μετὰ τὰ ἀνήκοντα ἱστορικὰ χρώματα τῆς ἰκανότητος ἐκάστω, ἐπομένως δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν αὐτὸν ἱστορικὸν καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως.

Ὅθεν ἄξιός ὢν παντὸς ἐπαίνου καὶ δικαίων συγχαρητηρίων, ἐνοῦμεν καὶ ἡμεῖς τὰ θερμὰ συγχαρητήριά μας. εὐχόμενοι αὐτῷ ὑγείαν, ὅπως ἴδωμεν ἐντός ὀλίγου εἰς φῶς ἀγόμενον μεθ' ὁμοίας ἐπιτυχίας καὶ τὸ περιπόθητον μουσικὸν Λεξικόν, ὃπερ οὐ σμικρὰν ὠφέλειαν θέλει προσκομίσαι τοῖς μουσικοῖς, πρὸ πάντων δὲ τῇ μουσικῇ φιλολογίᾳ.

Ἀθήνησι, 29 Ἰανουαρίου 1894.

Ἀνδρέας Β. Τσικνόνπουλος

δικηγόρος καὶ διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις
Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς Σχολῆς.

(Ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένης Ἐπιθεωρήσεως, ἔτος Ζ', ἀρ. 26, φύλλ. τῆς 30 Ἰανουαρίου 1894).

Η'.

Τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» βιβλίον, εἰ καὶ εἶδε τὸ φῶς πρὸ 9 ἡδὴ μηνῶν, ἐν τούτοις, σήμερον ἡμεῖς ἐπιχειροῦμεν νὰ ἐπενέγκωμεν τὴν κατὰ δύναμιν ἡμετέραν ταπεινὴν κρίσιν, ὥς μὴ λαβόντες τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν κατὰ τὴν ἐκδόσιν· ἄλλως τε δὲ βιβλίον τοιοῦτο, τοῦ ὁποίου ἡ ἐμφάνις διδοὺς νέαν ζωὴν εἰς τὸ ἀκανθώδες ζήτημα τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ἑλληνικῆς μουσικῆς, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ μετ' ἀδιαφορίας ὑπὲρ τῶν κεκτημένων εἰδικὰς ὀπυσθόληπον γνώσεις τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς μουσικῆς. Ἐν συνόψει λοιπὸν θέλομεν ἐξετάσει ὁ τόσῃ καὶ ὅποια ἡ ἐν αὐτῷ ὕλη καὶ κατὰ πόσον ὁ φιλόπινος συγγραφεὺς ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του.

Τὸ βιβλίον τοῦτο σύγκειται ἐν ὅλῳ ἐκ 538 σελίδων, ἐκ τῶν ὁποίων, ἂν ἀφαιρέσωμεν τὰς σελίδας κτθ' α: βιογραφοῦνται διάφοροι μουσικοὶ ἄνδρες μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, θέλει ἐναπομείνῃ ἡμῖν τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ καθ' ὅσον δι' εἰδικῶν θεμάτων συλλέγει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐκ σελίδων 245. Καὶ ἐν τούτοις, βιβλίον τοιοῦτο καὶ ἐκ τοσοῦτων σελίδων, δυνάμενον νὰ συγγραφῇ δι' ἐργασίας

3 ἢ 6 μινῶν ἢ καὶ ἐνὸς βίου, συνεγράφη κατὰ τὴν ἐν τοῖς προλεγομένοις αὐτοῦ μαρτυρίαν τοῦ συγγραφέως ἐπιμελῶς ἐπὶ ὅλην δωδεκαετίαν· ὥς δὲ καὶ νὰ ἡπόρησάν τινες διὰ τοῦτο.

Οὐχ οὕτως ὁμως πρέπει νὰ κρίνωμεν τὸ ἔργον· διότι τοῦτο δὲν συνετάχθη αὐτοσχεδίως. Συγγράφων τις ἱστορίαν δὲν συγγράφει αὐτοσχεδίως· εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐργασθῇ ἐπιπόνως, πολυχρονίως, νὰ ἐκμελετήσῃ τὰς πιθανὰς βάσεις, νὰ ἀνιχνεύσῃ τὴν ἐξεύρεσιν τῶν ἐποχῶν, τῶν ἀληθῶν στηριγμάτων, τῶν ἀσφαλῶν τεκμηρίων καὶ, εἰ δυνατόν, νὰ ἐκθάψῃ τὰ κεικασμένα κειμήλια τῆς ἀρχαιοτέρας δόξης, τὰ ὅποια πάντα θέλουσιν ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸ φερέγγυον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἱστορουμένων ὑπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ θέμα τὸ ὅποιον φιλοτίμως ἀνέλαβε νὰ διαλευκάνῃ ὁ φιλόμουσος συγγραφεὺς παρίστα ἔξ ἀρχῆς δύσχερεια καὶ ὑπὸ ἄλλην ἐποψίν· δὲν ὑπῆρχον ὁμοίας φύσεως καὶ ὁμοίας ἐργασίας καὶ σκοποῦ βιβλία, τὰ ὅποια ἡδύνατο προχείρως νὰ συμβουλευθῇ καὶ συντελέσῃ οὕτω τὴν ἀνωτέρω ἐργασίαν ἀνετώτερον καὶ εἰς χρόνον ὀλιγώτερον· αἱ πηγαὶ τοιαύτης ἱστορίας, οὐαί, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς διατριβὰς καὶ μουσικὰ χειρόγραφα διεσπαρμένα τῇδε κάκειδε, διετέλουν αἱ πλεῖστα ἀγνώστοι, ὥς καὶ εἶναι ἔτι νυνέ. Διὰ τοῦτο, πρωτοτύπου ὄντος τοῦ ἔργου, εἶδε δικαίως νὰ καταβάλῃ πολύπονον, ὥς λέγει, ἐργασίαν καὶ ἐργάσεις ἐρεῦνας, εἶδε νὰ διεξέλθῃ γνωστὰς τε καὶ τέως ἀγνώστους ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ μουσικοῦ τούτου ἀντικειμένου καὶ νὰ ἐκμελετήσῃ ἀκριδῶς καὶ συντετελεσμένως πολλὰ πρὸς τοῦτο συγγράμματα ἀρχαῖά τε καὶ νεώτερα, καθάπερ μαρτυροῦσιν αἱ πολυάριθμοι ἐν ὑποσημειώσεσι παραπομπαὶ αἱ ἐν τῷ συγγράμματι ἐγκατεσπαρμέναι, αἵτινες παρέχουσι πάντως εἰς αὐτὸ κύρος ἀναμφισβήτητον, τιμᾶσι τὴν φιλοπονίαν καὶ εὐκρίνειαν τοῦ συγγραφέως, ἱκανοποιοῦσι δὲ καὶ τὰς εὐρυτέρας ἐπιθυμίας τῶν φιλοστόρων καὶ μουσικολόγων. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ὁ μελετῶν τὰς Συμβολὰς ταύτας τοῦ κ. Παπαδοπούλου θέλει εὖρη τεχνικὴν συναρμολογίαν τῶν λεχθέντων περὶ μουσικῆς ἐν γνωσταῖς πηγαῖς, διατριβαῖς, φυλλαδίοις κλπ. ὑπὸ διαφόρων ἀνδρῶν διαπύρως ἐχόντων εἰς τὰ μουσικά. Ὅ,τι μάλιστα ἐξόχως διακρίνει τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ κ. Παπαδοπούλου, καθιστάμενον μοναδικὸν ἐντρύφημα εἰς τοὺς περὶ τὰ μουσικὰ ἀσχολουμένους, εἶναι τοῦτο, ὅτι ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν ἢ καὶ ἐν τῷ κειμένῳ σημειοῦνται ἀκριδῶς αἱ πηγαὶ τοῦ κειμένου, οἱ τίτλοι τῶν βιβλίων τὰ περιοδικὰ συγγράμματα, αἱ ἡμερηίδες κλπ. ἀφ' ὧν ἀρύεται τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς ἐκάστου θέματος καταχωρίζων ἐνιαχοῦ καὶ ἐκτεταμένως περικοπὰς ἐκ τῶν τοιούτων πηγῶν. Τὸ τοιοῦτο δὲ ὠφελεῖ αὐτὸν ὑπὸ δύο ἐπ' ὀφθαλμοῖς· ἀφ' ἐνὸς μὲν δικαιολογεῖ αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ μακροῦ χρόνου.

τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέχει εἰς τοὺς ἀναγνώστας τὰ με-
γαλειότερα ἐχέγγυα εἰς τὸ ὅτι συνετελέσθη ἐμδριθῆς καὶ ἀξία λόγου πραγ-
ματεία, ὅσα βεβαίως δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο, μὴ ἀναφερομένον τῶν πηγῶν. Ὁ-
μολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι πλείσται τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μνημονευο-
μένων πηγῶν διετέλουν εἰς πολλοὺς ἐξ ἡμῶν ἄγνωστοι, καίτοι κατὰ και-
ρὺς μετ' ἐνδιαφέροντος πολλοῦ ἐφροντίζομεν νὰ ἀνακαλύπτωμεν αὐτὰς
καὶ ὡς ἐσημειούμεθα ἐν τοῖς σημειωματαρίοις ἡμῶν χαίροντες ἐπὶ τῇ ἀν-
καλύψει. Λογίζομεθα δὲ ἤδη εὐτύχεις, ὅτι ἔχομεν πηγὰς ἀθρόονους εἰς τὴν
μελέτην τῆς καθ' ἡμᾶς ἐν γένει ἑλληνικῆς μουσικῆς, χάρις τῷ μεγάλῳ
πονηθάντι φίλῳ ἡμῶν συγγραφεῖ, καίτοι φρονοῦμεν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἀ-
κόμη πολλαὶ πηγαὶ ἀμνημόνευτοι.

Ὁρθῶς δὲ φρονῶν ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐπιτελοφόρησε τὸ βιβλίον «Ἱστο-
ρίαν τῆς Μουσικῆς», ἀλλὰ «Συμβολὰς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλ. Μουσι-
κῆς» διότι ὡς ἱστορία ἦθελε βεβαίως παρουσιασθῆ με πλείονας ὑπο-
χρεώσεις, ἐνῶ ἕνεκα τῆς πρωτοτύπου ἐργασίας ἐν ταῖς ἱστορικαῖς ταύ-
ταις «Συμβολαῖς» ἀφίενται καὶ τινὰ ζητήματα, λίαν ἐνδιαφέροντα, ἀ-
λυτα· καὶ τοῦτο διότι δὲν ὠρίμασαν εἰσέτι καλῶς διὰ τῆς συζητήσεως
καὶ δὲν ἐβεβῆθησαν διὰ τῆς ἀνακαλύψεως ἐνδιαφερουσῶν πηγῶν.

Ἐν τούτοις διὰ τῶν ὑπαρχουσῶν διευκρινίζει πολλὰ ἐνδιαφέροντα
ζητήματα α') πρὸ τοῦ Διαμασκηνοῦ β') κατ' αὐτὸν καὶ γ') μετ' αὐτὸν
ἄχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Διατρίβει ἀρκούντως ἱστορῶν τὴν τῶν ἀρ-
χαίων ἑλλήνων μουσικὴν καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχαίῳ
χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ. Ἐρειδόμενος δὲ ἐπίσης ἐπὶ τῶν ὑπαρχόντων βοη-
θημάτων ἀναρεῖ πειστικώτατα τὴν δοξασίαν, ὅτι ἡ μουσικὴ ἡμῶν εἶναι
διπλὴν ἑβραϊκῆς ἢ ρωμαϊκῆς καταγωγῆς, καθὼς καὶ ἐν τοῖς κατόπιν, ὅτι
ἐπειδὴ συγγενεὺς πρὸς τὴν ἀσιατικὴν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι εἶναι διπλὴν
καὶ ἀσιατικὴ. Εἶναι δὲ οὐχὶ εὐκόλον (λέγει ἐν σελ. 37) νὰ παραδεχθώ-
μεν ὅτι οἱ Ἕλληνες, οἱ πιστῶς τηρήσαντες τὰ πατρώα, ὡς ἐβόημεν εἰπόν-
τες, ἀναλλοίωτα κατὰ τὸ δυνατόν καὶ ἀπαραιμῶτα, ἀποφυγόντες ἐπι-
μελῶς τὰ ξένα, ἀπέβαλον ἀνευ λόγου μόνην τὴν πάτριον μουσικὴν,
ἀφοῦ δὲν ἀπέβαλον τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῆς εἰδωλολατρείας,
ἀλλὰ διεφύληξαν ταύτην ἐν ταῖς χριστιανικαῖς προσευχαῖς, πρὸς δὲ καὶ
πλείστα ἦθον καὶ ἔθιμα ἱερὰ τῆς εἰδωλολατρείας, καὶ αὐτὰς ἐπὶ τὰς δια-
τυπώσεις τῆς τῶν ἀρχαίων ἱεροτελεστίας. Ὡσαύτως μετὰ κριτικῆς δε-
ξιότητος διαλευκαίνει καὶ ἕτερον σπουδαῖον ζήτημα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκ-
κλησίᾳ, ὅτι ἐν αὐτῇ κατ' ἀνάγκην «δέον νὰ γίνῃται χρῆσις τοῦ μονω-
δικοῦ εἶδους τῆς ψαλμωδίας» συναρμολογήσας ἐπιτυχῶς τὰ κατὰ και-
ρὺς περὶ τούτου λεχθέντα, «Οὐδὲν ἥττον ὑπάρχουσι μελωδία (λέγει ὁ

Εὐσταθ. Θερεϊανός, κατὰ περικοπὴν αὐτοῦ ἐν σελ. 64), αἵτινες ἀρμολόμεναι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἀρμονικῆς, ἀποδίδουσιν οὐ μόνον τὴν καλλονὴν ἀλλὰ καὶ τὸ φυσικὸν καὶ ὅλως ἰδιοφνὲς αὐτῶν μέλος, ἀλλοιοῦνται παντάπασι καὶ διαστρεφόμεναι. Ὁ ἀνατολίτης, φύσει ἐπιρροεπὴς ὢν εἰς τὴν μονότονον μελωδίαν, ἀγαπᾷ πρὸ πάντων τὴν ἡρεμον ἐκείνην τῆς ψυχῆς ἐκλυσιν, ἣτις ἐξαγγέλλεται διὰ γλυκεῆς μελωδήματος, «πρὸς ὃ ὅλως ἀπάρδει ἡ πολυόργανος τοῦ εὐρωπαϊοῦ πολυφωνία. Οὕτω δὲ πολλὰ τῶν δημοτικῶν ᾠμάτων τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἀνεπίδεκτα ἀρμονίας».

Τὸ ζήτημα δὲ ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τοῦ ψάλλειν δὲν ἀνεψύη νῦν τὸ πρῶτον παρ' ἡμῖν· ἐγεννᾷτο ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ αὐτοὶ οἱ ψάλλται, λέγει ὁ συγγραφεὺς, δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τοῦ γενικοῦ μιάσματος, διὸ καὶ ἐμιμοῦντο τὴν ἐν τοῖς θεάτροις ἐν χρῆσει μουσικὴν, ἵνα εὐαρεσιθῶσι πρὸς τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν μεγιστᾶνα, ἢ ἀρχοντα ἢ καὶ τὸν λαὸν, ἀπαραλλάκτως δηλαδὴ ὡς συμβαίνει καὶ νῦν, ἀλλὰ μὲ μίαν πολὺ μεγάλαν διαφορὰν· οἱ τότε ἐκκλησιαστικοὶ ἡμῶν πατέρες, ἐν ἄκρα ἀντιθέσει πρὸς τοὺς σήμερον, σφοδρῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς ἐπετίθεντο κατὰ τῆς μελωδικῆς μουσικῆς, «ἥτις διὰ τῆς ἡδυπαθείας καὶ τῆς ἐκλύσεως τῆς μελωδίας ἐκθηλύνει τῆς ψυχῆς τὴν ἀνδρείαν καὶ συνελκύει τὴν τοῦ πνεύματος εὐγένειαν». — «Ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις τὸν νοῦν συνεσκοπίζετο καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐκεῖσε πραττόμενα τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀναφέρεις τύποις». — «Ὁ νοῦς σου ἐξοφῶθη ὑπὸ τῆς θεατρικῆς σκηνῆς καὶ πᾶν τὸ ἐκεῖσε γινόμενον μεταφέρεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν». — «Δύστηνε πτωχέ, προσῆκέ σοι ἵνα μετὰ φόβου καὶ εὐλαθείας ἐπαναλαμβάνης τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν, ἀλλὰ σὺ εἰσάγεις εἰς αὐτὴν ἐθν χορευτῶν . . .» — «Ἀθλίε καὶ ταλαίπωρε· δέον σε δεδοικότα καὶ τρέμοντα τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν ἐκπέμπειν . . . σὺ δὲ τὰ μίμων καὶ ὀρχηστρῶν ἐνταῦθα παρᾶγεις . . .» Ἀλλὰ νῦν πότε ἠκούσαμεν ἡμεῖς τοὺς ἱεροκῆρυκας ἀπ' ἁμῶνος ἢ κίλλιον τοὺς ὑπευθύνους ἀρχιερεῖς παρόμοια πράττοντας ὑπὲρ τῆς ἐκπορνευομένης καὶ ἐξευρωπαϊζομένης ἀφιλοτίμως ἡμετέρας μουσικῆς; Οὐδέποτε.

Εἰσερχόμενος δὲ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Δαμασκηνοῦ ὁ συγγραφεὺς διατρίβει ἐμβριθέστερον καὶ ἐπιστημονικώτερον εἰς τὰ τῆς μουσικῆς, ἐπισκοπῶν τὸ καθόλου σύστημα τῆς ὀκτωῆχου ὕμνων τοῦ ἁγίου Δαμασκηνοῦ πρὸς μείζονα ἐκτίμησιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ὡς πρὸς τὴν σημειογραφίαν, παρατηρεῖται ὅτι καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας οἱ ἐκκλησιαστικοὶ μελωδοὶ ἔγραφον καὶ ἐψάλλον διὰ σημείων. Πρὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ὁ ὕμνος τοῦ Ἀμβροσίου καὶ Αὐγουστίνου Te Deum laudamus Te

Deum confitemur ὃν γεγραμμένος διὰ τῆς ἀλφabetικῆς παρασημαν-
τικῆς τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων. Ὁ συγγραφεὺς ἰσχυρίζεται (ἐν σελ. 175),
ὅτι ἐσφαλμένως δοξάζεται παρὰ τινων ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς ἐπενόησε τὰ
ἀγκυστροειδῆ σημεῖα, ἀλλ' ὅτι διὰ τροποποιήσεως εἰσήγαγε τὴν χρῆσιν
αὐτῶν. Πρὸς ἐξακριβώσιν δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ ἀναφέρει τὸ μουσικὸν
Ἀντιφώνριον τοῦ πρὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἀκμάσαντος Γρηγορίου τοῦ
Διαλόγου († 535), ἐνθα εὐρίσκονται τὰ ἀγκυστροειδῆ σημεῖα. Ἀλλ' ἐπειδὴ
ταῦτα καίπερ τροποποιηθέντα ἀπέμενον πάλιν ἱερογλυφικά, ἐπεχειρή-
θησαν ὡς ἀναλύσεις, ἐξ ὧν ἡ τελευταία ὑπὸ Χρυσάνθου Γρηγορίου καὶ
Χουρμουζίου, ὧν τὸ πολὺσεπτον ὄνομα ἀμαράντω δόξη καὶ εὐκλεία κα-
ταλλάσσεται· ἀλλὰ φρονεῖ ὅμως ὁ κ. Παπαδόπουλος ὅτι αὕτη ὑπολεί-
πεται ὡς πρὸς τὴν θεωρητικὴν σπουδαιότητα τῆς ἀρχαίας μεθόδου ὅπῃ
δὴ ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν, δὲν ὑπολείπεται δὲ ὑπὸ πρακτικὴν τὸ
δὲ μέγα θεωρητικὸν τοῦ Χρυσάνθου θὰ ἦτο, λέγει, ἐντελέστερον, ἐὰν οὗ-
τος εἶχε πλείονας γνώσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς μείζονα δὲ οικειό-
τητα πρὸς τοὺς μαθηματικούς ὑπολογισμούς (βλέπε σελ. 176). Εἰς ταῦτα
ἔχει πλῆρες δίκαιον ὁ κ. Παπαδόπουλος· ὡς πρὸς δὲ τὸ μειονέκτημα
τοῦ νὰ ὑπολείπεται ἡ νέα τῆς ἀρχαίας μεθόδου κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν
θεωρίαν, φροναῖμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ παρηγορηθῶμεν ἀναλογιζόμενοι τὴν
ἐπελθοῦσαν μεγίστην τῷ ὄντι εὐκολίαν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὰς πλεί-
στας ἀρετὰς τῆς πρακτικῆς ταύτης νέας μεθόδου. Ἐν τέλει δὲ παρατη-
ροῦμεν ὅτι ἀρκούντως ἐπετεύχθη ὁ σκοπὸς τοῦ συγγραφέως, εἰς ὃν ὀφεί-
λεται ἐγκάρδιος χαιρετισμὸς ἀφιερῶσαντα πολυτετεῖς κόπους καὶ ὑπο-
στάντα θυσίαις μόνον καὶ μόνον ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν πολυπαθῆ ἔθνικὴν
ἡμῶν μουσικὴν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Νοεμβρίου 1891,

Χρῆστος Γ. Βλάχος

(Ἐκ τῆς Νέας Ἐπιθεωρήσεως τῆς Κων)πόλεως, ἔτος Β', ἀρ. 362,
φύλλον τῆς 30 Νοεμβρίου 1891).

•••

Ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τῆς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἀφίξεως τοῦ γνω-
στοῦ ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ συναδέλφου κ. Γ. Παπαδοπούλου, ἀνεφέραμεν
ἀπλῶς καὶ περὶ τοῦ σπουδαιότητος ἱστορικοῦ περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησια-
στικῆς μουσικῆς συγγράμματος αὐτοῦ, ἔχοντες δὲ ἥδη ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν
λόγῳ ὀγκωδεδότατην συγγραφὴν καὶ διελθόντες ἐπιτροχάδην ταύτην προ-
βαίνομεν νὰ ποιήσωμεν τὸν προσηκόντα περὶ αὐτοῦ λόγον, ἔστω καὶ διὰ
βραχείων.

Ὁ εὐπαιδευτος συγγραφεὺς εἰδικῶς μελετήσας ἀπὸ ἐτῶν μετὰ φιλοπονίας παραδειγματικῆς καὶ ζήλου σπανίου, πάντα τὰ συναφῇ τῇ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ ζητήματα, κατῳρῶσε μετὰ πολυχρόνιους ἐρεύγας καὶ μελέτας νὰ ἀγάγῃ εἰς φῶς τὴν ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μουσικῆς ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, μετὰ τῶν ἐπὶ 19 αἰῶνας ἀκμασάντων μελωδῶν, ὕμνογράφων καὶ μουσικοδιδασκάλων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Τὸ ἔργον τοῦτο κρίνεται πρωτυμώτατον καὶ μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδός του, διότι ὁ κ. Παπαδόπουλος δι' αὐτοῦ ἀνεπλήρωσε μέγα παρ' ἡμῖν κενόν, καὶ ἐπλούτισε τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν διὰ τῆς ἐν λόγῳ συγγραφῆς, ἐκίνησε δὲ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ παρ' ἡμῖν φιλολογικοῦ καὶ μουσικοῦ κόσμου, καὶ τὴν περιέργειαν τῶν Εὐρωπαίων σοφῶν, οἵτινες ἐν σπουδαίαις βιβλιοκρισίαις εὐφρόμως περὶ τῆς συγγραφῆς ταύτης ἔκριναν, καὶ πολλὰς λαμπρὰς ἰδέας περὶ τῆς ποικιλίας τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀξίας τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ἐξέθηκαν ἐν ἐφημερίδι καὶ περιοδικοῖς.

Τὸ μουσικὸν τοῦτο ἱστορικὸν ἔργον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνευρίσκει ὁ περιεργὸς ἀναγνώστης ἀποτεθησαυρισμένον πλοῦτον ἱστορικῶν γνώσεων, συνάμα δὲ τὴν στενὴν σχέσιν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς μετὰ τῆς μουσικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς ἡμετέρας διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς, συνιστῶμεν θερμῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς «Ἀρμονίας», πρὸς ἀπόκτησιν αὐτοῦ, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν μουσικοὺς καὶ εἰς πάντα φιλόστορα λόγιον.

Τὸν φιλοπονώτατον συγγραφέα οὐ μόνον ἀξιὸν ἐγκαρδίων συγχαρητηρίων διὰ τὸ σοφὸν αὐτοῦ σύγγραμμα θεωροῦμεν, ἀλλὰ καὶ ἀξιὸν ὑποστηρίξεως κρίνομεν ὅπως ἀνταξίως τῶν πολλῶν κόπων καὶ τῶν μεγάλων χρηματικῶν θυσιῶν τοῦ ἀμειδόμενος, δυνήθῃ νὰ προβῇ εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ Ἀεξικοῦ τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἔργου πρωτοτύπου καὶ ἀναμφιδόλως σπουδαιότατου, ὅπερ ἤδη παρασκευάζει, καὶ χάριν τοῦ ὁποίου πρὸ διετίας τὰς βιβλιοθήκας τῆς Ἑσπερίας ἐπεσκέψατο, ἤδη δὲ ἀπὸ ἐξαμήνου ἐκ τῆς βασιλευούσης ἐκκινήσας, ἐπεσκέψατο τὰς πολυτίμους βιβλιοθήκας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Πάτμου καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως, προτιθέμενος νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐν Λέσβῳ βιβλιοθήκην τῆς Μονῆς τοῦ Λειμῶνος καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 11 Σεπτεμβρίου 1892.

Γ. Χαμυρόπουλος.

(Ἐκ τῆς Ἀρμονίας Σμύρνης, ἔτος ΙΒ', ἀρ. 2678, φύλλον τῆς 11 Σεπτεμβρίου 1892).

Λίαν περιδουδαστον καὶ πρωτότυπον ὅλως ἔργον εἰς τὸ εἶδος του, ἐδημοσίευσε πρό τινος ὁ ἀκάματος ἱστοριοδίφης καὶ ὁσκηρὸς τοῦ καλὰ μου θεράπων κ. Γεώργιος Ι. Παπαδόπουλος, πρόεδρος τοῦ ἐπὶ τετραετίας ἀλλοτε λειτουργήσαντος ἐν Κωνσταντινουπόλει Μουσικοῦ Συλλόγου «Ὁρφέως», καὶ συντάκτης τῆς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἐκδιδομένης ἀξιολόγου ἐφημερίδος «Νέας Ἐπιθεωρήσεως».

Ὁ κ. Γ. Ι. Παπαδόπουλος, εἰς τῶν διασημοτέρων μουσικοφιλολόγων τοῦ ἡμετέρου Γένους τυγχάνων, καὶ λίαν γνωστὸς παρὰ τῷ πανελληνίῳ ἔνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ διαλέξεων ἐν διαφόροις Μουσικοῖς Συλλόγοις περὶ σπουδαίων ζητημάτων ἀφορώντων εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν Μουσικὴν, ἐπὶ δωδεκαετίαν ὅλην ἐπισταμένως μελετήσας τὸ περὶ τῆς πατρίου μουσικῆς θέμα, καὶ μετὰ πολύπονον ἐργασίαν καὶ ἐργώδεις ἐρεῦνας συλλέξας τὰς τῇδε κάκεισε ἐσπαρμένας γνωστάς τε καὶ τέως ἀγνώστους εἰδήσεις περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς, ἐξέδοτο ἐν ὀγκῷδε τόμῳ «Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς», ἣν χάριν ἀξιοπαίνου μετριοφροσύνης ἐπωνόμασε «Συμβολὴν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς». Πάμπολλα δὲ ἀρχαῖά τε καὶ νεώτερα συγγράμματα ἐπιμελῶς καὶ ἐπισταμένως πρὸς τοῦτο ἐξεμελέτησε, καθάπερ μαρτυροῦσιν αἱ πολυάριθμοι ἐν ὑποσημειώσεσι παραπομπαί, αἱ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ἐγκατεσπαρμέναι, αἵτινες παρέχουσι πάντως κύρος ἀναμφισδότητον εἰς τὸ σύγγραμμα, τιμῶσι δὲ πράγματι τὴν ἀκραν φιλοπονίαν τοῦ συγγραφέως, ικανοποιοῦσι δὲ πληρέστατα καὶ εὐρυτέρας ἐπιθυμίας τῶν φιλοτόρων καὶ μουσικολόγων.

Ὁ κ. Παπαδόπουλος πρὸς ὅσον τὸ δυνατόν πληρεστέραν συναρμολόγησιν τῶν διαφόρων περὶ μουσικῆς εἰδήσεων, φρονῶν, καὶ δικαίως, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς καθ' ἡμῖς μουσικῆς οὐκ ἔστι δυνατόν νὰ συγγραφῇ πρὶν ἢ ἀνιχνευθῶσι πᾶσαι αἱ πηγαί, ὧν οὐκ ὀλίγαι εἰσὶν ἀποτεθησασυρισμέναι ἐν τοῖς χειρογράφοις τῶν ἐν Ἀνατολῇ μοναστηριακῶν βιβλιοθηκῶν, ἀφοῦ πρῶτον διηρεῦνεν τὰς βιβλιοθήκας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγιοταφτικοῦ Μετοχίου, τῶν ἐν Χάλκῃ σχολῶν Θεολογικῆς τε καὶ Ἑμπορικῆς, καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἐπεσκέφθη καὶ τὰς ἱερὰς μονὰς τοῦ Ἀγιωνύμου Ὁρους Ἀθῶ, ἐνθα ἐπεδόθη εἰς ἐνδελεχεῖς μελέτας. Καίτοι δὲ τὸ πόνημα αὐτοῦ ἦν σχεδὸν συντετελεσμένον, ἐν τούτοις ὠθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀκρατήτου πόθου ὅπως καταστήσῃ αὐτὸ ὡς οἶόν τε τελειότερον, ἀπεφάσισε καὶ μετέβη εἰς τὴν κλεινὴν τῆς Παλλάδος πόλιν, ἐφοδιασθεὶς μετὰ διαφόρων συστατηρίων παρὰ διαπρεπῶν ἀνδρῶν κα

ἰδίᾳ παρὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος πρίγκιπος Νικολάου Μαυροκορδάτου, τοῦ συμπαθέστατα πρὸς τὸν ἡμέτερον μουσικολόγον διακειμένου. Ἐν Ἀθήναις διέτριψεν ἐπὶ ὀκτάμηνον, ἐνθα, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ἐν τοῖς Προλεγομένοις, ἐκαρπώσατο ὠφελείας οὐ μικρὰς, καθ' ἵσον τακτικῶς ἐφοῖτα ἐν τῇ πλουσίᾳ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ, καὶ ἐκ τῶν ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων ἐγγράφων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐξηκριθῶσαι διάφορα σπουδαῖα ζητήματα, ἀναγόμενα εἰς τὴν νῦν τραγελαφικὴν κατάστασιν τῆς ἐν Ἀθήναις ἐν τισὶ ναοῖς Ἱερᾶς ἡμῶν Μουσικῆς. Ἴδε σελ. 472, ὑποσημ. 13 36.

Ἡ δὲ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἣν ἀρμοδίως ἀνεφέρθη ὁ κ. Παπαδόπουλος, μελετήσασα τὸ πρωτότυπον αὐτοῦ σύγγραμμα δι' ἐιδικῆς ἐκ σοφωτάτων καθηγητῶν ἐπιτροπῆς καὶ ἀνγνωρίσασα τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, ἐξέδοτο ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς ἀνὰ τὸ κράτος σεβασμιωτάτους Ἱεράρχας, δι' ἧς « θεωρήσασα τὸ σύγγραμμα αὐτὸ καθ' αὐτὸ » τὸ ἀξιόσυστατον διὰ τε τὴν σπουδαιότητα καὶ πρωτοτυπίαν, καὶ ἡγούμενη τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον οὐ μόνον παντὶ τῷ Ἱερῷ τῆς Ἑλλάδος κλήρῳ, παντὶ ἱεροψάλτῃ, ἀλλὰ καὶ παντὶ φιλομουσῳ Ἑλληνι, διότι ὁ φιλόπινος συγγραφεὺς νέαν ὁλὴν ταμῶν ὁδὸν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἱερῶν Ἀποστόλων, ἐκτίθησι τὴν βιογραφίαν τῶν κατὰ καιροὺς ἀκμασάντων διαπρεπῶν μελωδῶν, ὑμνογράφων, μουσικῶν τε καὶ μουσικολόγων, μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, θερμοτάτα συνίστησι τοῦτο τοῖς Ἱεράρχαις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ἵνα συστήσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ αὐτὸ τῷ Ἱερῷ κλήρῳ, τῷ ἐγκοσμίῳ καὶ τῷ ἐν ταῖς εὐαγέσι Μοναῖς, πᾶσι τοῖς Ἱεροψάλταις καὶ παντὶ φιλομουσῳ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν ». Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Ρωσσίας κ. Μιχαήλ Ὀνοῦ, καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει μουσοτραφὴς πρεσβευτὴς τῆς αὐτῆς δυνάμεως κ. Νελιδῶφ, κατιδόντες τὴν μεγίστην σπουδαιότητα τοῦ προκειμένου ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ συγγράμματος, ἀπεφάσισαν αὐθορμήτως καὶ ἀξιοζήλως, ὡς ἐν τῷ Προλόγῳ ἀναφέρεται, νὰ συστήσῃ θερμῶς τὴν κυκλοφορίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμοδόξῃ Ρωσίᾳ, ἐνθα κατὰ ἑκατοντάδας ὅλας διετεθῇσαν τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἐν λόγῳ ἀξιολογωτάτου πονήματος.

Μετὰ τοιοῦτους λοιπὸν καὶ τοσοῦτους πολυετεῖς ἀγῶνας, μόχθους καὶ δαπάνας, καὶ ἐπὶ τοιούτων ἐνθαρρυντικῶν συστάσεων ἐρειδόμενος ὁ ὅλος ἀξιέπαινος κ. Γ. Ι. Παπαδόπουλος, προσέβη μετὰ θάρρους εἰς τὴν ἐκδοσὶν τοῦ πρωτοτύπου αὐτοῦ πονήματος, ὅπερ περιέχον συλλήδδην σπουδαιότητας ἱστορικὰς εἰδήσεις, ἀναγομένας εἰς τὴν ἱερὰν ἡμῶν μουσικὴν ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ὑπεραμύνεται μετὰ δυνάμει λόγου οὐ μικρᾶς κατὰ τῆς ἱταμῶς προσδασσομένης θείας

τέχνης, καὶ κατὰ τῶν καταδοφισομένων τὴν ἀλήθειαν ξενομανούντων ὁμογενῶν, οἵτινες πᾶν ὀνειὼν ἐγκολπούμενοι, μὴδὲ τὴν σημασίαν καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν θησαυρῶν διακρίνοντας, κατηγοροῦσιν ἀνευθερίδως τῆς χρόνῳ πρεσβυτάτης καὶ δόξῃ κλεινοτάτης ἱερᾶς ἡμῶν Μουσικῆς, ἀποφαίνονται δὲ ἐκ πλάνης ὅτι αὕτη ὁλῶς διεφθάρη διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ὀνειῶν μελῶν, προτείνοντες ἅμα ἵνα ἀποσκορακισθῇ αὕτη ἐκ τοῦ ἱεροῦ περιδόλου τῆς Ἐκκλησίας, ἢ περιδληθῇ διὰ τοῦ μανδύου τῆς τετραφάνου ὁρμονικῆς μουσικῆς.

Ἐν τούτοις ὁ ἡμέτερος μουσικολόγος καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα, ἀναγνώριζων μετ' ἀξιομυήτου εἰλικρινείας, ὅτι χαλεπὸν ἐστὶ τὸ ἐκζητεῖν ἐξ ἀτελῶν πηγῶν ἐντελῆ προϊόντα, ὁμολογεῖ μετ' ἀξιεπαίνου παρηρησίας τὸ ἀτελὲς τοῦ συγγράμματος καὶ καταλείπει τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου εἰς ἄλλους ἱκανωτέρους καὶ σοφωτέρους.

Μετὰ τὰ προεκτεθέντα, ἐξ ὧν καὶ τοῦ ἡλίου φαινότερον καταφαίνονται ἡ ἱκανότης περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς τοῦ κ. Παπαδοπούλου, πασιφανεῖς δὲ γίνονται οἱ ἄτρυτοι κόποι καὶ μόχθοι, εἰς οὓς καθυπεδβλήθη πρὸς περισυλλογὴν καὶ συναρμολόγησιν τῶν διαφόρων περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς εἰδήσεων, χωρὶς οὐδὲν ἀπολύτως νὰ ἔχη εἰδικὸν περὶ τούτου βοήθημα, περιττὴ ἄρα ἀποδῇ πᾶσα ἀνάλυσις τοῦ κατὰ πάντα ἀξιολόγου αὐτοῦ συγγράμματος, καθότι ἐξ αὐτῶν καὶ μόνον ἀποδεικνύεται ἡ πραγματικὴ ἀξία τοῦ πονήματος. Πρὸς πλείοτέραν ὁμῶς κατανόησιν τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἐν λόγῳ ὀγκωδεδτάτου βιβλίου, προβαίνομεν νὰ εἰπῶμεν ἀναλυτικῶς ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτοῦ, βέβαιον ὄντες ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι θέλομεν ἱκανοποιῆσαι τὴν ἐπιθυμίαν τῶν περὶ τὴν μουσικὴν ἡμῶν ἐνασχολουμένων.

Ὁ κ. Παπαδόπουλος, ἀφοῦ ἐν σπουδαιοτάτῃ προεισαγωγῇ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει διαφόρων αὐθεντικῶν πηγῶν καὶ μαρτυριῶν ἐξετάζει ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ τεχνικὴν ἀποψιν τὴν μουσικὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῆς φάσεις καὶ περιπετείας, διαιρεῖ ἀκολουθῶς τὸ σύγγραμμά του εἰς τρία ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένα μέρη. Εἰς τὸ πρῶτον διαπραγματεύεται περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων μέχρις Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀποδεικνύει δὲ διὰ τρανωτάτων καὶ ἀναμφισβητήτων ἀποδείξεων καὶ παραδειγμάτων, ὅτι τὸ σύστημα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς σύστημα, καὶ ὅτι ἡ ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ Μουσικὴ τῆς ἀρχαίου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἶναι Ἑλληνικὴ οὐδόλως δὲ Ἑβραϊκῆς ἢ Ῥωμαϊκῆς καταγωγῆς, ὥς διετάθησάν τινες, ἐπὶ πολαίως τὸ ζήτημα ἐξετάσαντες.

Εἰς τὸ δευτέρον μέρος διαπραγματεύεται ἐν ἐκτάσει καὶ μεγίστῃ λεπτομερείᾳ ὡς οὐδεὶς ἕτερος σοφὸς ἢ θεολόγος μέχρι σήμερον, περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκenoῦ, τοῦ διαρρυθμιστοῦ τοῦτου τῆς ἱερᾶς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ἀναφέρων δὲ ὅτι πρῶτος ὁ θεὸς Πατὴρ ἐδουσηματοποίησε τὴν ἀρχαίαν ὀκτωηχίαν συγγράψας θεωρίαν διὰ τὴν προῆξιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς καὶ ἄλλα τινὰ, ὑποστηρίζει τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ τρόπος τοῦ ποιεῖν τοὺς στίχους τῶν Κανόνων ἐκ πολλῶν στροφῶν τυγχάνει εἰλημμένος ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ μουσικῶν, τῶν τὰ μελικά αὐτῶν ποιήματα ἐκ πολλῶν στροφῶν, τεσσάρων, ἑξ, ὀκτῶ καὶ καθεξῆς, συγκροτησάντων. Ἀλλὰ καὶ τὰ τροπάρια τοῦ θείου μουσουργοῦ Δαμασκenoῦ ἐποιοῦντο κατὰ τὰ μουσικὰ καὶ ποιητικὰ μέτρα, ἃ πρὸς παρέλαβεν ὁ θεὸς ἀνὴρ ἐκ τοῦ Ὀμήρου, Πινδαρου, Εὐρύπιδου, Σοφοκλέους, Αἰσχύλου, Ἀριστοφάνους καὶ ἄλλων, ὡς ἀποδεικνύει σαφέστατα διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς διαφόρων Εἰρημῶν τῶν διαφόρων Ὡδῶν τοῦ θείου Δαμασκenoῦ, πρὸς ἀντιστοιχοῦντας στίχους τῶν προειρημένων ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος διαπραγματεύεται περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀπὸ τοῦ ὀγδοῦ μ. Χ. αἰῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀναφέρων τὰς βιογραφίας τῶν μετὰ τὸν Δαμασκenoν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἀκμασάντων ἀσματογράφων, ὕμνογράφων, μουσικῶν, μουσικολόγων καὶ ἱεροψαλτῶν. Ἐν τῷ τρίτῳ μέρει μνησθὲν ποιεῖται ἐπίσης καὶ περὶ τῶν κατὰ τοὺς κάτω χρόνους ἀκμασάντων σχολῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, καθὼς καὶ περὶ τῶν λειτουργησάντων Μουσικῶν Συλλόγων, ἀπαριθμῶν ἅμα τὰς πολλὰς καὶ μεγίστας ὠφελείας, ἃς παρέσχον οὗτοι ἀπαντὶ ἀνεξαιρέτως τῷ Γένει.

Μετὰ τὴν λεπτομερεῖ καὶ ἐμβριθῆ μελέτην ἀπάντων τῶν θεμάτων τούτων, καταλήγει ὁ ἀκάματος ἱστοριοδίφης εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ δὲ ὕψις τοῦ ἀντικατασταθῆ ἢ Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς διὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς τετραφωνίας. Ἐξετάζων δὲ τὸ προκείμενον σπουδαιότατον ζήτημα ὑπὸ τεχνικὴν ἢ ἐπιστημονικὴν, ὑπὸ ἐθνικὴν, ὑπὸ θρησκευτικὴν, καὶ ὑπὸ οἰκονομικὴν ἔτι ἐποψίν, ἀποδεικνύει δι' ἀναμφιλέκτων, πειστικωτάτων, καὶ σὺνδεσμῶς ἀντιρρήσεως ἐπιδεχομένων ἐπιχειρημάτων καὶ δι' αὐθεντικῶν μαρτυριῶν, ὅτι τοιοῦτόν τι ἀδύνατόν ἐστι γενέσθαι, καθότι οὐ μόνον διὰ τῆς εἰς ἁρμονίαν μεταποιήσεως τῆς ἡμετέρας μελωδίας καταστρέφεται τὸ μέλος καὶ ὕψος αὐτῆς, ἀλλὰ εἶναι τοῦτο καὶ ἀντικρὺς ἀσέβεια πρὸς τὰ πάτρια. Τοιοῦτόν τι ἀνομολογεῖ καὶ ὁ ἐγκριτος φιλέλλην γάλλος μουσικὸς Bourgault Ducoudrag, ὅστις ἐπέμψθη εἰς Ἀνατολὴν ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας πρὸς σπουδὴν τῆς ἐκκλη-

διαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, καὶ οὐ ἐπιχειρήσας νὰ ἐκτελέσῃ διὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς σημειογραφίας διάφορα ἐκκλησιαστικά ἡμῶν ᾄσματα, ἀ π έ τ υ χ ε καθ' ὁλοκληρίαν.

Τοιαύτη, πετῶντι καλὰ μῶ, ἡ συνοπτικὴ ἐκθεσις τῶν κυριωτέρων ἐμπεριεχομένων ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ μουδοτραφεῦς κ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου. Πλὴν ὅμως τούτων ὁ κ. Παπαδόπουλος διαπραγματεύεται μετὰ μεγίστης ἀγχινοίας καὶ μεμετρημένης λογικῆς καὶ περὶ πλείστων ἄλλων σπουδαιωτάτων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ὧν τὴν ἀνάλυσιν δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν ὁ στενὸς τῆς ἐφημερίδος χώρος, καὶ δι' ὧν ἀποδεικνύεται πληρέστατα ἡ εὐρυμάθεια τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὁ πρὸς τὰ πατρια ἑλλογος ζήλος καὶ ἐννομος σεβασμὸς.

Ὁ κ. Παπαδόπουλος διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγράμματος αὐτοῦ ἀνεπλήρωσε μέγα κενὸν, ὑπερβὰς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς συγχρόνους ὁμογενεῖς τε καὶ ξένους μουσικοφιλολόγους, καὶ ἀναδειχθεὶς οὕτω ἀνώτερος παντὸς ἐπαίνου· τὴν σπουδαιότητα δὲ τοῦ πονήματος τοῦ ἀνωμολόγησαν πλείστοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἐν τοῖς γράμμασιν, ἐν οἷς ὁ πέρυσιν ἀποδιώσας σοφώτατος ὁ καὶ παγκοσμίου φήμης ἀπολαυδῶν Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, ὁ ὡσαύτως ἀποδιώσας εὐσεδέστατος καὶ ζηλωτῆς τὴν πατρῶν σοφὸς καθηγητὴς Νικόλαος Δαμαλᾶς, ὁ νομοδιδάκτωρ καὶ μουσικὸς Χρῆστος Β. ἄχος, ὁ ἐπιφανὴς μουσικοδιδάσκαλος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ριζαρείῳ σχολῇ Ἀθανάσιος Σακελλαριάδης, ὁ ἐν Ἀθῆναις διευθύνων τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν σχολὴν Ἀνδρέας Τσικνόπουλος, ὁ εὐμαθέστατος μουσικὸς Φωκίων Βάμβας, ὁ ἐν Σάμῳ λογιώτατος μουσικὸς Γρηγόριος Κωνσταντῖν, καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ὧν ὁ ἀριθμὸς οὐ μικρὸς, δημοσιεύσαντες πλείστα ἐνδιαφέροντα ἄρθρα ὑπὲρ τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Παπαδοπούλου, οὕτως ὑπερεπαινοῦσι τὴν ἀμετρον φιλοπονήαν καὶ τὰς εὐρείας περὶ μουσικῆς γνώσεις. Πλὴν ὅμως τούτων καὶ ἀπασαί ἀνεξαιρέτως αἱ ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες, προεξαρχούσης τῆς πατριαρχικῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας», ἐσχολίασαν μετὰ πλείστων ἐπαίνων τὸ πόνημα τοῦ κ. Παπαδοπούλου, ἐξάρασαι τὰς πολυτίμους καὶ ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας, ὡς προσήνεγκεν ἀπαξάπαντι τῷ Γένει καθόλου καὶ τοῖς περὶ τὴν μουσικὴν ἀσχολουμένοις ἰδίᾳ διὰ τοῦ σπουδαιωτάτου συγγράμματός του.

Ἐν τούτοις ἡ φήμη τοῦ κ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου δὲν περιορίσθη μόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ Τουρκίᾳ. Ἡ φήμη αὐτοῦ διαπεράσασα ὑπερπόντια πελάγη ἀφίκετο καὶ μέχρι τῆς Εὐρώπης, πολλοὶ δὲ τῶν σοφῶν αὐτῆς ἐδημοσίευσαν ἐν διαφόροις σπουδαιῶς ἐπιστημονικοῖς περιοδικοῖς ἐμβριθεῖς βιβλιοκρισίας, δι' ὧν ἀναγνωρίζουσι μὲν ἀμερολήπτως τὴν πραγματι-

κὴν σπουδαιότητα τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, ἀποδοκιμάζουσιν ὁμῶς, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ παρόντος ἀρθροῦ, τὴν ἀγαστὴν μετριοφροσύνην τοῦ σοφοῦ συγγραφέως, θελήσαντος νὰ τιτλοφορήσῃ τὸ πόνημα αὐτοῦ «Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς» ἐνῶ πράγματι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φιλοπόνημα τυγχάνει τελεία καὶ πραγματικὴ ἱστορία τῆς θείας τέχνης ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς.

Ὅ,τι ὁμῶς τιμᾷ ὑπερβαλλόντως τὸν κ. Παπαδόπουλον, καὶ ἀναδεικνύει αὐτὸν ἑξοχὸν ἱστοριογράφον οὐκ ἐκ τῶν τυχόντων εἶναι αἱ κρίσεις τοῦ ἐπιφανεστάτου τῆς Γερμανίας μουσικοφιλοσόφου κ. Ροδόλφου Westphal. Ὁ καθηγητὴς οὗτος τῆς ρυθμικῆς, τῆς μουσικῆς, καὶ πολυγραφικώτατος συγγραφεὺς, οὕτινος αἱ ἰδέαι ἔχουσιν ἀπόλυτον κύρος ἐν ἀπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ, ἀνομολογῶν δικαίως ἐν τινὶ βιβλιοκρισίᾳ, δημοσιευθείσῃ εἰς ἐν τῶν ἐγκριτωτέρων γερμανικῶν περιοδικῶν, ὅτι ὁ κ. Γ. Ι. Παπαδόπουλος εἶναι ὁ πρῶτος συγγράψας συστηματικῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἱερᾶς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ἀποκαλεῖ αὐτὸν Ἡρόδοτον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, ἐν συμπεράσματι δὲ, τὸ μὲν σύγγραμμα χαρκτηρίζει ὡς σπουδαιότατον, τὸν δὲ συγγραφεὰ σοφόν.

Μετὰ τοιαύτας λοιπὸν καὶ τοσαύτας ἐπιφανῶν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ θείᾳ τέχνῃ ἀνδρῶν εὐφήμους κρίσεις, μετὰ τὰς ἐπιδαψιλευθείδας αὐτῷ, κατὰ τὰς Ἀθηναϊκὰς ἡμεριδας, σπανίας τιμῆς τῷ 1890, εἶται τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου, ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ὑπερόχων ἐν ἀξιώμασι, παιδείᾳ, καὶ πλούτῳ ἀνδρῶν, προεξάρχοντος τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ ἀνδρὸς τῆς Ἑλλάδος Χαριλάου Τρικούπη, ὅστις, τὸν ἡμέτερον μουσικολόγον καὶ δημοσιογράφον καὶ ὑπεστήριξε, καὶ ὡς μανθάνομεν, ἔκτοτε δι' ἐξαιρετικῆς εὐνοίας περιβάλλει, μετὰ τὰς θερμοτάτας συστάσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἱερᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου, μετὰ τὰς λαμπρὰς συστατικὰς ἐγκυκλίους τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ἐκδηλωθεῖσαν πρὸς τὸν εὐμαθέστατον ἀνδρὰ ἀκραίῳν ἡ ἐκτίμησιν ὑπὸ τῆς τετρακτύος τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες λίαν εὐχαρίστως καὶ προθύμως ἀπεδέχθησαν τὴν εἰς αὐτοὺς ἀφιέρωσιν τοῦ πονήματος, πᾶσα περαιτέρω σύστασις παρ' ἡμῶν ἀποβαίνει περιττὴ ὡς ἀνωφελής. Ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα εἰμὶ νὰ συγχαρῶμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ καρδίας τὸν κ. Γ. Παπαδόπουλον, ὅστις ἐν τῷ ἀκρατήτῳ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἱερὰν ἡμῶν Μουσικὴν ζήλῳ, ἐπεδόθη εἰς ἐνδελεχεῖς μελέτας χρόνι τῶν ἐπαίδοντων, πλείεστα μὲν σκοτεινὰ τῆς μουσικῆς ἱστορίας σημεῖα διευκρινήσας, ἀλλὰ δὲ ἐπιδιορθώσας, καὶ πολλὰ ἐπὶ ἀγνωστα ἀνακαλύψας ὡς ἄλλος Κολομβός.

Τοιαῦτοι ἄνδρες εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ἄξιοι πᾶσης ἐκτιμήσεως καὶ ὑπερ-

στηριξεως, καθότι τὰς ὀλίγας ὥρας τῆς σχολῆς αὐτῶν καταδραπάνωσι λίαν ἀξιοπαίτως εἰς πλουτισμὸν τῆς πενιχροτάτης ἡμῶν φιλολογίας πρὸς ὄφελος τοῦ ἡμετέρου Γένους καὶ τῶν κειμηλίων τῆς Ἐκκλησίας. Εἶθε δὲ νὰ μιμῶνται αὐτοὺς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν δυναμένων, οἵτινες ἀντὶ νὰ ἐξαντλῶσι τὸν πολύτιμον αὐτῶν χρόνον εἰς διαφόρους ἐπουηώδεις συζητήσεις, ἐπεδίδοντο εἰς τὴν μελέτην σπουδαίων ζητημάτων τῆς τε ἱστορίας καὶ τῆς φιλολογίας ἡμῶν, ἅτινα χρῆζουσὶ πολλῶν καὶ σπουδαίων διασαφήσεων.

Περαίνοντες τὴν λιτὴν ταύτην βιβλιοκρισίαν ἡμῶν ὀφείλομεν νὰ ποιήσωμεν μνείαν καὶ περὶ τοῦ «Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς», τοῦ περιέχοντος τοὺς βίους τῶν Ἑλλήνων ὑμνωδῶν, ὑμνογράφων, ψαλμοτογράφων, μουσικῶν τε καὶ μουσικολόγων τῶν ἀκμασάντων ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ὅπερ προτίθεται νὰ ἐκδώσῃ μετ' οὐ πολὺ ὁ κ. Παπαδόπουλος κατόπιν ἀκαμάτων ἐρευνῶν καὶ μελετῶν, καὶ χάριν τοῦ ὁποίου πρὸ διετίας μὲν ἐπεσκέφθη τὰς σπουδαιότερας βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης, ἦδη δὲ ἀπὸ ἐπταμήνου ἐγκαταλιπὼν τὴν βασιλεύουσάν καὶ εἰς διαφόρους καθυποδαλλόμενος δαπάνας καὶ κακουχίας, περιέρχεται τὴν Ἀνατολήν, ἐπισκεψάμενος τὰς διαφόρους μοναστηριακὰς βιβλιοθήκας, ἐν αἷς ἐσχάτως καὶ τὴν ἐν Λέσβῳ Μονὴν τοῦ Λειμῶνος, ἐνθα ἀνεῦρε τὸ ἀνέκδοτον θεωρητικὸν σύγγραμμα Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου, οὗ ἡ ἀνακάλυψις σύμπαντα τὸν πᾶρ' ἡμῖν καὶ τὸν Εὐρωπαϊκὸν μουσικὸν κόσμον ἐνδιαφέρει, ἅμα δὲ ἀνεκάλυψε καὶ Γαβριὴλ τινὸς μοναχοῦ Ἑτυμολογικὸν τῶν σημαδοφώνων τῆς Βυζαντινῆς παρασημαντικῆς, ἔργον ὡσαύτως μεγάλης ἀξίας.

Ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς τοῦ κ. Παπαδοπούλου κρίνοντες, δυνάμεθα ἀνεπιφυλάκτως καὶ μετὰ πεποιθήσεως νὰ προεῖπωμεν ὅτι καὶ τὸ νέον αὐτοῦ σύγγραμμα εὑταὶ ἐπίσης σπουδαιότατον καὶ θὰ τύχῃ παρ' ἡμῖν καὶ ἐν Εὐρώπῃ τῆς αὐτῆς εἰ μὴ μείζονος ὑποστηρίξεως. Εὐχόμεθα μόνον ὅπως ἴδῃ τὸ φῶς ὅσον οἷόν τε ταχύτερον πρὸς ὁδὸν καὶ τιμὴν τοῦ εὐρυμαθοῦς συγγραφέως, τοῦ τιμῶντος ἀληθῶς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος, εἰς ᾧ καλῇ μοίρᾳ ἐτυχε νὰ ἀνήκῃ.

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 17 Ὀκτωβρίου 1892.

Ι. Α. Γιαλουδάκης

(Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐν Σμύρνῃ ἐκδιδομένην ἡμερηΐδα Ἀρμονίαν, ἔτος ΙΓ', ἀρ. 2703, φύλλον τῆς 17 Ὀκτωβρίου 1892 καὶ εἰς τὴν Νέαν Σμύρνην, ἔτος ΚΓ', ἀρ. 4682 καὶ 4683, φύλλα τῆς 17 καὶ 19 Ὀκτωβρίου).

Τὸ μέγεθος τῆς ἡμετέρας εὐφροσύνης καθίσταται ἄμετρον ὅταν βλέπωμεν ὅτι, ἀνθ' ὧν ἐπὶ τέταρτον σχεδὸν αἰῶνος ἐμοχθήσαμεν περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς ἡμῶν ἐνδιατρίψαντες, ὡς ἀξιόλογον ἄθλον φέρομεν τὰ ἐγκώμια σοφῶν ἀνδρῶν, ὁμογενῶν τε καὶ ξένων, τὰς εὐλογίας τοῦ Ἑθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸν δι' ἐπισήμων ἐγκυκλίων ἔπαινον τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλλάδος, ὑπουργοῦντος τοῦ εὐρυμαθοῦς κ. Δ. Γ. Πετρίδου, καὶ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἀθῶ, ἐν αἷς τὸ πόνημα ἐκεῖνο «ὡς περισπούδαστον καὶ ἔργον κράτιστον καὶ ἐν τοῖς μάλιστα δόκιμον» ἐξαιρετικῶς τιμᾶται, ὁ δὲ συγγραφεὺς αὐτοῦ «ὡς ἱστορικὸς πολυμαθὴς» γεραίρεται, ἀνὴρ δὲ μέγα ἐπὶ παιδείᾳ κεκτημένος ὄνομα, ὁ καθηγητῆς τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου Γεώργιος Μιστριώτης οὐ μόνον ἐπαινέτης τοῦ ἔργου γίγνεται ἀλλὰ καὶ ὑπ' ὅψιν ἔχει ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς περισπούδαστου αὐτοῦ Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας τῆς τῷ 1894 ἐν Ἀθήναις ἐκδοθείσης.

Ὡς δὲ ἡ Ἱστορία πάντων τῶν ἐθνῶν εἰς τρία μέρη διαιρεῖται, τὸ τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, οὕτω καὶ ἡμεῖς εἰς τρεῖς μεγάλας ἐποχὰς ἢ μέρη διαιροῦμεν χρονικῶς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς. Α' τὴν Ἱστορίαν τῆς Μουσικῆς ἀπὸ τοῦ 1—700, Β' ἀπὸ τοῦ 700—1453, καὶ Γ' ἀπὸ τοῦ 1453—1900. Ἐκαστον δὲ τῶν μερῶν τούτων ὑποδιαίροῦμεν εἰς διαφόρους περιόδους. Οὕτω τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς εἰς δύο περιόδους, ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (1—323), καὶ ἀπὸ τούτου μέχρις Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (323—700)· τὴν μέσην, εἰς τρεῖς περιόδους, τὴν περιλαμβάνουσαν τὴν ὑπὲρ τῆς μουσικῆς ἀνύσιμον δρᾶσιν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τὴν ἀπὸ

τοῦ Β' αἰῶνος μέχρι τοῦ μαῖστορος Ἰωάννου τοῦ Κονκκουζέλη (200—1100), καὶ τὴν ἀπὸ τούτου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1100—1453). ὁμοίως εἰς τρεῖς περιόδους ὑποδιαίροῦμεν καὶ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς, ὡς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου (1453—1730), καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας γραμμικῆς μεθόδου (1730—1814), καὶ ἀπὸ τούτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (1814—1900). Ἰστέον ὅ' ὅτι ἐν τῇ παρούσῃ συγγραφῇ δὲν περιελήφθησαν αἱ βιογραφικαὶ σημειώσεις τῶν ἐπιζώντων μουσικοδιδασκάλων, διότι αὗται θὰ ἐπικοσμήσωσι τὸ μετὰ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ Β' καὶ Γ' Τόμου τῆς ἡμετέρας «Συγχρόνου ἱεραρχίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» ἐκδοθησόμενον εὐογκον «Λεξικὸν τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων μουσικῶν τῶν ἀπὸ τῶν Ἀπαστολικῶν χρόνων ἄχρις ἡμῶν ἀκμασάντων».

Ἐπιθυμοῦντες ὅπως ἐπὶ τὸ τελειότερον καὶ καλλιτεχνικώτερον ἀπαρτίσωμεν τὸ παρὲν φιλοπόνημα, προσεχρήσαμεν τούτῳ πινακοθήκην πενιχρὰν, ὀφειλομένην τῷ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ὁσιολογιωτάτῳ Γέροντι Ἀλεξάνδρῳ Εὐμορφοπούλῳ Λαυριώτῃ, περιλαμβάνουσαν δὲ φωτογραφικὰ ἀπεικονίσματα τῶν ἐν ἀρχαίοις τεύχεσιν (ὑπ. ἀρ. 165 καὶ 178) τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Ἀθωτίτιδος Μονῆς τῆς Μεγίστης Δαύρας ὁωζομένων εἰκόνων ὀνομαστῶν μουσικῶν τῶν παρελθόντων αἰώνων, ὡς Ἰωάννου τοῦ Γλυκέως, Ἰωάννου μαῖστορος τοῦ Κονκκουζέλη, Μανουὴλ Χρυσάφου τοῦ παλαιοῦ, Μανουὴλ Χρυσάφου τοῦ νέου, Γερμανοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νέων Πατρῶν, Βαλασίου τοῦ ἱερέως, Πέτρου τοῦ Μπερεκέτου, Ἰωάννου τοῦ Τραπεζουντίου, Δανιὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου, Ἰακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου, Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου καὶ Πέτρου Πρωτοψάλτου τοῦ Φυγᾶ.

πρὸς δὲ, καὶ παλαιογραφικὰ κείμενα, εἰκονίζοντα κατὰ χρονολογικὴν σειράν τὰς ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῆς νῦν ἐν χρήσει γραφικῆς μεθόδου μουσικῆς γραφῆς.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενοι, νομίζομεν δίκαιον μᾶλλον δὲ ἱεροῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν νὰ ὁμολογήσωμεν πολλὰς χάριτας πρὸς πάντας τοὺς πάνυ εὐγενῶς καὶ προφρόνως εὐαρεστηθέντας νὰ παράσχωσιν ἡμῖν τὴν συμβολὴν αὐτῶν καὶ σύμπραξιν εἰς τὰς μελέτας ἡμῶν, μάλιστα δὲ τοῖς τῷ 1892 ὁδωτάτοις ἐπιστάταις τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἀθῶ, τοῖς καὶ ἀπολύσαι τὴν ἐξῆς συστατήριον ἐπιστολὴν :

Ἀριθ. 25

Πρὸς τὰς εἰκοθὶν Ἱερὰς καὶ Σεβασμίας Μονὰς
τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἀθῶ.

Ὁ τὴν παροῦσαν Ἱεροκοινωδὴ φράγιστον συστατήριον ἡμῶν ἐπιστολὴν ἐπιδιδούς ἐλλόγιμος κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, τριῶν περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς, περὶ ἧς μετὰ χρονίαν λειπαρὰν καὶ βαθεῖαν μελέτην ἐξέδωκε τὸ καὶ ταῖς Σεβασμίαις Μοναῖς καὶ παντὶ τῷ φιλόστοργῳ κόσμῳ γνωστὸν καὶ περισπούδαστον γενόμενον σύγγραμμα αὐτοῦ, ἐκ τῆς εὐμενοῦς ὑποδοχῆς καὶ κοινῆς ἐπιδοκιμασίας ἧς τοῦτο ἐτύχε θάρρος ἀντλήσας προέθετο ἱερὸν καὶ γενναῖον σκοπὸν ἐπιδοθῆναι εἰς ἑτέρας ὁμοίας μελέτας, σκοπὸν ἐχούσας τὴν ἐκδοσὴν ἑτέρας συγγραφῆς ἀφορώσης εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μουσικῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀφικόμενος εἰς τὸν Ἱερὸν ἡμῶν Τόπον, ἵνα εἰς νέας ἐρεῦνας καὶ μελέτας ἐν ταῖς Μοναστηριακαῖς βιβλιοθήκαις ἐγκύψῃ, ἐκομίσατο καὶ σελτὴν Πατριαρχικὴν συστατήριον ἐπιστολὴν πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς Ἱερὰν Κοινότητα καὶ ἑτέραν ὁμοίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει κοινῷ ἡμῶν Ἐπισκόπου κ. Χρυσάνθου Βατοπεδινοῦ. Τοῦτον οὖν περὶ τοιοῦτου εὐγενοῦς σκοποῦ ἐπισυνιστάντες ταῖς εὐαγέσι Μοναῖς, πεπεισμεθα ὅτι αὗται φιλοτίμως ἐπιδείξονται αὐτῷ τὴν οἰκείαν αὐτῶν πρόφροναν ὑποδοχὴν καὶ περιποίησιν εἰς εὐκόλον ἅμα καὶ ἀνετον ἐκπλήρωσιν τοῦ ρηθέντος αὐτοῦ φιλοτίμου σκοποῦ. Διατελοῦμεν δὲ

Ἐν Χριστῷ ἀδελφοί

Ἐν Κερυραῖς, 8 Ἀπριλίου 1892.

Οἱ ἐπιστάταις τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος
τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἀθῶ.

Χάριτας ὡσαύτως ὀφείλομεν πᾶσι τοῖς καθ' οἷονδῆποτε τρόπον συντελέσασιν εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ καὶ πολλαχῶς ἐνθαρρύνασιν ἡμᾶς κατὰ τὰς χάριν μελετῶν περιοδείας ἡμῶν ἀνὰ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Σμύρνην, ὡς τοῦτο δῆλον γίγνεται ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἐνταυθοῖ σχετικῶν δημοσιευμάτων τῶν ἐφημερίδων :

Σήμερον ἀναχωρεῖ ἐντεῦθεν μεταδαινῶν εἰς Ἅγιον Ὅρος καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν νῆσον Πάτμον χάριν μουσικῶν μελετῶν διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου τῆς ἐταιρίας Κουρτζῆ ὁ γνωστὸς παρ' ἡμῖν μουσικολόγος καὶ φίλος συνεργάτης τῆς «Νέας Ἐπιθεωρήσεως» κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος. Ἡ Α. Θ. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Νεόφυτος ὁ Η', ὁστις περιβάλλει διὰ πολλῆς εὐνοίας τὸν κ. Παπαδόπουλον καὶ λίαν ἐκτιμᾷ τὰς ἐπωφελεῖς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς μελέτας, ἐφωδίασεν αὐτὸν δι' ἐνθερμοτάτων συστατηρίων γραμμάτων πρὸς τε τὴν Ἱερὰν Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τὸν ἡγούμενον τῆς νήσου Πάτμου. Τῷ φίλῳ κ. Παπαδοπούλῳ εὐχόμεθα καλὸν ταξίδιον καὶ αἰσθᾶν παρ' ἡμῖν ἐπάνοδον.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ μεταδάνει εἰς Ἀθήνας σήμερον καὶ ἡ δευτέρα μήτηρ τοῦ κ. Γ. Παπαδοπούλου, ἐρίτιμος κυρία Φανή Ι. Παπαδοπούλου, ὅπως διέλθῃ τὰς ἐορτὰς τοῦ Πάσχα εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος παρὰ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῆς.

(Νέα Ἐπιθεωρησις, ἔτος Β', ἀρ. 458, φύλλ. τῆς 1 Ἀπριλίου 1902).

Ἀφίκετο εἰς τὴν πόλιν μας ἐξ Ἀθῶ καὶ Πάτμου, ἐνθα μετέβη χάριν μουσικῶν σπουδῶν, ὁ ἀξιότιμος συνιάκτης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφημερίδος «Νέας Ἐπιθεωρήσεως» καὶ πρόεδρος τοῦ ἐκεῖ μουσικοῦ συλλόγου «Ὁρφέως» κ. Γ. Παπαδόπουλος. Ὁ ἀξιότιμος συνάδελφος ἐξέδοτο ἤδη ὀγκῶδη τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ οἱ ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμάσαντες ἐπιφανέστεροι μελωδοί, ὕμνογράφοι, μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι», μεγάλως ἐκτιμηθέντα ἐν Εὐρώπῃ,

ἴδῃ· δὲ πρόκειται νὰ ἐκδόσῃ καὶ ἄλλο περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως σύγγραμμα.

(Νέα Σμύρνη, ἔτος, ΚΓ', ἀρ. 4631, φύλλον τῆς 7 Αὐγούστου 1892).

Ἀναγράψαντες χθὲς ἐν τῷ ἡμετέρῳ ψύλλῳ τὴν ἐν Σμύρνῃ ἀφίξιν τοῦ γνωστοῦ ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ κ. Γ. Παπαδοπούλου, παρελείψαμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι τυγχάνει εἰς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει δοκιμωτέρων δημοσιογράφων, ὅστις ἀπὸ δωδεκαετίας χειρίζεται δεξιῶς τὸν δημοσιογραφικὸν κάλαμον καὶ πολλῆς ἀπολαύει ὑπολήψεως διὰ τὴν ἐπωφελῆ αὐτοῦ δρασίῳ καὶ τὰς εὐρείας αὐτοῦ γνώσεις καὶ ἰδίως τὰς ἐκκλησιαστικὰς, δι' ὃ καὶ διακρίνεται μεταξὺ τῶν ὀλιγίστων ἐκκλησιαστικῶν ἰδίως δημοσιολόγων. Ὁ κ. Παπαδόπουλος γνωστὸς τυγχάνει τοῖς ἀναγνώσταίς τῆς «Ἀρμονίας» ἐξ ὧν ἄλλοτε ἐγράψαμεν περὶ τοῦ περιουδᾶστου αὐτοῦ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς συγγραμματος, ἀλλ' ἵκετο δ' εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν προερχόμενος ἐξ Ἀγίου Ὁρους, Πάτμου, καὶ τῶν λοιπῶν παρακειμένων νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὅπως ἐκ τοῦ σύνεργου μελετήσῃ τὴν μουσικὴν κατάστασιν τῆς πόλεως ἡμῶν καὶ τοὺς μουσικοὺς αὐτῆς, διότι παρασκευάζει πρὸς ἑκδοσιν τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἡ πόλις ἡμῶν ἐγκαρδίως ὑπεδέξατο τὸν ἡμέτερον συνάδελφον, δίδει ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ βλέπει ἓνα τῶν φιλοπονωτάτων λογίων καὶ δοκιμωτάτων συγγραφέων τῆς βασιλευούσης.

(Ἀρμονία, ἐν Σμύρνῃ, ἔτος ΙΒ', ἀρ. 2656, φύλλον τῆς 8 Αὐγούστου 1892).

Τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ὁ παρ' ἡμῖν γνωστὸς μουσικοδιδάσκαλος κ. Ἰω. Γαλιουδάκης παρέθετο, πρὸς τιμὴν τοῦ ἐνταῦθα ἀπὸ εἰκοσήμερου διατριβάντος συναδέλφου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ γνωστοῦ ἀνὰ τὸ πανελλήνιον καὶ τὴν Εὐρώπην μουσικοῖστοριοδίδου κ. Γεωργίου Παπαδοπούλου, εἰς γραφικωτάτην θέσιν τοῦ χωρίου Μπὸς-Γιακᾶ πλούσιον γεῦμα, οὗ μετέσχον, κατ' ἰδιαιτέραν πρόσκλησιν, οἱ πλείστοι τῶν μουσικῶν τῆς ἡμετέρας πόλεως καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἐμπόρων καὶ λογίων μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ δεόντως ἐξετιμήθη τὸ μουσικὸν τάλαντον τοῦ κ. Παπαδοπούλου καὶ ἡ δεξιότης

αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπερκαίειν τὸν ζῆλον τῶν ὁμογενῶν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς ὑπὸ τύπον προπόσεων μετὰ θαυμαστῆς εὐγλωττίας· ἐπίσης δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ μνημονεύσωμεν καὶ τῆς χαριτοδρότου δεσποινίδος Μαρίας Γιαλουσάκη, διακριθείσης διὰ τὴν μουσικὴν αὐτῆς ἐμπειρίαν καὶ τὴν ἡδύτητα τῆς φωνῆς αὐτῆς. Ἐν γένει πάντες οἱ μετασχόντες τοῦ ἐν λόγῳ γεύματος διήλθον δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐν εὐθυμίᾳ καὶ ἀμεταπρώτῳ φαιδρότητι.

(Ἄρμονία, ἐν Σμύρνῃ, ἔτος IB', ἀρ. 2867, φύλλον τῆς 26 Αὐγ. 1892).

Ἐκ Κυθωνιῶν γράφουσιν ἡμῖν τῇ 11 Νοεμβρίου·

Ἀπὸ δωδεκαμήρου διατρίβει ἐνταῦθα ὁ ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κύκλοις Κωνσταντινουπόλεως σημαίνουσαν κατέχων θέσιν κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, συγγραφεὺς δὲ τοῦ παγκοίνου ἀπολαύοντος φήμης καὶ ὑπολήψεως σπουδαιοτάτου ἱστορικοῦ συγγράμματος περὶ τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἡ πόλις ἡμῶν θερμῶς ἐδεξίσατο τὸν εὐμαθέστατον τοῦτον νέον καὶ περιπαθῶς περιποιεῖται αὐτὸν χορηγοῦσα αὐτῷ τὰς ζητούμενας πληροφορίας ὡς πρὸς τοὺς κατὰ καιροὺς ἐνταῦθα διαπρέψαντας μουσικοὺς, περὶ ὧν θὰ γράψῃ εἰς τὸ φιλοπονηθησόμενον νέον σύγγραμμά του. Ὁ Κωνσταντινουπολίτης λόγιος, ὅστις φιλοξενεῖται καὶ ἐλευθεῖ τοῦ Σ. ἀγίου Ἐφῆσου κ. Ἀγαθαγγέλου, ἐν τῇ ἱερᾷ μητροπόλει, ἐπεσκέψατο τὸ Νοσοκομεῖον τῆς ἡμετέρας πόλεως, τὸ γυμνάσιον καὶ τὰ λοιπὰ ἐκπαιδευτήρια ἀρρένων τε καὶ θηλέων, τὸν πρόξενον τῆς Ἑλλάδος κ. Μ. Παρίδην, τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀξιοθέατα μέρη, ὁδηγούμενος πάντοτε ὑπὸ τοῦ λίαν εὐπαιδέυτου γραμματέως τῆς μητροπόλεως κ. Δημ. Κολυφῆτη καὶ τοῦ ἀξιολύμου συμπολίτου ἡμῶν κ. Δημ. Καμπούρογλου Κινικλῆ, ὅστις καὶ μεγαλοπρεπῶς δεῖπνον προσήνεγκε πρὸς τιμὴν τοῦ ξένου τὴν ἐσπέραν τῆς 8 ὁδεύοντος. Ὁ κ. Παπαδόπουλος, ἀφοῦ ἐπεσκέψατο καὶ τὰ Μοσχονήσια, ἐνθα ἔτυχεν ὡσαύτως μεγάλων τιμῶν ὑπὸ τε τοῦ καϊμακῆν Ἰωάννου Δζαζοπούλου ἐφέντη, τοῦ ἀρχιερέως κ. Ἰακώβου, τῶν ἱεροψαλτῶν καὶ τοῦ διδάσκοντος προσωπικοῦ τῶν σχολείων, ἀναχωρεῖ σήμερον ἐντεῦθεν μεταβαίνων διὰ Διαρδανελλίων καὶ Καλλιπόλεως εἰς Κωνσταντινούπολιν, καταλείπει δὲ ἡμῖν τὰς ἀρίστας ἐντυπώσεις ὡς ἐκ τῶν σπανίων αὐτοῦ προσόντων, ἐν οἷς πρωτεύουσι πατριωτι-

οὐδὲ ἀκροαφῆνης, παιδεία λιπαρὰ, εὐσέβεια παραδειγματική, ζῆλος πρὸς ἑμμονὴν εἰς τὰ πατρία καὶ χάρις περὶ τὸ ὁμιλεῖν.

Μετ' εὐχαριστήσεως δὲ μανθάνομεν ὅτι τὰς αὐτὰς κρατίδας ἐντυπώσεις κατέλιπεν ὁ κ. Παπαδόπουλος καὶ εἰς τὴν γείτονα νῆσον Μιτυλήνην, ἐνθα ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν Μιτυλήνης Κωνσταντίνου Βαλιάδου καὶ Μηθύμνης Νικηφόρου Γλυκᾶ, μεθ' ὧν συνδέεται διὰ στενῆς φιλίας, μεγάλως ἐκτιμηθεὶς ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς Δημητρίου Βερναρδάκη, τοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος κ. Παπαγεωργιάδου καὶ τῶν λοιπῶν προκρίτων τῆς νήσου, οἵτινες πολυειδῶς ἐξεδήλωσαν τὴν πρὸς τὸν κ. Παπαδόπουλον ὑπόληψιν αὐτῶν.

(Ἀρμονία, ἔτος IB', ἀρ. 2726, φύλλον τῆς 20 Νοεμβρίου 1892).

Μετὰ ὀκτάμηνον περίπου ἀπουσίαν ἐπανέκαμψε προχθὲς εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν ὁ γνωστὸς τῷ ἑλληνικῷ δημοσίῳ μουσικολόγος κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, ὅστις κατὰ τὴν περιοδείαν του ταύτην ἐποιήσατο μακρὰς μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τῆς παρ' ἡμῖν μουσικῆς ἐν ταῖς μοναστηριακαῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῆς Πάτμου καὶ τῆς μονῆς τοῦ Λειμῶνος, προσέτι δὲ καὶ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν γυμνασίων Χίου, Σάμου, Σμύρνης, Μιτυλήνης καὶ Κυθωνῶν, ἐξ ὧν ἀπεθυσάμηνε πλουσίαν ὕλην, διαλευκαίνουσαν πολλὰς ἀφεγγεῖς δελίδας τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μουσικῆς. Ἐκ τῶν νήσων δὲ τοῦ Ἀρχιπελάγους, τὰς ὁποίας ἐπεσκέψατο καὶ ἰδίᾳ τῆς Ρόδου, Σύμης, Κῶ, Καλύμνου καὶ Λέρου, ἐνήργησεν ὁ κ. Παπαδόπουλος συλλογὴν ἀνεκδότων ἐθνικῶν δημοδῶν ᾠμάτων, παρὰ τῷ λαῷ διασωζομένων. Εὐχαρίστως δὲ ἐμάθομεν ὅτι τὸ πολυπόνον ἔργον τοῦ κ. Παπαδοπούλου διευκολύναν οἱ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, Πάτμῳ καὶ τῇ μονῇ τοῦ Λειμῶνος πατέρες, καὶ οἱ μητροπολίται Θεσσαλονίκης, Χίου, Ρόδου, Κῶν, Σάμου, Σμύρνης καὶ Μιτυλήνης, ὡς καὶ ὁ ἐν Λέρῳ παραθερίζων παναγιώτατος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κ. Σωφρόνιος.

Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀτμοπλοίου ἐπέστρεψεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἡ μήτηρ τοῦ κ. Γ. Παπαδοπούλου κ. Φανή Ι. Παπαδοπούλου.

(Νέα Ἐπιθεώρησις, ἔτος Γ', ἀρ. 645, φύλλ. τῆς 23 Νοεμβρίου 1892).

Καθῆκον ὡσαύτως ἀπαραίτητον ἐπιβάλλει τὴν ἐκ-
 φρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ πρὸς τοὺς εἰς τὴν φάλαγ-
 γα τῶν συνδρομητῶν ἢ ἀκριβὲς καὶ δικαιότερον εἰπεῖν
 ἐκδοτῶν προφρόνως ἐγγραφέντας. Ὅφειλὴν ἐκτίνοντες
 ἀνομολογοῦμεν καὶ δημοσίᾳ χάριτας καὶ εὐχαριστοῦ-
 μεν ἐγκαρδιώτατα τῷ μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ πρώτῳν
 Ἱεροσολύμων Νικοδήμῳ, τοῖς σεβασμιωτάτοις μητρο-
 πόλιταις Ἐφέσου Ἰωακείμ, Χαλκηδόνος Γερμανῷ καὶ
 Ἀμαθείας Ἀνθίμῳ, ἰδιαίτατα δὲ καὶ κατ' ἐξοχὴν τῷ
 διευθυντῇ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ὀθωμανικῆς Τραπεζῆς
 ἐξοχωτάτῳ Ἀλεξάνδρῳ Πανδοξείῳ βέη καὶ τῷ εὐγενε-
 στάτῳ Κωνσταντίνῳ Ἡλιάσκῳ τραπεζίτῃ, τοῖς ὑπὲρ τῆς
 ἐκδόσεως τῆς συγγραφῆς ταύτης χορηγήσασιν ἡμῖν τὴν
 ὑποστήριξιν καὶ ἐνθάρρυνσιν αὐτῶν.

Κλείοντες ἐνταῦθα τὸν Πρόλογον, προστίθεμεν ὅτι,
 ἐὰν ἀληθεύῃ ὅτι συνήθως τὰ οἰκεία τοῖς οἰκείοις προσ-
 κομίζονται, δικαιότερον πρὸς οὐδένα ἄλλον ἠδυνά-
 μεθα νὰ ἀφιερῶσωμεν πανευλαβῶς τὸ εἰς τὴν δημοσιό-
 τητα προσαγόμενον λιτὸν τοῦτο φιλοπόνημα ἡμῶν ἢ
 τῷ σεπτῷ ἰδρυτῇ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμετέρου
 Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου καὶ τῆς Μουσι-
 κῆς Σχολῆς αὐτοῦ μουσικωτάτῳ πατριάρχῃ πρώτῳν Κων-
 σταντινουπόλεως Κωνσταντίνῳ Ε' τῷ ἀπὸ Ἐφέσου, τῷ
 πολλὰ ἐργασαμένῳ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐθνῶφελους
 αὐτῶν σκοποῦ, τῷ ὑπεράγαν τιμῆσαντι ἡμᾶς καθ' ὅλον
 τὸ διάστημα τῆς πανευκλεοῦς Αὐτοῦ πατριαρχείας διὰ
 θαυλεστάτης πατρικῆς εὐνοίας καὶ λόγῳ τε καὶ ἔργῳ
 διαθερμάναντι τὸν ζῆλον ἡμῶν ὑπὲρ τῆς πατρῴου ἱε-
 ρᾶς μουσικῆς, καὶ πρὸς ὃν παιδεῖα λιπαρὰ καὶ ἀμφι-

—X ντ X—

λαφής έπιτρέχει, καί σύνεσις καί ταπεινώσις καί εὐ-
μένεια έπανθεί.

Έγγραφον έν Φαναρίω Κωνσταντινουπόλεως, Ίουνίου φθίνον-
τος τοῦ 1904 σωτηρίου έτους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΕΓΑΣ ΠΡΩΤΕΚΑΚΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

**ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ
ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ**

**Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ
(1—500 μ. Χ.)**

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α'

**ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
(1—323)**

**Ἀρχὴ καὶ καταγωγὴ τῆς ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ Χριστιανικῇ
Ἐκκλησίᾳ καθιερωθεῖσης ἱερᾶς Μουσικῆς.**

Ἡ ἱστορία διηγεῖται ὅτι πρὸ τῆς ιδρύσεως τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, διὰ τῆς ἀπεράντου κυριαρχίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μεταφυτευθεὶς ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἐξ-
πλώθη εἰς τὰς εὐρείας ἀσιατικὰς χώρας ἀπὸ τῶν ὁρέων τῆς Μα-
κεδονίας μέχρι τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἀπὸ τῆς Κασπίας μέχρι τῆς Αἰ-
θιοπίας, ἐπαγίωνθ. δὲ ἰδίᾳ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Ἀρμενίαν,
τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Διὰ δὲ τῶν δια-
δόχων τοῦ μεγαλεπιδόλου Μακεδόνοιο μονάρχου, τῶν Πτολεμαίων
καὶ Σελευκιδῶν, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ, πᾶσαι αἱ
ἑλληνικαὶ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία ἐκαλ-

λιεργήθησαν τοσοῦτον εἰς πλείστας μεγάλας πόλεις, ὥς ἔκτισαν οἱ μεταναστεύσαντες ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἕλληνες, ὥστε ἡ ἐν Κιλικίᾳ Ταρσοῦς, ἐν ἣ ἔγεννήθη καὶ ἐπαιδεύθη τὸ πρῶτον ὁ ἑβραϊκῆς καταγωγῆς μέγας τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος Παῦλος, εἶχεν ἑλληνικὰς σχολὰς, αἵτινες, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος, ἐφημίζοντο ὡς ὀνομαστότεραι τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Ἀλεξανδρείᾳ σχολῶν ἐν τε τῇ σπουδῇ τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς ἄλλης ἐγκυκλίου παιδείσεως. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἡ ἐ λ λ η ν ι κ ῆ μ ο υ σ ι κ ῆ, ἥτις ἦν ἐκ τῶν κυριωτέρων μοχλῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐκαλλιεργήθη καὶ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐθνῶν τῆς Ἀσίας, τῶν ἐξελληνισθέντων ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὥστε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χαιρωνέως φιλοσόφου Πλουτάρχου «Καὶ Περσῶν καὶ Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες, τὰς Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου τραγωδίας ᾗδον».

Ἀφοῦ δὲ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπετεύχθη ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Ἀσίας, ἀναφαίνεται ἐν Παλαιστίνῃ ὁ Χριστιανισμὸς, εἰς ὃν ὁ ἀνατολικὸς ἑλληνισμὸς ἐχορήγησε τὴν τελειοτάτην καὶ τεχνικωτάτην τῶν γλωσσῶν, τὴν ἑλληνικὴν, δι' ἧς καὶ μόνης τὰ δόγματα καὶ αἱ ὑψηλαὶ ἀλήθειαι καὶ ἔννοιαι τῆς νέας θρησκείας ἠδύναντο νὰ ἐξηγηθῶσι, νὰ ἀναπτυχθῶσι καὶ νὰ διαδοθῶσιν εἰς ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν, ἐχορήγησε τοὺς ἀστικούς νόμους, δι' ὧν ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ἠδύνато νὰ διοργανωθῇ ὡς θρησκευμα θετικόν, ἐχορήγησε καὶ τὴν ἐ λ λ η ν ι κ ῆ ν μ ο υ σ ι κ ῆ ν, ἥτις ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν δύναμιν ἐθεώρειτο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ιδρύσεως τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἀνωτέρα πάσης ἄλλης. Ἐντεῦθεν καὶ πᾶσαι αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησῖαι κατὰ τὴν σύστασιν αὐτῶν καθιέρωσαν διὰ τὴν θεῖαν λατρείαν μέλη τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων μουσικῆς.

Καὶ οἱ πρῶτοι Ἕλληνες χριστιανοὶ μὴ ἀπαρνηθέντες μετὰ τῆς εἰδωλολατρείας πᾶν ὅ,τι ἑλληνικόν ὡς εἰδωλολατρικόν καὶ βέβηλον, ἀλλὰ διατηρήσαντες πιστῶς τὰ πατρῶα, ᾗτοι τὴν γλῶσσαν τῆς εἰδωλολατρείας ἐν ταῖς χριστιανικαῖς προσευχαῖς καὶ πλείστα εἰδωλολατρικὰ ἱερὰ ἔθιμα τῆς τῶν ἀρχαίων ἱεροτελεστίας ἐν ταῖς

χριστιανικαῖς ἱεροτελεστίαις,¹ δὲν ἀπρηνήθησαν ἀναμφιβόλως οὐδὲ τὴν πάτριον μουσικὴν, τὸ ἐπικόσμημα τῆς θείας λατρείας, ἀλλὰ διετήρησαν καὶ διέσωσαν ταύτην καὶ ἐν ταῖς χριστιανικαῖς προσευχαῖς. Ἐκ πολλῶν δὲ πατερικῶν χωρίων, καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς σφοδρᾶς πολεμικῆς τοῦ χρυσορρήμονος Ἰωάννου κατὰ τῆς συγχρόνου τῶν ἐθνικῶν θυμελικῆς Μουσικῆς, καταδείκνυται ὅτι ἡ τὸ πρῶτον ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς εἰσαχθεῖσα Μουσικὴ ἔφερε τὸν ἀφελῆ καὶ ἀνεπιτήδευτον χαρακτῆρα τῆς ἀρχαίας εὐρύλμου λεγομένης ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἣν οἱ πρῶτοι ἀποστολικοὶ πατέρες παρέλαβον ἐκ τῆς τῶν ἐθνικῶν ἱερᾶς Μουσικῆς, καὶ ἥτις ἦν ὅλως διάφορος τῆς εὐμελοῦς καὶ, κατὰ Πλάτωνα, θυμελικῆς Μουσικῆς.

¹ Ἴδου καὶ παραδείγματα, ἐξ ὧν ὀφίλον γίνεται ὅτι οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες Ἕλληνες δὲν ἀπρηνήθησαν καὶ αὐτὰς εἰ τὰς διατυπώσεις τῆς τῶν ἀρχαίων ἱεροτελεστίας. 1) Οἱ ἀρχαῖοι ἀπένιπτον τὰς χεῖρας πρὸ πάσης ἱεροτελεστίας· τὸ αὐτὸ ποιοῦσι καὶ οἱ χριστιανοὶ ἱερεῖς πρὸ τῆς θείας λειτουργίας. 2) Ὁ ἱερεὺς τὸ πάλαϊ ἐπερράντιζε κλάδῳ καλλιελαίας τοὺς εἰσιόντας ἐν τῷ ναῷ· ὡσαύτως καὶ ὁ χριστιανὸς ἱερεὺς κλάδῳ βασιλικοῦ διαδρόχῳ ἐπιρραντίζει τοὺς πιστοὺς μετὰ τὸν ἁγιασμόν. 3) Οἱ ἀρχαῖοι ἠγίαζον τὸ ὕδωρ πρὸς ἐξαγνισμόν τῶν ἐνγῶν καὶ εἰς ὕδωρ καθάρσιον αὐτὸ μετέβαλλον, ἐμβάπτοντες καὶ ἀποσδεννύντες εἰς αὐτὸ δαυλὸν ἀνημμένον, ὃν ἐλάμβανον ἐκ τῶν καιομένων ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ἐφ' οὗ τὴν θυσίαν ἐπετέλουν· οὕτω καὶ ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἀγιάζει τὸ ὕδωρ, καὶ μεταβάλλει αὐτὸ εἰς ὕδωρ ἀπολυτρώσεως, ἐμβάπτων εἰς αὐτὸ τὸν Τίμιον Σταυρὸν, καὶ τῷ ἠγιασμένῳ τούτῳ ὕδατι περιρραντίζων ἀγιάζει τοὺς πιστοὺς. 4) Οἱ ἀρχαῖοι ἀπὸ τοῦ πρὸς θυσίαν ἱερείου ἔκοπτον τρίχας τινὰς τῆς κεφαλῆς, ὧς ἔοριπτον εἰς τὸ πῦρ· τὸ αὐτὸ ποιεῖ καὶ ὁ χριστιανὸς ἱερεὺς, ὅστις ἀποκείρει τρίχας τινὰς ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βαπτιζομένου παιδός, καὶ εἴτα θίπτει αὐτὰς εἰς τὴν κολυμβήθραν. 5) Οἱ ἀρχαῖοι δεῖ ἐδέοντο εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἀνέτεινον· οὕτω καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ εἰς οὐρανὸν ἀνατείνομεν τὰς χεῖρας ἐν ταῖς ἱκεσίαις ἡμῶν. 6) Εἰς τὰς ἱερὰς σπονδὰς καὶ τὰς θυσίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὁ οἶνος ἦν ἐν χρήσει καὶ μάλιστα καθαρὸς καὶ ἄκρατος· ὁμοίως καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς οἱ ἱερεῖς διὰ τοῦ οἴνου τοῦ καθαροῦ καὶ ἀδόλου τελοῦσι τὴν θείαν μυσταγωγίαν. 7) Οἱ ἀρχαῖοι πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν θεῶν εἶχον ἐν χρήσει τὰ θυμιάματα· οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς συχνὴ χρῆσις γίνεται τοῦ θυμιάματος καὶ ἰδίᾳ τοῦ λιβανωτοῦ.

Ἀναμφισβήτητον δὲ τυγχάνει ὅτι οἱ ἀποστολικοὶ πατέρες πᾶν ὅ,τι ὑγιὲς εὖρον καὶ προσηκόν τῷ πνευματικῷ χαρακτῆρι τοῦ χριστιανισμοῦ παρέλαβον ἐκ τῆς ἐθνικῆς μουσικῆς. Τῷ ἐκλεκτικῷ τούτῳ τρόπῳ τῶν πρώτων ἀποστολικῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἠκολούθησαν καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν, ὡς μαρτυρεῖ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ρητῶς λέγων «Χρησιμαθῆ, φημί, τὸν πάντα ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναφέροντα, ὥστε καὶ ἀπὸ Γεωμετρίας καὶ Μουσικῆς, καὶ ἀπὸ Γραμματικῆς καὶ Φιλοσοφίας αὐτῆς δρεπόμενον τὸ χρήσιμον, ἀνεπιβούλευτον φυλάττειν τὴν πίστιν (Στρωματ. Κεφ. Θ').».

Ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ εἰσαγωγὴ τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς μαρτυρεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς : 1) Ἐν ταῖς χώραις, ἐν αἷς ἔζησαν καὶ ἐμουσοῦργησαν οἱ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ μελωδοὶ, ἐπιτόπιος μουσικὴ ἦν ἡ Ἑλληνικὴ, ἢ ἐκ τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Πτολεμαίων καὶ Σελευκιδῶν μεταφτευθεῖσα. 2) Πάντες οἱ μελωδοὶ καὶ ὕμνο γράφοι τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, ὄντες ἐγκρατέστατοι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ὡς μαρτυροῦσι τὰ συγγράμματα αὐτῶν, ἦσαν εἰδήμονες καὶ τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς, καὶ ἐπὶ τῇ βᾶσει ταύτης ἐμέλιζον τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς ὕμνους ἐφαρμόζοντες ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐθνικῶν μελωδιῶν χριστιανικὰ κείμενα. 3) Οἱ ἱστορικοὶ Ἕλληνες τε καὶ Εὐρωπαῖοι παραδέχονται ὅτι ἡ τεχνικὴ διασκευὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἄλλοις λόγοις, ἢ παρ' ἡμῖν ἱερὰ μουσικὴ τυγχάνει διάδοχος καὶ κληρονόμος καὶ θυγάτηρ γνησία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς τέχνης, καὶ ὅ,τι ἔχει αὕτη ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γενεαλογεῖται. Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τὰ συστήματα, τὰ γένη, οἱ ἥχοι, αἱ χροαὶ κτλ. τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς διεσώθησαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μουσικῇ ὡς εἶχον τὸ πάλαι, οὐχ ἥττον ἀναμφίδολον εἶναι ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας διέσωσε κατ' ἀδιάλειπτον παράδοσιν τρία συστήματα, τρία γένη, ὁκτὼ ἥχους, ἡμιτόνια, τριτημόρια καὶ τεταρτημόρια τόνων, καὶ τὴν κλίμακα, ἥτις ἀπὸ

τῆς ὑπάτης μέχρι τῆς νήτης ἔχει τὸ μέγεθος τοῦ πρὸ τοῦ
Τερπάνδρου δωρικοῦ ὀκταχόρδου.

Τὸ ζήτημα τῆς γνησιότητος τῆς μουσικῆς τῆς χριστιανικῆς
ἀρχαιότητος θεωροῦντες ἐκ τῶν ζωτικωτάτων, ἐ. χόμεθα ἵν' ἀνα-
σκευδάσωμεν τὴν δοξασίαν ἐνίων, θεωρησάντων τὴν ἡμετέραν
μουσικὴν καθαρῶς Ἑβραϊκὴν Μουσικὴν καὶ μὴ ἔχουσαν σχέ-
σιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν.

Οἱ τὴν μουσικὴν τῆς Ἐκκλησίας Ἑβραϊκὴν θεωροῦντες, ἐστη-
ρίζοντο πάντως εἰς τὴν ὁμοιότητα μελῶν τινων τῆς χριστιανικῆς
ἀρχαιότητος πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν μουσικὴν, ἥτις ἐτηρήθη ἴσως
ὑπὸ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ συστάσεως πρώτης Ἐκκλησίας, τῆς ἀπαρ-
τιζομένης ἐξ Ἑβραίων μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ἑβραίων τῶν
λεγόμενων τῆς διασποράς, οἵτινες καθιέρωσαν διὰ τὴν δημόσιον
λατρείαν μέλη τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων μουσικῆς. Καὶ Κλήμης ὁ
Ἀλεξανδρεὺς ἱστορεῖ ὅτι ἡ φωνητικὴ μουσικὴ τῶν Ἑβραίων ὁμοία-
ζε μόνον πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν τοῦ δωρίου μέλους, καὶ
ὅτι οἱ Ἕλληνες ὡς ἐρασταὶ τῆς μουσικῆς καὶ εἰδήμονες τῆς θεω-
ρίας τῆς Ἑβραϊκῆς μουσικῆς ἐπεχειργάσθησαν ταύτην κατὰ τὰς
θεωρητικὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς. Ἀλλ' ἐὰν μέλη
τινὰ τῆς Ἐκκλησίας ὁμοίαζον πρὸς τὰ τῆς Ἑβραϊκῆς μουσικῆς,
ἐκ τούτου δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαχθεῖσα
μουσικὴ ἦν ἡ Ἑβραϊκὴ, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἡ τῶν Ἑβραίων, ὑπὸ
τὴν ἑλληνικὴν ἐπιτροπὴν κατὰ τὸν ἐξελληνισμόν τοῦ ἐν Παλαι-
στίνῃ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ Ἰουδαϊσμοῦ, πολλῶ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ
Γεννήσεως εἶχε καταπέσει. Ἰστορεῖται ὅτι κατὰ τὴν Β' π. Χ.
ἐκατονταετηρίδα ἅπας ὁ δημόσιος καὶ ἰδιωτικὸς βίος τῶν Μακκα-
δαίων ἀνεπλάσθη ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον, μεγάλην δὲ μερὶς Ἑβραίων
προσφιλῶς διέκειτο πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἥθη. ψυχρῶς δὲ πρὸς τὸ
πάτριον θρήσκευμα καὶ πολιτεύμα. Αὐτοὶ οἱ Ἑβραῖοι ἐν τῇ Ἀγίᾳ
Γραφῇ περιγράφουσιν ὁλόκληρον τὸ σύστημα τοῦ ἐξελληνισμοῦ
τῆς Παλαιστίνης, ἀποκαλοῦντες βασιλείαν Ἑλλήνων τὴν

βασιλείαν τῶν Σελευκιδῶν, καὶ μετὰ θεσιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ, τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἐπιβαλλομένου ἑλληνικοῦ βίου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου τοῦ Δ'. Οἱ Ἑβραῖοι λοιπὸν πρὸ τῆς ιδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιρροὴν ἐξελληνισθέντες, χοῦσιν ἐποιοῦντο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν ᾗ ἀνεγίνωσκον τὴν Ἀγίαν Γραφὴν, καὶ εἰς ἣν ἔγραφον τὰ συγγράμματα αὐτῶν δύο ὀνομαστοὶ Ἰουδαῖοι συγγραφεῖς τῆς Α' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, Ἰώσηπος ὁ Φλάβιος καὶ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος. Ὑπετάχθη δὲ ἡ Ἑβραϊκὴ μουσικὴ ὁλοσχερῶς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ (70 μ. Χ.) ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τίτου, καὶ τὴν ἔκτοτε διασπορὰν τῶν Ἑβραίων εἰς ἀπάσας τῆς οἰκουμένης τὰς χώρας.

Ἐξετάσωμεν ἤδη μήπως ἡ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαχθεῖσα μουσικὴ ἦτο ρωμαϊκῆς καταγωγῆς, ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς πρὸ τῆς ιδρύσεως τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ὑπέκυψεν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ἑλλὰς καίτερο στερηθεῖσα τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἀνεξαρτησίας, ἐν τούτοις διέτελει ὁ μόνος παιδαγωγὸς ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν τεχνῶν. Ὁ ρωμαϊσμός δὲν κατῴρθωσεν ἐν Ἀνατολῇ ὅ, τι κατῴρθωσεν ὁ ἑλληνισμός· ὁ ρωμαϊσμός δὲν κατῴρθωσε νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ λαοὺς τὴν γλῶσσαν, τὴν μουσικὴν, τὰ ἥθη, τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Ὁ ρωμαϊσμός οὐδ' ἐπεχείρησε νὰ καταπολεμήσῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἡ δὲ μεγάλη ἑλληνικὴ κοινωνία ἔμενεν ὅλως ἀλλοτρία τῆς τῶν κρατούντων γλώσσης καὶ ἐξηκολούθει λαλοῦσα καὶ γράφουσα τὸ πάτριον ἰδίωμα. Οἱ Ρωμαῖοι ἀντὶ νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν, αὐτοὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐξεμάνθανον. Ἐν Ρώμῃ οὐ μόνον οἱ φιλόσοφοι, οἱ ῥήτορες, οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ στρατηγοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπάτοι καὶ οἱ αὐτοκράτορες διελέγοντο ἐνίοτε καὶ ἔγραφον ἑλ-

ληνιστί, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις αἱ δέσποναι καὶ αἱ θεραπαινίδες αὐτῶν. Διὰ τοῦτο οὐδὲν τὸ ἄπορον ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γρά-
φων τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν δὲν συνέταξε ταύτην ἐν τῇ
λατινικῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἐν τῇ ἑλληνικῇ.

Ἡ ἐπιρροὴ δὲ τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐπὶ τῆς τῶν Ρωμαίων
ὑπῆρχε πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ὥς ἀποδεικνύεται ἐξ
ἱστορικῶν μαρτυριῶν. Ὁ ὕπατος Μάνλιος Καπιτωλῖνος (250 π. Χ.)
ἵνα ἐορτάσῃ ἐπισήμως τὰς κατὰ τῶν Παλατῶν νίκας αὐτοῦ προσ-
καλεῖ ἐξ Ἑλλάδος τοὺς ἐπιφανεστέρους μουσικούς. Κατὰ τὴν
ἰδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας, ὅτε οἱ Ρωμαῖοι διετέλουν τὸ ἰσχυρότε-
ρον κράτος ἐν τῷ κόσμῳ, εἶχον ἐπίσης οἱ Ἕλληνες μουσικοὶ με-
γάλην σημασίαν ἐν Ρώμῃ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου
(64 π. Χ.) ἡ Ρώμη ἐνθέρμως ἐπροστάτευσε τὴν ἑλληνικὴν μουσι-
κὴν. Ὁ Τιβέριος (42 π. Χ.—37 μ. Χ.) μετὰ ἰδιαίτερας ἐπιμελείας
ἐνησχολεῖτο περὶ τὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν, καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ
Καλλιγούλας (37—41 μ. Χ.) καὶ ὁ Κλαύδιος, κατὰ τὰς ἐπισημό-
τερας ἐορτὰς προσεκάλουν μουσικούς ἐξ Ἑλλάδος καὶ δαψιλῶς
ἀντήμειδον αὐτούς. Ὁ αὐτοκράτωρ Νέρων (54—68 μ. Χ.), καλὸς
μουσικὸς καὶ αἰοιδὸς, ἐδείκνυε μεγάλην κλίσιν πρὸς τὴν ἑλληνι-
κὴν μουσικὴν καὶ οὐχ ἅπαξ παρίστατο ἐν πᾶσι τοῖς δημοσίοις
ἀγῶσιν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν ἰδρύ-
σιν τῆς Ἐκκλησίας ὅσον ἀφορᾷ τὴν μουσικὴν αὐτῶν διέσωσαν τε
καὶ ἐμμέσως ἐξηγοῦντο ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἦτο τὸ ἀληθὲς
βασιλεῖον τῆς μουσικῆς τέχνης. Συμπεραίνοντες δὲ λέγομεν ὅτι
ἢ εἰς τὴν ἀρχέγονον χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν εἰσαχθεῖσα μουσικὴ
δὲν ἦτο οὔτε ἐβραϊκῆς, οὔτε ρωμαϊκῆς, ἀλλ' ἑλληνικῆς κατα-
γωγῆς.

Ἡ Μουσικὴ ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους.

Ἡ Μουσικὴ πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐθεωρήθη ὡς ἡ ζωηροτέρα ἔκφρασις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ ἐπομένως ὡς ἡ μᾶλλον εὐάρεστος καὶ εὐπρόσδεκτος τῷ Θεῷ προσφορά. Ἐντεῦθεν χρῆσις ταύτης ἐγένετο εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, ὡς καὶ εἰς τὰς Ἰουδαϊκὰς τελετὰς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καὶ αἱ Ἐκκλησίαι δὲ τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ συστάσει αὐτῶν καθιέρωσαν πρὸς αἶνον καὶ δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ, πλὴν τῶν εὐχῶν καὶ δεήσεων καὶ τὴν Μουσικὴν, ἥτις διὰ τῆς χάριτος τοῦ μέλους συγκινεῖ μᾶλλον τὴν καρδίαν καὶ συντελεῖ πρὸς διεγερσιν καὶ διατήρησιν τῆς ἀπαιτουμένης εὐλαβείας καὶ προσοχῆς ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς θείας λατρείας. Τὸ παράδειγμα ἐδόθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς θρησκείας ἡμῶν ἐν τῷ Μυστικῷ Δείπνῳ, ἐπισφραγισθέντι δι' ἱερᾶς ὑμνωδίας (Ματθ. ΚΣΤ', 30). Καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος θέλων νὰ παραστήσῃ ὅτι ἡ βᾶσις διὰ τὴν ὑμνωδίαν ἀπάσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Καινῆς Διαθήκης ὑπῆρξεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, λέγει «Ὁ Σωτὴρ ὑμνησεν ὅπως καὶ ἡμεῖς ὑμνῶμεν ὁμοίως». Οἱ Ἀπόστολοι, ἐπὶ τοῦ παραδείγματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν στηριζόμενοι, κατέχουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς χριστιανικῆς ψαλμωδίας τὴν πρώτην θέσιν, ἀναδειχθέντες μουσουργοὶ καὶ ὑμνολόγοι, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς «Καὶ ἦσαν διὰ παντὸς ἐν τῷ ἱερῷ αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν» (Κεφ. ΚΔ', 53). Ὅτι δὲ ἡ Μουσικὴ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἦν ἐν χρήσει εἰς τοὺς εὐκτηρίους οἴκους τῶν χριστιανῶν, καὶ ὅτι ταύτης ἐγκρατεῖς ἦσαν οἱ Ἀπόστολοι βεβαιοῦται ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν καὶ ἐκ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, λέγοντος «Ἄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν τῷ Κυρίῳ» (Κολασ. Γ', 16). Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος προτρέπει τοὺς πιστοὺς «ἵνα πληρῶνται ἐν πνεύματι, ἐν πάσῃ σοφίᾳ διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἐν χάριτι ᾄδοντες τῷ Κυρίῳ» (Ἐφεσ. Ε', 18, 19).

Ἐν ταῖς Ἀποστολικάῃς Πράξεσιν ἀπαντῶμεν ὅτι οἱ Ἀπόστολοι συνηθροίζοντο πρὸς ψαλμωδίαν καὶ προσευχὴν τὴν τρίτην, ἔκτην καὶ ἑνάτην ὥραν, καὶ ἐν ὥρᾳ νυκτός, ὡς οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Σίλας, οἵτινες κατὰ τὸ μεσονύκτιον προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν Θεόν. Οἱ Ἀπόστολοι δι' ὕμνων καὶ προσευχῶν ἐτέλουν τὸν ἑνταφιασμὸν τῶν νεκρῶν, ἐν δὲ ταῖς Ἀποστολικάῃς Διατάξεσιν ὁρίζεται ὅπως ὁ ἑνταφιασμὸς τῶν χριστιανῶν τελεῖται ἐν ὕμνοις καὶ προσευχαῖς. Ἐπιτάφιοι ὕμνοι ἐψάλησαν ἐπὶ τῇ Κοιμήσει τῆς Θεοτόκου, ὡς καὶ ἐν τῷ ἑνταφιασμῷ τοῦ πρωτομάρτυρος καὶ ἀρχιδιακόνου Στεφάνου.¹

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ μετὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους στερεῶς διέσωσε τὴν τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς παράδοσιν, διὸ καὶ ἐν τῇ θεῇ λατρείᾳ ἐδοξάζετο ὁ Κύριος δι' εὐπρεποὺς Μουσικῆς. Οἱ δὲ χριστιανοὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων, ὡς ἱστορεῖ ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἱστορία, συνερχόμενοι ἐπὶ προσευχὴν εἰς ταπεινοὺς τινὰς καὶ αὐτοσχεδίους ναοὺς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς, ἕνεκα τῶν γνωστῶν διωγμῶν, ἔψαλλον, ἀνεγίνωσκον τὰς Γραφὰς καὶ ἠκροῶντο τοῦ θείου λόγου.

1) Ἰστορεῖται ὅτι οἱ μαθηταὶ Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου ἱκανὰς νύκτας διήλθον μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ θείου πατρὸς ἰδόντες ὕμνους καὶ ψάλλοντες τὸν βίον καὶ τὰς βασάνους αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἐκάδευαν αὐτὸν ψάλλοντες. Ὁ ἱερός Ἰππόλυτος ὁρίζει ὅπως χάριν τῶν τετελευτηκότων ἀδελφῶν ἡμῶν διερχώμεθα τρεῖς ἡμέρας ἐν ψαλμοῖς καὶ προσευχαῖς πρὸς τιμὴν τοῦ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀναστάντος Σωτῆρος ἡμῶν. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίου γράφει ὅτι ἐκεῖνος προπέμπεται πανηγυρικῶς διὰ παγκοσμίων αἰῶνων καὶ ἐγκωμίων, καὶ ἐν παννυχίοις ὥδαῖς. Γρηγόριος ὁ Νύσσης περιγράφων τὴν κηδείαν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Μακρίνης λέγει ὅτι, ἱερεῖς τε καὶ διάκονοι συνώδευσαν τὴν νεκρὰν ἐν ὕμνοῖς καὶ ψαλμοῖς ὁργανοῖς χοροὺς· ὅτε δ' ἀφίχθησαν εἰς τὸν ναόν, ἡ ψαλμωδία ἀντικατέστη δι' εὐχῆς καὶ εἶτα ἐψάλησαν ὕμνοι.

Τὸ μονωδικὸν εἶδος τῆς ψαλμοφodίας ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ.

Ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἦν ἐν χρήσει τὸ μονωδικὸν εἶδος τῆς ψαλμοφodίας, καθ' ὃ, πᾶσαι αἱ φωναὶ ὁσαιδῆποτε καὶ οἰαιδῆποτε ἂν ᾤσαν, πάντοτε ταύτοχρόνως, ὁμοφώνως καὶ ὁμοτόνως ἐξετέλουν ὠρισμένην τινὰ μελωδίαν. Ὁ χορὸς λοιπὸν ἐν τῇ χριστιανικῇ ἀρχαιότητι ἐψαλλεν ὁμοτόνως, ἀνευ δηλαδὴ τῆς προσθήκης ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων τόνων, καὶ οὐχ' ἐτεροτόνως, ὥς γίνεται νῦν ἐν τῇ τετραφώνῳ εὐρωπαϊκῇ μουσικῇ, ἧς τὸ ἀρμονικὸν μέρος ἐκτελοῦσι πολλοὶ μουσικοὶ, οἵτινες δὲν κριτοῦσι τὸ αὐτὸ ἴσον, ἀλλ' ἄλλοι μὲν βαρύτερον, ἄλλοι ὀξύτερον, καὶ ἄλλοι ἐτι ὀξύτερον. Πολύφωνοι ᾤσαν καὶ οἱ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων χοροὶ, οἵτινες, συγχείμενοι ἐνίοτε ἐξ ἑκατοντάδος καὶ πλείονων μουσικῶν, ὀξυφώνων, βαρυφώνων καὶ μεσοφώνων, ἐψαλλον τὸ μέλος ἐν ὁμοτονίᾳ. Ὡστε οἱ ἀρχαῖοι Ἑλλήνες ἠγνόουν καὶ ἐν γένει δὲν εἶχον ὥς σύστημα τὴν ἀρμονίαν, καθ' ἣν αὕτη ἔχει τανῦν ἔννοιαν παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις· ἐγίνωσκον ὅμως τὸ μαγαδίζειν, τοῦθ' ὅπερ σημαίνει συμψάλλειν κατ' ἀντιφωνίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πρώτης καὶ τῆς ὀγδόης τοῦ συστήματος δις διαπασῶν, ὥς γίνεται καὶ νῦν παρ' ἡμῖν ὅταν συνάδοντας ἔχωμεν παῖδας ἢ γυναῖκας.

Ἡ φωνητικὴ μουσικὴ ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ.

Πρὸ τῆς ιδρύσεως τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας δύο μέθοδοι ψαλμοφodίας ᾤσαν γνωσταί, ἡ καθαρῶς φωνητικὴ, καὶ ἡ φωνητικὴ συνοδευομένη διὰ τῶν φωνῶν τῶν μουσικῶν ὀργάνων. Ἀλλ' οἱ πατέρες τῆς Ἑκκλησίας ἐθέσπισαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ψαλμοφodίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τῶν θείων Ἀποστόλων, ὅπως χρῆσις γίνηται ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ μόνον τῆς φωνητικῆς μουσικῆς, ἕνεκα τῆς φυσικότητος καὶ κομψότητος τοῦ φωνητικοῦ ὄρ-

γάνου, ἀπηγόρευσαν δὲ αὐστηρῶς τὴν χρῆσιν τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς, ὡς φερούσης χαρακτῆρα κοσμικὸν καὶ ἡδονικὸν, καὶ ἐν γένει ὡς ἐχούσης τὸ ἡδὺ ἄνευ τοῦ ὠφελίμου, τὸ μέλος ἄνευ κειμένου. Ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διατάξεσιν ἀπαγορεύεται παντὶ χριστιανῷ ἡ ἐνόργανος μουσικὴ καὶ ρητῶς ὀρίζεται νὰ μὴ βαπτίζωσι τοὺς παίζοντας κιθάραν καὶ βάρβιτον. Ὑπὸ τῶν πατέρων οὐ μόνον ἀπεκλείσθη τῆς Ἐκκλησίας ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τῆς φωνητικῆς συνένωσις δὲν ἐπετράπη, ὅπως μὴ κατακλύσῃ ἡ ὀργανικὴ τὴν διάνοιαν τῶν μελωδουμένων ρημάτων, καὶ μὴ διαταράττῃ τὰ ἐν τῷ ναῷ διεγείρομενα αἰσθήματα.

Τὴν ἀρχαίαν τάξιν τῆς χρήσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς φωνητικῆς ψαλμωδίας τηροῦσι πιστῶς πᾶσαι αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ἡ Ἑλληνικὴ, ἡ Ρωσικὴ, ἡ Σερβικὴ καὶ αἱ λοιπαὶ, προσέτι δὲ καὶ ἡ Ἀρμενικὴ. Ἀλλῶς ὅμως ἔδοξε τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις, ἥττον συνηθηστικὴ τῆς Ἀνατολικῆς, ἐνόμισεν ὅτι ἐδικαιούτο νὰ καθιερώσῃ τὴν χρῆσιν τῆς ἐνοργάνου μουσικῆς, ὡς ἐπικουρικῆς τῆς φωνητικῆς μουσικῆς, ἐν ὥρᾳ λατρείας. Οὕτως οἱ Δυτικοὶ ἀθετήσαντες τὰς διατάξεις τῶν θείων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων εἰσήγαγον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὄργανόν τι (*orgue*), ὅπερ τοῖς Ἑλλήσι μουσικοῖς καὶ Κτησιδίῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ (145 π. Χ.) ὀφείλεται. Ἀτελὲς ἐν ἀρχῇ ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κτησιδίου τοῦ μαθηματικοῦ Ἡρώνος, ὅστις καὶ περιέγραψεν αὐτὸ Βραδύτερον δὲ ἓνα αἰῶνα π. Χ. ἀναφέρεται τὸ ὄργανον ὑπὸ τοῦ λατίνου ἀρχιτέκτονος Βιτρούβιου, καὶ μετὰ τρεῖς αἰῶνας ὑπὸ Ἀθηναίου τοῦ Δειπνοσοφιστοῦ περιγράφεται, ὡς καὶ ἐν ἐπιγράμματι Ἰουλιανοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Τὸ ὄργανον τοῦτο λαβὼν ὡς θέμα τοῦ Γ' λόγου περὶ Προνοίας ὁ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Θεοδώρητος ὁ τῆς ἐν Συρίᾳ Κύρου ἐπίσκοπος, εὐφυῶς συγκρίνει αὐτὸ πρὸς τὸν μηχανισμόν τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς καὶ ἐπαινεῖ τοὺς χριστιανούς ὡς προτιμῶντας τοῦ μηχανικοῦ τὸ φυσικὸν ὄργανον εἰς ὕμνον τοῦ Θεοῦ. Τὸ μουσικὸν τοῦτο ὄργανον μετεχειρίζοντο οἱ Βυζαντινοὶ οὐχὶ ἐπ' ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν σπουδὴν καὶ τὰς ἐπισήμους δοκιμα-

σίας ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ καὶ ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ. Ἐδω-
ρήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' τοῦ Κοπρωνύμου († 757)
εἰς τὸν βασιλέα τῶν Φράγκων Πιπῖνον τὸν Βραχύν, καὶ ἀκολού-
θως ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Α' εἰς Κάρολον τὸν Μέγαν (787) καὶ κατό-
πιν εἰσῆχθη ἐν ταῖς Λατινικαῖς Ἐκκλησίαις ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ
Εὐσεβοῦς (822). Ἀλλὰ τὸ ὄργανον τοῦτο τὸ κανονισθὲν μεταξὺ
τῶν Δυτικῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων διὰ συνοδικῆς ἀποφά-
σεως, καὶ σήμερον ἐτι α) δὲν εἶναι ἐν γενικῇ χρήσει ἐν ταῖς ἐκ-
κλησίαις Λυών· β) καθ' ὅλην τὴν εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν τοῦ
Πάπα οὐδέποτε εἶναι ἐν χρήσει ἐν καιρῷ νηστείας, καὶ γ) ἐν αὐ-
τῇ τῇ Ρώμῃ οὐδέποτε ὑπάρχει ἐν χρήσει ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ
Σίξτου, καὶ ἐν παντὶ ἐτέρῳ ναῷ ἱερουργοῦντος τοῦ Πάπα. Προσ-
θετέον δὲ ὅτι πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἐκ τῶν θεολόγων τῆς Δύσεως
ἀπεδοκίμασαν τὴν εἰσαγωγὴν τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἐν ταῖς
Δυτικαῖς Ἐκκλησίαις.

Ἡ κατὰ συμφωνίαν, ὑποφωνίαν καὶ ἀντιφωνίαν ψαλμωδία ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως
τῆς τάξεως τῶν ψαλτῶν, πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς
συνερχόμενοι χριστιανοὶ ἔψαλλον κατὰ συμφωνίαν, ἥτοι ὡς
ἀπὸ ἐνὸς στόματος σινέψαλλον, κρατοῦντες ἐν τῇ μνήμῃ τὰ ἐν
χρήσει ἐν τῇ κοινῇ θεῖᾳ λατρείᾳ ἄσματα. Τὴν ψαλμωδίαν ταύτην
περιγράφει καὶ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, παρ' οὗ μανθάνομεν ὅτι οἱ
χριστιανοὶ ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις ἐγειρόμενοι πάντες, διηροῦντο εἰς
δύο χοροὺς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, οἱ ἄνδρες μετὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ
αἱ γυναῖκες μετὰ τῶν γυναικῶν. Ἐτερος τρόπος τοῦ ψάλλειν εἶ-
ναι ὁ καθ' ὑποφωνίαν, ὅστις λέγεται καὶ ὑπαδεῖν, ὑποψάλ-
λειν καὶ ὑποψαλμός, ἀκροτελευτεῖν καὶ ὑπακούειν,
ὅτε ὁ λαὸς ὑπήχει. Φίλων ὁ Ἰουδαῖος διηγεῖται ὅτι ἐν ταῖς χρι-
στιανικαῖς συνάξεσιν εἰς ψάλτης κατήρχετο τῆς ψαλμωδίας, οἱ δὲ

λοιποὶ προσεῖχον αὐτῷ σιγῶντες, καὶ μόνον κατὰ τοὺς τελευταίους στίχους συνήνουν τὰς φωνὰς αὐτῶν. Καὶ ἐνίστε μὲν ὁ ψάλτης ἔψαλλε τὸ ἐν μέρος τοῦ στίχου, ὁ δὲ λαὸς ἐτελείωνε τὸ ἕτερον· ἄλλοτε δὲ ὁ ψάλτης ἔψαλλεν ὁλόκληρον τὸν στίχον, ὁ δὲ λαὸς ἢ ἐπανελάμβανεν αὐτὸν, ἢ ἔψαλλε τὸ, 'Αμήν· καὶ ἄλλοτε ὁ μὲν ψάλτης ἔψαλλε τὸν ψαλμὸν, ὁ δὲ λαὸς ἐν ἐκάστῳ στίχῳ αὐτοῦ ἐπανελάμβανεν ὀρισμένας τινὰς λέξεις. Χοῦσις τοῦ τρόπου τούτου τῆς ψαλμωδίας γίνεται κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ Ἀρμενικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀντίφωνος ἡ ψαλμωδία ἐλέγετο, ὅταν οἱ ψάλλοντες ἀπετελοῦντες ἀπετέλουν δύο χοροὺς.

Ὁ Σωκράτης ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ λέγει ὅτι ὁ Ἀποστολικὸς πατὴρ Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ὁ καὶ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ἔταξεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς δύο μουσικοὺς χοροὺς καὶ συνέταξε τὰ Ἀντίφωνα καὶ τὰ εἰς αὐτὰ ψαλλόμενά «Ταῖς προσεβδαίαις τῆς Θεοτόκου» «Σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ». ἅπερ Ἀκροστίχια καὶ Ἀκροτελεύτια καλούμενα ὑπέψαλλε τότε ὁ λαός. Κατ' ἄλλας ἱστορικὰς εἰδήσεις, οἱ δύο Ἀντιοχεῖς πρεσβύτεροι Φλαβιανὸς καὶ Διόδωρος, οἱ ἐν Ἀθήναις ἐκμαθόντες τὴν Μουσικὴν, ἐστήριξαν τὸν τρόπον τοῦ ἀντιψάλλειν ἀλλήλοις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀντιοχείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἀποσπασάντες τὰ πλήθη ἐκ τῶν ἀρειανιζόντων ναῶν εἰς τὰ παρεκκλήσια ἢ μαρτύρια καὶ συγκροτήσαντες τοὺς δύο μουσικοὺς χοροὺς. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἡ ἀντίφωνος ψαλμωδία ἦν ἐν χρήσει ἐν Αἰγύπτῳ, Λιβύῃ, Παλαιστίνῃ, Ἀραβίᾳ, Φοινίκῃ, Συρίᾳ, Μεδιολάνοις καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἱστορικῶς εἶναι γνωστὴ μία συζήτησις περὶ τύπων καὶ ἀντιφώνου ψαλμωδίας, προελθοῦσα μεταξὺ δύο πλησιοχώρων Ἐκκλησιῶν, τῆς Καισαρείας καὶ Νεοκαισαρείας. Οἱ Νεοκαισαρεῖς, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, σεβόμενοι τὸν ἄλλοτε ποιμένα αὐτῶν Γρηγόριον τὸν θαυματουργόν, δὲν παρεδέχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἱεροπραξίας καὶ τύπους διαφόρους ἐκείνων οὓς κατέλειπεν αὐτοῖς ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἱεράρχης· διὸ καὶ κατεμέμφοντο οὗτοι τοῦ Μ. Βασιλείου ὡς εἰσά-

γοντος τὴν χρῆσιν τῆς ἀντιφώνου ψαλμωδίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Καισαρείας, μὴ οὔσης ἐν χρήσει ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἱεροῦ Γρηγορίου ἐν Νεοκαισαρείᾳ. Ἐν ἐπιστολῇ δὲ πρὸς τοὺς Νεοκαισαρεῖς ὁ Μ. Βασίλειος οἰκνεῖ ἀπολογούμενος ἐρμηνεύει ὅτι ἡ ἀντίφωνος ψαλμωδία, ἡ εἰσαχθεῖσα κατὰ διὰταξιν αὐτοῦ, πρὸ πολλοῦ εἰσῆχθη εἰς πολλὰς Ἐκκλησίας.

Τὰ πρῶτα χριστιανικὰ ᾠσματα.

Κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας ὡς ὕμνοι ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ πρὸς ὕμνολογίαν τῆς ἀγίας Τριάδος, τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν εἰς δόξαν Χριστοῦ μαρτυρησάντων ἀγίων ἀνδρῶν, ἐχρησίμευον οἱ ψαλμοὶ (ὡς ὑπὸ τοῦ Προφητάνακτος ἐμμελῶς διὰ τοῦ ψαλτηρίου καὶ τῆς κιθάρας ψαλλόμενοι) τῆς Π. Διαθήκης, οἱ ἀναγγέλλοντες τὴν ἔλευσιν καὶ τὰς χάριτας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ἰδίᾳ ὁ ργ' ψαλμὸς ὁ καὶ Προοιμιακὸς ὡς ὦν προοίμιον τοῦ ἐσπερινοῦ, ἐν τοῖς Ἀποστολικοῖς δὲ Κανόσι καὶ Φωταγωγικὸν ᾠσμα καλούμενος, ὁ ρλδ' καὶ ρλε' Πολυέλεοι ἢ Πολυέλαιοι καλούμενοι διὰ τὸ πολλάκις ἐν αὐτοῖς προσαδόμενον τὸ Ἀκροτελεύτιον «ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ», ἢ κατ' ἄλλους, διὰ τὴν γινομένην ἐν τῷ ψάλλεσθαι αὐτοὺς φωταψίαν, ἀναπτομένου τοῦ πολυελαίου ἥτοι τοῦ πολυκηρίου, ὁ ρμ' ψαλμὸς Κύριε ἐκέκραξα καὶ ὁ ρμν'. Πλὴν τῶν τῷ Δαβὶδ ψαλμῶν ἐψάλλεν ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰς ἐννεα ᾠδὰς τῆς Γραφῆς, τὰς εὐρισκομένας εἰς τὰ ἀρχαιότατα ψαλτήρια μετὰ τοὺς ψαλμοὺς, ἅμα δὲ καὶ ἰδιαιτέρους ὕμνους συντασσομένους παρὰ τῶν πρώτων χριστιανῶν, μὴ σωζομένους δὲ ὡς ἀναμφιδόλως καταστραφέντας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν, οἵτινες ἐκαλοῦντο ᾠδαὶ πνευματικαὶ πρὸς διάκρισιν τῶν ἐθνικῶν ἑλληνικῶν ᾠδῶν. Ἐκ τῶν πρώτων χριστιανικῶν ὕμνων εἶναι καὶ ὁ ἐξῆς :

ὅς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι
ᾤφθη Ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν,
ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ».

Καὶ Πλίνιος ὁ Νεώτερος, ὅστις ἦτο διοικητὴς τῆς Βιθυνίας ἐν ἔτει 103 μ. Χ. ἱστορεῖ ἐν τῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Τραϊανὸν 97 ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὕμνον εἰς Χριστὸν ὡς εἰς Θεὸν ψαλλόμενον ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἐξ ὑπαμοιβῆς.

Εἰς τὰ ψαλλόμενα κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους δεόν νὰ κατατάξωμεν τὸ ἐν ταῖς Ἀποστολικάῃς Διατάξεσιν ἀναγινωσκόμενον εὐκτήριον ᾄσμα «Κύριε ἐλέησον», ὅπερ κατ' ἀρχὰς ἐξεφώνει ὁ λαὸς, βραδύτερον δὲ ἀντικατέστησεν ὁ χορὸς τὸν ἀγγελικὸν ἢ ἐπινίκιον ὕμνον «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ», ὅστις ἐν ταῖς Ἀποστολικάῃς Διατάξεσι περιέχεται μεταξὺ τῶν ἱσμάτων τῆς Ἐκκλησίας, εἰς πάσας δὲ τὰς ἀρχαίας Λειτουργίας, τοῦ Κλήμεντος, τοῦ Ἰακώβου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἀναφέρεται ὡς ψαλλόμενος μετὰ μέλους σολοῦ ὑπὸ τῶν πιστῶν τὸν αἰνετικὸν ὕμνον «Ἀλληλούϊα», ὅστις ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑμνολογίας καὶ ἐκφράζει λύπην καὶ μετάνοιαν τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν «Πάτερ ἡμῶν», ἣτις ὀρίζεται ἐν τοῖς Ἀποστολικοῖς Κανόσιν ἵνα ψάλλεται τρὶς καθ' ἑκάστην τὴν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων παραδοθεῖσαν τῇ Ἐκκλησίᾳ μικρὰν Δοξολογίαν «Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι» τὴν ἑωθινὴν Δοξολογίαν «Δόξα ἐν Ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία», ἣν ἐψαλλον αἱ ἄνω δυνάμεις κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἐπὶ τοὺς ποιμένων τῆς Βηθλεὲμ, καὶ ἥς μεγάλῃ χρῆσις ἐγένετο ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ τὸν ἐκ τοῦ 94 ψαλμοῦ τοῦ Δαβὶδ εἰλημμένον Εἰσοδικὸν ὕμνον «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ» τὸν ἐν ταῖς Ἀποστολικάῃς Διατάξεσιν ἀναφερόμενον ἐσπερινὸν ὕμνον τοῦ πρεσβύτου Συμεῶν «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου Δέσποτα», ψαλλόμενον ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τοῦ Ε' αἰῶνος, ἀντικατασταθέντα δὲ τότε διὰ τῶν Ἀπολυτικίων Τροπαρίων, οὕτως ὀνομασθέντων ὡς ψαλλομένων μετὰ

τὸ ρητὸν τοῦ Θεοδόχου Συμεῶν ἐν τῇ 'Απολύσει τοῦ 'Εσπερινοῦ, ὅτε καὶ ὁ λαὸς τοῦ ναοῦ ἀπολύεται· τὴν εὐχαριστηρίον ᾠδὴν «Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι», ψαλλομένην ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς. Ἀρχαῖος ὕμνος εἶναι καὶ ὁ σωζόμενος πινδαρικός Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἀναγόμενος εἰς τοὺς κοινούς ὕμνους, οὓς συνήθως ἀπὸ στήθους ἐγνώριζεν ὁ λαὸς καὶ ἔψαλλεν ἀπὸ κοινοῦ ἐν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσιν. Ἐν τοῖς δοχαίοις ᾠσμασι καταλέγεται τὸ αἰνετικὸν «Σὲ ὕμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν Κύριε, καὶ δεόμεθά σου ὁ Θεὸς ἡμῶν», ὅπερ ποιηθὲν ὑπὸ Ἀμβροσίου τοῦ Μεδιολάνων μετὰ τὸν ἐντελῆ αὐτοῦ θρίαμβον κατὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐψάλη τὸ πρῶτον ἐν πλήρει συναθροίσει τῶν πιστῶν κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ ἱεροῦ. Αὐγουστίνου παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν Μεδιολάνων ἱεράρχου· τὸν σι' αἰῶ α ἐψάλλετο εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν Ἀντιφωναρίων Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, τὸν δὲ Ἡ' αἰῶνα ἐψάλη ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὴν στέψιν τῶν βασιλέων. Ὡσαύτως ἀρχαιότατος εἶναι καὶ ὁ Τριαδικὸς ἢ Ἐπιλύχνιος ὕμνος (ὡς ψαλλόμενος μετὰ τὰς λυχνικάς εὐχὰς τοῦ 'Εσπερινοῦ) «Φῶς ἱλαρὸν», ἀποδιδόμενος εἰς τοὺς ἀποστολικούς ἄνδρας· ἐκ τῆς ρήσεως δὲ τοῦ οὐρανοφάντορος Βασιλεῖος «Ἄλλ' ὅστις μὲν ὁ πατὴρ τῶν ρημάτων ἐκείνων τῆς ἐπιλυχνίου εὐχαριστίας εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν», ἐξάγεται ὅτι ἀγνωστος εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου. Εἰς τὰ ἀρχαῖα ᾠσματα ἀριθμεῖται καὶ τὸ νῦν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τῷ Μεγάλῳ Σαββάτῳ ψαλλόμενον «Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία», ὅπερ ἐψάλλετο ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τοῦ Ἀδελφοθέου Ἰακώβου μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ἔκτοτε δὲ καθιερώθη νὰ ψάλληται ἀντ' αὐτοῦ ὁ χερουδικὸς ὕμνος «Οἱ τὰ Χερουδεῖμ μυστικῶς εἰκονίζοντες».

Οἱ πρῶτοι μελωδοὶ καὶ ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία κατὰ τοὺς πρῶτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀνέδειξεν οὐκ ὀλίγους μελωδοὺς καὶ ὑμνογράφους, οἵτινες ἐποίησαν καὶ ᾠσματα ἑμμετρα καὶ ᾠδὰς λίαν ἐκφραστικὰς τοῦ εὐαγγελικοῦ πνεύματος. Τὸ μελοποιεῖν κατὰ τοὺς πρῶτους αἰῶνας ἦν ἴδιον τοῦ ἀνωτάτου κλήρου, διὸ καὶ ὡς μελοποιοὶ ἀναφέρονται οἱ ἀνότατοι τῆς Ἐκκλησίας ἱεράρχαι.

Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης ἤκισε κατὰ τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου ὁ ἱερός Διονύσιος ἠρπάγη ἐν νεφέλαις μετὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν θείων ἱεροσχωδῶν. Ἰεροθέος Ἀθηναῶν ἐπίσκοπος ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Παρεγένετο διὰ νεφέλης εἰς τὴν τῆς Θεοτόκου Κοίμησιν, ὡς καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ὅτε καὶ ἐγένετο ἐξαρχος τῶν θείων ὑμνωδῶν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, ὑπῆρξε μαθητὴς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἐποίμανε τὴν Ἐκκλησίαν Ἀντιοχείας ἔτη 32, ἀπέθανε δὲ μαρτυρικῶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' αἰῶνος. Ὁ ἀποστολικὸς οὗτος πατὴρ εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν Ἀντίφωνον ψαλμῳδίαν καὶ τοὺς δύο χοροὺς. Ὅποσιν δὲ ἀγάπην ἠσθάνετο πρὸς τὴν Μουσικὴν, καταδεύκνται ἕκ τε τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς αὐτοῦ, δι' ἧς προτρέπει τοὺς πρεσβυτέρους ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀληθεῖ ἀγάπῃ ὑμνῶσι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, ψάλλοντες ὁμοθυμῶς διὰ μιᾶς μόνης φωνῆς, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Ρωμαίους, ἐν ἧ παραίνει τοὺς πιστοὺς ἵνα σχηματίσωσι μουσικοὺς χοροὺς καὶ ὑμνῶσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ τὸν Θεόν. Πολύκαρπος Σύρνης ἐπίσκοπος, προεχειρίσθη ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀπέθανε δὲ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 169. Καταλέγεται ἐν τοῖς μελωδοῖς τῆς Ἐκκλησίας. Ἰουστίνος ὁ Φιλόσοφος καὶ μάρτυς ἐξῆσε τὸν Β' αἰῶνα. Μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων συγγραμμάτων αὐτοῦ συνέταξε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ

πατριάρχου Φωτίου, καὶ βιβλίον ἀπολεσθὲν καλούμενον «Ψάλτης», ἐν τῷ ὁποίῳ περιείχετο πιθανῶς σύννοψις ὕμνων χριστιανικῶν, συντεταγμένων ἵνα ψάλλωνται καθ' ὥρισμένας ὥρας ἐν τῇ λειτουργίᾳ πρὸς δόξαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁδηγαίαι περὶ τοῦ πῶς καὶ κατὰ ποίαν τάξιν ἔδει νὰ ψάλλωνται οἱ ὕμνοι οὗτοι εἰς τὰς κοινὰς συνάξεις. Τὴν ἑλλειψιν τοῦ ἀπολεσθέντος «Ψάλτου» ἀναπληροῖ ἐν τισιν ἡ Ἀπολογία ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἐνθα περιγράφονται ἐν μέρει αἱ ἱεροτελεστίαι τοῦ Β' αἰῶνος. Ἐν τῇ Β' αὐτοῦ Ἀπολογία ὁμιλεῖ περὶ τῶν ψαλλομένων ὕμνων καὶ τῆς ιδιότητος αὐτῶν. Ἐν γένει ἐκ τῶν Ἀπολογιῶν τοῦ Ἰουστίνου μανθάνομεν ὅτι ἡ λειτουργία κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ἐτελεῖτο μετὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων. Εἶρηναῖος († 140—202) μαθητὴς Πολυκάρπου τοῦ Σμύρνης, διετέλεσεν ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἐκκλησίας τοῦ Λουγδούνου. Καταλέγεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὴν σειρὰν τῶν μελωδῶν τῆς Ἐκκλησίας. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, γεννηθεὶς κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ἐτελεύτησε τῷ 220 μ. Χ. Ἐποίησεν ᾠσματικὰς ᾠδὰς καὶ ὕμνους· προτρέπει δὲ τοὺς Χριστιανούς ἵνα μεταχειρίζωνται μουσικὴν κοσμίαν καὶ ταπεινὴν καὶ οὐχὶ τὴν ἐκλυτον, ἥτις διὰ τῶν ἐλιγμῶν τῆς φωνῆς ὠθεῖ ἡμᾶς εἰς βίον μαλθακόν. Ἰππόλυτος, γεννηθεὶς κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ἐτελεύτησε μαρτυρικῶς τῷ 250 μ. Χ. Ἐγραψε διαφόρους ὕμνους κατὰ τῶν συγχρόνων αἵρετικῶν πρὸς δόξαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπωλέσθησαν. Ὡσαύτως συνέταξεν ᾠδὰς εἰς πᾶσαν τὴν Γραφήν. Ὡριγένης († 185—254) ὁ πολυμαθέστατος τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος, ἐποίησεν ὕμνους κατὰ τῶν αἵρετικῶν. Γάϊος, πρεσβύτερος Ρώμης, ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστοριογράφου Εὐσεβίου, ὁ Γάϊος ἔγραψεν ὅτι διὰ τῶν ἐν χρήσει ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ὕμνων ὑμνολογεῖτο ἡ θεότης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, προσέτι δὲ, καὶ ὅτι οἱ ὕμνοι οὗτοι ἐπιδοκιμαζόμενοι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐνεγράφοντο εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ βιβλία. Γρηγόριος ὁ θαυματουργός, γενόμενος τῆς ἐαυτοῦ πατρίδος Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος. Θεωρεῖται ὁ θεμελιωτὴς τῶν

τύπων τῆς λειτουργίας· ἐκανόνισε δὲ ὅπως τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐορτάζῃ τὰς ἡμέρας τῶν μαρτύρων μετὰ πομπῶν καὶ πνευματικῶν ᾠδῶν. Ἐτελεύτησε τῷ 250 μ. Χ. Ἀνατόλιος ἐπίσκοπος Λαοδικείας († 270—282) ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ποιητῶν τῶν Τροπαρίων, ἐκ τῶν ὁποίων οὐκ ὀλίγα δεκτὰ ἐγένοντο ἐν τοῖς κανονικοῖς βιβλίοις τῆς Ἐκκλησίας. Ἀθηνόγενης ἐπίσκοπος τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Σεβαστείας, ἀπέθανε τῷ 290. Ἐπὶ τῶν διωγμῶν διῆγε τὸν βίον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐνθα ἡσκεῖτο ἐν νηστείαις, προσευχαῖς καὶ ψαλμοδίαῖς. Νέπως ἐπίσκοπος Πενταπόλεως, ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος. Ἐποίησε πολλοὺς ὕμνους προσφιλεῖς τοῖς Χριστιανοῖς τῶν τότε χρόνων, ψαλλομένους αὐτὸν μόνον ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς ἐπισκοπῆς Πενταπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ἀντέστη κατὰ τῶν κακοδόξων ὕμνων τοῦ ἐν Ἀφρικῇ αἰρετικοῦ Οὐαλεντίνου, καὶ κατὰ τοῦ Αἰγυπτίου Ἰέρακος, τοῦ μὴ παραδεχομένου τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ποιήσας ὕμνους ὀρθοδόξους, μὴ σωζομένους.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'

ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΕΤΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΡΕΧΝΟΥ

(323 - 700 μ. Χ.)

Τεχνικός διοργανισμός της Μουσικῆς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.

Ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ εἰσαχθεῖσα Μουσικὴ κανονικὴν μόρφωσιν ἔλαβεν ἀφοῦ ἀνεγνωρίσθη ὁ Χριστιανισμὸς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὡς ἐπικρατοῦσα θρησκεία τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ὅτε καὶ ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία μᾶλλον πομπώδους καὶ ἐπιβλητικῆς κατέστη διὰ τῶν εἰσαχθεισῶν τελετῶν, ἐορτῶν καὶ πανηγύρεων, αἵτινες ἐκοσμοῦντο διὰ λειτουργιῶν, λιτανειῶν, παννυχίδων μεθ' ὁλονυκτίων ψαλμωδιῶν καὶ ὕμνων. Πλὴν τοῦ λόγου τούτου, πρὸς συστηματικὴν διοργάνωσιν τῆς Μουσικῆς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα οἱ θεῖοι Πατέρες τῶν διαφόρων χριστιανικῶν κοινοτήτων μετὰ ζήλου εἰργάσθησαν ἕνεκα τῶν αἰρετικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἵτινες ἀπεπειρῶντο διὰ τῆς Μουσικῆς νὰ μεταδώσωσι παρὰ τῷ ὀρθοδόξῳ λαῷ τὰ κακόδοξα αὐτῶν φρονήματα. Ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας σπουδαίως πρὸς τεχνικὸν διοργανισμὸν τῆς Μουσικῆς εἰργάσθησαν Ἐφραίμ ὁ Σύρος ἐν Συρίᾳ, Ἀθανάσιος ὁ Μέγας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὁ Ἀμβρόσιος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Μεδιολάνων, ὁ Μέγας Βασίλειος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες εἶχον ὥρισμα γινώσκειν, δι' ὃν διέκρινον τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τῆς μὴ τοιαύτης, ἥτοι τῆς ἐθνικῆς, θυμελικῆς (θεατρικῆς), αἰρετικῆς κτλ δυνάμεθα ἵνα συμπεράνωμεν ὅτι ὑπῆρχεν ὥρισμένος κανὼν διὰ τὴν Μουσικὴν, μὴ διασωθεὶς ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Πατέρων. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἀπαιτῶν παρὰ

τοῦ Χριστιανοῦ ὅπως φυλάττη τοιαύτην ἁρμονικὴν συμφωνίαν ἐν ταῖς ψυχικαῖς αὐτοῦ διαθέσεσιν, οἷα ὑπάρχει ἐν τῇ μουσικῇ κλίμακι, βεβαίως προτείνει εἰς τὸν Χριστιανὸν πρότυπον λίαν καταληπτόν, καθόσον μάλιστα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ μελωδία τῆς μουσικῆς συνίστατο οὐχὶ ἐκ τῆς αὐθαιρέτου διακνύανσεως τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν συγχρόνων τότε νόμων τῆς μουσικῆς.

Ψάλλται καὶ ἰσοκράται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μέχρι τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος ἐψάλλον ἅπας ὁ λαός. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ὕμνοι σὺν τῇ ἐξαπλώσει τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπληθύνοντο, καὶ ἐπειδὴ συνήθως χασμωδίαὶ συνέβαινον, ἐκρίθη ὡς εὐσχημον καὶ εὐρυθμον νὰ ὑποκαταστήσωσι τὸν λαὸν οἱ ψάλλται διὰ τῶν δύο χορῶν.

Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς τάξεως τῶν ψαλτῶν ἡ ἐν Λαοδικεῖᾳ τοπικὴ Σύνοδος († 380) διὰ τοῦ ΙΕ' Κανόνος αὐτῆς θεσπίζει ἵνα μηδεὶς, πλὴν τῶν καθιερωμένων ψαλτῶν, ἔχη τὸ δικαίωμα τοῦ ἀρχεσθαι τῆς ψαλμωδίας ἐν ταῖς συνάξεσι τῶν χριστιανῶν. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν πλὴν τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος ἀναβαινόντων καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων, ἐτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω Κανόνος μαρτυρεῖται προσέτι ὅτι οἱ ψάλλται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἴσταντο ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος, ὅστις ἦτο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ· μεταγενεστέρως δὲ, τοῦ ἁμβωνος ἀρθέντος ἐκ τοῦ μέσου καὶ μόνον εἰς τὸ κήρυγμα ὀρθέντος, οἱ χοροὶ ἴσταντο ἐκατέρωθεν, ὡς καὶ σήμερον, ἔψαλλον δὲ ἐξ ἑνὸς βιβλίου καὶ ἐπὶ ὀρισμένου κειμένου. Τὰ θέματα τῆς ψαλμωδίας τῶν ψαλτῶν ὑπεβάλλοντο ὑπὸ τὴν ἐξέλεγχιν τῶν ἐπισκόπων ἢ τῶν πρεσβυτέρων· πᾶν δ' ὅτι ἀνεφέρετο εἰς τὴν τέχνην τῆς μουσικῆς ἀφίετο ὅλως εἰς τοὺς ψάλλτας. Διὰ δὲ τῆς Δ' ἐν Κερθαγένῃ Συνόδου δικαιοῦμενος ὁ πρεσβύ-

τερος νὰ διορίζη τοὺς ψάλτας ἄνευ τῆς γνώσεως ἢ ἀδείας τοῦ ἐπισκόπου, ἐχορήγει τὸν διορισμὸν διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων τοῦ Ἱ' Κανόνος «Ὅρα, πίστευε καὶ ἀποδέχου ἐν τῇ καρδίᾳ σου πᾶν ὅ,τι ἄδεις τῷ στόματι, καὶ ὅ,τι διὰ τῆς πίστεως ἀποδέχη, τοῦτο πραγματοποιοίει διὰ τῶν ἔργων».

Οἱ ψάλται ἀείποτε ἀπῆλαιον μεγάλης ὑπολήψεως, καὶ μουσικαὶ δὲ σχολαὶ πρὸς μὀρθῶσιν αὐτῶν καθιδρύνοντο. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου οἱ ψάλται ἀπετέλουν ἐν τοῖς ναοῖς χορὸν παρεμφερῆ πρὸς τὸν σημερινόν, συγκροτούμενον οὐ μόνον ἐκ ψαλτῶν ἀλλὰ καὶ ἐξ ἰσοκρατῶν, ὡς δηλοῦται ἐκ τινος χωρίου τῆς ἐν λιμῷ καὶ αὐχμῷ Ὁμιλίας τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ ἐκ τῆς σζ' ἐπιστολῆς Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν ψαλτῶν δὲν ἦτο ὠρισμένος. Μαρτυρεῖται δὲ ἐκ τινος περικοπῆς τῆς Νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ «θεσπίζομεν μὴ περαιτέρω μὲν ἐξήκοντα πρεσβυτέρων κατὰ τὴν ἀγιωτάτην Μεγάλην Ἐκκλησίαν εἶναι, διακόνους δὲ ἄρρενας ἑκατὸν, τεσσαράκοντα δὲ θηλείας καὶ ὑποδιακόνους ἐννενήκοντα, ἀναγνώστας δὲ ἑκατὸν δέκα καὶ ψάλτας εἴκοσι πέντε, ὡς εἶναι τὸν πάντα ἀριθμὸν τῶν εὐλαβεστάτων κληρικῶν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐν τριακοσίοις εἴκοσι πέντε προσώποις καὶ ἑκατὸν πρὸς τούτοις τῶν καλουμένων πυλωρῶν» ὅτι, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὁ ναὸς τῆς ἀγίας Σοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχε 25 ψάλτας, πλὴν τῶν 110 ἀναγνώστων, οἵτινες ἐξεπλήρουν καὶ καθήκοντα ψαλτῶν. Ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ ΟΕ' Κανόνος τῆς ἐν Τρούλλῳ ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου († 553) καὶ διὰ τῶν θείων πατέρων ἀποδοκιμάζει τὰς ἀτάκτους κραυγὰς τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ψαλλόντων, ὥρισε βραδύτερον δι' ἅπαντας τοὺς ψάλτας ἰδιαιτέρους κανόνας ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ Τυπικῷ τοῦ ἀγίου Σάββα, διώρισε δὲ συνάμα καὶ ἐπόπτας πρὸς ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν ψαλλομένων τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς προεστῶτας τῶν ἐκκλησιῶν, προσέτι δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὑμνογράφους. Ἰστορεῖται μάλιστα ὅτι ὁ ἱερός Κοσμάς, ὁ μελωδῆσας τὸν Κανόνα εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἠλθέ ποτε εἰς Ἀντιόχειαν καὶ ἔστη ἐν

τῷ ναῷ, ὅλως ἀγνώριστος, ἀκροώμενος τοῦ ψαλλομένου μουσουργήματος αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐψάλλετο κατὰ τὸ μέλος τὸ ὑπ' αὐτοῦ ὀρισθὲν, ὁ θεῖος μελωδὸς ἐποίησατο πικρὰς παρατηρήσεις πρὸς τοὺς ψάλτας· πρὸς βεβαίωσιν μάλιστα ὅτι αὐτὸς ὄντως εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ Κανόνος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἐποίησεν ἐνώπιον τῶν Ἀντιοχείων ψαλτῶν καὶ τὴν δευτέραν Θ' ᾠδὴν «Ὁ διὰ βρώσεως τοῦ ξύλου».

Ἡ θυμελικὴ μουσικὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.

Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα οἱ ἀναφανέντες αἰρετικοὶ ἐπεχείρησαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τοὺς ναοὺς πρὸς ὀλεθρον τῶν ψυχῶν τῶν πιστῶν τὴν ἐν τοῖς θεάτροις ἐν χρήσει οὔσαν θυμελικὴν μουσικὴν, συντάξαντες πρὸς τοῦτο καὶ αἰρετικοὺς ὕμνους κατὰ τὴν οἰκίαν δόξαν. Οἱ Δονατισταὶ ἐν Ἀφρικῇ, οἱ Μελετιανοὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Παῦλος ὁ Σαμωσατεὺς ἐν τῇ ἱερᾷ ψαλμωδίᾳ εἰσήγαγον τὴν θεατρικὴν μελωδίαν, καθ' ἣν ἄνδρες μετὰ γυναικῶν ἀναμιξ ἦδον μέλη θεατρικὰ καὶ ἐκλελυμένα, μιμούμενοι τοὺς μίμους καὶ ὀρχηστὰς, ἀτάκτους φωνὰς ἀφιέντες, τὰς χεῖρας ἐπανατείνοντες, τοῖς ποσὶν ἐφαλλόμενοι καὶ ὅλῳ τῷ σώματι περικλῶμενοι. Μεταξὺ τῶν διασήμων αἰρετικῶν μουσικῶν διακρίνεται ὁ κατὰ τὸ 323 μ. Χ. ἀκμάσας ἱερεὺς τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας Ἀρειος, ὅστις ἐποίησεν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν τῶν ὀρθοδόξων ᾠσμάτων διάφορα αἰρετικὰ ᾠσματα, καὶ ἰδίᾳ τὴν λεγομένην «Θάλειαν», οὕτως ὀνομασθεῖσαν ἐκ τοῦ ὀνόματος μιᾶς τῶν Ἑνέα Μουσῶν, προστάτιδος τῆς κωμωδίας, τῆς εἰδυλλιακῆς ποιήσεως, τῶν χαριεντισμῶν, τῶν γελῶτων. Οἱ Ἀρειανοὶ ἀρμόδιον τὸ ὄνομα τοῦτο ἐθεώρησαν διὰ τὸν σκοπὸν αὐτῶν, ὃς ἦν νὰ ἀποσύρωσι τῶν ναῶν τοὺς ὀρθοδόξους δι' ᾠσμάτων θεατρικῶν, ἅπερ ἡδύ-

νουσι τοὺς ἀκροατὰς, καὶ ἐπέτυχον· διότι ἀμέσως διεδόθη παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἐν τε Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Κωνσταντινουπόλει ἡ Θάλεια, ἥτις εἶναι, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, τὸ Εὐαγγέλιον τῶν ἀρειανιζόντων. Τὸ αὐτὸ ἐπραττον καὶ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ μεγάλου αἵρεσιάρχου Ἀπολλιναρίου.

Καὶ ἀληθὲς μὲν ὅτι κατὰ τῆς θυμελικῆς μουσικῆς σφόδρα ἐπετέθησαν οἱ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἀκμάσαντες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὥς ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ Ἱερώνυμος, Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ἀύγουστίνος καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' αἱ φωναὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τηρήσωσιν ἀλώβητον τὴν ἱερὰν μουσικὴν ἐκ τῶν ἐπιθέσεων τῆς θυμελικῆς μουσικῆς, οὔτε νὰ κωλύσωσι τὴν εἰσβολὴν αὐτῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καθότι ἐξ ἀνάγκης ἀναποδρόστου καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες ἐκαινόμησαν περὶ τὴν Μουσικὴν ὥς ἐξῆς : Οἱ κατὰ καιροὺς ἀναφανέντες ἀρειανοὶ καὶ ἄλλοι αἵρετικοὶ μετεχειρίσθησαν, ὥς εἵπομεν ἀνωτέρω, τὴν ἱερὰν μουσικὴν πρὸς ὀλεθρον τῶν ψυχῶν τῶν ὀρθόδοξων, συντάξαντες πρὸς τοῦτο ὕμνους αἵρετικούς. Ἡ Ἐκκλησία δὲ πρὸς συγκράτησιν τῶν ἐν τῇ πίστει ἀστηρίκτων ἐπέτρεψεν ὅπως οἱ μουσικοὶ ποικίλλωσι τὰ ᾠσματα αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἐμμελέστερον. Πολλοὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐν οἷς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, καὶ αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος τῇ ἀνάγκῃ ὑπείκοντες παρέδωκαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὀρθόδοξα μὲν Ἀντίφωνα, πλὴν γοπητευτικά, ἵνα ψάλλωνται κατὰ τῶν αἵρετικῶν ᾠδῶν πρὸς προφυλακὴν τῶν πιστῶν ἐκ τῆς ἀποπλανήσεως.

Ἐκ τῆς αἵρετικῆς λύμης διέσωσαν διὰ τῆς ἐντέχνου Μουσικῆς τὰ ποιμνία αὐτῶν καὶ ἄλλοι ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἱστορία διδάσκει ὅτι ὁ Μέγας Ἀθανάσιος εἰσήγαγεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λίαν ἐπιτετηδευμένην Μουσικὴν ὅπως στηρίξῃ ἐν τῇ πίστει τοὺς Μελετιανούς, οἵτινες ἔψαλλον τοὺς ὕμνους χορεύοντες. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ ἀφηγοῦνται ὡς παράδειγμα τῆς ἰσχύος τῆς Μουσικῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου καθιερωθείσης τὸ ἐξῆς : Ἡ ἀρειανίζουσα τότε πολιτεία ἐπεμψε στρατιώτας πρὸς σύλληψιν

τοῦ Ἀθανασίου καὶ ἀπαγωγὴν εἰς τὸ δικαστήριον. Τούτους ἰδὼν ὁ ποιμὴν τῆς Ἀλεξανδρείας εἰσβαλόντας εἰς τὸν ναὸν διέταξε τὸν διάκονον νὰ καλέσῃ τὸν λαὸν εἰς προσευχὴν, ὅτε καὶ ἐψάλλονσαν ὕμνοι, τοῦ λαοῦ ὑποψάλλοντος τὰ Ἀκροτελεύτια «ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ». Ἡ εὐρυθμος ψαλμωδία ἀντηχήσασα εἰς τὸν ναὸν κατεκλήλησε τοὺς στρατιώτας, οἵτινες κατενθουσιασθέντες δὲν ἐτόλμυσαν νὰ διακώψωσι τὴν θεῖαν λειτουργίαν, καὶ οὕτως ἐσώθη ὁ Ἀθανάσιος ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἀλεξανδρέων ἦν ἐν χρήσει ἡ χρωματικὴ μελωδία, τὴν ὁποίαν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς θεωρῶν λίαν ἀβρὰν καὶ ἡδεῖαν διὰ τὴν ἀκοὴν, συνεβούλευε τοὺς χριστιανοὺς ν' ἀποφεύγωσιν αὐτὴν καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ οἰκιακῇ ἀσκήσει. Τὴν ἐπιτετνδευμένην μουσικὴν εἰσήγαγεν ἐν Συρίᾳ Ἐφραίμ ὁ Σύρος πρὸς διάσωσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Συρίας ἐκ τῆς ψευδοδιδασκαλίας τῆς εἰσαχθείσης ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἀκμάσαντος Γνωστικοῦ αἰρετικοῦ Ἀρμονίου (πρότερον καλουμένου Ἀμμιονίου), υἱοῦ Βαρδεσάνου ἢ Βαδισάνου καὶ τῆς γοπτευτικῆς μουσικῆς αὐτοῦ. Ἵνα δὲ συγκρατήσῃ ἀσφαλέστερον ὁ ὁσιος ἀνὴρ τὴν γνωστικίζουσαν πόλιν τῆς Ἐδέσσης τῆς Μεσοποταμίας εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, διέταξε νὰ ψάλλωσιν ἡδέως τὰς διαφόρους ὀρθόδοξους αὐτοῦ ᾠδὰς εἰς τὸν ναὸν κατὰ τὰς Κυριακάς παρθένοι ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Μεδιολάνων εἰσήχθη ἡ ἔντεχνος μουσικὴ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἀμβροσίου, ὅστις, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ποιμένων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, παρεδέχθη πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ τὴν συνεχῇ ψαλμωδίαν ὕμνων, συναδόντων εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς.

Μετὰ δὲ τοὺς διωγμοὺς τῆς Ἐκκλησίας, οἱ χριστιανοὶ μὴ φοβούμενοι πλεον τὴν διαφθορὰν τῆς καθαρότητος τῆς πίστεως ἐποίουν καὶ ἔντεχνα ἱσματα, ἅπερ οὐκ ὀλίγοι ἐκ τοῦ λαοῦ ἐπεδοκίμαζον, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ φυλάττοντες τὴν σεβαστὴν ἀπλότητα τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Ἐκκλησίας ὕμνων καὶ ἰδίᾳ οἱ ἀναχωρηταί, οἵτινες ἀπεδοκίμαζον τὴν θυμελικὴν μουσικὴν. Καὶ ἐν γένει πα-

ρατηρούμεν ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος διεκρίθησαν ἐν τῇ ψαλμοδίᾳ τῆς Ἐκκλησίας δύο μερίδες, ἡ μία συντηρητικὴ καὶ ἡ ἄλλη προοδευτικὴ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ λαὸς ὑπερβαλόντως ἡγάπα τὴν ἐντεχνον μουσικὴν, ἣν ἀκούων ἐν τοῖς ἵπποδρομίοις καὶ τοῖς θεάμασιν, ἐπεθύμει ν' ἀκούῃ καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὥς ἱκανοποιοῦσαν τὸν σαρκικὸν ἄνθρωπον. Καὶ αὐτοὶ οἱ ψάλται δὲν ἦσαν ἀπληθλαγμένοι τοῦ γενικοῦ μιάσματος, ἐμυμούντο δὲ τὴν ἐν τοῖς θεάτροις ἐν χρήσει μουσικὴν ἵνα εὐαρεστήσωσι πρὸς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν ἄρχοντα ἢ μεγιστᾶνα ἢ καὶ τὸν λαόν. Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, πολλάκις μετὰ τῶν φατριῶν τοῦ Ἱπποδρόμου συνέψαλλον καὶ αὐτοὶ οἱ ψάλται τῶν ναῶν τῆς ἀγίας Σοφίας καὶ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων.

Οἱ κατὰ τῶν αἰρέσεων Ὁρθόδοξοι ὕμνοι.

Ἐκ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν αἱρέσεων ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν καὶ μελοποιῶν τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ποιηθέντων πρὸς διάσωσιν τῶν πιστῶν ἐκ τῆς αἱρετικῆς λύμης διαφόρων ὀρθοδόξων ὕμνων, ἀναφέρομεν τοὺς ἐπισημωτέρους, σωζομένους ἄχρι τοῦδε :

1) Ὁ ὕμνος «Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ», ὅστις εἰσαχθεὶς πιθανῶς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐν τῇ λειτουργίᾳ εἰς γενικὴν χρῆσιν, ψάλλεται κατὰ τὸ Εἰρημολογικὸν εἶδος εἰς τὸ τέλος τῶν Τυπικῶν τῆς δ' στάσεως ἐν τῇ λειτουργίᾳ μετὰ μέλους.

2) Ὁ Χερουβικὸς ὕμνος «Οἱ τὰ Χερουβὶμ», ὅστις ἐψάλλετο μελωδικῶς, ὥς καὶ σήμερον, κατ' ἀντιστροφὴν, ἀλλ' εἰς ἐξ περιόδους :

α) «Οἱ τὰ Χερουβὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες

β) Καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν Τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες

γ) Πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν

δ) Ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξάμενοι

ε) Ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν

ς) Ἀλληλούϊα».

Ἡ ποίησις τοῦ ὕμνου ἀποδίδεται ὑπὸ τινων μὲν εἰς Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, ὑπ' ἄλλων δὲ εἰς Ἰωάννην τὸν Σχολαστικὸν τὸν μετὰ ταῦτα πατριάρχην Ἀντιοχείας καὶ κατόπιν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως (565—578). ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου καθωρίσθη νὰ ψάλληται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ Μ. Πέμπτῃ ὁ Χερουδικὸς ὕμνος «Τοῦ δεῖπνου σου τοῦ μυστικοῦ».

3) Ὁ Τρισάγιος ὕμνος, «Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς» ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἐψάλλετο ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν διχῇ διηρημένων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος. Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὕμνου τούτου ἱστοροῦσιν ὅτι τῷ 438 μ. Χ. βασιλεύοντος Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ καὶ ἐπισκοπεύοντος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Προκλου, μαθητοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐν ὥρᾳ λιτανείας, ἣτις ἐγένετο ἐν πεδιάδι κατὰ τὴν συνοικίαν τῶν Ὑψωμαθίων τῆς βασιλευούσης, πρὸς κατάπαυσιν τῶν σεισμῶν, οἵτινες ἀνεנדότως ἐσάλευον τὴν πόλιν, ἄφνω παῖς εἰς οὐρανὸν ἀρθεὶς ὑπὸ τινος δυνάμεως καὶ κατενεχθεὶς ἀπήγγειλεν αὐτὸν ὡς ἐδιδάχθη, ἄνευ δηλαδὴ τῆς βλασφημίου προσθήκης «Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς», ἣν ἐπειρᾶτο ἵνα ἐπιπροσθῇ δυσσεβῶς ἀντὶ τοῦ «Ἐλέησον ἡμᾶς» Πέτρος ὁ Κναφεὺς πατριάρχης Ἀντιοχείας· ὁ δὲ λαὸς διὰ τῆς τοιαύτης ὑμνωδίας ἐξευμενισάμενος τὸν Θεὸν, ἐλυτρώθη τῆς ἐπικειμένης ὀργῆς τοῦ σειμοῦ. Σημειωτέον ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, τῇ Μεγάλῃ Παρασκευῇ, ἐλληνιστὶ ἐκφωνεῖ τὸν Τρισάγιον ὕμνον.

4) Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν» ἐψάλλετο ἐν τῇ λειτουργίᾳ πρὸ τοῦ Χρυσοστόμου. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἔψαλον ἐν πάσῃ λειτουργίᾳ τὸ «Πιστεύω», κελεύσει τοῦ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου († 515) ἀκμάσαντος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Τιμοθέου, εἰς δὲ τὰς

Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως συνήθως δὲν ἐψάλλετο, ἀλλ' ἀνεγινώσκετο. Τοῦ Συμβόλου ἐμμελὲς ἀνάγνωσις γίνεται καὶ ἐν τῇ Ἀρμενικῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα μ. Χ. καθιερώθη ἐν τῇ Ρωσικῇ Ἐκκλησίᾳ μετὰ μακρὰς συζητήσεις νὰ ψάλληται τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Μεμελισμένον, κατ' ἀρχαῖον μέλος, εὔρηται ἐν τινι μεγάλῃ Παπαδικῇ, διατηρουμένῃ εἰς τὴν ἐν Φαναρίῳ Κων)πόλεως Βιβλιοθήκην τοῦ μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου.

Οἱ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος μέχρι τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ ὕμνογράφοι καὶ μελοποιοί.

Μεθόδιος ὁ Πατάρων ἐπίσκοπος, καρατομηθεὶς ἀρχομένου τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἐποίησε διαφόρους ὕμνους κατὰ τῶν αἵρετικῶν, προσέτι δὲ καὶ τὸν Παρθένιον ὕμνον ὡς ψαλλόμενον ὑπὸ παρθένων πρὸς τὸν Χριστὸν ὡς εἰς Θεὸν, σωζόμενον ἄχρι τοῦδε. Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου († 261—340), ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, πρῶτος συλλέξας εἰς ἓν ὅλον ἐπιστημονικῶς τὰ χρονικὰ τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἐκ τῶν κορυφαίων μελωδῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀθανάσιος ὁ Μέγας γεννηθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ 296, ἐγένετο ἐπίσκοπος τῷ 326 καὶ ἀπέθανε τῷ 374. Γράφει πολλὰ καὶ χρῆσιμα περὶ τῆς δυνάμεως καὶ σημασίας τῆς ψαλμωδίας ἐν τῇ βίβλῳ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένῃ «Περὶ ψαλμῶν εἰς Μαρκελλῆινον». Ὁ θεῖος Ἀθανάσιος κατὰ τοὺς κριτικοὺς μετέσχε καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων. Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, ὁ διὰ ψηφίσματος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναδειχθεὶς ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ἱεροσολύμων τῷ 350. Ἐποίησε διαφόρους ὀρθοδόξους ὕμνους κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, μὴ σωζομένους. Ἰλάριος ὁ Πικτώνων ἐπίσκοπος (300—367), εἰργάσθη γενναίως κατὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐν τῇ Δύ-

σει. Θεαρεῖται ἐκ τῶν πρώτων μελωδῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, διαδεξάμενος τὸν Λακτάντιον (303). Φάβιος Μάριος Βικτωρίνος ὁ ἱερομάρτυς, Πεταβίων ἐπίσκοπος (362), γράψας δὲ καὶ λαμπροὺς ὕμνους. Ἐπιφάνιος ὁ Κύπριος (310—403), ἐποίησεν ὕμνους ἐκκλησιαστικούς. Ἐφραίμ ὁ Σύρος τὸ γένος, ἐγεννήθη ἐν Μεσοποταμίᾳ ἀρχοῦ ἐνὸς τοῦ Δ' αἰῶνος, ἐτελεύτησε δὲ περὶ τὰ 378. Περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν τριβώνιον καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ διακόνου Ἐδέσσης ἕνεκα τῆς ἄκρας ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ. Οἱ Σύροι ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὸν ὕμνους τετρασυνλλάδους, πεντασυνλλάδους, ἑξασυνλλάδους, ἑπτασυνλλάδους, καὶ ὧδὰς πολυαρίθμους (12,000), δι' ὧν ἀντικατέστησε τοὺς τῶν αἵρετικῶν ὕμνους. Αἱ ὧδαὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Θεομύητορα, εἰς τοὺς μάρτυρας καὶ τοὺς ἀγίους ἦσαν ἐν χρήσει ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐν τῇ συριακῇ λειτουργίᾳ. Ἐδίδαξε παρθένους μοναχὰς νὰ ψάλλωσιν ὁρθόδοξα ᾠσματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἐχρησίμευσαν ὥς ὕλη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὑμνογράφους· π. χ. ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Θεοτόκον ὕμνου αὐτοῦ «Τιμιωτέρα τῶν Χερουβὶμ καὶ ἀσυγκρίτως πασῶν τῶν οὐρανίων στρατιῶν», ὀρμηθεὶς ὁ μελωδὸς Κοσμάς ἐποίησε τὸν Εἰρμὸν καὶ τοὺς λοιποὺς στίχους τῆς Θ' ὧδῆς, οὗς ἐρραψώδησεν εἰς τὰ Διῶδια ἢ Τριῶδια τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς «Τὴν Τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ». Τοῦ Ἐφραίμ σώζεται ἐκτὸς τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων καὶ ἡ εὐχὴ «Ἀσπιλε, ἀμόλυντε, ἄφθορε, ἄχραντε». Βασίλειος ὁ Μέγας, ὁ τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας ἐπίσκοπος, ἐγεννήθη τῷ 329, ἐξεδήμησε δὲ πρὸς Κύριον τῇ 1^ῃ Ἰαννουαρίου τοῦ 379. Ἐσπούδασεν ἐν Ἀθήναις διδαχθεὶς πᾶσαν τὴν θύραθεν καὶ ἔσω σοφίαν καὶ αὐτὴν τὴν Μουσικὴν, σχῶν συμμαθητὰς Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν καὶ τὸν ὕστερον αὐτοκράτορα γενόμενον Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην. Πρεσβύτερος ὢν ἐποίησε χάριν τοῦ λαοῦ, βαρυνομένου ἐκ τῶν μακρῶν καὶ ἐκτενῶν προσευχῶν τῆς ἀρχαίας λειτουργίας, ἰδίον τύπον λειτουργίας συντομωτέρας. Εἰς τὴν ἱερὰν μουσικὴν ἐννοχολεῖτο μετὰ τοῦ οὐρανοφάντορος Βασιλείου ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἐμμέλεια, ἡ

ἀδελφὴ Μακρίνη καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ ὑμνογράφος δοκιμώτατος Γρηγόριος ὁ Νύσσης τῆς Καππαδοκίας ἐπίσκοπος. Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς ὁ καὶ Θεολόγος ἐπώνυμους, ψηφισθεὶς ἐπὶ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν Ἀθήναις ἐνησχολήθη εἰς τὴν σπουδὴν πάσης μαθήσεως καὶ δὴ καὶ τῆς Μουσικῆς. Ἐπολέμνησε κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ἐμελούργησε πολλοὺς κατὰ τῶν αἵρετικῶν ὕμνους καὶ ἰδίᾳ κατὰ τοῦ Ἀπολλιναρίου. Οἱ λόγοι τοῦ Γρηγορίου ἐχρησίμευσαν ὡς πηγὴ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ὑμνογραφίαν. Ἀπέθανε τῷ 391 μ. Χ Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου ἐπίσκοπος, ὁ ἀνδρείως ἀγωνισθεὶς κατὰ τοῦ Ἀρείου καὶ ὕμνους ἐπὶ τούτῳ συντάξας. Ἀπέθανε τῷ 394. Δίδυμος Ἀλεξανδρεὺς, ἔξοχος μελωδὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων ἐπίσκοπος, ἐγεννήθη εἰς Γαλλίαν τῷ 340, ἀπεδήμνησε δὲ τῷ 397. Διέταξε νὰ ψάλλωνται εἰς τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐξ ὑπαμοιβῆς. Ἐγραψε περὶ Μουσικῆς, ἐποίησε 12 ὕμνους ἐκκλησιαστικούς, καὶ διερρύθμισε διὰ νέου Τυπικοῦ τὴν λειτουργίαν τῆς Δύσεως κατὰ τὸν τύπον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐγκρατὴς ὢν τοῦ μουσικοῦ τονισμοῦ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἐποίησατο χρῆσιν τῆς μονοσυλλάβου Παραλλαγῆς τε, τα, τη, τω, καὶ ἔφευρε τὴν μονοσύλλαβον Παραλλαγὴν διὰ τὴν Διαπασῶν, Νε, ου, τως, ουν, α, να, δαι, νε, ου, τω, και, κα, τα, δαι, νε. Ἐμόρφωσε τὸ λεγόμενον ἀμβροσιανὸν ᾠσμα *Santus Ambrosianus*, οὗ ὁ διακριτικὸς χαρακτήρ ἦν ἐν γένει ὁ ρυθμὸς. Ὑπάρχουσιν οἱ παραδεχόμενοι ὅτι ὁ Ἀμβρόσιος πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐθνικῶν ὀνομασιῶν ἀντεισήγαγεν εἰς τοὺς τέσσαρας ἑλληνικοὺς πρωτοτύπους κυρίου ἤχους τὸν Δώριον, Λύδιον, Φρύγιον καὶ Μιξολύδιον, ἑτέρας ὀνομασίας Πρῶτος ἤχος, Δεύτερος, Τρίτος, Τέταρτος, τῶν δὲ λοιπῶν τεσσάρων παραγῶγων τὰ ὀνόματα, ἅπερ διακρίνονται διὰ τῆς ὑπὸ προθέσεως, Ὑποδώριος, Ὑπολύδιος, Ὑποφρύγιος καὶ Ὑπομιξολύδιος ἀντικατεστάθησαν βραδύτερον παρὰ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου διὰ

τῆς λέξεως Πλάγιος· οἷον Πλάγιος Α', Πλάγιος Β', Πλάγιος Γ' ἢ Βαρύς, Πλάγιος Δ'. Ἐπειδὴ δέ τινες παραδέχονται οὐ μόνον τὴν ταυτότητα τῶν ἡχῶν τῶν ἀρχαίων πρὸς τοὺς ἡμετέρους, ἀλλ' ὠρισμένως θεωροῦσιν αὐτοὺς ἀντιστοιχοῦντας τὸν μὲν Ἀώριον πρὸς τὸν Πρωτόν, τὸν Λύδιον πρὸς τὸν Δεύτερον, τὸν Φρύγιον πρὸς τὸν Τρίτον, τὸν Μιξολύδιον πρὸς τὸν Τέταρτον, σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι τὴν ἀντιστοιχίαν ταύτην δὲν πρέπει νὰ παραδεχώμεθα καὶ ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τοῦ μέλους. Ἐκ τῆς μεθόδου τοῦ Ἀμβροσίου ἔλαβον οἱ Εὐρωπαῖοι τὸ σύστημα τῆς μουσικῆς αὐτῶν. Διόδωρος Ἀντιοχεύς, ἠκμασε τῷ 378. Ἀριθμεῖται εἰς τὴν τάξιν τῶν μελωδῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἰερώνυμος (340—420), ὁ πολυμαθέστατος τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων τῆς Δύσεως. Ἐν Ρώμῃ ἐδίδαξε τὴν ψαλμωδίαν εἰς ὅμιλον εὐσεβῶν, ἐν οἷς ὑπῆρχον καὶ γυναῖκες ἑγγαμοί, χῆραι καὶ παρθένοι. Ρουφῖνος (345—410), πρεσβύτερος τῆς Ἀκυλνίας, Ἰταλὸς τὸ γένος, 27 ἔτη διετέλεσε μετὰ τῆς ὁσίας Μελάνης τῆς Ρωμαίας προϊστάμενος κοινοβίου πεντήκοντα παρθένων μοναζουσῶν, μεθ' ὧν ἐνησκειτο εἰς τὰς ἱερὰς μελέτας καὶ τὴν Μουσικὴν. Αὐγουστῖνος Ἰππῶνος ἐπίσκοπος (353—430), ὁ μέγιστος τῶν πατέρων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, διακρίθεις καὶ ὡς ἑξοχος μελωδός. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (345—407), ὁ τῷ 377 ἀνελθὼν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως. Ὡς μουσικὸς καὶ ὕμνογράφος ἀντέταξε κατὰ τῶν Ἀρειανῶν ὕμνους καὶ ᾠδὰς εὐσεβεῖς καὶ εἶδος Τροπαρίων. Εἰς τὸν Χρυσόστομον ἀποδίδεται ἡ αὐξησης καὶ ἐπέκτασις τῶν Ἀναστασίμων Ἀντιφώνων Ἀναβαθμῶν. Ἐκτὸς δὲ τῆς συστάσεως τῶν λιτανειῶν καθιέρωσε καὶ παννυχίδας, δι' ἃς συνέταξε σύντομά τινα ᾠσματα πρὸς τιμὴν τῆς ἀγίας Τριάδος, μὴ σωζόμενα. Ἀναφέρει δὲ εἰς τὰς Ὁμιλίας αὐτοῦ ἐωθινοὺς καὶ ἑσπερινοὺς ὕμνους, πρὸς δὲ καὶ πνευματικοὺς, ψαλλομένους κατὰ τὸ ἅγιον Πάσχα. Παλλάδιος, γεννηθεὶς ἐν Γαλλίᾳ τῷ 368, ἐποίησεν ὕμνους ἐκκλησιαστικούς. Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος καὶ ἐπίσκοπος Κυρήνης τῆς Αἰγύπτου, ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶ·

νος. Ἐποίησε τοὺς σωζομένους δέκα λυρικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους, ἐξ ὧν διακρίνεται ὁ εἰς Χριστὸν, ὅστις ἐψάλλετο ἄλλοτε ἐν πολλαῖς τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησίαις, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ αὐστηρότης τοῦ δόγματος διατηρεῖται πλήρης ὑπὸ τὴν ἑξαρσιν τῶν ποιητικῶν εἰκόνων. Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης, μαθητὴς τοῦ Χρυσοστόμου, διακριθεὶς ὡς μελωδός. Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, εἰς ὃν ἀποδίδονται τὸ Τριαδικὸν ὕμνολόγιον «Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ», τὸ ἐγκώμιον τῆς Θεοτόκου «Ἀξίον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς», τὸ χαριστήριον Ἀπολυτήριον «Θεοτόκε παρθένε» καὶ ἄλλα ᾠσματα. Αὐτὸς ἐποίησε καὶ τὸν ἰδιαίτερον τύπον τῶν Ὡρῶν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, ὃν ἀνεθεώρησεν ὁ Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος. Νεῖλος (450), μαθητὴς τοῦ Χρυσοστόμου· ἐποίησε διαφόρους ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους. Θεόδωρος ὁ Κύρου ἐπίσκοπος (387 - 458), μαθητὴς τοῦ Χρυσοστόμου, συνέγραψε ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, φημίζεται δὲ ἰδίως διὰ τὰ ἐπιγράμματα αὐτοῦ, ἅπερ ἀφιερῶι εἰς τοὺς ἀγίους καὶ ἐπέχουσι τόπον Τροπαρίων. Πρόκλος ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸν θρόνον (435). Εἰς αὐτὸν ἀποδίδουσι τὸν Τρισάγιον ὕμνον καὶ ἄλλους ὕμνους. Ἀνθιμος καὶ Τιμοκλῆς (460), ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ποιητῶν τῶν Τροπαρίων. Ἀνατόλιος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (449), ἐποίησε καὶ ἐμέλισε πολλὰ στιχηρὰ εἰς διαφόρους ἐορτάς. Ὁ Ἀλλάτιος καὶ ἄλλοι εἰς αὐτὸν ἀποδίδουσι τὰ ἐν τῇ Ὀκτωήκῳ Ἀναστάσιμα στιχηρὰ, τὰ καλούμενα «Ἀνατολικά», ὧν ποιητὴν Βαρθολομαῖος ὁ Κουτλουμουσιανὸς οὐκ ἀτόπως θεωρεῖ Ἀνατόλιον τὸν Στουδίτην. Ἀνδρέας ὁ Πυρρὸς, ἥκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος. Ἐποίησε τὰ αὐτόμελα ἐσπέρια στιχηρὰ προσόμοια εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου (29 Ἰουνίου) πρὸς ἥχον Β' «Ποίσις εὐφημιῶν στέμμασιν», καὶ ἄλλα. Γεώργιος ὁ Χοιροβοσκὸς καλούμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ἥκμασε κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ἦν δὲ ἀριστος γραμματικὸς καὶ μουσικὸς. Κύρος Σμύρνης ἐπίσκοπος, ἀνθήσας κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα καὶ ποιήσας τὰ στιχηρὰ

μετὰ τῶν εὐχῶν καὶ ἅπασαν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν Θεοφανείων. Ἀύξεντιος, ὁ ἀδελφὸς τῆς Βιθυνίας, ἤκμασε κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα. Τῇ προσκλήσει τοῦ αὐτοκράτορος Μερκιανοῦ παρέστη κατὰ τὴν Δ' Οἰκουμένην Σύνοδον, ὅτε καὶ συνέστησε πᾶσι τοῖς παρ' αὐτῷ νὰ ἐνασχολῶνται εἰς τὴν Μουσικὴν καὶ εἰς πνευματικὰ ἄσματα. Ἐποίησε διαφόρους ὕμνους καὶ Τροπάρια. Συμεὼν Θαυμαστορεΐτης ὁ καὶ Στυλῆτης ἐπωνυμούμενος (527—595), συνέταξεν εὐχὰς, λόγους διαφόρους καὶ πολλὰ στιχηρὰ προσόμοια καὶ ἰδιόμελα. Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων πατριάρχης, ἔζη κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα, ἐγεννήθη δὲ ἐν Δαμασκῷ τῆς Συρίας. Ὡς ἀριστος μουσικὸς καὶ ὕμνογράφος ἐποίησε διάφορα Τροπάρια, τὰ στιχηρὰ ἰδιόμελα τῶν μεγάλων Ὁρῶν τῶν Δεσποτικῶν ἑορτῶν Χριστουγέννων καὶ Θεοφανείων, τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ «Φωνὴ Κυρίου». Θεωρεῖται ὁ πρῶτος ποιητὴς τῶν Τριωδίων καὶ Τετραωδίων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἦν πολυἀριθμος. Βαθμιαίως ἡ χρῆσις αὐτῶν παρελείφθη καὶ ἰδίᾳ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ μὲν τοῦ Στευδίου ἐθέσπισεν ἵνα χρῆσις γίνηται τῶν ὑπὸ τῶν Στουδιτῶν Πατέρων συντασσομένων τοιούτων. Ὁ Σωφρόνιος μοναχὸς ὧν ἀνεθεώρησε τὸ Τυπικὸν τοῦ ἁγίου Σάββα, συνεπλήρωσε τὸν Ἐπιλύχνιον ὕμνον, καὶ κατέστησεν αὐτὸν κρείττονα κατὰ τε μέλος καὶ τὸν ρυθμὸν. Ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωφρονίου σῶζεται μουσικὸν ἄργον Στιχηράριον, ἐρμινευθὲν εἰς τὴν νέαν γραφικὴν μέθοδον ἐκ τῆς ἀρχαίας ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Πρωτοψάλτου. Γεώργιος Συρακουσῶν ἐπίσκοπος, ὁ ἐν τῷ Μνηαίῳ Σικελιώτης καλούμενος, ὑπὸ δὲ Λέοντος τοῦ Ἀλλατίου Σικελός. ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος. Ἐποίησεν ἀνακρεοντεῖους τινὰς στίχους, ὡς καὶ πολλὰ στιχηρὰ, ἐν οἷς τὸ «Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ πόλις Θεσσαλονίκη» εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Δημήτριον. Γεώργιος Πισίδης, ἔζησε κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ Ζ' αἰῶνος, διετέλεσε χαρτοφύλαξ, σκευοφύλαξ καὶ ρεφερενδάριος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἥτοι τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἀπῆλανε δὲ τῆς εὐνοίας Ἡρακλείου τοῦ αὐτοκράτορος καὶ Σεργίου τοῦ Πατριάρχου. Ἐξοχος ποιητὴς καὶ ἄσματογράφος, ποιῶν

σας διάφορα ποιήματα εἰς ἱαμβικοὺς στίχους, στιχηρὰ, διαφό-
ρους ῥηματικούς κανόνας καὶ τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον τῆς Θεοτό-
κου, συγκείμενον ἐξ 24 Οἰκῶν, ἀκολουθούντων κατὰ τάξιν τὰ 24
γράμματα τοῦ Ἀλφαβήτου. Θεόδωρος Συκεώτης, συνε-
χρόνησε τῷ Πισίδῃ· ἐποίησε διάφορα στιχηρὰ. Μάξιμος Ὁ-
μολογητὴς (580—662), ὑπῆρξεν ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ
αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, εἴτα δὲ ἐμόνασεν εἰς τὴν ἐν Χρυσοπό-
λει μονὴν, ἧς καὶ ἡγούμενος ἀνεδείχθη. Ἐγραψε πολλὰ καὶ διά-
φορα, διάσημος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ῥηματογραφίᾳ. Γερμανὸς Ὁ-
μολογητὴς, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, γεννηθεὶς ἐν
Κων/πόλει μεσοῦντος τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ τελευτήσας τῷ 740.
ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διασήμων ῥηματογράφων, ποιήσας καὶ μελω-
δήσας πολλὰ στιχηρὰ εἰς μνήμας ἁγίων καὶ ἄλλας Δεσποτικές
καὶ Θεομνητορικές ἐορτὰς καὶ ῥηματικούς Κανόνας. Λέων Βύ-
ζας ἢ Βυζάντιος ὁ καὶ Σχολαστικός, ἐκ τῶν ἐπισήμων ὕμνο-
γράφων καὶ ῥηματογράφων τῆς Ἐκκλησίας, ἀνθήσας κατὰ τὰς
ἀρχὰς τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος· ἐποίησε πολλὰ στιχηρὰ καὶ ἄλ-
λα Τροπάρια. Κοσμᾶς Ἐένος ἢ Ἰκέτης, ἐκ τῶν ἐν Καλα-
βρία τῆς Ἱταλίας Ἑλλήνων καταγόμενος. Καὶ Ἐένος μὲν καλεῖ-
ται διότι μετὰ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν αἰχμαλωτισθεὶς ἐκ τῆς ὑπὸ
τῶν Σαρακηνῶν κυριευθείσης Ἱταλίας μετνήχθη καὶ αὐτὸς εἰς
τὴν τῶν κρατούντων πρωτεύουσαν πόλιν Δαμασκόν. Ἐξηγόρασε
δ' αὐτὸν ἐκ τῶν φυλακῶν ἕνεκα τῆς πολυμαθείας αὐτοῦ ὁ εὐσε-
δῆς Σέργιος, πατὴρ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκνοῦ, τὰ μάλιστα
ισχύων παρὰ τοῖς Καλίφαις, καὶ διετήρει ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτοῦ.
Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἀντιμισθίαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς ζωῆς αὐτοῦ
ἰκέτευε νυχθημερὸν τὸν Ὑψιστον ὑπὲρ τοῦ εὐεργέτου αὐτοῦ
Σεργίου, ἐκλήθη καὶ Ἰκέτης. Ὁ Κοσμᾶς λέγεται καὶ Ἀσύγ-
κριτος, ὥς μὴ δυνάμενος νὰ συγκριθῇ κατὰ τὴν παιδείαν καὶ
ἀρετὴν μετὰ τῶν συγχρονισάντων αὐτῷ. Ὁ Κοσμᾶς ἐδίδαξε τὰ
ιερά γράμματα καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις τῆς ἑλλη-
νικῆς παιδείας καὶ τὴν ἱερὰν Μουσικὴν εἰς τὸν γνήσιον υἱὸν τοῦ
Σεργίου Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, καὶ τὸν θετὸν υἱόν, Κοσμᾶν

τὸν Ἀγιοπολίτην ἢ Ἱεροσολυμίτην καὶ Μελωδὸν ἐπωνυμούμενον. Κατέλυσε τὸν βίον τῷ 740 μ. Χ.

Ρωμανὸς ὁ μελωδός, ὁ κορυφαῖος τῶν ὑμνογράφων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, ποιητὴς τῶν Κοντακίων καὶ διάκονος τῆς ἐν Βηρυττῷ Ἐκκλησίας, ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἑμεσσαν πόλιν τῆς Συρίας. Ἠκμασε κατὰ τὸν 5' αἰῶνα, ὅστις εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνογραφίας. Ἡ γονιμότης τοῦ Ρωμανοῦ ὑπῆρξεν ἀνεξάντλητος, διότι ἐξύμνησεν ἀπάσας σχεδὸν τὰς ἐορτὰς τοῦ ἔτους καὶ πλείστους τῶν ἀγίων. Θαυμάζεται ἰδίᾳ παρ' αὐτῷ τὸ πῦρ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὸ βάθος τοῦ συναισθήματος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς γλώσσης. Ὁ Ρωμανὸς εἶναι μέχρι σήμερον τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης καὶ ἐρεῦνης πολλῶν σοφῶν τῆς Ἑσπερίας, Ἱταλῶν, Γάλλων, Ἀγγλῶν καὶ ἰδίᾳ Γερμανῶν. Εἰς τούτων ἀποκαλεῖ αὐτὸν «νέον Πίνδαρον», ἕτερος δὲ «τὸν μέγιστον ἐκκλησιαστικὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου». Ἐκ τῆς Συρίας ἦλθεν εἰς τὴν ἐν Κων)πόλει μονὴν τῆς Θεοτόκου τοῦ Κύρου, ἐνθα σχολάζων ἔτυχε κατὰ τὴν νύκτα τῆς τῶν Χριστουγέννων ἐορτῆς νὰ ὑπνώσῃ ἐν τῇ 5' ὥδῃ πλησίον εἰς τὸν ἄμβωνα. Κατ' ὄναρ δὲ ἡ Θεοτόκος ἐπέδωκεν αὐτῷ εἰληγμένον χαρτίον («κόντος» καὶ «κοντάκιον»), ὃπερ φάγων αὐτὸς εὐθύς ἠξιώθη τοῦ ποθομένου χαρίσματος, ἥτοι ἐγένετο μουσικὸς καὶ καλλιφῶνος, πρότερον ὢν ἄμουσος παντελῶς καὶ ἀηδὴς κατὰ τὴν φωνὴν, καὶ ἀμέσως ποιήσας καὶ μελωδήσας ἔψαλεν ἀπ' ἁμβωνος, θαυμαζόντων πάντων τῶν εὐσεβῶν ἀκροατῶν, τὸ «Ἡ παρθένος σήμερον», ὃπερ «κοντάκιον» ὠνόμασεν ὁ θεῖος Ρωμανός. Πρῶτος ἐποίησεν ὑπὲρ τὰ χίλια Κοντάκια, ἐν οἷς διακρίνονται καὶ τὰ ἐξῆς «Ἐπεφάνη σήμερον», «Τὰ ἄνω ζητῶν», «Τὴν ἐν πρεσβείαις ἀκοίμητον Θεοτόκον», «Ὡς ἀπαρχὰς τῆς φύσεως» καὶ ἄλλα, ἅτινα κατὰ τὸν 5' αἰῶνα ἀντικατέστησαν ἐν μέρει τὰς βιογραφίας τῶν ἀγίων, αἵτινες μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρωμανοῦ ἀπετέλουν οὐσιῶδες μέρος τῆς θείας λατρείας. Συνέταξεν ὕμνους εἰς τὰς Δεσποτικὰς, Θεομητορικὰς καὶ τὰς τῶν ἐπιφανῶν ἀγίων ἐορτὰς, ὡς καὶ τὰ εἰς τὰ Προεόρτια τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ψαλλόμενα αὐτόμελα προσό-

μοια στιχηρὰ εἰς ἦχον Ἠλλάγιον Β' «Αἱ ἀγγελικαὶ προπορεύεσθαι δυνάμεις». Ἔργον αὐτοῦ εἶναι καὶ ὁ ἐν τῷ Μεγάλῳ Κανόνι ψαλ-
λόμενος συγκινητικὸς ὕμνος «Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου, ἀνάστα τί
καθεύδεις;» ὃν ἀπεμιμήθη εἰτα ἐπὶ τὸ περιφραστικώτερον Ἀν-
δρέας ὁ Κρήτης. Ὁ Ρωμανὸς ἐποίησε πρῶτος καὶ τοὺς Οἴκου
(κατὰ μεταφορὰν ἐκ τοῦ Οἴκου, περιέχοντος τὴν περιουσίαν),
ἦτοι τὰ μετὰ τὰ Κοντάκια ἀναγινωσκόμενα Τροπάρια, τὰ περιέ-
χοντα ἐν ἑαυτοῖς ἅπασαν τὴν τοῦ ἁγίου καὶ τῆς ἑορτῆς ὑπόθεσιν.
Ὡς πηγαὶ δὲ πρὸς σύνθεσιν τῶν Οἴκων καὶ Κοντακίων ἐχρησί-
μευσαν τῷ μελωδῷ αὐταὶ αἱ βιογραφίαι τῶν μαρτύρων μετ' ἁλ-
λων ὑπομνημάτων. Ὁ ἐν Μονάχῳ διδάσκημος βυζαντινολόγος κα-
θηγητῆς Κρουμβάχερ ἐξέδωκε πολλὰ ἀνέκδοτα ἄσματα τοῦ Ρω-
μανοῦ καὶ ἄλλων, ἐκ χειρογράφων τῆς ἐν Πάτρῳ βιβλιοθήκης
τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ὑπὸ τὸ ὄνομα
«Κοντακάριον» εὑρεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας ἑλληνικὴ
περγαμνὴ χειρόγραφος, περιέχουσα Κοντάκια καὶ Οἴκοις δι' ὁ-
λον τὸν ἐνιαυτὸν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντα τὰ τοῦ Ρωμανοῦ ἔργα.
Ἦδη δὲν ἀναγινώσκωμεν τὰ πολλὰ τοῦ Ρωμανοῦ Κοντάκια, διότι
ταῦτα διεδέχθησαν οἱ Κανόνες. Ἐν χρήσει ὅμως παρέμεινεν ἰδίᾳ
ὁ περιώνυμος τοῦ Ρωμανοῦ ὕμνος εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ,
οὗ ἡ πρώτη στροφὴ ἀπῆρτισε τὸ γνωστὸν Κοντάκιον τῶν Χρι-
στουγέννων καὶ ὅστις μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἐψάλλετο κατ' ἔτος
ἐν καιρῷ τῶν ἐπισήμων γευμάτων ὑπὸ τῶν ἠνωμένων χορῶν τῶν
λεγομένων Ἀγιοσοφιτῶν καὶ Ἀποστολιτῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν γε-
ραίρει τῇ 1 Ὀκτωβρίου τὴν μνήμην Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὡς ἁγίου.

Γρηγόριος ὁ Διάλογος (590—604) πάπας Ρώμης, ἀπε-
βίωσεν ἐν ἡλικίᾳ 72 ἐτῶν. Οὗτος καλλωπίσας καὶ διαρρυθ-
μίσας τὴν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ὑπάρχουσαν θεῖαν
λειτουργίαν τῶν Προηγιασμένων, εἰσήγαγε ταύτην εἰς τε τὴν Δύ-
σιν καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἦν γνώστης τοῦ μουσικοῦ συστήματος
τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ἀμβροσιανὸν ἄσμα ἐκιν-
δύνειε νὰ διαφθαρῇ, ὁ ἱερὸς Γρηγόριος ἀνεμόρφωσεν αὐτὸ ὡς
Santus Romanus καὶ παρέσχεν αὐτῷ μεγαλοπρέπειάν τινα, ἥς

ἐστερεῖτο τὸ τοῦ Ἀμβροσίου. Εἰσήγαγεν εἰς τὸ μουσικὸν σύστημα καὶ τοὺς τέσσαρας πλαγίους ἤχους ἵνα πλατύνῃ τὴν ᾠσματικὴν ὑμνολογίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ψαλμοδίας. Συνέταξε συλλογὴν τῶν παραδεδεγμένων μελωδιῶν, περιέχουσαν ἅπαντα τὰ λειτουργικὰ ᾠσματα καὶ κληθεῖσαν Ἀντιφώνάριον. Οὕτως ἐμορφώθη τὸ Ἀντιφώνάριον τῶν Ρωμαίων, ὅπερ χρησιμεύει ὡς βάσις διὰ τὰν μουσικὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὸν ἱερὸν Γρηγόριον ἀπιδίδουσι τὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μουσικῇ εἰσαγωγὴν τοῦ Στιχηρακοῦ εἶδους, ὅπερ ἐκάλλυνε κατόπιν ὁ Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος.

Ἀνδρέας Κρήτης ἐπίσκοπος ὁ καὶ Ἱεροσολυμίτης ὡς χρηματίσας ἀγιοταφίτης μοναχὸς καὶ γραμματεὺς Θεοδώρου τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐκ τῶν ἐξόχων τῆς Ἐκκλησίας ὑμνογράφων καὶ ᾠματογράφων. Νέα ἐποχὴ ἀρχεται ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ὑμνογραφίᾳ δι' Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης, ὅστις ἤκμασε ἀήγοντος τοῦ Ζ αἰῶνος. Ἦρ' ἢ ἡ διορισθὴ ἐπίσκοπος Κρήτης ὑπηρετήσεν ὡς διάκονος ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Παρέστη κατ' ἐντολὴν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ δ' συγκροτιθεῖσαν ε' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Πλὴν τῶν ἱερῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἐμουσούργησε τοὺς Αἵνους τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως καὶ ἄλλα Δοξαστικά, κανόνας ᾠσμητικούς εἰς διαφόρους δεσποτικὰς καὶ θεομνητορικὰς ἐορτὰς καὶ μνήμας ἁγίων, ἐμπεριεχομένους ἐν τῷ Τριωδίῳ, Πεντηκοσταρίῳ, καὶ ἐν τοῖς 12 Μηνιαίοις τοῦ ἐνιαυτοῦ. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς τῶν λεγομένων Κανόνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀριθμεῖται ὁ πρῶτος ἐν τοῖς Θεοτοκαριογράφοις τῆς Ἐκκλησίας, ποιήσας εἰς ὅκτῳ ἤχους κανόνας παρακλητικούς εἰς τὴν Θεοτόκον. Κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν αὐτοῦ ἐποίησε καὶ τὸ κράτιστον τῶν ἔργων αὐτοῦ, τὸν ἐννεαῳδιον Μέλαν Κανόνα «Βοηθὸς καὶ σκεπαστής», ὅστις συγκείμενος ἐκ 280 Τροπαρίων ψάλλεται τῇ ἑσπέρᾳ τῆς Τετάρτης τῆς Ε' ἐβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξιστορεῖ τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην, συλλέξας παραδείγματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς

κακίας, τῆς μὲν ἀρετῆς ἀμειβομένης, τῆς δὲ κακίας τιμωρουμένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, χορηγῇ ἀρίστας συμβουλὰς καὶ διδαχὰς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀμαρτίας καὶ ἀπομίμησιν τῆς ἀρετῆς ἐπὶ ψυχικῇ σωτηρίᾳ. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν δὲ τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐψάλλετο ὁ Μέγας Κανὼν, οἱ Αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου μετεκόμιζον τὴν ὑπὸ Λουκά τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ζωγραφισθεῖσαν εἰκόνα τῆς Ὑδηνγητρίας ἐκ τοῦ ἐν Βλαχέρναις ναοῦ εἰς τὰ ἀνάκτορα, τὴν Τρίτην δὲ τῆς Διακαινησίμου ἐπανεφέρον αὐτὴν λιτανεύοντες εἰς τὸν ναὸν αὐτῆς, ἔνθα ὁ Πατριάρχης ἐτέλει καὶ λειτουργίαν.

Ἡ ἀλφαβητικὴ μουσικὴ παρασημαντικὴ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.

Ὡς αἱ πηγαί, ἐξ ὧν ἠρύσθησαν οἱ τῶν πρώτων αἰώνων χριστιανοὶ τὰς πρώτας βάσεις τῆς μελοποιίας αὐτῶν, ἦσαν ἑλληνικαί, οὕτω καὶ ἡ μουσικὴ παρασημαντικὴ ἢ σημειογραφία κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦν ἡ παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς Ἕλλησιν ἐν χρήσει. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὰ μέλη αὐτῶν ἔγραφον διὰ τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν γραμμάτων τοῦ Ἀλφαβήτου, ἢ ἀκεραίων, ἢ ἡκρωτηριασμένων, ἢ ἀπλῶν, ἢ διπλῶν, ἢ ἐξηπλωμένων ὀριζοντίως, πλαγίως καὶ ἀντιστρόφως καὶ μετὰ διαφόρων τόνων, ὥς εὐρίσκονται παρὰ τῷ Ἀλυσίῳ, Ἀριστείδῃ Κυντιλιανῷ καὶ τῷ Γανδεντίῳ. Καὶ τὰ μὲν ὀρθὰ γράμματα ἐχρησίμευον πρὸς παρασήμανσιν ἐν τῇ φωνητικῇ μουσικῇ, τὰ δὲ πλάγια ἢ ἀνεστραμμένα ἐν τῇ ὀργανικῇ μουσικῇ. Εἰς τὰ περὶ τοῦ Ἀλυσίου ὑπομνήματα τοῦ Μάρκου Μεῦδωμίου εὐρίσκονται πᾶσαι τῶν χαρακτῆρων τούτων αἱ λεπτομέρειαι, αἵτινες ἀνέρχονται εἰς 1620· ὥστε δικαίως ὁ Ἀριστόξενος ἔλεγεν ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῆς Μουσικῆς ὑπῆρχεν ἐν τῇ παρασημαντικῇ. Ὅτι δὲ οἱ πρώτοι χριστιανοὶ μελωδοὶ τὰ πολυειδῆ καὶ ποικίλα αὐτῶν μέλη ἔγρα-

φον διὰ τῶν ἀλφαριθμητικῶν μουσικῶν χαρακτήρων ἢ σημείων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παρασημαντικῆς ἢ σημαδογραφίας ἀπόδειξις εἶναι ὁ Ἀμβροσιανὸς λεγόμενος ὕμνος *Te Deum Laudamus, Te Dominum Confitemur*, ποίημα τῶν ἱερῶν Ἀμβροσίου καὶ Αὐγουστίνου, ὁ δημοσιευθεὶς ὑπὸ τοῦ Μάρκου Μεῦδωμίου, γεγραμμένος δὲ διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Λατινικοῦ Ἀλφαβήτου.

Ὑπὸ τῶν πρώτων μουσουργῶν τῆς Ἐκκλησίας χρῆσις ἐγένετο ἐν τῇ μελοποιᾷ, πλὴν τῶν σημείων τῆς παλαιᾶς τῶν Ἑλλήνων μουσικῆς, καὶ τῶν σημαδοφώνων καὶ σημαδοχρόνων, ἐφευρεθέντων ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων. Ἱστορικῶς γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα οὔτε τόνους, οὔτε πνεύματα εἶχε μέχρι τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος, ἀλλ' ἐγράφετο καὶ ἐλαλεῖτο, ὡς ἡ Λατινική. Ἀπὸ δὲ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ Μουσικὴ, ἐπειδὴ ἤρξαντο ἀλλοιούμεναι εἰς στόματα ἀλλοφύλων, ἐλήφθησαν μέτρα πρὸς διατήρησιν καὶ τοῦ τονισμοῦ τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἀρμονίας τῆς Μουσικῆς· ἡ δὲ Ἀλεξανδρινὴ σχολὴ πρὸς διάσωσιν μὲν τῆς τῶν λέξεων προφορᾶς ἐπενόησε τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα, πρὸς διατήρησιν δὲ τοῦ μουσικοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ μέλους τῶν ἤχων, τὰ σημαδόφωνα καὶ σημαδόχρονα, παραχθέντα ἐκ τῶν γραμμάτων τοῦ Ἀλφαβήτου. Ἡ παρασημαντικὴ αὕτη ἀναπτύσσεται μετὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα, ὅτε μεγάλως ἀνεπτύχθη καὶ ἡ μουσικὴ ταχυγραφία, ἥτοι ἡ τέχνη τοῦ συντέμνειν ἐν τῇ γραφῇ τὸν ἀριθμὸν τῶν φωνῶν διὰ συντετμημένων σημείων (ἀγκιστροειδῶν), ἀνομοίων πρὸς τὰ γράμματα τοῦ Ἀλφαβήτου, πλὴν διατηρούντων ἀρκούντως σαφὴ ἵχνη τῆς ἀλφαριθμητικῆς παρασημαντικῆς, ὡς μαρτυρεῖ τὸ μουσικὸν Ἀντιφωνέριον Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου. Ἐντεῦθεν παρήχθησαν βαθμυδὸν τὰ περιληπτικὴν ἔννοιαν ἔχοντα ἀγκιστροειδῆ ἐκεῖνα σημεία, δι' ἐκάστου τῶν ὁποίων ἐσημαίουν οἱ μουσουργοὶ θέσεις καὶ γράμματα ὁλοκλήρους.

Μετὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐν τῇ μουσικῇ πρὸς παρέκκλινιν καὶ μεταβολὴν τῆς φωνῆς ἀνεπτύχθη ἕτερον εἶδος μουσικῶν σημείων,

ἡ ἐκφωνητικὴ παρασημαντικὴ, ἡ ἐν χρήσει ἐν τῇ παρασημάνσει τῆς ἐμμελοῦς ἀναγνώσεως ἡ μελωδίας τῶν Ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελίων. Τὰ ποικιλώνυμα ταῦτα σημεῖα ἦσαν λίαν ἀπλᾶ κατὰ τὴν μορφήν αὐτῶν καὶ οὐχὶ πολυποίκιλα, συνιστάμενα ἐκ τόνων καὶ πνευμάτων διὰ κινναβάρεως σημειουμένων ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τοῦ κειμένου ἀποστολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν περικοπῶν, καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων γ, τ, ς, τιθεμένων κατὰ διάφορον στάσιν.

Ἡ Ἀμβροσιανὴ ψαλμωδία καὶ ἡ Γρηγοριανή.

Δημιουργὸς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ὑπῆρξε ἀήγωντος τοῦ Δ' αἰῶνος ὁ περιώνυμος ἐπίσκοπος Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος, καίτοι ἀρχομένου τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ἰδρύθησαν Μουσικαὶ σχολαὶ ὑπὸ τῶν Παπῶν Σιλβέστρου καὶ Ἰλαρίου πρὸς καταρτισμὸν τῶν μελλόντων ψαλτῶν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἀμβροσιανὴ μουσικὴ κεκτημένη ρυθμικὸν τόνον, διεκρίνετο ἐν ἀρχῇ διὰ τὴν σεμνότητα καὶ τὸ ἐπιβάλλον αὐτῆς καὶ παρέμεινεν ἔκτοτε γνωστὴ ὡς *Santus Ambrosianus*. Μετὰ μικρὸν ὅμως προσέλαβε τοιαύτην ἑξαρσιν καὶ τοιοῦτον πλοῦτον μελωδίας, ὥστε ὁ ἱερός Αὐγουστίνος, καίπερ ἀνομολογῶν τὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν, ἣν ἐνεποίει εἰς αὐτὸν, οὐχ ἥττον δὲν ἀπέκρυπτε τοὺς φόβους αὐτοῦ, μήπως τὸ εὐνυχὸν τῶν τόνων αὐτῆς, κατακυλοῦν τὰς αἰσθήσεις ἐξησθένιζε τὴν δύναμιν τοῦ περιοχομένου τῶν ὕμνων ἐπὶ τὸ πνεῦμα. Καὶ ὄντως ἡ μουσικὴ τοῦ Ἀμβροσίου εἶχε προσλάβει κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἐπὶ τοσοῦτον κοσμικὸν χαρακτῆρα, ὥστε ἐδένευε ν' ἀναλάβῃ τὴν μεταρρυθμίσιν καὶ ἐπαναφορὰν αὐτοῦ εἰς τὸ αὐστηρὸν ἐκκλησιαστικὸν ἦθος αὐτὸς ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος (590.—604). Προσθετέον δ' ἐνταῦ-

θα ὅτι τὴν μουσικὴν αὐτοῦ ἐπαγίωσεν ὁ Ἀμβρόσιος ἐν βιβλίῳ, κληθέντι Antiphonarium, καὶ ὅπερ ἐστιριζέτο ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἑλληνικῶν κυρίων ἤχων, χρησιμεῦσαν ἐπὶ δύο αἰῶνας ἢ βάσις διὰ τὴν μουσικὴν ἀπάσης τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Ἡ Γρηγοριανὴ μουσικὴ, εἶναι ἡ ἑκτοτὲ γνωστὴ Cantus Romanus, firmus Choralis, μουσικὴ μονόφωνος καὶ ἀργή, προσεγγίζουσα μᾶλλον εἰς τὴν ἀρχαίαν καταλογάδην ψαλμοδίαν. Τὴν μουσικὴν ταύτην ἐφρόντισεν ὁ Γρηγόριος νὰ παγιώσῃ κατὰ τὸ δυνατόν ἐν βιβλίῳ, ὅπερ συνταχθὲν ἐπὶ τούτῳ ἀπεκλήθη Antiphonarium, καὶ συνωδεύετο ὑπὸ ἰδίας παρασημαντικῆς. Ἐν τῷ Ἀντιφωναρίῳ περισυνελέγησαν ἐν ὁρισμένῃ σειρᾷ πάντες οἱ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθιερωμένοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι. Ὁ Γρηγόριος προσέθεσεν εἰς τοὺς τέσσαρας κυρίους ἤχους τοῦ Ἀμβροσίου καὶ τοὺς τέσσαρας πλαγίους αὐτῶν ἤχους, παραλαβὼν τούτους ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Πρὸς προφύλαξιν τοῦ συστήματος αὐτοῦ ἀπὸ πάσης διαφθορᾶς συνέστησεν ἐν Ρώμῃ καὶ σχολὴν τῆς ψαλμοδίας, ἥτις διετετιρεῖτο τριακόσια ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς († 604), καὶ καθ' ὅλον τοῦτον τὸν χρόνον παρεῖχε ψάλτας εἰς διαφόρους χριστιανικὰς Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ σχολῇ ἐσώζετο καὶ ἡ κλίνη τοῦ θείου Γρηγορίου, τὸ πρωτότυπον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ Τυπικοῦ, καὶ ἡ μᾶστιξ, δι' ἧς ἐπιμῶρει τοὺς νέους κληρικούς τοὺς ἀδεξίως ψάλλοντας καὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικὸν μουσικὸν χορόν. Σχολεῖα μουσικῆς ὑποστηρίχθέντα πάσῃ δυνάμει ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου καθιδρύθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης, ἰδίᾳ δὲ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, καὶ οὕτω τὸ γρηγοριανὸν ᾄσμα ἐπεκράτησεν ἐφ' ὅλης τῆς Δύσεως. Ἡ μουσικὴ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ σχίσματος τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἠκολούθησεν ἰδίαν ὁδόν, χωρὶς ὅμως νὰ παύσῃ οὕσα καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Ἐκτοτὲ πρὸς τῇ Γρηγοριανῇ μουσικῇ, ἥτις μέχρι τοῦδε παραμένει μονόφωνος καὶ ψάλλεται συνήθως ὑπὸ τοῦ κλήρου, ἱεουργοῦντος, ἀνεφάνη καὶ ἀνεπτύχθη βαθμυδὸν ἀπὸ τοῦ τέλους ἰδίᾳ τῆς Α' μ. Χ. χιλιετηρί-

δος ἡ πολύφωνος ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, καὶ δὴ ἐν συνοδείᾳ τοῦ λεγομένου ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου (orgue). Ἡ ἑλληνολατινικὴ ὁμως μουσικὴ οὐδέποτε ἐξέλιπεν ὀλοτελῶς ἐκ τῆς Δύσεως· ἦτο πάντοτε ἀριστοκρατικὴ τέχνη διὰ τὰς ὑψηλὰς τῆς κοινωνίας τάξεις.

Ἡ μουσικὴ χειρονομία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.

Ἡ χειρονομία εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Χειρονομεῖν δὲ καὶ χειροσεῖν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐσήμαινε διαφόρους κινήσεις τῆς δεξιᾶς χειρὸς· διὰ τῆς συστολῆς δὲ τῶν δακτύλων, διὰ τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως τῆς χειρὸς διηύθυνε τὸ μέλος ὁ πρῶτος ἐν τοῖς ᾄδουσιν, ὅστις ἐν τῇ ὀργανικῇ μουσικῇ ἵστατο ἐπὶ τόπου ὑψηλοτέρου, ἔχων ὑπ' ὅψιν ἅπασαν τὴν ὀρχήστραν, διὸ καὶ ἐκαλεῖτο «μεσόχωρος» καὶ «κορυφαῖος». ἔδιδε τὸν χρόνον καὶ τὸν ρυθμὸν διὰ τῶν χειρῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ τῶν ποδῶν καὶ ἄλλοτε διὰ τῶν ὀργάνων, ἐφ' ὅπερ καὶ ἐκαλεῖτο «ποδοψόφος», «χειρονόμος» κτλ., ἐκράτει δὲ καὶ σιδηρὰ κρόταλλα ἵνα ἰσχυρότερον κτυπᾷ τὸν χρόνον καὶ τὸν ρυθμὸν τοῦ μέλους.

Τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς συνοδευούσης τὴν ἱερὰν μουσικὴν χειρονομίας εὐρίσκομεν ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, διάκονος ὢν τῆς Ἀντιοχείας, σφοδρῶς ἐπετέθη κατὰ τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ χειρονομίας. Περὶ τῆς χειρονομίας ἀναφέρει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ Κεδρηνὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Καμενιάτης. Ἡ χειρονομία ἀνεπτύχθη ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας, ὅτε οἱ εἰκονομάχοι βασιλεῖς, οὐ μόνον ἐχορήγουν γενναίας ὑπὲρ αὐτῆς ἀμοιβὰς εἰς τοὺς ψάλτας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ συνέψαλλον καὶ συνεχειρονόμουν αὐτοῖς, καὶ σχολὴν μουσικὴν πρὸς τοῦτο εἰς τὰ ἀνάκτορα εἶχον, χάριν τῶν καλλι-

φώνων τῆς αὐτοκρατορίας παίδων. Ἡ χειρονομία ἔπαυσε καλλιεργούμενη μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου, ἐσώζετο δὲ μέχρι τοῦ 1650 μ. Χ., καὶ παρέμεινεν εἰς ἡμᾶς ὡς ἀπλῆ ἀνάμνησις.

Πρὸς ἔρευναν καὶ κατάληψιν τῆς σημασίας καὶ δυνάμεως τῶν χειρονομικῶν σημείων τῆς βυζαντινῆς παρασημαντικῆς ματαίως πολλοὶ τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης ἡσχολήθησαν. Γινώσκουμεν ὅμως ὅτι ταῦτα διὰ τῆς γραφῆς δὲν ἐδιδάσκοντο, ἀλλ' ὡς τὰ σχήματα τῶν ρητόρων, τὰ ἐπιτήδεια εἰς τὸ κινῆσαι τὰ πάθη, μόνον διὰ ζώσης καὶ αἰσθητῶν κινήσεων τοῦ διδασκάλου διδασκονται, οὕτω καὶ τὰ χειρονομικὰ ἐδιδάσκοντο.

Η ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

(700 — 1453)

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ'

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ
Ο ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΤΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΤΗΣ

Βίος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκenoῦ.

Ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφαίνονται ἱεράρχαι, οἵτινες οὐ σμικρὰν ἐπιρροὴν ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν εἶναι ἐποχὰι χαρακτηριστικαὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς βλέπομεν ἐξόχους ὑμνογράφους καὶ μουσικωτάτους ἀνδρας, ἀποκρυσταλλώσαντας ἐν τῇ θεῇ τέχνῃ τὴν ἰδίαν αὐτῶν προσωπικότητα, διότι ἡ ἱστορία αὐτῶν εἶναι καὶ ἱστορία τῆς ἱερᾶς μουσικῆς. Ἐν τοῖς τοιούτοις καταλεκτέον τὸν ἐν ἀγίοις Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν, τὸν μέγαν τοῦτον πατέρα καὶ διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας, ὅστις ἦν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουΐδα «ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος καὶ οὐδενὸς δεύτερος τῶν κατ' αὐτὸν ἐπὶ παιδείᾳ λαμπράντων», διακριθεὶς ὡς βαθὺς ἀριστοτελικὸς φιλόσοφος, ὡς διάσημος θεολόγος τὰς βάσεις θέμενος τῆς δογματικῆς θεολογίας, καὶ ὡς ἐξόχος ὑμνογράφος, ἰδίᾳ δὲ ὡς

κορυφαῖος ἐν τοῖς ἱεροῖς τῆς Ἐκκλησίας μελωδοῖς καὶ ᾠματογράφοις, θεωρούμενος τὸ μεταίχμιον τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, διαρρυθμίσας καὶ ἀνακαινίσας τὴν ἱερὰν μουσικὴν καὶ τὴν παρασημαντικὴν αὐτῆς καὶ φραγμὸν θέμενος εἰς τὴν ἀρξαμένην ἀπὸ τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος καὶ προϋόντος τοῦ χρόνου ἐπαυξήσασαν περὶ τὴν μουσικὴν κατὰ χρῆσιν, καὶ ἀποκαθάρσας τὸ ἐκκλησιαστικὸν ᾄσμα ἐκ τῶν ἀπρεπῶν καὶ ἀναρμόστων μελῶν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσαχθείσης θυμελικῆς μουσικῆς, μηδαμῶς ὅμως ἀπορρίψας τὰ προγενέστερα ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα, ἅτε ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος καθιερωμένα. Καὶ ὥς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴν μουσικὴν αὐτῶν παρέλαβον μὲν ἐν μέρει παρ' ἄλλων λαῶν, τῶν Φρυγῶν καὶ Λυδῶν (Φρύγιος καὶ Λύδιος τρόπος ἢ ἥχος), ἐφρόντισαν ὅμως εἴτα ν' ἀναπτύξωσι καὶ προαγάγωσιν αὐτὴν καὶ νὰ ἐναποτυπώσωσιν εἰς τὴν ξένην μουσικὴν τὸν ἰδίον χαρακτῆρα ἀναδείξαντες αὐτὴν ὥντως ἑλληνικὴν, οὕτω καὶ ὁ Χριστιανισμὸς μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς ὅ, τι παρέλαβε παρὰ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων μουσικῆς, ἐφρόντισε νὰ μεθαρμόσῃ τὴν μουσικὴν τούτων εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς θείας λατρείας αὐτοῦ, νὰ καλλιεργήσῃ δ' εἴτα καὶ προαγάγῃ αὐτὴν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς βαθμὸν κινήσαντα τὸν θαυμασμόν. Οὕτω διεμορφώθη ἡ Βυζαντινὴ λεγομένη μουσικὴ, οὕσα ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ, τροποποιηθεῖσα ὅμως καὶ διαρρυθμισθεῖσα ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ, συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἁγίας ἡμῶν θρησκείας καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως καὶ ὑμνωδίας. Ἀπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἀρχεταὶ ἡ δευτέρα περίοδος τῆς μελοποιίας, καθ' ἣν τὸ ἠνωμένον ἔργον τοῦ συγγραφέως καὶ μουσικοῦ ἤρξατο νὰ διακρίνηται, διὸ καὶ οἱ ποιηταὶ ἐκαλοῦντο ὑμνογράφοι καὶ οὐχὶ μελωδοί· σπανίως δὲ οἱ αὐτοὶ ἐποιοῦν ἐκεῖνο ὅπερ ἐμέλιζον, ὥς Μανουὴλ ὁ Χρυσάφης καὶ ἄλλοι. Καὶ ἡ μὲν Α' περίοδος τῆς μελοποιίας ἀρχομένη ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων καὶ ἐξικνουμένη μέχρι τοῦ Η' αἰῶνος περιλαμβάνει τὸ Εἰρημολογικὸν καὶ Στιχηραρικὸν μέλος, καθ' ὃ αἱ μελωδίαι ἦσαν μᾶλλον λιταὶ καὶ σύμμετροι καὶ ἀνά-

λογοι πρὸς τὰς ἄλλας πλατωνιζούσας ιδέας περὶ ἱερᾶς μουσικῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων τῶν πρώτων αἰώνων· ἡ δὲ Β' περίοδος περιλαμβάνει διάφορα ψαλτικῆς εἶδη, οἶον, χερουβικά, κοινωνικά, ἀλληλουάρια, κρατήματα, πολυελαίους, ἀνήκοντα εἰς τὸ Παπαδικὸν μέλος, τὸ καὶ διεξοδικώτερον τῶν ἄλλων.

Ὁ Δαμασκηνὸς, κατὰ τοὺς βιογραφήσαντας αὐτὸν Θεοφάνην τὸν Ὁμολογητὴν, τὸν περὶ τὰ μέσα τοῦ Ι' αἰῶνος ἀκμάσαντα πατριάρχην Ἱεροσολύμων Ἰωάννην, τὸν Μ. Λογοθέτην Κωνσταντῖνον τὸν Ἀκροπολίτην, τὸν Σουΐδαν καὶ τὸν Κεδρηνὸν, γεννηθεὶς τῷ 676 μ. Χ. μετέστη πρὸς Κύριον τῷ 756. Πατρίδα ἔσχε τὴν Δαμασκὸν, ἐξ ἧς καὶ Δαμασκηνὸς καλεῖται, συγγεόμενος ὑπὸ πολλῶν τῶν νεωτέρων πρὸς τοὺς ἐξῆς συνωνύμους Δαμασκηνούς : 1) Ἰωάννην Δαμασκηνὸν τούπικλιν Μεσουῆ (855), ἀκμάσαντα ἐπὶ Θεοφίλου αὐτοκράτορος, τὸν ἱατρὸν ἐπαγγελλόμενον καὶ ὁπαδὸν τοῦ δόγματος τοῦ Νεστορίου· 2) Δαμασκηνὸν τὸν Σιουδίτην μοναχὸν Θεσσαλονικέα, συγγράψαντα διαφόρους ἐκκλησιαστικοὺς λόγους εἰς τὰς μνήμας τῶν ἁγίων εἰς ὕψος κοινώτατον· 3) τὸν ἐπίσκοπον Δαμασκηνὸν, τὸν τὰ Ποικίλα συντάξαντα εἰς κοινὴν γλῶσσαν ἐκ τε τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων περὶ τῆς τῶν ζώων φύσεως· 4) τὸν Δαμασκηνὸν ἐπίσκοπον Ρονδίνης, ἔχοντα σύγγραμμα, δι' οὗ ταλανίζει τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς εἶλκε τὸ γένος ἐξ ἐπιφανεστάτου οἴκου· ὁ πατὴρ αὐτοῦ Σέργιος, διοικητὴς ὢν τῆς εἰς τοὺς Σαρακηνούς ὑποτεταγμένης Δαμασκοῦ, κατ' ἄλλους δὲ θησαυροφύλαξ τοῦ Καλὶφου Ἀβδουλ Μελὶκ τοῦ Α', ἐξηγόρασε τὸν ἐκ Καλαβρίας τῆς Ἰταλίας ὁρμώμενον αἰχμάλωτον Κοσμᾶν, τὸν καὶ Ἐένον καὶ Ἰκέτην καὶ Ἀσύγκριτον ἐπιλεγόμενον, ὑφ' ὧν καὶ ἐξεπαίδευσεν ἐπιμελῶς τὸν Ἰωάννην, ὡς καὶ τὸν συνώνυμον τῷ διδασκάλῳ καὶ διάσημον τῆς Ἐκκλησίας ἄσματογράφον, τὸν ὕστερον χρηματίσαντα ἱεράρχην τῆς εἰκοσι στάδια ἀπεχούσης τῆς Γάζης ἐπισκοπῆς Μαΐουμᾶ. Προτροπῇ καὶ παρακλήσει τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἰωάννου ἐνδύεται ὁ Δαμασκηνὸς τὸ μοναχικὸν

τριδώνιον καὶ χειροτονεῖται ὑπ' αὐτοῦ πρεσβύτερος. Ἐκλεξάμενος δὲ ὡς ἐρμηνυτήριον τὴν οὐ μακρὰν τῶν Ἱεροσολύμων κειμένην μονὴν τοῦ ἁγίου Σάββα, ἐξ οὗ καὶ Ἱεροσολυμίτης λέγεται, διπλῶς ἐν αὐτῇ τὸν βίον συγγράφων καὶ μελετῶν, καὶ πολεμῶν ἰσχυρῶς κατὰ τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου καὶ δι' ἐπιστολῶν παραινῶν τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ προασπίζων τὴν τιμὴν καὶ προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Ἰστορεῖται μάλιστα ὅτι ὁ Λέων παροργισθεὶς διέταξε νὰ μνησθῶσι τὴν γραφὴν τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν Καλίφην πλαστὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ, δι' ἧς οὗτος προσέφερε τὴν Δαμασκὸν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς, ὁ δὲ Καλίφης ἀπέταμε τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, ἥτις ὅμως ἰάθη ἐκ θαύματος· τότε δὲ ὁ ἱερὸς ψαλμοδὸς ἀνέμελψε τὸν Α' Εἰρμὸν τοῦ Κανόνος τοῦ Α' ἤχου «Σοῦ ἡ τροπαιοῦχος δεξιὰ, θεοπρεπῶς ἐν ἰσχύϊ δεδοξασται». Ἐνεκα τῆς εὐγλωττίας αὐτοῦ ἐπωνομάσθη καὶ «Χρυσορροῆς» ἢ «Χρυσόστομος» ὑπὸ δὲ τῶν μελωδῶν «Μαῖστωρ τῆς μουσικῆς». Ὑπὸ τοῦ Κοπρωνύμου ἐκλήθη σκαπτικῶς «Μανσοῦρ», ὑπ' ἄλλων δὲ πολεμίων αὐτοῦ ἐπωνυμικῶς πρὸς χλεύην «Σαραβαίτης» καὶ «Ἀρκλάς». Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ τῇ 4 δεκεμβρίου, ἡ δὲ Δυτικὴ τῇ 6 μαΐου.

Τὰ ποιητικὰ καὶ ᾠσματικὰ ἔργα τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Τὰ ἔργα τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς πέντε ἀνάγονται τάξεις, εἰς καθαρῶς φιλοσοφικὰ ἢ διαλεκτικὰ, εἰς θεολογικὰ, εἰς ἐρμηνευτικὰ ἢ κριτικὰ, εἰς ποιητικὰ, καὶ εἰς ᾠσματα ἥτοι μουσικά. Ὁ θεὸς Δαμασκηνὸς, ὡς ὑμνογράφος καὶ μουσικὸς ἐξεταζόμενος, παρατηροῦμεν ὅτι μετένεγκεν εἰς ἀπλούστερον εἶδος τὴν ψαλμοδίαν τῆς πρὸ αὐτοῦ ἐποχῆς, καὶ ἐπελάβετο τοῦ κανονισμοῦ καὶ τῆς

διαρρυθμίσεως τῆς ψαλμωδίας, συντάξας ἐπὶ τούτῳ τὴν Ὀκτώ-
νηχον κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους, τοὺς παραγομένους κατὰ τινα τρο-
ποποίησιν καὶ μεταβολὴν ἐκ τῶν πολυαριθμῶν εἰδῶν τῶν μελῶν
ἥτοι ἤχων τῆς ἑλληνικῆς Μουσικῆς, ὧν ὁ χαρακτήρ συνεδιδά-
ζετο πρὸς τὰ σεμνὰ καὶ ἱερὰ τῆς Ἐκκλησίας αἰσθήματα καὶ
συνήργει εἰς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ καὶ κατάνυξιν, παρακωλύσας
δὲ πάντα τὰ μέλη ὧν τὰ αἰσθήματα ἦσαν ἄσεμνα καὶ ἀπρεπῆ,
ἐνθουσιαστικὰ, θούρια καὶ πολεμιστήρια. Περιέλαβε δὲ ὁ Δαμα-
σκηνὸς τὴν ἀπλότητα τῶν μελῶν τῶν ὀκτὼ ἤχων ἐν τῇ Ὀκτώ-
νήῳ αὐτοῦ, ἥτις ἀπετελέσθη ἐξ ἰσαριθμῶν διακεκριμένων μερῶν
ὧν ἕκαστον ἐπιγράφεται τῷ ὀνόματι ἑνὸς τῶν ὀκτὼ ἤχων.

Ἐπενόησε δὲ διὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους καὶ ἰδίαν παρασημαντι-
κὴν ἀγκιστροειδῆ. Καὶ ἀληθὲς μὲν ὅτι τὰ ἀγκιστροειδῆ μουσικὰ
σημεῖα, δι' ὧν ἔγραψε τὰς μελωδίας ἄς ἐποίησε καὶ ἐμέλισε,
τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀνάγουσιν εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ τρεῖς αἰῶ-
νας, ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς μελωδὸς σημαντικῶς ἐτροποποίησε καὶ
διεσκεύασε τὴν γραφικὴν ὕλην τῆς πρὸ αὐτοῦ ἐποχῆς. Οἱ χαρα-
κτῆρες τοῦ Δαμασκηνοῦ ἦσαν γριφώδεις καὶ συμβολικοὶ, ὅμοιοι
τοῖς ἱερογλυφικοῖς ἐκείνοις τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων γράμμασιν.
Εἰς χαρακτήρ παρίστα πολλάκις ἓνα φθόγγον καὶ πολλοὺς καὶ
μελωδίας ὁλοκλήρους· καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἦσαν εὐάριθμα τὰ ἀδό-
μενα ποιήματα εὐχερῶς πως καὶ ὀλιγοχρονίως ἐμάνθανον αὐτὰ
διὰ τῆς ἔξεως· ὅταν ὅμως ταῦτα τοῦ χρόνου προϊόντος ἐπληθύν-
θησαν, ἡ διδασκαλία κατέστη δυσχερεστάτη ὡς δυσνόητος· οἱ
δὲ σπουδασταὶ τῆς μουσικῆς, εἰ καὶ ἐπὶ δεκαπενταετίαν καὶ εἰ-
κοσαετίαν ἐγυμνάζοντο καὶ ἐδιδάσκοντο, δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ
ψάλλωσιν εὐχερῶς ᾄσμα, μὴ προμελετηθὲν, ὥστε καὶ ὅ,τι ἂν
ἐμάνθανον μᾶλλον ἐξ ἔξεως καὶ ἀπὸ μνήμης ἐγνώριζον.

Ὁ Δαμασκηνὸς ὡς ἐντριβὴς περὶ τὴν θεωρίαν τῆς Μουσικῆς
παρατηρήσας ὅτι ἡ γνῶσις τῆς μελωδίας τῶν ἤχων περιορίζετο
μόνον ἐν τῇ πράξει, ἡ δὲ θεωρητικὴ διὰταξις τῆς μελωδίας καὶ
ἡ ἀμοιβαία σχέσις τῶν ἤχων διετελουν παρημελημένα, ἄλλοις
λόγοις, παρατηρήσας ὅτι ἡ ὀκτωνηχία ἦν παρεμφερὴς πρὸς γλῶσ-

σαν λαλουμένην μὲν ὑπὸ τοῦ λαοῦ, μὴ ἔχουσαν ὅμως τὴν γραμματικὴν αὐτῆς, πρῶτος ἐσυστηματοποίησε τὴν ἀρχαίαν ὀκτώηχίαν, συγγράψας θεωρίαν διὰ τὴν προᾶξιν τῆς ἱερᾶς μουσικῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἑλληνικοῦ Πενταχόρδου ἢ Τροχοῦ. Τῆς μουσικῆς θεωρίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἤχων ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ εἶναι ἡ Ὀκτώηχος.

ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δαμασκηνοῦ σώζεται ἐπὶ περγαμνῆς κατ' ἐρωταπόκρισιν καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς Στιχηραρίοις τοῖς ἐπὶ μεμβράνης γεγραμμένοις Γραμματικὴ Μουσικῆς ἢ Κανόνιον κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς καὶ κανόνας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐνθα πραγματεύεται περὶ διαιρέσεως τῶν ὀκτὼ ἤχων, περὶ παραγωγῆς τῶν πλαγίων ἤχων ἐκ τῶν κυρίων, καὶ περὶ τῶν ὀνομασιῶν τῶν ὀκτὼ ἤχων καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν αὐτῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μουσικῇ· ἐπιγράφεται δὲ «Ἀρχὴ τῶν σημείων τῆς ψαλτικῆς τέχνης τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων σωμάτων τε καὶ πνευμάτων καὶ πάσης χειρονομίας». Εἰς τὸν Δαμασκηνὸν ἀποδίδεται ὑπὸ τινῶν καὶ θεωρητικὸν τεμάχιον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀγιοπολίτης. Πραγματείας περὶ θεωρίας τῆς Μουσικῆς μετὰ τὸν Φωστῆρα Δαμασκηνὸν ἔγραψαν Μανουὴλ ὁ Βρυέννιος, Ἰωάννης ἱερεὺς Πλουσιαδηνὸς ὁ καὶ Κουκουμᾶς, Ἰωάννης Μαίστωρ ὁ Κουκκουζέλης, Ἰωάννης ὁ Κλαδάς, Μανουὴλ ὁ Χρυσάφης, Δημήτριος ὁ Καντεμίρης, Κύριλλος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Τήνου, Βασίλειος Στεφανίδης ὁ Βυζάντιος, Χρῦσανθος ὁ μητροπολίτης Δυρραχίου, Χουρμούζιος ὁ Χαρτοφύλαξ, οἱ τὸν Χρῦσανθον ἐν πολλοῖς μεταγράψαντες Θεόδωρος Φωκαεὺς, Μαργαρίτης ὁ Δοδριανίτης, Γεώργιος ὁ Λέσβιος, Παναγιώτης Ἀγαθοκλέους, Κυριακὸς Φιλοξένος ὁ Ἐφεσιομάγνης καὶ ἄλλοι σύγχρονοι ἡμῶν. Θεωρητικὸν συγγράψασα ἐξέδωκε καὶ ἡ τῷ 1881 συστάσα ἐν τοῖς πατριαρχείοις Μουσικὴ Ἐπιτροπὴ.

Τὸ πρῶτον ποιητικὸν καὶ ᾠσματικὸν προῖον τοῦ Δαμασκηνοῦ τυγχάνει ἡ Ὀκτώηχος, ἣν ἐμέλisen ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὀκτώηχου αὐτοῦ ὕμνωδίας. Ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν Ὀκτώηχον διαφόρων Τροπαρίων εἰς τὸν Δαμασκηνὸν ἀποδίδονται μόνον αἱ

ἀκολουθίαι τοῦ Ἑσπερινοῦ τῶν Σαββάτων καὶ τοῦ Ὁρθρου τῶν Κυριακῶν, καθότι τὰ Ἀνατολικά λεγόμενα στιχηρὰ ἀνήκουσιν εἰς τὸν κατόπιν τοῦ Δαμασκηνοῦ ἀκμάσαντα Ἀνατόλιον μοναχὸν τὸν Στουδίτην, τὰ Ἀπόστιχα εἰς Παῦλον τὸν Ἀμμορίου ἢ τῆς Εὐεργέτιδος, οἱ Τριαδικοὶ Κανόνες εἰς Μητροφάνην τὸν Σμύρνης, τὰ ἔνδεκα Ἑωθινὰ εἰς Λέοντα τὸν Σοφὸν, τὰ ἔνδεκα Ἐξαποστειλάρια εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον καὶ οἱ Ἀναβαθμοὶ εἰς Θεόδωρον τὸν Στουδίτην. Τὴν Ὀκτώηχον, ἐν ἣ εὔρηται ἅπασα ἡ χριστιανικὴ δογματικὴ διδασκαλία, παρεδέξαντο ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ χρήσει πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, κελεύσει Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ζῶντος ἔτι τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ὁ θεῖος μουσουργὸς, πλὴν τῶν Κανόνων τῆς Ὀκτώηχου ἐποίησε καὶ τὸν εὐρύθμως συνυφανθέντα ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα Πανηγυρικοῦ Λόγου τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου ποιητικώτατον καὶ λαμπρότατον Κανόνα τῆς ἑορτῆς τῆς λαμπροφάνου Ἀναστάσεως «Ἀναστίσεως ἡμέρα, λαμπρυιθῶμεν λαοί», ὃν ἀκούσας Κοσμάς ὁ Μελωδὸς, ὁ εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν ποιήσας Κανόνα πρὸς ἦχον Β', καὶ ἰδίᾳ τὸ ὑπερθαύμαστον Τροπάριον «Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτὸς οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια», ἐν δικαίῳ θαυμασμῷ τότε ἀνεφώνησε «Καὶ σὺ ἀδελφὲ Ἰωάννη, τὸ πᾶν ὅλον ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις συμπεριέλαβες, καὶ οὐδὲν ἀφῆκας ἔξωθεν· ἤττημαι γοῦν ἐγὼ καὶ τὴν ἤτταν ὁμολογῶ· ὅθεν ὁ μὲν σὸς κανὼν ἔχέτω τὰ πρωτεῖα καὶ ἀριστεῖα, καὶ ψαλλέσθω δημοσίως ἐν ταῖς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαις, ὁ δὲ ἐμὸς ἐν σκότει καὶ γωνίᾳ γενέσθω ὥς μὴ ἐν φωτὶ ἄξιος διὰ τε τὰ νοήματα καὶ διὰ τε τὸν πένθικόν καὶ κλαυθμηρὸν ἦχον, καθ' ὃν ἐμελοποιήθη, ἀνάρμοστον πάντῃ ὄντα ἐν τῇ λαμπροτάτῃ καὶ κοσμοχαρμοσύνῃ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ Κυρίου Ἀναστάσεως». Ὁ Δαμασκηνὸς συνέταξεν ὑπὲρ τοῦς ἐξήκοντα Κανόνας εἰς τὰς κυριωτέρας ἑορτὰς τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες εἶναι ἀνθολογία εὐρυθμὸς ἐκ τῶν Πανηγυρικῶν Λόγων τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου καὶ ἄλλων. Ὁ Σουΐδας ὑπερεξαίρων

τὴν σπουδαιότητα τῶν Κανόνων τοῦ τε Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμά τοῦ Μελωδοῦ προστίθῃσι ταῦτα «Οἱ γοῦν ῥηματικοὶ Κανόνες Ἰωάννου τε καὶ Κοσμά σύγκρισιν οὐκ ἐδέξαντο, οὐδὲ δέξαιτο μέχρις ἂν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος περαιωθῇσεται». Ἐν δὲ τῷ Ἱεροσολυμιτικῷ Τυπικῷ τοῦ ἁγίου Σάββα ἀναγινώσκομεν «Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὡς εἶπερ ἔχει τὸ Μηναιὸν ἐν μνήμῃ ἁγίου τινὸς Κανόνας διαφόρων ποιητῶν, εἰ ἐστὶ Κανὼν τοῦ κυρ Ἰωάννου καὶ ἑτέρων, τοῦ Ἰωάννου προκρίνεται». Ἐκ τῶν Κανόνων τοῦ θείου Ἰωάννου ἀναφέρομεν τοὺς εἰς τὴν Χριστοῦ Γέννησιν «Ἔσωσε λαὸν θαυματουργῶν Δεσπότης», εἰς τὰ Θεοφάνεια «Στείβει θαλάσσης κυματούμενον σάλα», καὶ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν «Θεῖα καλυφθεὶς ὁ βραδύγλωσσος γνόφω», ποιηθέντας εἰς ἱαμβικοὺς τριμέτρους, κατ' ἀπομίμησιν Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ὃν εἶχε καὶ αὐτὸς πρότυπον, ὡς καὶ ὁ Κοσμάς ὁ Μελωδός. Ὁ Δαμασκηνὸς ἐμουσούργησε καὶ τὸν κατ' Ἀλφάβητον Κανόνα τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ «Ἀνοίξω τὸ στόμα μου, ποιήσας διὰ τὴν Δ' ὥδην δύο Εἰρημοὺς «Τὴν ἀνεξιχνίαστον θείαν βουλὴν» καὶ «Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ» προσέτι τοὺς Κανόνας εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου «Παρθένοι νεάνιδες σὺν Μαριὰμ τῇ Προφῆτιδι», εἰς τὴν Ἀνάληψιν «Τῷ Σωτῆρι Θεῷ τῷ ἐν θαλάσσῃ λαὸν», εἰς τὴν Ὑπαπαντήν, εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Σταυροῦ, εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου, εἰς τοὺς Προφῆτας, εἰς τοὺς Ἀποστόλους, εἰς τοὺς ἱεράρχας, εἰς τοὺς μάρτυρας, εἰς τοὺς ὁσίους, εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐπιφανέντος εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον σημείου τοῦ Σταυροῦ, κλπ. Ὑπομνήματα δὲ καὶ ἐρμηνείας εἰς τοὺς ῥηματικοὺς Κανόνας τοῦ θείου μελωδοῦ ἔγραψαν ὁ Ζωναράς, Θεόδωρος ὁ Πτωχοπροδόδρομος, Γρηγόριος ὁ Πάρδος ἐπίσκοπος Κορίνθου, Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης, Μάρκος ὁ Ἐφέσου καὶ Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης.

Εἰς τὸν ἱερὸν Δαμασκηνὸν ἀποδίδονται καὶ οἱ ἐξῆς ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι «Υπερένδοξε ἀειπάρθενε εὐλογημένη Θεοτόκε προσάγαγε», «Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη πᾶσα ἡ κτίσις», «Τὴν ἀχραντον εἰκόνα σου προσκυνούμεν ἀγαθὲ», «Ἐλέησον ἡμᾶς Κύ-

ριε ἔλենσον ἡμᾶς», «Κύριε ἔλենσον ἡμᾶς ἐπὶ σοὶ γὰρ πεποιθήμεν», «Τῆς εἰσπλαγχνίας τὴν πύλιν ἀνοιξον ἡμῖν εὐλογημένη Θεοτόκε», «Πολλὰ τὰ πλήθη τῶν ἐμῶν Θεοτόκε πταισμάτων», «Τὴν πᾶσαν ἐλπίδα μου εἰς σὲ ἀνατίθην», «Τῶν οὐρανίων στρατιῶν Ἀρχιστράτιγε», τὰ Τροπάρια εἰς τὰς Ὁρας καὶ τὰ Στιχηρὰ τοῦ Πάσχα, τὰ 26 νεκρώσιμα ἰδιόμελα καὶ στιχηρὰ τὰ ποιηθέντα ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββι πρὸς παραμυθίαν συμμαστοῦ, στεροθέντος πεφλημένου ἀδελφοῦ καὶ μεγάλως θλιβομένου ἐπὶ τούτῳ, στιχηρὰ ἀναγινωσκόμενα ἐν τοῖς Μηναίοις ἐπ' ὀνόματι «Ἰωάννου μοναχοῦ» εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Σταυροῦ καὶ εἰς ἄλλους ἀποστόλους καὶ μάρτυρας, πρὸς δὲ καὶ εὐχὰς εἰς τὴν μετάληψιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Τοιαῦτα τὰ ἔξοχα καὶ λαμπρὰ ἔργα τοῦ θεοῦ Δαμασκηνοῦ, τὰ χρησιμεύσαντα ὡς ὑπόδειγμα τοῖς μεταγενεστέροις μελωδοῖς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ ὁποῖα πανταχοῦ διαδοθέντα συνετέλεσαν ὅπως περιπέσωσιν εἰς ἀχρηστίαν τὰ πολλὰ τοῦ Ρωμανοῦ Κοντάκια, ἐξαιρέσει ὀλίγων.

Εἰς τὸν θεῖον μουσουργὸν ἀποδίδονται καὶ τὰ ἐξῆς μουσουργήματα, τὰ ὁκτὼ μέγιστα Κεκραγάρια, τὰ προωδικὰ τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου ἢ τὰ προόimia τοῦ Οἰκνηματαρίου, οἶον, τὸ Ἀργὸν «Θεὸς Κύριος» τοῦ Ἀκαθίστου, «Τὸ προσταχθὲν μυστικῶς, τὸ δίχορον ἀργὸν «Τῇ ὑπεριμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια», τὸ «Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται», τὸ «Ὅτε οἱ ἐνδοξοὶ μαθηταί», τὸ εἰς ἦχον Α' Κοινωνικὸν «Γεύσασθε καὶ ἴδετε», τὸ εἰς ἦχον Πλ. Β' Χερουδικὸν τῶν Προηγιασμένων «Νῦν αἱ δυνάμεις» καὶ ἄλλα πολλὰ μαθήματα, ὡς Χερουδικὰ καὶ Κοινωνικά. Τὰ μεγάλα μαθήματα τοῦ Δαμασκηνοῦ μετένεγκεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἀναλυτικὴν μουσικὴν γραφὴν Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος, εἰς δὲ τὴν νῦν ἐν χρήσει οἱ διδάσκαλοι Γρηγόριος Πρωτοψάλτης καὶ Χουρμούζιος ὁ Χαρτοφύλαξ.

Προσθετέον δ' ἐνταῦθα ὅτι τὸ πλῆθος τῶν νέων ἀσμάτων, ἅτινα τῇ Ἐκκλησίᾳ παρέδωκαν ὁ τε Δαμασκηνὸς καὶ Κοσμάς ὁ Μελωδὸς, οὐσιωδῶς πύρυναν τὸν κύκλον τῆς ἐκκλησιαστικῆς

λατρείας, διὸ καὶ ἐδέησε νὰ ἀναθεωρηθῇ παρὰ τοῦ θείου φωστῆ-
ρος τῆς Δαμασκοῦ τὸ τέως στοιχειῶδες Ἱεροσολυμιτικὸν Τυπι-
κὸν Σάβδα τοῦ ἡγιασμένου, εἰς ὃ περιελήφθησαν καὶ τὰ ὑπὸ
τῆς ἀρχαιότητος καθιερωμένα ἄσματα, ἐξέθηκε δὲ καὶ πᾶσαν τὴν
τάξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας συνφθὰ πρὸς τὰς τῆς ἐπο-
χῆς αὐτοῦ περιστάσεις μετὰ πολλῆς τῆς λεπτομερείας καὶ ἀκρι-
βείας. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐκάστη τοπικὴ Ἐκκλησία
καὶ ἐκάστη μονὴ εἶχεν ἴδιον Τυπικόν, τὸ ὑπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ
συντεθὲν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ'

ΑΠΟ ΤΟΥ Η' ΑΙΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΑ' ΙΣΤΟΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΟΥΚΕΛΟΥΖΕΛΗ

(700—1100)

Οἱ σύγχρονοι τοῦ Δαμασκηνοῦ
ὕμνογράφοι καὶ ἁσματογράφοι.

Κοσμάς ὁ Μελωδὸς κατ' ἐξοχὴν ἐπονομασθεὶς, Ἱερο-
σολυμίτης δὲ καὶ Ἀγιοπολίτης ὡς ἐπὶ μακρὸν ἐν τῷ περιωνύμῳ
μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Σάββα συμμονάσας μετὰ τοῦ ἰσαδέλφου
φίλου αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, διετέλεσεν ἐπίσκοπος
Μαΐουμᾶ τῆς Γάζης (750). Ὁρφάνος ὢν υἱοθετήθη ὑπὸ τοῦ Σερ-
γίου, πατρὸς τοῦ φωστῆρος τῆς Δαμασκῶ καὶ συνεσπούδασε μετὰ
τοῦ Ἰωάννου παρὰ τῷ σοφῷ Κοσμᾷ τῷ ἐξ Ἰταλίας Ξένῳ ἢ Ἰκέτῃ
καὶ Ἀσυγκρίτῳ ἐπικαλουμένῳ. Ὁ ἱερὸς Κοσμάς συνέγραψε πολ-
λοὺς Κανόνας καταλογάδην τε καὶ ἱαμβικοὺς καὶ πολλὰ Τροπά-
ρια. Μεταξὺ τῶν πανηγυρικῶν Κανόνων αὐτοῦ τὴν ὑπέρῳχον θέ-
σιν κατέχει ὁ εἰς τὴν Χριστοῦ Γέννησιν «Χριστὸς γεννᾶται δοξά-
σατε», ἀνθθεις αὐτολεξεῖ ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πανηγυρικοῦ λόγου
Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, μελισθεὶς δὲ εἰς ἥχον Α'. τῷ Β' ἥχῳ
ἐχρήσατο εἰς τὴν δευτέραν ἐορτὴν τοῦ Κυρίου, τὰ Θεοφάνεια·
τῷ Γ' ἥχῳ εἰς τὴν τρίτην ἐορτὴν τοῦ Κυρίου, τὴν Ὑπαπαντὴν·
τῷ Δ', εἰς τὴν τετάρτην ἐορτὴν, τὰ Βαΐα· εἰς τὴν Μεγάλην
Ἑβδομάδα τῶν Παθῶν παραλείπων τὸν Πλ. Α' ἥχον ὡς πανηγυ-
ρικόν, χρῆσιν ποιεῖται τοῦ Β' καὶ Πλ. Β' κατακόρως, ὡς ὄντων
ἀμφοτέρων πενθίμων ἥχων. Ἐν τῇ ἐορτῇ τῆς Πεντηκοστῆς χρῆ-

σις γίνεται τοῦ Βαρέως ἤχου, ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ ἑορτῇ, τῇ Ὑψώσει τοῦ Στανυροῦ, τοῦ Πλ. Δ'. Προσέτι ἐποίησε καὶ κανόνας εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος «Χοροὶ Ἰσραὴλ ἀνίκιμοι ποσὶ», εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου «Πεποικιλμένη τῇ θείᾳ δόξῃ» καὶ ἄλλους πολυαριθμούς, εἰς οὓς λεπτομερῇ ἐρμηνεῖαν ἐποίησαν Γρηγόριος ὁ Κορίνθου, Θεόδωρος ὁ Πτωχοπρόδρομος καὶ Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, τὰ δι' ἐκάστην ἡμέραν τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος βραχύτερα ποιήματα, τὰ ὀνομαζόμενα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ᾠδῶν Διῶδιον, Τριῶδιον, Τετραῶδιον, κατὰ μῖμνσιν τῶν ὁποίων οἱ Στουδίται Θεόδωρος καὶ Ἰωσήφ ἐποίησαν Τριῶδια εἰς ἄλλας ἡμέρας καὶ ἰδίᾳ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. — Στέφανος Σαββαίτης ὡς ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα μονάσας, ὁ καὶ Ἀγιοπολίτης ἐπωνυμούμενος, ἅτε μοναχὸς διατελέσας τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ, σύγχρονος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ζήσας δὲ ἀσκητικῶς ἐτελεύτησε τῷ 790. Ἐμελούργησε πολλοὺς ᾠσματικοὺς κανόνας, τροπάρια καὶ πενήτιμους ὕμνους εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ. — Ἰάκωβος Ἐδέσσης ἐπίσκοπος (710), συντάξας ὕμνους κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἤχους. — Ἠλίας Κρήτης ἐπίσκοπος, ὁ καὶ Ἐκδικος, ἐκ τῶν ὕμνογράφων τοῦ Ἡ' αἰῶνος, ἀριθμούμενος ἐν τοῖς Θεοτοκαριογραφοῖς τῆς Ἐκκλησίας ὡς συντάξας Κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον. — Νικηφόρος Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης (806), ἐπίσημος διὰ τὰς μουσικὰς αὐτοῦ γνώσεις.

Ἡ μονὴ τοῦ Στουδίου
καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ὕμνογράφοι καὶ ᾠματογράφοι
κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα.

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἥδη τοῦ Θ' αἰῶνος κυριώτατον κέντρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνογραφίας καὶ μουσικῆς ἀπέβη ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ δὴ ἡ ἐν αὐτῇ μονὴ τοῦ Στουδίου, ἥτις κατέ-

χει ἐπιφανῇ θέσιν ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς μουσικῆς, καθότι ἡ κυριώτερα ἐνασχόλησις τῶν Στουδιτῶν Πατέρων ἦν ἡ σύνταξις ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων καὶ ᾠσμάτων. Τὰ ἔργα τῶν Στουδιτῶν μοναχῶν στεροῦνται βεβαίως τοῦ ὕψους καὶ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ Ρωμανοῦ, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Κοσμά, ἔχουσι δὲ κοινὸν γνῶρισμα τὸ πομπικὸν ὕψος, τοὺς πλατυασμοὺς καὶ τὴν ἐφευρετικὴν ἀπειρίαν νέων ἐπιθέτων π.χ. ἐν τινι κανόνι Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου ἀπαντῶσιν 104 ἐπιθέτα σύνθετα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τῶν λέξεων, φῶς, φῶς καὶ ἄλλων παρομοίων. Ἀλλ' ὅπως δὴ πῶτε ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Στουδίου ἔσχεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὑμνογραφία τὴν τελευταίαν ἀξίαν λόγου ἀναλαμπὴν αὐτῆς. Ἐν τῇ μονῇ ἤκμασαν οἱ ἐξῆς : Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ζήσας δὲ 67 ἔτη ἐτελεύτησε τῷ 829. Ἰστορεῖται ὅτι εἰς τοὺς Στουδίτας μοναχοὺς ἐδίδασκε τὴν ψαλμωδίαν τῶν ὕμνων, ἀναδείξας πολλοὺς μαθητάς. Ἐγραψε διάφορα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, στιχηρὰ, ᾠσματικοὺς κανόνας, Τριῳδία, καὶ ὁλοκλήρους ἀκολουθίας, τοὺς ἐν τῇ Δαμασκηναίᾳ Ὁκτωήχῳ Ἀναβαθμοὺς, τὸν Ἐπιτάφιον Ὁρῆνον «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ», κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον (ἐξ οὗ καὶ Θεοτοκαριόγραφος) καὶ ἄλλα. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται καὶ τὸ Τυπικὸν τῆς μονῆς τῶν Στουδιτῶν. — Ἰωσήφ ὁ Θεσσαλονίκης, ἀδελφὸς Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ἀπέθανε τῷ 833. Ἐποίησε κανόνας, Τριῳδία, Τετραῳδία καὶ στιχηρὰ. Οἱ δύο ἀδελφοὶ συλλέξαντες πάντα τὰ μέχρις αὐτῶν ψαλλόμενα Τριῳδία κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἐτακτοποίησαν αὐτὰ, καὶ προσθέσαντες τὰ ἴδια αὐτῶν στιχηρὰ καὶ τροπάρια συνέταξαν Τριῳδιον. — Ἀνατόλιος ὁ Στουδίτης, μαθητὴς Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ἠκμασε τῷ 770. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται τὰ ἐν τῇ Δαμασκηναίᾳ Ὁκτωήχῳ ἐν χρήσει Ἀναστάσιμα στιχηρὰ τὰ ἐπιγραφόμενα «Στιχηρὰ Ἀνατολικά» καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα εἰς διαφόρους Δεσφωτικὰς καὶ Θεομυτορικὰς ἐορτὰς καὶ εἰς ἄλλους ἀγίους. — Θεόκτιστος Στουδίτης, καὶ αὐτὸς μαθητὴς Θεοδώρου τοῦ

Στουδίτου. Ἐποίησε στιχηρὰ ἰδιόμελα καὶ ῥηματικοὺς κανόνας, ἐν οἷς καὶ τοὺς εἰς τὴν Θεοτόκον (ἐξ οὗ καὶ Θεοτοκαριογράφος).—Κλῆμης Στουδίτης, δεύτερος ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου μετὰ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Θεόδωρον τὸν Στουδίτην. Αὐτῷ ἀνήκουσιν ῥηματικοὶ κανόνες, ἐφ' ὧν φέρεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ «Κήμεντος» ἄνευ τοῦ λ, καὶ ἄλλοι ἀνέκδοτοι κανόνες κατακείμενοι εἰς διαφόρους βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης, καὶ διάφορα στιχηρὰ ἰδιόμελα. Καὶ αὐτὸς ἀριθμεῖται ἐν τοῖς Θεοτοκαριογράφοις.—Κυπριανὸς Στουδίτης, ἐκ τῶν ἀρίστων μαθητῶν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Ἐποίησε διάφορα δοξαστικά, στιχηρὰ καὶ τὸ ἀπολυτίκιον «Μεγάλα τὰ τῆς πίστεως κατορθώματα».—Νικόλαος Στουδίτης, ἐκ τῶν μαθητῶν καὶ διαδόχων τοῦ Θεοδώρου, χρηματίσας καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου· διεκρίθη ὡς Θεοτοκαριογράφος, ἐποίησε δὲ καὶ στιχηρὰ καὶ ῥηματικὸν κανόνα.—Πέτρος Στουδίτης, ἐκ τῶν τοῦ Θεοδώρου μαθητῶν, ἀσχολούμενος εἰς τὴν ποίησιν ῥηματικῶν κανόνων καὶ τὴν μέλισιν στιχηρῶν ἰδιομέλων καὶ ἄλλων.—Συμεὼν Στουδίτης, καὶ αὐτὸς μαθητὴς τοῦ Θεοδώρου, ἐποίησε διάφορα τροπάρια καὶ στιχηρὰ.—Συμεὼν μοναχὸς, μαθητὴς Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ἤκμασεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Σοφοῦ.

Οἱ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ὕμνογράφοι καὶ μελωδοὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης οἱ Γραπτοὶ ὀνομαζόμενοι, διότι ὁ τελευταῖος τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων Θεόφιλος ἐνέγραψεν ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν θεοφρόνων αὐταδέλφων διὰ πεπρακτωμένου σιδήρου 12 στίχους ἱαμβικούς. Καλοῦνται καὶ Ὁμολογηταί, διετέλεσαν δὲ μοναχοὶ τῆς τοῦ ἁγίου Σάββα μονῆς.

Ἀμφότεροι ἐποίησαν πολλοὺς ᾠσματικοὺς κανόνας, στιχηρὰ ἰδιόμελα καὶ ἄλλα διάφορα ᾠσματα, πρὸς δὲ καὶ παρακλητικούς κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον (ἐξ οὗ καὶ Θεοτοκαριογράφοι). Ἐξορυσθέντες ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου εἰς Θεσσαλονίκην οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐμέλιζον ᾠσματα, ἐκλέξαντες διὰ τὰ τῆς ἐξορίας δεινοπαθήματα αὐτῶν τὸν Πλ. Α' ἤχον, ὡς συμπαθητικὸν καὶ φιλοκτίρμονα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδώρου, γενόμενον τῷ 838, ὁ Θεοφάνης ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κων)πόλεως Μεθοδίου ἐπίσκοπος Νικαίας, ἐτελεύτησε δὲ τῷ 850. Ὁ Θεοφάνης κατέλιπε στιχηρὰ, προσέτι δὲ καὶ κανόνας πολλοὺς ἐν τοῖς Μηναίοις, συμποσούμενους εἰς 150. — Ταράσιος Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης (784), ὁ τοῦ ἱερωτάτου Φωτίου πατραδελφός, ἐποίησε κανόνα καὶ ἄλλους ὕμνους. — Θεόφιλος αὐτοκράτωρ (830), ἐγίνωσκε τὴν ρυθμικὴν χειρονομίαν καὶ τὴν τῶν χαρακτῆρων χειρονομίαν τῆς ποσότητος. Περὶ τοῦ εἰκονομάχου Θεοφίλου ὁ Κεδρηνὸς λέγει τάδε «Ἐφιλοτιμεῖτο δὲ καὶ μελωδὸς εἶναι· διὸ καὶ ὕμνους ποιῶν τινὰς καὶ στιχηρὰ μελίζων ᾄδεσθαι προετρέπετο Φέρεται δὲ καὶ τις λόγος ὡς ἔρωτι τοῦ μέλους βαλλόμενος κατὰ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἐν φαιδρᾷ πανηγύρει οὐ παρητήσατο τὸ χειρονομεῖν, δοὺς τῷ κλήρῳ ὑπὲρ τούτου χρυσίου λίτρας ἑκατὸν», (Α' 918. ἔκδ. Παρισίων). — Μιχαὴλ Ἀνανεώτης ὁ καὶ Σύγκελλος τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων (830), θεωρεῖται ὁ πρῶτος ἄριστος μελουργὸς τῶν Οἰκῶν, ὃν ἐμιμήθησαν, κατὰ Μανουὴλ τὸν νέον Χρυσάφην, καὶ οἱ μεταγενέστεροι Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς, Νικηφόρος ὁ Ἠθικὸς, Ἰωάννης ὁ Κουκκουζέλης, καὶ Ἰωάννης ὁ Κλαδάς· ἐποίησεν ὕμνους, ἐγκώμια καὶ μουςουργήματα διάφορα κατὰ τὰ ἀρχαῖα μέλη. — Μεθόδιος Ὁμολογητῆς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (842), ἐποίησε στιχηρὰ ἰδιόμελα, καὶ στιχηρὰ Θεοτοκία καὶ Σταυροθεοτοκία. — Μητροφάνης Σμύρνης ἐπίσκοπος, ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος, ἐποίησε τοὺς ἐν τῇ Δαμασκηναίᾳ Ὁκτώηχῳ Τριαδικοὺς Κανόνας ὅλων τῶν ἤχων καὶ ἄλλους ᾠσματικούς κανόνας εὗρισκομένους εἰς τὰ Μηναῖα, καὶ παρακλητικούς

κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον (ἐξ οὗ καὶ Θεοτοκαριογράφος).—
 Ἐφραίμ Καρίας, ἀνθήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος,
 ἐποίησε πολλὰ στιχηρὰ ἰδιόμελα καὶ δοξαστικά.—Βασίλειος
 ὁ Μακεδὼν, αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (867) καὶ ἀριστος
 μελωδός.—Γεώργιος Ἀμάστριδος ἐπίσκοπος (870), ποι-
 τὴς καὶ μουσικός, ποιήσας στιχηρὰ ἰδιόμελα καὶ διαφόρους ἁ-
 σματικούς κανόνας.—Θεοστήρικτος μοναχός, ὕμνογρά-
 φος καὶ μουσικός, ποιήσας τὸν λεγόμενον Μικρὸν Παρακλητικὸν
 Κανόνα πρὸς τὴν Θεοτόκον, ὄντα καὶ ἀρχαιότερον τοῦ Μεγάλου.
 —Γεώργιος Νικομηδείας ἐπίσκοπος, πρότερον δὲ Χαρτο-
 φύλαξ καὶ Ῥήτωρ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐποίησε πολλὰ καλ-
 λιεπῆ ἁσματικά τροπάρια, διάφορα στιχηρὰ δοξαστικά, ἐν οἷς
 διακρίνεται τὸ εἰς τὴν μνήμην τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων
 «Τῶν ἁγίων Πατέρων ὁ χορὸς», πολλοὺς κανόνας, ἐν οἷς καὶ εἰς
 τὴν Θεοτόκον (ἐξ οὗ καὶ Θεοτοκαριογράφος).—Σέργιος Ἀγιο-
 πολίτης μοναχός, ἀκμάσας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου,
 ἐμελούργησε πολλὰ στιχηρὰ ἰδιόμελα, δοξαστικά καὶ ἄλλα προσό-
 μοια.—Θεοδόσιος Συρακουσῶν ἐπίσκοπος, ἐποίησε Τροπά-
 ρια εἰς τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν.—Θέκλα μοναχὴ ἀριθ-
 μεῖται ἐν τοῖς Θεοτοκαριογράφοις τῆς Ἐκκλησίας, ποιήσασα πρὸς
 τὴν Θεοτόκον ἱκετηγίους κανόνας.—Ἀνατόλιος Θεσσαλο-
 νίκης ἐπίσκοπος, ἐποίησε διάφορα στιχηρὰ εἰς διαφόρους
 ἁγίους.—Ἰωσὴφ ὁ Ὑμνογράφος κατ' ἐξοχὴν καλούμενος,
 ὡς φιλοπονήσας ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους μελωδοὺς πλείονας
 ἁσματικούς κανόνας (840—883), ἀνερχομένους εἰς τριακοσίους,
 περιεχομένους δὲ ἐν τοῖς 12 τοῦ ἔτους Μηναίοις, ἐν τῇ Ὀκτωήκῳ
 Παρακλητικῇ, Τριωδίῳ καὶ τῷ χαρμοσύνῳ Πεντηκοσταρίῳ. Ἐ-
 ποίησε καὶ κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον, ἐξ οὗ καὶ ἐν τοῖς Θεοτοκα-
 ριογράφοις ἀριθμούμενος.—Ἰγνάτιος Κωνσταντινουπό-
 λεως πατριάρχης, ὃν διεδέξατο εἰς τὸν θρόνον ὁ πολὺς Φώτιος.
 Ἐποίησεν ὡς ὕμνογράφος καὶ μουσικός πολλοὺς ἁσματικούς κανό-
 νας εἰς διαφόρους ἁγίους καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον. — Φώτιος
 Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης ἐψηφίσθη τῇ 25

δεκεμβρίου τοῦ 857 ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης· ἀνὴρ πολυμαθέστατος καὶ ῥιματογράφος. Ἐποίησε διαφόρους κανόνας, στιχηρὰ ἰδιόμελα, ἐν οἷς καὶ δοξαστικὸν ψαλλόμενον τῷ Μεγάλῳ Σαββάτῳ καὶ κινῶς εἰς τὴν Κασσιανὴν ἀποδιδόμενον, καὶ ἱκετηρίους κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον· εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱερουργίαν τὸν τοῦ ὕμνογράφου Ἰωσήφ Ἀκάθιστον ὕμνον μετὰ τῶν στιχηρῶν, καθιέρωσε τὸν τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων τελούμενον ἁγιασμόν τῶν ὕδατων, συνέταξε τὸν τύπον τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ, ἐθέσπισε διὰ Συνόδου ἵνα τὴν ἀρχὴν ἐκάστου μὴνός ἀγιάζεται τὸ ὕδωρ ἐναντίον τοῦ πατρὸς τῷ λαῷ τηρουμένου ἄχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰδωλολατρικοῦ ἐθίμου τοῦ ἀνάπτειν πυρὰ κατὰ τὴν νουμηνίαν ἐνώπιον τῶν οἰκῶν καὶ πηδῶν ὑπεράνω αὐτῶν, διότι ἐπίστευεν ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐξαγνίζεται διὰ τὸν προσεχῆ μῆνα. — Ἀρσένιος μοναχὸς ὁ βραδύτερον ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας, σύγχρονος τοῦ πατριάρχου Φωτίου, διακριθεὶς ὡς ὕμνογράφος, καὶ ποιήσας κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἄλλους, καὶ διάφορα στιχηρὰ κατὰ διαφόρους ἤχους. — Λέων ὁ Σοφὸς (886—911), οὕτω κληθεὶς ὡς γενόμενος μαθητὴς τοῦ σοφωτάτου Φωτίου καὶ τῆς σοφίας ἀναδειχθεὶς θερμὸς προστάτης, αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, υἱὸς καὶ διάδοχος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης, διάσημος ὕμνογράφος καὶ μουσικός. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἄλλα μὲν, ἐν οἷς καὶ τὰ ἑνδεκα Ἑωθινὰ φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν «Λέοντος τοῦ Σοφοῦ», ἄλλα «Λέοντος τοῦ Δεσπότης» ὡς τὸ εἰς ἤχον Πλ. Δ' δοξαστικὸν τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς Πεντηκοστῆς «Δεῦτε λαοὶ τὴν τρισυπόστατον θεότητα προσκυνήσωμεν», καὶ ἄλλα «Λέοντος τοῦ Βασιλέως». Ὁ εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ Λέων ἐτέρπετο ψάλλων τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ συμπάλλων μετὰ τῶν ψαλτῶν καὶ χειρονομῶν ἐν τῷ ψάλλειν κατὰ τὰ σχήματα τῆς ρυθμοποιίας. — Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, υἱὸς Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Ἐποίησε τὰ ἑνδεκα ἀναστάσιμα Ἐξαποστειλάρια κατὰ τὴν ἔννοιαν ἑνὸς ἐκάστου ἑωθινοῦ Εὐαγγελίου. Ἐγραψε περὶ Μουσικῆς ὑπὸ τὸν τί-

τλον «Ἀρμονικά» εἰς τόμους τέσσαρας, ἔνθα πραγματεύεται περὶ τῶν πολυσυλλάδων φθ' ἡγών, ἀπὸ κλημάτων καὶ τῆς παραγωγῆς αὐτῶν θεολογικῶς. — Κτενὰς Δομέστικος ἀκμάσας ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ἦτο Δομέστικος τῆς νέας Ἐκκλησίας, ὡς ἀναφέρει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογεννῆτης, καὶ ἔμπειρος περὶ τὴν Μουσικὴν. — Συμεὼν Μεταφραστὴς, Μέγας Λογοθέτης χρηματίσας ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὑμνογράφος ἐκ τῶν κρατίστων, ποιήσας στιχηρὰ καὶ κανόνας. — Βασίλειος Πηγυριώτης, ἐπίσκοπος Καισαρείας Καππαδοκίας, καὶ σύγχρονος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἐποίησε κανόνας καὶ στιχηρὰ. — Κασσιανὴ μοναχὴ ἡ καὶ Κασσία καὶ Κασία καὶ Ἰκασία καλουμένη, θεωρεῖται μία τῶν ἐξόχων ὑμνογράφων καὶ ᾠματογράφων τοῦ Θ' αἰῶνος, διακρινομένη ἅμα διὰ τὴν εὐσέδειαν, τὸ κάλλος, τὴν πολυμάθειαν καὶ τὸ εὐγενὲς τῆς καταγωγῆς αὐτῆς. Τοσοῦτον δὲ ἠγαπᾶτο ὑπὸ τῶν ἐπισήμων οἰκογενειῶν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ὥστε διακαῶς ἐπόθουν αὐταὶ ὅπως, ἐκ τοῦ προσκληθέντος εἰς τὰ ἀνάκτορα συλλόγου τῶν ὡραίων παρθένων παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου πρὸς ἐκλογὴν συζύγου, προτιμηθῇ ἡ ὀρφανὴ μὲν πλὴν χαριτόδωτος παρθένος Κασσιανή. Ἐπειδὴ ὅμως αὕτη σοβαρῶς καὶ σωφρόνως ἀπῆντησεν εἰς τὴν βασιλικὴν προσβολὴν «Ἐκ γυναικὸς τὰ βραῦλα» (ἐκ τῆς Εὐας) ἀντιτάξασα τὸ «Καὶ ἐκ γυναικὸς τὰ κρεῖττω» (ἐκ τῆς Θεοτόκου), ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου τὸ σύμβολον τῆς μνηστείας δέδοται τῇ ἐκ Παφλαγονίας Θεοδώρα. Ἐκτοτε ἡ Κασσιανὴ ἐκλείσθη εἰς μοναστήριον Ἰκάσιον καλούμενον, ἔνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐμουσούργησε καὶ τὸ ἀξιοπεριεργὸν ἀνεξαρτησίαν πνεύματος καὶ βάθος συναισθήματος μαρτυροῦν γνωστὸν στιχηρὸν Δοξαστικὸν «Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνὴ», εἰς ὃ καὶ Θεόφιλος ὁ αὐτοκράτωρ προσέθηκεν ἰδιοχείρως δύο λέξεις «Τῷ φόβῳ ἐκρύβη» καθ' ἣν ὥραν ἐμουσουργεῖτο ὑπὸ τῆς ὁσίας ὑμνογράφου. Ἰστοροῦσι δηλοῦν ὅτι ὁ Θεόφιλος ἐξελθὼν εἰς περιοδεῖαν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν διαφόρων μονῶν τῆς βασιλευούσης ἔφθασε καὶ εἰς τὸ Ἰκάσιον μοναστήριον καὶ εἰς αὐτὸ

ἔτι τὸ κελλίον τῆς Κασσιανῆς. Αὕτη δὲ ἤχηθεῖσα τὸν κρότον τῶν βασιλικῶν βημάτων, κατέλιπε τὸ γραφεῖον αὐτῆς καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ποίημα αὐτῆς κρυβεῖσα εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ κελλίου προσευχητᾶριον. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ εὐρών τὸ ἐπὶ τοῦ γραφείου στιχηρὸν συντεθειμένον ἄχρι τῆς περιόδου «κρότον τοῖς ὡσὶν ἤχηθεῖσα» καὶ γνοὺς τὴν ἐννοιαν τοῦ ποιήματος, ἔλαβε τὸν κάλαμον αὐτῆς καὶ συνεχίζων τὸ ἄσμα ἔγραψε τὰς δύο λέξεις «τῷ φόδῳ ἐκρύβη» (ἡ Κασσιανὴ), ἡ δὲ μελωδὸς ἐπέρανε τὸ ποίημα μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Θεοφίλου. Ἡ Κασσιανὴ ἐποίησε πολλοὺς κανόνas, ἐξ ὧν εἰς φέρει τὸ ὄνομα αὐτῆς, ὁ τοῦ Μεγάλου Σαβδάτου «Κύματι θαλάσσης» ποιήσασα τούτου μόνον τοὺς Εἰρμους τοὺς ἀπὸ τῆς πρώτης (Α) μέχρι τῆς πέμπτης (Ε) ᾠδῆς, τῶν Τροπαρίων τῶν Εἰρμῶν μελουργηθέντων ὑπὸ Μάρκου μοναχοῦ τοῦ βραδύτερον Ἰδρουῦντος τῆς Ἰταλίας ἐπισκόπου, συγχρόνου Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὁλοκλήρων δὲ τῶν ᾠδῶν Γ', Ζ', Η' καὶ Θ' ἀποδιδομένων εἰς Κοσμᾶν τὸν Μελωδόν. Προσέτι ἐμουσούργησεν ἡ Κασσιανὴ καὶ λαμπρὰ στιχηρὰ, ἐν οἷς ἀριθμεῖται τὸ εἰς ἦχον Β' Δοξαστικὸν τῶν ἐσπερίων τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως «Ἀγούστου μοναρχήσαντος». — Γαβριὴλ ἱερομόναχος (880), ἐποίησεν ὕμνους καὶ συνέγραψεν ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ «Τί ἐστι ψαλτικὴ καὶ περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῶν σημαδίων ταύτης».

1) Ἐδημοσιεύθη τῷ 1900 ἐν τῷ Β' τεύχει τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ ἡμετέρου Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Σπυλλόγου (σελ. 75—96).

**Ἡ ἀπὸ τοῦ Ἰ' αἰῶνος παρακμὴ τῆς ὑμνογραφίας
καὶ οἱ πρὸ τοῦ Μαΐστορος Κουκκουζέλη
ὑμνογράφοι καὶ μουσικοί.**

Μετὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἄρχεται ἡ ἐν τῇ ὑμνογραφίᾳ παρακμὴ, εἰς ἣν συνετέλεσε κατὰ πολὺ ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ἀχθεῖσα εἰς πέρας συμπλήρωσις τῆς Λειτουργίας καὶ πάσης καθόλου ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, δι' ἣν δυσκόλως ἠδύναντο νὰ εὕρωσι πλέον χῶρον ἐν αὐταῖς νέοι ὕμνοι. Ἐκτοτε, ἐξαιρέσει τοῦ παρὰ τὴν Ρώμην ἐν ἔτει 1004 ἰδρυθέντος μοναστηρίου τοῦ τάγματος τοῦ ἀγίου Βασιλείου Grotta Ferratta, ὅπερ ἐπὶ τινα χρόνον ὑπῆρξε φυτώριον ἐκκλησιαστικῶν ὑμνογράφων καὶ μελωδῶν, ἀπαντῶσι μεμονωμένα παραδείγματα ὑμνογράφων.

Ἰωάννης Καμενιάτης (904), Θεσσαλονικεὺς, κληρικὸς ἐλλόγιμος καὶ μουσικὸς.—Πανάρετος Πατρίδας ὁ Πρασινὸς, μουσικὸς δόκιμος ἀκμάσας κατὰ τὸν Ἰ' αἰῶνα, ποιήσας διάφορα μουσουργήματα ἐξηγηθέντα ἐκ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νέαν παρασημαντικὴν καὶ ὑπάρχοντα εἰς διαφόρους μουσικὰς Ἀνθολογίας. Ἐδίδαξε τὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γεωργίον τὸν δομέστικον τὸν καὶ Λαοσυνάκτην λεγόμενον, ὡς ἔχοντα τὸ καθῆκον νὰ προσκαλῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἀνωτέρους κληρικοὺς καὶ τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τοῦ Παλατίου, ἀναδειχθέντα δὲ διάσημον μουσικὸν καὶ ὑμνογράφον, μελοποιήσαντα οὐ μόνον ἐκκλησιαστικὰ ἀλλὰ καὶ δημοτικὰ ᾠσματα, ποιήσαντα καὶ ὕμνους. Τινὰ τῶν ἐκλεκτῶν ἔργων τοῦ Γεωργίου ἐδημοσιεύθησαν εἰς διαφόρους μουσικὰς Ἀνθολογίας, μετενεχθέντα ἐκ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νέαν παρασημαντικὴν.—Νεῖλος μοναχὸς τῆς Καλαβρίας, ὁ νεώτερος, ζήσας 95 ἔτη ἐτελεύτησε τῷ 1005. Ἐποίησεν ὕμνους εἰς τὸν ἅγιον Βενέδικτον, οὓς ἔμελε μετὰ μελωδικῆς ψαλμωδίας ἐν παννυχίδι καὶ μετὰ ἐξηκονταμελοῦς χοροῦ. —Βαρθολομαῖος μοναχὸς, ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς ἐν Καλαβρίᾳ Γροτταφερράτης, μαθητὴς

ἐγένετο τοῦ μοναχοῦ Νεΐλου καὶ ἰσότιμος αὐτῷ διὰ τε τὴν παι-
δείαν, τὴν ἀγιότητα καὶ τὰ ἀσματικά ἔργα. Ἐτελεύτησε τῷ 1040.
Ἐποίησεν ὕμνους, μὴ διασωθέντας, εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἄλλους
ἀγίους. — Παῦλος ὁ Ἀμμορίου ὁ καὶ τῆς Εὐεργέτιδος
ἐνεκα τῆς ἐν τῇ μονῇ τῆς Θεομήτορος τῆς Εὐεργέτιδος διαμο-
νῆς αὐτοῦ, ἥς ὑπῆρξε καὶ ἰδρυτής. Ἀκμάσας πιθανῶς κατὰ τὸν
I' αἰῶνα, ἐποίησεν ὕμνον ἱκετήριον εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ στιχηρὰ
εἰς αὐτὴν, συμπεριληφθέντα ἐν τῇ Ὀκταῇχφ Ἰωάννου τοῦ Δαμα-
σκηνοῦ. — Νικηφόρος Ἡθικός ὁ μοναχός, ζήσας κατὰ τὸν I'
αἰῶνα, ποιήσας Οἴκους (κατὰ μέλος) καὶ πλατύνας τὸ μέλος τοῦ
Οἰκηματαρίου εἶδους, κοινωνικά καὶ ἄλλα μουσουργήματα. —
Ἰωάννης Γλυκὺς (900), ἑξῆχος μουσικός καὶ ὕμνογράφος·
αὐτὸς πρῶτος μελίσας τὰ δογματικά τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς τὸ Μα-
θηματάριον εἶδος, τὰ ἑνδεκα Ἐωθινὰ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ κατὰ
τὸ παλαιὸν ἢ ἀργὸν Στιχηράριον, προσέτι δὲ τὸ ἀρχαῖον «Δύνα-
μις», ἀλληλουάριον εἰς ἥχον Πλ. Α', Χερουδικὸν καὶ Κοινωνι-
κόν· ὑπῆρξε ποιητὴς τῶν Οἴκων κατὰ τὸ μέλος, ἐποίησε μικρὰν
Προπαίδειαν κατὰ τὸ ἀργὸν στιχηρarikὸν εἶδος εἰς ἥχον Α' πρὸς
ἐκγύμνασιν τῶν ἀρχαρίων εἰς τὸ διατονικὸν γένος, ἐκανόνισε
τοὺς ὅρους τῆς συνθέσεως τῶν μουσικῶν θέσεων κατὰ τὸ εἶδος
τῆς μετροφωνίας, ἐκαλλώπισε τὸ εἶδος τοῦ παλαιοῦ ἢ ἀργοῦ Στι-
χηραρίου, ἐποίησεν ὕμνους, ἄσματα, προσέτι δὲ καὶ θέματα τοῦ
Στιχηραρίου, Κρατηματαρίου, Παπαδικῆς καὶ τοῦ Μαθηματα-
ρίου κατὰ τοὺς ἀναγραμματισμούς. Τὰ μουσουργήματα τοῦ Γλυ-
κέως μετὴνέχθησαν ἐκ τῆς ἀρχαίας παράσημαντικῆς εἰς τὴν
νῦν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει. — Ἰωάννης Πλουσιαδηνός ὁ
καὶ Κοκουμᾶς καλούμενος, ἔζησε πρὸ τοῦ μαΐστορος Ἰωάν-
νου τοῦ Κουκουζέλη. Ὁ διάσθημος οὗτος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ μουσικῇ
ἐμπειρία ἀνὴρ ἐμέλισε διάφορα ἀργὰ μουσουργήματα, συνέγραψε
Θεωρητικὸν τῆς Μουσικῆς, εἰς ὃ πραγματεύεται περὶ μουσικῶν
σημείων, μετροφωνίας καὶ ἥχων, ἐποίησε δὲ καὶ τὸ λεγόμενον
Μέγα Ἴσον, ἐπιγραφόμενον «Μέθοδος Ἰωάννου τοῦ Πλουσιαδην-
οῦ», ἑτέραν Προπαίδειαν μικροτέραν εἰς ὀκτῶνηχον πρὸς ἐκγύ-

μνασιν τῶν ἀρχαρίων μαθητῶν, ἵτις φέρει ἐπιγραφὴν «Μέθοδος ἀγιορεΐτικη», προσέτι καὶ ἓνα Τροχὸν τῆς Μουσικῆς, ἐρμηνεύ-
θέντα σὺν τοῖς ἄλλοις ἐκ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νῦν ἐν χρῆσει
παρασημαντικὴν, καλούμενον δὲ «Ἡ σοφωτάτη Παραλλαγή».—
Ἰωάννης Εὐχαΐτων ἐπίσκοπος, ὁ καὶ Μαυρόπουλος ἐπικλη-
θεὶς ὡς ἐκ τοῦ χρώματος τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ἤκμασε κατὰ τὰς
ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἐποίησε πολυαριθμούς ᾠσματικούς κανό-
νας, ἐξ ὧν 70 πρὸς τὴν Θεοτόκον εἰς ὀκτὼ ἤχους, 25 εἰς τὸν
Κύριον Ἰησοῦν, 11 εἰς Ἰωάννην τὸν Προδρόμον, 8 εἰς Ἰωσήφ
τὸν Ὑμνογράφον, τὴν ἀκολουθίαν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ διά-
φορα στιχηρὰ τροπάρια ἰδιόμελα.—Κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἤκμασαν
καὶ οἱ ὕμνογράφοι Γεώργιος Σκυλίτσης, ποιητὴς κανόνων,
Λέων Μαγίστωρ, ποιητὴς στιχηρῶν ἰδιομέλων τροπαρίων
καὶ δοξαστικῶν, Ἰωάννης Ζωναρᾶς (1048), ποιητὴς κανό-
νος δογματικοῦ εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, Νικήτας Στε-
θάτος, μοναχὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Στουδίου,
μελωδῆσας ᾠσματα καὶ κανόνα εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον.—Νική-
τας Σερρών ἐπίσκοπος καὶ εἶτα Ἡρακλείας (1075), ποιητὴς
ᾠσματικῶν κανόνων, Θεοφάνης Κεραμεύς, ἀρχιεπίσκο-
πος τῆς Ταυρομενίας ἐν Σικελίᾳ, ᾠματογράφος, Μιχαὴλ
Ψελλὸς (1020—1106), ἀνὴρ σοφώτατος, σπουδαῖον περὶ Μουσι-
κῆς ἔργον γράψας, (οὗ ἀποσπάσματα ἐξέδοτο ὁ Γάλλος Ruelle),
οὗ τὸ περιεχόμενον εἶναι συνάθροισις λέξεων ὑπαγομένων εἰς
τὴν μουσικὴν ἐπιστήμην, ὁρισμοὶ τῶν κανόνων τῆς μελοποιίας
καὶ διαίσεις τῶν ἤχων καὶ τῶν κλάδων αὐτῶν.

Ἡ ἐκ τοῦ Βυζαντίου εἰσαγωγή τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς εἰς Ρωσσίαν.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ εἰσῆχθη ἐκ τοῦ Βυζαντίου εἰς
Ρωσσίαν κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, ὅτε ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἱερωτάτου

Φωτίου ἐδέχθησαν οἱ Ρῶσσοι τὸν Χριστιανισμόν καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῶν Βυζαντινῶν. Κυρίως ὁμοῦ διεδόθησαν καὶ ἐκραταιώθησαν παρὰ τοῖς Ρώσσοις ἡ νέα θρησκεία, τὰ λειτουργικὰ βιβλία καὶ ἡ τότε ἐν χρήσει Βυζαντινὴ Μουσικὴ ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου τῆς τὸν Χριστιανισμόν δεξαμένης τῇ 955 βασιλίσσης Ὁλγας Βλαδιμήρου, ὅστις τῇ 987 ἀποστείλας εἰς Κωνσταντινούπολιν δέκα Βογιάρους καὶ βεβαιωθείς περὶ τῆς ἀληθείας καὶ μεγαλοπρεπείας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἐβεβαιώθη ἅμα καὶ περὶ τῆς θαυμασίας καὶ θεσπεσίας ἐκείνης ψαλμοδίας τοῦ περικαλλεστάτου ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἣτις κατέπληξε καὶ κατέθελξε μᾶλλον τῶν ἄλλων αὐτούς. «Ἐνομίσαμεν, ἔλεγον οἱ πρέσβεις ἐκκλητικοὶ εἰς τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν, ἐνομίσαμεν ὅτι μετεκομίσθημεν εἰς τοὺς οὐρανούς· χορὸς Ἀγγέλων καταβαίνων ἐξ οὐρανῶν ἔψαλλεν ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς Ἀγίας Σοφίας μετὰ τῶν Ἑλλήνων ψαλτῶν». Μετὰ δὲ τὴν ἐν Κιέβῳ βάπτισιν Βλαδιμήρου τοῦ Μεγάλου, ὁ μητροπολίτης Μιχαὴλ μετεκαλέσατο εἰς Κίεβον, ἐκτὸς πολλῶν Ἑλλήνων λογίων ἐπισκόπων καὶ ἱερέων, καὶ ψάλτας τινάς. Ἐπὶ Ἱεροσλαύου τοῦ Α΄ υἱοῦ τοῦ Βλαδιμήρου, ἀκμάσαντος τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα, προσκαλοῦνται εἰς Ρωσσίαν τρεῖς Ἑλλήνες ψάλται, οἵτινες ἐδίδαξαν τὰς κατανυκτικὰς ἐκκλησιαστικὰς μελωδίας τῆς ἐν χρήσει ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἀλλ' ἡ ἱερὰ αὕτη μουσικὴ ὑπέστη σὺν τῷ χρόνῳ καὶ τινὰς ἀλλοιώσεις, ὥς ἐκ τῆς ροπῆς, ἣν ἔσχεν ἐπ' αὐτὴν βραδύτερον ἢ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῶν νοτίων Σλαύων. Καὶ ἐδέησε μὲν νὰ προσκληθῶσιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διάφοροι πρὸς ἀναθεώρησιν καὶ κάθαρσιν τῶν λειτουργικῶν βιβλίων καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Ρώσσω· ἀλλὰ μεθ' ὅλας τὰς πρὸς τοῦτο γενομένας ἀποπείρας, οὔτε τὰ λειτουργικὰ βιβλία οὔτε ἡ μουσικὴ αὐτῶν κατωρθώθη οὐδὲ νὰ ἀφομοιωθῶσι τέλεον πρὸς τὰ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Παραφθορὰν μεγάλην ὑπέστη ἐν Ρωσσίᾳ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, ἐξ οὗ ἵναγκάσθη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (1649) ὁ τότε πατριάρχης Νίκων νὰ ἐπιχειρήσῃ δι' Ἑλλήνων καὶ Ρώσσω μουσικῶν καὶ ἰδίᾳ διὰ τοῦ Ἀρ-

σενίου Σουχανόβα, ὃν ἐπὶ τούτῳ ἐξαπέστειλεν εἰς Ἱεροσόλυμα, νὰ προβῇ εἰς ἀναθεώρησιν καὶ κάθαρσιν αὐτῆς. Τοῦτο ὅμως δυσχερῆσταισε πολλοὺς, θεωροῦντας πᾶσαν τοιαύτην καινοτομίαν ὡς ἀνατρεπτικὴν τῆς ὀρθῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ ιδρύθησαν ὑπ' αὐτῶν ἰδίᾳ σχισματικαὶ Ἐκκλησίαι, αἱ τῶν Ρασκολνίκων, παρ' οἷς μένει ἔτι καὶ νῦν ἐν χρήσει ἡ πάλαι παρεφθαρμένη ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Ἡ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Νίκωνος καθιερωθεῖσα μουσικὴ παρέμεινεν ἔκτοτε ἐν χρήσει. Ὡς δὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μουσικῇ χρῆσις ἐγένετο τὸ πάλαι τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ρωσικῇ τοῦ σλαωνικοῦ. Ἀλλὰ βραδύτερον μετεβλήθη καὶ ἡ μουσικὴ τῶν Ρώσων παρασημαντικὴ, ἀφ' οὗ χρόνου ἰδίᾳ διεκρίθησαν παρ' αὐτοῖς τὰ διάφορα μέλη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐν οἷς ὀνομαστότερα ὑπῆρξαν τὸ Ἑλληνικὸν, Βουλγαρικὸν, Κιέβειον, Σημαδιακὸν, ὧν τὸ τελευταῖον ἦν κρᾶμα Ἑλληνικῆς καὶ Σλαυικῆς μουσικῆς, ἔχον ἰδίαν παρασημαντικὴν.

Βραδύτερον ὅμως οἱ Ρῶσοι ἐσκέφθησαν νὰ προσφύγωσιν εἰς τὴν παρασημαντικὴν τῆς τετραφώνου μουσικῆς τῶν Εὐρωπαίων. Σὺν τῇ Εὐρωπαϊκῇ παρασημαντικῇ εἰσήχθη παρ' αὐτοῖς κατὰ μικρὸν καὶ αὐτὴ ἡ πολὺφωνος εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ, ἰδίᾳ εἰς τὴν Λειτουργίαν, τῇ ἀνοχῇ τῆς διοικήσεως Ἱερᾶς Συνόδου. Ἡ μουσικὴ αὕτη, δι' ἧς κατ' ἀρχὰς ἐψάλλοντο μόνον τὰ παπαδικὰ τῆς λειτουργίας μέλη, ἐπεξετάθη βραδύτερον καὶ εἰς ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ μέλη καὶ προσέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔθνικὸν ὅλως χαρακτῆρα. Ἡ ρωσικὴ μουσικὴ, ἀφισταμένη τὸσον τῆς ἡμετέρας ὅσον καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς, ἐκ μὲν τῆς πρώτης διετήρησεν ἀμυδρὰν τινα διάκρισιν τῶν ἤχων, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας παρέλαβε τοὺς μουσικοὺς μόνον χαρακτῆρας. Εἰς ἀκμὴν μεγάλην ἐφθασεν αὕτη ἐπὶ Νικολάου τοῦ Α', ὅτε ἀνεφάνησαν οἱ μεγάλοι μουσουργοὶ Βορτνιάνσκις καὶ Τουρτσιανῖνος, εἰς οὓς ὕστερον ἐπηκολούθησαν ὁ Βινογράδωφ, ὁ Σοκολώφ καὶ ὁ Λδόφσκις. Ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τοῦ Ἰσαὰκ ἐν Πετροπόλει καὶ ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ ναῷ ἐκτελοῦνται τὰ ἔργα τοῦ Βορτνιάνσκι

ὑπὸ χορῶν, ἀπαρτιζομένων ἐξ ἑκατὸν ἀνδρῶν καὶ παίδων, κινουσί δὲ τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν Εὐρωπαίων. Ἡ διοικοῦσα Σύνοδος τῆς Ρωσσίας συνέστησε δι' ἐγκυκλίου αὐτῆς τῷ 1888 ὅπως ἐπ' ἐκκλησίας γίνηται χρῆσις μόνον τῶν μουσουργημάτων τοῦ Βορτνιανσκι, τοῦ Τουρτσιανίνου, καὶ τοῦ Βινογράδωφ, ὡς διασωζόντων αὐστηρὸν ἐκκλησιαστικὸν ὕψος, ἀποκλείσασα τὴν χρῆσιν τῶν μουσουργημάτων τοῦ Σοκολώφ καὶ Λδόφσκι. Τετραφώνως ψάλλουσιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν πόλεων τῆς Ρωσσίας, ἐν δὲ ταῖς τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων μονοφώνως, ὡς ὑπάρχοντος ἐνὸς μόνου ψάλτου.

Ἱστορεῖται ὅτι πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων ἐν τῇ ἐν Κιέβῳ μονῇ τῆς Λαύρας, τῇ ἰδρυθείσῃ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ἦν ἐν χρήσει ψαλμωδία, ἣτις ἐκρίνετο διάφορος πάσης ἄλλης ὑφισταμένης ἐν Ρωσσίᾳ. Τὰ περιέχοντα τὴν ψαλμωδίαν ταύτην μουσικὰ βιβλία εἰσὶ γεγραμμένα ἐπὶ μονοφωνίας, φέρουσι δὲ παρασημαντικὴν ὀλίγων διαφέρουσαν τῆς σημερινῆς ἐκκλησιαστικῆς παρασημαντικῆς ἐν Ρωσσίᾳ. Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐπὶ τῶν ἐπὶ μιᾷ φωνῇ τούτων βιβλίων ἐφήρμοσαν πιστότατα τριφωνίαν δι' εὐρωπαϊκῆς παρασημαντικῆς. Τὴν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Κιέβου μουσικὴν ἀποκαλοῦσιν οἱ Ρῶσσοι Ἑλληνικὴν, ἴσως διότι τὸ πάλαι ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ χρῆσις ἐγένετο τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, τὴν ὁποίαν, καίτοι νῦν μετέβαλον, νομίζουσιν ὅμως ὅτι κατέχουσιν εἰσέτι.

Ἡ Γρηγοριανὴ καὶ ἡ Παλεστρινιανὴ μουσικὴ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν τοῖς ἐμπροσθεν (σελ. 41—42) εἶδομεν ὅτι κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἡ γρηγοριανὴ μουσικὴ ἐπεκράτησεν ἐφ' ὅλης τῆς Δύσεως,

καὶ ὅτι ἰδρῦθῃ τότε καὶ εἰδικὴ Μουσικὴ Σχολή, ἐν ἣ ἐπιστημονικῶς ἐδιδάσκετο καὶ ἐκαλλιεργεῖτο ἡ μουσικὴ αὕτη. Μεθ' ὅλην ἐν τούτοις τὴν ληφθεῖσαν πρόνοιαν περὶ διατηρήσεως καὶ καλλιέργειας τῆς γρηγοριανῆς μενικῆς, αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑποστῇ πολλὰς ἀλλοιωσεις καὶ διαφθοράς. Ἡ παρὰ μόρφωσις δ' αὐτῆς ἐπειράθη κυρίως ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ διασήμου Charlemagne (Καρόλου τοῦ Μεγάλου), ὅστις μετακαλεσάμενος τοὺς ἀπὸ τῶν γνησίων καὶ ἀρχικῶν κανόνων τῆς ἱερᾶς μουσικῆς τοῦ Γρηγορίου ἀπομακρυνθέντας γάλλους καὶ γερμανοὺς μουσικοῦργους, ἔλεξεν αὐτοῖς τάδε «Πότερον τυγχάνει καθαρώτερον, ἢ πηγὴ ἢ οἱ ἀπὸ ταύτης σχηματισθέντες ρυάκες, οἵτινες ρέουσι μακρὰν αὐτῆς;». Οἱ πάντες δὲν ἐξίστασαν ν' ἀποφανθῶσιν ὅτι καθαρωτέρα εἶναι ἡ πηγὴ. «Λοιπὸν, ὑπέλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἐπανέλθετε εἰς τὴν πηγὴν Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου, διότι βέβαιον εἶναι ὅτι ἀπεμακρύνθητε τῆς ὑπ' αὐτοῦ καθιερωθείσης μουσικῆς τῆς Ἐκκλησίας». Κατὰ τὸν αὐτοκράτορα, ἀληθῶς εὐπαίδευτοὶ ἦσαν μόνον οἱ γινώσκοντες ἀπολύτως ν' ᾄδωσιν· οὐ μόνον δ' ἀπῆται οἱ ἱερεῖς νὰ ᾄδω μουσικοὶ, ἀλλ' εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν εἰς τὰ ἀνάκτορα εἰσόδον παντὶ ἱερεῖ, ἀγνοοῦντι τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν μουσικὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Charlemagne ἀποκατέστησεν ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ γνήσιον γρηγοριανὸν ᾄσμα.

Καὶ πάλιν ὅμως βραδύτερον νέας ὑπέστη ἡ γρηγοριανὴ μουσικὴ παραμορφώσεις καὶ παραφθοράς, καὶ οὕτω πρὸς τῷ γρηγοριανῷ ᾄσματι ἀνεπτύχθη ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Α' μ. Χ. χιλιετηρίδος ἡ τετράφωνος ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Προσθετέον δ' ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἀρμονικὴ αὕτη μουσικὴ εἶναι τὸ πόρισμα συντόνων καὶ ἐνδελεχῶν ἀγώνων γενεῶν ἢ μᾶλλον αἰώνων ὁλοκλήρων, ἀπὸ τῆς ΙΑ' μέχρι τῆς ΙΖ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε αὐτὴ κυρίως ἐφθασεν εἰς πλήρη ἀκμὴν. Εἶχεν ὡς βάσιν τὴν Γρηγοριανὴν μουσικὴν ὡς *Cantum firmum*, αἱ δὲ συνθέσεις αὐτῆς περιοριζόμεναι κυρίως εἰς τὴν φωνητικὴν μουσικὴν ἦσαν πολύφωνοι καὶ ἐξετελοῦντο ὑπὸ μεγάλων χορῶν.¹ Ἀλλὰ σὺν τῷ

1) Ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος ἡ παράστασις τῶν φωνῶν ἐγί-

χρόνω ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἤρξατο προσλαμβάνουσα κοσμικόν πως χαρακτῆρα, παρεκκλίνοντα τοῦ σεμνοῦ καὶ ἐπιδόλλοντος ἤθους τῶν πάσαι ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων, ἰδίᾳ τοῦ λεγομένου Cantus Choralis. Ἡ τοιαύτη τροπὴ συνετάραξε τὰ συντηρητικὰ στοιχεῖα ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ προεκάλεσεν ἀληθῆ ἐξέγερσιν αὐτῶν κατὰ τῆς χρήσεως πάσης πολυφώνου μουσικῆς ἐν τοῖς ναοῖς. Τοῦτο καὶ προὔτάθη ἥδη μεσοῦντος τοῦ 15' αἰῶνος εἰς τὴν τότε συνελθοῦσαν ἐν Τριδέντῳ σύνοδον, τὴν παρὰ Λατίνοις Οἰκουμενικὴν θεωρουμένην, καὶ θὰ ἐγίνετο ἴσως ἀποδεκτὸν, ἐὰν μὴ ἀνεφαίνετο νέος μεταρρυθμιστὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὁ κλεινὸς Πέτρος Λουδοβίκος Παλεστρίνας. Οὗτος συνέθεσε κατ' ἐντολὴν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Συνόδου τρεῖς λειτουργίας, ἐξ ὧν ἡ μία ἰδίᾳ, ἡ λεγομένη missa Marcelli, εἰς ἀνά-

νετο διὰ τοῦ συστήματος τῶν γραμμῶν. Ἐν ἀρχῇ ἐκάστης γραμμῆς ἐτίθεντο τὰ λατινικὰ γράμματα τοῦ Ἀλφαβήτου, πάντα δὲ τὰ σημεῖα τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὸ ὕψος τοῦ γράμματος τοῦτου ἔπρεπε νὰ παριστῶσι τὸν αὐτὸν φθόγγον. Ἐκτοτε ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ γραφὴ ἐθεμελιώθη καὶ τὰ ρωμαϊκὰ γράμματα περιῆλθον μέχρις ἡμῶν ὑπὸ τὸ σχῆμα τῶν Κλειδῶν παραλλαγμένα. Ὁ Guy d'Arezzo (βενεδικτῖνος μοναχὸς τῆς Πομπόζης, γεννηθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν περὶ τὸ 1050) ἐπὶ πέντε ὀριζοντίων γραμμῶν, καλουμένων Γάμματα, ἐσημείωσε πάσας τὰς ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις τῶν φωνῶν διὰ τελειῶν (στιξεων). Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ Γάμμα περιέχει ἐν ὀκτάχορδον, τίθενται ὑπὸ τοῦτο ἢ ἐπὶ τοῦτο ἕτεραι μικραὶ γραμμαὶ ἐπέχουσαι τὸπον γραμμῶν καὶ διαστημάτων, ὥστε νὰ ἀρκέσωσιν εἰς ὅσον βάθος ἢ ὕψος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκταθῶσιν. Ἴνα δὲ γνωσθῇ ἀπὸ τίνος φθόγγου τῆς κλίμακος δεόν νὰ ὀρμηθῇ ἕκαστον ᾄσμα, τίθεται Κλεῖς ἐν τῇ ἀρχῇ ἐπὶ μιᾷς τῶν πέντε τοῦ Γάμμα γραμμῶν· εἶναι δὲ αἱ Κλεῖδες αὗται ἐπτὰ καὶ ἀρχονται τέσσαρες ἐκ τοῦ Do, μία ἐκ τοῦ So', καὶ δύο ἐκ τοῦ Fa. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 15' αἰῶνος ἀνεφάνη ἡ τετράγωνος μουσικὴ γραφὴ, ἡ χρησιμοποιοῦμενη καθ' ἅπαντα τὸν Μεσαίωνα, καὶ νῦν ἔτι ἐν τῇ ἱερᾷ ψαλμωδίᾳ. Ἡ παρασημαντικὴ τοῦ 15' αἰῶνος ἀρχεται προδεγγίζουσα πρὸς τὴν σημερινὴν εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικὴν.

μνησιν τοῦ ὁμωνύμου πάπα, ὅστις ὑπῆρξε προστάτης τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ, καὶ ἵτις ἐκτελεσθεῖσα ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν διὰ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀρχαιοπρεπὲς αὐτῆς ἦθος, ἀλλ' ἐν ταύτῃ καὶ διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτῆς. Ὁ Παλεστρίνας ἔσωσεν οὕτω τὴν τετράφωνον μουσικὴν διὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἐγένετο δὲ ὁ ἰδρυτὴς νέας σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἣν ἐκλείσαν σὺν αὐτῷ καὶ μετ' αὐτὸν καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Ἰταλοὶ μουσουργοὶ, ὧν τὰ ἔργα εἶναι αἰώνια μνημεῖα τῆς τέχνης, ἅτινα ὡς τοιαῦτα δὲν ἀνήκουσιν εἰς μόνην τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' εἶναι κτῆμα ὁλοκλήρου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Ἡ νέα Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῆς Ἰταλίας ἔσχε ροπὴν μεγάλην καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας χώρας τῆς Ἑσπερίας, μάλιστα δ' ἐπὶ τὴν Γερμανίαν, ἥτις ἐκτοτε ἀνέλαβε τὴν ἡγεσίαν, ὡς ἐν τῇ κοσμικῇ μουσικῇ, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ. Εἰς τοῦτο συνεβάλετο τὰ μάλιστα καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις ἐν αὐτῇ. Ὁ Μαρτίνος Λούθηρος (1483), εἰδὼς κάλλιστα ὁποῖαν ἐπιρροὴν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν ἡ μουσικὴ, ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποιοῖσιν αὐτὴν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ, ἐκλαϊκεύων οὕτως εἰπεῖν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους καὶ καθιστῶν τούτους κτῆμα, οὐχὶ πλεον τῶν ἱερέων καὶ τῶν ψαλτῶν, ἀλλ' ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ. Ἐκτοτε ἤρξατο ἀληθὴς ἀμίλλα ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ μεταξὺ τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ τῶν Καθολικῶν, ὡς ἐν παντὶ ἄλλῳ κλάδῳ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, πλὴν τῶν ὕμνων τῶν ψαλλομένων συνήθως ἐπ' ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὁλοκλήρου ἐν συνοδείᾳ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου, ἐκαλλιέργησαν ἰδίᾳ τὴν χορικὴν λεγομένην ψαλμοδίαν, ἔχοντες ἐν τούτῳ πρότυπον τὴν Ἀμβροσιανὴν ψαλμοδίαν, ἀλλ' ἐν τετραφωνίᾳ. Πρὸς τὰ μεγαλύτερα εἶδη τῆς μουσικῆς τῶν Καθολικῶν, ἅτινα ὡς ἐκ τῆς καταργήσεως τῆς κυρίως λειτουργίας παρὰ τοῖς Διαμαρτυρομένοις δὲν ἠδύναντο νὰ καλλιεργήσωσιν οὗτοι, ἀντέταξαν τὰς λεγομένας Cantatas καὶ ἰδίᾳ τὰ Ὁρατόρια, ἐν εἶδος ἐκκλησιαστικῶν

ἐπὼν, ὧν ἡ ὑπόθεσις εἶναι εἰλημμένη συνήθως ἐκ τῆς Παλαιᾶς ἢ Καινῆς Διαθήκης. Ταῦτα ἀπαρτίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ ψαλμωδίας ἀφηνηματικῆς, ἐκ μονωδίας, διωδίας, τριωδίας καὶ ἐκ χορικῶν, συνοδευομένων καὶ τούτων ὑπ' ὀργανικῆς μουσικῆς. Τὰ περιώνυμα Ὁρατόρια τοῦ Σεβαστιανοῦ Βάχ καὶ τῶν μιμητῶν αὐτοῦ Χαϊνδελ, Μεδελσῶνος, Μάξ Βρούχ καὶ ἄλλων μουσουργῶν τῆς Γερμανίας εἶναι ἔργα ὑπὸ ἔποψιν ἐπινοίας, τέχνης καὶ μεγαλοπρεπείας θεωρούμενα ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀνώτερα τῶν συνήθων μελοδραμάτων καὶ πάσης ἄλλης κοσμικῆς μουσικῆς. Ἐν τῇ ἀμίλλῃ ταύτῃ τῶν Διαμαρτυρομένων δὲν καθυστέρησαν καὶ οἱ Καθολικοὶ τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Ἐχουσι νὰ ἐπιδείξωσι καὶ αὐτοὶ καὶ ἄλλα παντοῖα ἔργα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τῶν κυρφαίων μουσουργῶν αὐτῶν τοῦ Βετόβεν, Μόρζαρτ, Χαίτδν, Λίστ, Γκουνῶ, Χερουβίνη, Βέρδη καὶ ἄλλων πολλῶν. Οὕτω ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἔφθασεν εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀκμῆς καὶ τελειότητος, ὑπερτεροῦσα ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις πάσης κοσμικῆς μουσικῆς.

Λεκτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι νῦν ζήτημα ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὑφίσταται καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ρώμης, διότι εἰς τὰς κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα δημοσιευθείσας ἐκδόσεις τῶν γρηγοριανῶν μουσικῶν κειμένων ἐγένοντο ἀλλοιώσεις καὶ παραφθοραὶ, καὶ ἐκ τῶν οὕτω παρηλλαγμένων κειμένων προῆλθον τὰ σήμερον ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐν χρήσει ὄντα. Τὴν τοιαύτην κατάστασιν λαβὼν ὑπ' ὄψιν ὁ νέος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ποντίφηξ Πῖος ὁ Ι', ἐγκρατέστατος ὢν τῆς γνησίας Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, μεθ' ὅλας τὰς συμπαρομαρτούσας τῷ ὑψηλῷ ἀξιώματι αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀσχολίαν, καὶ δὴ κατὰ τὰς ἀπαρχὰς τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν παπικὸν θρόνον, δὲν ἀπηξίωσε ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐκκαθάρσεως τῆς σημερινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀπὸ τῶν ἀλλοιώσεων καὶ τῶν διαφθορῶν, ἃς αὕτη προϊόντος τοῦ χρόνου ὑλέστη, καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ρώμης τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, τὴν Γρηγοριανήν.

Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς παραμορφώσεως καὶ παραφθορᾶς τῆς γρηγοριανῆς μουσικῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀγνοία τῆς σημασίας τῶν μουσικῶν σημάτων ἢ σημαδίων (παρισταμένων ἐν τοῖς κειμένοις εἰς διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων συμπλέγματα, καλούμενα neumes) καὶ ἡ παραγνώρισις τοῦ σκοποῦ αὐτῶν ἐν τῷ ρυθμικῷ ὀργανισμῷ αὐτῆς.

Ἐν τῷ διεξαγομένῳ δὲ ἀγῶνι δὲν ἀποσκοπεῖται μόνον ἡ ἐπιδιόρθωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς γνησίας τοιαύτης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀπέλασις τῆς παρεισαχθείσης εἰς τὴν τετράφωνον μουσικὴν θεατρικῆς μουσικῆς. Ὁ πάπας Πῖος ὁ Ι' συνεργάτην πολύτιμον ἐν τῷ ἔργῳ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς ἱερᾶς μουσικῆς ἔχει τὸν ἀδελφὸν Λαυρέντιον Παρώζην, δεινὸν μύστιν καὶ ἄγαν ζηλωτὴν τῆς γνησίας ἱερᾶς μουσικῆς, διευθυντὴν δὲ ἐν Ρώμῃ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χοροῦ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Σίξτου.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Ε'

ΑΠΟ ΤΟΥ ΚΟΥΚΚΟΥΖΕΛΗ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

(1100 — 1453)

Ἰωάννης Μαΐστωρ ὁ Κουκκουζέλης.

Ὁ ὀνομαστότατος οὗτος μελοποιὸς τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἡ δευτέρα πηγὴ τῆς Μουσικῆς μετὰ τὸν θεῖον Δαμασκηνόν, ὁ καὶ «Μαΐστωρ τῆς Μουσικῆς» ἐπικληθεὶς, ἀποτελεῖ ἰδίαν ἐποχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἱερᾶς τέχνης οὐ μόνον ὡς κατακοσμήσας τὴν ἐκκλησιαστικὴν ψαλμοδιάν διὰ μελισταγῶν ἀσμάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπενεγκὼν τροποποιήσεις τινὰς καὶ μεταβολὰς ἢ προσθαφαίρέσεις ἐν τισι σημείοις τῆς ὑπὸ τοῦ φραστήρος τῆς Δαμασκοῦ καθιερωθείσης συμβολικῆς γραφῆς τῶν μελωδιῶν, ἣν καὶ ἠρμύνευσε διὰ βραχείας ἐρμηνείας, μαρτυρούσης ὅτι ἐν μουσικὸν σημεῖον, ὡς π. χ. τὸ Οὐράνισμα, συνίσταται παρ' αὐτῷ ἐξ 20 ἀπλῶν σημείων. Τῆς παρασημαντικῆς τοῦ Κουκκουζέλη χοῦσις ἐγένετο μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὅτε ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Τραπεζούντιος (1756), κελεύσει τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας, χάριν εὐχερεστερας μεταδόσεως τῆς ψαλμοδίας μετέβαλε τὸ σύστημα τῶν χαρακτήρων, εἰσαγαγὼν ἀπλουστέραν μέθοδον παρασημαντικῆς, χαρακτηῖρας διηλονοῦν μουσικοὺς στοιχειώδεις ἐν μέρει καὶ κατὰ τι διαφόρους τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐν χρήσει, κλίνοντας δὲ ἐπὶ τὸ ἐξηγηματικόν.

Ἐγεννήθη ὁ Ἰωάννης κατὰ τὸν IB' αἰῶνα ' ἐν Δυρραχίῳ τῆς Ἰλλυρίας, ὠνομάσθη δὲ Κουκκουζέλης διότι ἐρωτώμενος τί τρώγει ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορικῇ σχολῇ, εἰς ἣν εἰσήχθη ὀρφανὸς πατὴρ ταις ἐνεργείαις τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ἀπάντα «κουκκία καὶ ζέλια» (χόρτα), ἅτε δι' αὐτῶν τρεφόμενος ἕνεκα τῆς πτωχείας αὐτοῦ.

1) Μουσικολόγος σύγχρονος, κληρικὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἐρειδόμενος εἰς χειρόγραφον τοῦ II' αἰῶνος, φέρον τὴν Δαμασκηναίαν παρασημαντικὴν, γνωμίζει ὅτι ὁ Μαῖστορ Ἰωάννης ὁ Κουκκουζέλης ἦτο μετὰ ἐνέστερος καὶ ἠκμασε κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Ἐκ τοῦ παλαιολογισμοῦ ὅμως τῆς παρασημαντικῆς τοῦ ἐν λόγῳ χειρογράφου πρὸς τὴν τοῦ Κουκκουζέλη, εὐρισκομένην προχείρως εἰς τὰ ἔργα τοῦ μουσικολόγου Γεβάρτ (De cantu sacr. T. 2. VIII n. 2 XII) θὰ πεισθῇ ὁ φερόμενος ἄλλως μουσικοδίφης περὶ τῆς κατ' ὄξιν ψιλῆς διαφορᾶς τῶν δύο συστημάτων τῶν μουσικῶν ἀγκιστροειδῶν σημείων καὶ περὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀπάτης πιθανῶς τοῦ πρώτου ὀρίσαντος τὴν παρασημαντικὴν ἐκείνην ὡς Δαμασκηναίαν. Αὐτὸν λιτότατον ἔργον ἐνταῦθα συνυφαίνοντες χάριν τῶν σπουδαστῶν τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς δὲν μακρογοροῦμεν, ἐπιφυλασσόμεθα δὲ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Λεξικῷ τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων μουσικῶν, ἐνθα καὶ τὰ περὶ Κουκκουζέλη κατὰ πλάτος ἐκτίθενται, νὰ ἱστορήσωμεν τὰ περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἐπιφανεστάτου τούτου μελοποιοῦ ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφων διαφόρων τῆς Ἀνατολῆς βιβλιοθηκῶν, ὡς ἀπὸ τοῦ 1887 καὶ ἐφεξῆς ἐπεσκέψθημεν. Ἀπλῶς δὲ μόνον ἀναγράφομεν ἐνταῦθα τὰ ἐκ τῶν χειρογράφων ἐξηγμένα βραχέα βιογραφικὰ σημειώματα διαφόρων μελωδῶν συγχρονιστῶν τῷ Κουκκουζέλει ἢ μετ' αὐτὸν ἀνθισάντων, ἐξ ὧν βεβαιοῦνται οἱ φιλιώτερες ὅτι ὁ πεφημισμένος μουσικὸς ἠκμασε κατὰ τὸν IB' αἰῶνα. Περὶ τοῦ Γεωργίου Κοντοπετρῆς ἠκμασε κατὰ τὸν IB' αἰῶνα μετὰ τὸν Κουκκουζέλην. Περὶ τοῦ κατὰ τὸν II' αἰῶνα ζήσαντος Ξένου τοῦ Κορώνη ἀπαντῶμεν «Ξένος ὁ Κορώνης, Πρωτοψάλτης τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἀκμάσας μετὰ τὸν Ἰωάννην μαῖστορα Κουκκουζέλην». Περὶ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἰωάννου Κουκκουζέλη Γρηγορίου Κουκκουζέλη ἀπαντῶμεν «Γρηγόριος Κουκκουζέλης ζήσας κατὰ τὸν IB' αἰῶνα». Περὶ τοῦ Ἰωάννου Πλουδιαδηνοῦ ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἀναγινώσκομεν «Πλουδιαδηνὸς ζήσας πρὸ τοῦ μαῖστορος Κουκκουζέλη».

Ὁ Ἰωάννης κλίσιν παιδιόθεν αἰσθανόμενος οὐ μόνον πρὸς τὰ γράμματα ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἱερὰν μουσικὴν, διαπρέπων δὲ καὶ διὰ τὸ ἡδυμελὶφθογγον τῆς φωνῆς αὐτοῦ, προσελήβη καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν Μουσικὴν Σχολὴν, ἀναδειχθεὶς κράτιστος μύστης τῆς θείας τέχνης καὶ ἐφέλκυσας τὴν ἀγάπην τῶν μεγιστάνων τῆς ἐπ' αὐτῆς καὶ τὴν εὐνοίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ὑφ' οὗ διορίζεται ἀρχιμουσικὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν ψαλτῶν. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης, καίπερ ἀπολαύων ἐν τῷ Παλατίῳ πάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ γινώσκων τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος ὅπως εἰσαγάγῃ αὐτὸν εἰς συγγενικὴν συνάφειαν μετὰ τινος τῶν μεγιστάνων, προνοῶν ὅμως μᾶλλον περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἀποφασίζει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Παλάτιον. Ἐπὶ τούτῳ ἀπατᾷ τὸν αὐτοκράτορα καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν γενέθλιον χώραν ὅπως λάβῃ δῆθεν τὴν ἐπὶ τῷ γεννησομένῳ γάμῳ μνητρικὴν συγκατάθεσιν. Ἐκεῖ ἐμέλισε τὴν θρηνωδίαν (μυρολόγι) «Βουλγάραν» καλουμένην, ἣν ἤκουσε κρύφα ἱστάμενος ἐντὸς τῆς οἰκίας παρὰ τῆς θρηνωδούσης μητρὸς αὐτοῦ, πρὸς ἣν φίλοι τοῦ Ἰωάννου ψευδῶς καὶ σκοπίμως ἀνήγγειλαν τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτῆς.

Ἐπανελθὼν ὁ Ἰωάννης εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ πληροφορηθεὶς παρὰ τοῦ ἔνεκα ὑποθέσεων ἐν τῷ Βυζαντίῳ εὐρισκομένου ἡγουμένου τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας τὰ περὶ τοῦ βίου τῶν ἐν Ἀθῷ ἐρημιτῶν, ἀπεφάσισε δραπετεύων νὰ μεταβῇ εἰς Ἀγιον Ὄρος, φέρων μεθ' αὐτοῦ τὴν ράβδον καὶ τὸν χιτῶνα αὐτοῦ. Ἐν τῇ μονῇ τῆς Λαύρας ἐρωτηθεὶς ὁ Ἰωάννης ὑπὸ τοῦ θυρωροῦ τίς ἦν, καὶ τί θέλει, ἀπεκρίθη ὅτι εἶναι ἄνθρωπος χωρικός, ποιμὴν προβάτων καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Ἐπὶ τῇ παρατηρήσει δὲ τοῦ θυρωροῦ περὶ τῆς νεότητος τοῦ ξένου, ὁ Ἰωάννης ταπεινῶς ἀπάντησε τὸ τοῦ Ἱερεμίου «Ἀγαθὸν ἀνδρὶ, ὅταν ἄρῃ ζυγὸν ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ» (Θρῆν. Γ' 27). Ἐν τῇ Λαύρᾳ κείρεται μοναχὸς καὶ διορίζεται ποιμὴν τῶν τράγων τῆς μονῆς. Ἀνεγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου ὡς ἐκ τοῦ ἐξῆς γεγονότος: Ἡμέραν τινὰ ὁ Ἰωάννης καθήμενος καὶ φυλάττων τὸ ποιμνιον αὐτοῦ ἤρξατο ψάλλων· ἐρημίτης δέ τις ἡ-

κουσε τὴν γλυκυτάτην αὐτοῦ φωνὴν καὶ μετ' ἐκπλήξεως παρε-
τήρησεν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ τραγοὶ ἠτένιζον πρὸς τὸν πριμένα αὐτῶν
ὥς ἐκ τοῦ μέλους τῆς ψαλμωδίας αὐτοῦ· ἀναγγέλλει τότε ταῦτα
τῷ ἡγουμένῳ τῆς Λαύρας, ὑφ' οὗ προσκαλεῖται ὁ Ἰωάννης, ἀνα-
γνωρίζεται καὶ ἐπιτιμᾶται ὥς μὴ δηλώσας ἐγκαίρως ὅτι ἦτο ὁ
πεφιλημένος ἡδύφωνος μουσικὸς τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ ἡγούμε-
νος ἀναγγέλλει τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην εἰς τὸν αὐτοκράτορα, συγ-
κατατεθέντα ὅμως νὰ μὴ ἐνοχλήσῃ τὸν δραπετεύσαντα ἐκ τοῦ
Παλατίου ἀγαπητὸν μουσικὸν αὐτοῦ.

Ἐκτοτε ὁ Ἰωάννης ἔζη ἐντὸς κελλίου τινὸς τῆς Λαύρας, τὰς
δὲ Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς ἔψαλεν εἰς τὸν ναὸν μετὰ κατανύξεως
σὺν τοῖς ἄλλοις ἱεροψάλταις. Οἱ κόποι δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ πρὸς τὴν
μελωδίαν ζῆλος ἀντημεῖβθησαν δι' οὐρανόυ ἐπισκέψεως. Κατὰ
τὴν παράδοσιν, ἐν τινι παννυχίδι τῷ σαββάτῳ τῆς Ε' ἐβδομάδος τῶν
Νηστειῶν, ὅτε ψάλλεται ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος, μετὰ τὸ τέλος τοῦ
κανόνος ὁ Ἰωάννης κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ἀγρυπνίας ἀπεκοιμήθη
εἰς τὸ στασίδιον, καὶ ἀφύπνισθεὶς εὗρίσκει ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ
δῶρόν τῆς Θεοτόκου, χρυσοῦν νόμισμα, οὗ τὸ ἥμισυ ἄχρι σή-
μερον εὔρηται παρὰ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ ναῷ τῆς
Λαύρας, τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ ζητηθὲν, λόγῳ εὐλαβείας, ἐστάλη
εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ἐντεῦθεν ὁ Ἰωάννης ὑπερνούησε τὸν πρὸς
τὴν ψαλμωδίαν ζῆλον αὐτοῦ καὶ ἔψαλεν ἐν τῷ ναῷ καθ' ἐκάστην,
παθὼν δὲ τὸν πόδα ὥς ἐκ τῆς συνεχοῦς στάσεως κατὰ τὴν ψαλ-
μωδίαν ἐν τῷ ναῷ, ἐθεραπεύθη ὑπὸ τῆς Θεοτόκου. Ὁ Ἰωάννης
ἐθαιμάζετο ἐπὶ τε τῇ τέχνῃ καὶ γλυκύτητι τῆς φωνῆς καὶ ἐπὶ
τῇ ὡραίᾳ αὐτοῦ μορφῇ. Κατετάχθη ἐν τῷ χορῷ τῶν ἀγίων τῆς
Ἐκκλησίας, γεραιούμενος τῇ 1 Ὀκτωβρίου.

Ὁ Κουκκουζέλης συνέγραψε θεωρητικὸν ἔργον περὶ Μουσικῆς
τέχνης, καὶ βιβλίον διὰ μουσικῶν σημείων περιέχον ἐκκλη-
σιαστικὰ ᾄσματα. Ἐποίησε τὸ λεγόμενον Μέγα Ἴσον τῆς Παπαδι-
κῆς, ὅπερ εὗρισκόμενον εἰς τὰς παλαιὰς Παπαδικὰς μετὶνέχθη
ὑπὸ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου εἰς τὴν ἐαυτοῦ παρασημαντικὴν,
εἰς δὲ τὴν νέαν ὑπὸ τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τοῦ νέου συστήματος.

προσέτι τὸν κυκλικὸν Μίγιστον Τροχὸν τῆς μουσικῆς, ὅστις ἔχει περὶ αὐτὸν ἑτέρους τέσσαρας μικροτέρους Τροχοὺς, ἐξ ὧν οἱ μὲν δύο, ἄνωθεν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, οἱ δὲ δύο κάτωθεν ὁμοίως. Ἐκαστος δὲ τούτων διὰ μαρτυριῶν παριστᾷ τὴν πλαγίαν πτώσιν ἐνὸς ἐκάστου πλαγίου ἤχου πρὸς τὸν ἑαυτοῦ κύριον ἤχον, καὶ ἐνθα παραβάλλει ὁ ποιητὴς τοὺς καθ' ἡμᾶς ὀκτὼ ἤχους μετὰ τῶν ὀκτὼ ἤχων τῶν ἀρχαίων· ἄνωθεν δὲ καὶ κάτωθεν τῶν μικροτέρων Τροχῶν φέρει ὁλογράφως τὰ ὀνόματα τῶν κυρίων καὶ πλαγίων ἤχων, ὥς, Δώριος, Λύδιος, Φρύγιος, Μιξολύδιος, Ὑποδώριος, Ὑπολύδιος, Ὑποφρύγιος, Ὑπομιξολύδιος. Ἐμουσούργησε προσέτι κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους Χερουδικὰ σύντομα καὶ μακρὰ ἔντεχνα, ἐξ ὧν σώζεται ἓν εἰς ἤχον Πλ. Β' (παλατιανόν), ἓν Κοινωνικόν «Αἰνεῖτε» εἰς ἤχον Πλ. Α', καὶ ἓν «Γεύσασθε» εἰς ἤχον Πλ. Α', τὰ μεγάλα καὶ ἔντεχνα Ἀνοιξαντάρια, τὸ ἀργὸν «Μακάριος ἀνὴρ», τὸ εἰς τὴν ὀρτοκλασίαν «Χαῖρε κεχαριτωμένη» κατ' ἀναγραμματισμὸν εἰς ἤχον Α' τετράφωνον, Ἀλληλουάρια εἰς ἤχον Α' καὶ Πλ. Α', τὸ «Ἄνωθεν οἱ Προφῆται», τὴν φήμην «Τὸν δεσπότην καὶ ἀρχιερέα», πολυελέους, δοχὰς, καλῶφωνικοὺς εἰρημοὺς, πᾶσα-πνοάρια καὶ ἄλλα πλεῖστα, ὧν τινὰ εἰσὶν ἐκδεδομένα καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα.

Οἱ ἀπὸ τοῦ IB' μέχρι τοῦ IE' αἰῶνος ὑμνογράφοι καὶ μουσικοί.

Γρηγόριος Κουκκουζέλης, μοναχὸς, δομέστικος τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ἱερᾶς μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἐνθα ἐμόναζε κατὰ τὸν IB' αἰῶνα· ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ ὀνομαστοῦ Ἰωάννου τοῦ Κουκκουζέλη. Ὑπῆρξε μουσικὸς πεφημισμένος.—Γεώργιος Κοντοπετρῆς, δομέστικος, ἀκμάσας κατὰ τὸν IB' αἰῶνα μετὰ

τὸν Κουκκουζέλην. Ἐχει μουσουργήματα πολλὰ εἰς τὸ Στιχηράριον, Μαθηματάριον, Κρατηματάριον καὶ τὴν Παπαδικὴν, μετενεχθέντα καὶ εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει παρασημαντικὴν καὶ ἐκδοθέντα εἰς διαφόρους Μουσικὰς Ἀνθολογίας.—Ξένος ὁ Κορώνης, ἐκ Κορώνης τῆς Πελοποννήσου καταγόμενος, Πρωτοψάλτης τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἀκμάσας μετὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Κουκκουζέλην. Ὁ ἐξοχος οὗτος μουσικὸς εἶχε καὶ ἀδελφὸν μουσικὸν τὸν Ἀγάθωνα, ποιήσαντα μαθήματα εἰς τὴν Παπαδικὴν, καὶ υἱὸν μουσικὸν τὸν Μανουὴλ, μελίσαντα μαθήματα εὕρισκόμενα εἰς τὸ Μαθηματάριον. Ξένος ὁ Κορώνης, συνέγραψε περὶ Μουσικῆς Ἐγχειρίδιον, εἰς ὃ πραγματεύεται περὶ ἤχων, περὶ φθορῶν κτλ. ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτερος πάντων τῶν θεματογράφων τοῦ Μαθηματαρίου εἰδους τῶν ἀναγραμματισμῶν καὶ τοῦ Κρατηματαρίου. Ἐμέλισε τὸ εἰς ἦχον Β' «Δύναμις» μετὰ τοῦ κρατήματος, τὸ «Ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ» τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, καὶ τὸ «Ἐπὶ σοὶ χαίρει» εἰς ἦχον Πλ. Δ', καὶ ἄλλα τινά.—Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος (1150), συνέγραψεν ἐρμηνείαν εἰς τοὺς ἱεροὺς Κανόνας Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ περὶ τὴν ποίησιν καὶ μουσικὴν ἔμπειρος.—Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος (1170), συνέγραψε περὶ μουσικῆς προσφῳδίας, ἠρμύνευσεν δὲ καὶ τὸν εἰς τὴν Πεντηκοστὴν ἱαμβικὸν κανόνα τοῦ Δαμασκηνοῦ.—Θεόδωρος Βαλαμῶν, ὁ τῷ 1190 πατριάρχης Ἀντιοχείας, καὶ ἐν τοῖς μελωδοῖς ἀριθμούμενος.—Χριστόφορος ὁ πατρίκιος καὶ ἐξ ἀπορρήτων τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς, ἤκμασε κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ποιήσας κανόνας, προσόμοια εἰς διαφόρους ἀγίους καὶ ἄλλα ἱερὰ ᾠσματα.—Θεόκτιστος μοναχὸς, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα καὶ τακτοποιήσας τὰ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Ἐγραψε Μηναιᾶ, τὰ ὅποια εἶναι γεγραμμένα διὰ μουσικῶν σημείων, ἐποίησε δὲ καὶ διάφορα στιχηρά.—Ἰωάννης Βατάτζης, αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (1222), ἐποίησε πολυελέους καὶ δοξολογίας.—Νικηφόρος Βλεμμίδης (1198—1272), σοφὸς μοναχὸς, ἀριθμούμενος ἐν τοῖς μελωδοῖς τῆς Ἐκκλησίας.—Γερμα-

νός ὁ νέος, πατριάρχης Κων)πόλεως (1222), ἐποίησεν ᾠσματα ἰδιόμελα καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ια' Ὁκτωβρίου.---Θεόδωρος Λάσκαρις αὐτοκράτωρ Νικαίας (1255—1269). Ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς ἀπόβλητος ὢν τοῦ θρόνου ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, καὶ στενάζων ἐν Νικαίᾳ ἐποίησε τὸν πρὸς τὴν Θεοτόκον ἐξαίρετον παρακλητικὸν κανόνα εἰς ἥχον Πλ. Δ' πρὸς τὸ «Ἀρματηλάτην Φαραῶ», ψαλλόμενον κατὰ τὴν δεκαπενθήμερον τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου νηστείαν καὶ συμπεριληφθέντα ἐν τῇ Παρακλητικῇ. Τοῦ ἐστεμμένου μελωδοῦ σώζεται καὶ ἕτερος κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκον. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται καὶ Κοινωνικά καὶ μαθήματα τοῦ Κρατηματαρίου.— Ἀθανάσιος ὁ νέος, πατριάρχης Κων)πόλεως, ἀριθμεῖται ἐν τοῖς Θεοτοκαριογράφοις τῆς Ἐκκλησίας, ποιήσας κανόνας παρακλητικούς εἰς τὴν Θεοτόκον. — Γιώδάσκος ὁ Βλάχος, ἀριστος μελοποιὸς, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Ἐμέλισε διάφορα ᾠσματα καὶ ἰδίᾳ Δοξολογίας, ἐξ ὧν διακρίνεται ἡ εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ πανηγυρικὴ καὶ χαρμόσυνος εἰς ἥχον Δ' μετὰ δύο ᾠσματικῶν εἰς τὸν αὐτὸν ἥχον (ὢν τὸ μὲν ἐκτενέστερον, τὸ δὲ συντομώτερον), μετενεχθέντων παρὰ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου εἰς τὴν παρασημαντικὴν αὐτοῦ, παρὰ δὲ Γρηγορίου τοῦ Πρωτοψάλτου καὶ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος εἰς τὴν σήμερον ἐν χρήσει, ψαλλομένων δὲ καὶ νῦν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν Γ' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν.—Γρηγόριος Σιναΐτης μοναχός, τελευτήσας τῷ 1310. Ἐποίησε τροπάρια καὶ κανόνας.—Ἰσίδωρος Βουχνηρᾶς, πατριάρχης Κων)πόλεως, ἐτελεύτησε τῷ 1349. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται κανόνες καὶ ὕμνοι Ἀκάθιστοι εἰς ἀγίους κτλ.—Νικηφόρος Καβάσιλας (1350), ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, συνέγραψε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ «Ἑρμνεΐαν τῆς θείας λειτουργίας», ἐν ἣ καὶ περὶ τῶν ἱερῶν ψαλμωδιῶν. — Νικηφόρος Κάλλιστος, ἱερεὺς τοῦ ναοῦ τῆς ἀγίας Σοφίας, ἀνὴρ πολυμαθὴς, γόνιμος ὕμνογράφος καὶ ᾠματογράφος, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἐποίησεν ἀκολουθίαν εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ συναξάριον περὶ τῆς ἑορτῆς,

ἀκολουθίαν τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, κανόνα εἰς τὴν Θεοτόκον, διάφορα ῥηματικὰ προϊόντα, τροπάρια, συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ Τριωδίου, σύνοψιν Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, σύνοψιν Τριωδίου ἀκριβεστάτην, ἐρμηνείαν τῶν Ἀναβαθμῶν τῶν ὁκτῶ ἤχων καὶ πολλὰ ἄλλα ἔργα.—Μανουὴλ Βρυέννιος (1320), ὁ ἐξοχώτερος τῶν μουσικῶν θεωρητικῶν διδασκάλων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, συγγράψας ἀξιόλογον περὶ Μουσικῆς σύγγραμμα, ἐν ᾧ πραγματεύεται περὶ τῆς ποιότητος, περὶ τῶν ὁκτῶ ἤχων, περὶ φθόγγων, περὶ τῶν κοινῶν τετραχόρδων τῶν ἀρχαίων μεθ' ἐνὸς σφαιρικοῦ σχεδίου κατὰ τὸ σχῆμα τῆς διαπασῶν καὶ τῆς δις διαπασῶν, καὶ συνεχομένου μεθ' ἐνὸς πυθαγορικοῦ πίνακος, ἐφ' οὗ δεικνύονται τὰ ὀνόματα τῶν χορδῶν καὶ αἱ κατὰ κλάδον διαιρέσεις τῶν ἤχων. Ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου καρπούμεθα ὠφέλειάν τινα περὶ τῆς μουσικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, διότι πολλὰ ἠρανίσαστο ὁ Βρυέννιος ἐκ τῶν Ἀλεξανδρινῶν μουσικῶν, ἰδίως ἐκ τοῦ Εὐκλείδου καὶ Ἀριστείδου, Πτολεμαίου καὶ ἄλλων, παρενείρει δὲ καὶ οὐκ ὀλίγα ἴδια περὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ μελοποιῶν, τὰ πλεῖστα ὅμως σκοτεινὰ καὶ ἀσαφῆ, συμπεπιλημένα μάλιστα μετὰ δυσκαταλήπτων μαθηματικῶν ἀκριβολογιῶν. Ἐν γένει ὁ Βρυέννιος ἐγένετο ἡ κυρία ἀφορμὴ τῶν περὶ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς γενομένων ἐρευνῶν, αἵτινες πρῶτιστα καὶ μάλιστα ἀποβλέπουσι πρὸς τὴν διευκρίνησιν τῶν διαφόρων ἱστορικῶν ἀλλοιώσεων τῆς ἀρχαίας, τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.—Θεόδωπος Φιλαδέλφειας μνητροπολίτης γενόμενος τῷ 1310, ἐποίησε κατανυκτικοὺς ὕμνους, ἐν οἷς καὶ κανόνας.—Γρηγόριος Παλαμᾶς μνητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἀναδειχθεὶς τῷ 1347, συναριθμεῖται ἐν τοῖς ῥηματογράφοις τῆς Ἐκκλησίας.—Φιλόθεος Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης (1354), ἀνὴρ διάσημος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ὑμνογραφικῇ δεξιότητι, ποιήσας ῥηματικὰς ἀκολουθίας εἰς διαφόρους ἀγίους, κανόνας, τροπάρια, στιχηρὰ καὶ ἀκαθίστους ὕμνους, καὶ ἄλλα.—Λέων Βάρταλης ὁ καὶ Μαγίστωρ ἐπωνυμούμενος, ἀνθύπα-

τος, πατρίκιος ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου. Συνέγραψε πόνημα περὶ Τροπαρίων, ἐποίησε δὲ καὶ διάφορα δοξαστικά.—Θεόδουλος Θηκαράς, ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου ὑπῆρξε μάγιστρος καὶ ῥήτωρ τῆς αὐλῆς, φημιζόμενος ὡς μουσικὸς καὶ ὑμνογράφος. Ἐποίησε διαφόρους ὕμνους καὶ στιχηρὰ, μαθήματα τῆς Παπαδικῆς καὶ τοῦ Στιχηραρίου, ἔγραψεν Ὡρολόγιον περιέχον ὕμνους καὶ εὐχὰς διαφόρων Πατέρων καὶ Θεοτοκάριον περιλαμβάνον παρακλητικούς κανόνας διαφόρων ὑμνωδῶν. — Μανουὴλ Παλαιολόγος ὁ αὐτοκράτωρ (1391—1425), ἐποίησεν ᾠσματα ἐκκλησιαστικά. — Συμεὼν Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος ἀναδειχθεὶς τῷ 1410, τιμῆσας τὴν μνήμην ἀγίων δι' ἱερῶν ὕμνων. — Ἰωάννης Κλαδάς, λαμπαδάριος τῆς Ἀγίας Σοφίας, θεωρούμενος μετὰ τὸν Δαμασκηνὸν καὶ Κουκκουζέλην «ἡ τρίτη πηγὴ τῆς Μουσικῆς», ἀνὴρ λογιώτατος καὶ μουσικώτατος. Ἐγραψε περὶ Μουσικῆς, πραγματευσάμενος περὶ μετροφωνίας, μουσικῶν σημείων κτλ., ἐμελοποίησε τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον κατὰ μίμνησιν τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀκμασάντων ἐξόχων μελωδῶν, ἐποίησε διάφορα ᾠσματα, Ἀνοιξαντάρια μεγάλα, μαθήματα τοῦ Μαθηματαρίου εἶδους τῶν ἀναγραμματισμῶν, Χερουδικὰ ἐκτεταμένα ὁκτώ, ἰσάριθμα Κοινωνικά τῶν Κυριακῶν «Αἰνεῖτε», τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν «Γεύσασθε» τῆς λειτουργίας τῶν Προφησιασμένων, τὸ νεκρώσιμον μέγα ᾠσμα «Ἄγιος ὁ Θεός» καὶ τὸ «Τὴν γὰρ σὴν μήτραν», ἅτινα μετνέχθησαν εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει παρασημαντικὴν, καὶ τινὰ ἐξ αὐτῶν τύποις ἐξεδόθησαν.—Συνέσιος ἀγιορεΐτης μοναχός, ζήσας πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἐποίησε μαθήματα ἀνήκοντα εἰς τὸ Παπαδικὸν μέρος. — Μάρκος Εὐγενικός ὁ Ἐφέσου μητροπολίτης, ἥκμασε κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, τελευτήσας τῷ 1451, ἐκ τῶν διασήμων ᾠματογράφων τῆς Ἐκκλησίας, ποιήσας μαθήματα εἰς τὴν Παπαδικὴν καὶ τὸ Κρατηματάριον, ᾠματικούς κανόνας καὶ στιχηρὰ, ἐρμηνεύσας δὲ καὶ τοὺς ὕμνους τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ. — Θεόδωρος Ἀγαλλιανός, Βυζάντιος τὴν πατρίδα, ἥκμασεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου καὶ Κωνσταντίνου

τῶν Παλαιολόγων, ἔζη δὲ τῷ 1453. Ὑπῆρξε δόκιμος ὑμνογράφος καὶ περὶ τὴν μουσικὴν ἐμπειρότατος, γράψας μάλιστα καὶ περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς. Οὐκ ὀλίγα μουσουργήματα ἐμέλισε, μετενεχθέντα ἐκ τῆς ἀρχαίας παρασημαντικῆς εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει.—Γεράσιμος Χαλκόπουλος, μοναχὸς καὶ Δομέστικος ἐν Ἀθῶ, σύγχρονος δὲ Θεοδώρου τοῦ Ἀγαλλιανοῦ. Ὑπῆρξε μαθητὴς Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου, μελίσας ᾠσματα εἰς τὸ Παπαδικὸν μέλος.

μουσικὴν, συμβιβαζομένην κατὰ πάντα πρὸς τὸ σεμνὸν καὶ ἱεροπρεπὲς τῆς θείας λατρείας, ἐδανείσθη ξένην μουσικὴν (δύσκολον εἰς τὴν ἐκμάθησιν διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ρυθμῶν ἐν ταῖς μελωδίαις, καὶ τὴν χρῆσιν τῆς χειρονομίας, καὶ ὡς στερουμένην ἰδίου γραπτοῦ μουσικοῦ συστήματος). ἀφοῦ καὶ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν τῶν κρατούντων ἠγνόουν ἔτι οἱ ἐντεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου καὶ οἱ κάτοικοι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἀφοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας γνωρίζομεν ὅτι οἱ κατακτηταὶ παρέλαβον παρὰ τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῷ Βυζαντίῳ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τὸν πολιτισμὸν τῶν Βυζαντινῶν, τὴν μαγειρικὴν καὶ πᾶσαν τὴν ἐθιμοτυπίαν αὐτῶν. Οἱ θεωροῦντες τὴν μετὰ τὴν ἄλωσιν μουσικὴν ἡμῶν Τουρκοαραβοπερσικὴν ὡς ἐκ τῆς χρήσεως ἐν αὐτῇ λέξεων τινῶν ὡς Ἀτζέμια, Νισαμπούρια, Χισσάρια, Μουστάρια, Μπεστενγκιάρια, ἃς ἐδανείσθησαν οἱ κατὰ καιροὺς μουσικοδιδασκαλοὶ ἐκ τῆς κρατούσης ἐν Βυζαντίῳ γλώσσης πρὸς σαφεστέραν ἐρμηνείαν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτῶν τῶν διαφόρων μουσικῶν ὄρων, ἀμὰ

1) Εἶναι εἶδη τῶν μελῶν καὶ συγκαταριθμοῦνται εἰς τὰς λεγομένας Χορὰς ἢ Κλάδους τῶν ἤχων· ἀναμφιβόλως δὲ εἶναι οἱ τὸ πάλαι λεγόμενοι Ὑπερδῶριοι τρόποι, Ὑπερλύδιοι, Ὑπερφρύγιοι, Ὑπερμιξολύδιοι, καὶ τὰ ὁμοία. Τὸ μακάμ Ἀτζέμ (=μέλος Περσικόν) εἶναι ὁ Ἐναρμόνιος Βαρὺς, ἔχων ὕψεδιν εἰς τὸν Ζω καὶ εἰς τὸν Βου· Κλάδος ἢ Χορὰ τοῦ Βαρέως ἤχου, ἐρμηνεύεται δὲ μέλος Χλιδανὸν ἢ γαλήνιον καὶ ἡδυπαθές.—Τὸ Νισαμπούρ, ἐκ τῆς πόλεως Νισαμπούρ τῆς περσικῆς ἐπαρχίας τοῦ Χορασάν, ἢ ἐκ τοῦ ὀνόματος διωσήμεου τινὸς σχολιαστοῦ τοῦ Κορανίου. Ἦχος Δ', ἔχων ὕψεδιν εἰς τὸν Ζω καὶ διεδιν εἰς τὸν Γα καὶ Βου.—Τὸ Χισσάρ (Φρύγιον), ἴσως ἐκ τοῦ Καρὰ Χισσάρ, πόλεως τῆς Φρυγίας· Ἦχος Πλ. Α' μὲ ὕψεδιν εἰς τὸν Ζω καὶ διεδιν εἰς τὸν Δι· Κλάδος ἢ Χορὰ τοῦ Πλ. Α'.—Τὸ Μουστάρ (=μέλος δάνειον), λέξις περσικὴ, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἡμέτερον χρωματικὸν Βου. Ἔχει τὸν Δι Γα τεταρτημόριον, τὸν Γα Βου μείζονα καὶ τριτημόριον καὶ τὸν Βου Πα αὐθις τεταρτημόριον· Κλάδος ἢ Χορὰ.—Τὸ Μπεστενγκιάρ, λέξις περσικὴ, ἐκ τοῦ μπεστὲ (χρῶμα) καὶ νγκιάρ (ὠραιότης) = μέλος συνδεδεμένον. Εἶναι ὁ παρ' ἡμῖν τετράφωνος Βαρὺς· Κλάδος ἢ Χορὰ.

θειαν παχυλωτάτην καταπροδίδουσι, διότι, φαίνεται, οὔτε τὰς ἀναλόγους ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας ἐπὶ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ἐποίησαν, οὔτε τὸ μουσικὸν σύστημα ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ ἐμελέτησαν. Ἡ ἡμετέρα δὲ Ἐκκλησία ὡς διέσωσε τὴν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν γλῶσσαν, οὕτω διέσωσε μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τὴν μουσικὴν τοῦ Ἔθνους, τὴν ἀναποσπάστως συνδεδεμένην μετὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐθνικότητος ἡμῶν, μεταδιδουμένην δὲ διὰ τῆς διαδοχικῆς ἀκροάσεως καὶ τῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδόσεως. Καὶ ὡς ἡ γλῶσσα ἀμαυρωθεῖσά πως ἀναγνωρίζεται ὡς γνησία ἑλληνικὴ κατ' οὐσίαν, οὕτω καὶ ἡ μουσικὴ ἀναγνωρίζεται ἔχουσα ἑλληνικὴν μορφήν, ὑποκρυπτομένην ὑπὸ τὸν βυζαντινὸν μανδύαν. Ἠλλοιώθη ὅμως ἡ μουσικὴ ἐν μέρει μόνον ἐν τοῖς ἀρχαίοις Παπαδικοῖς μέλεσι, προσλαβοῦσα σμικρὰ μελικὰ μόρια ἐκ τοῦ ὀθνείου κονιορτοῦ, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν τοῖς Εἰρμολογικοῖς καὶ Στιχηρικοῖς, διότι αἱ μελωδίαὶ αὐτῶν οὔτε ν' ἀλλοιωθῶσι δύνανται οὔτε νὰ μεταβληθῶσιν, ἅτε οὔσαι μεμελισμένοι κατὰ προσόμοιον τρόπον, καὶ ὧν τὸ μουσικὸν διάγραμμα ἐγένετο ἐπὶ ἑνὸς Τροπαρίου, ἵνα κατὰ τὸν ρυθμὸν αὐτοῦ καὶ τὸ μέλος ψαλῶσι πολλὰ ἄλλα τροπάρια. Ὡστε ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ μέχρι σήμερον διασωζομένη Ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν Μουσικὴ μεθ' ὅσας καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπέστη μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι δὲν μετέβαλε τὰς ἀρχαίας βάσεις καὶ τὸν οὐσιώδη χαρακτῆρα αὐτῆς, δὲν ἀπώλεσε τὴν ἀρχαίαν μορφήν αὐτῆς καὶ σύστασιν, ἀλλὰ διεσώθη ἡμῖν ὡς παρέλαβον αὐτὴν ἀρχῆθεν οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ ὅτι εἶναι συνέχεια τῆς βυζαντινῆς καὶ θυγάτηρ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, ὡς μαρτυρεῖ τοῦτο ἀρκούντως καὶ ἡ δημώδης ἐθνικὴ ἡμῶν μουσικὴ, ἥτις ἀπὸ στόματος εἰς στόμα παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν μέχρις ἐσχάτων διατηρηθεῖσα ὡς ἐθνικόν τι κληροδότιμα, φέρει πασιφανῶς πάντα τοὺς χαρακτῆρας γνησίας πρὸς τὴν ἱερὰν μουσικὴν ἀδελφῆς, ἥτοι τὴν αὐτὴν πρὸς τὰς σωζομένας ἐκκλησιαστικὰς ὑμνωδίας κλίμακα, τοὺς αὐτοὺς ἦχους, τὰ αὐτὰ συστήματα καὶ τὰ αὐτὰ γένη. Ἄλλοις λόγοις, διεσώθη ἡμῖν διὰ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν

ἀκμασάντων ἱεροφαντῶν τῆς ἱερᾶς τέχνης ὁ κρίκος τῆς συνδεύ-
σης ἡμᾶς ἀλύσεως πρὸς τοὺς βυζαντινοὺς μουσουργοίς.

**Οἱ ἀπὸ τοῦ ΙΕ' μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος
ὑμνογράφοι καὶ μουσικοί.**

Ἐκ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐπὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων ἔκ τε τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἀνδρῶν, οἱ ἐξῆς καὶ τὴν ἱερὰν μουσικὴν ἐκαλλιέργησαν καὶ πολλὰ ἐμέλισαν. Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ὁ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀνελθὼν πρῶτος τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως· Κωνσταντῖνος Λάσκαρις ὁ Πωγωνιάτης, διδάξας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ μελίσας διάφορα ᾠσματα· Ἀθανάσιος Ραψακίτας ἢ Ραψακιώτης ἀκμάσας μικρὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐμέλισε τοὺς ὕμνους τῆς λειτουργίας τοῦ Μ. Βασιλείου «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ», «Ἀμὴν», «Σὲ ὑμνοῦμεν», «Τὴν γὰρ σὴν μήτραν» (εἰς ἦχον Α' τετραφώνον), Κοινωνικὰ καὶ ἑντεχνον πολυέλεον· Νικόλαος Μαλαξὸς, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ποιήσας στιχηρὰ, δοξαστικά, τροπάρια, μεγαλυνάρια καὶ ᾠσματικοὺς κανόνας· Ἰουστινὸς Δεκάδυσος (1520) ὁ ἐκ Κερκύρας, ποιήσας κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ Ἀκολουθίας ἁγίων· Γρηγόριος Σαβδαίτης, ζήσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣ' αἰῶνος, μελίσας διάφορα ἔργα, ἐν οἷς καὶ Πασαπνοάριον τοῦ Ὁρθρου ἀργὸν εἰς ἦχον Δ' καλλωπισθὲν ἀκολουθῶς ὑπὸ Γερμανοῦ τοῦ Νέων Πατρῶν· Μανουὴλ ὁ Χαρτοφύλαξ καὶ Μέγας Ρήτωρ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τῆς ΙΣ' ἑκατονταετηρίδος, ποιήσας στιχηρὰ, κανόνας εἰς ἁγίους καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον, μουσουργήματα εἰς τὴν Παπαδικὴν καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα· Γρηγόριος

Μαλαξὸς, ἀκμάσας κατὰ τὸν 15' αἰῶνα καὶ γράψας κανόνα εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα· Παχώμιος Ρουσάνος ὁ καὶ Ρακενδύτης, μοναχὸς (1470—1553), ἐποίησε κανόνας, ἀκολουθίας ἁγίων, ἐφιλοπόνησε δὲ καὶ Ἑρμηνείαν σύντομον εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν·¹ Μάξιμος Μαργουίνιος (1530) ἐπίσκοπος Κυθήρων, δόκιμος ὕμνογράφος· Ἱερεμίας ὁ Τρανὸς (1535) πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐγκρατὴς τῆς Μουσικῆς· Γαβριὴλ Σευῆρος (1541—1616) ἐφημέριος τῶν ἐν Βενετία ὀρθοδόξων, οὓς ἐποίμανε καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον Φιλαδελφείας, κάτοχος τῆς μουσικῆς· Μελέτιος Πηγᾶς (1549—1601), ἐγκρατέστατος τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς· Ἀθανάσιος Τορνόβου ἀρχιεπίσκοπος καὶ εἴτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, μελίσσας Χερουδικὰ, Κοινωνικὰ καὶ πολυχρονισμοὺς, ἀκμάσας δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ 15' αἰῶνος· Ἱερεμίας ὁ Χαλκηδόνης μητροπολίτης, ἀκμάσας τὸν 15' αἰῶνα, καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀντώνιος ὁ Μ. Οἰκονόμος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, οὗ τὰ Χερουδικὰ ἐδημοσιεύθησαν· Θεοφάνης Καρύκης Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1595), δόκιμος μύστης τῶν κανόνων τῆς μελοποιίας, μελίσσας διάφορα μουσικοῦργήματα εἰς τὸ Παπαδικὸν μέλος· Ἀρσένιος ὁ Μικρὸς, ἱερομόναχος, μαθητὴς Ἱερεμίου τοῦ Χαλκηδόνης, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ 15' αἰῶνος πρὸ τοῦ νέου Χρυσάφου καὶ τοῦ Βαλασίου, μελοποιὸς ἀριστος, μελωδίσσας Καλοφωνικοὺς Εἴρημους πρὸς εὐθυμίαν καὶ ἄλλα ἀργὰ μαθήματα· Νεκτᾶριος Ἱεροσολύμων πατριάρχης (1602—1676), ἐγκρατὴς τῆς μουσικῆς· Δοσίθεος Ἱεροσολύμων (1669), διάδοχος τοῦ Νεκταρίου, κάτοχος τῆς μουσικῆς· Χρυσάνθος

1) Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τῷ 1893 ἐκ κώδικος τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ὑπὸ Παναγιώτου Γριτσάνη ἐν τῇ «Νέᾳ ἡμέρᾳ», ἀριθ. 973 (1961). Ὁ κ. Κ. Α. Ψάχος ἐδημοσίευσε τὴν μελέτην ταύτην ὡς ἀνέκδοτον κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1903 ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις μουσικῇ ἐφημερίδι «Φόρμυγι» (Ἔτος Β' ἀρ. 8 καὶ 9) ἀντιγράφας ταύτην ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 1000 μουσικοῦ χειρογράφου τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἰδίων.

Νοταρᾶς, πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἀποβιώσας τῷ 1730, περὶ δὲ τὴν μουσικὴν τέχνην ἐντρίβης· Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1627—1709) ὁ ἐξ Ἀπορρήτων, Μ. Λογοθέτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ Μ. Διερμηνεὺς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἀνὴρ σοφώτατος καὶ ὀνομαστότατος, σχολαρχήσας τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς καὶ ἐν τοῖς μουσικοῖς ἀριθμούμενος· Γεράσιμος Ἀλεξανδρείας πατριάρχης (1623—1643), συγγράψας διάφορα συγγράμματα καὶ ποιήσας ᾠσματικούς κανόνas, ιδιόμελα καὶ στιχηρὰ εἰς τοὺς πατριάρχας Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον καὶ Κύριλλον· Μελχισεδέκ Ραιδεστοῦ ἐπίσκοπος, ἀκμάσας τὸν ΙΖ' αἰῶνα, μελίσας πολλὰ ἀργὰ μαθήματα· Γερμανὸς Νέων Πατρῶν ἀρχιεπίσκοπος, ἐξοχος μελοποιὸς, ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, σύγχρονος Μανουὴλ Χρυσάφου τοῦ νέου καὶ μαθητῆς Γεωργίου Ραιδεστινοῦ, Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας, συγγράψας Ἀργὸν Στιχηράριον, Χερουδικὰ καὶ ἄλλα ᾠσματα, μετενεχθέντα ἐκ τῆς ἀρχαίας παρασημαντικῆς εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει ὑπὸ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ποιήσας δὲ καὶ μελίσας καὶ τὸ λαμπρὸν κατὰ τε τὸ γράμμα καὶ τὸ μέλος ἐπικήδειον ᾠσμα τοῦ Ἐπιταφίου «Τὸν ἥλιον κρύψαντα» πρὸς ἦχον Πλ. Α', διακρινόμενον ἰδίᾳ διὰ τὸ θρηνώδες καὶ φιλοικτίρμον ἦθος αὐτοῦ. Βαλάσιος ἱερεὺς καὶ Νομοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἀνὴρ μουσικώτατος, σύγχρονος Μανουὴλ τοῦ νέου Χρυσάφου καὶ μαθητῆς Γερμανοῦ τοῦ Νέων Πατρῶν, συγγράψας Ἀργὸν Εἰρμολόγιον (συντιμηθὲν κατόπιν ὑπὸ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου) καὶ Σύντομον, μελίσας πολυελέους, πολυχρονισμούς, τὰς καταβάσις τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἐορτῶν καὶ τὰς τῶν ἀγίων Παθῶν μεθ' ὧν τῶν στίχων τῶν κανόνων, δοξολογίας, καλοφωνικούς εἰρμούς, χερουδικὰ καὶ κοινωνικὰ κατὰ τοὺς ὁκτῶ ἦχους καὶ ἄλλα διάφορα μαθήματα· Ἀθανάσιος Πατελάριος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ποιητῆς Καλοφωνικῶν Εἰρμῶν, μαθητῆς ἐν τῇ μουσικῇ Βαλασίου ἱερέως, γεννηθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος· Ἰωακεῖμ Βιζύνης ἀρχιεπίσκοπος, μαθητῆς γενόμενος

Βαλασίου τοῦ ἱερέως καὶ μελίσας χερουδικὰ καὶ κοινωνικὰ τῶν Κυριακῶν καὶ ἄλλα τινὰ μουσουργήματα· Παρθένιος ὁ ἐκ τῆς νήσου Μήλου, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, εἰδήμων οὐ μόνον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς, μελίσας δὲ καὶ δοξολογίας· Μελέτιος Ἀθηνῶν μητροπολίτης (1661—1714) ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, ἀνὴρ εὐρυμαθὴς καὶ περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς μουσικὴν ἀσχοληθεὶς· Ἡλίας Μηνιάτης (1669—1714) ὁ ἐκ Κεφαλληνίας, ἐπιφανέστατος ἱεροκέρυξ, καταλιπὼν ἡμῖν τοὺς μελισταγεῖς αὐτοῦ λόγους καὶ ἄλλα σοφὰ ἔργα, διακριθεὶς καὶ ὡς μουσικός· Δημήτριος Καντεμύρης, γεννηθεὶς τῷ 1673 ἐν Κριμαίᾳ καὶ ἀποθανὼν πεντηκοντούτης τῆς Βλαχίας· ἀνὴρ εὐρυμαθὴς, πολὺγλωττος, ἐγκρατέστατος τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς ὡς καὶ τῆς ἀραβοπερσικῆς, χειριζόμενος δὲ τὸν ἀραβικὸν πλαγίανλον (νέϊ) καὶ τὴν πανδουρίδα· συνέγραψε πραγματείαν περὶ Μουσικῆς ἑλληνιστὶ καὶ ἀραβοπερσιστὶ, ἐν ἣ πραγματεύεται περὶ τῶν διαφόρων συστημάτων τῆς ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἡ εὔρεσις τοῦ ρυθμοῦ τοῦ καλουμένου τουρκιστὶ «ζάρ μπεῖν» (κύβος ἡγεμόνος)· Κοσμάς Ἰβηρίτης ὁ Μακεδὼν, ὑπῆρξε Δομέστικος τῆς Ἀθωνιάδος μονῆς τῶν Ἰδύρων, κράτιστος μουσικός, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ μελίσας τὰς Καταβάσις τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ ἄλλα μαθήματα· Εὐγένιος Βούλγαρις (1716—1806) ὁ ἐκ Κερκύρας, ἀνὴρ σοφώτατος καὶ τῆς μουσικῆς ἐγκρατής, γράψας καὶ πραγματείαν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς· Νικηφόρος Θεοτόκης (1736—1800), ὁ τοῦ Βουλγά-

1) Ἡ κυρίως ἐπιγραφή τῆς πραγματείας ταύτης ἔχει οὕτως· «Ἄνδρι ὑπερεξοχωτάτῳ, τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ ἐπιφανεστάτῳ τῶν ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ Πετρουπόλεως μεγιστάνων κυρίῳ κυρίῳ Συμεὼν Κυρίλλοβιτς Ναρισκίνῳ — — — Εὐγένιος ἱεροδιάκονος ὁ Βούλγαρις, αἰτησάμενός ὡς ἐπὶ ἐκδοθησομένην περὶ μουσικῆς βιβλίῳ ἐν εἰδει προαφηνγήσεως τοῖς ἀναγινώσκουσι σχεδιάσμα». Συνετάχθη τῷ 1772, ἐξεδόθη δὲ ὑπὸ Ι.

ρεως ὁμοπάτριος καὶ στενὸς φίλος καὶ τούτου διάδοχος εἰς τὴν ἐν Ρωσσίᾳ ἐπισκοπὴν Χερσῶνος καὶ Σλαβηνίου, ἀνὴρ σοφώτατος καὶ πολυγραφώτατος, κάτοχος τῆς μουσικῆς καὶ ἐγκρατῆς πολλῶν γλωσσῶν· Ἀγάπιος ἱερομόναχος ἐκ Μεσολογγίου, ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, προεστὼς τῆς ἐν Γαλατῇ ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Νικολαίου, ἀνὴρ μεγαλόφωνος καὶ μουσικός· Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, Πελοποννήσιος, ἀκμάσας κατὰ τὸ 1760, ἀνὴρ σοφὸς καὶ πρῶτος καθηγητὴς ὑπάρχας τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ἀθῶ Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας, μουσικὸς δὲ καὶ ὕμνογράφος καὶ ἐν τοῖς ἀκολουθιογράφοις ἀριθμούμενος· Δημήτριος Δακιανὸς ὁ Δομέστικος, ἔζη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, μελίσας χερουβικά καὶ κοινωνικά, καλοφωνικοὺς εἰρμοὺς καὶ ἄλλα· Καισάριος Δαπόντες, ἐγεννήθη τὴν α' δεκαετηρίδα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς τὴν νῆσον Σκόπελον, ἀπέθανε δὲ τῷ 1784 εἰς τὴν ἐν Ἀθῶ μονὴν τοῦ Ἐνροποτάμου. Ἐκ τῶν δοκίμων μουσικῶν καὶ ὕμνογράφων ποιήσας στιχηρὰ, χαιρετισμοὺς, Κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἄλλους· Ἀνθιμος Ἱεροσολύμων πατριάρχης, ἐγεννήθη τῷ 1717, διεκρίθη ἐπὶ συγγραφικῇ δεξιότητι καὶ μουσικαῖς γνώσεσι· Γεώργιος Χρυσόγονος, ἔζη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὕμνογράφος, ποιήσας κανόνας καὶ τροπάρια καὶ ἀκολουθίας τελείας εἰς τινὰς τῶν ἁγίων· Γεώργιος Παπαδόπουλος, ἱερεὺς ἐκ Σούδας τῆς Κρήτης, ἤκμασε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐποίησε κανόνα εἰς τὴν Θεοτόκον· Ἰωάννης Τζουλάτης ἱατρός, ἐγεννήθη ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1762, ἔγραψε καὶ μελέτην «Περὶ δυνάμεως τῆς μουσικῆς εἰς τὰς παθήσεις, τὰ ἥθη καὶ τὰς ἀσθε-

Σακελλίωνος. Παρνασσός, Τόμ. 12 σελ. 453 καὶ ἐφεξῆς. Σωτήρ, Τόμ. 12, σελ. 358—381 καὶ Τόμ. 13 σελ. 191—192 — Τοῦ Βουλγάρεως ἐξεδόθη ὑπὸ
 Ι. Σακελλίωνος (Παρνασσός, Τόμ. 12. Σωτήρ, Τόμ. 12 σελ. 358—382 καὶ
 Τόμ. 13, σελ. 191—192) ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Νικηφόρον,
 ἐρωτήσαντα αὐτὸν περὶ τοῦ ἐν τῷ τριδλίγι ὕμνῳ προεπιφωνήματος πολ-
 λάκις Δύναμις.

νείας· Γερμανὸς Κρητικὸς ἱερομόναχος τῆς ἐν Ὀλύμπῳ μονῆς τῆς ἁγίας Τριάδος, μουσικὸς ἑξοχος, συγγράψας πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ «Περὶ Κρητικῆς μουσικῆς»· ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 1760· Διονύσιος Τραπεζοῦντιος, ἀρχιεπίσκοπος Χαλδείας, ὑμνογράφος, ἀκμάσας κατὰ τὸ ἔτος 1760 καὶ ποιήσας ἰδιόμελα· Χριστοφόρος Ἀρτινὸς, μοναχὸς, ἐγεννήθη ἐν Ἀρτῇ τῷ 1730, συνέγραψε διάφορα μελωδικὰ ᾄσματα· Θεοφάνης Μουσαῖος, ὑμνογράφος, ζήτας τὸν ΙΗ' αἰῶνα· Ἐφραίμ Ἀθηναῖος πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἐκ τῶν καλλίστων Θεοτοκαριογράφων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος· Νικόλαος Βελλαράς ἐξ Ἰωαννίνων, ἀκμάσας τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ἐποίησε Θεοτοκία καὶ κανόνες· Δαμιανὸς Βατοπεδινὸς, μοναχὸς τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει μονῆς τοῦ Βιτοπεδίου, ἐνθα καὶ ἐψάλλον, ἀκμάσας περὶ τὸ 1740· Ἐμέλισε διάφορα μουσουργήματα, ἅτινα ἐκ τῆς ἀρχαίας παρασημαντικῆς μετνήχθησαν εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει, προσέτι δὲ καὶ τὸ δίχορον «Ἀξίον ἐστίν» μετὰ τῶν κρατημάτων, κατὰ μίμησιν τοῦ ὁποίου ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Πέτρος ὁ Μπερεκέτης ἐποίησε τὸ λαμπρὸν δίχορον ὀκτάνηχον τῆς ἀρτοκλασίας «Θεοτόκε Παρθένε». Πέτρος Γλυκὺς ὁ Μπερεκέτης ἐπωνυμούμενος, ὡς ἐκ τῆς τουρκικῆς λέξεως «μπερεκέτ» (ἀφθονία) ἦν μετεχειρίζετο ἐρῳτῶμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἂν ἔχη καὶ ἄλλους Εἰρμούς νὰ διδάξη· ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων μετὰ τὴν ἄλωσιν μυσικῶν, πολλὰ καὶ διάφορα μελίσας ᾄσματα, ὡς τὸ δίχορον «Θεοτόκε Παρθένε» μετὰ τοῦ κρατήματος, πολυελέους, δοξολογίας, ᾠματικὰ ἔντεχνα, πασαπνοάρια, κοινωνικά τῆς ἐβδόμαδος, κοινωνικά τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς διαφόρους ἡχους, χερουδικὰ καὶ τὰς καταβασίας τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, διακριθεὶς δὲ ἰδίᾳ εἰς τὴν μέλῃσιν τῶν Εἰρμῶν, ὑπερβαλὼν πρὸς τοῦτο πάντας τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ, διὸ καὶ ὑπὸ τῶν μελωδῶν οἱ τοιοῦτοι εἰρμοὶ «Καλοφωνικοὶ» ἐκλήθησαν ἕνεκα τῆς ἀπαραιμάλλου αὐτῶν γλυκύτητος, αὐτὰς δὲ «πατὴρ τῶν Καλοφωνικῶν Εἰρμῶν». Ἐκ τῶν μουσουργημάτων τοῦ Μπερεκέτου τὰ πλεῖστα ἐκ τῆς ἀρχαίας παρασημαντικῆς μετνήχθησαν εἰς τὴν

νῦν ἐν χρήσει καὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς διαφόρους Ἀνθολογίας. Ἐξῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, συγχρονήσας τοῖς Πρωτοψάλταις τῆς Μ. Ἐκκλησίας Παναγιώτῃ Χαλάτζογλου καὶ Ἰωάννῃ Τραπεζουντίῳ. Τὴν μουσικὴν ἐδιδάχθη ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, τῇ Κωνσταντινουπόλει, εἴτα δὲ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει παρὰ τῷ ὀνομαστῷ μουσικῷ Δαμιανῷ τῷ Βατοπεδινῷ. Διετέλεσε δὲ ἱεροψάλτης ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ ἐν Ὑψωμαθείοις ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου. Ἰωακεὶμ Ρόδιος, ἱερομόναχος, μαθητὴς τοῦ Πρωτοψάλτου Ἰωάννου τοῦ Τραπεζουντίου, ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐμέλισε μαθήματα τοῦ παπαδικοῦ μέλους. Ζαχαρίας πρωτοψάλτης τῆς μητροπόλεως Κυζίκου, ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἀνεψιὸς Ἀνανίου τοῦ μητροπολίτου Κυζίκου, μαθητὴς δὲ Ἰωάννου τοῦ Τραπεζουντίου. Ἰωάσαφ Κουκκουζέλης ὁ νεώτερος, ἀνθήσας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἄριστος μουσικὸς καὶ καλλιγράφος τῆς μουσικῆς, μελίσας διάφορα ᾄσματα καὶ ἀντιγράψας τὴν παλαιὰν Παπαδικὴν εἰς ὀγκωδέστατον τόμον, ἐν ᾧ περιέλαβε πλουσιωτάτην ὕλην. Νικόδημος Ἀγιορείτης, Νάξιος τὴν πατρίδα, ἐπισκεφθεὶς πολλὰς βιβλιοθήκας καὶ ἀσχοληθεὶς μελετῶν ἰδίᾳ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν μονῶν καὶ τῶν κελλίων τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἀνὴρ πολυμαθὴς, φιλοπονώτατος καὶ ἄριστος ὕμνογράφος, καλλύνας τοὺς ὕμνους καὶ τὰ ἐγκώμια τοῦ Ἐπιταφίου καὶ τοῦ Πάσχα, διορθώσας πολλοὺς ᾠσματικοὺς κανόνας καὶ ἰδίᾳ τοὺς τοῦ Θεοτοκαρίου, ποιήσας δὲ διαφόρους κανόνας, ἀναδειχθεὶς καὶ ἔξοχος Ἀκολουθιογράφος, ὑπερβαλὼν τοὺς κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἀκμάσαντας διασήμους τοιοῦτους Ἀντώνιον Μεγανρήτορα τῆς Μ. Ἐκκλησίας, τὸν καὶ προστάντα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικῆς σχολῆς, Μελέτιον Συρῆγον, Στυλιανὸν Ρίκην, τοὺς κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα Μαρίνον Τζάνες τὸν Πουνιαλῆν, Γεώργιον Κορέσσιον, καὶ τοὺς κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα Ἀθανάσιον Πάριον, Μητροφάνην Γρηγοράν, Νικόλαον Ζερτζοῦλῆν τὸν ἐκ Μετσόβου, Νικόλαον Γαβρίηλόπου-

λον, Βίκτορα Δαράκην, Καμπίτην Παπαφιλίππου, Νικόλαον Τριαντάφυλλον, Σωφρόνιον Πάγκαλον, Ἀθανάσιον Ἰδνρίτην, Νικηφόρον ἱεροδιάκονον, Νικόλαον Κύρκον, Γρηγόριον τὸν Δυρραχίου, Ἱερεμίαν τὸν Κρεῖτα, Χρύσανθον τὸν Κύπριον, Γρηγόριον Ἀγιοπαυλίτην, Κύριλλον Σινᾶ ἀρχιεπίσκοπον, Ἰωακείμ Πάριον, Μητροφάνην Ναύπλιον, Γεώργιον Βελημᾶν, Ἀνδρέαν Πάργιον, Γεώργιον Σύπανδρον, Ἱερόθεον Αἰτωλὸν καὶ Ἀθανάσιον τὸν ἐκ Ραιδεστοῦ. —Κύριλλος Τήνου ἀρχιεπίσκοπος, πρότερον χρηματίσας ἱεράρχης τῆς ἐπαρχίας Γάνου καὶ Χώρας, διὸ καὶ ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ τινὰ μὲν ἐπιγράφονται «Κυρίλλου Γάνου καὶ Χώρας», τινὰ δὲ «Κυρίλλου πρώην Τήνου». Διακεκριμένος μουσικὸς, γεννηθεὶς εἰς τὴν παρὰ τὴν Προποντίδα νῆσον τοῦ Μαρμαρᾶ, συνεχρόνησε τῷ Πρωτοψάλτῃ Δανιὴλ, μεθ' οὗ καὶ συνέψαλλεν ἐνίστε εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναόν. Ἦν ἐγκρατὴς οὐ μόνον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἦν ἐδιδάχθη παρὰ Παναγιώτου τοῦ Χαλάτσογλου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀραβοπερσικῆς. Ἐμέλισε χερουβικά καὶ κοινωνικά, συνέγραψε δὲ καὶ Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Μουσικῆς.¹

1) Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς πραγματείας ταύτης ἔχει οὕτως «Εἰσαγωγὴ μουσικῆς κατ' ἐρωταποκρίσιν εἰς ρωτότεραν κατάληψιν τῶν μαθητιώντων, ἧς ὁ λόγος περὶ τῶν ἀνιουσῶν ἢ κατιουσῶν φωνῶν σωματικῶν τε καὶ πνευμάτων ἢ καθ' ἑαυτὰς καὶ ἢ πρὸς ἀλλήλα ἐν τε συντάξει καὶ συνθέσει, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν λεγομένων σημαδιῶν κατ' ἐτυμολογίαν ἤχων τε καὶ φθορῶν καὶ τινῶν ἄλλων παρεπομένων αὐτοῖς· πονηθεῖσα παρ' ἐμοῦ Κυρίλλου ἀρχιερέως Τήνου τοῦ Μαρμαρηνοῦ».

**Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἁλώσιν Πρωτοψάλτων
τῆς ἁγιωτάτης Μεγάλης Ἐκκλησίας Κων)πόλεως.**

Γρηγόριος Μπουύνης ὁ Ἀλυάτης ἱερομόναχος, Γεώργιος κατὰ κόσμον καλούμενος, ὁ ἐπὶ τῆς ἀλώσεως Πρωτοψάλτης ὁ τῆς Ἀγίας Σοφίας, μουσικὸς ἑξοχος. Ἠλίκων δὲ τιμῶν ἠξιώθη αὐτός τε καὶ ἕτερός τις μουσικὸς (πιθανῶς ἐκ τῶν Δομεστίκων)¹ ὑπὸ τοῦ Κατακτητοῦ, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ χρονογράφου Δωροθέου Μονεμβασίας, διηγουμένου τάδε «Ἐμαθε δὲ ὁ Σουλτάν Μεχμέτης ὅτι οἱ Ρωμαῖοι γράφουν τὰς φωνὰς τῶν ψαλτῶν καὶ τῶν τραγουδιστῶν, καὶ ἔκραξέ τους εἰς τὸ Παλάτι, καὶ εἶχεν ἓνα Πέρσιν ἐκλεκτὸν καὶ ὥρισε, καὶ ἐτραγούδισεν ὁ δὲ κύρ Γεώργιος καὶ κύρ Γεράσιμος οἱ ψάλλαι, ἔγραφον τὰς φωνὰς τοῦ Πέρσου. Ἐσχεδιάσαν οὖν τὸ τραγοῦδι τοῦ Πέρσου, καὶ

1) Τὸ πάλαι, κατὰ τὸν Κουροπαλάτην, Πρωτοψάλτην ἢ Ἐκκλησίαν δὲν εἶχεν, ἀλλὰ Δομεστικόν. Καὶ ὁ μὲν βασιλικὸς κλῆρος εἶχεν ἀμφοτέρους, τὸν τε Πρωτοψάλτην, τοῦ βασιλικοῦ κλήρου Ἐξαρχον, καὶ τὸν Δομεστικόν, τοῦ Δεσποινικοῦ ἢ τῆς Βασιλείσης, ὁ δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Πρωτοψάλτης ἐλέγετο Δομεστικὸς τῶν Ψαλτῶν, καὶ ἀπλῶς Δομεστικός. Βραδύτερον ὅμως μετήχθη τὸ τοιοῦτον τοῦ Πρωτοψάλτου ὄνομα καὶ εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικὸν κλῆρον, ὄντος καὶ Ἀναγνώστου εἰς τὸν βαθμὸν. Ὁ Πρωτοψάλτης ἴστατο μετὰ τῶν δύο χορῶν, δεξιῷ τε καὶ ἀριστεροῦ, ἐποιοεὶ τὴν ἑναρξιν τῆς ψαλμωδίας, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ Ψάλλαι πάντες. Ἐφόρει Στιχάριον, ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Χορολέκτης ἢ Χοράρχης.

2) Ἡ λέξις Δομεστικός εἶναι Λατινικὴ, σημαίνουσα τὸν οικιακόν, τὸν ὄντα ἐκ τῆς αὐτῆς οικίας. Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει Δομεστικός λέγεται ὁ ἐξάρχων, ὁ προηγούμενος ἀρχαῖος καὶ ἐπιστάτης τῶν μελωδιῶν τε καὶ μελωδῶν, ὡς εἰς ρυθμὸν καὶ τάξιν καθιστῶν αὐτὰς καὶ τὰ μελωδήματα. Εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον ἦσαν οἱ τοιοῦτοι Ἀναγνώσται. Οἱ Δομεστικοὶ ἦσαν Ἐκκλησιαστικοὶ καὶ οἱ τοῦ Παλατίου, ἥτοι οἱ Πατριαρχικοὶ, οἱ Βασιλικοὶ καὶ οἱ Δεσποινικοὶ (τῆς Βασιλείσης). Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπῆρχον δύο, ὁ εἰς τοῦ δεξιῷ χοροῦ καὶ ὁ ἕτερος τοῦ ἀριστεροῦ, οἵτινες ἐλέγοντο

τότε ὥρισε νὰ τὸ ψάλλουν· καὶ ἔψαλλάν το καλλιώτερα παρὰ
ὃν Πέρσην, ἤρεσέ του πολλὰ καὶ ἐθαύμασε τὴν λεπτότητα τῶν
Ρωμαίων, καὶ ἐφιλοδώρησε τοὺς ψάλτας· ὁ δὲ Πέρσης ὡς εἶδε
πῶς εἶναι τοιοῦτοι τεχνῖται ἐπροσκύνησέ τους». Ἐκ τῶν ποιη-
μάτων αὐτοῦ τὰ πλεῖστα δὲν διεσώθησαν ὡς ἐκ τῆς ἐποχῆς καθ'
ἣν ἔζη, τὰ δὲ σωζόμενα ἀνήκουσιν εἰς τὸ Παπαδικὸν εἶδος, ἐ-
ποίησε δὲ καὶ Προπαιδείαν εἰς ἦχον Πλ. Β' πρὸς ἐκγύμνασιν τῶν
ἀρχαρίων μαθητῶν εἰς τὸ χρωματικὸν γένος. Σώζεται ἐν ταῖς
βιβλιοθήκαις ἔργον αὐτοῦ «Μέθοδος τῆς μετροφωνίας κυρίου
Γρηγορίου ἱερομονάχου Μπούνη τοῦ Ἀλυά του· ἦχος Πλ. Δ' α'.

Μανουὴλ ἡ Ἐμμανουὴλ Χρυσάφης ὁ παλαιός, ὁ
ἐπὶ τῆς ἀλώσεως Λαμπαδάριος· τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας,
διακεκριμένος μελοποιός, μελίσας πολλὰ ἔργα, ἐξ ὧν ὡς ἐκ τῶν
περιστάσεων σώζονται τινὰ, ἀνήκοντα εἰς τὸ Παπαδικὸν μέλος.
Ἐγραψεν ἐξ ἀπόψεως θεωρητικῆς περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς
μουσικῆς πραγματείαν. Ἐσχέ Γεράσιμον ἱερομόναχον μαθητὴν

καὶ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου χοροῦ· πρῶτος δὲ ἦτο ὁ Δομεστικός
τῶν Ψαλτῶν, ταῦτόν εἰπεῖν ὁ Πρωτοψάλτης καὶ ἀπλῶς Δομεστικός λεγό-
μενος, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ὁποῦ οἱ λοιποὶ ἐλέγοντο, ὁ μὲν, Δομέ-
στικός τοῦ πρώτου, ὁ δὲ, τοῦ δευτέρου χοροῦ. Οἱ δύο Δομεστικοὶ ἴσταντο
εἰς τοὺς δύο χοροὺς μετὰ τοῦ Πρωτοψάλτου, καὶ ψάλλοντες ἐφόρουν ἐν
καιρῷ τῆς θείας λειτουργίας Στιχάριον, ὡς καὶ ὁ Πρωτοψάλτης. Ὁ Δομέ-
στικός ἐκαλεῖτο καὶ Μάϊστωρ, ἦτοι διδάσκαλος ἢ πατὴρ τῆς μουσικῆς ὡς
κεκτημένος ἐξοχα προτερήματα καὶ γνωστὸς ἐπὶ μουσικοῖς ἔργοις. Τὰ
ὀφθίκια τῶν Δομεστικῶν λέγονται Δομεστικεῖον, Δομεστίκιον, Δομεστικάτον.

1) Λαμπαδάριος καλεῖται ὁ πρῶτος ψάλτης τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ,
ὅστις ἐκράτει τὸ πάλαι τὸ λεγόμενον Διδάμβουλον, τὸ φέρον τὴν κεχυ-
σμένην λαμπάδα. Ἰστέον ὅτι ὁ δεσποτικὸς θρόνος πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς
Κωνσταντινουπόλεως ἔκειτο εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ ναοῦ, διότι εἰς
τὸ δεξιὸν ὑπῆρχεν ὁ θρόνος τοῦ βασιλέως· ὁ Λαμπαδάριος ἴστατο παρὰ
τῷ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ κρατῶν τὴν λαμπάδα τοῦ Πατριάρχου ἐν τῷ
ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας.

2) Ἡ ἐπιγραφή τῆς περὶ Μουσικῆς ταύτης πραγματείας ἔχει οὕ-

αὐτοῦ, πιθανῶς τὸν ἐνώπιον τοῦ Πορθητοῦ προσκληθέντα μετὰ τοῦ Γεωργίου ἢ Γρηγορίου τοῦ Ἀλυάτου. Κῶδιξ τοῦ ἔτους 1672 τῆς ἱερᾶς μονῆς Λειμῶνος (ἀρ. 239), ὀνομάζει τὸν Μανουὴλ «Λαμπιδάριον τοῦ εὐαγοῦς βασιλικοῦ κλήρου». Ὁ Μανουὴλ ἐν τοῖς χειρογράφοις ὀνομάζεται καὶ Μαῖστωρ. Τὸ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Χρυσάφου ποιηθὲν Στιχηράριον εἶχεν ἀνὰ χεῖρας καὶ ὁ νέος Χρυσάφης, ὅστις καὶ μετέβαλε τὴν σημαδοφωνίαν αὐτοῦ, ἀνανεώσας

τως «Περὶ τῶν ἐνθεωρουμένων τῇ ψαλτικῇ τέχνῃ καὶ ὧν φρονοῦσ, κακῶς τινες περὶ αὐτῶν». Ἡ ἀρχὴ «Ἐμοὶ μὲν πολλάκις κατὰ νοῦν ἐπῆλθε». Τὸ ὅλον πόνημα τοῦ Μανουὴλ Χρυσάφου δὲν εἶναι ἐκδεδομένον, ἀλλὰ μόνον τεμάχια αὐτοῦ προεξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Τζέτζη καὶ ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη. Ἐν τῇ μονῇ τοῦ Λειμῶνος ὑπάρχει ἀτελὲς ἀντιγραφὸν τοῦ πονήματος τοῦ Χρυσάφου, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν λέξεων «Φθορά ἐστι τὸ παρ' ἐλπίδα φθεῖρην». Ὁλόκληρον τὸ κείμενον ἐδημοσίευσεν ἐξ ἐξαιρέτου ἀντιγράφου, γραφέντος ἐν ἔτει 1656, ὁ ἐν Πετρουπόλει διαπρεπὴς λόγιος καὶ οὐδενὸς δεύτερος τῶν παρ' ἡμῖν βυζαντινολόγων Ἀθ. Π. Κεραμεύς.

Χάριν τῶν περὶ τὴν θεωρίαν τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς ἐνασκουμένων, σημειούμεθα ὧδε τὰς κυρίως ἐπιγραφὰς τῶν περὶ μουσικῆς πραγματειῶν ἀπὸ Διμασκηνοῦ μέχρι τοῦ Χρυσάφου καὶ τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν.

«Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Διμασκηνοῦ ἐρωταποκρίσεις τῆς παπαδικῆς τέχνης περὶ τῶν σημαδίων, τῶν τόνων καὶ φωνῶν καὶ πνευμάτων καὶ κρατημάτων καὶ παραλλαγῶν καὶ ὅσα ἐν τῇ παπαδικῇ τέχνῃ διαλαμβάνουσιν»· ἡ ἀρχὴ «Ἐγὼ μὲν ὧ παῖδες ἐμοὶ ποθεινότατοι ἡρξάμην βουλῆθεις γράψαι». Τὸ τύποις ἀνέκδοτον τοῦτο ἔργον, προνοία τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, δημοσιεύεται ἐν τῷ 5' Τόμῳ τοῦ Περιοδικοῦ αὐτοῦ.

«Ἀγιοπολίτης». Τὸ ὅλον κείμενον τοῦ Ἀγιοπολίτου, ἔργου τοῦ Διμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ, δὲν ἐξετυπώθη εἰσέτι· τὰ ὑπὸ τοῦ Vincent μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως ἐκδοθέντα τεμάχια, τὰ ἀφορῶντα ἰδίᾳ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἑλλήνων μουσικὴν, ὡς καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Τζέτζη ἕτερα μικρὰ τεμάχια, εἶναι μέρη τοῦ ὅλου κειμένου. Προσθετέον δ' ἐνταῦθα ὅτι ὁ Vincent ἐξέδωκε μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως τὸ «Περὶ Ἀρμονικῆς ἥτοι Μουσικῆς» ἔργον τοῦ Γεωργίου Παχυμέρη, ὡς καὶ τὸ ἕτερον τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων καὶ διακόνου Ἰωάννου τοῦ Πεδισίμου ἐπι-

αὐτὴν κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σύστημα, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ.
239 κώδικος τῆς μονῆς τοῦ Λειμῶνος. ¹

Μανουὴλ Χρυσάφης, ὁ νέος, ¹ Πρωτοψάλτης τῆς Μεγά-
λης Ἐκκλησίας, Βυζάντιος τὴν πατρίδα, ἀκμάσας τῷ 1660, με-
λοποιὸς ἀριστος. Συνύψανε τὸ Παλαιὸν ἢ Ἀργὸν Ἀναστασιμα-
τᾶριον (εἰς ὃ ἐμέλισε καὶ τὰ Ἑωθινὰ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ) καὶ τὸ
Παλαιὸν ἢ Ἀργὸν Στιχηράριον (εἰς ὃ ἔχει μαθήματα καὶ ὁ συγ-
χρονήσας αὐτῷ Βαρθολομαῖος μοναχὸς Δομέστικος τῆς ἐν Ἀγίῳ
Ὁρει ἱερᾶς μονῆς τῆς Λαύρας). Ἐμελοποίησε Χερουδικὰ «Οἱ τὰ

γραφόμενον «Ἐπιστάσαι μερικαὶ εἰς τινα τῆς ἀριθμητικῆς, σαφνείας
δεόμενα· ἀλλ' εἰς ὃ τι καὶ αἱ μουσικαὶ συμφωνίαι διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε,
κατὰ ἀριθμὸν εἶδιν ὀνομασμέναι».

«Σαφισμὸς τῶν φωνῶν εἰς μαθητὰς κύρ Ἰωάννου ἱερέως τοῦ Πλου-
σιαδηνοῦ, εὔρηται εἰς τοὺς 243 καὶ 255 κώδικας τῆς μονῆς Λειμῶνος καὶ
εἰς τὸν ἐν Πετρουπόλει 139 κώδικα. — Προσθετέον ἐνταῦθα ὅτι «Ἡ σοφω-
τάτη Παραλλαγή Ἰωάννου ἱερέως τοῦ Πλουσιαδηνοῦ» ἐκ τοῦ κώδικος
τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐξεδόθη ἀπεικονισθεῖσα ὑπὸ Μ. Παρανίκα (Περιοδι-
κὸν Ἑλλ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου, Τόμ. 21, σελ. 175).

«Περὶ τῶν ἐν τῇ ψαλτικῇ τέχνῃ σημαδίων καὶ ἑτέρων χρυσίων καὶ
τῆς τούτων ἐτυμολογίας Γαβριὴλ ἱερομονάχου».

«Σημαδία ψαλλόμενα κατ' ἥχον μετὰ πάσης χειρονομίας καὶ συνθέ-
σεως, ποιηθέντα παρὰ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κουκκουζέλη καὶ ματτοροῦ».
Τὸ ἔργον τοῦτο εὔρηται ἐν τῷ 624 κώδικι τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρ-
χικῆς συλλογῆς. Τόμ. 1, σελ. 488. — «Ἰωάννου Κουκκουζέλη τροχοὶ τῶν
ὀκτῶ ἥχων» (Ἑλλαν. Φιλολογικὸς Σύλλογος, Τόμ. 21, σελ. 176).

«Μανουὴλ Βρυεννίου ἀρμονικῶν βιβλία τρία» ἐκδοθέντα ὑπὸ Ἰωάν-
νου Wallis.

1) Κατάλογον τῶν μελουργημάτων τοῦ Χρυσάφης ἐδημοσίευσεν ὁ
Ἀθανάσιος Π. Κεραμεύς.

2) Τὸ ὄνομα Χρυσάφης θέλει ὁ Ἀθ. Π. Κεραμεύς ὡς κύριον ὄνομα
ἔληφέν ἐν τῷ βαπτίσματι, διότι ὑπῆρξε καί τις ἅγιος Χρυσάφιος, ἐορτα-
ζόμενος τῇ 25 Ὀκτωβρίου. Ὑπολαμβάνει δὲ ὅτι ὁ ἅπαξ μόνον ἐν τινι μου-
σικῷ χειρογράφῳ τοῦ ἔτους 1777 ἀπαντηθεὶς Χρυσάφης ὁ κύρ Γαζής εἶναι
αὐτὸς οὗτος ὁ νέος Χρυσάφης.

Χερουδίμ», τῆς Μεγάλης Πέμπτης, τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ τῆς λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων, κοινωνικὰ τῶν Κυριακῶν εἰς τοὺς ὀκτὼ ἤχους καὶ ἄλλα τοιαῦτα τοῦ ἐνιαυτοῦ· ἀνοιξαντάρια, πολυελέους, δοξολογίας, πασαλινόρια ἀργὰ τοῦ ὁρθρου, εἰρμούς καλοφωνικούς, κρατήματα, θέματα τοῦ Οἰκηματαρίου καὶ τοῦ Μαθηματαρίου, πρὸς δὲ καὶ μίαν Προπαίδειαν κατὰ τὸ Ἀργὸν Στιχηράριον εἶδος πρὸς γύμνασιν τῶν ἀρχαρίων, καὶ ἄλλα. '

Γεώργιος Ραιδεστηνὸς, Πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, μουσουργὸς ἀριστος, ἀκμάσας περὶ τὸ 1680, διατελέσας μαθητὴς Μελχισεδέκ ἐπισκόπου Ραιδεστοῦ. Ἐμέλισε πολλὰ μαθήματα τῆς Παπαδικῆς καὶ ἀργὰ ἐντεχνα Πασαλινόρια τοῦ Ὁρθρου εἰς διαφόρους ἤχους, καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ μέλη εἰς τὸ Κρατηματάριον, Οἰκηματάριον καὶ Στιχηράριον, ὧν τὰ πλεῖστα ἠρμηνεύθησαν ἐκ τῆς ἀρχαίας παρασημαντικῆς εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει.

Παναγιώτης Χαλάτζογλους, Πρωτοψάλτης τῆς Μ.

1) «Νουθεσία πρὸς τοὺς μαθητὰς (μετὰ παρασημάνσεως) κυρίου Χρυσόφου τοῦ νέου». Τὸ κείμενον ἔχει οὕτως :

«Ὁ θέλων μουσικὴν μαθεῖν καὶ θέλων ἐπαινεῖσθαι
θέλει πολλὰς ὑπομονάς, θέλει πολλὰς ἡμέρας,
τιμὴν πρὸς τὸν διδάσκαλον, δουκὰτα εἰς τὰς χεῖρας·
τότε νὰ μάθῃ ὁ μαθητὴς καὶ τέλειος νὰ γένη».

Εὐκαιρον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι πρὸς ἐκμάθησιν τῶν πρώτων μαθημάτων τῆς ψαλτικῆς ἐν τῇ ΙΔ' ἑκατονταετηρίδι ἤρκουσαν τριάκοντα δουκὰτα· μανθάνομεν δὲ τοῦτο ἐκ σημειώματος ἀνωνύμου τοῦ 1390 ἔτους, ὁπερ ἀνέγνων ὁ Ἀθ. Π. Κεραμεὺς ἔχον κατὰ λέξιν ὡς ἐξῆς : «Ἐνθυμοῦ Δημήτριε Σχολάρχῃ, ὅτι ὁπόταν ἐπῆγες εἰς τὸ σχολεῖον ἔδωκας καταρχὰς τὸν διδάσκαλον ἑξ δουκὰτα· πληρωμένων δὲ τῶν στιχηρῶν πάλιν ἔδωκας αὐτῷ ἕτερα ἑξ· πάλιν δὲ ἀρχομένου σου μανθάνειν τὸν Λατρινὸν πολυέλεον ἔδωκας πάλιν αὐτῷ ἕτερα ἑξ· ἀρχομένου δὲ τοῦ Κουκουμά πάλιν ἕτερα ἑξ· αἰτήσας δὲ πάλιν δουκὰτα εἰς τὸ μανθάνειν σοὶ τοὺς τετάρτους ἔδωκας αὐτῷ πάλιν ἕτερα ἑξ· ὡς ὧν ἅπαντα ἅπερ δέδωκας αὐτῷ δουκὰτα 2· ἐνθυμοῦ δὲ ταῦτα ἀσφαλῶς»,

Ἐκκλησίας (1728), Βυζάντιος τὴν πατρίδα, καλλιφώνος, διδασχθεὶς τὰ πρῶτα γράμματα καὶ τὰς προκαταρκτικὰς γνώσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς παρὰ τινος ἀγιορείτου μοναχοῦ Τραπεζουντίου, συγγενοῦς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ ὡσαύτως ἐκ Τραπεζοῦντος ὀρμωμένου καὶ τὸν χαλάτζην ἐπαγγελλομένου. Πρὸς τελειοτέραν ἐκμάθησιν τῆς μουσικῆς μετέβη εἰς Ἅγιον Ὅρος καὶ ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ὀνομαστῷ μουσικῷ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Δαμιανῷ τῷ Βατοπεδινῷ· ἐπαελθὼν δὲ διωρίσθη Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὅτε καὶ ἀνέδειξε πολλοὺς μαθητάς. Ἐμέλεισε διάφορα ἔργα, ἐξ ὧν γνωρίζομεν τὸν καλοφωνικὸν εἰρμὸν «Ἐφρίξε γῆ» εἰς ἦχον Πλ. Α' μετὰ τοῦ κρατήματος, ἕτερον κράττημα εἰς ἦχον Βαρύν κατὰ τὸ διατονικὸν γένος, καὶ ἄλλα· συνέγραψε δὲ μικρὸν Ἐγχειρίδιον περὶ Μουσικῆς, ἐν τῷ ὁποίῳ πραγματεύεται περὶ φθορῶν, θέσεων κτλ., καὶ περὶ Ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἡμετέραν. Δεινῶς ἐδασανίσθη ὁ Χαλάτζογλος ἐκ ποδालγίας. Τοῦτον ἀποθανόντα τῷ 1748 κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Μ. Παρασκευῆς διεδέξατο ὁ ἐκ τῶν ἀρίστων μαθητῶν αὐτοῦ

1) Τὸ κείμενον, γεγραμμένον ὑπὸ τοῦ ἰδίου Χαλάτζογλου, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ μουσικολογιωτάτου Ἰακώβου Ναυπλιώτου, ἀδομεστίκου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐν τῷ Περιδικῷ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου (Τεύχος Β', Ἔτ. 1900, σελ. 69—75). Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἠσχολήθησαν καὶ ἔγραψαν περὶ ἐξωτερικῆς μουσικῆς, πλὴν τοῦ Χαλάτζογλου, Κύριλλος ὁ Τήνου, οὗ τὸ ἔργον ἐπιγράφεται «Ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Τήνου μουσικοῦ τοῦ Μαρμαρινοῦ, κατ' ἐρωταπόκρισιν», Δημήτριος ὁ Καντεμύρης, καὶ ὁ ἄρχων Μέγας Ποστέλνικος Δημήτριος ὁ Σουῦτσος

2) Ἐν τῷ Δ' Τεύχει τοῦ Περιδικοῦ τοῦ ἐν Κων(σταντι)πόλει Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου ἐδημοσίευσά τρεῖς ἀνεκδότους παραμυθητικὰς ἐπιστολάς τοῦ πολυμαθεστάτου σχολάρχου τῆς Πάτμου καὶ ἐξόχου ρήτορος Μικαρίου τοῦ Πατμίου (τελευτήσαντος τῇ 17 Ἰανουαρίου 1737) ἀπευθυνομένης πρὸς τὸν Χαλάτζογλον· μετέγραψα δὲ ταύτας ἐκ τῆς ἐν Πάτμῳ Βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1892, ὅτε ἐπεσκεψάμην αὐτὴν χάριν μελετῶν,

Ἰωάννης ὁ Τραπεζούντιος, ὅστις ὡς Λαμπαδάριος πρότερον συνέψαλλε μετὰ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Ἐποίησεν ἀμιμήτου κάλλους εἰρμολογικὰ μέλη, κανόνας, καταβασίας, σύντομα καὶ ἀργὰ μαθήματα. Τῷ 1756, προτροπῇ τοῦ τότε πατριαρχεύοντος Κυρίλλου Ε' τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, ἐμέλισεν ὁ Ἰωάννης τὰ ἀργὰ πασαλνοάρια, πολυελέους, δοξολογίας, χερουδικὰ, κοινωνικὰ, τὸ ἀλληλουάριον καὶ ἄλλα διὰ τῆς κουκκουζελίου παρασημαγτικῆς διαφόρου τῆς πρὸ αὐτοῦ, ἥτοι ἀπλουστερας, μεθοδικωτέρας καὶ στοιχειωδεστερας, ἣν ἔτι ἐπεξηγηματικὴν κατέστησεν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος. Τὸν μουσικώτατον Τραπεζούντιον θανόντα διεδέξατο

Δανιὴλ ὁ ἀπὸ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας μαθητὴς Παναγιώτου τοῦ Χαλάτσογλου, συνέψαλλε μετὰ Ἰωάννου τοῦ Τραπεζουντίου, ὀνομαστὸς μουσικὸς, σεμνυνόμενος διὰ τε τὴν καλλιφωνίαν καὶ τὸν εὐσχημον τοῦ ψάλλειν τρόπον. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Β' μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν σχολὴν ἀντὶ 400 γροσίων κατ' ἔτος. Ἦτο ἐγκρατὴς τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς, ἣν ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ περιωνύμου τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ χανενδὲ Ζαχαρίου, Βυζαντίου τὴν πατρίδα, μελίσαντος καὶ μέλη ἐκκλησιαστικά, καὶ ᾠδαιτικὰ ᾄσματα, ποιήσαντος δὲ καὶ συλλογὴν τοιούτων ᾠμάτων (ὑπὸ τὸ ὄνομα Εὐτέρπη) ὡς καὶ ἑλληνικῶν. Εἰς τὸν Ζαχαρίαν ἀντεδίδαξεν ὁ Δανιὴλ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν. Ἐμέλισεν ὕμνους, κρατήματα ἐκτεταμένα καὶ ἔντεχνα, δοξολογίαν εἰς ἦχον Βαρὺν ἐπτάφωνον, πολυέλεον, χερουδικὰ, κοινωνικὰ τῶν Κυριακῶν καὶ ὅλου τοῦ ἑνιαυτοῦ εἰς διαφόρους ἦχους, καὶ ἄλλα μουσουργήματα τοῦ παπαδικοῦ μέλους. Τοῦτον θανόντα τῇ 23 δεκεμβρίου 1789, διεδέξατο

Γάκωβος ὁ Πελοποννήσιος τὴν πατρίδα, ὁ κοινῶς τότε Γιακουμάκης λεγόμενος, μαθητὴς Ἰωάννου τοῦ Τραπεζουντίου, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1740· διεκρίθη ὡς φυλάττων πιστότατα τὸ σεμνοπρεπὲς ἐκκλησιαστικὸν μουσικὸν ὕφος, ὁ κάλλιστος μελοποιὸς,

1) Οἱ χρῆσιν ποιούμενοι τῆς καταλλήλου παραστάσεως ἐν τῇ ἀπαγ-

ὕμνογράφος καὶ ἀνὴρ πεπαιδευμένος, διατελέσας καὶ γραμματεὺς τοῦ πατριαρχικοῦ γραφείου. Ὁ Ἰάκωβος Δομέστικος ὦν ἐλάμβανεν ἐτήσιον μισθὸν 120 γρόσια, σιτιζόμενος πιθανῶς ἐν τοῖς πατριαρχείοις, Πρωτοψάλτης δὲ 600 γρόσια ἐτησίως καὶ 400 ἵνα διδάσκῃ εἰς τὴν τότε Μουσικὴν Σχολὴν τὴν Παπαδικὴν καὶ τὸ Στιχηράριον. Ἐποίησε δύο ἀσματικούς κανόνas εἰς ἦχον Δ', ὦν τὸν μὲν πρὸς τὸ «Τριστάτας κραταιούς», τὸν δὲ πρὸς τὸ «Ἀ νοῖξω τὸ στόμα μου», καὶ πᾶσαν ἐν γένει τὴν ἀκολουθίαν τῆς μεγαλομάρτιρος Εὐφημίας, τύποις ἐκδοθεῖσαν ἐν τοῖς πατριαρχείοις τὸ πρῶτον τῷ 1804 πατριαρχοῦντος Γρηγορίου τοῦ Ε', οὗ τῇ προτροπῇ ἐπιθεωρήσας διώρθωσε καὶ τὰ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους παρεισφύσαντα κατὰ καιροὺς λάθη, ἀδλεψία τυπογραφικῇ. Ἐμέλισε τὸ ὄργον Στιχηράριον ἢ Δοξαστάριον (συντηρηθὲν ἐκ τοῦ Παλαιοῦ Στιχηραρίου) μετὰ τῶν ἑνδεκα Ἑωθινῶν,

γελία τῆς μελωδίας, ἐθεωροῦντο κεκοσμημένοι διὰ τοῦ σεμνοπρεποῦς ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ ὕφους. Τὸ ὕφος τοῦτο ἦτο τεθνδασυρισμένον μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐν τοῖς μουσικοῖς χοροῖς τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ἐνθα ἐξαιρετικῶς διέλαμπε, καὶ τοῦτο διότι ἐν τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ κατὰ πᾶσαν σχεδὸν ἐποχὴν ὑπῆρχον οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν μουσικῶν, οἵτινες διαδοχικῶς παραλαμβάνοντες διετήρουν πάντοτε γνήσιον καὶ ἀνόθευτον σχετικῶς τὸ λεγόμενον πατριαρχικὸν ὕφος. Τὸ πατριαρχεῖον λοιπὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς διεκράτησεν ἀρχῆθεν ἀνόθευτον τὴν παρακαταθήκην τῶν ἱερῶν θεσμιῶν τῆς Ἐκκλησίας, οὕτω διετήρησεν ἀνόθευτον μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τὸ μουσικὸν ὕφος, ὃ δὲ πατριαρχικὸς ναὸς ἐχρησίμευεν ὡς διδασκαλεῖον τοῦ ὕφους, τῆς γνησιωτέρας δηλονοῦν ἀπαγγελίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν μελῶν. Τὸ μουσικὸν ὕφος γραφῇ οὐ διατηρεῖται, ἀλλ' ἀπλῶς διδάσκεται. Εἶναι, ἄλλοις λόγοις, τὸ μουσικὸν ὕφος παρεμφορὸς πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν ρητορικὴν ἀπαγγελίαν. Καὶ ὡς αὕτη δὲν ἐκφράζεται διὰ τῆς γραφῆς, οὕτω καὶ τὸ μουσικὸν ὕφος ἀδύνατον νὰ ἐκφρασθῇ διὰ τῶν μουσικῶν χαρακτήρων. Εἶχον δὲ δίκαιον καὶ οἱ πολέμιοι τοῦ Λεσβίου συστήματος, Κωνσταντῖνος ὁ Πρωτοψάλτης καὶ Θεόδωρος ὁ Φωκαεὺς, νὰ γράφωσι περὶ ὕφους τὰ ἑξῆς «Τὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὕφος ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐκφρασθῇ διὰ τῆς γραφῆς, διότι εἶναι Ἄηρ».

τῶν ιδιομέλιον τῶν Μεγάλων Ὁρῶν καὶ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, περιέχον καὶ τὰ δοξαστικά τῶν Ἑσπερίων ἀποστίχων ὅλου τοῦ ἔνιαι τοῦ, συνέταμε τὰ μεγάλα κεκραγάρια Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τὸν πολυέλεον Δανιὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου «Δοῦλοι Κύριον», ἐμέλισεν ὀκτὼ δοξολογίας ἐντέχνους καὶ χερουδικὰ, πασαπνοάρια τῶν αἰῶνων, τὸ «Νῦν αἱ δυνάμεις», τὸ «Ἀγαπήσω σε Κύριε», ἀπολυτίκια, κοντάκια, ψδὰς καὶ ἐγκώμια εἰς πατριάρχας. Ὁ Ἰάκωβος πρῶτος ὑπῆρξεν εἰς τὸ κατὰ νόημα μελοποιεῖν. Ἰστορεῖται ὅτι ἵνα τηρήσῃ τὴν ἐννοίαν λέξεων τινῶν τῶν Τροπαρίων εἰς τὰ Προσόμοια δὲν ἐτήρει τὸν οἰκείον ρυθμὸν, ἐφ' ᾧ Πέτρος ὁ Βυζάντιος, Λαμπαδάριος ὢν τότε, ἠγανάκτει μεγάλως. Ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου ἐπολεμήθη τὸ μεταρρυθμιστικὸν σύστημα καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ παρασημαντικὴ Ἀγαπίου Παλλιέρμου τοῦ ἐκ Χίου. Τὸν Ἰάκωβον ἀποθανόντα διεδέξατο

Πέτρος ὁ Βυζάντιος ὁ καὶ Φυγᾶς, μαθητῆς Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, γεννηθεὶς ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου. Ἐχειρίζετο δεξιῶς τὴν πανδουρίδα καὶ τὸν ἀραβικὸν πλαγίανλον (νέϊ). Ὁ Βυζάντιος διὰ τῆς παρασημαντικῆς τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἔγραψε τὰ ποιήματα αὐτοῦ καὶ ἐξήγησε πολλὰ μαθήματα τῆς τοῦ Κουκκουζέλη γραφῆς, ἅπερ ἠγόρασαν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ ἑφοροὶ τῆς τῷ 1815 ἰδρυθείσης πατριαρχικῆς Μουσικῆς Σχολῆς μετὰ τῶν λοιπῶν σημειωμάτων αὐτοῦ. Ἐμέλισε μίαν σειρὰν χερουδικὰ καὶ τρεῖς σειρὰς κοινωνικὰ τῶν Κυριακῶν «Αἰνεῖτε», ἐξ ὧν τὰ χερουδικὰ καὶ μία σειρὰ κοινωνικὰ τύποις ἐξεδόθησαν εἰς διαφόρους Ἀνθολογίας ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ «Πέτρου τοῦ Βυζαντίου», τὰ δὲ μικρότερα κοινωνικὰ αὐτοῦ ἐπ' ὀνόματι «Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδαρίου» προσέτι τὸ σύντομον Εἰρμολόγιον, καταβασίας, δοξολογίαν, κεκραγάρια, «Αἰνεῖτε» τῶν αἰῶνων ἀργουσύντομα καὶ ἄλλα μαθήματα φέροντα ἐπιγραφὴν «Τοῦ μαθητοῦ» (Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου). Σώζεται αὐτοῦ καὶ μία Παπαδικὴ ἰδιογράφος εἰς τὴν ἐν Φαναρίῳ Κων)πόλεως βιβλιοθήκην τοῦ Παναγίου Τάφου. Ὁ Πέτρος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ Νικαίας παυθεὶς ἐκ τῆς πρωτοψαλτείας ἕνεκα τῆς δευτερο-

γαμίας αὐτοῦ, μὴ ἐπιτρεπομένης εἰς τοὺς ἱεροψάλτας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἔφυγεν εἰς Χερσῶνα, ἐξ οὗ καὶ «Φυγᾶς», καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰάσιον, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 1808. Τοῦτον φυγόντα διεδέξατο

Μανουὴλ ὁ Βυζάντιος, μαθητὴς Ἰακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου καὶ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς, διακριθεὶς διὰ τὸ σοβαρὸν ἐκκλησιαστικὸν ὕψος, ὃ ἐμμήθη πιστότατα καὶ ὁ κατόπιν Πρωτοψάλτης Κωνσταντῖνος ὁ Βυζάντιος. Ἐκλήθη εἰς τὴν θέσιν τῆς Πρωτοψαλτείας ἐκ τῆς ἐν Κοντοσκαλίῳ ἱερᾶς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Κυριακῆς ἕνεκα τῆς ἀπαραμίλλου καλλιφωνίας καὶ τῆς περὶ τὴν μουσικὴν ἐμπειρίας αὐτοῦ. Ἐμέλισε τρεῖς σειρὰς χειρουργικὰ ἔντεχνα, κοινωνικὰ, μαθήματα τοῦ Μαθηματαρίου, τὰ κατ' ἥχον ἀντίφωνα κατὰ τὸ μικτὸν εἶδος, συντόμους δοξολογίας εἰς διαφόρους ἥχους, τὰς στιχολογίας τῶν κεκραγαρίων τῶν ὀκτῶ ἥχων, τοὺς μακαρισμοὺς τοῦ βαρέως ἥχου καὶ τοῦ πρωτοβαρέως· ἐποίησε τὴν κατ' ἀγωγὴν στιχολογίαν τῶν μεγαλυναρίων τῆς Ὑπαπαντῆς, συνέταμε τὸ μέγιστον «Μακάριος ἀνὴρ» Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, συνέγραψε δὲ καὶ συλλογὴν τῶν ἰδιομέλων μετὰ διαφόρων κοντακίων καὶ ἀπολυτικίων κατὰ τὸ ὕψος τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Τοῦτον ἀποθανόντα τῇ 21 Ἰουνίου τοῦ 1819 διεδέξατο

Γρηγόριος ὁ Λευίτης, Λαμπαδάριος πρότερον ὢν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· εἶναι εἰς τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νῦν ἐν χρῇσει γραφικῆς μεθόδου. Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1777, καθ' ἣν ἡμέραν ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος. Οἱ γονεῖς τοῦ Γρηγορίου, Γεώργιος ἱερεὺς καὶ Ἑλένη, ἵνα ἀποσπάσωσιν αὐτὸν ἐκ τῶν Ἀρμενίων, ὧν ἐν τῇ ἐφηδικῇ ἡλικίᾳ αὐτοδιδάκτως εἶχεν ἐκμάθει τὴν γλῶσσαν, τὰ γράμματα καὶ τὴν μουσικὴν, παρέδωκαν εἰς τὸν ἡγούμενον τοῦ ἐν Βαλατᾷ συναϊτικοῦ μετοχίου ἀρχιμανδρίτην Ἱερεμίαν τὸν Κρηῖτα, ὑφ' οὗ καὶ γράμματα ἐδιδάχθη καὶ ἀναγνώστης ἀνεδείχθη καὶ ἱεροψάλτης. Ὁ Γρηγόριος, διακρινόμενος καὶ ἐπὶ καλλιφωνία, διετέλεσε μαθητῆς Ἰακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου, Πέτρου τοῦ Βυζαντίου καὶ Γεωρ.

γίου τοῦ Κρητός· ἀνεδείχθη δὲ εἰς τῶν ὀνομαστῶν μουσικῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, γνώστης τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς, ἣν ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ περιωνύμιου χανεντὲ Ντετὲ Ἰσμηνλάκη, καὶ ἐκ τῶν δεξιῶς ψαλλόντων πρὸς πανδουρίδα. Ὁ Γρηγόριος ἔγραψε κατὰ τὴν συνεπτυγμένην μουσικὴν παρασημαντικὴν (1805) τὴν ὀγκωδεστάτην Παπαδικὴν αὐτοῦ, συγκειμένην ἐκ 1282 σελίδων, περιέχουσιν δὲ ἐξ ὅλων τῶν εἰδῶν τῆς ἐγκυκλίου σειρᾶς τῆς μουσικῆς, τοῦ συντόμου Στιχηραρίου, τοῦ Εἰρμολογίου, τοῦ Κρατηματαρίου, τοῦ Οἰκηματαρίου, τοῦ Ἀργοῦ Στιχηραρίου, τῆς Παπαδικῆς καὶ τῶν μαθημάτων τοῦ Μαθηματαρίου, ἅπερ δύναται νὰ ψάλλῃ πᾶς γνώστης τῆς νέας μουσικῆς μεθόδου. Ἐκ τῆς ἀρχαίας παρασημαντικῆς μετένεγκε εἰς τὴν μέθοδον αὐτοῦ τὰ Στιχηράρια Σωφρονίου πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν, καὶ Μανουὴλ Χρυσάφου τοῦ νέου, τὰ Ἄπαντα σὺν τῷ καλοφωνικῷ Εἰρμολογίῳ Πέτρου τοῦ Μπερεκέτου, τὰ Ἄπαντα Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, τὴν Παπαδικὴν Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, τὸ Στιχηράριον Ἰακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου, καὶ ἄλλα ποιήματα διαπρεπῶν μουσικῶν, χρήσιμα εἰς τὴν ἐνιαύσιον ἀκολουθίαν, ὡς τὰ τοῦ Ἰωάννου Τραπεζουντίου καὶ ἄλλων ποιητῶν ἀπὸ τοῦ μουσικωτάτου Δαμασκηνοῦ μέχρι Γεωργίου τοῦ Κρητός ἀκμασάντων. Ὁ Γρηγόριος ἐμέλισε καὶ ἴδια αὐτοῦ μαθήματα, ὡς, τρεῖς σειρὰς χερουδικὰ, μίαν σειρὰν κοινωνικὰ τῶν Κυριακῶν μεγάλα καὶ ἔντεχνα καὶ ἄλλα πολλὰ κοινωνικὰ τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ εἰς διαφόρους ἤχους, πολυελέους, δοξολογίας, ὕμνους, ἐγκώμια, κρατήματα, στιχολογίας καὶ μεγαλυνάρια· συνέγραψε τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον ἀργὸν Στιχηράριον, περιέχον διάφορα δοξαστικά καὶ στιχηρὰ ἰδιόμελα πάντων τῶν ἐορταζομένων καὶ μὴ ἀγίων, ἀποτελούμενον ἐκ πέντε ὀγκωδεστᾶτων τόμων. Ἐτόνισε τὸ ἀρχαιότατον μέλος τοῦ Ἀποστόλου (τῆς ἐορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ «Ὁ ἀγαθὸς καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι») καὶ τοῦ Εὐαγγελίου (τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου «Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς κώμην τινά».) Ἐυστηματοποίησε μετὰ τῶν συνεταίρων αὐτοῦ Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος καὶ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Χρυσάν-

θου τὸν προσδιορισμὸν τῶν κλιμάκων, ὧν συνέγραψε τὰς ἐρμηνείας ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ, ἐνθα πραγματεύεται συνοπτικῶς καὶ περὶ φθορῶν τῶν τριῶν γενῶν καὶ περὶ τῶν σημείων τῆς γενικῆς ὑφέσεως καὶ διέσεως· ἐποίησε προσέτι καὶ ἐν Κανόνιον τῆς Παραχορδῆς, ἥτοι τῆς μεταβολῆς τῶν κλιμάκων τοῦ Διατονικοῦ Γένους. Ὁ Γρηγόριος τὸ νέον σύστημα τῆς μουσικῆς ἐδίδαξεν εἰς τὴν τῷ 1815 ἰδρυθεῖσαν πατριαρχικὴν Μουσικὴν Σχολήν. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1822 ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, μόλις 45 ἐτῶν. Τοῦτον διεδέξατο

Κωνσταντῖνος ὁ Βυζάντιος, μουσικὸς ἡδυμελὶς φθόγγος, ψάλλων μετ' εὐλαβείας καὶ θερμῆς πίστεως καὶ κατανύγων τοὺς ἐκκλησιαζομένους διὰ τῆς γλυκείας αὐτοῦ φωνῆς καὶ τοῦ θαυμασίου ἐκκλησιαστικοῦ ὅφους, τοῦ κατ' ἀλληλοδιδάσκον μίμῃσιν ἐκπαλαιοῦ διασωζομένου ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ ψάλλουσιν ἐξαιρετικῶς προσιδιάζοντος. Ἐν τῷ ψάλλειν οὐδὲν τῶν μελῶν τοῦ σώματος ἐκίνει οὐδ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν παντελῶς, ἀλλὰ μόνον τὰ χεῖλη. Ἐγεννήθη τῷ 1777, μαθητὴς γενόμενος Γεωργίου τοῦ Κρητὸς καὶ Μανουὴλ τοῦ Βυζαντίου. Ἐν τῷ ἐν Βιλατᾷ Κων)πόλεως ἱερῷ ναῷ τοῦ σιναϊτικοῦ μετοχίου διετέλεσεν ἀναγνώστης, εἴτα δεύτερος ψάλτης καὶ μετὰ μικρὸν πρῶτος. Εἰς τὰ πατριαρχεῖα προσελήφθη δεύτερος δομέστικος τῷ 1800 (τῇ 23 Ἀπριλίου) ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου, Πρωτοψάλτου ὄντος τοῦ Ἰακώβου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρωτοψάλτου πρῶτος δομέστικος γενόμενος, συνέψαλλε μετὰ Μανουὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου. Τῷ 1822 ἀποθανόντος Γρηγορίου τοῦ Πρωτοψάλτου διεδέχθη αὐτὸν τὴν ἐπαύριον (24 δεκεμβρίου), χειροθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Εὐγενίου τοῦ ἀπὸ Ἰκονίου· ἐψάλλε δὲ ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ 55 ὅλα ἔτη, ὧν τὰ 43 ὡς Πρωτοψάλτης, ἄχρι τοῦ 1855. Ἐκτοτε μὴ δυνάμενος χοροστατεῖν, ἕνεκα τῆς ἐπισυμβάσης αὐτῷ ποδαλγίας, ἐφησύχασεν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ μελοποιῶν καὶ ἐκδιδοὺς τὰ μελισταγῆ αὐτοῦ ᾠσματα. Ἀπέθανεν εἰς τὴν νῆσον Χάλκην ἐν ἡλικίᾳ 85 ἐτῶν τῇ 30 Ἰουλίου τοῦ 1862 καὶ ἐνεταφιάσθη ἐξωθεν τῆς ἐν τῇ νήσῳ μονῆς τοῦ

ἀγίου Γεωργίου τοῦ Κρημνοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπῆλθε τῆς εὐνοίας τοῦ προστάτου αὐτοῦ καὶ πατριάρχου διατελέσαντος Κωνσταντίου Α΄ τοῦ ἀπὸ Σιναίου. Ἐμέλισεν εἰς τὴν παλαιὰν μέθοδον διάφορα μέλη τῆς ἱερᾶς ψαλμωδίας τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, ἐξ ὧν τὰ μὲν εἰσὶν ἐκδεδομένα, τὰ δὲ ἀνέκδοτα· συντάξας ἐξέδωκε δις ἑλληνιστὶ τὸ Τυπικὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ ἅπαξ σλαβιστὶ, τὸ ἀργουσύντομον Δοξαστᾶριον κατὰ τὸ εἶδος τῆς παραχορδῆς, ἐξηγηματικώτερον ἐποίησε τὸ Ἀναστασιματᾶριον Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου (ἐκδοθὲν τῷ 1863 μέχρι τοῦ Βαρέως ἤχου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νικολάου), ἐξέδωκε καὶ τὴν δίτομον Ἀνθολογίαν τῆς μουσικῆς, εἰς ἣν ἔχει καὶ ἴδια μαθήματα διπλᾶ καὶ τριπλᾶ καὶ τινὰ τῶν ἀρχαιοτέρων μουσικῶν. Ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Κωνσταντίνου ὑπάρχουσιν ἐν Εἰρημολόγιον Καταβασίων καὶ ἐν Δοξαστᾶριον σύντομον, ἀμφότερα Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, καλλωπισθέντα παρ' αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἀναλυτικώτερον. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐμέλισε καὶ ἐντέχνους καλοφωνικοὺς εἰρημούς, ἄσματά τινὰ, ᾠδὰς εἰς πατριάρχας, καὶ ἄλλα.

Ἀντώνιος Λαμπαδάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὅστις συνέψαλλεν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ μετὰ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωτοψάλτου, ἐμαθήτευσε δὲ παρὰ Μανουὴλ τῷ Πρωτοψάλτῃ καὶ Γεωργίῳ τῷ Κρητὶ, ὃν ἴδια ἐμιμήθη εἰς τὸ ἀναλυτικῶς γράφειν. Ἀδριανουπολίτης τὴν πατρίδα καὶ ἀνεψιὸς τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως Κυρίλλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, μουσικὸς καὶ μελοποιὸς εὐδόκιμος, καλλιφωνότατος καὶ τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς γνώστης. Ἀπέθανεν ἐν Ρωσσίᾳ τῷ 1828, τὸ δὲ περιέχον τὰ

1) Δεῖγμα τῆς ἀναλυτικῆς γραφῆς τοῦ Ἀντωνίου (τὰ μάλιστα προσεγγιζούσης πρὸς τὴν νῦν ἐν χρήσει) ὀφειλόμενον εἰς τὸν μουσικοδιδάσκαλον κ. Κ. Α. Ψάχον, παραθέτομεν εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης βίβλου· εἰς τὸν αὐτὸν ὀφειλομεν καὶ τὸ ἀρχαῖον Κοινωνικὸν τὸ ψαλλόμενον εἰς ὀκτῶ ἤχους, ὅπερ ἐρμηνευθὲν ἐσημειώθη εἰς ἑξ ἑξ μόνον ἤχους ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν κλιμάκων καὶ τῶν καταλήξεων τοῦ Α΄ μετὰ τοῦ Πλ. Α΄ καὶ τοῦ Β΄ καὶ Πλ. Β΄.

ποιήματα καὶ τὰ σημειώματα αὐτοῦ κιθώτιον ἔμεινεν εἰς χεῖρας τοῦ μουσικοῦ Γεωργίου ἱερέως τοῦ Ρυσίου. Ἐποίησε κατὰ τὴν ἀρχαίαν μέθοδον ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἐξηγηματικώτερον τὸ ἀργὸν Ἀναστασιματάριον Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐμέλισε χερουδικὰ κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἤχους, κοινωνικὰ ἰσάριθμα τῆς ἐβδομάδος, τὸ πρὸς τοῦ πρωτοψάλτου ἀδόμενον κατ' ἤχον σύντομον «Εἰς πολλὰ ἔτη» εἰς τὸ τέλος τῶν χερουδικῶν ψαλλομένου τοῦ Ἀλληλοῦῖα, καὶ τὰ στιχηρὰ ἰδιόμελα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ὡς καὶ τὸ ὀκτάνηχον καὶ δίχρον Δοξαστικὸν στιχηρὸν «Θεαρχίῳ νεύματι».

Ἰωάννης Βυζάντιος, Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας χειροβετηθεὶς μετὰ τὸν θάνατον Κωνσταντίνου τοῦ Βυζαντίου, οὗ ὡς ἐκ τοῦ βαθέως γήρατος οἰκουροῦντος διετέλεσε πρότερον τοποτηρητὴς (1855). Ἐγενήθη εἰς Νεοχώριον τοῦ Βοσπόρου, μαθητὴς γενόμενος Θεοδώρου Συμεὼν τοῦ Κοντοῦ ἐπωνυμιουμένου. Εἰσήχθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν ὡς Β' δομέστικος τῷ 1824 ἐπὶ Ἀγαθαγγέλου, Λαμπαδάριος διωρίσθη τῷ 1831 ἐπὶ Κωνσταντίνου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου, Πρωτοψάλτου ὄντος τοῦ μελωδικωτάτου Κωνσταντίνου τοῦ Βυζαντίου, Πρωτοψάλτης δὲ ἀνεδείχθη κατὰ τὴν α' πατριαρχεῖαν Ἰωακείμ τοῦ Β'. Ἐκοσμεῖτο διὰ φωνῆς ζωηρᾶς καὶ ὕψους ἐκκλησιαστικωτάτου. Ἐξέδωκεν ἐπτάκις τὸ Ἀναστασιματάριον, τὸ Εἰρμολόγιον τῶν Καταβασίων Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου δις, τὰ χερουδικὰ καὶ κοινωνικὰ τοῦ Πέτρου, μίαν Ἀιθυλογίαν μονότομον, συλλογὴν καλοφωνικῶν Εἰρμῶν διαφόρων ποιητῶν, καὶ τὴν τετράτομον Πανδέκτην μετὰ τοῦ Στεφάνου τοῦ Λαμπαδαρίου. Ἐμέλισεν ὥδᾳς τινὰς εἰς Πατριάρχας, τὸν εἰς ἤχον Βαρὺν καλοφωνικὸν εἰρμὸν «Κύκλω τῆς τραπέζης σου» καὶ τινὰς κανόνας τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομνητορικῶν ἑορτῶν. Τοῦτον ἀποθανόντα τῇ 20 ἰουλίου τοῦ 1866 διεδέχθη Σταυράκης ὁ Γρηγοριάδης.

1) Τὸ Ἀναστασιματάριον τοῦτο ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντίνῳ τῷ 1899 τὸ ὀρθοὸν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δημητρίου Ἰωάννου Πρωτοψάλτου.

Στέφανος Μιχαήλ, Λαμπαδάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, Πρωτοψάλτου ὄντος τοῦ Ἰωάννου Βυζαντίου Βυζάντιος τὴν πατριδα ἐκ τῆς συνοικίας Ταταούλων, μαθητῆς Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος, κεκοσμημένος καὶ διὰ τοῦ σοδαροῦ μουσικοῦ ὕψους, μῦντης ἀναδειχθεὶς Κωνσταντίνου τοῦ Πρωτοψάλτου. Τῆς ψαλμωδίας ἀριστος ἐκτελεστής καὶ μελοποιὸς εὐδόκιμος. Τῷ 1840 ἐξέδωκε τὴν «Μοῦσαν», ἐν ἣ ἐρμηνεύει τὰ συστήματα τῶν κλάδων τῆς ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς· τῷ 1850 ἐξέδωκε μετὰ Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδαρίου (τοῦ κατόπιν πρωτοψάλτου) τὴν «Πανδέκτην», περιέχουσαν πολλὰ ποιήματα διαφόρων ἀρχαίων ποιητῶν εἰς τόμους τέσσαρας· τὴν «Κυψέλην», συλλογὴν οὔσαν ἰδιομέλων, ἀπολυτικίων καὶ ἄλλων εἰρμολογικῶν· τῷ 1862 ἐξέδωκε μίαν ἐπίτομον Ἀνθολογίαν, περιέχουσαν ἴδια ἔργα καὶ ἄλλων ποιητῶν. Ὁ Στέφανος ἠρμήνευσεν εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει παρασημαντικὴν τὰ μελουργήματα Κωνσταντίνου τοῦ Βυζαντίου. Παρεσκεύασε καὶ θεωρητικὸν, ὅπερ ἐλλυπὲς μεῖναν ἕνεκα τοῦ τῷ 1864 ἐπισυμβάντος θανάτου αὐτοῦ, ἀνεπληρώθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ μουσικοδιδασκάλου Παναγιώτου Κηλτζανίδου τοῦ Προυσαέως, ὅστις καὶ πραγματεῖαν εἰς αὐτὸ προσέθηκε «Περὶ ὀρθογραφίας». Ἐπιστάσις τοῦ Κηλτζανίδου ἐξεδόθη τὸ τοῦ Στεφάνου Εἰρμολόγιον ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Δημητρίου Ἰωάννου Πρωτοψάλτου.

Σταυράκης Γρηγοριάδης, ὁ ἐξ Αἴνου καταγόμενος, Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐπὶ πενταετίαν διατελέσας, μαθητῆς γενόμενος Γεωργίου πρωτοψάλτου Αἴνου. Ἐγκρατὴς τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς καὶ εἰδήμων τῆς χρήσεως τῆς λύρας καὶ τῆς πανδουρίδος. Ἐχοροστάτησεν εἰς διαφόρους ἐκκλησίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου χοροῦ τῆς ἐν Πέραν ἐκκλησίας τῶν Εἰσοδίων κληθεὶς διωρίσθη Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας, χωλαίνων ὁμως κατ' ἀρχὰς ὡς πρὸς τὸ μουσικὸν ὕψος. Ζήσας 65 ἔτη, ἀπεβίωσε τῇ 29 Ἰανουαρίου τοῦ 1871. Τοῦτον διεδέξατο

Γεώργιος Παιδεστηνὸς ὁ Β', τοποτηρητὴς ὧν τότε τοῦ ἐπιζώντος καὶ ἀσθενοῦντος Στεφάνου τοῦ Λαμπαδαρίου. Ἀμίμητος τῆς ψαλμωδίας ἐκτελεστὴς καὶ οὐδενὸς δεύτερος τῶν συγχρονισάντων αὐτῷ ἱεροψαλτῶν, φημιζόμενος ἰδίᾳ διὰ τὸ ἀρχαῖζον πατριαρχικὸν μουσικὸν ὕφος. Ἐγεννήθη τῷ 1833 ἐν Παιδεστῷ, ἐνθα καὶ τὴν μουσικὴν ἐδιδάχθη τὸ πρῶτον, τελειοποιηθεὶς ἐν Κων)πόλει παρὰ τῷ πρωτοψάλτῃ τῆς Μ. Ἐκκλησίας Κωνσταντίνῳ τῷ Βυζαντίῳ, τῇ συστάσει τοῦ τότε ἐν Ἀντιγόνῃ ἐφησυχάζοντος πρῶτον Κων)πόλεως Κωνσταντίου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου. Διετέλεσεν ἱεροψάλτης εἰς διαφόρους ἐκκλησίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κων)πόλεως, τῷ δὲ 1863 πατριαρχοῦντος Σωφρονίου Β' τοῦ ἀπὸ Ἀμασείας διορίσθη Λαμπαδάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, Πρωτοψάλτου ὄντος τοῦ Ἰωάννου Βυζαντίου, τῇ 2 δὲ Φεβρουαρίου 1871, πατριαρχοῦντος Γρηγορίου τοῦ 5' ἀνεδείχθη Πρωτοψάλτης, διαδεξάμενος Σταυράκην τὸν Γρηγοριάδην. Ἐκ τῶν πατριαρχείων ἀποσυρθεὶς κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1876 ἐχοροστάτησεν εἰς τὰς ἐν Γαλατῇ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων, τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εἰς τὴν ἐν Πέραν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν Τσιβαλίῳ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου. Ὁ Παιδεστηνὸς ἐκάλλυνε καὶ ἐρρύθμιζε πάντα τὰ μαθήματα τῆς ἐνιαυσίου ἀκολουθίας, πολλὰ ἐμέλισε διακρινόμενα διὰ τὸ μελισταγὲς αὐτῶν, ἐξέδωκε δὲ δύο μουσικὰς βίβλους, ἐν οἷς εὗρηνται αἱ ᾠσμητικαὶ ἀκολουθίαι τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου μετὰ τῆς τυπικῆς διατάξεως. Μερίρρυτα ᾠσματα αὐτοῦ ἐξεδόθησαν εἰς τὸ «Μουσικὸν Ἀπάνθισμα» τοῦ Δημητρίου Κυψιώτου (1894), εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀγαθαγγέλου Κυριαζίδου ἐκδοθὲν τῷ 1896 «Ἐν ἄνθος τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» καὶ εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένην μουσικὴν ἐφημερίδα «Φόρμιγγα» (Μουσικὸν τεῦχος τοῦ Α' ἔτους, σελ. 3 καὶ 129). Διετέλεσεν ἐπὶ τετραετίαν πρόεδρος τοῦ ἐν Γαλατῇ εὐδοκίμως λειτουργήσαντος Ἑλληνικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου (1880—1884) καὶ διευθυντῆς καὶ καθηγητῆς τῆς Μουσικῆς αὐτοῦ Σχολῆς (1882). Ἀνέδειξε

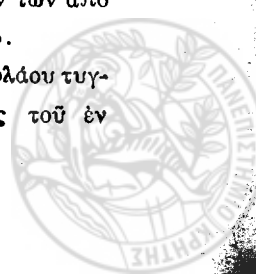
δλίγους ἀλλ' ἀξιολόγους μαθητάς.' Ἀπεβίωσε κατὰ Αὐγουστον τοῦ 1889.

Νικόλαος Στογιάνοβιτς, Λαμπαδάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, Βυζάντιος τὴν πατρίδα ἐκ τῆς συνοικίας Τεκφούρ σε-
ραίου, μαθητὴς γενόμενος Κωνσταντίνου τοῦ Βυζαντίου Πρωτο-
ψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Διεκρίθη διὰ τὸ σεμνοπρεπὲς αὐτοῦ
ῥφος καὶ τὸ εὐνυχον τῆς φωνῆς. Ὑπηρετήσεν εἰς τὸν πατριαρ-
χικὸν ναὸν ἐπὶ ὅλην πεντηκονταετίαν, διορισθεὶς τὸ πρῶτον Β'
δομέστικος πατριαρχοῦντος Κωνσταντίου τοῦ Β', εἶτα Α' δομέστι-
κος, πατριαρχοῦντος Σωφρονίου τοῦ Β', Λαμπαδάριος δὲ τῷ
1871, πατριαρχοῦντος τὸ δεύτερον Γρηγορίου τοῦ 5'. Παρητήθη
οἰκειοθελῶς ἐκ τῶν καθηκόντων τῆς Λαμπαδαρείας κατὰ Φεβρουά-
ριον τοῦ 1888. Ὁ Νικόλαος ὑπηρετήσας καὶ ὡς διδάσκαλος ἐπὶ
38 ἔτη (1833—1871) εἰς τὴν ἐν Φαναρίῳ δημοτικὴν σχολὴν,
τὴν ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ Κωνσταντίου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου, ἐδίδασκεν
ἅμα ἐν αὐτῇ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικὴν. Ἀπεβίωσε
τῇ 5 Ἰανουαρίου 1893 ὑπερεννενηκοντούτης τὴν ἡλικίαν. Σε-
μνοπρεπῇ κρίνονται τὰ ἀνέκδοτα εἰσέτι μένοντα μουσουργήματα
τοῦ μουσικοῦ τούτου ἀνδρός.'

Κωνσταντῖνος Σαβδόπουλος Α' δομέστικος τῆς Μ.
Ἐκκλησίας, λόγιος μουσικὸς, κεκοσμημένος διὰ τοῦ σεμνοπρε-
ποῦς μουσικοῦ ῥφους καὶ μελοποιὸς εὐδόκιμος· γεννηθεὶς ἐν
40 Ἐκκλησίαις τῆς Θράκης, ἀπέθανεν ὑπερεξηκοντούτης τῷ 1882.
Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν εἰς τὴν ἐν Ἐπροκρήνῃ πατρι-

1) Ἐν τοῖς ἐπιζῶσι μαθηταῖς αὐτοῦ ἐξέχουσιν παρ' ἡμῖν θέσιν κατέ-
χει ὁ μουσικοδιδάσκαλος Εὐστράτιος Παπαδόπουλος, α' ψάλτης τῆς ἐν
Πέραν Κων)πόλεως ἱερᾶς ἐκκλησίας τῶν Εἰσοδίων, ὃν βιογραφοῦμεν ἐν τῷ
προσεχῶς ἐκδιδομένῳ ὑφ' ἡμῶν «Λεξικῷ τῶν Ἑλλήνων μουσικῶν τῶν ἀπὸ
τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμασάντων».

2) Κληρονόμος τοῦ τε ῥφους καὶ τῶν χειρογράφων τοῦ Νικολάου τυγ-
χάνει ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Λαμπαδαρίδης, τανῦν δ' ψάλτης τοῦ ἐν
Φαναρίῳ Κων)πόλεως ἱεροῦ ναοῦ τοῦ ἀγιοταφίτικου μετοχίου.

αρχικὴν τοῦ Γένους Σχολὴν, τὴν δὲ μουσικὴν παρὰ τῷ διακεκριμένῳ μουσικῷ Στεφάνῳ τῷ Μωϋσιάδῃ. Διετέλεσε γραμματεὺς τοῦ τότε μητροπολίτου Κρήτης καὶ εἶτα Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Ε', ἅμα δὲ καὶ πρωτοψάλτης τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Κρήτης. Συνοδεύσας τὸν γέροντα αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλεύουσαν, διετέλεσε διευθυντὴς τῆς δημοτικῆς σχολῆς Τσιδαλίου ἐπὶ ὅλην πενταετίαν, ἅμα δὲ καὶ ἱεροψάλτης εἰς τὰς κεντρικωτέρας ἐνορίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κων)πόλεως. Διορίσθη τὸ πρῶτον Β' δομέστικος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, εἶτα δὲ καὶ Α' τῷ 1871, ὅτε ὁ Ραιδεστινὸς διορίσθη Πρωτοψάλτης· ἐδίδαξε τὴν μουσικὴν εἰς τὴν τότε Ἱερατικὴν σχολὴν, σχολαρχοῦντος ταύτης τοῦ ἀρχιμανδρίτου Χρυσάνθου τοῦ Ἱεροκλέους. Ἐξέδωκε τῷ 1881 τὸν «Κανόνα τῆς Μ. Πέμπτης», οὗ προτάσσεται τὸ «Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις καὶ οἷς προσετέθησαν καὶ αἱ Καταβασαί «Ἀνοιξω τὸ στόμα μου». Καταλείπει ἀνέκδοτον ἔργον ἐπιγραφόμενον «Ἀργὸν καὶ Σύντομον Ἀναστασιματάριον» κατὰ τὸ ὕφος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, μετὰ παραρτήματος περιέχοντος Καταβασίας κατ' ἐννοίαν. Ἀνέδειξε πολλοὺς μαθητάς.¹

Μιχαὴλ Παυλίδης, Β' δομέστικος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐκ τῶν κρατίστων τῆς ψαλμωδίας ἐκτελεστῶν καὶ φημιζόμενος ὡς διατηρήσας ἀπαραμείωτον τὸ σοβαρὸν ἀρχαῖον πατριαρχικὸν ὕφος. Ἐγεννήθη τῷ 1840 ἐν Χίῳ, μαθητὴς γενόμενος τοῦ περιωνύμου μουσικοῦ Σωτηρίου τοῦ Βλαχοπούλου καὶ ἄλλων. Διετέλεσεν ἱεροψάλτης ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1859, ἐπὶ δεκαετίαν δὲ Β' δομέστικος

1) Ἐξ αὐτῶν ἀναγέρομεν ἰδίᾳ τὸν εὐπαιδευτὸν ἱεράρχην Παμφίλου Μελισσηνὸν, χωρεπίσκοπον Ταταούλων, οὗ βιογραφικὰ σημεῖωματα ὄρα ἐν τοῖς προσεχῶς ἐκδιδομένοις ἡμετέροις πονήμασι τοῖς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ σύγχρονος ἱεραρχία τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Τόμος Β')» καὶ «Λεξικὸν τῶν Ἑλλήνων μουσικῶν τῶν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρις ἡμῶν ἀκμασάντων».

χὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ παναγιωτάτου Ἰωακείμ τοῦ Γ' ἔνεκα γήρως ἀπο-
λυθέντος Κωνσταντίνου τοῦ Σαββοπούλου, Δομεστικούς δὲ ἐν μὲν
τῷ δεξιῷ χορῷ τὸν Ἰάκωβον Ναυπλιώτην ἀπὸ τοῦ ἔτους
1888, διατελέσαντα πρότερον (1881—1888) Β' δομέστικον καὶ
διάδοχον γενόμενον τοῦ ἀπολυθέντος ἐπὶ Ἰωακείμ τοῦ Γ' Μιχαήλ
Παυλίδου, ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ τὸν Κωνσταντῖνον Κλάβ-
σαν (1888—1904), ἀμφοτέρους μαθητὰς αὐτοῦ ἐκ τῶν διακε-
κριμένων.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Ζ'.

ΑΠΟ ΠΕΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΕΙΣΥΡΕΤΩΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΓΡΑΦΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ

(1730 — 1814)

Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος καὶ ἡ παρασημαντικὴ αὐτοῦ.

Τὸ ὄνομα Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, Λαμπαδαρίου τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἀποτελεῖ ἰδίαν ἐποχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς. Ὑπῆρξεν οὗτος ὁ μέγας μουσικὸς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἡ τετάρτη πηγὴ τῆς μουσικῆς, ὁ δικαίως θαυμαζόμενος ὡς ἐξοχος μουσικοδιδάσκαλος καὶ ὡς κλασικὸς συγγραφεὺς, οὗ τὰ ἔργα καὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀπέριτον καὶ σεμνὸν καὶ ἐπιδόλλον ἐκκλησιαστικὸν μουσικὸν μέλος καὶ ὕφος ἐσαεὶ διαμενοῦσιν ὡς πολὺτιμος ὁδηγὸς εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν ἱεροψάλτας καὶ ὡς μνημεῖον κλασικὸν τῆς ἱερᾶς μουσικῆς.¹ Μεγάλως εὐηργέτησε τὴν θείαν τέχνην

1) Ὑπάρχουσιν οἱ ἰσχυριζόμενοι, ὡς ὁ Ἰωάννης Τζέτζης, ὁ καρδινάλιος Πίτρας καὶ ἄλλοι ἀντιγράψαντες αὐτοὺς ἀδασανίστως ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ξένων μουσικολόγων, ὅτι τὰ μονότονα καὶ ἀτεροπῇ μελουργήματα τοῦ παπαδικοῦ μέλους ἐπεχείρησεν ὁ Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος ν' ἀναπληρώσῃ διὰ τῆς ποικιλίας τῆς μελωδίας, καὶ ὅτι οὕτως ἤρξατο τὸ μέλος τοῦτο, τὸ φύσει ἐκλελυμένον καὶ νωχελές, παρεκκλίνον ἐν πολλοῖς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἐκτρεπόμενον εἰς ἥθος κοσμικόν. ἄλλοις λόγοις, ὅτι ὁ Πέτρος εἰσέγαγε παρεΐσакτα καὶ ὀθνεῖα μέλη εἰς τὸ παπαδικὸν μέλος. Τοῦτο εἶναι ἀπλοῦς ἰσχυρισμὸς, ἀπλῇ γνώμῃ μὴ ἐρειδομένη εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα.

ὡς χρῆσιν ποιησάμενος, ἀντὶ τῶν τέως δυσνοήτων μουσικῶν χαρακτηριστῶν, νέου συστήματος γραφικοῦ πρὸς παρασήμανσιν τῶν μελῶν, μᾶλλον εὐμεθόδου, δι' οὗ ἡλοποίησε πλείοτερον τὴν κουκκοιζέλειον καὶ τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Τραπεζουντίου παρασημαντικὴν καὶ ἡρμήνευσε τὰς τῶν ἀρχαιοτέρων μελῶν θέσεις. Ὁ Πέτρος ἐθουμάζετο ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν ἑξοχὸν μουσικὴν αὐτοῦ ἀντίληψιν καὶ μίμησιν, δυνάμενος μάλιστα νὰ διαφυλάξῃ πιστῶς διὰ τῆς γραφῆς οἰονδήποτε μέλος ἔστω καὶ ἅπαξ ψαλλόμενον ὑπ' ἄλλου. Ἐντεῦθεν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἐκαλεῖτο Χιρσιζ Πέτρος (κλέπτης) καὶ Χότζας (διδάσκαλος), διότι ὅ,τι ἐκεῖνοι ἐπὶ μακρὸν μοχθοῦντες ἐμέλιζον, αὐτὸς ἅπαξ ἀκούων ψαλλόμενον εἶχε τὴν δεξιότητα ἀμέσως νὰ κλέπτῃ αὐτὸ διὰ τῆς γραφῆς καὶ καλλωπίζων νὰ παραδίδῃ εἰς τὸν μελοποιὸν ὡς νεοφανὲς δῆθεν ἔργον αὐτοῦ. διηγοῦνται δὲ ὅτι οἱ ἐγκρατεῖς τῆς ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς ἐκ κοινῆς συμφωνίας οὐδὲν νέον ἔργον αὐτῶν ἐμουσοῦργουν ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Πέτρου. Θεωρεῖται ὁ εὐεργετήσας καὶ τὴν Ἀρμενικὴν μουσικὴν, ἅτε διδάξας εἰς τὸν Πρωτοψάλτην τοῦ ἐν Κοντοσκάλῳ ἀρμενικοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ Τερετζοῦν Χαμπαρτζοῦν τὸν τρόπον τῆς γραφῆς τῶν μουσικῶν μελῶν, χρῆσιν ποιησάμενος τῶν σημείων τῆς μαρτυρικῆς ποιότητος τῶν τρῶν γενῶν τῆς ἡμετέρας ἀρχαίας μεθόδου διὰ τὴν τῶν φθόγγων τῆς μουσικῆς κλίμακος Παραλλαγὴν, ἣν ὀυλάττουσιν οἱ Ἀρμένιοι ὡς πολύτιμον κτῆμα εἰς τὸ πατριαρχεῖον αὐτῶν καὶ ἐνασχολοῦνται εἰς τὸ νὰ καταρτίσωσιν ἰδίαν μουσικὴν γραφὴν.

Ὁ Πέτρος ἐγεννήθη περὶ τὸ 1730 ἐν Πελοποννήσῳ, ἐμαθήτευσε δὲ τὰ διόθεν ἐν Σμύρνῃ παρὰ τινι ἱερομονάχῳ μουσικῷ, εἶτα δὲ ἐν Κωνσταντινὶ πόλει παρὰ Ἰωάννη τῷ Τραπεζουντίῳ, Πρωτοψάλτη τῆς Μ. Ἐκκλησίας, μεθ' οὗ καὶ συνέψαλλεν ὡς Β' δομέστικος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τραπεζουντίου, ὁ Πέτρος διωρίσθη Λαμπάδριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, Πρωτοψάλτου ὄντος τοῦ Δανιὴλ, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1777, ὅτε ἀφηρηθῆναι ὑπὸ τοῦ τότε λυμαιομένου τὴν βασιλεύουσαν λοιμοῦ. Ἀνέδειξε πλεί-

στους μαθητὰς ἐκ τῶν ἡμετέρων, τῶν ὀθωμανῶν καὶ τῶν εὐρωπαϊῶν, πρὸς οὓς ἐδίδασκε τὴν καθ' ἡμᾶς μουσικὴν ἢ καὶ τὴν δραβοπερσικὴν· ἐδίδαξε τὴν μουσικὴν μετὰ Δανιὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου καὶ τοῦ τότε δομεστικοῦ Ἰακώβου τοῦ Πελοποννησίου καὶ εἰς τὴν τῷ 1776 ἰδρυθεῖσαν, πατριαρχοῦντος Σωφρονίου τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, πατριαρχικὴν Μουσικὴν Σχολὴν, Β' μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀριθμουμένην.

Ὁ Πέτρος Λαμπαδάριος ὧν ἡρμήνευσεν εἰς τὴν μέθοδον αὐτοῦ πολλῶν ἀρχαίων μουσικοδιδασκάλων μαθήματα, ὥς τὰ μεγάλα κεκραγάρια Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τὰ μεγάλα Ἑωθινὰ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέως, τὰ μεγάλα Ἀνοιξαντάρια διαφόρων ποιητῶν, ἀργὰ τινὰ Πασαπνοάρια τοῦ Ὁρθρου, τὸ α' Ἀνωθεν οἱ Προφῆται καὶ ἄλλα τινὰ μαθήματα τοῦ Οἰκηματάριου καὶ Μαθηματάριου.¹ Ἐμελούργησε δὲ ὁ χαλκέντερος μουσικὸς ἅπασαν τὴν σειρὰν τῶν ἐγκυκλίων μουσικῶν μαθημάτων, ἥτοι τὸ Σύντομον καὶ τὸ Ἀργὸν Στιχηράριον, τὸ Εἰρμολόγιον, τὸ Κρατηματάριον, τὸ Οἰκηματάριον, τὴν Παπαδικὴν, τὸ Μαθηματάριον κατ' ἀναγραμματισμοὺς, καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα· συνύψανε δηλ. μελοποιήσας δύο Ἀναστασιματάρια, ἀργὸν καὶ σύντομον,² Εἰρμολόγιον Καταδασιῶν, καὶ Δοξαστάριον³ ἥτοι τὸ νέον ἢ σύντομον Στιχηρά-

1) Τὸ Μέγα Ἰδὸν Ἰωάννου Μαῖστορος τοῦ Κουκκουζέλη ἐρμηνευθὲν ὑπὸ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου εἰς ἤχον Α' εὑρίσκεται εἰς τὰ ὑπ' ἀρ. 881 καὶ 1121 χειρόγραφα τῆς ἐν Ἀθῶν ἱερᾷ μονῇ τῶν Ἰδίων.

2) Ἐκ τῆς ὑπ' ἀρ. 1022 μουσικῆς βιβλίου τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρεῖ ἱερᾷ μονῇ τῶν Ἰδίων μανθάνομεν ὅτι τὰ Ἀναστασιματάρια τοῦ Πελοποννησίου ἐποιήθησαν τῇ κελεύσει τοῦ μητροπολίτου Προύδης Μελετίου· ἐκ χειρογράφου τῆς αὐτῆς μονῆς ὅτι τὸ Δοξαστάριον τοῦ πρωτοψάλτου Ἰακώβου ἐποιήθη τῇ αἰτήσει τοῦ μητροπολίτου Δημητριάδος καὶ Ζαγοράς Ἀθανασίου. Ἐξ ἐπιγραφῆς εὐρισκομένης ἀνωθεν τοῦ μαθήματος «Περὶ ζωσαὶ τὴν ρομφαίαν σου» ἐν τῇ ἐν Λέσβῳ ἱερᾷ μονῇ τοῦ Λειψάνος (ἀρ. 233) μανθάνομεν ὅτι ὁ Λαμπαδάριος Γρηγόριος ἐποίησε τὸ μάθημα τοῦτο τῇ αἰτήσει τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Διονυσίου.

3) Τὸ Δοξαστάριον ἐξηγηθὲν ἐκ τῆς τοῦ Πέτρου παρασημαντικῆς

ριον. Ἐμελούργησε τρεῖς σειρὰς Χερουδικὰ ὄργα καὶ μίαν σύντομα, τρεῖς σειρὰς Κοινωνικὰ τῶν Κυριακῶν καὶ μίαν σειρὰν Κοινωνικὰ τῆς ἐβδομάδος καὶ ἄλλα Χερουδικὰ καὶ Κοινωνικὰ εἰς τὰς Δεσποτικὰς καὶ Θεομνηστικὰς ἑορτὰς κατὰ τοὺς ὁκτὼ ἤχους,

εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπὸ τοῦ νῦν Πρωτοψάλτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Γ. Βιολάκη, ἐξεδόθη πρὸ πενταετίας ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου εἰς δύο τόμους ὑπὸ τῶν Δομειστικῶν τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ι. Ναυπλιώτου καὶ Κ. Κλάδδα, οἵτινες τῇ 3 Φεβρουαρίου 1899 προέβησαν διὰ τῶν ἐφημερίδων τῆς βασιλευσούσης εἰς ἀποκήρυξιν τῆς ὑπὸ τοῦ μουσικολόγου κ. Νικολάου Παγανᾶ παρασκευασθείσης ἐκδόσεως Δοξασταρίου, διὰ τῶν ἐξῆς : « Ἐπειδὴ ἀπὸ τινος κυκλοφοροῦσιν ἐνταῦθα τε καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ἀγγελίαι τοῦ «Δοξασταρίου», οὗ ἐκδότης φέρεται Παγανᾶς τις Νικόλαος, καθῆκον θεωροῦμεν νὰ δηλώσωμεν ἅπασι διαπανίδος, καὶ τοῦτο ὅπως μὴ τὸ δημόσιον ἐξαπατᾶται ὑπὸ ἀγυρτῶν καὶ ὁλως ἀπειρῶν καὶ ἐπιστημονικῶς ἀδῶν περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ῥηματικὴν τέχνην, ὅτι ὁ ρηθεὶς Παγανᾶς εἶναι ἐκεῖνος, οὗ τὸ ὄργανον καὶ τὰς μουσικὰς θεωρίας παινηγυρικῶς πέρυσιν ἀπεκήρυξεν ἢ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Μουσικῇ Ἐπιτροπῇ, παρούσης καὶ τῆς Α. Θ. Π. Κωνσταντίνου τοῦ Ε', εἶναι ἐκεῖνος, οὗ τὴν ἐκδοθεῖσαν «Μουσικὴν Παιδαγωγίαν» οἱ ἐντεχνιοὶ μουσικοὶ τῆς βασιλευσούσης διὰ κοινῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Α. Θ. Π. τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἀπεδοκίμασαν καὶ κατέκριναν ὑπὸ ἐποψίν μελούς, γραφῆς καὶ ρυθμοῦ, εἶναι ἐκεῖνος, ὃν ἡ Α. Θ. Π. ἀξιοχρέφ προνοίᾳ, ἀπηγόρευσε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν νῦν ὑπ' αὐτοῦ ἀγγελλομένην ἐξήγησιν καὶ ἐκδοσιν τοῦ «Δοξασταρίου», ἐμπιστευθεῖσα ταύτην, κατόπιν γνωμοδοτήσεως εἰδικῶν μουσικοδιδασκάλων τῶν κ. κ. Ἀριστείδου Νικολαΐδου Λαμπταδarioῦ τῆς Μ. τοῦ Χ. Ἐκκλησίας, Εὐστρατίου Παπαδοπούλου καὶ Κωνσταντίνου Ψάχου, εἰς τὴν πανθομολογουμένην ἐμπειρίαν τοῦ ἀρχοντος Πρωτοψάλτου τῆς Μ. τοῦ Χ. Ἐκκλησίας Γ. Βιολάκη, ὃν ἐτίμησε καὶ διὰ σεπτῶν πατριαρχικῶν πιττακίων, δημοσιευομένων ἐν τοῖς Προλεγομένοις τοῦ ἐκδιδομένου Α' τόμου. Ἐν γένει τὸ ὑπὸ τοῦ ρηθέντος Παγανᾶ ἀγγελλόμενον «Δοξαστάριον», ὅπερ ἀναμφιδόλως θέλει γεννήσει σκάνδαλον ἀνατροπῆς καὶ παραδιδούσεως τῶν ἀρχαίων σεβαστῶν καθεστῶτων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐγκεκριμένον ἔργον τοῦ ἀρχοντος Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Γ. Βιολάκη, οὗ τὴν διδοσιν ἀνελάβομεν ἡμεῖς.

εὐλογητάρια ἀργὰ, σίντομα καὶ συντομώτερα, πολυελέους, δοξολογίας συντόμους καὶ ἀργοσυντόμους εἰς διαφόρους ἤχους, πασαπνοῦρια ἀργὰ τοῦ Ὁρθρου, ἐξ ὧν τρία εἰς ἤχον Πλ. Β', Εἰρημούς καλοφωνικούς, κρατήματα, καὶ ἄλλα διάφορα μουσουργήματα, ψαλλόμενα εἰς τοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους Ἑσπερινούς, εἰς τὰς παννυχίδας, εἰς τὸν Ὁρθρον τῶν διαφόρων ἑορτῶν, εἰς τὰς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου, Βασιλείου καὶ τῶν Προηγιασμένων, καὶ εἰς ἄλλας τελετὰς, οἶον, εἰς κηδείας, χειροτονίας, εἰς τὸ βάπτισμα, τὸν γάμον, τὸ εὐχέλαιον κτλ. Ἐμέλεισε δὲ καὶ στίχους πολιτικούς κατὰ τὰ μακάμια τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τοὺς ρυθμούς αὐτῶν.

Τὴν ἑξοχὸν μουσικὴν δξίαν καὶ εὐφυίαν τοῦ Πέτρου ὡς καὶ τὴν μεγάλην ὑπόληψιν, ἧς ἀπύλαυε παρὰ τοῖς συγχρόνοις αὐτοῦ μουσικοῖς, ἡμετέροις τε καὶ ὀθωμανοῖς, μαρτυροῦσι καὶ τὰ ἐξῆς περὶ αὐτοῦ σωζόμενα ἀνέκδοτα ἱστορικά :

Τῷ 1770 ἀφίκοντο ἐκ Περσίας εἰς Κων)πολιν τρεῖς ὀθωμανοὶ χανεντέδες φέροντες μουσούργημα αὐτῶν, ὅπερ προϋτίθεντο νὰ ψάλωσι τὸ πρῶτον ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου Χαμίτ τοῦ Α' τὴν ἡμέραν τοῦ Βαῖραμίου. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἔθιγε τὴν φιλοτιμίαν τῶν αὐλικῶν μουσικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐμπείρων μουσικῶν τῆς βασιλευούσης, ἐζήτησαν τὰς περὶ τούτου ὁδηγίας τοῦ Πέτρου, ὅστις κατέσχε τὸ ἄσμα διὰ τοῦ ἐπομένου τεχνάσματος : Τοὺς τρεῖς ξένους μουσικούς προσεκάλεσαν εἰς γεῦμα οἱ δερβίσαι τοῦ ἐν Πέραν Τεκκὲ (μοναστηρίου), διαιρεθέντες εἰς τρεῖς τάξεις κατὰ τοὺς ἑαυτῶν βαθμούς. Ἡ μία τάξις, ἡ τὸ γεῦμα προσφέρουσα εἰς τοὺς ἐκ Περσίας ξένους καὶ συνευθυμοῦσα, παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ τραγωδήσωσι κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκ τῶν συνήθων ᾠσμάτων μετὰ τῶν μουσικῶν ὀργάνων, εἶτα δὲ καὶ τὸ ἄσμα, ὅπερ ἔμελλον νὰ ψάλωσιν ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Βαῖραμίου. Ἡ παράκλησις τῶν δερβισῶν εἰσηκούσθη, ὁ δὲ Πέτρος ἐν καταλλήλῳ θέσει κεκρυμμένος ὦν ὑπέκλεπτε διὰ τῆς μουσικῆς παρασημαντικῆς τὸ ἄσμα. Ἀλληλοδιαδόχως ἐνεφανίσθησαν κατόπιν ἐνώπιον τῶν ξένων μουσικῶν καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν δευτέ-

ραν καὶ τρίτην τάξιν τῶν Δερβισῶν, πρὸς εὐχαρίστησιν τῶν ὁποίων ἐπανελήφθη τὸ ἄσμα. Ὁ Πέτρος, ἀφοῦ ἐγράψεν ἐπὶ τοῦ χάρτου τὸ τρις ψαλὲν ἄσμα, ἐφάνη ἐρχόμενος ἐκ τοῦ προαυλίου τοῦ Τεκκὲ πρὸς τὴν αἵθουσαν τοῦ συμποσίου, οἱ δὲ Δερβισαὶ ἐσπευσαν πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ λέγοντες τουρκιστὶ «ὁ διδάσκαλος ἐρχεται». Μετὰ τὰς εἰθισμένας συστάσεις, ἐψάλη καὶ πάλιν τὸ ἄσμα ὑπὸ τῶν ξένων μουσικῶν πρὸς εὐχαρίστησιν καὶ τοῦ ρωμαίου διδασκάλου τῶν Δερβισῶν. Ἀλλ' ὁ Πέτρος τότε σοδαῶς παρετήρησεν ὅτι τὸ ψαλὲν ἄσμα εἶναι ἔργον του, ὅπερ ἀναμφιβόλως μαθητὴς τις αὐτοῦ ἐκ τῶν διεσπαρμένων εἰς Ἀραβίαν καὶ Περσίαν ἐδίδαξεν εἰς τοὺς παρισταμένους μελωδοὺς, οὐχὶ ὅμως πιστῶς καὶ ἀκριβῶς. Ἐπὶ τούτῳ οἱ τρεῖς ξένοι ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ ἄσμα εἶναι ἔργον αὐτῶν, μελισθὲν κατόπιν μεγάλων κόπων, ὁ δὲ Πέτρος ψάλλει αὐτὸ ὡς ἴδιον ἔργον πρὸς πανδουρίδα ἐκ χειρογράφου, τὸ ὁποῖον ἐξάγει ἐκ τοῦ θυλακίου αὐτοῦ. Τότε σοδαρὰ ἐπεγένετο λογομαχία, καθ' ἣν εἰς τῶν τριῶν ξένων μελωδῶν κατέθραυσεν ἐν ὀργῇ τὴν πανδουρίδα τοῦ Πέτρου, ἕτερος δὲ ἐξ αὐτῶν γινώσκων ὅτι οἱ Ἕλληνες μουσικοὶ ἔχουσι γραπτὴν μουσικὴν, καὶ ἐννοήσας τὸν δόλον, ὥρμησε νὰ φονεύσῃ διὰ τοῦ ἐγχειριδίου αὐτοῦ τὸν Πέτρον. Ἐκ τοῦ τολμήματος τούτου ἐπωφεληθέντες οἱ Δερβισαὶ ἔδησαν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τῶν τριῶν ξένων μελωδῶν καὶ τοὺς ἐφυλάκισαν εἰς τι μέρος τοῦ Τεκκέ. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐξωρίσθησαν οὗτοι ὡς ἀγύρται, καὶ οὕτω διεσώθη ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῶν Ὀθωμανῶν τοῦ παλατίου μουσικῶν, χάρις εἰς τὴν ἀπαράμειλλον μουσικὴν ἀντίληψιν καὶ μίμησιν τοῦ μουσικωτάτου Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, οὗ τὸ ὄνομα «Χιρσίζ Πέτρος» εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης ἐγράφη εἰς τὸ ἱερὸν δελτίον τῆς παρουσίας τῶν ἐνδόξων Ὀθωμανῶν σέχιδων καὶ ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν ἐνδοτέραν πύλην τοῦ Τεκκέ κειμένου δευτέρου μαυσωλείου. Προσθετέον δὲ ὅτι ἡ φήμη τοῦ Πέτρου ἐφθάσεν εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ Σουλτάνου, ὅστις διέταξεν ὅπως ἐλευθέρως εἰσέρχεται ὁ πεφνημισμένος οὗτος μουσικὸς εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Ἀλλὰ τὸ ἐξῆς γεγονὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν ὅπως ὁ Πέ-

τρος ἀπολέσῃ τὴν κτηθεῖσαν δαψιλῇ εὐνοίαν τοῦ Σουλτάνου.

Ἡμέραν τινὰ ὁ Σουλτάνος, ἀναχωρήσας ἐκ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Βυζαντίου, μετέβη εἰς τὸ κατὰ τὸ Παλοῦκ παζάρ τέμενος Γενῆ τζαμὶ, δειπνήσας δὲ διενυκτέρευσε εἰς τὸ περίπτερον τοῦ τεμένους. Τὴν αὐτὴν ἐσπέραν κατὰ σύμπτωσιν μετέβη καὶ ὁ Πέτρος πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ μεϊζίνῃ (ιεροψάλτου) τοῦ ρηθέντος τεμένους, παρ' ᾧ καὶ συνεδείπνησε. Κατὰ τὸ δεῖπνον ὁ Πέτρος ἔψαλε καὶ εἰς ἄλλον ἦχον τὸ εἰς δύο μόνον ἦχους τότε ψαλλόμενον «σελάκ», ὁ δὲ μεϊζίνης ὅπως ὠφελῆθη ἐκ τῆς τέχνης τοῦ Πέτρου, θεὸς κατὰ χώραν πάντα θρησκευτικὸν λόγον, ὑπεχρέωσε τὸν μουσικοδιδάσκαλον νὰ ψάλλῃ τὸ «σελάκ» ἀπὸ τοῦ μιν ἀρὲ πρὸς τὸ λυκαυγὲς, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἀκούσας τὸ ψαλὲν, ἠθέλησε τὴν πρωτὴν νὰ μάθῃ τὸν εἰς νεώτερον μέρος ποιήσαντα τὸ «σελάκ». Πληροφορηθεὶς δὲ τὰ γενόμενα κατ' ἀλήθειαν, ἐχολώθη λίαν καὶ διέταξε δύο εἰσαγγελεῖς ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ ἀναγγείλωσι τῷ Πατριάρχῃ τὴν τόλμην Πέτρου τοῦ Λαμπαδαρίου τῆς Μ. Ἐκκλησίας, συλλάβωσι δὲ καὶ ἀπαγάγῃσι τὸν τολμητὴν εἰς τὸ Σεῖχουλισλαμάτον ἵνα γείνῃ ἡ ἀνάκρισις αὐτοῦ θρησκευτικῶς. Ἐν τῇ ἀνακρίσει ὁ Πέτρος τὸν φρενοδραβὴ προσποιούμενος ἐβλεπεν ἄνω καὶ κάτω, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, ἠδολέσχει, προσέβαλε τοὺς παρισταμένους καὶ ἐπαιξε κάρυα ἐν τῇ ἐπιπέδῳ αἰθούσῃ τοῦ κριτηρίου. Οἱ δικασταὶ, πιστεύσαντες ὅτι παρεφρόνησεν ὁ ἡμέτερος μουσικοδιδάσκαλος, ἐνέκριναν νὰ ὀδηγηθῇ εἰς τὸ ἐν Ἑγρήκαπου τότε εὐρισκόμενον ἐθνικὸν φρενοκομεῖον, ἔνθα τὰ πάντα ἐχορηγοῦντο αὐτῷ, κελεύσει σουλτανικῇ, πλὴν χάρτου καὶ μελάνης. Καὶ τὴν ἔλλειψιν δὲ ταύτην ἐθεράπευσεν ὁ εὐφυὴς Πέτρος, διότι παρὰ μὲν τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὸν μαθητῶν τῆς παρακειμένης σχολῆς Ἑγρήκαπου ἐλάμβανε χάρτιν, ἐκ δὲ τῶν προσενεχθέντων αὐτῷ βυσσίνων ἐσχημάτισε μελάνην καὶ διὰ τοῦ μίσχου αὐτῶν ἔγραψε τὸ εἰς ἦχον Πλ. Β' ἀργὸν πασαπνεάριον τοῦ Ὁρθρου, τὸ καὶ Βυσσινόγραφον καλούμενον. Ἐξελθὼν δὲ τοῦ φρενοκομείου ὡς ἱαθεὶς δῆθεν μετὰ τεσσαρακονθήμερον ἐν αὐτῷ διαμονὴν, ἐξηκολούθησε τὰ καθή-

κοντα αὐτοῦ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῷ παλατίῳ.

Κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ Πέτρου, γενομένην ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, ἱστορεῖται ὅτι ἔλαβε χώραν τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον : Προσῆλθον εἰς αὐτὴν ἐκ πάντων τῶν Τεκκέδων τῆς βασιλευούσης οἱ Δερβίσαι, ζητήσαντες τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου Β' ὅπως καὶ αὐτοὶ εἰς ἐνδειξιν σεβασμοῦ πρὸς τὸν κηδευόμενον διδάσκαλον ψάλλωσιν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τὴν πένθιμον αὐτῶν ᾠδὴν μετὰ τοῦ πλαγιάου· ὁ δὲ Πατριάρχης ἀπήντησε : «Συναισθάνομαι καὶ ἐγὼ τὴν ὑμετέραν μεγίστην λύπην, τὴν ὁποίαν προὔξεν σεν εἰς ὅλους μας ὁ θάνατος τοῦ μακαρίτου διδασκάλου· δὲν σὰς λέγω μὲν τὸ ὄχι, ἀλλ' ἵνα μὴ δυσареστηθῇ ἡ Κυβέρνησις, παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς ὅπως ἀκολουθήσητε ἄχρι τοῦ τάφου, καὶ ἐκεῖ πρᾶξατε τὸ πρὸς αὐτὸν καθῆκον ὑμῶν». Εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πατριάρχου ὑπακούουσιντες οἱ Δερβίσαι, ἠκολούθησαν μετὰ δακρύων τὸν νεκρὸν μέχρι τοῦ ἐν Ἐρῆκαπου νεκροταφείου τῶν Ὁρθοδόξων, ἐνθα μετὰ τὸ ψάλλειν τρισάγιον καὶ τὴν κατάθεσιν τοῦ νεκροῦ ἐν τῷ τάφῳ, ἐμελψαν αὐλωδῶς παθητικώτατα. Εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν καταβδς εἰς τὸν τάφον καὶ φέρων ἀνὰ χεῖρας ὡς λαμπάδα καιομένην τὸν πλαγιάου αὐτοῦ, εἶπε τουρκιστὶ τάδε : «Ὁ μακαρίτα διδάσκαλε, λάβε καὶ δὴ ἡμῶν τῶν ὀρφανῶν μαθητῶν σου τὸ τελευταῖον τοῦτο δῶρον, ἵνα συμψάλλῃς ᾠσματα δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Παράδεισον μετὰ τῶν ἀγγέλων». Τὸν δὲ πλαγιάου θείς εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ νεκροῦ, ἐξῆλθε τοῦ τάφου ἐνδακρυς. Εἶτα οἱ Χριστιανοί, κατὰ τὰ νενομισμένα, ἔθαψαν τὸν Πέτρον.

Ὁ ἐπιφανέστατος οὗτος μουσικοδιδάσκαλος ἀπῆλθε τῆς εὐνοίας τῶν πατριαρχῶν Σαμουήλ τοῦ Χαντζερῆ (1763—1768 καὶ 1773—1774) καὶ Σωφρονίου Β' (1774—1780), καὶ τῶν Σουλτάνων Χαμίτ τοῦ Α' καὶ Σελίμ τοῦ Γ', ἐλατρεύετο δὲ ὑπὸ τῶν ἀπειραρίθμων αὐτοῦ μαθητῶν.¹

1) Τοῦ Πέτρου διάσημος μαθητὴς ἀνεδείχθη Ἀνδρέας ὁ Σιγνηρός, οὗ καὶ μουσουργήματα δώζονται. Ἀπέθανε πρὸ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ προσδληθεὶς ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ παρασημαντικὴ τοῦ Πέτρου ἐθεωρεῖτο πως δυσνόητος ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ψαλμοδῶν, ἀνεζητεῖτο δὲ ἀπλούστερον σύστημα παρασημαντικῆς, ἐνεφανίσθη τότε, ἐπὶ τῆς Α' πατριαρχείας Γρηγορίου Ε' τοῦ ἀπὸ Σμύρνης (1797) ὁ ἐκ Χίου ὁρμώμενος, σπουδάσας δὲ τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ κάτοχος ἐν μέρει καὶ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς. Ἀγάπιος ὁ Παλλιέρμος, ἐνώπιον τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἐπεχείρησεν ἵνα πείσῃ τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ὅπως δεχθῇ τὸ ἴδιον αὐτοῦ Παλλιέρμειον μουσικὸν σύστημα καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τούτου ἐνεργήσῃ τὴν μεταγραφὴν πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν, ἢ, νὰ πείσῃ τοὺς μουσικοὺς νὰ φροντίσωσι περὶ τῆς διορθώσεως τοῦ ὑπάρχοντος δυσνοήτου συστήματος, ἢ νὰ ἐφεύρωσιν ἄλλο νεώτερον καὶ βασιμώτερον. Καὶ ἀληθὲς μὲν ὅτι, μεθ' ὅλας τὰς δικαίας ἀντιστάσεις τοῦ τότε Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἰακώβου τοῦ Πελοποννησίου, ὁ Ἀγάπιος ἀνέλαβε νὰ διδάξῃ ἐν τοῖς πατριαρχείοις τὴν Μουσικὴν διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς παρασημαντικῆς, ἀποτυχὼν ὅμως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, μετέβαλεν εἰς τὰ σύστημα, χρῆσιν ποιησάμενος εἰς γραφὴν τῶν μελῶν ἀλφαιτικοῦ τινος συστήματος. Ἐλειδὴ δὲ ὁ Ἀγάπιος παρετήρησεν ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ὥς ξενίζουσα κατὰ τὴν προφορὰν καὶ τὸ ὕψος ἰδίᾳ ἀπέδν ἄγονος, ἵναγκάσθη ἵνα μεταδῇ εἰς Βουκουρέστιον, ἐνθα καὶ ἀποθνήσκει τῷ 1815. Ὁφείλομεν δὲ ἐνταῦθα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι αἱ πυρετώδεις ἐνέργειαι τοῦ Ἀγαπίου πρὸς ἀπλοποιήσιν τῆς παρασημαντικῆς Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου συνετέλεσαν τὰ μάλιστα ὅπως ἐργασθῇ ἐπὶ τούτῳ ἀποτελεσματικῶς ὁ μουσικώτατος Γεώργιος ὁ Κρής.

Ὁ πρόδρομος τῆς νέας γραφικῆς μεθόδου.

Μετὰ τὸν Πέτρον τὸν Πελοποννήσιον, πρόδρομος τῆς νῦν ἐν χρήσει παρασημαντικῆς δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὁ ὀνομαστος μουσικὸς καὶ μελοποιὸς Γεώργιος ὁ Κρητὴς, μαθητὴς γενόμενος Μελετίου Σιναΐτου τοῦ Κρητὸς (1770)¹ καὶ Ἰακώβου τοῦ Πελοποννησίου, Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας, οὗς ὑπερέβη εἰς τὸ ἀναλυτικῶς γράφειν τὰ μουσουργήματα, χοῦσιν ποιησάμενος τοῦ ἀναλυσμένου καὶ ἐξηγηματικοῦ τρόπου τοῦ γράφειν πάσας τὰς μελωδικὰς γραμμὰς διὰ μόνων τῶν χαρακτῆρων τῆς ποσότητος καὶ ἄνευ τῶν ἱερογλυφικῶν μεγάλων σημαδιῶν. Ἐκ τῆς γραφῆς τοῦ Κρητὸς ἐμορφώθη ἡ νέα γραφικὴ μέθοδος ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου, Χουρμουζίου καὶ Χρυσάνθου. Ὁ Κρητὴς δὲν ἐξήσκησε τὸ τοῦ ἱεροψάλτου ἐπάγγελμα, ἐδίδαξεν ὅμως τὴν μουσικὴν οὐ μόνον ἰδίᾳ, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ εἰς τὴν ἐν Φαναρίῳ Κωνσταντινουπόλεως ἀλληλοδιδασκικὴν λεγομένην σχολὴν, ἐν Χίῳ καὶ Κυδωνίαις, ἀναδείξας διακεκριμένους μαθητὰς, ὡς Σταυράκην τὸν ἐπὶ τῆς πρωτοψαλτείας τοῦ Μανουὴλ Β' δομῆστικον τῆς Μ. Ἐκκλησίας, Νικηφόρον τὸν Χίον, Γρηγόριον τὸν Λευίτην,

1) Ἐμελούργησε πολυελέους, δοξολογίας, πασαπνοῦρια ἀργὰ τοῦ Ὁρθρου, Εἰρημὸς καλοφωνικοὺς, ἀλληλουσίον ἀργὸν εἰς ἤχον Βαρίν, μαθήματα τοῦ Μαθηματαρίου, Κρατηματαρίου καὶ ἄλλα, ὧν τὰ πλεῖστα εἰσιν ἐκδεδομένα καὶ εἰς τὴν νέαν μέθοδον ἐπεξηγημένα.

2) Οὗτος ὡς φονεύσας τὴν ὑπνρότριαν αὐτοῦ διὰ γρονθοκοπήματος, ἐπαύθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἐκ τοῦ Δομεστικάτου. Διετέλεσεν εἴτα ἐπὶ εικοσαετίαν ὡς πρωτοψάλτης τῆς ἐν Ταταούλοις ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὡσαύτως δὲ ἐπὶ εικοσαετίαν ἀκολούθως τῆς ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι ἐκκλησίας τῶν Ταξιάρχων. Ἀπέθανεν ὑπέργηρος καταλιπὼν διάφορα μουσουργήματα.

3) Διεκρίθη ὡς ἀρχιδιάκονος Ἀντιοχείας. Ἐμπειρὸς μουσικὸς ἀναδειχθεὶς, ἐδίδαξε τὴν ἱερὰν μουσικὴν εἰς τὴν ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδοβλαχίας ἀκμάζουσαν τότε Μουσικὴν Σχολὴν, ἐπαγγελλόμενος ἅμα καὶ τὸν ἱεροψάλτην. Ὑπάρχει ἰδιόχειρον αὐτοῦ βιβλίον «Τὰ ἅπαντα Νικηφόρου τοῦ Χίου» ἐν τῇ ἐν Ἀγίῳ Ὁρεῖ Ἀθῶ βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς μονῆς Βατοπεδίου, τὸ ὁποῖον ἐγράφη ἐν Ἰασίῳ, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, τῷ 1816.

Χουρμούζιον τὸν Χαρτοφύλακα, Ἀντώνιον τὸν Λαμπαδάριον, Ἀπόστολον τὸν Κρουστάλαν, Ἀθανάσιον τὸν Σελευκείας, Πέτρον τὸν Ἐφέσιον, Κωνσταντῖνον τὸν Πρωτοψάλτην, Πέτρον τὸν Ἀγιοταφίτην, Εὐτύχιον τὸν Οὐγουρλοῦν, Θεόδωρον τὸν Φωκαέα, Ζαφείριον τὸν Ζαφειρόπουλον καὶ ἄλλους. Ἀπέθανεν ἐν Κυδωνίαις τῷ 1814, μὴ δυνηθεὶς νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου, ὑφ' ὧν ἐπανελημμένως προσεκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐγράψε τὸ Ἀργὸν Στιχηράριον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἰακώδου, σημειώσας ἀκριδῶς τὸ μέλος καὶ τὴν μελωδικὴν γραμμὴν ἐκάστης μουσικῆς θέσεως. Ἐμέλισεν ὁ περιώνυμος οὗτος μουσικὸς Χερουδικὰ, Κοινωνικὰ ἔντεχνα εἰς διαφόρους τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑορτὰς κατὰ διαφόρους ἤχους, τὰ στιχηρὰ ιδιόμελα τοῦ Πάσχα ἦτοι τὰ ἐσπέρια τοῦ Β' ἤχου κατὰ τὸ ἀνάμικτον εἶδος, τὸν εἰς ἤχον Βαρὺν πολυέλεον «Λόγον ἀγαθόν», τὸ ἐπικήδειον ᾄσμα «Μετὰ τῶν ἀγίων ἀνόπισσον» εἰς ἤχον Πλ. Δ', ὅπερ ψάλλεται ἀντὶ τοῦ «Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι», τὸ εἰς σύντομον εἰρημολογικὸν μέλος «Μακάριος ἀνὴρ», τὸ ἀργὸν «Δύναμις» τοῦ Τρισαγίου ὕμνου, τὸν καλοφωνικὸν εἰρμὸν «Τὴν δέησίν μου δέξαι τὴν πενιχράν» μετὰ ἐκτεταμένου κρατήματος καὶ τοῦ ἐπιλόγου ἢ ἐπιφωνήματος «Ροὴν μου τῶν δακρύων» καὶ ἄλλα, μετενεχθέντα καὶ εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει παρασημαντικὴν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Η'.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΕΙΣΕΥΡΕΤΩΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΓΡΑΜΜΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΕΛΘΕΝΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

(1814 — 1900)

Ἡ καθιέρωσις τῆς νῦν ἐν χρήσει παρασημαντικῆς
ἢ μεθόδου.

Τῷ 1814 οἱ τρεῖς μουσικοὶ, Χρῦσανθος ἀρχιμανδρίτης, Γρηγόριος ὁ Λαμπαδάριος καὶ ὁ ἱεροψάλτης Χουρμούζιος κατιδόντες τὴν ἀνάγκην ριζικῆς μεταρρυθμίσεως τῆς παρασημαντικῆς Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ τῆς διορθώσεως πασῶν τῶν ἐνυπαρχουσῶν ἑλλείψεων ἐν τῇ μουσικῇ, συνειργάσθησαν ἐπιστημονικῶς καὶ α) ὥρισαν ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὁμῶς Μουσικῆς δανεισθέντες, τὴν καταμέτρησιν τοῦ ἐν τῇ μελωδίᾳ δαπανωμένου χρόνου, τοῦθ' ὅπερ ἀνεπλήρουν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διὰ τῶν μακρῶν καὶ βραχέων ποδῶν καὶ διὰ τοῦ ρυθμοῦ· β) ὥρισαν διὰ τῶν κλιμάκων τῶν τόνων τὰ διαστήματα· γ) κατέστρωσαν τὰς μουσικὰς θέσεις ὀλογράφους, καὶ δ) ἀντικατέστησαν τὰ πολύφθογγα τοῦ Τροχοῦ διὰ τῶν μονοσυλλάβων καὶ μονοφθόγγων, κατὰ μίμησιν τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Μεδιολάνων ἱεροῦ Ἀμβροσίου, ὧν ὁ πρῶτος συγκροτήσας τὸ Διαπασῶν σύστημα χρῆσιν ἐποίησατο ἐν τῇ Παράλλαγι τῶν μονοσυλλάβων φθόγγων τε, τα, τη, τω, ὅτινες ἦσαν ἐν χρήσει μέχρι τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε ὁ ἱεράρχης Μεδιολάνων ἐχρήσατο τοῖς ἀκολουθοῦσι μονοσυλλάβοις φθόγγοις τῆς ἰδίας αὐτοῦ μεθόδου νε, ου, τως, ουν, α, να, δαι, νε, ου, τω,

και, κα, τα, δαι, νε. Τοὺς φθόγγους τούτους μετέτρεψεν ὁ Guy d'Arezzo (1023—1036) εἰς τοὺς ut (do), re, mi, fa, sol, la, si, οἱ δὲ τρεῖς διδάσκαλοι ἀντὶ τῆς ἐν χρήσει τότε πολυσυλλάβου Παραλλαγῆς αἰααες, λεααες, ρααα, ααα — αααες, λεαααες, ααααες, λεαααα, εἰσάγαγον τὴν μονοσύλλαβον Παραλλαγὴν πα. δου, γα, δι, κε, ζω, νη, πα. ' Οἱ τρεῖς διδάσκαλοι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων χαρακτῆρων ἄλλους μὲν ὡς εὐχρηστούς ἐτήρησαν, ἄλλους δὲ ὡς ἀχρηστούς ἀπέβαλον, καὶ ἄλλους νέους ὡς ἀναγκαίους προσέθηκαν. Ἐκ τῶν ἀχρόνων ὑποστάσεων τῆς ἀρχαίας παρασημαντικῆς διετήρησαν ἑπτὰ χαρακτῆρας τῆς ποιότητος, τὴν

1) Τινὲς τῶν συγχρόνων ἐγκρίτων μουσικοδιδασκάλων θέλουσιν ἢ Διαιτονικὴ Κλίμαξ νὰ ἀρχῇ ἀπὸ τοῦ φθόγγου Nn καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Πα, ὡς προγενεστέρως ἢ καθ' ἡμᾶς μουσικὴ εἰς τοὺς πρωτοπείρους ἐδιδάσκετο. Ἡ προτίμησις αὕτη, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, γίνεται διὰ τέσσαρας λόγους· α) διότι τὸ ἀπῆχημα τοῦ Nn τυγχάνει καὶ ἀπλούστερον καὶ φυσικώτερον εἰς τὸν ἄνθρωπον, βαρέως τινος μόνου βόμβου εἰς τὴν ἀπῆχσιν καὶ παράστασιν αὐτοῦ ἐκφωνουμένου καὶ ἀπαγγελλομένου μόνον· β) διότι, ἵνα δοθῇ ἡ ποιότης τοῦ Πα βασίμως, ἀπαιτεῖται ἀνάδασις τις προερχομένη ἐκ τοῦ Nn εἰς τὸν Πα, ἅτε μείζονος τόνου σχηματιζομένου· ἐνῶ πρὸς ἀπῆχσιν τοῦ Nn δὲν ἀπαιτεῖται οὐδεμία ἀνάδασις φωνῆς, ἀρκεῖ μόνον, ὡς εἰρηται, εἰς τις ἀπλοὺς καὶ βαρὺς βόμβος· γ) διότι καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ τὸν Nn (ΓΟ) ἔχει ὡς πρῶτον τόνον εἰς τὸ σύστημα αὐτῆς, τὰ πλεῖστα δὲ τῶν μουσικῶν αὐτῆς ὀργάνων ἀπὸ τοῦ τόνου τούτου ἀρχονται, καὶ τὰ πλεῖστα τῶν μελῶν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Nn ἀρχόμενα εἰς τὸν Nn καταλήγουσιν, ὡς γίνεται εἰς τὸν παρ' ἡμῖν Πλ. Δ' ἤχον, τὰ δὲ λοιπὰ μέλη ἀρχονται ἐκ τοῦ Fa (Γα) ἢ ἐκ τοῦ Sol (Δι), καθότι ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ τρεῖς Κλεῖδας ἔχει, ἐξ ὧν ἀρχεται πᾶν μέλος αὐτῆς, τὸ Do, Fa, Sol = Nn, Γα, Δι, ὁ δὲ μελοποιὸς διὰ τῶν Διέσεων καὶ Ὑφέσεων συναποτελεῖ παντοῖα καὶ πάντα τὰ εἶδη τῶν μελῶν· δ) διότι δεόν ἵνα ἀρχώμεθα κατὰ τάξιν ἀπὸ μείζονος τόνου τὸ πρῶτον (Nn—Πα), μεταβαίνοντες ἀκολούθως εἰς ἐλάσσονα τόνον (Πα—Βου) καὶ τέλος εἰς ἐλάχιστον (Βου—Γα) καὶ οὐχὶ ἀπὸ ἐλάσσονος τὸ πρῶτον εἰς ἐλάχιστον νὰ μεταβαίνωμεν καὶ εἶτα εἰς μείζονα, τοῦτέστι εἰς πλήρη καὶ ἀκέραιον τόνον, τοῦθ' ὅπερ βεβαίως τυγχάνει ὅλως ἀτακτον.

Βαρεϊαν, τὸ Ὀμαλὸν, τὸ Ἀντικένωμα, τὸ Ψηφιστόν, τὸ Ἑτερόν, τὸν Σταυρόν καὶ τὸ Ἐνδόφωνον. Αἱ παραληφθεῖσαι δὲ ὑποστάσεις, ἡ Ὁξεΐα, τὸ Πελαστόν, τὸ Κούφισμα, ὁ Σύνδεσμος καὶ τὸ Κρατημοῦπόρροον δὲν παρίστων τρόπον ἐξαγωγῆς φθόγγων, ὥς αἱ μνημονευθεῖσαι ἐπτά, ἀλλ' ἦσαν σημαντικαὶ μέλους ὁλοκλήρου. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑποστάσεων, οἱ τρεῖς διδάσκαλοι ἀπέβαλον ἐκ τῆς ἀρχαίας μεθόδου καὶ τὰς ἐξῆς ὑποστάσεις, σημαντικὰς οὐχὶ ποσότητος, ἀλλ' οὔτε ποιότητος. Καὶ ἄλλων μὲν χρῆσις ἐγένετο ἐν τῇ χειρονομίᾳ, ἄλλων δὲ πρὸς πλατυασμὸν τῶν μελῶν. Ἴδου δὲ αἱ 37 αὗται ὑποστάσεις: Παρακλητικὴ, Σταυρὸς, Ἐπέγερμα, Σύναγμα, Ἐσω θεματισμός, Ἐξω θεματισμός, Χόρευμα, Οὐράνισμα, Σεῖσμα, Θὲς καὶ ἀπόθες, Θέμα ἀπλοῦν, Τρομικόν, Ἐκστρεπτόν, Τρομικόν σύναγμα, Ψηφιστόν σύναγμα, Παρακάλεσμα, Ἑτερον, Ψηφιστόν παρακάλεσμα, Ἡμίφωνον, Ἡμίφθορον, Ἐναρξίς, Κράτημα, Κύλισμα, Ἀντικενωκύλισμα, Λύγισμα, Κλάσμα, Ξηρόν κλάσμα, Ἀργοσύνθετον, Γοργοσύνθετον, Πίεσμα, Βαρεΐα, Διπλῆ, Γοργόν, Ἀργόν, Ὀμαλόν, Ψηφιστόν, καὶ Ἀπόδομα ἢ Ἀπόδεσμα ἢ Ἀπόδοσις. Καὶ ἐν γένει οἱ τρεῖς διδάσκαλοι καθυπέβαλον εἰς κανόνας σταθεροῦς τὴν τότε ἀκανόνιστον θεωρουμένην μουσικὴν.

Εἰς τὴν νέαν ταύτην παρασημαντικὴν ἢ μέθοδον, ὥς ἀπεκλήθη αὐτὴ τότε, μετηνέχθησαν πάντα τὰ ἀρχαιότερα μέλη τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἐγκύκλιον μουσικὴν σειρὰν, οἷον τὸ σύντομον Στιχηράριον ἐν γένει, τὸ Εἰρμολόγιον ἐν γένει, τὸ Κρατηματάριον, τὸ Οἰκηματάριον, τὸ ἀργὸν Στιχηράριον, ἡ Παπαδικὴ καὶ τὸ Μαθηματάριον προσέτι ἡρμάνευσαν καὶ ὁλόκληρα μουσικὰ βιβλία, ὥς τὰ Ἀπαντα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τὰ Ἀπαντα Ἰωάννου τοῦ Γλυκέως, τὰ Ἀπαντα Ἰωάννου τοῦ Κουκκουζέλη, τὰ Ἀπαντα Ἰωάννου τοῦ Κλαδᾶ, τὰ Ἀπαντα Γερμανοῦ τοῦ Νέων Πατρῶν, τὰ Ἀπαντα Μανουὴλ Χρυσάφου τοῦ νέου, τὰ Ἀπαντα Πέτρου τοῦ Μπερεκέτου, τὰ Ἀπαντα Δαυιδ τοῦ Πρωτοψάλτου, τὰ Ἀπαντα Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, τὰ Ἀπαντα Ἰακώβου τοῦ Πελοποννησίου, τὴν Παπαδικὴν Πέ-

τρον Πρωτοψάλτου τοῦ Βυζαντίου, τὰ Ἀπαντα Μανουὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου καὶ ἄλλων ποιητῶν ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἄχρι Γεωργίου τοῦ Κρητὸς ἀκμασάντων.

Ἦδη ἰδρύεται ἐν Κων)πόλει καὶ εἰδικὴ Σχολὴ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, ἐν ἣ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νέας παρασημαντικῆς ἐδιδάσκετο αὐτὴ ὑπὸ ἔποψιν μὲν πρακτικὴν παρὰ τοῦ Γρηγορίου καὶ Χουρμουζίου, ὑπὸ ἔποψιν δὲ θεωρητικὴν παρὰ τοῦ Χρυσάνθου, οὗ τὸ «Μέγα Θεωρητικὸν τῆς Μουσικῆς» ἐδημοσίευσεν ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Παναγιώτης Πελοπίδας ὁ Πελοποννήσιος τῷ 1832. Οἱ μαθηταὶ τῆς σχολῆς ταύτης διασπαρέντες εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας διέδωκαν τὴν νέαν παρασημαντικὴν, ἣτις ἐγένετο εὐπρόσδεκτος, οὐ μόνον διότι ἦτο ὅπως δῆποτε τελειότερα καὶ μᾶλλον εὐχρηστος τῆς τέως ἐν χρῇσει τοιαύτης, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπ' αὐτὴν ἤρξαντο ἐκδιδόμεναι τύποις διάφοροι συλλογαὶ ἐκκλησιαστικῶν μελῶν· οὕτω ἀπληλάγησαν ἔκτοτε οἱ μουσικοὶ τοῦ κόπου τῆς ἀντιγραφῆς τῶν μελῶν.

Ἱστορεῖται δὲ ὅτι Μανουὴλ ὁ τότε Πρωτοψάλτης καὶ ἄλλοι μουσικοὶ μεγάλως ἀντέστησαν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν ταύτην τῆς παρασημαντικῆς. Καὶ αὐτὸς ὁ τότε πατριάρχης Κύριλλος ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως συμφρονῶν κατ' ἀρχὰς τῷ Πρωτοψάλτῃ Μανουὴλ ἀντέστη εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς νέας παρασημαντικῆς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Διονυσίου, καὶ οὕτω διέταξεν ἐπισήμως τὴν εἰσαγωγὴν τῆς νέας μεθόδου εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ εἰς τὸ κλῆμα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ὑπῆρξαν καὶ οἱ δογματίζοντες ὅτι οἱ τρεῖς διδάσκαλοι εἰς τὸ πρακτικὸν μέρος ἀπέτυχον, ὥς μεταδόντες ἡμῖν πλημμελεῖ δὴθεν καὶ ἐσφαλμένην μετάφρασιν τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν μελωδιῶν· ἀλλ' ἡ δόξα αὕτη εἶναι ὅλως πεπλανημένη, ἀφοῦ πολλοὶ ἀπὸ τοῦ 1816 μέχρι τοῦ 1830, ἐν οἷς καὶ ὁ Πρωτοψάλτης Κωνσταντῖνος ὁ Βυζάντιος, ἐπέμενον μὴ παραδεχόμενοι τὸ νέον γραφικὸν σύστημα. Ἐπὶ ὅλην δὲ εἰκοσαετίαν πολλοὶ τῶν μουσικῶν ἔψαλον δεξιόθεν ἐκ βιβλίων γεγραμμένων διὰ τῆς παρασημαντικῆς Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἀριστερόθεν δὲ ἐκ τῶν τοῦ νέου

συστήματος ἢ καὶ τάνάπαλιν, καὶ ὁμῶς οὐδεὶς αὐτῶν δετύπωσε παράπονα πρὸς τὸν ἕτερον ὡς κακῶς ἀπαγγέλλοντα τὰ μέλη.

Γενικῶς δὲ εἶναι παραδεδεγμένον ὅτι τὸ νέον σύστημα διηκόλυνε τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς μουσικῆς· ὑπολείπεται ὁμῶς ὡς πρὸς τὴν θεωρητικὴν σπουδαιότητα τῆς ἀρχαίας μεθόδου, καθότι ἡ μουσικὴ κλῆρις ὑπὸ θεωρητικὴν ἢ ἐπιστημονικὴν ἐποψιν εἶναι ἐλλειπὴς πράγματι, οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ πρακτικὴν, διότι τῆς φύσεως ἐχούσης μίαν διαπασῶν καὶ μίαν ἀντιφωνίαν, οἱ μουσικοὶ ἐκτελοῦσι πληρέστατα τὴν φυσικὴν διαπασῶν κατὰ τοὺς κανόνας τῆς φύσεως. Τὸ Μέγα Θεωρητικὸν τοῦ Χρυσάνθου θὰ ᾔτο ἐντελέστερον, ἂν ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶχε πλείονας γνώσεις τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, μείζονα δὲ οἰκειότητα εἰς τοὺς μαθηματικοὺς ὑπολογισμοὺς. Ἐκ μὲν τῶν μαθηματικῶν, ἤθελεν ἐννοήσει καλλίον τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους συγγραφεῖς εἰς τὸ περὶ Κατατομῆς τοῦ Κανόνος, καὶ δὲν ἤθελε περιπλέξει τοὺς γεωμετρικοὺς πρὸς τοὺς ἀριθμητικοὺς λόγους, ἐξ οὗ προῖλθεν ἡ μὴ ὀρθὴ καταμέτρσις τῶν διαστημάτων· ἐκ δὲ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν θεωρημάτων ἤθελε γίνεαι σαφέστερος, καὶ πολλὰ ἀνερμήνευτα μείναντα, καὶ ἱστορικῶς καὶ ἐπιστημονικώτερον ἤθελον ἐρμηνευθῆ. Ἄλλ' ὅπωςδῆποτε τὸ σύγγραμμα τοῦ Χρυσάνθου εἶναι ἐν βοήθημα πρὸς μελέτην τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς, ὃ δὲ συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶναι ἄξιος ἔθνικῆς εὐγνώμοσύνης, ἐὰν ἀποβλέψωμεν ἰδίᾳ εἰς τὸν χρόνον, καθ' ὃν συνέγραψε, καὶ τὰ ὀλίγα βοηθήματα, ἃ ἔσχεν ὑπ' ὄψιν. Ἡ τῷ 1881 συστάσα Μουσικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν ἐκθέσει αὐτῆς πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ὡς ἐξῆς κρίνει τὴν θεωρητικὴν ἐργασίαν τῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου : «Τὸ ἔργον τῶν τριῶν διδασκάλων ὑπῆρξεν δληθῶς μέγα· ἀλλ' ὅσον μέγα καὶ ἂν ὑπῆρξεν οὐδόλως ἐθεράπευσε τὴν οὐσιωδεστέραν τῶν ἐλλείψεων, ἐξ ἧς ἐπάσχε καὶ πάσχει ἡ ἀνατολικὴ μουσικὴ ἐν γένει καὶ ἰδίως ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησιαστικὴ. Ἡ ἔλλειψις αὕτη ἐστὶν ἡ ἀπουσία τεχνικοῦ μέσου πρὸς ἐπιστημονικὴν καταμέτρσιν καὶ ἐξακριβῶσιν τῶν τονιαίων διαστημάτων. Τὰ διαστήματα ταῦτα

ᾠρισε μὲν ὁ Χρῦσανθος διὰ τῆς χορδῆς, ἀλλ' ἡ ἐργασία αὐτῇ. ἄλλως τε ἐν πολλοῖς ἐσφαλμένη, ἐστὶν ἀτελής, ἀπολήγει δ' εἰς ἰδανικὴν διαίρεσιν τῆς κλίμακος εἰς 68 ἐλάχιστα τμήματα· καὶ ὀρίζονται μὲν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τμημάτων οἱ διάφοροι τόνοι τῆς κλίμακος, ἀλλ' οὐδὲν πρακτικὸν μέρος βοηθεῖ τὸν μουσικὸν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀκριβοῦς θεωρίας ἐν τῇ φαντασιῳδαί καὶ δορίστῳ ταύτῃ ἐργασίᾳ».

Περὶ τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου.

Ἐκ τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νῦν ἐν χρήσει γραφικῆς μεθόδου, Γρηγορίου, Χουρμουζίου καὶ Χρυσάνθου, τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ Γρηγορίου Λευίτου¹ ἱστορήσαντες εἰς τὸ «Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν Πρωτοψαλτῶν τῆς ἀγιωτάτης Μεγάλης Ἐκκλησίας Κων/πόλεως» Κεφάλαιον (σελ. 105—107) τῆς παρούσης βίδλου, ἐρχόμεθα ἤδη νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῶν λοιπῶν ἀλήστου καὶ ἐνδόξου μνήμης ἀνδρῶν.

Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ὁ τοῦ πίκλιν «Γιαμαλῆς», ὡς ἔχων περὶ τὸν κρόταφον μέλαν τι κρεατῶδες ἐξοίδημα. Ἐγεννήθη εἰς τὴν κατὰ τὴν Προποντίδα νῆσον Χάλκην, μαθητῆς γενόμενος Ἰακώδου τοῦ Πρωτοψάλτου καὶ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς, ἐχοροστάτησεν ὡς ἀΨάλτης ἐν τῇ ἐν Ταταούλοις ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀγίου Δημητρίου, ἐν τῇ ἐν Γαλα-

1) Εἰκὼν τοῦ Πρωτοψάλτου Γρηγορίου ἐν ἐλαιογραφίᾳ εἰς σχῆμα εὐμέγεθες σώζεται παρὰ τῇ ἐν Φαναρίῳ Κων/πόλεως κατοικοῦσῃ ἐγγόνῃ τοῦ μουσικωτάτου ἀνδρὸς ἐλλογίμῳ κυρίᾳ Ἀσπασίᾳ Λαζαρίδου, ἀλλοτε διευθυντρίᾳ τοῦ Ἀγιοταφίτικοῦ Παρθεναγωγείου,

τῷ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου καὶ ἐν τῇ κατὰ Βαλατᾶν τοῦ σιναϊτικοῦ μετοχίου, διτέλεσε δὲ καὶ διδάσκαλος ἐπὶ ὅλην ἐξαετίαν τῆς ἀπὸ τοῦ 1815—1821 λειτουργησάσης πατριαρχικῆς Μουσικῆς Σχολῆς. Ὁ ὄντως χαλκέντερος ἀναδειχθεὶς Χουρμούζιος, ἐπὶ ὀκτακαίδεκα ἔτη φιλοπόνως ἐργασθεὶς ἡρμήνευσε πάντα τὰ μουσουργήματα τῶν ἀρχαίων μουσικῶν, τῶν ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ μέχρι Μανουῆλ τοῦ Πρωτοψάλτου ἀκμασάντων, ἅπερ εἰς ἑβδομήκοντα τόμοις ἀνερχόμενα, ἡγοράσθησαν τῷ 1838 παρὰ Ἀθανασίου τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἔτυχον δὲ φιλοκάλου μερίμνης παρὰ Κυρίλλου τοῦ Β' πρωθιεράρχου τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας, τοῦ καὶ εἰς ὀλιγωτέρους τόμους ταῦτα συμπήξαντος καὶ διατάξαντος πολυτελῶς νὰ δεθῶσι καὶ νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν ἐν Φαναρίῳ βιβλιοθήκην τοῦ Παναγίου Τάφου, ἐνθα καὶ σώζονται ἄχρι τοῦδε. Συνέγραψεν ἐγχειρίδιον εἰσαγωγῆς εἰς τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς Μουσικῆς, ἕτερον μεγαλείτερον εἰς τὸ θεωρητικόν, καὶ ἐν ὀγκῶδες σημειωματάριον περιέχον κατ' ἐκλογὴν τὰ ἀριστα τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου μουσικοῦ συστήματος. Ἐμέλισε «Μακάριος ἀνὴρ», «Εἶδομεν τὸ φῶς» ὀκτάνηχον, «Ρόδον τὸ ἀμάραντον» ὀκτάνηχον, ὁ «Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ», κρατήματα, πολυελέους, ἀνοίξαντάρια, δοξολογίας, στιχολογίας τῶν ἐσπερίων κατ' ἦχον, στιχολογίας τῶν Αἰνῶν κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἦχους, ἀντίφωνα ἀργὰ καὶ σύντομα κατ' ἦχον, Τυπικὰ εἰς ἦχον Βαρὺν κατὰ τὸ διατονικὸν γένος, μίαν σειρὰν χερουδικὰ καὶ κοινωνικὰ τῶν Κυριακῶν καὶ ἄλλα κοινωνικὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐντεχνα, τὸ μέγιστον στιχηρὸν «Κύριε ἢ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις» καὶ ἄλλα, χρησιμεύοντα μᾶλλον εἰς μελέτην καὶ ἐκγύμνασιν τῶν μουσικῶν ἢ πρὸς τὸ ψάλλειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἠρμήνευσε καὶ ἐξέδωκεν εἰς δευτέραν ἐκδοσιν τὸ Ἀναστασιματάριον (οὗ τοὺς ἀναστασίμους κανόνας καὶ τὰ κατανυκτικὰ ἐμέλισεν ὁ ἴδιος) Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἡρμήνευσε καὶ ἐξέδωκε τὸ ἀργοσύντομον Εἰρημολόγιον τῶν Καταβασίων τοῦ αὐτοῦ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, τὸ δίτομον Δοξαστάριον ἢ ἀργὸν Στιχηράριον κατὰ μίμησιν Ἰακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου (ἐκδοθὲν τῷ 1859), καὶ τὴν συλλογὴν τῶν Ἰδιομέλων Μανουῆλ τοῦ

Πρωτοψάλτου. Ἐξέδωκε πρῶτος τῷ 1828 τὴν δίτομον Ἀνθολογίαν τῆς Μουσικῆς, ἥς τὰ περιεχόμενα εἶναι πρωτότυπα, ὡς καὶ τὸ βιβλίον τοῦ ἐξ Ἑβραίων Νεοφύτου. Ἐπεθεώρησε διορθώσας τὴν συλλογὴν τῶν ἀραβοτουρκικῶν ἀσμάτων, τὴν καλουμένην «Εὐτέρπην» τοῦ χανενδῆ Ζαχαρίου. Ταῦτα δὲ πάντα ἐγένοντο μετὰ θαυμασίας ὑπομονῆς ὑπὸ τοῦ φιλοπονωτάτου Χουρμουζίου, καίπερ ὑπὸ πενίας κατατρυχομένου. Ἀπεβίωσεν ἐν Χάλκῃ τῷ 1840.

Χρυσάνθος Προύσης μητροπολίτης, μαθητὴς τοῦ Πρωτοψάλτου Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς καὶ γαλλικῆς γλώσσης, ἀριστος μουσικὸς, ἐγκρατὴς τυγχάνων ἐν μέρει καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς, καὶ χειριζόμενος δεξιῶς τὸν εὐρωπαϊκὸν πλαγίανλον καὶ τὸ ἀραβοπερσικὸν νέι. Ἐπεσκέφθη διαφόρους βιβλιοθήκας καὶ ἐμελέτησεν ἰδίᾳ τὰ περὶ τῆς θεωρίας τῆς μουσικῆς συγγράμματα τὰ ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκνοῦ μέχρι Μανουὴλ Δούκα Χρυσάφου τοῦ παλαιοῦ.¹ Ἀρχιμανδρίτης ὢν διαβληθεὶς εἰς τὰ πατριαρχεῖα ὡς ἐφαρμοζὼν μονοσυλλαβούς φθόγγους ἐπὶ τῶν κλιμάκων τῶν ἡχῶν καὶ ὡς γράφων ἐξηγηματικώτατα τὰ παρὰ τῶν ἀρχαίων μεμελισμένα μέλη, ἐξωρίσθη εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Μάδυτον, ἐνθα ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν διὰ τῆς παραλλαγῆς τῶν μονοσυλλαβῶν φθόγγων εἰς πολλοὺς φιλομούσους, οἵτινες ἐξεμάνθανον τὴν ἱερὰν τέχνην ἐντὸς δεκαμήνου διαστήματος, ἐνῷ οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν παραλλαγὴν τοῦ ἀρχαίου συστήματος ἐντὸς δεκαετίας. Ἀπηλλάγη δὲ τῆς ἐξορίας ὡς ἐξῆς : Ὁ τότε μητροπολίτης Ἡρακλείας Μελέτιος μεταδὼς μίαν τῶν ἐορτῶν πρὸς ἐπιθεώρησιν τῆς ἐν τῇ συνοικίᾳ Τσιβαλίου οἰκοδομουμένης οἰκίας αὐτοῦ καὶ ἀκούσας τῶν ἐκ Μάδύτου τεκτόνων, ψαλλόντων ἐπιτυχῶς ἐν τῇ ἀνω-

1) Ἡ πραγματεία τοῦ παλαιοῦ Χρυσάφου τὸ πρῶτον δημοσιευθεῖσα ὑπὸ Α. Π. Κεραμέως, ὡς ἀνέκδοτος ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις μουσικῇ ἐφημερίδι «Φόρμιγγι» (Ἔτος Β' ἀρ. 5, 6, 7, 8, 9) ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Α. Ψάχου.

τάτη τῆς οἰκίας ὀροφῇ τὰ ἐντεχνα μαθήματα, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον αὐτῶν καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς πόθεν ὀρμῶνται, παρὰ τίνος ἐδιδάχθησαν τὴν μουσικὴν καὶ πῶς δύνανται νεαροὶ ὄντες νὰ ψάλλωσιν εὐχερῶς τὰ δύσκολα λεγόμενα μαθήματα. Μαθὼν δὲ παρὰ τῶν τεκτόνων ὅτι τὴν μουσικὴν ἐδιδάχθησαν ἐν Μαδύτῳ ὑπὸ τοῦ συμπατριώτου αὐτῶν Χρυσάνθου τοῦ ἀρχιμανδρίτου, τοῦ χρῆσιν ποιουμένου ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἱερᾶς τέχνης μεθόδου λίαν εὐκόλου, συνησθάνθη τὸ πρὸς τὸν Χρῦσανθον γενόμενον ἀδίκημα καὶ ἐνήργησε τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ εἰς Κων)πολιν. Ἡ δὲ Ἱερὰ Σύνοδος πεισθεῖσα περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς μεθόδου τοῦ Χρυσάνθου διέταξεν αὐτὸν νὰ παραλάβῃ ὡς συνεργάτης μεθ' ἑαυτοῦ Γρηγόριον τὸν Λαμπαδάριον καὶ Χουρμούζιον τὸν ἱεροψάλτην, μεθ' ὧν καὶ πρότερον συνειργάσθη, καὶ νὰ προβῇ εἰς ἀνάλυσιν τῆς γραφῆς καὶ συστηματοποίησιν τῶν κλιμάκων τῶν ἤχων, καὶ εἰς ἴδρυσιν Μουσικῆς Σχολῆς. Ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀμείδουσα τοὺς ὑπὲρ τῆς μουσικῆς κόπους τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ τὴν ἐπὶ ὅλῃν ἐξαιτίαν (1815—1821) εὐδόκιμον αὐτοῦ διδασκαλίαν ἐν τῇ Μουσικῇ Σχολῇ, ἐν ἣ τὴν θεωρίαν τῆς μουσικῆς ἐδίδαξεν, προήγαγεν αὐτὸν εἰς μητροπολίτην Δυρραχίου. Ὁ Χρῦσανθος ἐκ Δυρραχίου μετέβη εἰς Σμύρνην, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Προῦσαν, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 1843. Συνέγραψεν ἐγχειρίδιον τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ μέρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὅπερ ἐξετυπώθη τῷ 1821 ἐν Παρίσις, ὡς καὶ τὸ Μέγα Θεωρητικὸν τῆς Μουσικῆς, διαιρούμενον εἰς δύο μέρη, τὸ θεωρητικὸν καὶ τὸν ἱστορικὸν, ἐκδοθὲν δὲ μετὰ πολλῶν κόπων ἐν Τεργέστη τῷ 1832 ὑπὸ Παναγιώτου τοῦ Πελοπίδα, καὶ θεωρούμενον ὡς πηγὴ, ἐξ ἧς πάντες οἱ ἐπιχει-

1) Ὁ Π. Πελοπίδας ὁ ἐκ Πατρῶν, ὁπαδὸς τοῦ τε κερδίου καὶ λογίου Ἑρμοῦ, ἀγοράσας τὸ πρωτότυπον χειρόγραφον τοῦ Μεγάλου Θεωρητικοῦ τοῦ Χρυσάνθου μετέβη εἰς Τεργέστην πρὸς ἐκδοσιν αὐτοῦ, καθότι εἰς Κων)πολιν δὲν ὑπῆρχον τότε μουσικοὶ χαρακῆρες· ὡς ἐκ τῆς ἀπειρίας δὲ τῶν τυπογράφων πολλὰς στενοχωρίας ἐδοκίμασεν· ἀπέθανε δὲ τῷ 1834 μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ συγγράμματος. Ἐμελοποίησε καὶ τινὰ μαθήματα.

ροῦντες νὰ γράψωσι περὶ μουσικῆς ὑπὸ οἰανδήποτε ἔποψιν δύ-
νανται ν' ἀρυσθῶσι σπουδαίαν ὕλην. Ὁ Χρῦσανθος ἐποίησε πολ-
λὰ καὶ ποικίλα ποιήματα, καὶ διὰ μὲν τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς
ἐμέλισεν, ὅσον ἐνῆν, διάφορα μουσουργήματα τῆς ἐκκλησιαστι-
κῆς μουσικῆς, διὰ δὲ τῶν ἡμετέρων χαρακτήρων διάφορα μαθή-
ματα τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Τὰ ἔργα τοῦ μουσικοῦ ἱεράρ-
χου ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς κατὰ τινα πυρκαϊάν.

Οἱ μαθηταὶ τῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου.

Πέτρος Ἐφέσιος, λόγιος μουσικός, ἐγκρατὴς τῆς τε ἀρ-
χαίας καὶ νέας μουσικῆς μεθόδου καὶ τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς,
μαθητεύσας παρὰ Γεωργίῳ τῷ Κρητὶ καὶ παρὰ τοῖς τρισὶ διδα-
σκάλοις ἐν τῇ τῷ 1815 ἰδρυθείσῃ πατριαρχικῇ Μουσικῇ Σχολῇ.
Ἐφεῦρε τὸν μουσικὸν τύπον κατασκευάσας τὰ στοιχεῖα τῶν μου-
σικῶν χαρακτήρων καὶ ἀπαλλάξας τοὺς μουσικοὺς τοῦ κόπου
τοῦ ἀντιγράφειν. Ἠρμήνευσε καὶ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἐν τῷ ἐν
Βλαχίᾳ νεοσυστάτῳ τυπογραφείῳ τὸ πρωτότυπον Ἀναστασιμα-
τάριον καὶ τὸ πρωτότυπον σύντομον Στιχηράριον ἢ Δοξαστάριον
Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου τῷ 1820. Ὁ Ἐφέσιος διετέλεσε δι-
δάσκαλος εἰς τὴν ἡγεμονικὴν Μουσικὴν Σχολὴν τοῦ Βουκουρε-
στίου, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 1840. Ἐμέλισε χερουβικά καὶ κοινω-
νικά τῶν Κυριακῶν κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους, δοξολογίας καὶ ῥωμα-
τικά ἔντεχνα, ὀκτὼ «Ἀξιὸν ἐστὶν ὡς ἀληθῶς», τὰ ὁποῖα ἐδημο-
σιεύθησαν μετὰ τῶν λοιπῶν ποιημάτων αὐτοῦ μεταπεποιημένα
καὶ δι' ἀναλυτικῆς γραφῆς παρὰ Γεωργίου πρωτοψάλτου Φιλίπ-
πουπόλεως, τοῦ καὶ οἰκειοποιηθέντος καὶ ταῦτα ἐν τῇ διὰ κοκκί-
νων χαρακτήρων ἐκτυλωθείσῃ Ἀνθολογίᾳ αὐτοῦ.

1) Ἠκμάσε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖν τοῦ 19' αἰῶνος. Ἐξέδωκε τῷ 1846

Γρηγόριος ὁ Χῖος, ἱεροδιάκονος, ἐγεννήθη τῷ 1780, διδάξας μετὰ Πέτρου τοῦ Ἐλεσίου εἰς τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ Μουσικὴν Σχολὴν τῷ 1819, ὅτε καὶ ἀνέλαβον ἀμφότεροι νὰ ἐκδῶσιν Μουσικὴν τινὰ Βιβλιοθήκην, χορηγοῦντος τοῦ εὐγενεστάτου Ἀρχοντος Μεγάλου Βορνίκου Γρηγορίου Μπαλλιάνου. Ὁ Γρηγόριος ἦν ἐγκρατὴς οὐ μόνον τῆς παλαιᾶς ἀλλὰ καὶ τῆς νέας γραφικῆς μεθόδου, ἣν ἐδιδάχθη εἰς τὴν Μουσικὴν Σχολὴν ὑπὸ τῶν τριῶν διδασκάλων. Τῷ 1816 προσεκλήθη ἐκ Κων)πόλεως ἵνα ψάλλῃ ἐν τῷ μυτροπολιτικῷ ναῷ τοῦ Ἰασίου ὡς Πρωτοψάλτης καὶ ἵνα διδάσκῃ ἐν τῇ ἐκεῖσε τότε ἰδρυθείσῃ Μουσικῇ Σχολῇ.

Ἀθανάσιος Χρηστόπουλος, ἀνὴρ λογιώτατος, ποιητὴς καὶ μουσικὸς εὐδόκιμος. Γεννηθεὶς ἐν Καστορίᾳ τῷ 1770, ἐξεπαιδεύθη ἐν Βλαχίᾳ, Πέστη καὶ Παταδίῳ, διατελέσας διδάσκαλος καὶ σύμβουλος διαφόρων ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας. Μαθητὴς ἐγένετο διαφόρων μουσικῶν, ὡς καὶ τῶν τριῶν διδασκάλων τῆς νέας μεθόδου, παρ' ὧν ἐδιδάχθη καὶ τὴν πανδουρίδα. Διέμεινεν ἐφ' ἱκανὸν εἰς Κων)πολιν, ὁπόθεν μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξ ἧς ἐπανελθὼν εἰς Βλαχίαν ἐτελεύτησεν ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1817.

Βασίλειος Στεφανίδης, ἱατροφιλόσοφος καὶ τῆς μουσικῆς ἐγκρατέστατος. Ἦκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' μ. Χ. αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου. Τὰ μουσουργήματα αὐτοῦ ἔγραψεν εἰς τὴν παρασημαντικὴν Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, καίτοι ἀκουστὴς ἐγένετο τῶν τριῶν διδασκάλων τῆς νέας μεθόδου. Συνέγραψε λατινιστὶ καὶ Θεωρητικὸν Μουσικῆς, ὅπερ ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1791 ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρμονικά». Τὸ ἑλληνιστὶ γραφὲν Θεωρητικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Σχεδιάσμα περὶ Μουσικῆς ἰδιαίτερον Ἐκκλησιαστικῆς ἐν ἔτει 1819» ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Ε' τεύχει τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπό-

ἐν Κων)πόλει τῇ ἐπιστάσῃ Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδαρίου (εἶτα Πρωτοψάλτου) Ἀνθολογίαν Μουσικὴν, περιέχουσαν ποιήματα διαφόρων μουσικοδιδασκάλων. Ἐποίησε δὲ καὶ ἴδια μέλη.

λει Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου (σελ. 207—279) ἐκ χειρογράφου σωζομένου παρὰ τῷ Γεωργίῳ Βιολάκη, Πρωτοψάλτῃ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Εὐτύχιος Γεωργίου ὁ Οὐγουρλοῦς ἐπωνυμούμενος, ἐγεννήθη ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας, ἐδιδάχθη δὲ τὴν ἀρχαίαν παρασημαντικὴν παρὰ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς καὶ Μανουὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου, τὴν δὲ νέαν παρὰ Γρηγορίου τοῦ Λευίτου. Ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη ἔψαλλεν εἰς τὴν ἐν Κοντοσκαλίῳ Κων)πόλεως ἐκκλησίαν τῆς ἀγίας Κυριακῆς, ὑμνῶν τὸν Κύριον ὡς ἐκ τῆς μεγάλης αὐτοῦ εὐλαθείας οὐ μόνον κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος, πλὴν τῶν Παρασκευῶν, καθ' ἃς μετέβαινεν εἰς τὸν κατὰ Βαλουκλῆ ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἔνθα οὐχὶ σπανίως καὶ ἔψαλλε. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ μοναχὸς γενόμενος μετέβη εἰς Χίον, ἔνθα ἀγοράσας ἰδιωτικὸν μοναστήριον δι' ἰδίων χρημάτων, ἐμόναζεν ἄχρι τοῦ 1866, ὅτε μετέστη πρὸς Κύριον. Ἐμέλισε τὸ «Τὴν γὰρ σὴν μῆτραν» εἰς ἦχον Πλ. Δ', καὶ ὀκτὼ εἰρμούς καλοφωνικοὺς κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἥχους, οἵτινες ἐξηγηθέντες ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Φωκαέως.

Ἀπόστολος Κρουστάλας, Χίος, λογιώτατος μουσικὸς, γνώστης δὲ βαθὺς τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας μεθόδου καὶ τῆς πανδουρίδος, μαθητὴς γενόμενος Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, Γεωργίου τοῦ Κρητὸς καὶ τῶν τριῶν διδασκάλων. Διεκρίνετο καὶ ὡς καλλιγράφος πάμπόλλα γράψας χειρόγραφα μουσικὰ βιβλία, παλαιὰ τε καὶ νέα. Ἐμέλισε διάφορα μελοποιήματα, ἐξ ὧν διακρίνονται τὸ χερουβικὸν τῶν Προηγιασμένων εἰς ἦχον Α' τετράφωνον, καὶ μία δοξολογία εἰς ἦχον Πλ. Δ', ἥς τὸ ἀσματικὸν θεωρεῖται ἐμμελέστατον. Ἀπέθανε πενέστατος τῷ 1840.

Ἀθανάσιος Σελευκείας ἱεράρχης, ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου, ἀπεβίωσε δὲ ἐν πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ τῷ 1850 ἐν Κων)πόλει. Λόγιος μουσικὸς, ἐντριβὴς περὶ τε τὴν θεωρίαν καὶ πρᾶξιν τῆς μουσικῆς, γνώστης δὲ τοῦ τε ἀρχαίου καὶ νέου μουσικοῦ συστήματος καὶ τῆς ἀραβο-

περσικῆς μουσικῆς. Μαθητὴς ὑπῆρξε Γεωργίου τοῦ Κρητὸς καὶ τῆς πατριαρχικῆς Μουσικῆς Σχολῆς, ἐν ἣ ἐδίδασκον οἱ τρεῖς διδάσκαλοι. Ἠρμήνευσε τὸ Ἀργὸν καὶ Σύντομον Εἰρμολόγιον τῶν Καταβασίων καὶ τὰ ἄλλα εἰρμολογικὰ εἶδη Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου. Τὰ ἔργα τοῦ ιεράρχου τούτου περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Κυριακοῦ Φιλοξένους τοῦ Ἐφεσιομάγνητος.

Πέτρος Συμεὼν Ἀγιοταφίτης, ὁ πεφημισμένος πρωτοψάλτης τοῦ ἐν Φαναρίῳ Κων(σταντινουπόλεως) ἱεροῦ ναοῦ τοῦ ἀγιοταφίτικοῦ μετοχίου, Βυζάντιος τὴν πατρίδα, μαθητὴς γενόμενος Γεωργίου τοῦ Κρητὸς, Μανουὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου καὶ τῶν εἰς τὴν τῷ 1815 ἰδρυθεῖσαν πατριαρχικὴν Μουσικὴν Σχολὴν διδάξαντων τριῶν διδασκάλων. Ἐφημίζετο ὡς διατηρήσας ἀπαρμείωτον τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ κατανυκτικώτατον μουσικὸν ὕψος τοῦ πρωτοψάλτου Μανουὴλ, ὡς δυνάμενος νὰ τηρῇ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ πιστότατα τὰς γραμμὰς ἀναριθμητῶν ποιημάτων ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀρχαίων μουσικοδιδασκάλων, καὶ ὡς ἄριστος καλλιγράφος τῆς μουσικῆς. Ὡς ὁ πρωτοψάλτης Πέτρος ὁ Φυγᾶς ἠρμήνευσεν ὅσα ἀρχαῖα μουσουργήματα δὲν προέλαβε νὰ ἐρμηνεύσῃ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος, οὕτω καὶ ὁ Πέτρος ὁ Ἀγιοταφίτης ἠρμήνευσε πολλὰ λείψανα ἀρχαίων μουσουργημάτων, τὰ ὅποια δὲν προέλαβον νὰ ἐρμηνεύσωσιν οἱ τρεῖς διδάσκαλοι τῆς νέας μουσικῆς μεθόδου. Ἐμέλισε μίαν συλλογὴν Ἰδιομέλων καὶ Δοξαστικῶν ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ μετὰ τῶν ἀπολυτικίων καὶ κοντακίων καὶ ἄλλων διαφόρων εἰρμολογικῶν μελοποιημάτων εἰς τόμον ὀγκωδέστατον, προσέτι μίαν σειρὰν χερουδικὰ κατὰ μίμησιν Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, καὶ τὰ ἑνδεκα Ἑωθινὰ ἀργότερα τῶν τοῦ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου. Ἀναδείξας δὲ πολλοὺς μαθητὰς, ἀπεδίωσεν ὀγδοηκοντούτης τῇ 27 δεκεμβρίου τοῦ 1861 σωτηρίου ἔτους.

1) Μεταξὺ τῶν διακεκριμένων ἐπὶ μουσικῇ ἐμπειρία καὶ καλλιφωνία μαθητῶν τοῦ Πέτρου ἀριθμεῖται καὶ ὁ Δημήτριος ἱερεὺς, τετημνημένος διὰ τοῦ ὀφφικίου τοῦ Πρωτόπαππα τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐμὸς

Θεόδωρος Συμεών ὁ καὶ Κωντὸς ἐπωνυμούμενος ἔνεκα τοῦ μικροῦ ἀναστήματος αὐτοῦ, αὐτάδελφος Πέτρου τοῦ Ἀγιοταφίτου, καὶ ἐκ τῶν πρώτων μαθητῶν τῆς νέας μουσικῆς μεθόδου, διακρινόμενος ἐπὶ μεγαλοφωνία. Ὑπὸ τοῦ χανενδὲ νιετὲ Ἰσμανλάκη ἐδιδάχθη τὴν ἐξωτερικὴν μουσικὴν, ἣν ἀκολούθως ἐπιτυχέστερον τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ἐδίδασκε, φυλάττων ὅμως πιστῶς τὸ ὕψος ἐκατέρας. Ἐπὶ δεκαπενταετίαν ἐχοροστάτησεν εἰς τὴν ἐν Βαλατῇ ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ἐπὶ δεκαοκταετίαν εἰς τὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Διπλο-

δὲ πρὸς πατρὸς πάππος. Γεννηθεὶς ἐν Κων)πόλει τῷ 1796, διέπρεψεν ἐπὶ ἐξηκονταετίαν ὄλην ὡς ἱερεὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς βασιλευούσης. Ἀπέθανεν ἐννενηκοντούτης περίπου τῇ 19 Ἀπριλίου 1884.

Μαθητὴς ὀνομαστὸς Πέτρου τοῦ Ἀγιοταφίτου διετέλεσε καὶ Γεώργιος ὁ Ρύσιος, ἱερεὺς εὐλαδέστατος καὶ μουσικώτατος. Ἐνδύολεϊτο μετὰ ζήλου εἰς τὴν φιλολογίαν τῆς μουσικῆς, εὐμοιρῶν ἅμα καὶ πλουσίας βιβλιοθήκης. Ἐμέλειδεν ὕμνους καὶ διάφορα ἐκκλησιαστικά μέλη. Ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ὑπάρχουσι κοινωνικὰ καὶ ἄλλα λαμπρὰ μαθήματα, ἀπερ ἀνήκουσι πιθανῶς Ἀντωνίῳ τῷ Λαμπαδαρίῳ, οὗ καὶ τὴν βιβλιοθήκην ἐκληρονόμησεν. Ἐπὶ τεσσαρσκονταετίαν ἐψάλλε καὶ ἱεράτευεν εἰς τὸν ἐν Βλάγκῃ τῆς Κων)πόλεως ναὸν τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ἀπέθανε δὲ τῷ 1865 προσβληθεὶς ὑπὸ τῆς χολέρας. Ἀνέδειξεν ἱκανοὺς μαθητὰς, ἐξ ὧν κρᾶτιστος τυγχάνει ὁ Μιχαὴλ Μουρκίδης, τανῦν α' ψάλτης τῆς ἐν Πέραν ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Τριάδος, ἀκουστὴς γενόμενος καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν μουσικοδιδασκάλων.

Μαθητὴς τοῦ Πέτρου ἐγένετο καὶ Σπυρίδων ὁ Θεοδωρίδης ὁ Σάμιος, τὰ πρῶτα μαθήματα διδασθεὶς ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 1851 παρὰ Γενναδίου τοῦ ἐκ Ραιδεστοῦ, πρωτοψάλτου τοῦ Παναγίου Τάφου, εἴτα δὲ ἐν Κων)πόλει παρὰ τοῦ ἡμετέρου Πέτρου Συμεών, ὃν ἐμνήσθη καὶ κατὰ τὸ ὕψος. Ὁ Θεοδωρίδης ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Κυριλλου τοῦ Β', ἐν Κων)πόλει τότε εὐρισκομένου, διωρίσθη Β' δομῆστικός τοῦ ἐν Φαναρίῳ ναοῦ τοῦ ἀγιοταφίτικου μετοχίου, πρωτοψάλτου ὄντος τοῦ Πέτρου, Λαμπαδαρίου δὲ τοῦ Γέροντος Γερασίμου, ἱεροδιακόνου διατελέσαντος τοῦ πατριάρχου Πολυκάρπου. Τὸν Γεράσιμον ἀποθανόντα διεδέξατο εἰς τὴν θέσιν τῆς Λαμπαδαρείας ὁ Θεοδωρίδης, συμπάλλων μετὰ τοῦ Πέτρου μέχρι τοῦ 1861, εἴτα δὲ καὶ μετὰ τοῦ ἱεροδιακόνου Μιχαὴλ τοῦ ἐκ

κιονίω. Ἐμέλισε καλοφωνικοὺς εἰρμούς καὶ σχολικὰ ᾄσματα, ἀνέκδοτα ὄντα. Ἀνέδειξε πολυαρίθμους μαθητάς.¹

Θεόδωρος Φωκαεὺς, περιώνυμος μουσικός, υἱὸς Παράσχου ἱερέως τοῦ ἐκ Φωκαίας, τῆς Ἐφέσου, μαθητῆς γενόμενος εἰς Μαγνησίαν μὲν Γεωργίου τοῦ Κρητὸς, εἰς Κων)πολιν δὲ τῶν τριῶν διδασκάλων τῆς νέας μεθόδου ἐν τῇ πατριαρχικῇ Μουσικῇ Σχολῇ. Χοροστατήσας ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸν ἐν Ταταούλοις ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ εἰς τὸν ἐν Γαλατῇ τοῦ ἁγίου Νικολάου, εἶτα ἐγκατέλιπε τὸ τοῦ ἱεροψάλτου ἐπάγγελμα καὶ ἐνησυχολεῖτο

Κρήνης, οὗ ἀποχωρήσαντος τῷ 1869 διωρίσθη πρωτοψάλτης, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1895. Ἐκτοτε ἐφησύχαζεν ἐν Φαναρίῳ· ἀπεδίωξε δὲ πέρυσιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, φιλοξενούμενος παρὰ τῷ υἱῷ αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν ἐπιζώντων διαπρεπῶν μουσικοδιδασκάλων μαθηταὶ ἅμα καὶ δομéstικοι τοῦ Πέτρου ἐγένοντο ὁ Ἀλέξανδρος Βυζάντιος καὶ ὁ ἀρχιμανδριτῆς Θεόδωρος Μαντζουρανῆς, ὧν βιογραφικὰ σημεῖωματα ὡς καὶ τῶν διατελεσάντων ἐν τῇ Κεντρικῇ Ἱερατικῇ Σχολῇ μαθητῶν τοῦ δευτέρου, Κωνσταντίνου Ψάχου τανὺν α' ψάλτου τοῦ ἐν Γαλατῇ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, καὶ Φωτίου Παπαδοπούλου, α' ψάλτου τοῦ ἐν Φαναρίῳ ναοῦ τοῦ ἁγιοταφίτικοῦ μετοχίου καὶ καθηγητοῦ ἐν τῇ Μουσικῇ Σχολῇ τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, ἀμφοτέρων ἐμπειροτάτων μουσικοδιδασκάλων ἀναδειχθέντων, ὅρα ἐν τῷ προσεχῶς ἐκδιδομένῳ ἡμετέρῳ Λεξικῷ τῶν μουσικῶν.

1) Ἐν τοῖς μὲντοι τοῦ Θεόδωρου ἀριθμεῖται καὶ Γεράσιμος ὁ Κανελίδης, κεκτημένος μουσικὴν ἰδιοψύαν, ἀκίνητος ἰστάμενος ἐν τῷ ψάλλειν καὶ μόνον τὰ χεῖρα κινῶν, ὀνομαστικὸς ἐπὶ καλλιφωνία ἱεροψάλτης καὶ τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς ἐγκρατής. Ἐγεννήθη ἐν Τυρολόῳ (Τσορολῷ) τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας τῷ 1835, διετέλεσε τὸ πρῶτον διάκονος τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Κυρίλλου τοῦ Β', εἶτα ἱεροψάλτης ἐν Βλαχίᾳ ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη, καί ὅπιν δὲ εἰς διαφόρους ἐκκλησίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κων)πόλεως. Τῷ 1879 ἐπηγγέλλετο τὸν ἱεροψάλτην ἐν Σμύρνῃ, ὁπόθεν μετέβη εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐνθα καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1881. Τὰ μουσουργήματα αὐτοῦ σώζονται παρὰ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἐν οἷς ἀριθμεῖται καὶ ὁ τὰς γραμμὰς ταύτας χιρίδων, τινὰ δὲ ἐδημοσιεύθησαν κατ' ἀπαγγελίαν ἡμετέραν ἐν τῷ «Μουσικῷ Ἀπανθίσματι» τοῦ Δημητρίου Κυφιώτου.

διδάσκων κατ' οἶκον τὴν μουσικὴν ' καὶ ἐκδιδούς μουσικὰ βιβλία. Ἐξέδωκε πλεῖστα ἔργα τῶν ἀρχαίων μουσικῶν εἰς διτόμους καὶ τριτόμους Ἀνθολογίας, προβάς μάλιστα καὶ εἰς δ' γ' καὶ δ' ἐκδόσεις αὐτῶν. Δις ἐξέδωκε τὸ Ἀναστασιματάριον Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἅπαξ δὲ τὸ καλοφωνικὸν Εἰρμολόγιον Πέτρου τοῦ Μπερεκέτου. Συγγράψας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Θεωρητικοῦ τοῦ Χρυσάνθου ἐξέδωκε τὴν κατ' ἐρωταπόκρισιν Κρηλὶδα τῆς μουσικῆς θεωρίας, τὴν «Μουσικὴν Μέλισσαν», τὴν «Πανδώραν», διτόμον συλλογὴν ἑλληνικῶν καὶ τουρκικῶν ᾠμάτων, καὶ τὴν «Εὐτέρπην», συλλογὴν οὔσαν ἀραβοπερσικῶν ᾠμάτων τοῦ χανεντὲ Ζαχαρίου. Ἐμέλισε καὶ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ᾠματα, ὧν ἓν ἑνὶ προσκλίνουσί πως πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν μουσικὴν, ἥς ἦν ἐγκρατέστατος. Ἀπέθανεν ἐν Κων)πόλει τῷ 1848.

1) Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Φωκαέως ἀναφέρομεν τὸν Ἀνέστην χανεντὲν, Ἀδριανουπολίτην τὴν πατρίδα, ἔχοντα μεγάλην καὶ ὁμαλὴν φωνήν. Ἐμαθήτευσεν παρὰ τῷ Γεωργάκῃ Πάντζογλου καὶ ἀπέβη ἐντὸς βραχέως χρόνου διδάσκαλος τῆς ρυθμοποιίας καὶ μελωδὸς ἀριστος. Διὰ τῆς ἡμετέρας παρασημαντικῆς ἐμέλισε διάφορα ἐντεχνα ᾠματα αὐτοῦ. Ἐπεσε δὲ θῦμα Ἀρμενίων χανεντέδων, ἐπιδουλευθέντων τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἀπέθανε τῷ 1858.

Τοῦ λόγου ὄντος ἐνταῦθα περὶ τοῦ χανεντὲ Ἀνέστη, σημειούμεθα ὅτι ὀνομαστικὸς χανεντὲς ἀκμάσας πρὸ αὐτοῦ εἶναι Γεώργιος ὁ Τυφλὸς ἢ Στραβογεώργης, ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ τελευτήσας τῷ 1810. Διδάσκαλος μουσικῶν ὀργάνων, μελοποιὸς δὲ καὶ μελωδὸς τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς πεφημισμένος. Ἐχειρίζετο ἰδίᾳ τὴν τετράχορδον λύραν, εἰς ἣν προσέθηκε καὶ ἑτέρας τρεῖς χορδὰς, ἀποτελέσας τὴν ἐπτάχορδον λύραν (τὸ μέγα βιολί, τουρκιστὶ Κεμάν καλούμενον).

Σύγχρονοι τοῦ Ἀνέστη χανεντὲ ὑπῆρξαν καὶ οἱ διαπρεπέστατοι χανεντέδες Γεώργιος Πάντζογλους, ὁ Μυρώνης καὶ Γιωδαννίσκος ὁ Μολδοδλάχος.

Ὁ Γεώργιος Πάντζογλους, ὑπῆρξεν ἐξοχος ᾠματοποιὸς καὶ μελωδὸς (χανεντὲς) ἀμίμητος τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς, ἡδυσφωγότερος, μελίσας πολυάριθμα ᾠματα, δι' ὧν κατέθελε μεγάλως τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ. Ἀπῆλανε τῆς εὐνοίας τῶν φιλομουδοτάτων Σουλτάνων Μαχμούτ

Ζαφείριος Ἀποστόλου Ζαφειρόπουλος, πρωτοψάλτης ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις ἱερῷ ναῷ τῆς ἀγίας Εἰρήνης, λόγιος μουσικὸς, μαθητὴς γενόμενος Γεωργίου τοῦ Κρητὸς καὶ εἶτα τῶν τριῶν διδασκάλων τῆς νέας μεθόδου ἐν τῇ Μουσικῇ Σχολῇ, ἐξ ἧς ἀποφοιτήσας ἔλαβε καὶ πτυχίον. Ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήναις, ἐνθα εὐδοκίμως ἐπὶ μακρὸν ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν, τὸ Ἀναστασιματᾶριον Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐξέδωκε δὲ τῷ 1842 καὶ μελέτην κατὰ τοῦ Λεσβιακοῦ συστήματος «Ὁ Γεώργιος Λέσβιος καὶ τὸ Λέσβιον αὐτοῦ σύστημα». Ἐμέλισε διάφορα μαθήματα· ἀπέθανε δὲ ἐν Ἀθήναις τῷ 1851.

Πέτρος Γεωργίου Βυζάντιος, ἀνὴρ μουσικώτατος, ὡς μαρτυροῦσι τὰ εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς δωρηθέντα πολυάριθμα μουσουργήματα αὐτοῦ, μαθη-

καὶ Μετζιτ. Συνήθως ἐτραγῶδει ἐπὶ δωδεκάωρον καὶ ἔτι πλέον, ὅπερ ἐπὶ νευγκε τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ· διηγοῦνται ὅτι οἱ Ἀρμένιοι χανεντέδες φθονοῦντες τὸν Γεώργιον προσεκάλεσαν αὐτὸν εἰς συμπόσιον ἐμπόρων Ἀρμενίων καὶ ὑπεχρέωσαν τὸν οἰκοδεσπότην ἵνα συμφωνήσῃ μετ' αὐτοῦ ὅπως τραγωδήσῃ ἐπὶ δεκαπεντάωρον συνεχῶς ἀντὶ 15,000 γροσίων. Ὁ Γεώργιος τραγωδήσας πλέον τῶν 15 ὥρων ἔλαβεν ἐπὶ τούτῳ 16,000 γροσία· ἀλλ' ἢ δεκαεξάωρος κόπως μετ' οὐ πολὺ ἐπέφερεν αἰμοπτυσίαν ἀνίατον. Ἀπέθανε τῷ 1850.

Ὁ Μυρῶνης, ὀνομαστὸς χανεντὲς, ἐκέκτιστο σπάνια καὶ ἐξοχα μουσικὰ προσόντα· κατήγετο ἐξ Ἰαλίου τῆς Μολδοβλαχίας, ἀπέθανε δὲ ὀδοκοντούτης ἐν Κων)πόλει τῷ 1842.

Ὁ Γιωδαννίσκος Μολδοβλάχος, μαθητὴς τοῦ Μυρῶνη καὶ ἐξοχος ὀργανοδιδασκαλός. Ἀπῆλθε τῆς εὐνοίας τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ καὶ τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ καὶ αὐλικῶν, ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐλάμβανεν ἐπὶ τούτῳ γενναίαν ἀμοιβήν. Δίαν πολυτελῶς ἐνεδύετο, φέρων τὴν τῶν Γενιτάρων στολήν, καὶ τὸ σουλτανικὸν βεράτιον ἔχων ὡς ρομφαίαν περὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ. Διετέλεσε καὶ ὀργανοδιδασκαλός ἐν τῷ χαρεμίῳ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶ, τιμηθεὶς διὰ δώρων, παρασῆμων καὶ συντάξεων, ἀλλ' ἔνεκα τῆς μέθης, εἰς ἣν ἦτο ἑκδοτός, ἀπώλεσε κατόπιν τὴν εὐνοίαν τοῦ ἀντιβασιλέως. Διηγοῦνται ὅτι τῷ 1840 ἐν καταστάσει μέθης διατελῶν, κατεκάν ἐν ὥρᾳ

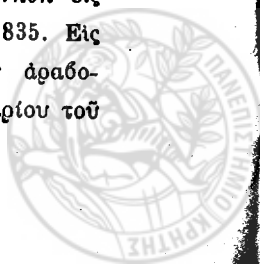
τῆς γενόμενος Μανουὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου καὶ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς εἰς τὴν ἀρχαίαν μέθοδον, καὶ τῶν τριῶν διδασκάλων εἰς τὴν νέαν μέθοδον. Ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη ἔψαλλεν εἰς τὴν ἐν Γαλατῇ Κων)πόλεως ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων, τῷ 1821 διωρίσθη πρωτοψάλτης τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, τῷ 1830 μετέβη εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἔψαλλεν οὐχὶ ὡς τακτικὸς ψάλτης ἀλλ' οἰκειοθελῶς εἰς διαφόρους ναοὺς κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς ἀνευ ἀμοιβῆς. Τῷ 1831 ἀποθανόντος Ἀντωνίου τοῦ Λαμπαδαρίου προσεκλήθη ὁ Πέτρος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου ὅπως καταλάβῃ τὴν τῆς Λαμπαδαρείας θέσιν, ἀλλ' ἤρνήθη. Ἀπέθανεν ὑπέργρηως τῷ 1875.

Χατζῆ Ἀφεντούλης Σαραντεκκλησιώτης, ἐγκρατέστατος οὐ μόνον τῆς νέας μεθόδου, διδαχθεὶς ταύτην παρὰ τῶν τριῶν διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχαίας ἐν μέρει, κάτοχος δὲ καὶ τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς. Διετέλεσεν ἱεροψάλτης εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν ἐπισημοτέρων ἐνοριῶν τῆς Κων)πόλεως, ἀπεδίωσε δὲ ἐν Ἐπιβάταις τῆς Θράκης τῷ 1835. Ἐμέλισε χερουδικὰ, κοινῶνικὰ τῶν Κυριακῶν καὶ δοξολογίας κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους, κρατήματα καὶ ἄλλα διάφορα τῆς ψαλμωδίας εἶδη.

Δωρόθεος Ἀγιοταφίτης, λογιώτατος καὶ μουσικώτατος, ἀρχιμανδρίτης τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἀνεψιὸς Ἀθανασίου τοῦ Ἱεροσολύμων, Βυζάντιος τὴν πατρίδα, διακούσας τὴν μὲν φιλολογίαν παρὰ Νικολάφ τῷ Λογάδῃ, τὴν δὲ μουσικὴν ἐν τῇ

νυκτὸς εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Αἰγύπτου ἐκ τῶν φλογῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκ τοῦ κρατουμένου ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀναφλεγέντος χαρτίνου φανοῦ μετεδόθησαν καὶ εἰς τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ.

Μετὰ τοῦ Θ. Φωκαεὺς ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη συνέψαλλεν εἰς τὸν κατὰ Γαλατῶν ἱερὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου Σταυράκης ὁ χανεντὲς, ἐγκρατέστατος πλὴν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς. Ἐγεννήθη εἰς τὴν ἐν Κων)πόλει συνοικίαν τῶν Ταταούλων, ἀπεδίωσε δὲ τῷ 1835. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδουσί τινες ἐσφαλμένως τὴν «Εὐτέρπην» συλλογὴν ἀραβοπερσικῶν ᾠμάτων, τὴν συγγραφεῖσαν ἀρχαιότερον ὑπὸ Ζαχαρίου τοῦ χανεντέ.

τῷ 1815 ἰδρυθεῖση πατριαρχικῇ Μουσικῇ Σχολῇ. Ἀπεβίωσε τῷ 1858.

Γεννάδιος μοναχός, ὁ ἐκ Παιδεστοῦ, πρωτοψάλτης τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις μεγάλου ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, διακρινόμενος ἐπὶ μουσικῇ ἐμπειρία καὶ μεγάλη καὶ στεντορεία φωνῇ. Μαθητὴς τῶν τριῶν διδασκάλων. Ἀπέθανε τῷ 1868 ὀγδοηκοντούτης περὶ που τὴν ἡλικίαν. Ἐμέλiseen ᾠδὰς, ὕμνους καὶ ἐν μακρὸν καὶ ἐν-τεχνον ἐγκώμιον εἰς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Κύριλλον τὸν Β' πρὸς ἦχον Δ', εἰς ὃ συνέλεται καὶ μακρὸν κράτημα.

Ἀνθιμος Ἐφεσιομάγνης, ἱεροδιάκονος, πρωτοψάλτης Μεσολογγίου καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν τῶν τριῶν διδασκάλων. Ὑπῆρξε ζωγράφος¹ καὶ μουσικὸς κάλλιστος, γινώσκων τὴν τε ἀρχαίαν καὶ νέαν μέθοδον καὶ τὴν ἐξωτερικὴν μουσικὴν, χειριζόμενος δὲ καὶ διάφορα μουσικὰ ὄργανα. Ὡς πρωτοψάλτης ἐν Μαγνησίᾳ τῆς Ἐφέσου ἐδίδαξε τὴν μουσικὴν εἰς πολλοὺς πατριώτας αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδιστρίου μετέβη εἰς Αἴγινα, ἔνθα ἐξήσκει τὰ τοῦ διακόνου καθήκοντα· ἐκεῖθεν προσεκλήθη ὡς διάκονος εἰς Μεσολόγγιον καὶ τῷ 1832 μετέβη εἰς Ἰθάκην διορισθεὶς ἱεροψάλτης, ἔνθα διέμεινεν ἐπὶ ἑπταετίαν. Κληθεὶς δὲ εἴτα εἰς Μεσολόγγιον διετέλεσε ψάλλον μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, συμβάντος τῇ 27 Δεκεμβρίου 1879. Ἐμέλiseen ὕμνους, εἰρημούς, μεγαλυνάρια καὶ ἄλλα εἰς διάφορα μέλη. Ὁ Ἀνθιμος ἦν πεπρωτισμένος διὰ σπανίας βαρυτόνου φωνῆς, λίαν μελωδικῆς, εὐήχου καὶ εὐστροφου, προσέτι ἀμίμητος εἰς τὴν ἀπαγγελίαν καὶ παράστασιν τῆς μουσικῆς· ψάλλον ἴστατο ἀκίνητος μόνον τῶν χειλέων κινουμένων· τὰ μαθήματα αὐτοῦ μαρτυροῦσιν ὅτι ὡς μελοποιὸς συνεδύαζε διὰ τρόπον καταλλήλου τὸ μέλος πρὸς τὴν ἐννοίαν τῶν Τροπαρίων. Ὁ Ἀνθιμος διεκρίνετο καὶ διὰ τὴν σπανίαν ρώμην καὶ εὐκίνησιν,

1) Αἱ εἰκόνες τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἡ τοῦ Παντοκράτορος ἐν Νεοχωρίῳ τῆς Αἰτωλίας εἶναι ἔργα τοῦ Ἀνθίμου.

ἀστειότατος, ἐλεήμων, ἐν τῇ τραπέζῃ αὐτοῦ ἔχων πλῆθος παρασίτων, καὶ τὴν μουσικὴν διδάσκων δωρεάν.' Περὶ αὐτοῦ φέρονται ἀνέκδοτα ἱστορικά.'

Γρηγόριος Βιζύνης μνημογράφος, ὁ κατόπιν Χίου, ὑπῆρξε μαθητὴς τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου ἐν τῇ πατριαρχικῇ Μουσικῇ Σχολῇ, ὡς καὶ οἱ κατωτέρω μνημονευόμενοι τρεῖς μνημογράφοι, διεκρίθη δὲ καὶ ὡς μουσικὸς ἔμπειρος. Ἀπέθανε τῷ 1862.

Ζαχαρίας Βάρνης μνημογράφος, ὁ καὶ Φυγᾶς ἐπικληθεὶς, διότι κατὰ τὸν Τουρκορωσικὸν πόλεμον τῷ 1828 ὑποδεξάμενος πανηγυρικῶς εἰς Βάρναν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας, ἐδέξαστο νὰ δραπετεύσῃ εἰς Ρωσσίαν μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς Βάρνης εἰς τὴν Τουρκίαν. Εἶτα ὁ μουσικώτατος Ζαχαρίας ἐμόνασεν ἐν Ἀθῶν, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1850. Ἐμέλεισε κοινωνικὰ τῶν Κυριακῶν συντομώτερα μὲν τῶν τοῦ πρωτοψάλτου Δανιὴλ, ἀλλ' ἐντεχνα καὶ ἄνευ κρατημάτων, τὰ ὅποια ἐστάλησαν τῷ 1835 πρὸς Ἰωάννην τὸν τότε Λαμπαδάριον (εἶτα καὶ Πρωτοψάλτην γενόμενον) πρὸς δημοσίευσιν. Ὑποτίθεται ὅτι ὁ Ἰωάννης καλλωπίσας αὐτὰ ἐδημοσίευσεν ὡς ἴδια ἔργα εἰς τὴν μονότομον Μουσικὴν Ἀνθολογίαν αὐτοῦ.

Μελέτιος Σισανίου μνημογράφος, Σμυρναῖος τὴν πατρίδα, λόγιος καὶ μουσικὸς ἱεράρχης, κεκοσμημένος καὶ διὰ φωνῆς μελωδικῆς καὶ λίαν εὐστροφῶν. Τὰ μουσικὰ ἔργα αὐτοῦ

1) Πρῶτοι μαθηταὶ τοῦ Ἀνθίμου ὑπῆρξαν ὁ Ἀνδρέας Παλαμᾶς, ὁ Ἀντώνιος Σαουσόπουλος, ὁ Σπυρίδων Γεωργόπουλος, ὁ Νικόλαος Κλαδευτήρας, ὁ Δημήτριος Μουσκέτος, ὁ Δημήτριος Μαλακάσας, ὁ Ἀνδρέας Τσιγκνόπουλος, δικηγόρος καὶ μουσικοδιδάσκαλος ἐν Ἀθήναις, ὁ Κλεομένης Ἀθῆνης καὶ ὁ τοῦτου μαθητὴς Χρῆστος Βλάχος, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις καὶ ἐνθερμότατος τῆς μουσικῆς ἡμῶν ζηλωτὴς καὶ σκαπανεὺς.

2) Τινὰ, δημοσιεύμενα προσεχῶς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Λεξικῷ, μοὶ διηγήθη ὁ μέγας πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος ἀνὴρ, ὁ ἀρίκλαυστος Χαρίλαος Τρικούπης, βουλευτὴς Μεθολογγίου, τῇ 2 φεβρουαρίου τοῦ 1891.

περιέχοντα μέλη νεοφανῇ καὶ δυνήθη, ἐξεδόθησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1864) ὑπὸ Ἀδραμ Θεοχαρίδου, ἀποτελέσαντα Μουσικὴν Ἀνθολογίαν.

Προκόπιος Σωζουαγαθουπόλεως μητροπολίτης, ἀπεβίωσεν ἰδιωτεύων ἐν Πριγκήπῳ τῷ 1884. Ἐμελοποίησε στίχους πολιτικούς καὶ τινὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς μέλη.

Ζηνόδιος ἱερομόναχος, Προυσαεὺς τὴν πατρίδα, μαθητὴς τοῦ Χρυσάνθου, ἀποθανὼν τῷ 1868 ἱερατεύων ἐν Ὑψωμαθείοις. Ἀριστος καλλιγράφος τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν καὶ μουσικὸς μελίσας διάφορα ἔντεχνα ἄσματα.

Κωνσταντῖνος Θαλίδης ὁ ἐκ Σωζουπόλεως, λυρικός ποιητὴς καὶ μουσικὸς, κάτοχος τοῦ ἐν τῇ τῷ 1815 ἰδρυθείσῃ Μουσικῇ Σχολῇ διδασκόμενου νέου συστήματος ὡς καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Προσελήφθη ὡς μουσικὸς τοῦ ἐν Ἀθῆναις παλατίου ὑπὸ τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας, τιμηθεὶς καὶ διὰ παρασήμων. Πολλὰ ἐποίησε καὶ ἐμελοποίησε. Πάσχων ἐκ ποδαλγίας μετέβη εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1867. Ὁ πολύτιμος πλαγίανλος αὐτοῦ ἐπωλήθη ἀντὶ διακοσίων λιρῶν Τουρκίας.

Παρθένιος Μικρόστομος, ἱεροδιάκονος, διαπρεπὴς μουσικὸς, μαθητὴς γενόμενος Γρηγορίου τοῦ Λευίτου καὶ τῶν χανεντέδων Ντετὲ Ἰσμανλάκη καὶ Σταυράκη. Ἐγεννήθη τῷ 1804 ἐν τῇ ἐν Κων)πόλει συνοικίᾳ τῶν Ὑψωμαθείων, ἔνθα καὶ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐξέμαθε, διδάσκοντος Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Θεσπρωτοῦ, παιδείματος τῆς ἐν Ἀθῶν Ἀκαδημίας καὶ τοῦ γυμνασίου Κυδωνιῶν. Ἐχοροστάτησεν εἰς τὴν ἐν Γαλατῇ ἱερὰν ἐκκλησίαν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εἶτα δὲ ἐπὶ 16 ἔτη εἰς τὴν ἐν Ὑψωμαθείοις τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου. Ἀπεβίωσε τῷ 1870. Ἐμέλισε τὰ ἔνδεκα Ἑωθινὰ εἰς τὸ ἀργὸν στιχηθαρικὸν εἶδος, ἀργότερα τῶν τοῦ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, μικρότερα δὲ τῶν τοῦ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου, μίαν σειρὰν χερουδικὰ ἔντεχνα καὶ ἄλλα διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα. Ἐγγράψε δὲ καὶ τὸ μέλος

πολλῶν τουρκικῶν ᾠσμάτων διὰ τῶν χαρακτήρων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

Σωτήριος Βλαχόπουλος ὁ ἐκ Ταταούλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μαθητὴς Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος καὶ γραμματεὺς τοῦ χανεντὲ Γεωργίου τοῦ Πάντζογλου. Ἐγκρατέστατος τῆς ἡμετέρας μουσικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς, ἅμα δὲ καὶ ἡδυφρόντος. Ἐδίδαξε τὴν θεωρίαν τῆς μουσικῆς εἰς τὴν τῷ 1868 ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Γρηγορίου τοῦ 5' ἰδρυθεῖσαν πατριαρχικὴν Μουσικὴν Σχολὴν, ἐξέδωκε δὲ τῷ 1848 τὴν «Ἀρμονίαν», ἥτις περιέχει διάφορα ἔντεχνα ᾠσματα, ἑλληνικὰ καὶ ἀραβοπερσικά. Ἀπεβίωσε τῷ 1870.

Γρηγόριος Καλαγάννης, λόγιος ἱερεὺς ἐκ Μιτυλήνης, γλωσσομαθῆς, μουσικὸς εὐδόκιμος, ἐκμαθὼν τὴν ἡμετέραν μουσικὴν εἰς τὴν τῷ 1815 ἰδρυθεῖσαν Μουσικὴν Σχολὴν καὶ διδάξας ταύτην εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ Μουσικὴν Σχολὴν καὶ εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ριζάρειον Σχολὴν. Ἀπέθανε περὶ τὰ 1870.

Κωνσταντῖνος Ψαρουδάκης, Πρωτοψάλτης Κρήτης, μαθητὴς τῶν τριῶν διδασκάλων ἐν τῇ Μουσικῇ Σχολῇ ἐκ τῶν λίαν διακεκριμένων. Ἀνέδειξεν ἐν Κρήτῃ πολλοὺς μαθητὰς, ἀπέθανε δὲ ὑπέργηρος κατὰ ἰούλιον τοῦ 1884.

Ἀναστάσιος Ταπεινός, ὁ ἐξ Ὑδρας, μουσικὸς καλλιφρόντος καὶ μελοποιός, μαθητὴς Γρηγορίου τοῦ Λευίτου, ὄν καὶ ἐμιμεῖτο ἀριστα· εἰς βαθὺ γῆρας ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν τῷ 1884, καταλιπὼν πολλὰ ἀνέκδοτα μουσικὰ ἔργα.

Γεώργιος Σκρέκος, ἐκ Θεσσαλίας ὁρμώμενος, μαθητὴς τῶν τριῶν διδασκάλων, κάλλιστος μουσικὸς, χοροστατήσας εἰς σειρὰν ἐτῶν ἐν Πύργῳ τῆς Ἠλείας, ἔνθα καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1884, ὑπερεβδομηκοντούτης. Τὰ μουσουργήματα αὐτοῦ μένουσιν ἀνέκδοτα.

Θεόδωρος Ἀριστοκλῆς, ὁ ἐκ Χάλκης τῆς Προποντίδος, ἔγκριτος λόγιος καὶ μουσικὸς, μαθητεύσας παρὰ Χουρμουζίῳ τῷ Χαρτοφύλακι. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν τῷ 1868 ἰδρυθεῖσαν πατριαρχικὴν Μουσικὴν Σχολὴν. Εἰς αὐτὸν ὀφείλονται τὰ καλὰ Προλεγόμενα

τῆς «Μουσικῆς Βιβλιοθήκης». Ἀπεβίωσε τῷ 1880 ἐν Ταταούλοις.

Δημήτριος Βουλγαράκης, ὁ Μακεδὼν, ἐκ τῶν μαθητῶν τῶν τριῶν διδασκάλων, ἱεροψάλτης τῆς Θεσσαλονίκης, διαπρεπὴς ἐπὶ μουσικῇ ἐμπειρία καὶ ἡδυφωνία. Ἀνέδειξε πολλοὺς μαθητὰς καὶ διάφορα ἐμουσούργησε.

Φραγκῖσκος Λιμπρίτης, ἐκ Κρήτης, γεννηθεὶς τῷ 1795, μουσικὸς καὶ μελοποιὸς εὐδόκιμος. Ἐδιδάχθη τὴν μουσικὴν κατὰ τὴν ἀρχαίαν μέθοδον παρὰ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς, κατὰ δὲ τὴν νέαν παρὰ Γρηγορίου τοῦ Λευίτου. Ἐδίδαξε τὴν μουσικὴν ἐν τῇ Μουσικῇ Σχολῇ τῆς Νέας Ἐφέσου, εἴτα καὶ εἰς τὴν ἐν Σάμῳ μονὴν τῆς ἀγίας Ζώνης. ἔχει μεγάλης ἀξίας ἀνέκδοτον ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἰσαγωγή εἰς τὸ θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς». Ἐμέλισε καὶ διάφορα μουσουργήματα. Ἀπεβίωσε τῇ 10 Μαρτίου 1876.

Ὁνούφριος Βυζάντιος, ὀνομαστὸς ἱεροψάλτης καὶ μελοποιὸς, διακρινόμενος διὰ τὴν ἡδύτητα τῆς φωνῆς καὶ τὸ πανηγυρικὸν τοῦ ὅφους αὐτοῦ. Ἐγεννήθη ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι τοῦ Βοσπόρου τῷ 1807, μαθητεύσας ἐν τῇ πατριαρχικῇ Μουσικῇ Σχολῇ παρὰ Χουρμουζίῳ, Χρυσάνθῳ καὶ Γρηγορίῳ καὶ ἰδίως παρὰ τῷ τελευταίῳ, παρ' ᾧ καὶ διέμενε. Τὴν ἐξωτερικὴν μουσικὴν ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ χανεντὲ Ντετὲ Ἰσμαηλάκη. Ἐχοροστάτησεν ἀπὸ τοῦ 1824 μέχρι τοῦ 1871 εἰς διαφόρους ἐκκλησίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κων)πόλεως (ἀγίων Θεοδώρων Βλάχας 1824—1831, ἀγίου Ἰωάννου Γαλατᾶ μέχρι τοῦ 1837, ἀγίου Κωνσταντίνου Ὑψωμαθείων μέχρι τοῦ 1838, Παναγίας Διπλοκιονίου μέχρι τοῦ 1840, ἀγίου Κωνσταντίνου Πέραν μέχρι τοῦ 1842 καὶ ἀγίου Δημητρίου Ταταούλων μέχρι τοῦ 1871), ἀποθανὼν ἐν Ταταούλοις τῇ 10 Φεβρουαρίου τοῦ 1871 ἐν ἡλικίᾳ 64 ἐτῶν. Ἐμέλισε πολλὰ μουσουργήματα ἐκκλησιαστικὰ, ὧν τὰ πλεῖστα ἀνέκδοτα, ὡς καὶ ᾄσματα ἐξωτερικὰ καὶ σχολικά. Ἔσχε πολλοὺς μαθητὰς,¹⁾

1) Ἐν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἀριθμεῖται ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τιμοθέων Ὁνούφριάδης, ἀ' ψάλτης τῆς ἐν Ταταούλοις ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Δημητρίου ἀπὸ τοῦ 1882 διατελῶν.

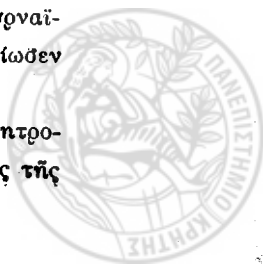
ἐπεστάτησε δὲ καὶ εἰς τὴν Δ' ἔκδοσιν τῆς τριτόμου Ἀνθολογίας Θεοδώρου τοῦ Φωκαέως, κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ. Ἐτυχε τῆς εὐνοίας καὶ ἐκτιμῆσεως οὐ μόνον πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερέων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου Ἀπτοῦλ Ἀζίζ, ὅστις καὶ διὰ δεικτικισχilioγρόσου δώρου ἐτίμησεν αὐτόν. Εἰργάσθη εἰς τὸν τῷ 1863 ἰδρυθέντα ἐν Πέραν Ἐκκλησιαστικὸν Μουσικὸν Σύλλογον, καὶ ἐδίδαξεν εἰς τὴν τῷ 1868 ἰδρυθεῖσαν Μουσικὴν Σχολήν.

Νικόλαος Γεωργίου, πρωτοψάλτης Σμύρνης ἐπὶ 53 ἔτη διατελέσας, ὠρμαῖο ἐκ Καβάλλας, μαθητὴς τῶν τριῶν διδασκάλων. Διεκρίθη ὁ διδάσκημος οὗτος μουσικὸς διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ φιλοπονίαν, καὶ διὰ τὸ μουσικὸν αὐτοῦ τάλαντον. Τὰ κατ' ἐννοίαν ἐν πολλοῖς μεμελισμένα ἐκκλησιαστικὰ μαθήματα αὐτοῦ, ὡς ἔχοντα ὕψος παρεκκλίνον ἐκ τῶν ἀρχαίων σοδαρῶν μουσικῶν γραμμῶν, δὲν ἔτυχον τῆς ἐπιδοκιμασίας τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Οὐχ ἥττον ταῦτα εἰσὶν ἀληθεῖ ἐντρυφήματα τῶν τε ἐξ ἐπαγγέλματος ἱεροψαλτῶν καὶ τῶν ἐρασιτεχνῶν τῆς μουσικῆς ἡμῶν, διότι τινὰ ἐξ αὐτῶν περικλείουσι θησαυροὺς πρωτοτύπων ἐμπνεύσεων καὶ δείγματα ἐξόχου μουσικῆς τέχνης. Ἐμέλισεν ἅπασαν σχεδὸν τὴν σειρὰν τῶν ἐγκυκλίων μουσικῶν μαθημάτων, ἐξεδόθησαν δὲ ζῶντος ἔτι αὐτοῦ τὸ Δοξαστάριον¹⁾, τὸ Τριψῆδιον, τὸ Πεντηκοστάριον καὶ αἱ ἀκολουθίαι τῶν 12 μηνῶν ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ Ν. Γ. Βλαντιάδου ἐκδίδονται τὸ «Ἀργὸν καὶ σύντομον Ἀναστασιματᾶριον» αὐτοῦ. Ἀνέδειξε πολλοὺς μαθητάς. Ἀπέθανε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1887 ἑκατοντούτης περίπου.

Δημήτριος Ἀντωνιάδης, Βυζάντιος, μαθητὴς Νι-

1) Εἰς τὸ Δοξαστάριον μετὰ τοῦ Νικολάου συνειργάσθη ὁ ἐκ Μιτυλήνης ὁμώμενος ἑγκριτος θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς μουσικὸς Φώτιος Ξανθίδης, ὁ πολλὰ κατὰ καιροὺς γράψας καὶ δημοσιεύσας εἰς τὰς δημογραφικὰς ἐφημερίδας περὶ τῆς θεωρίας τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς. Ἀπεβίωσεν ἐν Σμύρνῃ ὑπερογδοκοντούτης.

2) Μετὰ τοῦ Νικολάου συνέψαλλεν ὡς Λαμπαδᾶριος εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν Σμύρνης ἀπὸ τοῦ 1884—1888 ὁ νῦν πρωτοψάλτης τῆς

κολάου τοῦ πρωτοψάλτου Σμύρνης καὶ γνώστης τοῦ γραφικοῦ συστήματος Γεωργίου τοῦ Λεσβίου. Ἐπὶ τῆς πρωτοψαλτείας Κωνσταντίνου τοῦ Βυζαντίου διετέλεσε Β' δομέστικος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, εἴτα προσελήφθη εἰς τὴν ἐν Πέραν ἐκκλησίαν τῶν Εἰσοδίων, ἔνθα καὶ ἔψαλλεν ἐπὶ 43 ὅλα ἔτη μέχρι γήρως βαθυτάτου. Ἐδίδαξε τὴν μουσικὴν εἰς τὴν τῷ 1868 ἰδρυθεῖσαν Μουσικὴν Σχολήν. Ἐξέδωκε δαπάναις αὐτοῦ μετὰ τοῦ πρωτοψάλτου Σταυράκη Γρηγοριάδου καὶ Ἰωάνναφ Ρώσσου τὴν «Μουσικὴν Βιβλιοθήκην», ἐν ἣ ἐπρόκειτο νὰ ἐκτυπωθῶσι κατὰ τόμους πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη παλαιὰ τε καὶ νέα, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν δύο πρώτων τευχῶν, ἐν οἷς περιελήφθη τὸ ἄργον Ἀναστασιματάριον Ἰωάννου τοῦ Δαμασκνοῦ, τὸ ἔργον ἐνανάγησεν, ἅτε δὲ τοῦ Σταυράκη ἀποθανόντος, τοῦ δὲ Δημητρίου νοσήσαντος. Σῶζονται τοῦ διαπρεποῦς τούτου μουσικοῦ ἐξαίρετα ἀνέκδοτα μουσουργήματα.'

Γεώργιος Κωνσταντίνου Πάλλης, πρωτοψάλτης Ἰωαννίνων διατελέσας ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ τιμήσας τὴν Μουσικὴν Σχολὴν τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου, ἥς τρόφιμος ἐγένετο. Πολλὰ ἔργα ἐμελοποίησεν. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1885 καταλιπὼν

ἀγίας Φωτεινῆς Ἰωάννης Γαλουδάκης, ἡδυφωνότατος καὶ τῆς ῥωματικῆς τέχνης ἐμπειρος.

Τὴν μουσικὴν ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ Νικολάου ὁ Χαράλαμπος Φωρόπουλος, Σμυρναῖος τὴν πατρίδα, ἄλλοτε χρηματίας πρωτοψάλτης τῆς μνητροπόλεως Ἀθηνῶν, διακρινόμενος ἐπὶ καλλιφωνίᾳ. Ἐμέλεισε καὶ ῥοματικά, ἐν οἷς καὶ πολυχρονισμόν ψαλλόμενον εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέθανε τῷ 1883.

Παρὰ τῷ Νικολάφ ἐμαθήτευσε καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις εὐδόκιμος μουσικός καὶ ἱατρός Εὐστράτιος Βαφειάδης, Μιτυληναῖος τὴν πατρίδα.

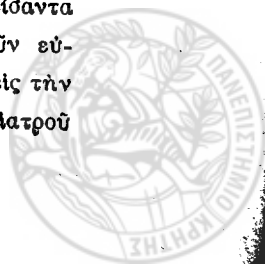
1) Τὰ ἔργα τοῦ Δημητρίου εὗρονται εἰς χεῖρας τοῦ υἱοῦ καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ Θεμιστοκλέους Βυζαντίου, μουσικοῦ φερεπόνως ἐγκύψαντος εἰς τὸ περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς θέμα, ἐγκρατοῦς τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς καὶ ἐκ τῶν δεξιότατα χειριζομένων διάφορα ὄργανα καὶ ἰδίᾳ τὸ βιολίον.

ἀνέκδοτον θεωρητικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς. Ἐδημοσίευσέ τινα ὑπὲρ τῆς πατρίου μουσικῆς καὶ ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις ἄλλοτε ἐκδιδομένη θρησκευτικῇ ἐφημερίδι «Σιών». Ἀνέδειξε καὶ ἱκανοὺς μαθητάς.¹

Ἰωάννης Ζωγράφου Κεῖβελης, ὀνομαστὸς μουσικὸς καὶ καλλιφωνότατος, ἐγκρατὴς καὶ τῆς ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς. Ἐξέδωκε κατὰ μίμησιν τῆς «Πανδώρας» καὶ «Εὐτέρπης» τὸ «Ἀπάνθισμα» αὐτοῦ, εἰς ὃ ὑπάρχουσι διάφορα ἐξωτερικὰ ἔντεχνα ἄσματα, παλαιὰ τε καὶ νεώτερα. Μαθητὴς ἐγένετο ἐν μὲν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ τοῦ Γρηγορίου Λευίτου, ἐν δὲ τῇ ἐξωτερικῇ χανεντέ τινος. Ἐχοροστάτησεν εἰς διαφόρους ἐκκλησίας τῆς Κων/πόλεως. Ἐδίδαξεν εἰς πολλοὺς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὴν ἐξωτερικὴν μουσικὴν.²

1) Ἐκ τῶν μαθητῶν, οὓς ἔσχε, μνημονευτέον τοῦ Κωνσταντίνου Βαρδάκα, τοῦ Ἀλεξάνδρου Χαρισιάδου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ξανθοπούλου. Ὁ Βαρδάκας, ἔξ Ἰωαννίνων ὁρμώμενος, διακριθεὶς ἐπὶ καλλιφωνίᾳ καὶ ἐπὶ ἐμβριθεὶ μελέτῃ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς, ἐτελεύτησεν ἐν Ἀγρινίῳ. Ὁ Χαρισιάδης, πρωτοψάλτης καὶ καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐν τῇ Ἱερατικῇ σχολῇ τῆς νήσου Ἰωαννίνων, διακρινόμενος ἐπὶ τεχνικῇ καὶ καλαισθητικῇ ἐκτελέσει, ποιήσας δὲ καὶ μελοποιήσας ὁλόκληρον τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου νεομάρτυρος Γεωργίου, ἀναδείξας δὲ καὶ εὐδοκίμους μαθητάς, ἐν οἷς καὶ τὸν Κωνσταντίνον Ξανθόπουλον γεννηθέντα ἐν Ἰωαννίνοις, πρωτοψάλτην τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πήλελη, ὁ Ξανθόπουλος ἐχρησίσμευσεν ὡς τρίτος παράγων εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Βαρδάκα καὶ Χαρισιάδου ἰδρυθεῖσαν Μουσικὴν Σχολήν. Οὗτοι ἡδύφωνοι ὄντες καὶ εὐμαθεῖς εὗρον ἐν τῇ προσώπῳ τοῦ Ξανθοπούλου τὸν πρόθυμον ἀρωγὸν πρὸς συγκράτησιν τῆς σχολῆς καὶ διὰ τὸν τῆς θείας τέχνης συμφῶνως τῇ καλλιτεχνικῇ αὐτῶν ἰδιοφυίᾳ.

2) Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Κεῖβελη ἀναφέρομεν τὸν Δημήτριον Καμπούρογλου Κινικλήν, μουσικὸν καλλιφώνον, κατοικοῦντα ἐν Κυδωνίᾳ καὶ μὴ ἐπαγγελλόμενον νῦν τὸ τοῦ ἱεροψάλτου ἐπάγγελμα, μελίσαντα πολυπληθῆ μελουργήματα, ἐν οἷς καὶ ἑμμελὲς ᾄσμα πρὸς τὸν νῦν εὐκλεῶς ἀνάσσοντα Σουλτὰν Ἀπτούλ Χαμίτ Χάν τὸν Β', ὑποβλήθην εἰς τὴν Α. Α. Μ. πρὸ δωδεκαετίας διὰ χειρὸς τοῦ ἀρχιάτρου καὶ ἰδιαίτερου ἱατροῦ Αὐτῆς Σπυρίδωνος τοῦ Μαυρογένους πασᾶ.

Γεώργιος Ἀγγελίδης ὁ τοῦπικλὴν Ταγκός, Θράξ, πρωτοψάλτης Αἰνίου, διδάσκαλος γενόμενος Σταυράκη Γρηγοριάδου τοῦ ἐξ Αἰνίου, Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἐγκρατὴς τῆς ἀρχαίας γραφικῆς μεθόδου καὶ τῆς νέας, ἦν ἐδιδάχθη ἐν τῇ τῷ 1815 ἰδρυθείσῃ πατριαρχικῇ Μουσικῇ ἢ Σχολῇ. Εὔρηται Κοινωνικὸν «Γεύσασθε» εἰς ἦχον Δ' γραφὲν ἐν Σμύρνῃ τῷ 1830 καὶ ἐπιγραφόμενον «Γεωργίου ἐξ Αἰνίου». Ἐπίσης σώζεται ἀνὰ τὸ στόμα τῶν Αἰνίων ἱεροψαλτῶν δίχορον «Θεοτόκε παρθένε» τῆς ὁρτοκλασίας σύντομον εἰς ἦχον Πλ. Α', ἀποδιδόμενον εἰς τὸν πρωτοψάλτην Γεωργίον· ἐν ἐτέρῳ χειρογράφῳ εὔρηται πολυέλεος «Λόγον ἀγαθόν» ἐπιγραφόμενος ὡς ἐξῆς: «Ἐκλογὴ, ἥτις ψάλλεται εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς Θεοτόκου, μελοποιηθεῖσα μὲν παρὰ Πέτρου Πελοποννησίου, ἐξηγηθεῖσα δὲ παρὰ τοῦ Γεωργίου Αἰνίτου, πρωτοψάλτου, κατὰ τὸν νέον τρόπον τῆς γραφῆς».¹

Κωνσταντῖνος Καλφαγιάννης, ἔμπειρος μουσικὸς, ἐγεννήθη ἐν Κυδωνίαις, μαθητὴς γενόμενος Γεωργίου τοῦ Κρητὸς καὶ τῶν τριῶν διδασκάλων. Ἐψαλεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὴν ἐν Γαλατῇ ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Νικολάου, εἶτα εἰς Κυδωνίας, καὶ κατόπιν εἰς Τεργέστην, μετὰ ταῦτα εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κυδωνίας, ὅπου καὶ ἀπέθανε.²

1) Σύγχρονος τοῦ Γεωργίου πρωτοψάλτου ἦν ὁ Μιχαὴλ Αἰνίτης, ὁ Μουλτανᾶς ἐπωνυμούμενος, οὗ εὔρηται κεκραγάριον ἀργότατον εἰς ἦχον Β', φέρον ἐπιγραφὴν «Κεκραγάριον ἀργόν, παρὰ κύριον Μιχαήλου Αἰνίτου διδασκάλου ἐξηγηθέν». Τοῦ μουσικοῦ τούτου σώζονται καὶ ἔκγονοι. Ἐν Αἰνῷ ἦκμασε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Σαμουηλίδης, πρωτοψάλτης Αἰνίου, σύγχρονος καὶ γνωστὸς Κωνσταντίνου τοῦ Βυζαντίου, πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἐδιδάχθη τὴν μουσικὴν παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Σαμουὴλ, ὃν καὶ διεδέχθη. Σάββας ἱερεὺς ἐκ Καρλῆκιοι, χωρίου Κεσσάνης, ἀποθανὼν ἐν Αἰνῷ, μαθητὴς Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος. Ἐμελοποίησεν ἐν ᾧσμα εἰς τὸν δοξασμὸν μπτροπολίτην Αἰνίου Γαβριὴλ τὸν Λέσβιον, τὸ ὅποιον περιέλαβεν ὁ Ἰωάννης Κεῖβελης εἰς τὸ τῆς α' ἐκδόσεως «Ἀπάνθισμα» αὐτοῦ. Τοῦ ἱερέως τούτου ἐπιζῇ ἐν Αἰνῷ υἱός, ὁ Γεώργιος Παπαδάδα, μουσικὸς φιλοτιμούμενος νὰ μελοποιῇ.

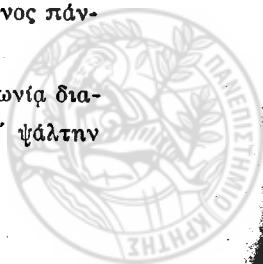
2) Ἐν τῇ χορείᾳ τῶν μαθητῶν τοῦ Καλφαγιάννη διεκρίθη ὁ Δημή-

Στέφανος Μωϋσιάδης, ὁ καὶ Κούτρας ἐπωνυμούμενος ὡς ἐκ τοῦ εὐρυτάτου μετώπου αὐτοῦ, γεννηθεὶς ἐν Σαλματομβρουκίᾳ Κων)πόλεως περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καὶ ἀποβιώσας ἐν ἡλικίᾳ 79 ἐτῶν κατὰ Μάιον τοῦ 1881. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν πατριαρχικὴν τοῦ Γένους Σχολὴν, ἀκουστὴς γενόμενος τοῦ ἀοιδίου διδασκάλου τοῦ Γένους Νικολάου τοῦ Λογάδου. Τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἐδιδάχθη παρὰ Πέτρῳ Συμεὼν τῷ Ἀγιοταφίτῃ, οὗ καὶ τὸ σεμνοπρεπὲς ὕψος ἐμιμήθη. Ὁ Στέφανος τῇ 22 Σεπτεμβρίου τοῦ 1846, πατριαρχοῦντος Ἀνθίμου 5' τοῦ ἀπὸ Ἐφέσου, ἀπεδοκίμασε καὶ κατέκρινεν ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὴν Γραμματικὴν καὶ τὸ σύστημα Γεωργίου τοῦ Λεσβίου, ἡ δὲ Μ. Ἐκκλησία ἐξέδωκε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου συνθδικὰς ἐγκυκλίους πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ νέου συστήματος. Ὑπῆρξε μέλος τοῦ κατὰ τὸ 1863 ἰδρυθέντος ἐν Κων)πόλει Μουσικοῦ Συλλόγου καὶ διδάσκαλος τῆς τῷ 1868 ἰδρυθείσης Ἐκκλ. Μουσικῆς Σχολῆς. Ἐγραψε διαφόρους διατριβάς περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς πρὸς τὴν τετράφωνον καὶ πρὸς τὴν τῶν Ὁθωμανῶν καὶ Ἀραβοπερσῶν, δημοσιευθεῖσας εἰς διαφόρους ἐφημερίδας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Τεργέστης καὶ Σμύρνης. Ἐχειρίζετο δεξιότατα τὴν λύραν καὶ τὴν πανδουρίδα. Τὰς ἀτελείας καὶ ἐλλείψεις τοῦ θεωρητικοῦ τοῦ Χρυσάνθου βουλόμενος ἀναπληρῶσαι ὁ Στέφανος, ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὅλην εἰργάσθη πρὸς ἑκδόσιν τοιούτου καταλλήλου ὑπὸ τὸν τίτλον «Θρίαμβος τῆς Μουσικῆς». Ἐμέλισε πολλὰ μουσουργήματα καὶ ἀνέδειξε πολλοὺς μαθητάς.

Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, λογιώτατος μουσικὸς καὶ

τριος Μακαρῶνης, πρωτοψάλτης τῆς ἐπαρχίας Ἐφέσου, γνώστης τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς καὶ τῆς πανδουρίδος καὶ διδάσκαλος γενόμενος πάντων σχεδὸν τῶν ἐν Κυθωνίαις ψαλλόντων. Ἀπέθανε πρὸς διαιτίαν.

1) Ὁ Στέφανος τὴν μουσικὴν ἐδίδαξε καὶ εἰς τὸν ἐπὶ ἡδυσφονίᾳ διακρινόμενον ἱεροψάλτην Κυριακὸν Μαυρίδην τὸν Περουσαέα, α' ψάλτην τῆς ἐν Τριδαλίῳ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου.

μελοποιὸς κράτιστός, γεννηθεὶς ἐν Σάμῳ τῷ 1812 καὶ ἀποθανὼν τῇ 12 Μαρτίου 1896. Γνώστης τῆς παλαιᾶς καὶ νέας μουσικῆς μεθόδου, μαθητεύσας ἐν Κων)πόλει παρὰ Χουρμουζίου τῷ Χαροφύλακι καὶ Θεοδώρῳ τῷ Φωκαεῖ, ἀκροασάμενος δὲ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Βυζαντίου Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ Πέτρου Συμεῶν τοῦ Ἀγιοταφίτου. Τὰ γράμματα ἐδιδάχθη ἐν Σάμῳ καὶ ἐν τῇ ἐν Κων)πόλει σχολῇ τοῦ Γένους. Ὑπηρετήσας τὴν πατρίδα αὐτοῦ οὐ μόνον ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροψάλτης, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπάλληλος εἰς διαφόρους θέσεις καὶ ἀποστολάς ἐπὶ ὅλην πεντηκονταετίαν. Ἀνωρίσθη τῷ 1875 διδάσκαλος τῆς μουσικῆς καὶ ἄλλων μαθημάτων ἐν τῇ τότε ἰδρυθείσῃ Ἱερατικῇ Σχολῇ ἐν Μαλαγαρίῳ, τῷ δὲ 1884 διευθυντὴς καὶ διδάσκαλος ἐν τῇ ἐν τῷ Λιμένι Βαθέος τότε τὸ πρῶτον συστάσῃ Μουσικῇ Σχολῇ, ἡγεμονεύοντος τοῦ Κωστάκη Ἀδοσίδου πασᾶ. Ὅτε δὲ τῷ 1888, ἀντὶ τῆς τέως μιᾶς Μουσικῆς Σχολῆς καθιερώθησαν τέσσαρες σχολαί, ἀνὰ μία εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων τμημάτων τῆς ἡγεμονίας, ὁ Κωνσταντᾶς ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς εἰς Μιτυλήνους ὑπαρχούσης σχολῆς. Ἐμέλισε πάμπολλα καὶ διάφορα μουσουργήματα, οἷον φήμας ἡγεμόνων, ὕμνους εἰς τὸν Σουλτάνον, πολυχρονισμοὺς κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν, ὧν τινὰ ἐξετυπώθησαν ἰδιαιτέρως ἕκαστον ἐν τῷ ἐν Σάμῳ ἡγεμονικῷ τυπογραφείῳ. Προσέτι ἐποίησε καὶ ἀπειροπληθῆ ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα, ἀποτελοῦντα τόμους ὁλοκλήρους. Ἡρμήνευσε καὶ πολλὰ μαθήματα

1) Ὁ Κωνσταντᾶς ὑπῆρξε πληρεξούσιος καὶ γραμματεὺς εἰς πολλὰς συνελεύσεις, γραμματεὺς τῆς Βουλῆς, βουλευτὴς τῶν Σαμίων, γενικὸς ταμίας, δικαστὴς ἐν τῷ Πρωτοδικείῳ καὶ Ἐφετείῳ, πρόεδρος τῶν Ἐφετῶν, μέλος πολλῶν καὶ διαφόρων ἐπιτροπῶν, ἐπόπτης τῶν σχολῶν, διευθυντὴς καὶ ἐπόπτης τοῦ Γυμνασίου καὶ ταμίας τῶν μονῶν ἀπεστάλην εἰς Κων)πολιν τῷ 1861 συνοδεύσας τὸν τότε ἡγεμόνα Μιλτιάδην Ἀριστάρχην, ὅτε ἔσχε τὴν τιμὴν νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ βασιλικῷ παρασάμῳ νὰ τιμηθῇ.

2) Τὰ ἔργα τοῦ Κωνσταντᾶ εὕρονται νῦν εἰς χεῖρας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δημητρίου Κωνσταντᾶ, ἀξιωματικοῦ τῆς ἡγεμονικῆς χωροφυλακῆς Σάμου,

ἐκ τῆς ἀρχαίας παρασημαντικῆς εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει. Ἀπὸ τοῦ 1889 ἤρξατο ἐκδιδούς εἰς τεύχη περιοδικῶς ἐν Σάμῳ διάφορα μουσικὰ ἔργα αὐτοῦ, διασκεδαστικά, ἠθικὰ καὶ ἐρωτικά, ὡς ἐκ τῆς ὕλης τοῦ κειμένου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Μουσικὴ Σειρήν»· Μαθητὰς ἐμόρφωσε πολυαριθμούς.¹

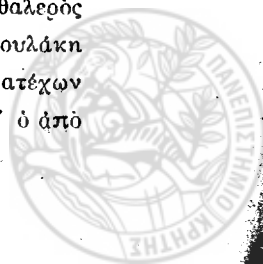
Μαργαρίτης Παπαχρήστου Βρέτος, ὁ καὶ Δροβιανίτης ὡς ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ὀνομαζόμενος. Ἐγεννήθη τῷ 1800, διεκρίθη ἐπὶ παιδείᾳ, μουσικαῖς γνώσεσι καὶ καλλιφωνίᾳ. Ἐπαγγελλόμενος τὸν ἑλληνοδιδάσκαλον ἐν Ταταούλοις, ἐξέδωκεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1860 τὴν περὶ τῆς καθ' ἡμῶς μουσικῆς θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν πραγματείαν αὐτοῦ. Ἀπέθανεν ὑπερεξηκοντούτης.

Νικόλαος Πουλάκης, πρωτοψάλτης Χίου, μαθητὴς γινόμενος τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1810 ἐν Χίῳ, ἀπεβίωσε δὲ τῷ 1889 ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς πόλεως, ὅπου διέμενε μετὰ τὸν σεισμόν τῆς νήσου. Ὁ ὀνομαστὸς οὗτος μουσικὸς ἐμέλισε διάφορα μοιςουργήματα. ἀνέκδοτα ὄντα, ἐμόρφωσε δὲ καὶ πολλοὺς μαθητὰς.²

Σταμάτιος Ζαρκηνὸς, πρωτοψάλτης Σερρών, μαθητὴς τῶν τριῶν διδασκάλων καὶ ἀριστος μελοποιός· ἥκμασε περὶ

1) Ἐκ τῶν περὶ τὴν θεωρίαν τῆς καθ' ἡμῶς μουσικῆς γνώσεων τοῦ Κωνσταντῆ ὠφελήθη τὰ μάλιστα ὁ ἐν Σύμῃ εὐδόκιμος μουσικὸς καὶ μελοποιὸς Βασίλειος Ζαχαρίου, ὁ μετὰ θερμουργοῦ ζήλου ἀπὸ τεσσαρακονταετίας ἐκεῖ διδάσκων τὴν πατριὸν μουσικὴν καὶ πλουσίαν συλλογὴν καταρτίδας τῶν ἐπιτοπίων τῆς νήσου Σύμης ἁσμάτων. Ὁ Β Ζαχαρίου τό τε θεωρητικὸν τῆς Μουσικῆς καὶ τὴν μελοποιίαν ἐδίδαξεν εἰς τὸν κράτιστον ἀναδειχθέντα ἱεροψάλτην τῆς νήσου Σύμης ἀρχιμανδρίτην Σεραφεῖμ Παναγιωτίδην τὸν ἐκ Πάτμου, οὗ καὶ ἔργα προσεχῶς ἐκδίδονται.

2) Μαθητὴς αὐτοῦ διετελέσε καὶ ὁ ἡμέτερος Γ. Βιολάκης, ὁ θαλερὸς πρεσβύτης καὶ Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἀκουστὴς τοῦ Πουλάκη ἐγένετο καὶ ὁ ἐν τοῖς συγχρόνοις μουσικολόγοις ὑπέρροχον θέσιν κατέχων παναγιώτατος πρῶν Κων/πόλεως πατριάρχης Κωνσταντίνος Ε' ὁ ἀπὸ Ἐφέσου.

τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐθουμάζετο δὲ διὰ τὴν χάριν τοῦ ψάλλειν, τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῆς μουσικῆς τέχνης, τὴν εὐχέρειαν τοῦ γράφειν ἐλευθέρως δυσκόλους μελωδίας, καὶ τὴν ἄκραν αὐτοῦ πρὸς τὰ θεῖα εὐσέβειαν. Ἀπεβίωσε πρὸ δεκαετίας ἱκανοὺς μαθητὰς ἀναδείξας¹ καὶ πολλὰ μελίσας.²

Παναγιώτης Παπαδάκης, ἐκ Σύρου, μαθητὴς τῶν τριῶν διδασκάλων, ἐπὶ πεντηκονταετίαν ἐξασκήσας τὸ τοῦ ἱεροψάλτου ἐπάγγελμα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος ἐνέκρινε τὴν ὑπ' αὐτοῦ μελισθεῖσαν «Ἀθολογίαν», περιέχουσαν ἅπασαν τὴν ἐνιαύσιον ἀκολουθίαν μετὰ τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου.³

Ἰωάννης Καδάδας, πρωτοψάλτης Χίου, ἐγεννήθη ἐν Κων)πόλει, καταγόμενος ἐκ τοῦ χωρίου Χαλκείου τῆς νήσου Χίου, ἀνετράφη δὲ ἐν τῷ κατὰ Φανήριον ἀγιοταφίτικῷ μετοχίῳ, ὅπου καὶ ἐσπούδασε τὴν ἱερὰν τέχνην παρὰ Πέτρῳ Συμεὼν τῷ Ἀγιοταφίτῃ καὶ Χουρμουζίῳ τῷ Χαρτοφύλακι. Ἱεροψάλτης διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1844 ἕως τῆς 19 Ἰουνίου 1899, ὅτε καὶ ἀπεβίωσε. Μουσικὸς ἐμπειρότατος καὶ ἡδύφωνος, πολλὰ μελίσας καὶ πολλοὺς μαθητὰς ἀναδείξας ἐν Κων)πόλει. ἔνθα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐχοροστάτει ὡς α' ψάλτης ἐν τῷ ἐν Γαλατῇ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου

1) Μαθητὴς τοῦ Ζαρκνοῦ τυγχάνει καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις ἱατρός Θεοχάρης Γερογιάννης, ἄλλοτε ἱεροψάλτης, εἰς δὲ τῶν ἐνθέρμως ἀπὸ ἐτῶν ἐναγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως καὶ διασώσεως τῆς ἡμετέρας μουσικῆς.

2) Τὰ ἔργα τοῦ Ζαρκνοῦ ἀνέλαβε πρὸ διετίας νὰ ἐκδώσῃ ὁ Ἀστέριος Στερεός, διδάσκαλος ἐν τῇ κεντρικῇ ἑλληνικῇ ἀστικῇ σχολῇ Θεσσαλονίκης καὶ ἱεροψάλτης ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ.

3) Σύγχρονος καὶ συμμαθητὴς τοῦ Παπαδάκη ἐν τῇ σχολῇ τῶν τριῶν διδασκάλων ὑπῆρξεν ὁ Στέφανος Σεργίου, εἰτα πρωτοψάλτης Εὐαγγελιστρίας τῆς Τήνου, ἐξασκήσας τὸ τοῦ ἱεροψάλτου ἔργον πρῶτον ἐν Κων)πόλει καὶ ἐν Σύρῳ.

τῶν Χίων, ὥς καὶ ἐν Χίῳ, διδάξας εὐδοκίμως τὴν μουσικὴν καὶ εἰς καλλιφώνους καλογραφίας.

Ἄρσένιος Μουλῖνος, ἱερομόναχος, ἐκ Κεφαλληνίας, περί-
κλυτος μουσικοδιδάσκαλος· ἀπεβίωσε τῷ 1895. Τὴν μουσικὴν ἐ-
σπούδασεν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει καὶ παρὰ τῶις τρισὶ διδασκάλοις. Διετέλε-
σεν ἱεροψάλτης ἐν Κ)πόλει, ἐν Βραΐλα, Κωνσταντσα, Πάτραις, Ἀθή-
ναις, Λευκάδι, Σύρῳ, Πύργῳ, Αἰγίῳ καὶ τέλος ἐν Γαλαξειδίῳ. Τὰ ἀπει-
ροπληθῆ μουσουργήματα αὐτοῦ ὁλοκλήρους 26 τόμους ἀποτε-
λοῦντα, ἐκρίθησαν ἄξια δημοσιεύσεως ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τῷ 1899, συνεπεῖα αἰτήσεως τοῦ
ἀναλαβόντος τὴν ἔκδοσιν ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοφάνους Μουλίνου.

Παῖσιος Ἐηροποταμνὸς, ἀρχιμανδρίτης, μαθητὴς Γεωργίου τοῦ Κρητὸς καὶ τῶν τριῶν διδασκάλων, τὴν πατρίδα Θερταλομάγνης, διάσημος μουσικός. Ἐπεχείρησε νὰ μελίσῃ τὰ ἄσματα τῆς Ἐκκλησίας δι' ἀλφαριθμητικῆς παρασημαντικῆς, συνεργασθεὶς πρὸς τοῦτο μετὰ δύο ἄλλων μουσικῶν εἰς Ρουμανίαν, ὅτε διέτριβεν εἰς τὴν μονὴν Πλουβούτα. Ἐγεννήθη τῷ 1790, ἀπέθανε δὲ τῷ 1853. Σῶζονται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ἱερᾶς μονῆς Ἐηροποτάμου ἑπτὰ φυλλάδια, περιέχοντα ἄσματα τῆς ἐναυσίου ἀκολουθίας, μεμελισμένα διὰ τῆς ἀλφαριθμητικῆς αὐτοῦ παρασημαντικῆς.

Ἀντώνιος Σιγάλας ὁ ἐκ νήσου Θήρας, περιώνυμος μουσικὸς καὶ μελοποιὸς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, μαθητὴς τῆς τῷ 1815 ἰδρυθείσης Μουσικῆς Σχολῆς, τελειοποιηθεὶς ἰδίᾳ παρὰ Χουρμουζιώ τῷ Χαρτοφύλακι. Ἐμέλισε τὰ εἰς τὴν «Μέλισσαν» Θεοδώρου

1) 'Εν τῇ εὐρείᾳ φάλαγγι τῶν μαθητῶν τοῦ Καθάρδα ἀριθμεῖται καὶ ὁ Γρηγόριος Πασχαλίδης, δ' ψάλτης τῆς ἐν Πέραν ἐκκλησίας τῶν Εἰσοδιῶν, ἀκουστῆς γενόμενος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γεωργίου (μαθητοῦ Θεοδώρου Συμεῶν τοῦ Κοντοῦ καὶ Ἀποστόλου τοῦ Κρουστάλα) τοῦ καὶ Ἀλτηπαρμάκη ἐπωνυμιουμένου, ὡς ἔχοντος ἀνά ἑξ δακτύλους εἰς τὰς χεῖρας, καὶ τοῦ Σωτηρίου Βλαχοπούλου,

τοῦ Φωκαέως δημοσιευθέντα σύντομα 'Ανοιξαντάρια,' καὶ πέντε ἔθνικας καὶ βασιλικὰς τελετάς. 'Αιρυτοπόνως ἐργασθεὶς ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα ἐποιήσατο συλλογὴν τριακοσίων ἔθνικῶν ᾠμάτων,' βραβευθέντων δι' ἀργυροῦ ἀριστείου Α' βαθμοῦ ὑπὸ τῶν 'Ελληνοδικῶν τῆς κατὰ τὸ 1875 τελεσθείσης Γ' Ὀλυμπιακῆς Ἐκθέσεως, καὶ ἐκδοθέντων τῷ 1880 δαπάναις τῆς 'Ελληνικῆς Κυβερνήσεως, κατ' ἀπόφασιν τῆς Βουλῆς. Ἐμέλισε καὶ πολυάριθμα ἐκκλησιαστικά ᾠσματα, μεθ' ὧν συνέμιξε καὶ τινα σπουδαῖα ἄλλων μουσικοδιδασκάλων μαθήματα, καὶ οὕτω συνηρμολόγησε 14 τόμους ἐκ τριάκοντα τυπογραφικῶν φύλλων ἕκαστον, ἥτοι 'Αναστασιματάριον καὶ Εἱρημολόγιον δίτομον, ἀργὸν καὶ σύντομον, Μηνολόγιον τρίτομον, περιέχον πάσας τὰς ἀκολουθίας τῶν ἑορτῶν καὶ ἑορταζομένων ἁγίων, παλαιῶν τε καὶ νέων, Τριώδιον καὶ Πεντηκοστάριον, Ἑορτοδρόμιον, Λειτουργικόν, Ἀπάνθισμα, Καλοφωνικόν, καὶ Χρηστομάθειαν πρὸς διδασκαλίαν, περιέχουσιν καὶ ἐρμηνείαν

1) Ὁ Σιγάλας ποιήσας τὰ 'Ανοιξαντάρια, αἰτῆσει τῶν ἐκ τῆς μονῆς Βασιτοπαιδίου τοῦ ἁγίου Ὁρους Ἀθω Διονυσίου προηγουμένου καὶ Στεφάνου μοναχοῦ τοῦ Ἐφεσίου, ἀφικομένων εἰς Θήραν πρὸς παραλαβὴν τῆς Τιμίας Ζώνης τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀπέστειλε ταῦτα τῷ 1833 πρὸς τὸν ἐν Κων)πόλει μουσικὸν Θεόδωρον τὸν Φωκαέα, ὅστις καὶ ἐδημοσίευσεν αὐτὰ τῷ 1847 εἰς τὴν «Μέλισσαν», λησμονήσας πιθανῶς νὰ προσθέσῃ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ γυνιδίου ποιητοῦ τῶν 'Ανοιξανταρίων.

2) Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Σιγάλα ἐννοσχολήθησαν εἰς παρομοίαν συλλογὰς ἔθνικῶν ᾠμάτων ἐκ τῶν συγχρόνων διακεκριμένων μουσικῶν, ὁ ἐκ Πανόρμου τῆς ἐπαρχίας Κυζίκου Πέτρος Φιλανθίδης, λόγιος καὶ καλλιφῶνος μουσικὸς καὶ εὐδόκιμος μελοποιὸς, γνώστης τῆς ρυθμικῆς τῆς ἀραδοπερδικῆς μουσικῆς, μαθητὴς Ἰωάννου τοῦ Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ Ἰωάννοι Καβάδα, πολλὰ κατὰ καιροὺς δημοσιεύσας ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ἐν ἐφημερίδι καὶ περιοδικοῖς συγγράμμασι, καταρτίδας δὲ καὶ διὰ πολλῶν κόπων καὶ δαπανῶν πολῦτιμον συλλογὴν ἀνέκδοτον 300 ἔθνικῶν ᾠμάτων, καὶ πολυάριθμα ἄλλα ἐντεχνα μουσουργήματα, ὧν καὶ τινα τύποις ἐξεδόθησαν.

Πρὸς συλλογὴν ἔθνικῶν ᾠμάτων εἰργάσθη καὶ ἐργάζεται φερεπίνως

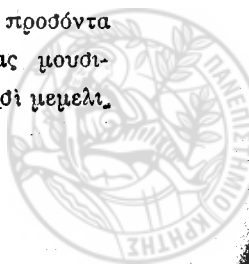
τῶν ἀποστολικῶν καὶ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου ἱερῶν Κανόνων, καὶ ὀδηγίας τινὰς πρὸς τοὺς ἱεροψάλτας. Τὰ τεύχη ταῦτα ἐβρα-
δεύθησαν διὰ χρυσοῦ ἀριστείου ὑπὸ τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς
τῆς Ἐκθέσεως τῆς Δ' Ὀλυμπιακῆς περιόδου. Ὁ Σιγάλας ἔγραψε
κατὰ καιροὺς πολλὰ ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς εἰς τὰς ἐφη-
μερίδας, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐν Θήρᾳ ἐφημερίδα «Θήραν»· ἐκ νεαρᾶς δὲ
ἡλικίας ἄχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, γενομένου ἐν ἡλικίᾳ 90 περί-
που ἐτῶν, οὐκ ἐπαύσατο χοροστατῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἄνευ ἀμοι-
βῆς καὶ διδάσκων τὴν μουσικὴν δωρεὰν εἰς τοὺς φιλομούσους.

Ματθαῖος Βατοπαϊδινός, ὀνομαστὴς ἀγιορείτης μουσι-
κός, μαθητὴς γενόμενος τῶν τριῶν διδασκάλων τῆς νέας μεθόδου,
τὴν πατρίδα Ἐφέσιος. Φημίζεται διὰ τὴν περὶ τὸ μελοποιεῖν δεξιό-
τητα καὶ τὰς μουσικὰς αὐτοῦ γνώσεις, εἰδήμων ὧν τῆς τε πα-
λαιᾶς καὶ νέας παρασημαντικῆς. Ἐν τῷ Δοξασταρίῳ τοῦ Χουρ-
μουζίου ἐδημοσιεύθησαν καὶ μουσουργήματα τοῦ Ματθαίου.

καὶ ὁ ἐν Φύρραις τῆς ἐπαρχίας Αἰνίου διαμένων Συμεὼν Μανασσεΐδης, ὁ
πρὸ τριετίας εἰς πρεσβύτερον προχειρισθεὶς, λόγιος ἐπὶ τεσσαρακονταε-
τίαν μετελθὼν τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, καὶ μελοποιὸς θεωρούμενος ἐκ
τῶν κρατίστων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, πολλὰ μουσουργήσας, ἀνέκδοτα ὄντα,
καὶ νέον σύστημα μουσικῆς γραφῆς ἐπινοήσας.

Ἀξιεπαίνους προσπάθειάς πρὸς συλλογὴν ἐθνικῶν ᾠμάτων κατα-
βάλλει καὶ ὁ ἐν Βίγρᾳ τῆς ἐπαρχίας Κυζίκου διατρίβων κάλλιστος ἱερο-
ψάλτης καὶ μελοποιός, Θεόδωρος Τσακάλογλους, ὅστις προδεχῶς εἰς φῶς
φέρει καὶ τινὰ τῶν μουσουργημάτων αὐτοῦ.

Πλουσίαν συλλογὴν ἐθνικῶν μελωδιῶν δημοσιεύει προδεχῶς καὶ ὁ
ἐν Κων)πόλει φερέπονος λόγιος καὶ μουσικὸς Γεώργιος Παχτικός. Ἡ συλ-
λογὴ αὕτη θ' ἀπέβαινεν ἐπιτυχὴς καὶ ἐπωφελεστέρα ὑπὸ τε ἐθνικὴν καὶ
μουσικὴν ἐποψίν, ἂν ἐδημοσιεύετο διὰ τῆς παρασημαντικῆς τῆς ἡμετέρας
μουσικῆς, διότι ἡ τῶν Εὐρωπαίων δὲν ἔχει τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα
πρὸς ἀκριθεῖ παραστάσιν τοῦ ποιοῦ καὶ τῶν τριῶν τῆς ἡμετέρας μουσι-
κῆς γενῶν καὶ τῶν πολλῶν αὐτῆς τρόπων καὶ ᾠχων, ἐφ' ὧν εἰσὶ μεμελι-
σμένα τὰ ἐθνικὰ ᾠσματα.

Θεοτόκης Βατοπαιδινός,¹ γλυκύφωνος ιεροψάλτης, Μιτυληναῖος τὴν πατρίδα, ἐκ τῶν μαθητῶν Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος. Διετέλεσεν ιεροψάλτης ἐν Κων)πόλει, Θεσσαλονίκῃ, Ἀθήναις, Βλαχίᾳ καὶ ἐν τῇ μονῇ Βατοπαιδίου, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε τῇ 27 Ὀκτωβρίου 1881 ὑπερῳδοηκοντούτης. Ἦν ἐγκρατὴς τῆς ρυθμικῆς τῆς δραβοπερσικῆς μουσικῆς, ἅμα δὲ καὶ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς μεθόδου καὶ τοῦ συστήματος τοῦ Γεωργίου Λεσβίου. Μαθήματα τοῦ Θεοτόκη ἐδὴμ σιεύθησαν ἐν τῇ «Κολλικελάδῳ Ἀνδόνι». Ἀνέδειξε πολλοὺς μαθητάς.

Νεκτάριος Βλάχος, μαθητὴς τῶν τριῶν διδασκάλων, γεννηθεὶς ἐν Βλαχίᾳ, πεφημισμένος δι' ἐπὶ ἡδυφωνίᾳ καὶ μουσικῇ ἐμπειρία. Διετέλεσεν ἐπὶ ἡμισυναῖωνα πρωτοψάλτης τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ρουμανικῆς Σκήτης τοῦ Προδρόμου, χοροστατῶν συνάμα καὶ εἰς τὰς παννυχίδας τῶν λοιπῶν εὐαγῶν μονῶν τοῦ Ἀθωνος. Ἐποίησε μελίρρυτα ἄσματα, ὧν τινὰ ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ «Καλλικελάδῳ Ἀνδόνι» καὶ ἐν ἄλλοις μουσικοῖς ἐγκολπίοις τῶν νέων ἐκδόσεων. Ἀπέθανεν ὑπερενενηκοντούτης.

Κωνσταντῖνος Κηρύκου, μαθητὴς τῶν τριῶν διδασκάλων τῆς νέας μεθόδου. Ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν ἔψαλλεν εἰς διάφορα μέρη, ἐπὶ Καποδιστρίου ἐδίδαξε τὴν μουσικὴν εἰς Νάυπλιον, εἶτα εἰς Σύρον καὶ ἀκολούθως εἰς Ἀθήνας. Ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς μουσικῆς ἐν τε τῷ Διδασκαλείῳ Ἀθηνῶν μετὰ τοῦ Ζαφειρίου Ζαφειροπούλου καὶ ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ. Τὸν Κηρύκου διεδέξατο εἰς τὴν Ριζαρείων σχολὴν ὁ Ἀνθιμος Νικολαΐδης, γνωστὸς διὰ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ πρὸς ἐξαρμόνισιν τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς.

1) Σύγχρονος τοῦ Θεοτόκη ἐν Βατοπαιδίῳ ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης καταγόμενος μουσικὸς Σπυρίδων Βατοπαιδινός, ἀποβιώσας ἐν προδεδηκυῖᾳ ἡλικίᾳ καὶ καταλιπὼν ἀνέκδοτα μαθήματα, σωζόμενα ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μονῆς.

Γεώργιος ὁ Λεσβίος καὶ τὸ σύστημα αὐτοῦ.

Δέκα καὶ τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν τριῶν διδασκάλων Γρηγορίου, Χουρμουζίου καὶ Χρυσάνθου ἐφεύρεσιν τῆς μεθόδου ἢ παρασημαντικῆς αὐτῶν, ὑφ' ἣν ἐγράφησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν πάντα τὰ ἀρχαιότερα μέλη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ἐγένετο καὶ ἄλλη ἀπόπειρα πρὸς εἰσαγωγὴν ἀπλουστεράς παρασημαντικῆς. Γεώργιος ὁ Λεσβίος, ὁ ἐξ Ἀγιάσου κωμοπόλεως τῆς Μιτυλήνης καταγόμενος, μαθητεύσας δὲ παρὰ τῷ θεῷ αὐτοῦ Καλλινίκῳ τῷ Λεσβίῳ, ψάλλοντι εἰς τὴν ἐν Κυδωνίαις ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν, καὶ εἶτα παρὰ Γεωργίῳ τῷ Κρητὶ καὶ τοῖς τρισὶ διδασκάλοις, παρουσιάζει νέαν γραφικὴν μέθοδον, ἐπαγγελλόμενος διὰ ταύτης μείζονα εὐκολίαν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς μουσικῆς. Τῷ 1827 εἰς Αἴγινα διατρίβων ἐδημοσίευσεν χειρογράφως σύστημα μουσικῆς μεθόδου καὶ παρασημαντικῆς, ἀμεταβλήτους ἔχον τοὺς τονικοὺς ἐπὶ τὰ χαρακτῆρας τοὺς τῶν ἐπὶ τὰ φθόγγων παραστατικούς. Οἱ χαρακτῆρες οὗτοι πηγάζουσιν ἐκ τῶν χαρακτῆρων τῆς ἡμετέρας μεθόδου· π. χ. ὁ ἄνω Πα τῆς Λεσβιακῆς παρασημαντικῆς ἐκ τοῦ Ψηφιστοῦ τῆς ἡμετέρας· ὁ κάτω Βου τῆς Λεσβιακῆς ἐκ τοῦ Ὁμαλοῦ τῆς ἡμετέρας· ὁ ἄνω Γα ἐκ τοῦ Ἑτέρου, ὁ ἄνω Δι ἐκ τῆς Πεταστῆς, ὁ κάτω Δι ἐκ τοῦ Ἐλαφροῦ, ὁ ἄνω Ζω ἐκ τοῦ Ἰσου, ὁ κάτω Κε ἐκ τοῦ Αἰγύσματος τοῦ ἀρχαίου συστήματος καὶ ὁ ἄνω Νη ἐκ τοῦ Ἀποδόματος. Ὁ Λεσβίος προσέθηκεν εἰς τὸ σύστημα αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν γνωστῶν ὀκτὼ ἡχων καὶ ξννατον, τὸν παρ' ἡμῖν Λέγετον, καὶ δέκατον, τὸν παρ' ἡμῖν τετράφωνον βαρὺν (μπεστεγκιδρ), ἐνδέκατον, τὸν παρ' ἡμῖν πρῶτον τετράφωνον ἡχον, δωδέκατον, τὸ ἀτζέμ παρ' ἡμῖν λεγόμενον, εἰς ὃ ἔχμεν ἐφηρμοσμένην τὴν Δοξολογίαν τοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, καὶ τὸν δέκατον τρίτον ἡχον (μουσταδρ), εἰς ὃν ψάλλονται τὰ Τυπικὰ τοῦ Χουρμουζίου.

Διὰ τοῦ συστήματος τούτου ἐδίδαξεν ὁ Λεσβίος πλῆθος μα-

θητῶν.' Καὶ αὐτὴ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις παραδεχθεῖσα τὸ σύστημα τοῦ Λεσβίου, ἐν Αἰγίνῃ δι' ἐπισήμων Διαταγμάτων ἵδρυσεν Μουσικὴν Σχολὴν, ὥρισε μισθοδοσίαν εἰς τὸν διδάσκοντα, διώρισε τριμελὴ ἐπιτροπὴν πρὸς ἐπιτήρησιν, καὶ τέλος ἐξέδωκε προκηρύξεις, δι' ὧν προσεκάλει τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ σπουδάσωσιν αὐτὸ ἀμισθί· ὁ δὲ Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας εἰσήγαγε τὸ Λεσβιακὸν σύστημα καὶ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Ὁρφανοτροφεῖον. Κατὰ τὸ 1840 ἐξέδωκε τὸ Θεωρητικὸν τῆς πρὸ 22 ἐτῶν διδασκομένης ὑπ' αὐτοῦ μεθόδου καὶ τὸ Ἀναστασιατάριον αὐτοῦ, τῷ 1847 Ἀνθολογίαν δίτομον, περιεκτικὴν τῆς ἐνιαυσίου ἁσματικῆς ἀκολουθίας, δαπάναις τοῦ Σταυράκη Ἀναγνώστου' καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Εὐδοκίας Νεοφύτου, τοῦ καὶ προέδρου τότε τῆς Ἱερᾶς

1) Ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ διεκρίθησαν ὁ καλλιφρονότατος Διονύσιος Χρηστοφίδης, γεννηθεὶς ἐν Σάμῳ τῷ 1805, διδασθεὶς τὴν μουσικὴν παρὰ τοῦ Λεσβίου εἰς Ναύπλιον, διατελέσας δὲ ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν καὶ ψάλτης εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ ἱερὰν μονὴν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τῇ ἐνθέρμῳ προστάτῃ τοῦ τότε ἐν τῇ μονῇ διαμένοντος πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου. Ἐκέκτιστο ἀξιοθαύμαστον μνήμην, δυνάμενος νὰ ψάλλῃ ἀπὸ στήθους οὐ μόνον τὰ συχναὶς ψαλλόμενα ἅσματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἀναστασίμους κανόνας, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ποιήματα τὰ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ψαλλόμενα, τὸν Μ. Κανόνα Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης καὶ ἄλλα. Μεταβὰς εἰς Κωνσταντινὴν δι' ὑποθέσεις τῆς Μονῆς τῷ 1844, ἀνεδείχθη ἐπίσκοπος Λέρονος εἰς διαδοχὴν τοῦ εἰς Ρόδον τότε ἀποβιώσαντος ἐπισκόπου Ἱεροκλείου. Ὁ ἱεράρχης Διονύσιος ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν, οὐχὶ κατὰ τὸ Λεσβιὸν σύστημα, ἀλλὰ κατὰ τὸ τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας γραφικῆς μεθόδου, εἰς τοὺς πρὸς αὐτὸν προσερχομένους καὶ ἰδίᾳ εἰς τοὺς φιλομουσικωτάτους Καλυμνίους, κατὰ προτίμησιν δὲ ἐδίδασκε τὰ μαθήματα Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου ὡς ἀπλᾶ καὶ σεμνοπρεπῆ. Πολλὰ ἐμελούργησεν ὁ Διονύσιος, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ δὲν σώζονται. Ἀπέθανε τῇ 15 Μαρτίου 1862.

Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Γεωργίου Λεσβίου ἐγένετο καὶ ὁ Νικόλαος Ἀναστασίου, διευθυντὴς ἄλλοτε τοῦ ἐν Ἀθήναις γραφείου τοῦ Ἐθνικοῦ στόλου καὶ ἐνθερμὸς ζηλωτὴς τῆς ἡμετέρας μουσικῆς.

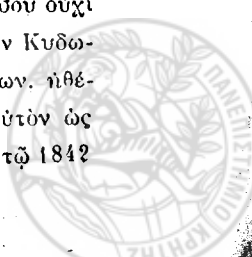
2) Ὁ Σταυράκης Ἀναγνώστης ὁ Λεσβίος τῷ 1867 συνέταξεν ἐν Κυ-

Συνόδου τῆς Ἑλλάδος, τῷ 1856 ἐξέδωκε τὸ τῶν Καταδασίων Εἰρ-
μολόγιον καὶ κατόπιν τὸ σύντομον καὶ ὀργὸν Δοξαστᾶριον.

Κατὰ τοῦ Λεσβιακοῦ συστήματος ἀντεπεξῆλθον ὁ ἐν Ἀθήναις
Ζαφεῖριος Ζαφειρόπουλος καὶ οἱ ἐν Κων)πόλει Κωνσταντῖνος Βυ-
ζάντιος Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ Θεόδωρος Φωκαεὺς,
ἐπὶ τῷ ὅτι ὁ Γεώργιος Λέσβιος μετέλλαξε τῆς μουσικῆς τὰ σημεῖα
καὶ νύξινσε τὸν ἀριθμὸν τῶν ᾠχων. Ὑπάρχουσιν οἱ πιστεύοντες
ὅτι οἱ τρεῖς μουσικοὶ οἱ ἀντεπεξελθόντες κατὰ τοῦ Λεσβίου συστή-
ματος ἔπραξαν τοῦτο, διότι εἶχον μεγάλης χρηματικῆς ποσότητος
βιβλία ἐκδοδομένα μοισικὰ καὶ ἐξηκολούθουν ἐκδίδοντες. μετερ-
χόμενοι εἰς διάστημα εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν μόνοι αὐτοὶ τῶν
τοιούτων βιβλίων τὸ ἐμπόριον (καὶ μάλιστα Θεόδωρος ὁ Φω-
καεὺς). Οἱ αὐτοὶ ἔπρσαν τῷ 1848 τὸν πατριάρχην Ἀνθιμον 5'
τὸν ἀπὸ Ἐφέσου νὰ ἐκδώσῃ καὶ πατριαρχικὴν Ἐγκύκλιον κατὰ
τοῦ Λεσβιακοῦ συστήματος. Ὁ Λέσβιος ἐδημοσίευσεν ἐν Ἀθή-
ναις τῷ 1848 ἀνασκευὴν τῆς κατὰ τῶν μουσικῶν βιβλίων τοῦ
συστήματος αὐτοῦ ἐκδοθείσης πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου.

δωνίας ἀξιοσπούδαστον ἔργον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Αὐτοσχέδιοι ἀναπτύξεις
πρὸς κατὰληψιν τοῦ θεωρητικοῦ μέρους τῆς Μουσικῆς ἐν γένει». Γαρδρὸς
τοῦ λογιωτάτου μουσικοῦ Σταυράκη Ἀναγνώστου τοῦ Λεσβίου τυγχάνει
ὁ ἐν Μοσχονησίῳ διαμένων εὐδόκιμος ἱεροψάλτης καὶ διδάσκαλος Ἰωάν-
νης Λαγίδης.

1) Δηγοῦνται ὅτι ὁ τότε πατριάρχης Ἀνθιμος ὁ ἀπὸ Ἐφέσου οὐχὶ
εὐμενῶς διακείμενος πρὸς τὸν Σταυράκην Ἀναγνώστου διὰ τὰ ἐν Κυδω-
νίαις περὶ τὸ 1840—1842 διατρέξαντα μεταξὺ λαοῦ καὶ ἀρχόντων. ἠθέ-
λησε διὰ τῆς ἐκδοθείσης πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου νὰ ζημώσῃ αὐτὸν ὡς
συνεκδότην τῆς Ἀνθολογίας τοῦ Γεωργίου Λεσβίου. (Ὅρα καὶ τὰ τῷ 1842
ἐκδοθέντα «Κυδωνιακὰ» ὑπὸ Σταυράκην Ἀναγνώστου).

Λί μετὰ τὴν ἄλωσιν
Ἑκκλησιαστικαὶ Μουσικαὶ Σχολαί.

Ἡ μουσικὴ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀπετέλει τὸ τρίτον μέρος τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένων μαθηματικῶν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν συγγραμμάτων Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, Μανουὴλ τοῦ Βρυεννίου καὶ ἄλλων, οὐδέποτε τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ Γεωμετρίας ἀποχωριθεῖσα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Καὶ ἰδιαίτεροι δὲ μουσικαὶ σχολαὶ ὑπῆρχον, ἐν αἷς οἱ καλλιφῶνοι παῖδες ἐδιδάσκοντο τὴν μουσικὴν. Καὶ αὐτὸς ὁ Πορθητὴς Μωάμεθ ὁ Β' δαψιλῶς ἐπροστάτευσε τὴν ἡμετέραν μουσικὴν· ἄλλ' αὕτη, παρομαρτοῦσα ταῖς φάσεσι καὶ περιπετείαις τοῦ βίου τῶν λαῶν καὶ τῶν ἔθνων, συνεταπεινώθη ἀναλόγως τῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους μετὰ τὴν ἄλωσιν σὺν τῇ γλώσσῃ. Καὶ ἀληθὲς ὅτι ἡ Μεγάλῃ Ἑκκλησία κατὰ τοὺς κάτω χρόνους μεγίστας προσπάθειας κατέβαλεν ἐν τοῖς σχολείοις διὰ τὴν γλώσσαν καὶ τὴν θρησκείαν, διὰ δὲ τὴν μουσικὴν, ἥτις προφανῶς ὑπηρετεῖ ἀμφοτέρας εἰς τὴν ἐμμελῆ ἐκφράσιν τῶν αἰσθημάτων, ἐλαχίστην πρόνοιαν ἔλαβεν. Οἱ παρ' ἡμῖν μουσικοὶ ἐμορφοῦντο πιθανῶς ἐν τοῖς μουσικοῖς χοροῖς τῶν πατριαρχείων Κων)πόλεως καὶ παρὰ τοῖς διαπρεπεστέροις ἱεροψάλταις τῶν ἐνοριῶν τῆς βασιλευούσης, διότι οὐδαμοῦ ὑπαρξίς Μουσικῆς Σχολῆς μνημοεῦται. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἐμερίμνησε δεόντως περὶ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, καθότι δύο μόνον μουσικαὶ σχολαὶ ἰδρύθησαν, ὧν ἡ μὲν Α' ἐν Αἰγίνῃ δι' ἐπιστήμιων Διαταγμάτων τοῦ κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδιστρίου ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γεωργίου Λεσβίου, ἡ δὲ Β' ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Ἰανουαρίου 1837 διὰ βασιλικοῦ Διατάγματος τοῦ βασιλέως Ὀθωνος ὑπὸ τὴν καθηγεσίαν τοῦ Ζαφειρίου Ζαφειροπούλου. Ἀμφοτέραι ἐπὶ τινα μόνον ἔτη ἐλειτούργησαν.

Α' πατριαρχικὴ Μουσικὴ Σχολή. Τὸ πρῶτον Σχολὴ Ἑκκλησιαστικῆς Μουσικῆς (Μουσικὸν φροντιστήριον), πρόνοια

πατριαρχικῇ, συνέστη ἐν Φαναρίῳ ἐντὸς τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς, ἐπὶ Παΐσιου Β' τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας, τῷ 1727. Τρεῖς τάξεις ἡρίθμει ἡ σχολή, ἐξ ὧν εἰς τὴν προκαταρκτικὴν ἐδιδάσκετο τὸ Ἀναστασιματάριον, εἰς τὴν Β' τὸ μέγα Στιχηράριον καὶ εἰς τὴν Γ' ἡ Παπαδική. Συνήρχοντο δὲ οἱ μαθηταὶ ἔνδον τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς δις τῆς ἡμέρας, ἔωθεν καὶ τὸ δειλινόν. Ἐν τῇ σχολῇ διδάσκων ὁ τότε δομέστικος τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Τραπεζούντιος, ὁ κατόπιν Λαμπαδάριος καὶ Πρωτοψάλτης ἀναδειχθεὶς, ἐλάμβανε διακόσια γρόσια κατ' ἔτος, ἐξ ὧν τὰ ἑκατὸν ἀπὸ τοῦ ἐμβατοικίου τῆς ἐνορίας Πύργου, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπὸ τοῦ παγκαρίου τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ.

Β' πατριαρχικὴ Μουσικὴ Σχολή. Ἡ δευτέρα σχολὴ ἐν Κων)πόλει ιδρύθη μετὰ πεντηκονταετίαν, τῷ 1776, πατριαρχοῦντος Σωφρονίου Β' τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων. Ἐν αὐτῇ ἐδίδαξαν ὁ Πρωτοψάλτης Δανιὴλ (ἐπὶ μισθῷ ἑτησίῳ γροσίων 400), ὁ Λαμπαδάριος Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος καὶ ὁ δομέστικος τοῦ δεξιοῦ χοροῦ Ἰάκωβος ὁ Πελοποννήσιος.

Γ' πατριαρχικὴ Μουσικὴ Σχολή. Τρίτη σχολὴ ιδρύθη τῷ 1791 ἐπὶ Νεοφύτου Ζ' τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας. Ἐδίδαξαν δ' ἐν αὐτῇ Ἰάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης, Πέτρος Λαμπαδάριος ὁ Βυζάντιος, συνυπουργούντων εἰς τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν καὶ τῶν δύο δομεστίκων τῆς Μ. Ἐκκλησίας.

Δ' πατριαρχικὴ Μουσικὴ Σχολή. Ἡ τετάρτη σχολὴ καλῶς διωργανωμένη ιδρύθη τῷ 1815, πατριαρχοῦντος Κυρίλλου τοῦ Γ', ἔκειτο δὲ παρὰ τὸ τεῖχος τοῦ Βαλατᾶ ἐν τινὶ οἰκίᾳ λιθοκτίστῳ. Ἐν αὐτῇ ἐδίδαξαν οἱ ἰδρυταὶ τοῦ νέου γραφικοῦ μουσικοῦ συστήματος καὶ τὸ μὲν πρακτικὸν μέρος τῆς ἱερᾶς τέχνης ὁ τε Γρηγόριος καὶ Χουρμούζιος, τὸ δὲ θεωρητικὸν ὁ Χρύσανθος. Ἡ σχολὴ αὕτη εὐδοκιμώτατα λειτουργήσασα ἐπὶ ἑξαετίαν καὶ πλουσίους καρποὺς παραγαγοῦσα, διελύθη δυστυχῶς τῷ 1821 ἔνεκα τῶν τότε ἐπισκηψασῶν καιρικῶν δυσχερειῶν, καίτοι ἡ παραλυσία ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1820, ὅτε ὁ Χρύσανθος προήχθη εἰς τὴν μητρόπολιν Δυρραχίου. Ἡ ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ διδασκαλία ἦτο διετής,

οἱ δὲ τελειόφοιτοι ἐλάμβανον δίπλωμα διδασκάλου τῆς μουσικῆς.¹ Ἡ σχολὴ αὕτη ἐγένετο πρόξενος μεγίστων ὠφελειῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ Ἰένει, ἀφ' ἑνὸς μὲν, διότι συνετέλεσε διὰ τῶν μαθητῶν αὐτῆς νὰ κατασκευασθῶσι μουσικοὶ χαρακτῆρες, δι' ὧν ἀπηλλάγησαν οἱ κατόπιν μουσικοὶ τοῦ κόπου τῆς ἀντιγραφῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ, διότι ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης ἐξεληθόντες ἱκανώτατοι μουσικοὶ διεσπάρησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς ἀποικίας καὶ ἵδρυσαν μουσικὰς σχολὰς ἢ συνετέλεσαν πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ μαθήματος τῆς μουσικῆς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς σχολαῖς τῆς Αἰνίου, τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Μιτυλήνης, τῆς Σμύρνης καὶ Τραπεζοῦντος.

Ε' πατριαρχικὴ Μουσικὴ Σχολή. Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Δ' σχολῆς ἐπὶ 45 ἔτη οὐδεμία τοιαύτη ἐν Κων)πόλει συνέστη. Ἡ Ε' σχολὴ ἱδρύθη τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου Β' τῷ 1866 ἐντὸς τοῦ λεγομένου ἁγίου Ἀθανασίου κατὰ τὸ Πετρίον.² Ἡ σχολὴ διηυθύνετο ὑπὸ τριμελοῦς ἐφορίας, ἥς τὰ μέλη διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἐδίδεξαν δ' ἐν αὐτῇ οἱ κράτιστοι τῶν παρ' ἡμῖν μουσικοδιδασκάλων. Ἀλλὰ καὶ ἡ σχολὴ αὕτη μικρὸν λειτουργήσασα, διελύθη ἐλλείψει σταθερῶν λόγων, καὶ ἔνεκα ἀτόπων μικροφιλοτιμιῶν.

ς' πατριαρχικὴ Μουσικὴ Σχολή. Μετὰ διετίαν, τῷ 1868, πατριαρχοῦντος Γρηγορίου τοῦ ς' ἐπὶ τῶν βάσεων τῆς ρηθείσης σχολῆς διοργανώθη ἐπὶ τὸ τελειότερον ἡ ἕκτη σχολή³

1) Ἐν τῷ «Λογίῳ Ἐρμῇ» τοῦ 1817 (σελ. 431—433) εὔρηται ἀπόσπασμα, ἀναδημοσιευθὲν ἐναγχος ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» (Ἔτος ΚΑ' ἀρ. 3), ἐν ᾧ παρατίθενται ἅπερ ἠρωτήθησαν τῷ 1816 οἱ τῆς Μουσικῆς ταύτης Σχολῆς μαθηταὶ ἐν ταῖς ἐξετάσεσιν ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδριτοῦ Χρυσάνθου τοῦ ἐκ Μαδύτου, διδασκάλου τῆς θεωρίας τῆς μουσικῆς.

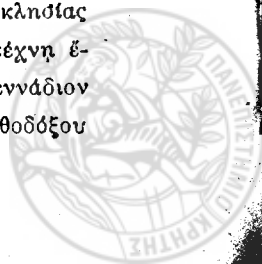
2) Τὸν Κανονισμόν τῆς σχολῆς, περιέχοντα ἑννέα ἀρθρα, συνέταξαν, κελεύσει πατριαρχικῇ, ὁ τότε Γάνου καὶ Χώρας Χρυσάνθος, ὁ Μ. Πῆτωρ Ἡλίας Τανταλίδης καὶ ὁ ἀρχιμανδριτῆς Γερμανὸς Ἀθωνίδης ὁ Νηατῆς.

3) Εἰδικὴ τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἀπαρτιζομένη ἐκ τοῦ μητροπολίτου

(Μουσικὸν διδασκαλεῖον). Τὰ καθήκοντα διδασκάλων ἀνέλαβον ὁ Πρωτοψάλτης Σταυράκης Γρηγοριάδης, ὁ Λαμπαδάριος Γεώργιος Ραιδεστινὸς, καὶ οἱ ἐκ τῶν ἐνοριακῶν ψαλτῶν Ἰωάσαφ Ρῶσσοι, Δημήτριος Βυζάντιος, Παναγιώτης Κηλτζανίδης, Ὀνούφριος Βυζάντιος, καὶ Θεόδωρος Ἀριστοκλῆς. Εἰσήχθησαν δὲ εἰς τὴν σχολὴν παρὰ τοῦ προέδρου τῆς ἐφορίας μητροπολίτου Χίου (τοῦ εἶτα Σερρῶν καὶ κατόπιν Ἡρακλείας) Γρηγορίου τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ συλλόγου τῶν διδασκάλων τὰ ἐξῆς μουσικὰ βιβλία καὶ μαθήματα, οἷον, Σύντομον στιχηραρικὸν μέλος ἦτοι Ἀναστασιματάριον καὶ Δοξαστάριον Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου τῆς Α' ἐκδόσεως, Ἀργὸν στιχηράριον Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου, ἀνέκδοτον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ τὸ συντετυμημένον αὐτοῦ παρὰ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου Δοξαστάριον ἐκδοδόμενον· Εἰρμολόγιον τῶν Καταδασίων ἀργὸν καὶ σύντομον Πέτρου Πελοποννησίου, Ἀνθολογία, ἡ τετράτομος Πανδέκτης, τὸ καλοφωνικὸν Εἰρμολόγιον, καὶ τὰ κατ' ἐκλογὴν μαθήματα τῆς Παπαδικῆς τὰ μελοποιηθέντα παρὰ διαφόρων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς μουσικοδιδασκάλων, μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνέκδοτα. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἐν λόγῳ βιβλίων τινὰ μὲν ἦσαν δυσεύρετὰ καὶ δυσώνητα, ἄλλα δὲ καὶ ἀνέκ-

Χίου Γρηγορίου, προέδρου, καὶ τῶν μελῶν Ἀντωνίου Χαγιάου καὶ Ἀναστασίου Ἀλτιντζή, συνέταξε κελεύσει πατριαρχικῇ, εἰδικὸν Κανονισμόν ἐκ 18^{ου} συγκείμενον ἄρθρων, καὶ ἐπικυρωθέντα συνοδικῶς.

1) Ὁ ἐν Γαλαζίῳ τῆς Ρουμανίας τὰς διατριβὰς νῦν ποιούμενος γηραιὸς μουσικὸς ἱερεὺς, εἰς τυγχάνει τῶν ἐπιφανεστάτων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν μουσικοδιδασκάλων, ἐγκρατέστατος εἶπερ τις καὶ ἄλλος τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, τῆς τῶν Εὐρωπαίων καὶ τῆς τῶν Ἀραβοπερσῶν. Τὴν μουσικὴν δρᾶσιν τοῦ Ἰωάσαφ κατὰ πλάτος ὅρα ἐν τῷ ἡμετέρῳ Λεξικῷ. Ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀναβέρομεν τὸν ἐκδότην διαφόρων μουσικῶν ἔργων Δημήτριον Κυψιώτην, 6' ψάλτην τῆς κατὰ Γαλατὰν Κων)πόλεως ἐκκλησίας τῆς Παναγίας Καφατιανῆς, καὶ τὸν μουσικώτατα φύσει τε καὶ τέχνῃ εἰχοντα διαπεπλάσμενα τό τε οὖς καὶ τὴν καρδίαν δορυμηνδρίτην Γεννάδιον Θέμελιν, προϊστάμενον τῆς ἐν Ἀμβέρσῃ τοῦ Βελγίου ἐλληνικῆς ὁρθοδόξου κοινότητος.

δοτα σωζόμενα ἐν χειρογράφοις, οἱ ἐν τῇ Μουσικῇ Σχολῇ διδάσκοντες, ἀδεία Ἐκκλησιαστικῇ, ἤρξαντο ἐκδιδόντες κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1869 ὑπὸ τὸν τίτλον «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη» ἀπάσης τῆς ἐνιαυσίου ἀκολουθίας τὰ μαθήματα, ἀργὰ καὶ σύντομα. Ἀλλὰ τὸ περιοδικὸν τοῦτο μετὰ τὴν ἐκδοσιν δύο φυλλαδίων, ἐναυάγησε, ἡ δὲ Μουσικὴ Σχολὴ μετὰ πολλὰς περιπετείας διελύθη τῷ 1872.¹

Ζ' Μουσικὴ Σχολὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι ἡ τῷ 1882 ἰδρυθεῖσα ἐν Γαλατῇ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου (λειτουργήσαντος ἀπὸ τοῦ 1880—1883).² Ἡ ἐναρξίς τῶν μαθημάτων ἐγένετο τῇ 2 Μαΐου (Κυριακῇ τοῦ Τυφλοῦ), παρόντων καὶ τῶν 120 μαθητῶν αὐτῆς. Ἡμέραι διδασκαλίας ὠρίσθησαν τρεῖς καθ' ἑβδομάδα καὶ τὸ μὲν πρακτικὸν μέρος ἐδίδαξαν ἐν τῇ τριτάτῳ ταύτῃ σχολῇ ὁ σχολάρχης αὐτῆς Γεώργιος ὁ Ραιδεστινὸς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Βυζάντιος, τὸ θεωρητικὸν ὁ Μιχαὴλ Παυλίδης, ὁ δὲ ἱστορῶν ταῦτα τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐν ταῖς λειτουργίαις καὶ ταῖς λοιπαῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις ψαλλομένων καὶ ἀναγνωσκομένων. Ἡ σχολὴ αὕτη, ἥτις εἶναι ἡ πρώτη μετὰ τὴν ἄλωσιν ὑπὸ Μουσικοῦ Συλλόγου ἰδρυθεῖσα, ἐπὶ ἔτος περίπου λειτουργήσασα διελύθη.

Η' Μουσικὴ Σχολὴ εἶναι ἡ ἐν Φαναρίῳ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1882, ἥτοι ἕξ μῆνας μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Ζ' σχολῆς,

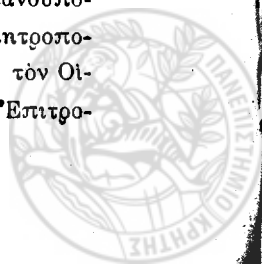
1) Πρὸς ἀνασύστασιν τῆς σχολῆς ταύτης ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ἀνθίμου τοῦ 5^{ου} τοῦ ἀπὸ Ἐφέσου τῷ 1873, ἐνδιαφερόντως ἡ Ἐκκλησία προὐνόησε, διορίσασα μάλιστα πρὸς τοῦτο καὶ ἐιδικὴν ἐπιτροπὴν, πρόεδρον μὲν ἔχουσαν τὸν μητροπολίτην Ἀρτὸς Σεραφεῖμ, μέλη δὲ τὸν ὑπογραμματέα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Ἀθανάσιον Μεγακλῆν (νῦν μητροπολίτην Κυζίκου) καὶ τὸν Πρωτοψάλτην καὶ Λαμπαδάριον τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἀλλ' οὐδὲν κατωρθώθη.

2) Τὸ κατάστημα τῆς σχολῆς καθηγιάσθη τῇ Τετάρτῃ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς (21 Ἀπριλίου) ὑπὸ τοῦ τότε μητροπολίτου Μιτυλήνης Κωνσταντίνου Βαλιάδου, τοῦ καὶ δοφὸν ἀπαγγέιλαντος προσφώνημα, τὸν δὲ πανηγυρικὸν ἐναρκτήριον λόγον ἐξεφώνησεν ὁ ταῦτα γράφων.

ίδρυθεῖσα Πατριαρχικὴ Μουσικὴ Σχολὴ ἐπὶ τῆς α' πατριαρχείας τοῦ παναγιωτάτου Ἰωακείμ Γ'. Οἱ ἐξήκοντα μαθηταὶ αὐτῆς ἀπετέλεσαν μίαν καὶ μόνην τάξιν, σχηματισθεῖσαν ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς πατριαρχικῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ τῆς πατριαρχικῆς δημοτικῆς τοῦ Φαναρίου. Ἐδίδαξαν ἐν αὐτῇ ὁ Πρωτοψάλτης Γεώργιος Βιολάκης καὶ ὁ Εὐστράτιος Παπαδόπουλος. Ὡραὶ διδασκαλίας ὀρίσθησαν τρεῖς καθ' ἑβδομάδα. Ἡ σχολὴ αὕτη μετὰ ὀλιγόμηνον λειτουργίαν διελύθη.¹

Προσθετόν δὲ ὅτι πρὸ τῆς ιδρύσεως τῆς σχολῆς ταύτης συνέστη Μουσικὴ Ἐπιτροπὴ τῷ 1881, ἥτις συγκροτουμένη ὑπὸ τοῦ μουσικωτάτου ἀρχιμανδρίτου Γερμανοῦ Ἀφθονίδου, καὶ τῶν μουσικολογιωτάτων Γ. Βιολάκη, Εὐστρ. Παπαδοπούλου, Ἰωάσαφ Ρώσσου, Παναγιώτου Κηλτζανίδου, Ἀνδρ. Σπαθάρη, Νικολάου Ἰωαννίδου καὶ Γεωργίου Πρωγάκη γραμματέως, εἰργάσθη λυσιτελῶς πρὸς διάσωσιν τῆς οὐσίας τοῦ ἱεροῦ μέλους, προστησαμένη τὴν παράδοσιν ὡς μόνον ὁδηγὸν καὶ γνώμονα καὶ μέτρον φωνητικόν. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη εἰσήγαγεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τῇ πράξει τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς α) τὸν ἰκὴν βᾶσιν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀριού· β) κατέταξεν εἰς ὀρισμένας χρονικάς ἀγωγὰς πάντα τὰ εἶδη τῶν ἐκκλησιαστικῶν ῥυθμῶν καὶ ἀπεφάνητο ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ μετρονόμου ἐν τῇ διδασκαλίᾳ· γ) ὥρισε τὰ μουσικὰ κείμενα τὰ ψαλτεῖα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, περιορίζουσα οὕτω τὰ καινοφανῆ καὶ ἰδιότροπα· δ) ἐξηκρίβωσε τὰ τονιαῖα διαστήματα τῶν τριῶν γενῶν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς καὶ καθώρισε μετ' ἐπιστημονικῆς καὶ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἐπὶ τοῦ μονοχορδοῦ· ε) ἐπενόησε καὶ κατεσκεύασε περὶ τὰ τέλη

1) Τὴν ἀνασύστασιν τῆς σχολῆς ταύτης ἐπεχείρησε τῷ 1887 ὁ κλεινὸς ἐν πατριαρχαῖς τῶν κάτω χρόνων Διονύσιος Ε' ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, τῇ προτάσει τῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ μουσικολόγου μητροπολίτου Μιτυλήνης Κωνσταντίνου Βασιλάδου (τοῦ βραδύτερον καὶ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ἐπιλαμπρύναντος) συστάσης τότε Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, ἀπορίας χρημάτων ἐνεκεν.

τοῦ μινδὸς Ἰουνίου 1882 νέον πνευστὸν μουσικὸν ὄργανον, τὸ κληθὲν Ψαλτήριον,' ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ ἐκτελῶνται μετὰ πάσης ἀκριβείας αἱ ἐπὶ τοῦ μονοχόρδου ὀρισθεῖσαι διαιρέσεις τοῦ φθόγγου· 5) συνέταξε «Στοιχειώδη διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νέου μουσικοῦ ὄργανου καὶ δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» (Ἔτος Η

2) Ὁ ἱερός καὶ ἅγιος σκοπὸς τοῦ Ψαλτηρίου, ὑπὲρ οὗ ἐδαπανήθησαν ὑπερδιακόσμιαι λίραι Τουρκίας, ἀπέτυχε, διότι μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Η' πατριαρχικῆς Μουσικῆς Σχολῆς, τὸ ὄργανον τοῦτο καθεύρχθη ἐπὶ ὅλην δεκαετίαν ἐν τοῖς ὑπογεῖοις τοῦ παλαιοῦ κτιρίου τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, κατόπιν μεταφέρθη εἰς ὀργανοποιεῖον ἐν Τοπχανὲ τοῦ Γαλατὰ πρὸς τελειοποιήσιν, ἣν ἀνέλαθεν ἰδίους ἀναλώμασι διὰ καταλλήλου τεχνίτου ὁ θερμουργότατος ζήτητης τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μουσικῆς καὶ μουσικῶς ἐν Γαλαζίῳ τῆς Ρουμανίας καὶ Παρισίοις μορφῶθεις Λεωνίδας Νικοκλῆς, ἐκ φιλοτιμίας ὅπως διασώσῃ τὸ ἔργον τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1881. Οὕτω ἐπεσκευάσθη τὸ ὄργανον, κατασκευάσαντος τοῦ Α. Νικοκλέους προσαρτῶμενον μηχανήμα, κατασκευάσαντος κύλινδρον μὲ μουσικὰς καρφίδας, καὶ καταστήσαντος ἐκ νέου αὐτὸ ἱκανὸν πιστῶς καὶ ἀπταιστώως νὰ ἐκτελῇ τὴν ψαλτικὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ᾄσματος. Τὸ Ψαλτήριον ἐκ Γαλατὰ μεταφέρεται καὶ φιλοξενεῖται ἐν τῷ ἐν Πέραν Ζωγραφείῳ Γυμνασίῳ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μητροπολίτου Λήμνου Ἀθανασίου Καποράλη, προέδρου τῆς ἐπὶ τοῦ παναγιωτάτου Ἀνθίμου τοῦ Ζ' δχηματισθείσης Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁποῦθεν τῷ 1897 μεταφέρεται εἰς τὰ πατριαρχεῖα, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐν οἴκῳ καταστάσει καὶ κατατεθραυσμένον. Τῷ 1898 ὁ τότε ἰθύνων τὰ τῆς Ἐκκλησίας μουσικώτατος Κωνσταντῖνος Ε' ὁ ἀπὸ Ἐφέδου μετεκαλέσατο τὸν Λεωνίδαν Νικοκλῆν καὶ εἰς αὐτὸν ἀνέθηκε τὴν ἐποπτείαν πρὸς ἐπισκευὴν καὶ ἀναδυσκρότησιν τοῦ Ψαλτηρίου, δαπανήσας ἐξ ἰδίων, ἅμα δὲ ἀγοράσας ἰδίους ἀναλώμασι, χάριν τῆς ὀργανοθήκης τοῦ τότε ἰδρυομένου Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου παρὰ τοῦ Α. Νικοκλέους τὰ ἐξῆς ἔργα αὐτοῦ, ἀνήκοντα εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς ἐν τῇ ὀργανοποιῇ μηχανικῆς μουσικῆς: α) Ἐκκλησιαστικὸν μουσικὸν ὄργανον Harmonium, ὁμοίωμα τοῦ Ἰωακείμειου ὄργανου, μετὰ γυμνασμάτων παραλλαγῆς καὶ μουσικῆς θεωρίας μετὰ ἱερῶν μελῶν στοιχειοθετημένων διὰ καρφίδων ἐπὶ τριῶν κυλίνδρων ἐκτελούντων τὴν μουσικὴν αὐτῶν ὁσάκις ἐφαρμόζονται ἐπὶ τοῦ Harmonium

δρ. 17, 18, 19, 21)· ζ) συνέστησε Μουσικὴν Σχολήν, ἐν ἣ ἡ διδασκαλία τῆς ψαλμωδίας ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ διαληφθέντος βιβλίου καὶ τοῦ Ὁργάνου. Ἡ Μουσικὴ αὕτη ἐπιτροπὴ ἔπαυσεν ἔκτοτε βιοῦσα.

Θ) Μουσικὴ Σχολὴ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἐν Φαναρίῳ Κωνσταντινουπόλεως Μουσικοῦ Συλλόγου «Ὁρφέως» ἰδρυθεῖσα, ἐπὶ

δι' ἐνὸς μηχανήματος ἐπὶ τούτῳ κατασκευασθέντος καὶ κατὰ βούλησιν προσαρτωμένου ἐπὶ τοῦ Harmonium· δ) νέαν κιθάραν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γερμανοῦ Ἀφθονίδου κατασκευασθεῖσαν, ἔχουσαν δὲ δύο ἐτέρους κινητοὺς δεσμοὺς ἐν τοιαύτῃ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσει ὥστε νὰ διαιρῇται τὸ συγκεκραμένον εὐρωπαϊκὸν ἡμιτόνιον εἰς τρία ἀκουστικῶς ἴσα μέρη· γ) φθογγόμετρον χιλίων χιλιοστημορίων κατὰ μῆκος τῆς χορδῆς (La) ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐ μόνον ἐμφαίνονται οἱ χαρακτῆρες ἐκάστης τῶν 73 φωνῶν ἀπὸ τοῦ Δι τῆς Ὑπάρτης μέχρι τοῦ Δι τῆς Νήτης, ἀλλὰ καὶ οἱ περιεχόμενοι παλμοὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν φωνῶν αὐτῶν κατὰ τὸ σύστημα Henholtz, ὥστε τὸ φθογγόμετρον τοῦτο ἐμφαίνει τὸ τε χιλιοστημόριον τοῦ μήκους τῆς χορδῆς καὶ τοὺς σχετικοὺς παλμοὺς ἐκάστης τῶν 73 εἰρημένων φωνῶν. Προσθετέον δ' ἐνταῦθα ὅτι τὸ Ἰωακείμειον Ψαλτήριον ὡς καὶ τὰ εἰρημένα τρία μουσικὰ ὄργανα εὔρυνται ἐν τῇ εὐρείᾳ αἰθούσῃ τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης, ἥτις χρησιμεύει καὶ ὡς Ὁργανοθήκη τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου.

Νῦν δὲ, τῇ ἀδείᾳ καὶ συγκατάθεσει Κωνσταντίνου τοῦ Ε', τὸ προνοία καὶ δαπάναις αὐτοῦ κατασκευασθὲν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ἰωακείμειου Ψαλτηρίου ὄργανον, ἐπεσκευάσθη, συστάσει τοῦ πανοσιολογιστάτου Μεγάλου Ἀρχιμανδρίτου τῶν πατριαρχείων Νικοδήμου Νεοκλέους (οὗ βιογραφικὰ σημεῖωματα καὶ τὴν ἐπωφελῆ μουσικὴν δρᾶσιν ὅρα εἰς τὸ ἡμέτερον Λεξικόν), διαγνόντος κατὰ τὸν χειρισμὸν αὐτοῦ τὰς ἐλλείψεις, αἵτινες καθίστων δυσχερῆ τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐκτέλεσιν μουσουργημάτων. Οὕτω δὲ, ἐκτὸς τοῦ ὅτι νῦν ὁ χειρισμὸς τοῦ ὁργάνου κατέστη εὐχερέστερος, καὶ οἱ φθόγγοι ἐποποθετήθησαν οὕτως ὥστε ἀντὶ δύο μόνοι, κλιμάκων, ἃς πρότερον εἶχε, νῦν φέροι τρεῖς τοιαύτας, δι' ὧν κατορθοῦται ὅπως ἐκτελῶνται διὰφορα ἐκκλησιαστικὰ μαθήματα οἷας δῆποτε ἐκτάσεως ἐν συμφωνίᾳ κατ' ἀντιφωνίαν. Τὸ ἐπισκευασθὲν ὄργανον ἐδοκιμάσθη τὸ πρῶτον τῇ 16 Μαΐου ἐ. ἔ. ἐν τῇ τελετῇ τῆς ἐπιδόσεως τῶν ἀπολυτηρίων εἰς τοὺς τελειοφοίτους τῆς Μουσικῆς Σχολῆς τοῦ ἡμετέρου Ἐκκλησιαστικοῦ

τῆς ἐμῆς λιτῆς προεδρείας, τῇ 26 Φεβρουαρίου 1889' καὶ λειτουργήσασα ἐπὶ ὅλην διετίαν καλοποφορώτατα. Τὴν σχολὴν ταύτην ἠθικῶς ἐπροστάτευσαν ὁ τότε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Διονύσιος Ε' ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, καὶ ὁ μέγα καὶ περιδοξὸν ὄνομα ἀράμενος ἐν τοῖς συγχρόνοις ἱεράρχαις τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου μητροπολίτης Ἡρακλείας (νῦν Χαλκηδόνος) Γερμανός.' Ἡ-ρίθμει ἡ σχολὴ ὑπερπεντήκοντα μαθητὰς, κληρικούς τε καὶ λαϊκούς, ὧν οἱ πλεῖστοι ἱεροψάλται τῶν ἐνοριῶν καὶ μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Σχολάρχης διετέλεσε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἥτοι ἐπὶ ἐξάμηνον, ὁ Γεώργιος Ραιδεστηνός, πρώην Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας, διδάσκαλοι δὲ καθ' ὅλην τὴν διετὴν λειτουργίαν τῆς σχολῆς ὁ Παναγιώτης Κηλτζανίδης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Φωκαεύς. Διελύθη δὲ καὶ ἡ σχολὴ αὕτη μετὰ διετὴ ὡς ἔγγιστα λειτουργίαν, ἀκολουθήσασα τῇ τύχῃ τοῦ Συλλόγου, διαλυθέντος κατ' ἀνάγκην ἀδύρητον, συνεπειᾷ ὑψηλῆς διαταγῆς.

Ι' Μουσικὴ Σχολὴ κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἀριθμεῖται

Μουσικοῦ Συλλόγου. Ὁμοίως ἐπεσκευάσθη καὶ τὸ Ἰωακείμιον Ψαλτήριον ὅπως χρησιμεύῃ ὡς βάσις πρὸς παγίωσιν καὶ διόρθωσιν τῶν φωνῶν τοῦ Κωνσταντινείου ὁργάνου. Ἐναγχος δὲ κατεσκευάσθη, προτάσει τοῦ παναγιωτάτου Ἰωακείμ τοῦ Γ', συνεργασίᾳ δὲ τοῦ Μεγάλου Ἀρχιεπισκόπου Νικοδήμου μετὰ τοῦ μουσικωτάτου Νηλέως Καμαράδου, Μονόχορδον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐχαράχθησαν τὰ διαστήματα τῶν φθόγγων τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς κατὰ τοὺς μαθηματικούς ὑπολογισμούς τοῦ ἀρκελαύστου καθηγητοῦ τῶν φυσικομαθηματικῶν Ἀνδρέου Σπαλάρη, πρὸς διδάσκειν τῆς ἐπιστημονικῆς ὄντως ἐργασίας τῆς τῷ 1881 συστάσεως Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς.

1) Ἡ ἐναρκτήριος τελετὴ ἐπὶ τῇ καθιδρῦσει τῆς σχολῆς ταύτης ἐωρτάσθη πανηγυρικώτατα τῇ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδόξιας, ὅτε καὶ ἡ ἐμὴ λιτότης ἐξεφώνησε τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας.

2) Τὰ κατὰ τὸν διαπρεπέστατον τοῦτον ἱεράρχην ὕρα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συγγραφῇ τῇ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ σύγχρονος ἱεραρχία τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» (Τόμος Α' ἐν Ἀθήναις, 1895. σελ. 450—557).

ἡ νῦν λειτουργοῦσα ὑπὸ τὴν ἡμετέραν διεύθυνσιν σχολὴ τοῦ ἐν τοῖς πατριαρχείοις Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, ἰδρυθεῖσα τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ τότε πατριαρχούντος καὶ τῆς ἱερᾶς μουσικῆς μύστου καὶ ἱεροφάντορος Κωνσταντίνου τοῦ Ε΄. Ὁ Σύλλογος ἅμα τῇ ἰδρύσει αὐτοῦ κατιδὼν τὴν ἀνάγκην τῆς συστάσεως Μουσικῆς Σχολῆς πρὸς συστηματικὴν διδασκαλίαν ἐν αὐτῇ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς εἰς τὴν ὁμογενῆ νεότητα καὶ πρὸς μόρφωσιν δοκίμων ἱεροψαλτῶν, ἀμέσως ἐψηφίσατο τὴν σύστασιν τοῦ μουσικοῦ τούτου φυτωρίου, οὗ ἡ λειτουργία ἤρξατο τῇ 6 Φεβρουαρίου 1899 δι' ἐναρκτηρίου ἀγιασμοῦ, τελεσθέντος ὑπὸ τοῦ τότε δραστηρίου προέδρου τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς ἐφορίας τῆς σχολῆς* μνητροπολίτου Σκοπείων (νῦν Νεοκαισαρείας) Ἀμβρο-

1) Λεπτομερεστάτην ἱστορίαν τῶν κατὰ τὴν σχολὴν ταύτην εὐρίσκουσιν οἱ φιλόστορες εἰς τὰς Λογοδοσίας μου, δημοσιευθείσας εἰς τὰ τεύχη τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου.

2) Ἡ ἐφορία τῆς σχολῆς συνεκροτήθη τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ μνητροπολίτου Σκοπείων, τοῦ Μεγάλου Χαρτοφύλακος Μ. Γεδεών, τῶν καθηγητῶν Κωνσταντίνου Ζαχαριάδου καὶ Εὐαγγέλου Ἀμαξοπούλου καὶ τοῦ Μ. Ἀρχidiaκόνου Διοδώρου Μάσχα, ὃν βραδύτερον προαχθέντα εἰς τὸ μνητροπολιτικὸν ἀξίωμα καὶ ἀναχωρήσαντα ἐκ τῆς βασιλευούσης εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ Λήμνον, ἀντικατέστησεν ὁ ταῦτα ἱστορῶν. Καὶ κατὰ τὴν δ' καὶ γ' σχολικὸν ἔτος παρέμεινεν ἡ αὐτὴ ἐφορία ὑπὸ τὴν προεδρείαν ὁμως τοῦ πολυσεβάστου μνητροπολίτου Ἀμαθείας Ἀνθίμου. Ἡ ἐφορία ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δ' ἔτους ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ ἀγίου Ἀμαθείας, τοῦ Μ. Συγκέλλου Νικοδήμου, τοῦ Μ. Χαρτοφύλακος καὶ τῶν καθηγητῶν Ζαχαριάδου καὶ Ἀμαξοπούλου. Βραδύτερον δὲ ἀντὶ τοῦ Μ. Χαρτοφύλακος ἐξελέγη ὁ σχολάρχης τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς ἅγιος Σάρδων Μιχαὴλ Κλεόδουλος, καὶ ἀντὶ τοῦ ἀποδιώσαντος Ἀμαξοπούλου ὁ ἐπίσκοπος Παμφίλου Μελισσηνός. Κατὰ τὸ ε' ἔτος ἡ ἐφορία συνεκροτεῖτο ἐκ τοῦ θερμουργοῦ μνητροπολίτου Νεοκαισαρείας (νῦν Θεσσαλονίκης) Ἀλεξάνδρου, προέδρου, καὶ τῶν ἀγίων Σάρδων καὶ Παμφίλου, τοῦ Μ. Συγκέλλου καὶ τοῦ Δικαιοφύλακος τῆς Μ. Ἐκκλησίας Κ. Ζαχαριάδου. Κατὰ τὸ ς' ἔτος ἡ αὐτὴ ἐφορία δρᾷ, προέδρον δὲ ἔχουσα τὸν μνητροπολίτην Ἐφέσου Ἰωακείμ Εὐθυδούλην, ὅστις μετὰ παραδειγματικοῦ ζήλου ἐργάζεται ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1903 ὑπὲρ

σίου. Ἡ σχολὴ ἐλειτούργησε κατὰ τὸ Α' ἔτος ἐν τῇ ἐν τοῖς πατριαρχείοις αἰθούσῃ τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης, ἀπὸ δὲ τοῦ Β' μέχρι σήμερον, ὅτε λήγει τὸ ἕκτον ἔτος τοῦ βίου αὐτῆς, εἰς τὴν Μεγάλαν τοῦ Γένους Σχολὴν. Ἐν τῷ μνηρῷ τῆς σχολῆς ἐνεγράφησαν κατὰ τὸ Α' ἔτος 99 μαθηταί, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, καταταχθέντες εἰς τρεῖς τάξεις, κατὰ τὸ Β' ἔτος 105,² κατὰ τὸ Γ' 112,³ κατὰ τὸ Δ' 193,⁴ κατὰ τὸ Ε' 214,⁵ καὶ κατὰ τὸ Σ' 207.⁶ Ἐδίδαξαν δὲ κατὰ τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος (1899) ἐν μὲν τῇ Α' τάξει ὁ Κωνσταντῖνος Ψάχος, ἐν τῇ Β' ὁ Ἀριστείδης Νικολαΐδης Λαμπαδάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, καὶ ἐν τῇ Γ' ὁ Νηλεὺς Καμαράδος. Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος (ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1899 καὶ λήγον τὸν Μάιον τοῦ 1900) ἐν τῇ Α' τάξει, τῇ σχηματισθείσῃ ἐξ ἀρχαρίων, ὁ Κωνσταντῖνος Κλάδδας, ὁ δομέστικος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐν τῇ Β', ἥτις ἀπετελέσθη ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς κατὰ τὴν α' σχολικὴν πε-

τῆς Μουσικῆς Σχολῆς πρὸς πραγμάτων τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐθνωφελοῦς αὐτῆς σκοποῦ, ἐκ στεροῦς πεποιθήσεως ὅτι πρόκειται περὶ διασώσεως καὶ καλλιιεργείας ἐθνικοῦ κειμηλίου, ἀξίου πάσης ἐπιμελείας καὶ στοργῆς. Οὕτω δρῶν ὁ ἐπιφανὴς οὗτος καὶ πλήρης εὐκλειεστέρου μέλλοντος ἱεράρχης, ἔστησεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς σχολῆς βωμόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἄσβεστον καίει τὸ πῦρ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης.

1) Εἰς τὴν Α' τάξιν, τὴν καὶ προκαταρκτικὴν, ἐνεγράφησαν 57 μαθηταί, εἰς τὴν Β' 24, καὶ εἰς τὴν Γ', τὴν καὶ ἀνωτάτην, 18.

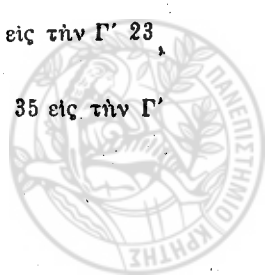
2) Ἐκ τούτων κατετάχθησαν 40 εἰς τὴν Α' τάξιν, 47 εἰς τὴν Β', καὶ 18 εἰς τὴν Γ'.

3) Κατετάχθησαν 38 εἰς τὴν Α' τάξιν, τὴν προκαταρκτικὴν, 26 εἰς τὴν Β', 30 εἰς τὴν Γ', καὶ 18 εἰς τὴν Δ', τὴν καὶ ἀνωτάτην.

4) Ἐκ τούτων 62 ἐνεγράφησαν εἰς τὴν Α' τάξιν, εἰς τὴν Β' 37, εἰς τὴν Γ' 52, καὶ εἰς τὴν Δ' 42.

5) Εἰς τὴν Α' τάξιν κατετάχθησαν 119, εἰς τὴν Β' 38, εἰς τὴν Γ' 23, καὶ εἰς τὴν Δ' 34.

6) Ἐνεγράφησαν 91 εἰς τὴν Α' τάξιν, 53 εἰς τὴν Β', 35 εἰς τὴν Γ' καὶ 28 εἰς τὴν Δ'.

ρίοδον προκαταρκτικῆς τάξεως καὶ ἐκ μαθητῶν μὴ δυνηθέντων ν' ἀκολουθήσωσι τοῖς διδαχθεῖσι κατὰ τὴν α' περίοδον ἐν τῇ Β' τάξει, ὁ Κ. Α. Ψάχος, ὅστις εἰς τὸ μέσον τοῦ ἔτους παραιτηθεὶς ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Ναυπλιώτου α' δομestikou τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐν δὲ τῇ Γ', ἣν ἀπετέλεσαν οἱ κατὰ τὴν α' περίοδον εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ἀνήκοντες μετὰ τῶν ἐπιμελεστέρων μαθητῶν τῆς Β' τάξεως, ἐδίδαξεν ὁ Ν. Α. Καμαράδος. Κατὰ τὸ τρίτον σχολικὸν ἔτος (1900—1901) ἐδίδαξαν ἐν τῇ Α' τάξει ὁ Φώτιος Παπαδόπουλος, ἐν τῇ Β' ὁ Κ. Κλάδδας, ἐν τῇ Γ' ὁ Ι. Ναυπλιώτης καὶ ἐν τῇ Δ' ὁ Ν. Α. Καμαράδος (τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν) καὶ ὁ ταῦτα γράφων (τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς). Κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος (1901—1902) ἐν τῇ Α' τάξει ἐδίδαξεν ὁ Πέτρος Φιλανθίδης, ἐν τῇ Β' ὁ Φώτιος Παπαδόπουλος, ἐν τῇ Γ' τὴν ψαλμωδίαν ὁ Ι. Ναυπλιώτης, τὸ θεωρητικὸν τῆς μουσικῆς ὁ Ἀλέξανδρος Βυζάντιος μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰανουαρίου καὶ ἐφεξῆς ὁ Ν. Α. Καμαράδος, καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς ὁ ταῦτα γράφων ὁ καὶ διευθυντὴς τῆς σχολῆς ἐν τῇ Δ' τάξει τὴν ψαλμωδίαν ὡς καὶ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Τυπικὸν ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας Γεώργιος Βιολάκης, τὴν θεωρίαν καὶ ὀρθογραφίαν τῆς μουσικῆς μέχρι τοῦ Δωδεκαμῆρου ὁ Ἀλέξ. Βυζάντιος, μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Ν. Α. Καμαράδος, καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς ὁ ταῦτα ἱστορῶν. Κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος (1902—1903) ἐν τῇ Α' τάξει ἐδίδαξεν ὁ Πολυχρόνιος Παχειίδης, ψαλμωδίαν μετὰ στοιχειώδους θεωρίας ὡς καὶ καλλιγραφίαν, ἐν τῇ Β' ὁ Φ. Σ. Παπαδόπουλος ψαλμωδίαν μετὰ θεωρίας καὶ ὀρθογραφίας ὡς καὶ καλλιγραφίαν, ἐν τῇ Γ' ὁ Ι. Ναυπλιώτης ψαλμωδίαν μετὰ θεωρίας καὶ ὀρθογραφίας, ἐν τῇ Δ' τὴν ψαλμωδίαν, θεωρίαν καὶ μελοποιίαν ὁ Ν. Α. Καμαράδος, ὁ δὲ διευθυντὴς τῆς σχολῆς τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις. Κατὰ τὸ 5' ἔτος ἐν τῇ Α' τάξει ὁ Π. Γ. Παχειίδης, ἐν τῇ Β' ὁ Φ. Σ. Παπαδόπουλος, ἐν τῇ Γ' ὁ Ι. Ναυπλιώτης (τὴν ψαλμωδίαν μετὰ θεωρίας καὶ ὀρθογραφίας), καὶ ὁ διευθυντὴς τῆς σχολῆς (τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς), ἐν δὲ τῇ Δ' μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου ἔ. ἔ. ὁ Ν. Α. Κα-

μαράδος, ἀπὸ δὲ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ὁ τοῦτον παραιτηθέντα διαδεξάμενος προσωρινῶς Κωνστ. Κλάβδας (τὴν ψαλμωδίαν, θεωρίαν καὶ μελοποιίαν), ὁ διευθυντὴς τῆς σχολῆς (ἱστορίαν τῆς μουσικῆς) καὶ ὁ Πέτρος Ζαχαριάδης (γραφὴν εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς), ἀριστοῦχος τοῦ ἐν Βιέννῃ Ὠδείου.

Ἡ φοίτησις ἐν τῇ σχολῇ γίνεται δωρεάν καὶ ἀνευ διδάκτρων. Ἡ σχολὴ ἐλειτουργεῖ κατὰ τὸ α' καὶ β' ἔτος δις τῆς ἑβδομάδος, κατὰ τὸ γ' τρίς, ἀπὸ δὲ τοῦ δ' ἔτους μὲχρι σήμερον πεντάκις τῆς ἑβδομάδος λειτουργεῖ. Κατὰ τὸ τρίτον σχολικὸν ἔτος ἐξῆλθον τῆς σχολῆς οἱ πρῶτοι τελειόφοιτοι 12 τὸν ἀριθμὸν, κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος ἀπεφοίτησαν 13, κατὰ τὸ πέμπτον

1) Ἐκ τῶν τῷ 1901 ἀπολυθέντων τῆς σχολῆς 12 τελειοφώτων ὁ Ἰωάννης Δούκας καὶ ὁ Βασίλειος Καμαράδος διωρίσθησαν δομῆστικοι τοῦ δεξιοῦ χοροῦ ἐν τῇ ἐν Πέραν ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ὁ Δημήτριος Φωκαεὺς διωρίσθη α' ψάλτης τῆς ἐν Μουχλίῳ ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, ὁ Ἰωάννης Παναγιωτάκης β' ψάλτης τῆς ἐν Βλάγκᾳ ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ὁ Θωμᾶς Μπαρτζάνας ἱεροψάλτης καὶ διδάσκαλος εἰς Νικοῦπολιν τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ Ἀντώνιος Καρδαμένης ἱεροψάλτης εἰς Συνασὸν τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ Κωνσταντῖνος Μπεκιάρης ἱεροψάλτης τῆς ἐν Ἐπταπυργίῳ ἐκκλησίας τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁρφανοτροφείου, ὁ Νικόλαος Λουκάς διδάσκαλος καὶ ἱεροψάλτης ἐν Ἀργυρουπόλει τῆς ἐπαρχίας Χαλδαιας, ὁ Κυριακὸς Πυλιάρης β' ψάλτης τῆς ἐν Χάλκῃ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κρημνοῦ, ὁ Γεώργιος Γιαννάκης εἰς Μυριόφυτον, ὁ Λεωνίδας Χριστοδοῦλου εἰς τὴν ἐπαρχίαν Χαλκηδόνος καὶ ὁ Γεράσιμος Παπαδόπουλος ἱεροψάλτης καὶ διδάσκαλος εἰς Δημοκράνεια τῆς ἐπισκοπῆς Μετρῶν. Οἱ πρῶτοι πέντε ἐκ τοῦ δωδεκαριθμοῦ τούτου μετὰ ζήλου καὶ φερεπονίας εἰς μελέτας ἐγκύψαντες καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῆς σχολῆς ἀποφοίτησιν αὐτῶν, κεκοσμημένοι δὲ καὶ διὰ καλλιφωνίας, διατρέπουσιν ἤδη ἐν τῇ χορείᾳ τῶν καλῶν τῆς ψαλμωδίας ἐκτελεστώδων.

2) Ἐκ τῶν τῷ 1902 ἀπολυθέντων τῆς σχολῆς 13 μαθητῶν ὁ Δημήτριος Βαφειάδης εὐδοκίμως διευθύνει νῦν τὸν δεξιὸν χορὸν τῆς ἐν Κοντοκαλίῳ ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Κυριακῆς, ὁ Θεόδωρος Σταυρίδης διωρίσθη α' ψάλτης τῆς ἐν Ραιδεστῇ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρίδης, β' ψάλτης ἐν Τσιβαλίῳ, ὁ Ἀργύριος Κοκκινάκης, β' ψάλτης ἐν Φωτηρᾷ, ὁ Ἐμμανουὴλ Σωτηριάδης βοηθὸς ἐν τῷ δεξιῷ χορῷ τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, ὁ Δημήτριος Γαβριὴλ βοηθὸς ἐν τῷ ἀριστερῷ χορῷ τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ.

29' καὶ κατὰ τὸ ἕκτον 26,' οὗς ἡ διεύθυνσις τῆς σχολῆς, πατριαρχικῇ προνοίᾳ, ἀποκαθιστᾷ εἰς ψαλτικὰς θέσεις ἐν τε τῇ ἀρχιεπι-

χικοῦ ναοῦ, ὁ Δημήτριος Γεωργιάδης 6' ψάλτης ἐν τῷ κατὰ Βαλατᾶν διναϊτικῷ μετοχίῳ, ὁ Παντελῆς Μελαγχροινούδης 6' δομῆστικός ἐν τῇ ἐν Πέραν ἐκκλησίᾳ τῶν Εἰσοδίων, ὁ Δημήτριος Σλαύτζοβιτς, διδάσκαλος καὶ ιεροψάλτης εἰς Χαρταλιμὴν, ὁ Παναγιώτης Παπαευστρατίου, διδάσκαλος καὶ ιεροψάλτης εἰς Χί' ἦν, ὁ Παναγιώτης Καραμανίδης, α' δομῆστικός ἐν τῷ κατὰ Βαλατᾶν διναϊτικῷ μετοχίῳ, ὁ Γεώργιος Μπολιτάκης, διδάσκαλος καὶ ιεροψάλτης ἐν Σαλματομβρουκίῳ, καὶ ὁ Εὐστάθιος Τσουρούκογλους φοιτητῆς τῆς ὁθωμανικῆς Ἑμπορικῆς Ἀκαδημίας καὶ δομῆστικός.

1) Ἐκ τῶν πέρουσι (1903) ἀποφοιτησάντων 29 μαθητῶν ὁ Χαρίλαος Φιλανθίδης εἶναι ὁ λιγυρόφωνος α' κανονάρχης τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, ὁ Κυριακὸς Τζανόπουλος διωρισθὴν διδάσκαλος καὶ ιεροψάλτης ἐν Βελιγραδίῳ τῶν Ὑψωμαθίων, ὁ Μιχαὴλ Χατζηθανασίου 6' ψάλτης ἐν τῷ ἐν Βαλουκλῆ νὰφ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὁ Ἀθανάσιος Κρητικός, ιεροψάλτης ἐν Πριγκήπῳ, ὁ Ἰωάννης Τοσιδῆς 6' ψάλτης ἐν Ξυλοπύργῳ, ὁ Φώτιος Λαμπαδαρίδης, δομῆστικός παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Ἰωάννῃ Λαμπαδαρίδῃ ἐν τῷ ἐν Φαναρίῳ νὰφ τοῦ ἀγιοταφτικοῦ μετοχίου, ὁ Ἀλέξανδρος Καλπακτσόγλους δομῆστικός ἐν τῷ ἐν Πέραν νὰφ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ὁ Τιμόθεος Εὐαγγελινίδης ιεροδιάκονος ἐν τῷ κατὰ Βαλατᾶν νὰφ τοῦ διναϊτικοῦ μετοχίου, ὁ Ἠδύχιος Λευριώτης μοναχός, ιεροψάλτης ἐν τῇ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ἱερᾷ μονῇ τῆς Λαύρας, ὁ Ἀνδρόκλῆς Εὐαγγελίδης, 6' ιεροψάλτης ἐν Ἐδιονέκαπου, ὁ Κυριακὸς Νικολαΐδης α' δομῆστικός τοῦ ἐν Γαλατῇ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὁ Κωνσταντῖνος Δημητρέλλης 6' δομῆστικός τοῦ διναϊτικοῦ μετοχίου, ὁ Νικόλαος Σαρρῆς 6' δομῆστικός τοῦ ἐν Μουχλίῳ ναοῦ τῆς Παναγίας, ὁ Χαραλάμπης Ἀντωνιάδης 6' δομῆστικός τῆς ἐκκλησίας Φωτηρᾶ, ὁ Σεραφεῖμ Χαραλάμπους 6' δομῆστικός τῆς ἐν Κοντοσκαλίῳ ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Κυριακῆς, ὁ Βασίλειος Ἀγγελίδης ιεροψάλτης ἐν Ἀθήναις, ὁ Σπυρίδων Βρουζιόπουλος, φοιτητῆς τῆς ἱατρικῆς ἐν Ἀθήναις καὶ ιεροψάλτης, ὁ Ξενοφὼν Κυριακοῦ, 6' δομῆστικός ἐν Βλάχῳ, ὁ Γεώργιος Κοντονασόπουλος, πρωτοψάλτης ἐν Συγῇ, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Χριστοφορίδης, α' δομῆστικός ἐν Φωτηρᾷ. Οἱ λοιποὶ Μιλιτιάδης Τζώνης, Λεωνίδας Γιασημακόπουλος, Ἰωάννης Βαϊράμογλους, Ἀναστάσιος Ἐαρινός, Δημήτριος Μπαλτᾶς, Σωκράτης Παπαδόπουλος, Θεμιστοκλῆς Χωραφιάδης, Λάζαρος Χαλεπλόγλους, καὶ Ἡλίας Γερακόπουλος 0' ἀπομνηστευθῶσιν ὡς ιεροψάλται καὶ διδάσκαλοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μετὰ τὴν ἐκ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς ἀποφοίτησιν αὐτῶν.

2) Ἐφέτος (1904) ἀποφοιτῶσιν οἱ ἑξῆς 26 : Γεώργιος Ἀθανασίου ἐκ

σκοπῇ Κων)πόλεως, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ οἰκουμενικοῦ ἑρόνου καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Καὶ ἐν γένει ἡ σχολὴ αὕτη εὐδοκιμώτατα λειτουργεῖ πολλοὺς καὶ δαψιλεῖς καρποὺς παράγουσα.

Ἀπὸ τίνος λειτουργοῦσι καὶ δευτερευούσης σημασίας σμικραὶ σχετικῶς Μουσικαὶ Σχολαὶ εἰς διάφορα μέρη τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οὕτω Μουσικὴ Σχολὴ τῷ 1902 συ. ἔστη καὶ ἐν τῇ πόλει Κῶρος τοῦ Καυκάσου, ἀριθμοῦσα ἐννενήκοντα μαθητὰς καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν καὶ καθηγεσίαν διατελοῦσα τοῦ διακεκριμένου ἱεροψάλτου Στεφάνου Κουτσογιαννοπούλου, ἐκ Κων)πόλεως ὁρμωμένου. Ὁ ἑξαρχος παντὸς Καυκάσου καὶ σοφὸς ἱεράρχης Ἀλέξιος μετὰ τοῦ εὐπαιδευτοῦ ὑψηλοαιδεσιμολογιστάτου Ἰωάννου Βοστόργωφ μετέθεσαν τῷ 1903 τὴν ἐν Κῶρος σχολὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Καυκάσου Τιφλίδα, ἔδραν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς καὶ ἑξαρχίας. Τὰ ἐξοδα τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς ταύτης καταβάλλει ἡ ῥωσικὴ κυβέρνησις.

Μουσικὴ Σχολὴ ὑφίσταται καὶ ἐν Τήνῳ, συντηρουμένη δι' ἐξόδων τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, καὶ ἣν διευθύνει ὁ πρωτοψάλτης Δημήτριος Λούδαρης.

Ἡ ἐν Ἀθήναις Μουσικὴ Ἑταιρεία ἵδρυσε τμημα Βυζαντινῆς

40 Ἐκκλησιῶν, Θεόδωρος Λαγόπουλος ἐκ Στέρνας Μυριοφύτου, Εὐάγγελος Λέτας ἐξ Ἰωννίνων, Θεόδωρος Εὐκαρπίδης ἐκ Κερασοῦντος, Ἰωάννης Κουρναρόπουλος ἐκ Βρουύλλων, Φίλιππος Συμεωνίδης ἐκ Γανοχώρων, Βασίλειος Παπαπαρθενίου ἐκ Κων)πόλεως, Ἀριστείδης Καρατζιδίδης ἐξ Ἐπιδαύρων, Σωκράτης Κωνσταντίνου ἐκ Μαρμαρᾶ, Παναγιώτης Ξανθόπουλος ἐκ Κων)πόλεως, Ἀθανάσιος Καρούλης ἐξ Ἀρτάκης, Ἀναστάσιος Χαραλάμπους ἐκ Προύσης, Ἀντώνιος Παπαευστρατίου ἐκ Χιλῆς, Λύσανδρος Θεωδωρίδης ἐκ Κασταμονῆς, Ἰωάννης Βασιλειάδης ἐκ Κρήνης, Παρασκευᾶς Λαγόπουλος ἐκ Χιλῆς, Γεώργιος Λογοθετίδης ἐκ Περιστερῆς, Βασίλειος Μακρῆς ἐκ Κων)πόλεως, Θωμᾶς Παπαγεωργίου ἱεροδιάκονος Μακεδῶν, Ἀθανάσιος Πλαταμόνας ἐκ Θεσσαλονίκης, Ἀθανάσιος Παπαθεοδώρου ἐξ Εὐδοίας, Συνέσιος Τρυφωνίδης ἐκ Κων)πόλεως, Ἰωάννης Πατρογιάννης ἐκ Ψαρῶν, Ἀλέξανδρος Βαφειδῆς ἐκ Χιλῆς, Ἀντώνιος Σέρκας ἐκ Καλαμών, καὶ Κύριλλος Νικολαΐδης ἐξ Ἰκονίου.

μουσικῆς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ μουσικοδιδασκάλου Ἰωάννου Σακελλαρίδου.

Ἡ Κρητικὴ Βουλὴ ἐπιληφθεῖσα τῆς διαρρυθμίσεως τῶν ἐν Κρή-
τῃ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἐπελήφθη καὶ ἐνὸς πρὸς τὴν Ἐκ-
κλησίαν πολὺ συναφοῦς, τῆς Μουσικῆς περὶ τῆς ὁποίας καταρτίζει
καὶ Νομοσχέδιον ἐπὶ τῇ βάσει Ὑπομνήματος ἀφορῶντος τὴν εἰσα-
γωγὴν τῆς ἱερᾶς τέχνης ἐν ἅπασιν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς νήσου.

1) ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Μουσικῆς ἐν τοῖς κατωτέροις ἐκπαιδευτηρίοις
τῆς Κρήτης ἐπιδοθὲν διὰ τοῦ σεβασμιωτάτου μνητροπολίτου
Κρήτης κ. Εὐμενίου πρὸς τὴν Κρητικὴν Βουλὴν ὑπὸ τοῦ
ν. Δημητρίου Π. Μπαλαμπάνη καθηγητοῦ τῆς μουσικῆς
ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Ἱρακλείου.

Σεβασμιώτατε,

Διακαὶ πόθον ἔχοντες, ὅπως ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσικὴ καὶ
ἐνταῦθα τύχη τῆς αὐτῆς ὑποστηρίξεως, ἥς καὶ ἀλλαχοῦ τυγχάνει, μεγί-
στης ἤδη σημασίας παρὰ πάντων αὐτῇ ἀποδιδομένης, πῶς ὅσορον ἡγεσά-
μην ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν τῆς Κρητικῆς Συνελεύσεως ἐργασιῶν ὑποβαλεῖν
τῇ Ὑμετέρᾳ Σεβασμιότητι σκέψεις τινὰς ἐν σχέσει πρὸς τὴν καὶ παρ' ἡ-
μῖν πρόοδον καὶ ὑποστήριξιν τῆς πατρῷας ταύτης κληρονομίας παρακα-
λῶν θερμῶς Αὐτήν, ὅπως δεόντως διαδιδάσῃ ταύτας τῇ σεβαστῇ Συνε-
λεύσει, ἐξ ἧς ἀναντιρρήτως ἡρτῆται ἡ ἀκμὴ καὶ πρόοδος αὐτῆς.

Ὅτε προσεκλήθημεν ὡς Πρωτοψάλτης καὶ δὴ διδάσκαλος τῆς καθ'
ἡμᾶς μουσικῆς ἐν Κρήτῃ, πάννυ προθύμως ἀπεδεξάμεθα τὴν πρόσκλησιν,
οὐχὶ βεβαίως εἰς ὑλικά συμφέροντα ἀπιδόντες, οὐδὲ νομίδαντες, ὅτι μεί-
ζονα ὑλικά κέρδη διὰ τῆς θέσεως ταύτης ἠθέλομεν προσπορίζεσθαι, ἀλλ'
ἀπλῶς ἐπιθυμοῦντες, ὅπως τὸ ἐφ' ἡμῖν εἰς τὴν διάδοσιν καὶ καλλιέργειαν
τῆς καθαρᾶς καὶ γνησίας μουσικῆς συντελέσωμεν, ἐκκαθαίροντες ταύτην
τῶν τε ἀτάκτων βοᾶν καὶ τῶν ἐκλελυμένων τῆς φωνῆς σχηματισμῶν καὶ
ἀναρμόστων στροφῶν, ἅπερ ἐκπαλαὶ ἡ Ἐκκλησία ὡς ὅλως ἀνηθὶ καὶ ἀνάρ-
μοστα ἐν τοῖς Οἴκοις τοῦ Θεοῦ κατέκρινε καὶ ἀπηγόρευεν. Μὴ δυνηθέν-
τες ὅμως ἐφ' ὁλόκληρον τριετίαν, καθ' ἣν παραμένομεν ἐνταῦθα ἐνεργῆ-
σαι ὑπὲρ αὐτῆς ὡς ἐπεθυμοῦμεν, ἅτε τῆς διδασκαλίας τῆς μουσικῆς τὰ
μάλιστα περιορισθείσης, βαρέως τοῦτο ἐφέρομεν καὶ πολλὰς αἰτήσεις ταῖς
ἀρχαῖς ἐπεδώκαμεν ὑπὲρ ἐπεκτάσεως αὐτῆς καὶ ἐν ἄλλοις ἐκπαιδευτη-

Ἐν τῷ διδασκαλείῳ τοῦ Ἡρακλείου ἀπό τινων ἐτῶν διδάσκεται καρποφόρως ἡ πράξις καὶ θεωρία καὶ ἱστορία τῆς ἐκκλησιαστικῆς

ρίοις καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς κατωτέροις, καθ' ὅσον ἐν αὐτοῖς προσήκει ταύτην διδάσκεισθαι, ἄτε τῶν μικρῶν παιδῶν μᾶλλον εὐστροφὸν καὶ εὐπλάστον τὴν φωνὴν ἔχόντων, δυναμένην στρέφεσθαι καὶ κανονίζεσθαι κατὰ τὰς τοῦ διδασκάλου ὑποδείξεις. Εἶναι δ' ἀναμφήριστον ὅτι μόνον οἱ τοιοῦτοι οἱ ἐκ τῆς μικρᾶς τοῦτ' ἐστὶν καὶ τρυφερᾶς ἡλικίας περὶ τὴν μουσικὴν ἐκ-
γυμναζόμενοι δύνανται διὰ τῆς περαιτέρω διδασκαλίας καὶ τῆς περὶ τ' ἀ-
νώτερα μουσικὰ μαθήματα ἐνασχολήσεως ν' ἀποβῶσιν οὐ μόνον καλοὶ ἐκτελεσταὶ τῆς μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ εὐδόκιμοι καὶ ἀποτελεσματικοὶ διδά-
σκαλοι αὐτῆς. Ὅταν δὲ τοῦναντίον αὕτη περιορίζηται ἐν ἀνωτέροις μό-
νον ἐκπαιδευτηρίοις, ἐν οἷς οὐχὶ πλέον ἐφηβοὶ ἀλλὰ καὶ ἄνδρες παλὰ-
κις φοιτῶσιν ἔχοντες ἀποκουσतालωθεῖσαν, τὰ μάλιστα δύσκαμπτον καὶ ἀκανόνιστον φωνήν, προφανὲς ὅτι παρὰ πάντα τὸν ἐνθερμον τοῦ διδα-
σκάλου ζήλον, παρὰ πάσας τὰς προσπάθειάς καὶ τὸ εὐμέθοδον αὐτοῦ τ' ἀ-
ποτελέσματα θὰ ᾧσιν τὰ μάλιστα πενιχρὰ καὶ ἀνάξια λόγου, ἄτε τῶν
τοιοῦτων οὐ μόνον ὅλως ἀνικάνων ὄντων πρὸς μετάδοσιν τῶν μεμαθη-
μένων καὶ ἄλλοις καὶ ἐπομένως καὶ πρὸς εὐρύνειν τοῦ κύκλου τῶν τῆς
Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς εἰδημόνων καὶ ἐκτελεστῶν, ἀλλὰ καὶ
περὶ αὐτὴν τὴν ἐκτέλεσιν χωλαινόντων καὶ μὴ δυναμένων ἀψόγως καὶ
ἀμέμπτως ψάλλειν καὶ τὸ εὐχερέστερον τῶν μουσικῶν μαθημάτων. Ἐπει-
δὴ δὲ κατὰ ταῦτα μᾶλλον βλάβης ἢ ὠφελείας αἰτιοὶ γιγνόμεθα καθ' ὅσον
ἡ ἡμιμάθεια πάντοτε ἐπιδραδὴς τυγχάνει καὶ κάλλιον οὐδεὶς νὰ ὑπάρχῃ
ὁ γνωρίζων ἢ πολλοὶ οἱ κακουργοῦντες αὐτήν, διὰ ταῦτα θερμῶς θὰ παρα-
καλέσω Ὑμᾶς, Σεβασμιώτατε τῆς Κρήτης ποιμενάρχα, ὅπως κατὰ τὸ δυ-
νατὸν ὑποστηρίξητε τὴν καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἐκπαιδευτηρίοις τῆς τε μέ-
σης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως εἰσαγωγὴν αὐτῆς, συντελοῦντες οὕτω
οὐ μόνον εἰς τὴν ὑποστήριξιν πολυτίμου καὶ ἀξιοσεβάστου κειμηλίου,
ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς Ναοῖς ἐπικρατήσεως τοῦ ἁγνοῦ καὶ χριστιανι-
κοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς κεκαθαρωμένης παν-
τὸς ὀθνείου καὶ ξένου καὶ ἱκανῆς οὔσης διεγείραι τε τὸ θρησκευτικὸν
τῶν πιστῶν συναίσθημα καὶ τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξυψῶσαι.
Ταῦτα δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν οὐ μόνον τὴν ἐν τοῖς τῆς πόλεως Ἡρακλείου
ἐκπαιδευτηρίοις εἰσαγωγὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ἀλλὰ
καὶ ἐν τοῖς τῶν ἄλλων πόλεων, διοριζομένων ὁμῶς ὡς διδασκάλων ἀνθρώ-

ἡμῶν μουσικῆς ὑπὸ τοῦ ἐγκρίτου ἱεροψάλτου Δημητρίου Μπαλαμπάνη, ἐκ Κων)πόλεως ὀρμωμένου καὶ διὰ τοῦ σεμνοπρεποῦς μουσικοῦ ὕφους κεκοσμημένου.

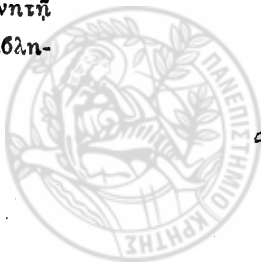
**Ἡ διὰ Μουσικῶν Συλλόγων
καλλιέργεια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς
κατὰ τοὺς κάτω χρόνους.**

Πρὸς καλλιέργειαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς οὐ μόνον αἱ Μουσικαὶ Σχολαὶ συνεβάλλοντο κατὰ τοὺς κάτω χρόνους, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξῆς Μουσικοὶ Σύλλογοι.

Α'. Ὁ ἐν Κων)πόλει Ἐκκλησιαστικὸς Μουσικὸς Σύλλογος. Ὁ πρῶτος ἀναφανείς Μουσικὸς Σύλλογος εἶναι ὁ ἐν Πέραν τῆς Κων)πόλεως (ἐν τῷ Κρυσταλλίνῳ Παλατίῳ) κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1863, συγκροτηθεὶς ἐξ ἐγκρίτων μουσικολόγων καὶ ἐξ

πῶν εἰδημόνων καὶ κατόχων αὐτῆς, δυναμένων κατὰ πάντα ἀνταποκριθῆναι ταῖς περιστάσεσι καὶ ἐκπληρῶσαι ἐπακριδῶς τὴν αὐτοῖς ἀνατεθεισάν ὑψηλὴν ἐντολὴν τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας. Ἐν ἣ δὲ περιπτώσει ὑπάρχει σήμερον σπάνις τοιούτων, ἀνάγκη ὥπως περιορισθῇ ἡ διδασκαλία ἐν αἷς μόνον πόλεσιν ὑπάρχουσιν οἱ τ' ἀπαιτούμενα προσόντα ἔχοντες, ἵνα μὴ διὰ τῆς ἡμιμαθείας χείρονες τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς παραίτιοι γενώμεθα, Εὐσεβάστως ὑποβάλλοντες τὰς ταπεινὰς ἡμῶν ταύτας σκέψεις τῇ ὑμετέρᾳ προσκυνητῇ μοι σεβασμιότητι καὶ ἐνθέρμως παρακαλοῦντες, ὥπως ἡ δέουσα καταβληθῇ ἐνέργεια καὶ φροντίς.

Διατελῶ εὐπειθέστατος
Δημήτριος Π. Μπαλαμπάνης,

ιεροψαλτῶν,¹ καὶ σκοπὸν ὀρίσας τὴν μελέτην τῶν περὶ τὴν μουσικὴν, ἱερὰν τε καὶ ἐξωτερικὴν, ἱστορικῶν καὶ θεωρητικῶν ζητημάτων. Ὁ Σύλλογος οὗτος ἐξετάζων τὰ ἀρχαῖα μαθήματα τὰ ἐν πρωτοτύπῳ εὗρισκόμενα καὶ σώζοντα τὸ ἀρχαῖον ὕψος καὶ μέλος, καὶ ἐκ τούτων ὀδηγούμενος, ἀπεπειράθη νὰ ἐκκαθάρῃ τὰ μετὰ ταῦτα καὶ τὰ ἐτι νεώτερα, καὶ οὕτω νὰ ἀποχωρήσῃ τὰ καθαρῶς ἐκκλησιαστικὰ τῶν λεγομένων ἐξωτερικῶν. Ὁ πρωτογενὴς οὗτος Μουσικὸς Σύλλογος διελύθη πρὸ τοῦ 1870 ἔνεκα μικροφιλοτιμιῶν, ἐρίδων καὶ διχονοιῶν τῶν μελῶν αὐτοῦ.

Β'. Ὁ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικὸς Μουσικὸς Σύλλογος. Συνέστη τῷ 1873 ἐν Ἀθήναις ὑπ' ἀνδρῶν ζηλωτῶν τῶν πατρῶν² καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς δωρεὰν καὶ ἀνευ διδάκτρων ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τινα μόνον χρόνον, ἑλλείψει πόρων διαρκῶν. Τῷ 1880 ἀνεφέρθη ὁ Σύλλογος εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων δι' ὑπομνήματος καὶ παρεκάλεσεν αὐτὴν ὅπως ἀνα-

1) Ἐν τῷ Συλλόγῳ τούτῳ ζηλωτῶς εἰργάσθησαν οἱ ἐξῆς διαπρεπεῖς λόγιοι : Ἡλίας Τανταλίδης, Ἀνδρέας Σπαθάρης, Ξενοφῶν Ζωγράφος ἱατρός, Ξενοφῶν Τριανταφυλλίδης ἱατρός, Σταυράκης βένης Ἀριστάρχης Μ. Λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας (ὁ καὶ πρόεδρος διατελέσας τοῦ Συλλόγου), Γαβριὴλ Σοφοκλέους, ἐκ δὲ τῶν κληρικῶν ὁ ἀρχιμανδρίτης Κωνσταντῖνος Βαλιάδης (ὁ νῦν ἐν Χάλκῃ ἐφησυχάζων πρῶν Κων) πόλεως πατριάρχης), ὁ ἱεροδιάκονος Πολύκαρπος ὁ καὶ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Συλλόγου διατελέσας (νῦν μητροπολίτης Βάρνης), καὶ οἱ μουσικοδιδάσκαλοι Γ. Βιολάκης, Ἰωάννης Κεῖδελης, Παναγιώτης Κηλτζανίδης, Δημήτριος Βυζάντιος, Σταυράκης Γρηγοριάδης, Ὀνούφριος Βυζάντιος, Στέφανος Μωϋσιάδης, Ἰωάννα Ρωσσοῦ καὶ ἄλλοι.

2) Οἱ κατὰ καιροῦς προεδρεύσαντες τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου εἰσὶν ὁ δικηγόρος Σπυρίδων Κροκιδᾶς, ὁ καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας καὶ διαπρεπεῖς μουσικολόγος Παναγιώτης Κουπιτώρης, ὁ δημοσιογράφος καὶ μουσικὸς Κωνσταντῖνος Σακελλαρίδης καὶ ὁ ἐπιζῶν Ἀθανάσιος ὁ Σακελλαριάδης, μία ἐπιφανὴς μουσικὴ προσωπικότης τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ὡς Γενικὸς Γραμματεὺς ζηλωτῶς εἰργάσθη ὁ Α. Χ. Παππαδῆμος, λόγιος μουσικός.

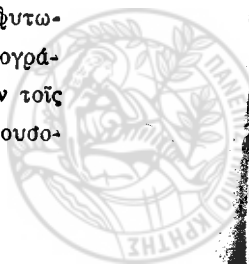
γράψῃ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην ἵνα συστηθῇ καὶ διατηρηθῇ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου Σχολὴ Ἑκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, συμφώνως πρὸς τὸ ἀπὸ 26 Ἰανουαρίου 1837 βασιλικὸν Διάταγμα. Τὸ διάδημα ἀπέτυχεν. Ὁ Σύλλογος ἐπὶ πολὺ κατόπιν ἀπρακτίσας, ἀνασυνέστη καὶ εἰργάσθη μέχρι τοῦ 1889.

Γ'. Ὁ ἐν Κων)πόλει Ἑλληνικὸς Μουσικὸς Σύλλογος. Ἰδρύθη τῷ 1880 ἐν Γαλατῇ Κων)πόλεως· πρὸς σύστασιν καὶ παγίωσιν αὐτοῦ εἰργάσθη καὶ ὁ ταῦτα ἱστορῶν. Ἐν τῷ Συλλόγῳ, συνερχομένῳ τακτικῶς κατὰ Κυριακὴν ἐψάλλοντο ὑπὸ τῶν διαπρεπεστέρων μουσικοδιδασκάλων διάφορα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς μαθήματα καὶ διάφοροι πραγματεῖαι ἀνεγινώσκοντο ὑπὸ διαφόρων μελῶν. Ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἰδρύθη καὶ Μουσικὴ Σχολὴ καρποφόρως λειτουργήσασα. Διελύθη μετὰ τετραετῇ εὐδόκιμον λειτουργίαν τῷ 1883 ὃ τε Σύλλογος καὶ ἡ Σχολὴ αὐτοῦ.

Δ'. Ὁ ἐν Φαναρίῳ Κωνσταντινουπόλεως Μουσικὸς Σύλλογος «Ὁ ρφεύς», ἰδρυθεὶς τῷ 1886, καὶ ἐπὶ ὅλην μὲν τριετίαν καλλιέργησας μόνον τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1889, ἐπὶ τῆς ἐμῆς λιτῆς προεδρείας, καὶ τὴν Ἑκκλησιαστικὴν μουσικὴν, πρὸς καλλιέργειαν καὶ διάδοσιν τῆς ὁποίας

1) Ἐπίτιμος πρόεδρος τοῦ Συλλόγου τούτου διετέλεσε ζηλωτῶς ἐργασθεὶς ὁ ἀπὸ τριετίας περίπου ἐν τοῖς μακαριστοῖς ἀριθμούμενος περιδοξὸς ἀνὴρ, Σπυρίδων Μαυρογένης παδᾶς, ἀρχίατρος καὶ ἰδιαιτερός ἱατρός τῆς Α. Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου. Τακτικὸς πρόεδρος τοῦ Συλλόγου διετέλεσεν ἐπὶ ὅλην τετραετίαν ὁ πρῶν Πρωτοψάλτης Γ. Παιδεστηνός, γενικὸς γραμματεὺς ὁ ταῦτα γράφων, ταμίας δὲ ὁ Πολυχρόνιος Παχειδης, ἐκ τῶν εὐπαιδευτῶν καὶ ἐμπειροτάτων μουσικοδιδασκάλων τῆς Κων)πόλεως, τανῦν δὲ α' ψάλτης τοῦ ἐν Ταταούλοις ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας.

2) Ἡ ἀρχέδουλος ἰδέα περὶ ἰδρύσεως τοῦ μουσικοῦ τούτου φυτωρίου ὀφείλεται εἰς τοὺς μουσικωτάτους υἱοὺς τοῦ ἀρικλαύστου δημοσιογράφου Εὐαγγελينوῦ Μισαπλίδου, Θεαγένην, Χρήστον, Ἀπόστολον (ἐν τοῖς μακαριστοῖς νῦν ἀριθμούμενον) καὶ Γεώργιον Μισαπλίδας, εἰς τὸν μουσικὸν φιλῇ Παναγὸν Παναγίδην καὶ ἄλλους ἐραστὰς τῆς μουσικῆς.

καὶ Μουσικὴν Σχολὴν καθίδρυσεν ἐν Φαναρίῳ, λειτουργήσασαν ἐπὶ διετίαν περίπου, ἥτοι μέχρι τέλους τοῦ 1890, ὅτε διελύθη σὺν τῷ Συλλόγῳ, ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ προνομιακοῦ ζητήματος, κατ' ἀνωτέραν ὑψηλὴν κυβερνητικὴν διαταγὴν.

Ε' Ἐκκλησιαστικὸς Μουσικὸς Σύλλογος, ὅστις εἶναι τὸ πρῶτον τῷ 1898 ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἰδρυόμενον Μουσικὸν Σωματεῖον. Ὁ φιλογενὴς καὶ μεμουςωμένος πατριάρχης Κωνσταντῖνος Ε' ὁ ἀπὸ Ἐφέσου προθύμως καὶ ζηλωτῶς ἀποδεξάμενος τὴν ἡμετέραν σύστασιν πρὸς μετασχηματισμὸν εἰς Σύλλογον Μουσικὸν τῆς τῷ 1897 ἀκάρπως λειτουργούσης πατριαρχικῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς συγκροτηθείσης τῷ 1895 ἐξ ἱεροψαλτῶν καὶ μουσικολόγων, ἀμέσως ταύτην εἰς πέρας ἤγα-

1) Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1895 ὁ τότε τοὺς οἶακας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου διακατέχων Ἄνθιμος Ζ' ὁ ἀπὸ Λέρου καὶ Καλύμνου, ζήλω καὶ μερίμνῃ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς φλεγόμενος, συνέστησε Μουσικὴν Ἐπιτροπὴν, ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν (Σάμιου εἰτα γενομένου καὶ ἀποδιώσαντος) Ἀθανασίου Καποράνη, προέδρου, καὶ τῶν κυρίων Γεωργίου Βιολάκη Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας, Ἀριστείδου Νικολαΐδου Λαμπαδορίου τῆς Μ. Ἐκκλησίας, τῶν ἐκ τῶν καθηγητῶν τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς Κωνσταντίνου Ζαχαριάδου, Ἀνδρέου Σπαθάρη καὶ Εὐαγγέλου Ἀμαξοπούλου, τῶν μουσικοδιδασκάλων Εὐστρατίου Παπαδοπούλου, Νηλέως Καμαράδου, Θεμιστοκλέους Βυζαντίου, Ἀλεξάνδρου Βυζαντίου, Κωνσταντίνου Ψάχου, Πολυχρονίου Παχεΐδου, Γεωργίου Πρωγάκη, τοῦ ἀρχιμανδρίτου Θεοδώρου Μαντζουρανῆ, τοῦ ἱεροδιακόνου Γενναδίου Θέμελι, τῶν μουσικολόγων Μάρκου Βασιλείου, Γεωργίου Παχτίκου, Νικολάου Παγανᾶ, τῶν ἐλλογιμωτάτων Ματθαίου Παγανίκα, Γεωργίου Λιανοπούλου, καὶ τοῦ συγγραφέως τοῦ πονήματος τούτου. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνελθοῦσα τὸ πρῶτον εἰς συνεδρίασιν ἐσκέφθη, ἵνα ζητήσῃ καὶ ἀνεύρῃ τὴν ἐργασίαν τῆς κατὰ τὸ 1881 συστάσεως Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, τὸ δὲ τότε κατασκευασθὲν **Ψ α λ τ ή ρ ι ο ν** τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς ὅπως ἀσφαλῶς χωρήσῃ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς ἀναθεωροῦσα τὴν ἐργασίαν ἐκείνην καὶ ἀποδεχομένη ἢ τροποποιοῦσα αὐτήν. Πρὸς τοῦτο ἐσκέφθη περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ χειρογράφου τοῦ τότε ἐπιζώντος Χατζῆ Παναγιώτου Κηλτζανίδου καὶ περὶ ὑποχρεωτικῆς εἰσαγωγῆς τῆς διδασκαλίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐν ταῖς ἀστικαῖς σχολαῖς, περὶ συ-

γεν, ἑνεργήσας καὶ τὴν ἔκδοσιν ἀδείας κυβερνητικῆς ἀναγνω-
ρίζουσας τὸν Μουσικὸν Σύλλογον καὶ φερούσης ἡμερομηνίαν
21 Ἰανουαρίου 1899, γενναίαν χορηγήσας χρηματικὴν ὑποστή-
ριξιν εἰς τὸ σωματεῖον, νέον Μουσικὸν ὄργανον ἰδίαις ἀδραῖς

στάσεως Μουσικῆς Σχολῆς, περὶ συγκροτήσεως χορῶν πολυμελῶν καὶ
περὶ πολλῶν ἄλλων σχετικῶν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἑκκλησιαστικῇ Μουσικῇ ζη-
τημάτων, ὧν οὐδὲν ἑξ ὧν θέμα ὡς πρακτικὴν σημασίαν ἔχον ἦν ἡ
ἀπόρριψις τοῦ ὄργάνου τοῦ μουσικολόγου Νικολάου Παγανᾶ, ὡς μὴ ἀπο-
διδόντος πιστῶς τὰ ψαλλόμενα καὶ μὴ ἀνταποκρινομένου εἰς τὸν σκοπὸν
τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἀπὸ τῆς 23 ὁμῶς Ἰουλίου 1897 ἀποχωρή-
σαντος τοῦ μνητροπολίτου Λήμνου, πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς διωρίσθη
ὁ καθηγητὴς Κωνσταντῖνος Ζαχαριάδης διὰ σεπτοῦ πατριαρχικοῦ πι-
τακτίου καὶ διεβιδάζετο τοῖς μέλεσιν ἡ εὐχὴ τοῦ παναγιωτάτου Κωνσταν-
τίνου τοῦ Β' ὅπως ἡ Μουσικὴ Ἐπιτροπὴ μετατραπῇ εἰς Σύλλογον Μου-
σικὸν καταρτίζουσα προηγουμένως τὸν ἀναγκαῖον εἰς τοιαῦτα σωματεῖα
Κανονισμόν, οὗτινος ἡ σύσταξις ἀνετέθη ἐμοὶ καὶ τῷ Κωνσταντίνῳ Ψάχῳ.
Ὡς προπαρασκευαστικὴ δὲ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Συλλόγου ἡ Μουσικὴ
Ἐπιτροπὴ ἐργασθεῖσα ἀπὸ τῆς 23 Ἰουλίου τοῦ 1897 μέχρι τῆς 17 Ἰου-
λίου τοῦ 1898 συνεκρότησε συνεδριάσεις 12 ἐν ὧν, καθ' ἃς ἐπεψήφισε
κατὰ τε ἄρθρα καὶ ὅλον τὸν Κανονισμόν τοῦ Σωματείου.

1) Τὴν 30 Ἰουλίου 1898, ἰδρυτῶν τοῦ Ἑκκλησιαστ. Μουσικοῦ Συλλόγου
θεωρηθέντων τῶν μελῶν τῆς τέως Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐξελέγη καὶ τὸ Προ-
εδρεῖον αὐτοῦ, ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ σεβ. μνητροπολίτου Ἀμαθείας Ἀνθίμου,
ὡς προέδρου, τοῦ πανιερωτάτου μνητροπολίτου Σκοπείων Ἀμβροσίου, ὡς
Α' ἀντιπροέδρου, τοῦ Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Γ. Βιολάκη, ὡς
Β' ἀντιπροέδρου, ἐμοῦ ὡς Γενικοῦ Γραμματέως, τοῦ Κ. Α. Ψάχου ὡς ει-
δικοῦ Γραμματέως, τοῦ Χρήστου Παπαϊωάννου ὡς ταμίου, καὶ τοῦ Εὐ-
στρατίου Παπαδοπούλου ὡς βιβλιοφύλακος καὶ ὀργανοφύλακος. Τὸ οὕτως
ὁμῶς καταρτισθὲν Προεδρεῖον μόλις διήμνηον ἐργασθὲν εὐρέθη μετ' οὐ πολὺ
ἐν δυσχερεὶ θέσει, ἀποχωρήσαντος τοῦ προέδρου αὐτοῦ ἁγίου Ἀμαθείας.
Τότε τὸ προεδρικὸν ἀξίωμα ἀνετέθη τῷ ἁγίῳ Σκοπείῳ, ἀντικαταστα-
θέντι ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ ἀντιπροέδρου διὰ τοῦ ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱε-
ρᾶς Συνόδου ἀρχιμανδρίτου Φωτίου (νῦν μνητροπολίτου Κορυτσᾶς καὶ
Πρεμετίης)· κατὰ Φεβρουάριον δὲ τοῦ 1899 παραιτηθέντος τοῦ εἰδικοῦ
γραμματέως, ἐξελέγη τοιοῦτος ὁ Μέγας Σύγκελλος τῶν πατριαρχεῶν Νι-

δαπάναις κατασκευάσας, τὸ Ἰωακείμιον Ψαλτήριον φιλοτίμως ἐξ ἰδίων ἐπισκευάσας καὶ δι' ἄλλων ὀργάνων τὴν Ὀργανοθήκην τοῦ Σωματείου πλουτίσας, τὸ Περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου γενναιοδῶρως ὑποστηρίξας, ἅμα δὲ καὶ μουσικὰ διαγωνίσματα προκηρύξας καὶ ἀθλοθέτης αὐτῶν ἀναδειχθείς.' Ὁ Σύλλογος οὗτος ἐδρεύει καὶ λειτουργεῖ νῦν ἐν τοῖς πατριαρχείοις, ἔχει δὲ σκοπὸν, ὥς ἐν αὐτῷ τῷ Κανονισμῷ αὐτοῦ ἀναγράφεται, τὴν θεω-

κόδημος Νεοκλῆς. Ὁ Σύλλογος ἀμέσως κατήρτισε τὰς ἐπιτροπὰς αὐτοῦ, ἅτοι τὴν ἐπὶ τῆς Μουσικῆς Σχολῆς Ἐφορευτικὴν Ἐπιτροπὴν, τὴν ἐπὶ τοῦ Περιοδικοῦ Συντακτικὴν, τὴν ἐπὶ τῶν Διαγωνισμάτων καὶ τὴν Τεχνικὴν, ἐξ ὧν ἡ τελευταία παραλαβοῦσα πρὸς μελέτην τὸ παραπεμθὲν αὐτῇ ἐντυπον ἔργον τοῦ μουσικολόγου Ν. Παγανᾶ, τὸ καλούμενον «Μουσικὴ Παιδαγωγία» ἐξήνεγκε τὴν ἐτυμιογραφίαν αὐτῆς ἐπ' αὐτοῦ ἀπορρίψασα τοῦτο ὡς παραφθέρων τὸ μέλος καὶ ὡς καταστρέφον τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν γραφὴν· ὡσαύτως ἡ Τεχνικὴ Ἐπιτροπὴ ἀπεδέξατο καὶ ἀνεγνώρισε μετὰ δοκιμασίαν καὶ μελέτην ἐπισταμένην τὸ δαπάναις τοῦ φιλομουσικωτάτου ὁμογενοῦς Πάνου Κουρτζῆ φθογγόμετρον τοῦ ἐκ Κυδωνιῶν ἔλκοντος τὸ γένος Κομνηνοῦ Ἀμανίτου, ἐν Ἀγιάσῳ δὲ τῆς Μιτυλήνης ἀπὸ ἐτῶν κατοικοῦντος, ὡς πιστῶς ἀποδίδον τοὺς τόνους καὶ τὰ διαστήματα τῶν ἐπ' αὐτοῦ διαγεγραμμένων κλιμάκων ὅλων τῶν ἡχῶν καὶ φθορῶν, καὶ ὡς ἔργον δυνάμενον νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς πρωτοπείρους τῶν σπουδαστῶν ἀσφαλῶς ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῶν. Προτάσει τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἐνεργείαις τοῦ Συλλόγου, ὁ ἐν Ὁδονδῷ φιλόμουσος ὁμογενὴς Γρηγόριος ὁ Μαρασλῆς ἀνέλαβε νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένην ἐν Ἀθήναις φερώνυμον «Βιβλιοθήκην» καὶ τὸ παλαιογραφικὸν ἀνέκδοτον σύγγραμμα τοῦ μουσικοδιδασκάλου Παναγιώτου Κηλτζανίδου.

1) Δύο μουσικὰ διαγωνίσματα ἔθετο ὁ πατριάρχης Κωνσταντίνος ὁ Β'. Καὶ διὰ μὲν τοῦ Α' ὥριζε νὰ προσδιορισθῇ ὁ ποιητικὸς ρυθμὸς τῆς ὁκτωήχου, καὶ ἡ κατὰ στίχους σύνταξις αὐτῆς, ὡς τὸ πρῶτον ἐποιήθη ὑπὸ τῶν ὑμνογράφων· διὰ δὲ τοῦ Β' νὰ ἐξευρεθῇ ἂν ὑπάρχῃ σχέσις μεταξὺ τοῦ ποιητικοῦ ρυθμοῦ τῆς ὁκτωήχου καὶ τοῦ μουσικοῦ ρυθμοῦ. Ὡς ἄθλον δὲ δι' ἑκάτερον τῶν διαγωνισμάτων προσήνεγκεν ὁ πατριάρχης ἀνά πεντήκοντα (50) λίρας Ἀγγλίας, κατατεθείδας εἰς τὴν Λυωνικὴν Πίστωσιν, ὁρίσας ὅπως τὸ μὲν πρῶτον διαγώνισμα βραβευθῇ τῷ 1901 κατὰ τὴν τριετηρίδα τοῦ Συλλόγου, τὸ δὲ δ' τῷ 1902 κατὰ τὴν τετραετηρίδα.

ρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ἐξέτασιν, ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ἐκκλησιαστικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς, τὴν μετὰ προσοχῆς καὶ ἐμβριθείας ἐξακρίβωσιν τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, τὸν παραλληλισμὸν πρὸς τὴν μουσικὴν ἄλλων ἐθνῶν, ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν, ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, τὴν ἀκριβῆ διόρθωσιν ἐπιστημονικῶς τε καὶ τεχνικῶς, καὶ ἀνύψωσιν εἰς τὸ ἀρχαῖον καὶ γνήσιον μέλος, πρὸς δὲ, καὶ τὴν ἐντελῆ ἐκμάθησιν αὐτῆς. Ἐν τῷ Συλλόγῳ τούτῳ συνεκεντρώθησαν οἱ διασημότεροι τῶν παρ' ἡμῖν μουσικῶν καὶ μουσικολόγων, ὥς καὶ πολλὰ ἔγκριτα μέλη τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας καὶ οὐκ ὀλίγοι ἱεράρχαι καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι κληρικοί.¹ Ὁ Σύλλογος ἀπὸ τοῦ 1900 ἐκδίδωσι Περιοδικὸν

1) Ἐκ τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ διαρκῶς διαμενόντων ὑπερεκατὸν τακτικῶν μελῶν, τῷ Συλλόγῳ ἐν γένει καὶ ταῖς ἐπιτροπαῖς αὐτοῦ ἐν μέρει τὴν πολύτιμον συμβολὴν αὐτῶν, πλὴν τῶν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εὐφήμεως μνημονευθέντων Γ. Βιολάκη Πρωτοψάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας, τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Παμφίλου Μελισσηνοῦ, Μ. Ἀρχιμανδρίτου Νικοδήμου Νεοκλέους, Νηλέως Καμαράδου, Ι. Ναυπλιώτου, Φωτίου Παπαδοπούλου, Πολυχρονίου Παχειδου, Γ. Δ. Παχτίκου, Θεοδώρου Μαντζουρανῆ ἀρχιμανδρίτου, Λεωνίδα Νικοκλέους, Μιχαὴλ Μουρικίδου καὶ Κ. Κλάδδα, παρέχουσι καὶ ὁ ἐκ τῶν γραμματέων τοῦ α' πατριαρχικοῦ γραφείου μουσικολόγος Μάρκος Βασιλείου, ἀπὸ ἱκανοῦ ἐμβριθῶς ἐγκύψας εἰς τὸ περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς θέμα καὶ ἐκ τῶν κρατίστων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἀναδειχθεὶς μελοποιὸς, ὁ Χρῆστος Παπαϊωάννου, ἐκ τῶν γραμματέων ὡσαύτως τοῦ α' πατριαρχικοῦ γραφείου, τῆς μουσικῆς μύστης καὶ πολυτίμητος τοῦ συλλογικοῦ ἔργου σκαπανεὺς, ὁ Νικόλαος Παγανᾶς ὁ ἐκ τῶν πολυπληθῶν αὐτοῦ περὶ τῆς θεωρίας τῆς μουσικῆς ἡμῶν δημοδιείσεων ἐν ἐφημερίσιν καὶ ἰδιαιτέροις βιβλίοις γνωστότατος μουσικολόγος καὶ τῆς πατρῴου μουσικῆς ἐνθερμος ζήλωτης, ὁ ἐκ τῶν καθηγητῶν τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς καὶ τῆς μουσικῆς ἐμπειρος Κωνσταντῖνος Ζαχαριάδης, ὁ ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ εὐδόκιμος διδάσκαλος τῆς μουσικῆς Γεώργιος Προβάκης, ὁ μουσικολόγος ἱατρός Νικόλαος Βασιλειάδης, ὁ εὐρυσταθὴς Λυκειάρχης Χρῆστος Χατζηνιχρίστου, ὁ τῆς μουσικῆς ἐγκρατὴς καὶ τῆς διασώσεως καὶ καλλιέργειας αὐτῆς θερμουργὸς ἐργάτης Βασίλειος Πανοικίδης δικηγό-

σύγγραμμα, ἐν ᾧ δημοσιεύονται τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων, τὰ ἀναγνώσματα, αἱ ἐκθέσεις τῆς Τεχνικῆς ἐπιτροπῆς, τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν, αἱ λογοδοσίαι, οἱ ἐκφωνούμενοι πανηγυρικοὶ λόγοι, ἀνέκδοτα μελετήματα τῶν πάλαι μουσικοδιδασκάλων καὶ ἑλληνικαὶ δημῳδεῖς μελωδίαι. Ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ιδρύθη ἀπὸ ἐξαιτίας καὶ ἰδιαιτέρας Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς Σχολῆς πρὸς διάδοσιν καὶ διδασκαλίαν τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μουσικῆς καὶ πρὸς μόρφωσιν ἱεροψαλτῶν, ἥτις, τετράτακτος οὔσα, διευθύνεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῆς παρούσης βίβλου. Εἰς τὸν Σύλλογον ἐχορήγησε δαψιλεστάτην ἠθικὴν ὑποστήριξιν ἅμα δὲ καὶ ὑλικὴν ὁ τὸ ἱερὸν καὶ λαμπρὸν ἔργον Κωνσταντίνου τοῦ Ε' υἱοθετήσας παναγιώτατος Ἰωακείμ ὁ Γ', ὁ τὸ δεύτερον ἀπὸ τῆς 25 Μαΐου 1901 χειριζόμενος τὸ πηδάλιον τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, πολυειδῶς τὸ συλλογικὸν ἔργον προστατεύσας, ὡς καὶ δι' ἐγκυκλίων. Ὁ Σύλ-

λος, ὁ εὐμαθέστατος μουσικολόγος Γ. Ο. Σκαναβῆς διευθυντὴς τῶν σχολῶν καὶ ἱεροψάλτης ἐν Μάλτεπε τῆς ἐπαρχίας Χαλκηδόνος, οἱ φερέλπιδες ἱεροψάλται Ἰωάννης Χατζηκωνσταντῆς α' ψάλτης τῆς ἐν Διπλοκιονίῳ ἐκκλησίας τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Νικόλαος Κωνσταντινίδης α' ψάλτης τῆς ἐν Χάλκῃ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κρημνοῦ καὶ ἄλλοι. Ἐκ τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν μνημόνευτέον τοῦ λαμπροῦ μητροπολίτου Μαρωνείας Νικολάου Σακκοπούλου, ἱεράρχου μουσικωτάτου καὶ περὶ τὴν μελοποιεῖαν ἐντρυφούς, τῶν τῆς μουσικῆς ἐμπειροτάτων ἱεραρχῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου Κυζίκου Ἀθανασίου Μεγακλέους, Σιδανίου καὶ Σιατίστης Σεραφεῖμ Ἐκαρούλν, καὶ Λιτίτζης Νικηφόρου Λεβαντερίδου, τοῦ ἐν Σμύρῃ διαπρεπεστάτου μουσικοδιδασκάλου Μισαήλ Μισαηλίδου, τοῦ μουσικολόγου πρωτοψάλτου τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλίππουπόλεως Ἐμμανουὴλ Κρεμέζν, καὶ τοῦ ἐν Γαλαζίῳ καλλιφωνοτάτου πρωτοψάλτου Νικολάου Παπαδοπούλου τοῦ Ρυσίου.

1) Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ παναγιωτάτου Ἰωακείμ τοῦ Γ' ἐξεδόθησαν αἱ ἐξῆς τρεῖς σχετικαὶ ἐγκύκλιοι :

Α'.

Τιμιώτατοι κύριοι Ἐπίτροποι τῶν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Κωνσταντινουπόλεως ἱερῶν Ἐκκλησιῶν,

Ἀριθμ. { Πρωτ. 3434
Διεκπ. 1847

Ἄν ἀληθὲς καὶ ἀναμφισβήτητον τυγχάνει ὅτι τὰ ἀπὸ τῶν Πατέρων καταγόμενα διὰ πολλῆς ὀφείλομεν ἔχειν τιμῆς καὶ εὐλαβείας, οὐχ ἥκιστ

λογος μέχρι σήμερον εἰσέπραξε, ταῖς ἡμετέραις τὸ πλεῖστον ἐνερ-

τοῦτο ἀρμόζει λεγόμενον περὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἣν ἔχομεν ἀπὸ τῶν Πατέρων μέχρις ἡμῶν σχεδὸν ἀδιάφθορον κατελθοῦσαν καὶ, ὡς οἱ μετ' ἐμβριθείας εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς ἐγκύψαντες σοφοὶ ἀνακηρύττουσιν, οὐδενὸς ἑτέρου χρήζουσιν, εἰμὴ δεξιῶν καὶ ἐπιστημόνων ἐρευνητῶν, ἵνα τὸ σεμνοπρεπὲς καὶ ἐπιβάλλον αὐτῆς κάλλος τέλεον ἀναλάβῃ καὶ ὑπέροχον καταδειχθῇ. Διὸ καὶ ἡ Μ. Ἐκκλησία, πρωτίστην ἑαυτῆς λογιζομένη φροντίδα, ὅπως ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ πρωτοστατῇ, αὐτὴ πρώτη δεικνύσα ἐκάστοτε τοῖς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτῆς διοίκησιν τεταγμένοις τὸ καθήκον ἐκάστου, πολλάκις μὲν τὴν ἑαυτῆς προσοχὴν ἔστρεψε καὶ ἐπὶ τῆς ὄντως μεγάλης ταύτης ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀνάγκης, οὐ πρὸ πολλοῦ δ' αὖθις ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἑαυτῆς προστασίαν ἀναλαβοῦσα τὸν Ἐκκλησιαστικὸν Μουσικὸν Σύλλογον ἵδρυσε δύναμα ἐπὶ χρυσταῖς ταῖς ἐλπίδι τὴν ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν Σχολὴν αὐτοῦ, ἥς τοὺς καρποὺς ἡδίστους ἀνωμολόγησαν, ὅσαι ἐνορίαι τῶν πρωτολείων αὐτῆς πείραν ἔλαβον. Ἀλλ' ἵνα τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔργον χωρήσῃ προαγόμενον, πρὸς ταῖς εὐλογίαις καὶ τῇ ἄλλῃ ἠθικῇ καὶ ὑλικῇ προστασίᾳ, τῇ παρεχομένῃ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἐθνικοῦ κέντρου, ἀνάγκην ἔχει καὶ τῆς ἐν ἔργοις ἐκδηλουμένης ἀγάπης καὶ ὑποστηρίξεως ἀπάσης τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας. Ἡ δὲ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης, Ἡς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡδὴ Πατριαρχείας ἀπτά ἔχομεν τὰ τεκμήρια τῆς ἰδιαζούσης ἐκείνης στοργῆς, ἣν οὐ παύεται ἐπιδεικνυμένη πρὸς τὰ συντελοῦντα εἰς ἔξαρσιν τοῦ γοήτρου τῆς ἡμέτερας Ἐκκλησίας, καὶ ἄλλα μὲν γενναῖα ὑπὲρ τοῦ εἰρημένου Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου καὶ τῆς συνημμένης αὐτῷ ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς Σχολῆς καὶ εἰσηγήσατο καὶ ἐπραγμάτωσεν ἀρμόδιως, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔγνω ἐν τῇ σοφῇ Αὐτῆς προνοίᾳ προσῆκον γενέσθαι, ὅπως ὁῖλα δὴ ἀπασαι αἱ ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Κωνσταντινουπόλεως ἱεραὶ Ἐκκλησίαι, ὡς πρῶται αὐταὶ τοὺς καρποὺς τῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς Σχολῆς ὀρεψόμεναι, πρῶται καὶ συμβάλλωνται εἰς τελειότερον καταρτισμὸν τοῦ φυτῶριου τούτου, ἐγγραφόμεναι ἀρωγοὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου ἐκάστη κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας ὑλικῆς εὐπορίας, πάντως ὅμως διὰ ποσὸν μὴ ἐλαττούμενον τῆς μιᾶς τουρκικῆς λίρας ἑτησίως. Πεποισότες ὅτι, ὡς ἐν παντὶ, οὕτω καὶ ἐν τούτῳ οὐ μόνον συμμορφωθήσεσθε τῷ προσκυνητῷ ὀρισμῷ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, τοῦ πανσέδαστου καὶ προσκυνητοῦ ἡμῶν Πατρὸς καὶ Πατριάρχου, ἀλλὰ καὶ ἐπιδείξεσθε τὴν τὸ ἡμέτερον κατακομοῦσαν Γένος φιλότιμον

γείαις, φροντίσι καὶ προσπαθείαις, ἐκ συνδρομῶν φιλομούσων

ἀμιλλαν τίς τίνα ὑπερβῇ κατὰ τὴν ἐλευθεριότητα ἐν τῇ ἐγγραφῇ τῆς ἐ-
τησίας τῶν ὑπὸ τὴν ὑμετέραν ὑλικὴν διαχειρίσιν ἱερῶν ναῶν συνδρομῆς,
διαβιδάζομεν ἅπασιν ὑμῖν τὰς παναγίους πατριαρχικὰς εὐχὰς καὶ εὐλο-
γίας καὶ γνωρίζομεν ὑμῖν σύναμα ὅτι διὰ τὸ σχολικὸν τοῦτο ἔτος εἰσπρά-
κτωρ ἐπὶ τούτῳ διωρίσθῃ ὁ ἐκ τῶν πατριαρχικῶν εὐταξιῶν Ἰω. Βογια-
τζῆς, ὃ καὶ καταβληθῆσεται ἡ ἐτησία ἐκάστης ἱερᾶς Ἐκκλησίας συνδρο-
μῇ ἐπὶ διπλοτύπῳ ἀποδείξει τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου,
προσηκόντως ὑπογεγραμμένη καὶ ἐσφραγισμένη. Ἐπὶ δὲ τούτοις εἴητε ἐν
Κυρίῳ ὑγιαίνοντες.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, τῇ 17ῃ Μαΐου 1902.

† Ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελλος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ.

Β'.

ΙΩΑΚΕΙΜ, ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἀριθμ. { Πρωτοκ. 301
 { Διεκπερ. 146

Ὁσιώτατοι ὁ τε ἡγούμενος καὶ οἱ λοιποὶ πατέρες τῆς ἐν τῇ ἐπαρ-
χίᾳ κειμένης ἱερᾶς ἡμετέρας Πατριαρχικῆς καὶ Σταυρο-
πηγιακῆς Μονῆς τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς
ἡμῶν Μετριότητος, χάρις εἴη τῇ ὑμῶν ὁσιότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ.
Προνοία ἐκκλησιαστικῇ ἀπὸ ἐξαιτίας ἥδη συνέστη καὶ λειτουργεῖ ἐν τῇ
Βασιλευσίᾳ Ἐκκλησιαστικὸς Μουσικὸς Σύλλογος, σκοπὸν πρότιθέμενος
τὴν καλλιέργειαν καὶ διδδῶσιν τῆς Μουσικῆς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας,
ὡς κληρονομίας προγονικῆς, ἐγκαταλελειμμένης ἀτύχως εἰς τὴν ἐπήρειαν
τῶν καιρικῶν περιστάσεων καὶ διατρεχούσης τὸν κίνδυνον τοῦ ἀπολέσθαι
τὸν ἀρχαιοπαράδοτον αὐτῆς χαρακτῆρα καὶ τὴν ἱεροπρεπῆ ὑφῆν. Καὶ ὅτι
μὲν τὸ ἔργον τοῦ Συλλόγου βαίνει σὺν Θεῷ ἐπὶ τὰ πρόσω ἀπόδειξις ἔστω
σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσα Μουσικὴ Σχολὴ καὶ ὁ ἀριθμὸς
τῶν ἐν αὐτῇ φοιτῶντων ὑπερδιακοσίων περίπου μαθητῶν, ἀπάντων νέων
χρηστῶν καὶ τῆς ἄλλης σύμφορῶντων παιδείας καὶ μορφώσεως, ὅτε δὴ
προσλαμβανομένων ἐξ αὐτῶν τῶν φοιτητῶν τῆς μεγαλυνύμου τοῦ Γένους
Σχολῆς, καὶ ἐνὶ λόγῳ καθυπισχυνομένων ἀγαθὰ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τούτου
κειμηλίου τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ καθήκοντι ἡμῶν
τοῦ συντελεῖσθαι οὐ μόνον ἠθικῶς, ἀλλὰ καὶ ὑλικῶς εἰς τὸ ἔργον τῆς προ-

ἰδιωτῶν, ἐκ τῶν τὴν πυκνὴν ᾠδολαγγα τῶν ἐπιτίμων μελῶν αὐτοῦ ἀπαρτιζόντων, χιλίας ὡς ἔγγιστα λίρας, δι' ὧν τό τε Σωματεῖον διетηρήθη, τὸ Περιοδικὸν αὐτοῦ ἔζησε καὶ ἡ Μουσικὴ Σχολή

κτικῆς ἀνυψώσεως καὶ ἱστορικῆς τε καὶ ἐπιστημονικῆς ἀναδειξεως τῆς μουσικῆς τῆς Ἐκκλησίας, σκεψάμενοι μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς ἱερᾶς Συνόδου, ἔγνωμεν σὺν τοῖς ἄλλοις ὁρίσθαι ἐκάστη τῶν ὑπὸ τὸν ἀγιώτατον Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἱερῶν Μονῶν τῶν τε σταυροπηγιακῶν καὶ τῶν ἐνοριακῶν μικρὸν ἐτήσιον ἔρανον ἐκ μιᾶς λίρας ὁθωμανικῆς, διὰ ταῦτα ἀνακοινούμενοι καὶ τῇ ὑμῶν ὁσιότητι τὴν συνοδικὴν ταύτην ἐγκρίσιν, προτρέπομεθα ἐκκλησιαστικῶς ἵνα προθύμως ἀποδεχόμενοι αὐτήν, συμπράξετε μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους εἰς περιποίησιν ιδέας εὐγενοῦς καὶ πράγματος τιμαλφούς, ἄμεσον ἔχοντος ἀναφορὰν πρὸς τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, ἀποστέλλητε δὲ τακτικῶς καὶ ἀπέναντι ἀποδείξεως τὴν ὡς ἄνω ἐτήσιαν συνδρομὴν πρὸς τὸ ἐκάστοτε προεδρεῖον τοῦ ἐτηρημένου Συλλόγου, προεδρευομένου τανῦν ὑπὸ τοῦ Ἱερωτάτου Μητροπολίτου Ἐφέσου κύρ Ἰωακείμ, μὴ ἐπιλανθανόμενοι τῆς ἱερᾶς καὶ ἐνθουσιώδους στοργῆς, ἣν ἐκπαλαὶ αἱ ἱεραὶ Μοναὶ ἐπεδείξαντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς θυμοτερποῦς τέχνης, δι' ἧς δοξάζεται καὶ ὑμνολογεῖται τὸ ὄνομα τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, Οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος εἴη μετὰ τῆς ὑμῶν ὁσιότητος.

ἡ δὲ Ἱανουαρίου θ'.

† Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.

Γ'.

Εἰλαβέσθαιτο ἱερεῖς καὶ ἱεροψάλται τῶν ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Κων)πόλεως ἱερῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἀριθμ. { Πρωτ. 5708
Διεκπ. 3335

Ὅτι πολλῆς λογίζεται ἄξιον τιμῆς τὸ τοῦ ἱεροψάλτου ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ ὑπουργήμα, τοῦτο βεβαίως οὐ παρ' ἡμῶν ἀναμένεται μαθεῖν· οὐδ' ἔστι τις ὁ ἀγνοῶν ὅτι ἀναπόσπαστον μὲν ἔστι μέλος τοῦ ὅλου τῆς θείας ἡμῶν λατρείας σώματος τὸ ᾄσμα, δι' οὗ κυρίως δυνατὴ καθίσταται ἡ τῶν πληρούντων τὴν καρδίαν τοῦ προσευχομένου ἱερῶν συναισθημάτων ἐκδηλώσις, τοῦ δὲ τοιοῦτον ἱερὸν σκοπὸν στοχαζομένου ᾄσματος ἡ ἔντεχνος ἐκτέλεσις οὐ παντὶ δέδοται, ἀλλ' ἰδίᾳ τάξει ἀνθρώπων, ἐκ Θεοῦ, ἐξ οὗ πᾶν δῶρημα τέλειον, φύσιν πρὸς τοῦτο δεξιὰν λαβόντων. Τούτου δ' ἀκριδῶς ἕνεκα καὶ ἡ ἁγία ἡμῶν Μήτηρ Ἐκκλησία τοὺς ἱεροψάλτας αὐ-

ἀπροσκόπτως ἐλειτούργησεν. Ὁ Σύλλογος οὗτος εἶναι σέμνωμα καὶ τιμὴ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, τῆς διὰ πολλῆς στοργῆς εὐλογούσης αὐτὸν, εἶναι ἴδρυμα ἔχον ἑξοχὸν ἀποστολὴν

τῆς δι' ἰδίας ἐπὶ τούτου ἀρχιερατικῆς χειροθεσίας ἐν τῇ τάξει τοῦ ἱεροῦ καταλέγουσα κλήρον, διὰ πολλῆς ἄγει τιμῆς ἀμέμπτους δὲ κατὰ τὸ δυνατόν καὶ ἀξίους τῆς κλήσεως ἑαυτῶν, ὡς κληρικῶν βουλομένη καταστῆσαι αὐτοὺς, πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους ἔθετο Συνοδικοὺς Κανόνας, τὴν ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ ἀνατροφὴν αὐτῶν κιθόλου διαγράφοντας, μάλιστα δὲ δύο ἐθεσμοθέτησεν ἰδίους περὶ τῶν ψαλλόντων ἐν Ἐκκλησίαις κανόνας, τὸν ἀριστον τῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου ὑπουργήματος ἐκτελέσεως τρόπον σαφῶς καθορίζοντας. Καὶ ἡ μὲν ἐν Λαοδικεῖᾳ θεόλεκτος τοπικὴ Σύνοδος διὰ τοῦ ιε' κανόνος ἑαυτῆς ἐψηφίσατο «μὴ δεῖν πλὴν τῶν κανονικῶν ψαλτῶν, τῶν ἐπὶ τὸν ἁβωνα (ὅ ἐστι τὸ παρ' ἡμῶν ἀναλόγιον) ἀναβαινόντων καὶ ἀπὸ διψθέρας ψαλλόντων, ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ», ἅμα μὲν οἰοεὶ προνόμιον τιμιον τοῖς ἱεροψάλταις οὕτω χαριζομένη, ἅμα δὲ «τὰ παρηλλαγμένα καὶ ἀσυνήθη καὶ ἀλλότρια τοῖς γεγραμμένοις ἐν τοῖς ἀπὸ διψθερῶν ἦγουν μεμβρανῶν συντεθειμέναις ἐκκλησιαστικαῖς βίβλοις ἐνίων ψαλτῶν μινυρίσματα καὶ θυμελικά μελωδήματα πάντα κωλύουσα καὶ ἀποτρέπουσα», ὡς ὁ ἱερός ἐξηγεῖται Θεόδωρος ὁ Βαλσαμών, ὁ τῆς μεγάλης Θεουπόλεως Ἀντιοχείας Πατριάρχης. Ὁμοίως δ' ἀπεφάνησαν καὶ οἱ πνευματοκίνητοι Πατέρες τῆς ἐν Τρούλλῳ συναθροισθείσης ἁγίας Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, λέγοντες «τοὺς ἐπὶ τῷ ψάλλειν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις παραγινομένους βουλόμεθα μῆτε βοαῖς ἀτάκτοις κεχρηῆσθαι καὶ τὴν φύσιν πρὸς κριυγὴν ἐκδιάζεσθαι, μῆτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρμοδίων τε καὶ οἰκείων, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς προσοχῆς καὶ κατανύξεως τὰς ψαλμωδίας προσάγειν τῷ τῶν κρυπτῶν ἐφόρῳ Θεῷ· εὐλαβεῖς γὰρ ἔσεσθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, τὸ ἱερόν ἐδίδαξε λόγιον» (Καν. οε'). Οὗτος δὲ ὁ θεόπνευστος κανὼν, ὡς αὐτὸν ἐρμηνεύει ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος ἐν μοναχοῖς Ἰωάννης ὁ Ζωναρίς, ὃ καὶ ὁ πολὺς ἀκολουθεῖ Θεόδωρος ὁ Βαλσαμών, «οὐ μόνον τὸ ἀτάκτως βοᾶν ἀπαγορεύει, ἀλλ' οὐδὲ τι ἐπιλέγειν συγχωρεῖ ἀνοίκειον καὶ ἀνάρμοστον τῇ Ἐκκλησίᾳ, οἷά εἰσι τὰ κεκλασμένα μέλη καὶ μινυρίσματα καὶ ἡ περιττὴ τῶν μελωδιῶν ποικιλία, εἰς ὧδας ἐκτρεπομένη θυμελικὰς καὶ εἰς ἄσηματα θηλυπρεπεῖ». Ὅταν δὲ τοῖς ἱεροῖς τούτοις κανόσι κατακολουθεῖ ὁ ἱεροψάλτης, καὶ πλήρη ἔχων τοῦ ὕψους τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ ἀποστολῆς συνειδησιν, ἀνάλογον μὲν κτήσεται θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν φρόνημα, ἀνάλογον

καὶ περιποιοῦν τὴν ὑψίστην τῶν τιμῶν εἰς τὴν ὁμογενῇ κοινωνίαν, ἥτις συντηρεῖ αὐτὸ διὰ τῆς ἀνεξαντλήτου αὐτῆς γενναιοδωρίας, εἶναι ἱερός περίδολος διοικούμενος μετ' ἐπιζήλου τάξεως καὶ δραστηριότητος ἀκαταπονήτου ὑπὸ ἐπιφανῶν ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων ἀνδρῶν, ὧν ὁ ζῆλος ἀληθῶς ἅγιος καὶ εὐγενής. Ὅσημέραι δὲ

δὲ, ὥς ἐστὶν ἐπόμενον, ἐπιδεικνύη ἐν πᾶσιν ἀναστροφὴν, ἀγαθῆς οὕτως ἀπολαύων ὑπολήψεως, μεμελετημένος δὲ ἐκάστοτε προσέρχεται εἰς τὸ ἱερὸν ἀναλόγιον, καὶ οὕτω καλῶς αὐτός τε ἑνοῇ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκκλησιαζομένοις ἀντιληπτὸν καθιστῇ διὰ σαφούς, εὐκρινούς καὶ θυμῶνους πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ψαλλομένων ᾠσμάτων μέλψεως καὶ ἀπαγγελίας τὸ θεῖον καὶ ἐκλαμπρον ὄντως κάλλος λόγου καὶ ὕψος ἰδεῶν τῆς ἀμυήτου ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ποιήσεως καὶ ὑμνωδίας, τότε δὴ τότε, βλέπων τοὺς χριστιανούς ἀνυστάκτω παρακολουθοῦντας πνεύματι τὰ ὑπ' αὐτοῦ ψαλλόμενα καὶ ἀπὸ τῶν χειλέων, οὕτως εἰπεῖν, αὐτοῦ ἐξηρημένους καὶ ἐξωγραφημένα ἐπὶ τοῦ προσώπου φέροντας τὰ ὑπὸ τῆς ἱεροπρεπῶς τελουμένης γυνῆς ἐκκλησιαστικῆς ψαλμωδίας ἐξεγειρόμενα ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκροατοῦ ἱερὰ συναίσθηματα, οἷον τὴν συντριβὴν καὶ ταπεινώσιν, τὴν κατάνυξιν, τὴν παραμυθίαν καὶ ἐλπίδα, τὴν εὐγνώμοσύνην, τὴν χαρὰν ἢ τὸν φόβον καὶ εἰ τι ἄλλο ψάλλων καὶ αὐτὸς συναίσθημα συναίσθάνεται, κατανοῇ τότε ἡλικίην ἔχει σημασίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ ἱεροψάλτης καὶ ὁπόσον τελεσφόρος καὶ αὐτὸς συμβάλλεται εἰς ἐπίτευξιν τοῦ τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας ἱεροῦ σκοποῦ, ὅς ἐστι σωτηρία ψυχῶν. Διότι μέγα ἀληθῶς, καὶ αὐτὸς ὑμῖν λέγομεν, καὶ ὄντως ὠφελιμώτατον τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ τοῦ ἱεροψάλτου λειτούργημα. Ταῦτα δὲ γράφομεν ὑμῖν, σεπτῇ κελεύσει τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, τοῦ πανσεδάστου καὶ προσκυνητοῦ ἡμῶν Αὐθέντου καὶ Δεσπότη καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, οὐχ ἵνα φυσιωθῆτε, ἀλλ' ἵνα ἐν χριστιανικῇ τῇ διαθέσει ἀνασκοποῦντες τὰ καθ' ἑαυτοὺς καὶ κατανοοῦντες τίς ὁ προορισμὸς καὶ τίς ἡ δύναμις τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἀξίου τοῦ ὀνόματος ἱεροψάλτου, προθυμίᾳ ἐπιδειξνῶθε μερίονα καὶ σπουδὴν ὅπως ἐκάστοτε κρείττονες ἑαυτῶν γίγνησθε καὶ οὕτω κατὰ τὸ δυνατόν τελειούμενοι τέλειον φυμώσητε τοὺς τῆς ἡμετέρας πατρὸς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς πολεμίους, τοὺς πειρωμένους ὅπως ἀλυσίτελῃ ἐν τούτῳ αὐτὴν παραστήσωσι. Διὸ καὶ προτρεπόμεθα πάντας πατρικῶς καὶ ἐντελλόμεθα ἵνα ἐν μὲν τῷ ἄλλῳ ὑμῶν βίῳ ἀξίως τῆς κλήσεως ὑμῶν πολιτεύησθε, ἀποφεύγοντες πᾶν τὸ δυνάμενον καταρρίψαι ὑμᾶς ἐν τῇ

τὸ ἔργον τοῦ Συλλόγου κρατύνεται καὶ εὐοδοῦται, ὁ κύκλος τῆς δράσεως αὐτοῦ ἐξαπλοῦται, καὶ πληθύνονται οἱ δαψιλῶς ἐκτρεφόμενοι διὰ τοῦ ἀγνοῦ γάλακτος τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μουσικῆς ἐν τῇ καρποφορώτατῃ λειτουργούσῃ τετρατάκτῳ Μουσικῇ αὐτοῦ Σχολῇ, τῷ εὐεργετικωτάτῳ τούτῳ καὶ μόνῳ ἀνὰ σύμπασαν τὴν ὁ-

συνειδήσει τῶν πιστῶν, ἐν δὲ τῇ ἐπ' ἐκκλησίαις ἐκτελέσει τοῦ ὑμετέρου ἱεροῦ ἔργου πρῶτον μὲν μηδὲν αὐθαιρέτως πράττειτε ἀλλὰ πιστῶς ἀκολουθεῖτε τῷ ἐγκερκρισμένῳ τυπικῷ τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἴτα δὲ φεύγτε τὰς ἀτάκτους εἴτε βοᾶς εἴτε τῶν τοῦ σώματος μελῶν κινήσεις, τὴν τῶν φωνῶν ὑπερέντασιν, τὴν δοιμεῖαν πρὸς τοὺς ὑφ' ὑμᾶς τελοῦντας ἐν τῷ χορῷ συμπεριφορὰν καὶ πρὸ παντὸς τὴν ἐπιδεικτικὰς· διότι τούτου ἕνεκα τεθειμένοι ἐστὲ ἐκεῖ, οὐχ ἵνα ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἐπιδείξῃται τέχνην, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοῦ ἐπιλανθανόμενος καὶ ὁλος ὑπὸ τῶν θείων τοῦ ἱεροῦ ἁσματος ἐννοιῶν καταλαμβάνόμενος μεταγίγῃ εἴτα εἰς τὰς τῶν ἐκκλησιαζομένων ψυχὰς διὰ τῆς προσηκούσης καὶ ἐπιστήμονος τῶν ψαλλομένων ἀναπαραστάσεως τὰ συναισθήματα, ὑφ' ὧν αὐτὸς πρότερός ἐστι κατελθνυμένος· ταῦτα δὲ λέγομεν οὐχ ἵνα τὴν ὑποκρισίαν ὑμᾶς διδάξωμεν, ἀλλὰ διότι, ὡς καὶ ὑμεῖς γινώσκετε, τοιαύτην ἔχουσι δύναμιν τὰ γνήσια τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Ἐκκλησίας μελωδήματα, ὥστε ὁ μετὰ προσοχῆς καὶ κατανύξεως, ὡς ὁ Κανὼν διατάσσει ψάλλον αὐτὰ καὶ γινώσκων ἃ ἀναγινώσκει, ἀδύνατόν ἐστιν ἵνα μὴ συγκινηθῇ καὶ τὴν ἱερὰν ταύτην συγκίνησιν καὶ τοῖς ἀκούουσιν αὐτὸν μεταδῷ. Ἐπὶ δὲ τούτοις παρέχομεν ὑμῖν καὶ τὰς ἐξῆς ὁδηγίας, ἵνα πιστῶς αὐταῖς τούντεῦθεν ἀκολουθεῖτε. Κατὰ τῆς χοροστασίας τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ὀφείλετε ἐπιδιώκειν τὴν δυνατὴν συντομίαν· οὕτω δὲ ἐν μὲν τῷ ἐσπερινῷ, ἐὰν μὲν πανήγυριν ἄγῃ ὁ ἱερεὺς ναὸς, ὀφείλετε ψάλλειν μόνον τὸ «Μακάριος ἀνὴρ» ἢ, μὴ ἐπιτροπομένης τῆς στιχολογίας τοῦ Ψαλμοῦ, ὅσον ἐν ἐσπέρας τῶν Παρασκευῶν καὶ τῶν Κυριακῶν, τὰ συνήθη σύντομα ἀνοιξαντάρια, ἢ Κεκραγῶν ἀργὸν τοῦ τυχόντος ἤχου, ἵνα οὕτως ὁ ἐσπερινὸς μὴ διαρκῇ πλεόν τῆς μιᾶς καὶ ἐνὸς τετάρτου τῆς ὥρας. Εἰ δὲ ἐστὶν ἐσπέρα Σαββάτου, ψάλλεται ἀπλῶς ὁ ἐσπερινὸς τῆς Κυριακῆς ἀνευ ἀργοῦ μαθήματος· τὸ δὲ «Θεοτόκε Παρθέने», ὡς λίαν διεξοδικὸν καὶ κυρίως δι' ἀγρυπνίας ἐν ἱεραῖς Μοναῖς προωρισμένον, ἐκτάκτως μόνον ψάλλεται καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν ἤγουν κατὰ μεγάλας πανηγύρεις. Ἐν δὲ τῷ ὁρθρῷ αἱ Καταδασαὶ ψάλλονται ἀργαί μὲν, ἀλλ' ἐν συντόμῳ ἀγωγῇ χρόνον· τὰ Πασαπνοόρια, Στιχηρά,

θόδοξον Ἀνατολὴν μουσικῶ μορφωτικῶ καταστήματι. Ἡμεῖς δὲ ἐν ζήλῳ ἐνθέω καὶ ἐν αὐταπαρνησίᾳ πολλῇ ὑπὲρ τοῦ ἀγίου καὶ ἔθνωφελους σκοποῦ τοῦ Συλλόγου τούτου ἐργαζόμενοι καὶ τὸ ἴδιον εἰς τὸ κοινὸν θυσιάζοντες, ὥς αἱ προεδρικαὶ λογοδοσίαι, αἱ ἐκθέσεις τῶν ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν καὶ αἱ βαρυσήμαντοι πατριαρχικαὶ προσλαλιαὶ

Δοξαστικά καὶ Δοξολογίαι ψάλλονται ἐν συντόμῳ ὡσαύτως χρονικῇ ἀγωγῇ, ἀλλ' ἐν σχέσει πάντοτε πρὸς Ἀλληλία. Κατὰ δὲ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, ἐὰν πανηγυρίζῃ ὁ ναὸς, ψάλλεται τὸ ἀργὸν «ἅγιος ὁ Θεὸς», τὸ λεγόμενον συνειδησμένον, ἢ τὸ ἀργὸν «Ἀλληλουδριον»· τὰ δὲ Χερουδικὰ καὶ Κοινωνικὰ ἐκτείνονται μόνον ὅσον ἀκριβῶς ἀπαιτεῖ ἢ ἐν τῷ ἱερῷ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἱερέως· ψάλλονται δὲ τὰ ἐκπαιαὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραδεδεγμένα, οἷον ἐκ μὲν τῶν Χερουδικῶν, ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ σύντομα λεγόμενα Χερουδικὰ τῆς ἐβδομάδος διαρκοῦντα ἀπὸ ὀκτὼ μέχρι δέκα πρώτων λεπτῶν τῆς ὥρας τὸ πολὺ, καὶ τὰ ἀργὰ τὰ λεγόμενα τῶν Κυριακῶν καὶ ὑπὸ τῶν μουσικοδιδασκάλων τῆς Μ. Ἐκκλησίας μελοποιθέντα καὶ ἐν αὐτῇ καθιερωθέντα· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ τελευταῖα ταῦτα πολὺ παρεκτείνονται, ἔξῃ τοῖς ἐπαύουσι καὶ συντέμνειν αὐτὰ ἐσκεμμένως, ὅπως αἱ λύσεις καὶ δέσεις τῶν συντηρηθεῖσων γραμμῶν συνδέωνται ἀλλήλαις ἐν σχετικαῖς ψόγγοις καὶ μὴ κατὰδὸλοι οὕτω γίνωνται τοῖς ἐκκλησιαζομένοις· αἱ τοιαῦται συκοπαί. Ἐκ δὲ τῶν Κοινωνικῶν ψάλλονται τὰς μὲν Κυριακὰς τὰ «Αἰνεῖται» καὶ πάντων μὲν τῶν ἄλλων γνωστῶν καὶ δειννίστων πρωτοψαλτῶν καὶ λαμπαραρίων τῶν πατριαρχείων, μάλιστα δὲ τὰ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, κατὰ δὲ τὰς ἑορτὰς τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ τὰ ἐν τῇ Πανδέκτῃ κείμενα μαθήματα τῶν δοκίμων μουσικοδιδασκάλων. Πρὸ πάντων ὅμως μὴ ἐπιλανθάνεσθε ὅτι οὐδενὶ τῶν ἱεροψαλτῶν ἐπιτρέπεται ψάλλειν ἀργὰ μαθήματα οἷον Χερουδικὰ, Κοινωνικὰ κτλ. ἐξ ὑπογυτίου ἢ καὶ ἀπλῶς ἐκ μνήμης, ἀλλὰ ψάλλετε πάντοτε ἀπὸ διψέρας, ὥς ὁ Κανὼν ὁρίζει, ἤγουν ἀπὸ τετραδίου ἢ βιβλίου, καὶ ἀποφεύγετε καθόλου τὰ αὐτοσχεδιάσματα καὶ μάλιστα οἱ μὴ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν σταδίῳ γεγυμνασμένοι. Ἔστω δὲ γνωστὸν ὑμῖν πρὸς τούτοις ὅτι πάντα καθόλου τὰ κατὰ ποικίλους ἤχους ψαλλόμενα λειτουργικὰ, Κύριε ἐλέησον, Παράσχου Κύριε κτλ. ὁριστικῶς ἀπαγορεύονται καὶ ὀφείλετε ἄρα χῦμα, ὥς ἡ ἀρχαία τάξις, ἀντιφωνεῖν ταῖς τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ διακόνου ἐκφωνήσεσι· πάντοτε δὲ ἐπιβάλλεται ὑμῖν ψάλλειν πρὸ τῆς Εἰσόδου τὰ Τυπικὰ καὶ τοὺς Μακαρισμούς, εἰ μὴτοι γέ ὑπάρχουσιν Ἀντίφωνα μεγάλης ἑορτῆς. Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις μὴ λη-

διασαλπίζουσι, λαμπρῶς ἐτύχομεν ἀμοιβῆς ἐκ μέρους τοῦ ἐπιλαμ-
πρόνοντος νῦν τὸ δεύτερον τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον καὶ τὴν ἀρετὴν

ὁμονεῖτε ὅτι τὸ πρόβλημα ἔχει πάντοτε καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἀφορῶσιν εἰς
τὴν θείαν λατρείαν ὁ τελεταρχῶν ἀρχιερεὺς ἢ ἱερεὺς, οὐδ' ἐπιτρέπεται
τοῖς ἱεροψάλταις, ὡς ἂν ἑαυτοῖς δόξῃ, διεξάγειν τὰ καθ' ἑαυτοὺς. εἴτε δὴ-
λον ὅτι ἀργότερον εἴτε συντομώτερον, ἀλλ' αἰετοῦ κατὰ τὴν δόξαν τοῦ
τελεταρχοῦντος, ὀφείλοντος καὶ αὐτοῦ κινεῖν πάντα συμμορφοῦσθαι ταῖς
τοῦ Τυπικοῦ διακελεύσεσιν. Ταύτην δὲ τὴν ἐγκύκλιον σεπτῇ πατριαρχικῇ
κελεύσει, πᾶσιν ὑμῖν ἀπολύοντες προτροπόμεθα ὑμᾶς καὶ ἐκκλησιαστι-
κῶς ἐντελλόμεθα ἵνα πιστῶς συμμορφωθῆτε ταῖς ἐν αὐτῇ διατάξεσιν,
ἐξηγμέναις ἐκ τε τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ ἐκ πολλῆς περὶ τὴν ἐκκλησια-
στικὴν τάξιν καὶ εὐπρέπειαν μελέτης, καὶ οὕτως ἀξιοὶ γέννησθε τῆς
πρὸς ὑμᾶς πατρικῆς εὐνοίας τῆς Α. Θ. Η. τοῦ πανσεβάστου καὶ προσκυ-
νητοῦ ἡμῶν Δεσπότη καὶ Πατριάρχου, γινώσκοντος τιμῇ καὶ γεραίρειν
τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου, ἐν ᾧ εἴπτε ὑγιαί-
νοντες.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1901.

† Ὁ Μέγας Πρωτοδὴγκελλος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ.

1) «Ἐξόχως δὲ τῷ γενικῷ γραμματεῖ κ. Γ. Γ. Παπαδοπούλῳ διὰ τὸν
ἐκτακτὸν ζῆλον καὶ τὴν εὐγενῆ προθυμίαν ἐπὶ τῇ ἐκπληρώσει τῶν πολ-
λαπλῶν αὐτοῦ καθηκόντων ὥς τε μέλους τοῦ Προεδρείου καὶ μέλους τῶν
διαφόρων ἐπιτροπῶν, ὧν τῆς ἐνεργείας καὶ δράσεως ὑπῆρξε τὸ κέντρον
καὶ ἡ ψυχὴ· εὐχομαι δὲ ὅπως ὁ ζῆλος αὐτοῦ βαίνει αὐξῶν καὶ κραταιού-
μενος καὶ εὖρη μνηστὰς πολλοὺς ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου»
("Ἐκθεσις τῶν κατὰ τὸ α' συλλογικῶν ἔτος πεπραγμένων, ἀναγνωσθεῖσα ἐν
τῇ τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1899 τακτικῇ Ν' συνεδριάσει τοῦ Συλλόγου ὑπὸ
τοῦ προέδρου σεβ. μητροπολίτου Σκοπεδίων Ἀμβροσίου καὶ δημοσιευ-
θεῖσα ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ»).

«Εὐχαριστίας διαδιδάσκω ἰδιαιτέρως καὶ πρὸς πάντα τὰ μέλη τοῦ
Προεδρείου τὰ μετὰ παραδειγματικῷ ζήλου ἐργασθέντα ὑπὲρ τοῦ Συλ-
λόγου, ἰδιαίτατα δὲ πρὸς τὸν γενικῶς ἐκτιμώμενον διὰ τὸν ζῆλον αὐτοῦ
γενικὸν γραμματεῖα τοῦ Συλλόγου κ. Γ. Παπαδόπουλον, ὅστις ὑπῆρξε
προθύμιος ἐν πᾶσι συναντιλήπτω καὶ δεξιὸς βραχίων καὶ ἐμοῦ καὶ πάν-
των τῶν ἐντίμων μελῶν τοῦ Προεδρείου, ἀκουράστως τρέχων καθ' ἑκά-
στην καὶ ἐργαζόμενος ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν συμφερόντων τοῦ Συλ-
λόγου καὶ τῆς Μουσικῆς Σχολῆς. Δὲν εἶναι, Κύριοι, ὑπερβολὴ ἐὰν εἰπῶ

καλίκανότητα γεραίροντος καλέπιδραβεύοντος πατριάρχου Ἰωακείμ

ὅτι ὁ κύριος μοχλὸς τῆς κινήσεως καὶ ὁ μέγιστος παράγων τῆς καρποφόρου δράσεως τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς ἐπὶ τῶν Διαγωνισμάτων, καὶ τῆς Τεχνικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου ἡμῶν εἶναι ὡς γενικῶς ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται ὁ κ. Γ. Παπαδόπουλος» (Ἐκθεσις τῶν κατὰ τὸ δ' συλλογικὸν ἔτος πεπραγμένων, ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1900 ΕΞ' τακτικῇ συνεδριάσει τοῦ Συλλόγου ὑπὸ τοῦ προέδρου σεβασμωτάτου μητροπολίτου Ἀμαθείας Ἀνθίμου, καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ Γ' Τεύχει τοῦ Περιδικοῦ, σελ. 113—114).

Ἄλλ' ἰδιαιτάτα ὅλως ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ συγκαίρει δημοσίᾳ καὶ παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον διὰ τοῦ σεβασμωτάτου αὐτοῦ προέδρου ἵνα ἐκφρασθῶσι θερμὰ καὶ ὁμόφωνα τὰ συγχαρητήρια καὶ αἱ εὐχαριστίαι εἰς τὸν γενικὸν γραμματέα τοῦ Συλλόγου κ. Γεώργιον Παπαδόπουλον, ὅστις τμηρῶν Πρωτόκολλον ὅλης τῆς εἰσελθούσης καὶ ἐξελθούσης ἀλληλογραφίας, τμηρῶν ἰδίων βιβλίων τῶν εἰσερχομένων ἐγγράφων τοῦ Συλλόγου, τμηρῶν Μητρώων ἀκριδὲς τῶν μελῶν αὐτοῦ, τμηρῶν βιβλίων τῶν ἡμερησίων διατάξεων καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς ὁλομελείας, τοῦ Προεδρείου, καὶ πασῶν τῶν Ἐπιτροπῶν, κατέστη ἡ κυριώτερα συνεκτικὴ δύναμις τῆς ὅλης ταύτης ἐργασίας» (Ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου, τῆς συγκροτουμένης ἐκ τοῦ πανοσιολογιωτάτου Μ. Πρωτοσυγκέλλου Χρυσοστόμου, Ν. Βασιλειάδου ἱατροῦ καὶ Λεωνίδα Νικοκλέους, ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ ΕΖ' συνεδριάσει, γενομένη τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1900, δημοσιευθεῖσα δὲ ἐν τῷ Περιδικῷ τοῦ Συλλόγου, σελ. 115).

Ἐν τῇ Λογοδοσίᾳ τῶν κατὰ τὸ Γ' συλλογικὸν ἔτος πεπραγμένων, τῇ ἀναγνωσθείσῃ ἐν τῇ τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1901 ΟΣ' τακτικῇ συνεδριάσει ὑπὸ τοῦ προέδρου σεβ. ἀγίου Ἀμαθείας δημοσιευθείσῃ δὲ ἐν τῷ Δ' τεύχει τοῦ Περιδικοῦ τοῦ Συλλόγου, ἀναγινώσκομεν τὰς ἐξῆς περικολάς:

«Λυπούμαι δὲ, διότι ἡ ἐξ ἀνάγκης περιορισμένη ἑκταδὶς τῆς προεδρικῆς ἐκθέσεως δέν μοι ἐπιτρέπει ν' ἀπαριθμήσω ἐν λεπτομερείᾳ τὰς ἐργασίας τῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν μου Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς, περιορίζομαι δὲ ἀναφέρων ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ Σχολὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, συνφθὰ ταῖς εὐχαῖς καὶ προσπαθείαις τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' ἐπὶ τὸ τελειότερον διεργουθίσθῃ ὑπὸ τὴν δεξιὰν διεύθυνσιν τοῦ κ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου, ὅστις ἀναμφισβητήτως ἔδωκεν ἡμῖν διηνεκῶς ἀποδείξεις τῆς πρὸς τὸ ἡμέτερον σωματεῖον στοργῆς αὐτοῦ καὶ ἀφοσιώσεως, καὶ εἰς τοῦ ὁποῖου τὴν ἱκανότητα, τὰς

τοῦ Γ', τιμήσαντος ἡμᾶς τῇ 4 Δεκεμβρίου 1902, ἐπὶ τῇ μνήμῃ

γνώσεις καὶ τὴν δραστηριότητα πλεῖστα ὅσα ὀφείλει καὶ ἡ Σχολὴ καὶ ὁ Σύλλογος» (σελὶς 92). Καὶ κατωτέρω «Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου διακονία διεξήχθη ἐν ἀκριβείᾳ ἕνεκα τοῦ παραδειγματικοῦ ζήλου τοῦ γενικοῦ γραμματέως κ. Γ. Παπαδοπούλου, τοῦ καὶ ἀφιλοκερδῶς μοχθοῦντος ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ Συλλόγου καὶ ἀενάως ἐπαγρυπνοῦντος εἰς τὴν ἀνευ ἀπολείας χρόνου ἐκτέλεσιν τῶν δεόντων». Καὶ ἀλλαχοῦ «Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι ὁ Σύλλογος πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ δεν ἔχει ἰδιαίτερον ἐμμίσθον διορθωτὴν καὶ ἐπιστάτην, καὶ τοῦτο χάρις εἰς τὸν κ. Γ. Παπαδόπουλον, ὅστις φιλοτίμως καὶ ἀφιλοκερδῶς καὶ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀνέλαβεν» (σελὶς 94). Καὶ ἐν τέλει «Ἐὰν δὲ ὁ Σύλλογος ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς ἐκτελῶν τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, εὐχαριστήσατε πάντα τὰ μέλη τοῦ ἀξιοτίμου προεδρείου, δι' ὧν μὲ περιοριστοίχισατε, ἰδιαίτατα δὲ τὸν γενικὸν γραμματέα κ. Παπαδόπουλον, ὅστις εὐκρινῶς καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐργάζεται ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ προαγωγῆς τοῦ Σωματείου ἡμῶν» (σελ. 95).

«Προσέτι ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐξελέγξασα τὸ πρωτόκολλον, τὸ μνηρῶν, τὰ πρακτικὰ τοῦ προεδρείου καὶ τῆς ὁλομελείας καὶ τῶν τεισάρων διαρκῶν ἐπιτροπῶν, εὔρεν αὐτὰ μετὰ παραδειγματικῆς ἐπιμελείας καὶ τάξεως συντασσόμενα καὶ φυλασσόμενα, τοῦθ' ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐγγνωσμένην φιλοπονίαν καὶ φιλοκαλίαν τοῦ ἀκαμάτου γενικοῦ γραμματέως κ. Γ. Παπαδοπούλου, τοῦ πανθομολογουμένως κυριωτάτου μοχλοῦ καὶ παράγοντος τοῦ ἡμετέρου Σωματείου, διδὼ καὶ ἐπαίνους ἀπονέμει αὐτῷ». ('Ἐκθεσις τῆς ἐκ τοῦ θεοφιλεστάτου ἀγίου Παμφίλου Μελισσηνοῦ, Μιχαήλ Μουρκίδου καὶ Ἰακώβου Ναυπλιώτου συγκειμένης Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ ΟΗ' τακτικῇ συνεδριάσει, δημοσιευθεῖσα δὲ ἐν τῷ Δ' τεύχει τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου, σελὶς 96).

«Ἐλλογιμώτατοι ἱεροψάλται. Μὴ φανῇ παρὰδοξον ὅτι ἀποδίδω ὑμῖν τὸν τίτλον ἱεροψάλτου, καθ' ὅσον τὸν τίτλον τοῦτον ἀποδίδει ὑμῖν τόδε τὸ ἀπολυτήριον, ὅπερ πρόκειται νὰ λάβητε ἐκ τῶν ἐμῶν χειρῶν. Καθῆκον ἱερὸν ἐκπληροῦντες ἤλθομεν εἰς τὴν ἐορτὴν ταύτην μετὰ τῶν σεβασμιωτάτων ἀγίων ἀρχιερέων ἐκπροσωποῦντες τὴν Μ. Ἐκκλῆσίαν, ὅπως τιμήσωμεν καὶ εὐλογήσωμεν τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς κόπους ὑμῶν. Ἡ ὥρα αὕτη ἐπιβάλλει ἡμῖν καθῆκον ὑπέρτατον ἵνα ἀπονειμώμεν θερμὰς εὐχαριστίας τῇ Αὐτοῦ σεβασμιωτάτῃ Παναγιότητι τῷ γεραρῷ

τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Δαμασκνοῦ, ἐν τῷ πατριαρχικῷ

προκατόχῳ ἡμῶν, ὅστις λόγῳ καὶ ἔργῳ οὐ μόνον ἐδρασεν, ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυσε τὸν ὑμέτερον Σύλλογον. Ὁμολογοῦμεν ἐνταῦθα παρρησίᾳ ὅτι υἱοθετοῦμεν τὸ ἔργον αὐτοῦ, μέλλοντες νὰ πράξωμεν ὅ,τι ἀπαιτεῖται πρὸς εὐδόωσιν αὐτοῦ. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἐπετελέσθη ἀληθῶς θαῦμα· ὑπῆρχε λυχνία καὶ ἐπ' αὐτῆς θρυαλλίς καίουσα ἄνευ ἐλαίου· ἀλλὰ τοῦ θαύματος τούτου ἐργάτης μὲν εἶναι τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Συλλόγου, ψυχὴ δὲ τοῦ Συλλόγου ὁ ἐλλόγιμος κ. Γεώργιος Παπαδοπούλος, ὅστις ὑπὲρ τῆς μουσικῆς ἐργάζεται οὐ μόνον ἐξ ἑρωτος πρὸς αὐτὴν καὶ ἐνεκα γνώσεως, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπὸ πάθους, ὑπὸ πραγματικοῦ πάθους πρὸς αὐτὴν κατέχεται. Δίκαιον δὲ νομίζων ἡμείδῃ ἢ Ἐκκλησία διὰ τιμῶν καὶ ἠθικῶν ἀμοιβῶν, ἀν μὴ δι' ὑλικῶν, τοὺς οὕτω φιλοπόνως καὶ φιλοτίμως ὑπὲρ αὐτῆς ἐργαζομένους. Εὐχαριστήρια ὁθεν ἀπονέμω τῷ κ. Παπαδοπούλῳ, ὡς καὶ παντὶ ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τοῦ Συλλόγου μοχθοῦντι. Θέλων νὰ δώσω ἐλάχιστον δείγμα τοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον ἀτομικοῦ μου ἐνδιαφέροντος, ὑπόσχομαι νὰ χορηγῶ αὐτῷ εἰκοθὶ λίρας ἐτησίως καὶ θέλω προσπαθῆσαι νὰ ἐξεύρω μέσα τινὰ πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ καὶ προκοπὴν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐπικαλοῦμαι τὰς εὐλογίας τοῦ Ὑψίστου ὅπως καταστέψωσι πάντας ὑμᾶς». (Προσφώνησις τοῦ παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἐπιδόσεως τῶν ἀπολυτηρίων εἰς τοὺς πρῶτους τελειοφοίτους τῆς Μουσικῆς Σχολῆς τοῦ Συλλόγου τῇ 29 Ἰουνίου 1901, δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ Δ' τεύχει τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου, σελ. 135—136).

«Ἡ Α. Θ. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ', τοῦτο μὲν νύχαριστῆσε πάντας τοὺς ἐπισήμους καὶ μὴ, τοὺς τιμήσαντας τὴν ἐορτὴν τοῦ Συλλόγου (τῇ 4 Δεκεμβρίου 1901 ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Δαμασκνοῦ), τοῦτο δὲ, ἐπήνεσε τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀγαθὴν δρᾶσιν τοῦ κ. Γ. Παπαδοπούλου, ὀνομάσας αὐτὸν γεννήτορα καὶ ψυχὴν τοῦ Συλλόγου, ἐπικαλεσθεὶς δὲ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ὑψίστου πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ κραταίωσιν τοῦ ἔργου τοῦ Συλλόγου, ἐπεσφράγισε τὴν ἐορτὴν ἀνακοινωσάμενος ὅτι τὰ δύο Σώματα ἐψήφισαν τὴν προτεραιάν ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τοῦ Συλλόγου χρηματικὴν προσφοράν ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμεῖου εἰκοσιπέντε ληρῶν Τουρκίας». (Ὅρα Πρακτικὸν τῆς ΟΘ' τακτι-

ναῶ σὺν μελίφραδεὶ προσφωνήσῃ καὶ πανδήμῳ χειροθεσίᾳ διὰ

κῆς συνεδριάσεως γενομένης τῇ 18 Δεκεμβρίου 1901. δημοσιευθὲν ἐν τῷ
Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου, σελ. 22).

«Μετὰ τὰ καλλιεπῶς καὶ εὐφραδῶς ὑπὸ τοῦ ὁργανοῦ διευθυντοῦ τῆς
Μουσικῆς Σχολῆς καὶ γενικοῦ γραμματέως τοῦ Συλλόγου λαχθέντα, καὶ
μετὰ τὰ ἀφθόνως ἀπὸ μέρους ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Συλλόγου ἐκφρασθέντα εὐ-
χαριστήρια πρὸς πάντας τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Συλλόγου σκοποῦ ἐρ-
γαζομένους καὶ κοπιῶντας, ὁφείλομεν καὶ ἡμεῖς νὰ προσθέσωμεν μίαν
λέξιν Νομίζω ὅτι ὁ Σύλλογος δύναται νὰ ἀνακουφίσῃ τὰς
πολλὰς αὐτοῦ ἀνάγκας ἀναγορεύων πάσας τὰς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Μονὰς
ἐπίτιμα αὐτοῦ μέλη, ἅπερ καθηκόντως ὁφείλουσι νὰ θεραπεύσωσι τὸν ἱε-
ρὸν σκοπὸν τοῦ Σωματείου ἡμῶν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις εὐχομαι ἵνα εἰδακου-
σθῇ ἡ φωνὴ τοῦ ἀγορεύσαντος καὶ εὐρεθῇ τις τῶν ὁμογενῶν, ὅστις νὰ
προσενέγκῃ τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν πρὸς ἴδρυσιν ἰδίου τοῦ Συλλόγου καὶ
τῆς Σχολῆς κτιρίου». (Προσάλλα τῷ Πατριάρχῳ γενομένη τῇ 19 Μαΐου
1902 ἐν τῇ τελευτῇ τῆς ἐπιδόσεως τῶν Ἀπολυτηρίων εἰς τοὺς τελειοφοί-
τους τῆς Μουσικῆς Σχολῆς τοῦ Συλλόγου. Ὁρα Πρακτικὸν τῆς ΠΑ' τα-
κτικῆς συνεδριάσεως, γενομένης τῇ 13 Ἰουνίου 1902, σελ. 80—81).

Ἐν τῇ λογοδοσίᾳ τῶν κατὰ τὸ Δ' συλλογικὸν ἔτος πεπραγμένων τῇ
ἀναγνωσθείσῃ ἐν τῇ τῆς 20 Σεπτεμβρίου 1902 Πς' τακτικῇ συνεδριάσει
ὑπὸ τοῦ προέδρου σεβ. ἀγίου Ἀμασείας, δημοσιευθεῖσα δὲ ἐν τῷ Ε' τεύ-
χει τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου, δημοσιεύονται αἱ ἐξῆς περικοπαί :
«Προσθετέον δ' ἐνταῦθα ὅτι ὁ ἀγωνοθέτης τοῦ Κωνσταντινείου Διαγωνί-
σματος πατριάρχης πρῶν Κωνπόλεως Κωνσταντῖνος ὁ Ε' ἡγαθύνθη, τῇ
εἰσδηγίσει τοῦ λυσιτελέστατου ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ Συλλόγου πάν-
τοτε ἐργαζομένου κ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου, νὰ δηλώσῃ εἰς τὸν Σύλλογον
ὅτι τὸ ἐξ ἑκατὸν (100) λιρῶν Ἀγγλίας ποσὸν, ὅπερ πρὸ διετίας κατέθεσεν
εἰς τὴν Λυωνικὴν Πίστωσιν ὡς ἄθλον διὰ τὸν φιλοπονήσοντα τὸ ὀρισθὲν
Διαγώνισμα, ἐν ᾗ περιπτώσει οὐδὲν τῶν σταλνδομένων πονημάτων μέχρι
τῆς 4 Δεκεμβρίου 1902 ἤθελε βραβευθῇ, δωρεῖται εἰς τὸν Σύλλογον ὅπως
χρησιμεύσῃ ὡς ἀποθεματικὸν κεφάλαιον, οὗτινος οἱ τόκοι ἐτησίως θὰ χρη-
σιμεύωσι πρὸς βράβευσιν μονογραφῶν σχετιζομένων πρὸς τὸ θέμα τοῦ
Διαγωνίσματος» (σελ. 309). Καὶ κατωτέρω «Νέαν δωρεὰν γενναίαν, ἀξίαν
ἀναγραφῆς ἔχομεν τὴν πεντηκοντάλιρον τοῦ ἐριτίμου ὁμογενοῦς κ. Κων-
σταντίνου Εὐστρατίου Σεβαστοπούλου, ὁφειλομένην πανθομολογουμένως
εἰς τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἀναμφισβήτητον πρὸς τὸν Σύλλογον καὶ τὴν

τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀφφικίου τοῦ Μεγάλου Πρωτεκδίκου τοῦ Ἀ-

Σχολῆν στοργὴν καὶ ἀφοσίωσιν τοῦ κ. Γ. Παπαδοπούλου» (σελ. 311)· καὶ ἐν τέλει «Περὶ τριστὼ πάντα τὰ μέλη τοῦ Προεδρείου τὰ ἀνακουφίσαντά με ἐπὶ τετραετίαν ὡς ἔγγιστα ἐκ τῶν προεδρικῶν κόπων, καὶ ἰδίᾳ εὐχαριστῶ τὸν περισπούδαστόν μοι γενικὸν γραμματέα τοῦ Συλλόγου κ. Γ. Παπαδόπουλον, ὅστις ὑπῆρξεν ἀληθῶς ὁ δεξιός μου βραχίων ἐν τῇ ἐξασκήσει τοῦ βαρυτάτου προεδρικοῦ μου ἀξιώματος» (σελ. 313).

«Περὶ δὲ τῆς ἀκριβοείας καὶ τάξεως τῆς κρατούσης ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ δίκαιον θεωρεῖ ἵνα ἐξάσῃ ταύτην ἰδιαζόντως, μὴ διστάζουσα νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δύναται νὰ ὑπερηφανεῖται καὶ καυχᾶται δι' αὐτήν τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον, ὁφείλον θερμὰς εὐχαριστίας τῷ γενικῷ γραμματεῖ αὐτοῦ κ. Γ. Παπαδοπούλῳ». (Ἐκθεσις τῆς ἐκ τοῦ Θεοφιλεστάτου ἁγίου Συντάδων Εὐγενίου, ἀρχιμανδρίτου Ἀντωνίου Ἀντωνίνα καὶ Μάρκου Βασιλείου συγκειμένης Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀναγνωσθεῖσα τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1902 ἐν τῇ ΠΖ' τακτικῇ συνεδριάσει, δημοσιευθεῖσα δὲ ἐν τῷ Ε' τεύχει τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου, σελ. 314).

«Ὁφείλῃν τινα ἀπετίδαμεν σήμερον ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, χειροθετήσαντες τὸν γενικὸν γραμματέα τοῦ Συλλόγου καὶ διευθυντὴν καὶ καθηγντὴν τῆς Μουσικῆς Σχολῆς αὐτοῦ ἐλλογιμὸν κ. Γεώργιον Παπαδόπουλον διὰ τοῦ ὀφφικίου τοῦ Μεγάλου Πρωτεκδίκου τοῦ Οἰκουμενικοῦ καὶ ἀποστολικοῦ θρόνου διὰ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀτρύτους αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς Σχολῆς κόπους. Εὐχαριστίας ὁφείλομεν τῷ Μεγάλῳ Πρωτεκδικῷ, ὅστις καὶ ἐν τῷ μέλλοντι εὐχόμεθα νὰ ἐπιδεικνύῃ τὸν αὐτὸν ζήλον ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ἔργου». (Προσφώνησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' ἐν τῇ πανηγυρικῇ συλλογικῇ τελετῇ τῆς 4 Δεκεμβρίου 1902, δημοσιευθεῖσα ἐν ταῖς ἐφημερίδι καὶ ἐν τῷ Σ' τεύχει τοῦ Περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ Συλλόγου, σελ. 52).

«Ὁ τι δὲ προσήκει τοῖς ἀξιοτίμοις μέλεσι τοῦ Προεδρείου, κατὰ μείζονα λόγον καὶ ἰδιαιτέρως ὅλως προσήκει τῷ γενικῷ τοῦ Συλλόγου γραμματεῖ καὶ διευθυντῇ τῆς Μουσικῆς Σχολῆς ἐλλογιμωτάτῳ κ. Γ. Παπαδοπούλῳ, ὅστις ὑπὸ ἀπαραμίλλου φλεγόμενος ζήλου καὶ μέχρι φανατισμοῦ ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ προαγωγῆς τοῦ Συλλόγου, ἀκαταπονήτως καὶ μετὰ δραστηριότητος ἐργάζεται, ἀπὸ φυλακῆς ἐτι πρωΐας μέχρι νυκτὸς τρέχων, κοπιῶν, χάριν τοῦ ἔργου καὶ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ, καὶ συνελόντι εἰπεῖν, τὸν σπουδαιότερον ἀποτελῶν παράγοντα τῆς καρποφόρου τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς Μουσικῆς Σχολῆς δράσεως. Ὅθεν τὰς θερμὰς ἀπο-

γιοτάτου ἀποστολικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου.'

νέμομεν αὐτῷ εὐχαριστίας. (Ἐκθεσις τῶν κατὰ τὸ Ε' συλλογικὸν ἔτος πεπραγμένων, ἀναγνωσθεῖσα τῇ 11 Ἰουνίου 1903 ὑπὸ τοῦ προέδρου σεβ. ἀγίου Νεοκαισαρείας (νῦν Θεσσαλονίκης) Ἀλεξάνδρου καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ «Ταχυδρόμῳ» τῆς 12 Ἰουνίου καὶ ἐν τῷ 5' τεύχει τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου).

«Προδέτι ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐξήλεγξε τὸ Πρωτόκολλον, τὸ Μητροφὸν καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων, εὔρε δὲ αὐτὰ φυλασσόμενα μετὰ παραδειγματικῆς ἐπιμελείας καὶ τάξεως· ἐφ' ᾧ περ καὶ θερμὰς ὡσαύτως εὐχαριστίας ἀπονεμπτέον τῷ ἀκουράστῳ καὶ μετ' αὐταπαρηνσίας ἐργαζομένῳ ζῳωτῇ τῶν συμφερόντων καὶ τῆς προόδου τοῦ Συλλόγου γενικῷ γραμματεῖ κ. Γ. Παπαδοπούλῳ». (Ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς συγκειμένης ἐκ τοῦ σεβ. μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης Κωνσταντίου, Λεωνίδα Νικοκλέους καὶ Νικολάου Παγανᾶ, ἀναγνωσθεῖσα τῇ 27 Ἰουνίου 1903 καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ 5' τεύχει τοῦ Περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ Συλλόγου).

«Ἡ Α. Σ. ὁ ἅγιος Ἐφῆσου κ. Ἰωακείμ ἐπισφραγίζων τὴν τελετὴν κατέστειψε διὰ τῶν εὐχῶν τῆς Μητροῦς Ἐκκλησίας τὴν φιλοπονίαν καὶ τὸν ζῆλον τῶν ἐν τῇ σχολῇ διδασκόντων, ἰδιαζόντως ἐπαινέσας τὸν μετὰ ζήσεως καὶ ἀφοσιώσεως διευθύνοντα αὐτὴν κ. Γ. Παπαδόπουλον, ὅστις, ὡς εἶπεν, οὐ μόνον τὴν δυνατὴν ἐνέργειαν, φροντίδα καὶ προσπάθειαν καταβάλλει ὑπὲρ τῆς παγιώσεως καὶ τῆς ὁσημέραι ἀναπτύξεως, προόδου καὶ κανονικῆς τῆς σχολῆς πορείας, ἀλλ' ἐνεργεῖ καὶ ὑπὲρ τῆς ὑλικῆς εὐημερίας αὐτῆς, στενῶς καὶ ἀδιαρρήκτως συνδέσας τὸ ὄνομα καὶ τὸν βίον αὐτοῦ μετὰ τῆς ὑπόρξεως αὐτῆς». (Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν ἑλληνικῶν, γαλλικῶν καὶ τουρκικῶν ἐφημερίδων τῆς βασιλευσούσης, ἐν αἷς περιγράφονται κατὰ πλάτος τὰ κατὰ τὴν γενομένην τῇ 16 Μαΐου 1904 τελετὴν τῆς ἐπιδόσεως τῶν Ἀπολυτηρίων τοῖς τελειοφοίτοις τῆς Μουσικῆς Σχολῆς τοῦ Συλλόγου).

1) Ἴδου καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ ἐπιδοθέν μοι Εὐεργετήριον πατριαρχικὸν γράμμα :

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

ἀριθ. Πρωτ. 1167

† **ΙΩΑΚΕΙΜ** ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
Νῆας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

† Ἡ Μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ τοῦδε Εὐεργετηρίου Γράμματος δῆλον παρέρχεται ὅτι τιμῆσαι βουλομένη κατ' ἰδίαν Πατριαρχι-

Τοῦ Συλλόγου τὸ προεδρικὸν ἀξίωμα ἔλαβε κατ' ἀρχὰς τῇ ψήφῳ τῆς ὁλομελείας, ὁ μητροπολίτης Ἀμασειᾶς Ἀνθίμος Ἀλεξούδης· τοῦτον ἐπὶ βραχὺ προεδρεῖσαντα καὶ παραιτησάμενον διεδέχθη ὁ ἐκ τῶν ἀντιπροέδρων μητροπολίτης Σκοπείων (νῦν Νεοκαισαρείας) Ἀμβρόσιος Σταυρινὸς προεδρεύσας μέχρι τῆς 29 Ὀκτωβρίου 1899, κατόπιν τὸ δεύτερον παμψηφεί ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐξελέγη πρόεδρος ὁ ἅγιος Ἀμασειᾶς διατελέσας τοιοῦτος ἐπὶ τρία ἔτη, μετὰ ταῦτα ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1902 μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1903 ὁ μητροπολίτης Νεοκαισαρείας (νῦν Θεσσαλονίκης) Ἀλέξανδρος Ρηγόπουλος, διορισθεὶς διὰ πατριαρχικοῦ

κὴν φιλοτιμίαν καὶ προαιρεθὴν καὶ ἐπαινέσαι τὸν θερμουργὸν ζῆλον, ὃν ἀπὸ ἐτῶν μακρῶν ὁ ἐντιμολογιώτατος κύριος Γεώργιος Παπαδόπουλος ἀ-
τρυτοπύκνως οὐ παύεται ἔχων καὶ ἐπιμαρτυρῶν ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς πα-
τρίου ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, γραφίδι τε πολλὰ περὶ αὐτῆς συγγραψά-
μενος, λόγοις τε ἐμμελέσιν εἰς καλλιέργειαν καὶ ὑποστήριξιν αὐτῆς παρο-
τρύνων, καὶ ἔργοις δὲ καὶ μόχθοις διηνεκέσι καὶ ἀριθμήτοις αὐτὸς πρὸς
τοῦτο ἐν τοῖς πρώτοις συναντιλαμβανόμενος καὶ παρορμῶν, ἔγνω ἀξιο-
χρέως, κατὰ κοινὴν ἡμᾶ καὶ ὁμόθυμον εὐχὴν τε καὶ παράκλησιν καὶ τῶν
τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου μελῶν, προαγαγεῖν τὴν αὐτοῦ
ἐντιμολογιότητα εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ὁφθίκιον τοῦ Ἀρχοντος Μ. Πρω-
τεκδίκου τοῦ Ἀγιωτάτου Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἰδίαις χερ-
σιν ἐν τῷ πανδέπτῳ Πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Τροπαιο-
φόρου κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διατύπωσιν, τῇ ἐπικλήσει καὶ χάριτι
τοῦ παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύματος, προχειρισάμενη. Γράφοντες
οὖν ἀποφαινόμεθα ἵνα ὁ διαληθθεὶς ἐντιμολογιώτατος κ. Γεώργιος Παπα-
δόπουλος ὑπάρχῃ καὶ λέγῃται καὶ παρὰ πάντων γινώσκῃται Ἀρχων Μ.
Πρωτέκδικος τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ
θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πάσης τῆς προσηκούσης τῷ ὁφθίκῳ
τούτῳ τιμῆς παρὰ πᾶσι τοῖς ἐπιτυχάνουσιν αὐτῷ εὐσεβεσί καὶ ὀρθοδό-
ξοις χριστιανοῖς ἀξιούμενος. Ὅθεν εἰς ἐνδειξὴν ἀπελύθη τὸ παρὸν Ἡμέ-
τερον Πατριαρχικὸν Εὐεργετήριον Γράμμα τῷ Ἀρχοντι Μ. Πρωτεκδίκῳ
κυρίῳ Γεωργίῳ Παπαδοπούλῳ.

Ἐν εἵτῃ δωτηρίῳ αἰῶν' μηνὸς Ἰανουαρίου κε', Ἐπινεμίσσεως α'.

† Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΙΩΑΚΕΙΜ ἀποφαίνεται,

πιττακίου, συνωδὰ τῷ νέῳ Κανονισμῷ τοῦ Συλλόγου, καὶ ἔκτοτε μέχρι σήμερον ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου Ἰωακείμ Εὐθυβούλης, ἐκλεγεῖς, προτάσει πατριαρχικῇ, ὑπὸ τῆς ἀγίας καὶ ἱερᾶς Συνόδου.

Ἀπὸ διετίας λειτουργεῖ λυσιτελῶς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ θερμουργοῦ σκαπανέως τῆς πατρῴου ἱερᾶς μουσικῆς Ἀνδρέου Τσικνοπούλου δικηγόρου, ὁ Σύλλογος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ὁ ἐν Ἀθήναις Ἑλληνικὸς Μουσικὸς Σύλλογος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός», ὅστις ἔχει ἱκανὰ μέλη καὶ πολυαριθμούς μαθητὰς, οἵτινες ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Συλλόγου διδάσκονται τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν. Τὸ Σωματεῖον τοῦτο θὰ ἐπιδείξῃ δρᾶσιν ἐν τῇ μουσικῇ ἀνύσιμον, ἐὰν ἡ καρτερία, ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ αὐταπάρνησις κατὰ τῆς εἰδεχθοῦς τῶν ἀντιδράσεων κεφαλῆς δὲν ἀπολίπωσι τὰ φιλότιμα αὐτοῦ μέλη. Ναί, ἀδιαφιλονέικητον ὅτι ἐκ τῶν πολλῶν αἰτίων τῶν προκαλεσάντων τὴν διάλυσιν τῶν ἐκάστοτε ἰδρῶν

1) Ὁ μουσικοδιδάσκαλος Τσικνόπουλος ἀπὸ εἰκοσαετίας τὸν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, πρὸ 17 ἐτῶν ἰδρύσας Μουσικὴν Σχολὴν ἐπὶ τούτῳ εἰς τὸ Βαρθάκειον ἀριστὰ λειτουργήσας, ἦν καὶ ἡμεῖς τῷ 1890 ἐπισκεφθήμεν μετὰ τῶν ἐπιφανῶν σοφῶν ἀνδρῶν Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῇ καὶ Νικολάου Δαμαλά. Ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης Ἀθηνῶν Γερμανὸς ἐγκαθιδρύσας βραδύτερον τὴν Σχολὴν ταύτην εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν μέγαρον, ὑπεστήριξε καὶ δι' ἰδιαιτέρας συνοδικῆς ἐγκυκλίου. Ρητέον δ' ἐνταῦθα ὅτι τὴν ἰδρύσιν τῆς σχολῆς ταύτης συνέστησεν εἰς τὸν Τσικνόπουλον ὁ συμπατριώτης αὐτοῦ καὶ μέγας τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς ἀνὴρ Χαρολάος Τρικούπης, ὅστις ἀνῆψε τὴν ἐν ἑαυτῷ δῆδα τοῦ ἱεροῦ πυρὸς ἀπὸ τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας, ἅτε υἱὸς ὢν πατρὸς εὐδοκίμως τὴν μουσικὴν θεραπεύσαντος, τοῦ Σπυριδωνοῦ Τρικούπη, συντάξαντος ἐπὶ τῷ θαύματι τοῦ ἀγίου Σπυριδωνοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Στεφάνου, τῷ συμβάντι ἐν Μεσολογγίῳ, ἀκολουθίαν ὁλόκληρον, ἥτις ψάλλεται ἐκεῖ μέχρι σήμερον, κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ ἀγίου Στεφάνου.

2) Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1902 ἐτιμήθημεν διὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἐπιτίμου μέλους ὑπὸ τοῦ Μουσικοῦ τούτου Σωματείου,

θέντων Μουσικῶν Συλλόγων τὸ κυριώτερον ὑπῆρξεν ἡ ἐμφιλο-
χώρησις μικροφιλοτιμιῶν καὶ ἐρίδων μεταξύ τῶν παρ' ἡμῖν ἀρχο-
λιπάρων καὶ ἐγῶϊστῶν ἱεροψαλτῶν.

Μουσικὸς Σύλλογος ὑφίσταται ἀπὸ ἱκανοῦ καὶ ἐν Χίῳ, ἀποτε-
λούμενος ἐκ πάντων σχεδὸν τῶν ἱεροψαλτῶν τῆς νήσου ταύτης.
Σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι ἡ διὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ μελέτης τῆς βυζαντι-
νῆς μουσικῆς μόρφωσις τῶν μελῶν αὐτοῦ. Τὴν ἐπέτειον αὐτοῦ
ἀγει τῇ 1 Ὀκτωβρίου, ἑορτῇ τοῦ ἐν ἀγίοις Ἰωάννου τοῦ Κουκ-
κουζέλη.

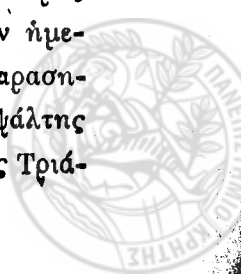
Ἀρχομένου τοῦ 1903 ἰδρύθη Σωματεῖον Ἱεροψαλτῶν ἐν Θεσ-
σαλονίκῃ, πρὸς ὑποστήριξιν καὶ διάδοσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς
ἡμῶν μουσικῆς, πρωτοβουλία τοῦ μουσοτραφοῦς μητροπολίτου
Θεσσαλονίκης (νῦν Κυζίκου) Ἀθανασίου.

Καὶ ἐν Σμύρνῃ κατὰ ἀπρίλιον τοῦ 1903 ἰδρύθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ
ἱεροψαλτῶν «Ἐκκλησιαστικὸς Μουσικὸς Σύλλογος» ὑπὸ τὴν
προεδρείαν τοῦ γηραιοῦ καὶ διακεκριμένου μουσικοδιδασκάλου
Μισαήλ Μισαηλίδου. Σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι ἡ συστηματικὴ καλ-
λιέργεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ ἡ ἀναστήλωσις τοῦ
γοήτρου αὐτῆς, ἡ σύστασις ὀργανοθήκης καὶ μουσικῆς βιβλιο-
θήκης καὶ ἡ μόρφωσις ἱεροψαλτῶν.

Ἰωάννης ὁ Χαβιαρᾶς

καὶ τὸ ἀρμονικὸν μουσικὸν αὐτοῦ σύστημα.

Ὁ ἐκ Χίου ὀρμώμενος Ἰωάννης Χατζηνικολάου Χαβιαρᾶς
εἶναι ὁ πρῶτος ἐπιχειρήσας νὰ ἐνδύσῃ δι' ἀρμονίας τὴν ἡμε-
τέραν μουσικὴν καὶ νὰ τονίσῃ διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραση-
μαντικῆς τὰ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἄσματα, πρωτοψάλτης
τῆς ἐν Βιέννῃ ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Τριά-

δος ἀπὸ τοῦ 1844, καθηγητῆς τῶν ἑλληνικῶν ἐν τῇ αὐτόθι ἑλ-
 ληνικῇ σχολῇ καὶ μεταφραστῆς ἐν Βιέννῃ τῷ 1836 ἐκ τοῦ γερμα-
 νικοῦ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κάτοχος ὢν κατὰ τι τῆς
 ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς, συνεφώ-
 νησε μετὰ τοῦ ἐξόχου μουσικοῦ Randhartinger, ὑποδιευθυντοῦ
 τῆς τῶν ἐν Βιέννῃ ἀνακτόρων Καισαροδασιατικῆς Καπέλλης, ἵνα
 ὁ μὲν τονίσῃ εἰς εὐρωπαϊκὴν γραμμὴν τὰς μελωδίας τῆς τῶν
 Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὁ δὲ τονίσῃ αὐτὰς εἰς
 εὐρωπαϊκὴν τετραφώνιαν. Τοιουτοτρόπως κατ' ἀρχὰς ἐτονίσθησαν
 οἱ ὕμνοι τῆς λειτουργίας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς
 παρετηρήθη ὅτι οὐ μόνον κατεστράφη ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν
 ᾠσμάτων λεκτικὴ συνάφεια, ἀλλὰ καὶ ἡλλοιώθη καὶ ὅλως διε-
 φθάρη ὁ χαρακτὴρ τῆς μελωδίας τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, καὶ
 τοῦτο, διότι ὁ ἀναλαβὼν τὸ ἔργον τοῦ μετενεγκεῖν εἰς τετραφώνον
 ἀρμονίαν ᾠσματα ἑλληνικὰ γερμανὸς μουσικοδιδάσκαλος, δὲν εἶχε
 τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα τοῦ μελοποιοῦ, ὅστις δέον νὰ νοῇ ἀκρι-
 βέστατα τὴν γλῶσσαν ἐν ἣ συνετρίχθη τὸ ᾠσμα, νὰ ἦ ἐγκρατὴς
 τῆς προσφῶδιος τῆς γλώσσης ἐκείνης, νὰ γινώσκῃ τὴν ἀπαγγε-
 λίαν τῶν λέξεων, νὰ ἔχῃ συνείδησιν τῆς τε φύσεως τῶν αἰσθη-
 μάτων καὶ τοῦ τρόπου δι' οὗ ταῦτα ἐκφράζονται, ὅπως ἐκλέξῃ
 τὸν οἰκεῖον ἦχον, τὸν πρέποντα χρόνον, τὸν κατάλληλον ρυθμὸν
 καὶ τὸ ἀρμόδιον μέτρον. II. χ. ἐν τῇ μουσικῇ τοῦ Χαδιαρά ὁ εἰς
 ἦχον δεύτερον καθιερωμένος νὰ ψάλληται Τρισάγιος Ὑμνος ἐτο-
 νίσθη εἰς ἦχον πλάγιον τοῦ τετάρτου, διότι ἐν τῷ κλειδοκυμβάλῳ
 οὐδεμία ὑπάρχει χρωματικὴ κλίμαξ καὶ χρωματικὸς ἦχος. 2) Ὁ
 Χερουβικὸς Ὑμνος ἐτονίσθη εἰς ἦχον πλάγιον τοῦ τετάρτου, οὔτε
 χαρακτῆρα ἐκκλησιαστικῆς μελωδίας κεκτημένος, οὔτε ὁμοιά-
 ζων τὸ παράπαν πρὸς τοὺς τῆς Ἐκκλησίας χερουβικοὺς ὕμνους,
 καὶ τὸ χεῖριστον, ἀποβαίνων καὶ φορτικώτατος ἕνεκα τῶν πολλῶν
 ἐπαναλήψεων. 3) Τὸ εἰς ἦχον πλάγιον τοῦ τετάρτου μεμελισμένον
 «Ἀξιὸν ἐστὶν ὡς ἀληθῶς» παρουσιάζει ἀντὶ μελωδίας ἐκκλησια-
 στικῆς ᾠσμα θεατρικόν, κακῶς ἐρρυθμισμένον καὶ κωμικώτατον.
 πρῶτος ὁ βαρύφωνος μόνος ψάλλει «Ἀξιὸν ἐστὶν», εἶτα ἐπαναλαμ-

δάνουσιν οἱ δύο μεσόφωνοι πάλιν «Ἀξιόν ἐστιν», ἔπειτα καὶ ὁ τρίτος μεσόφωνος ἐπαναλαμβάνει ἐκ τρίτου τὸ αὐτὸ «Ἀξιόν ἐστιν».

4) Εἰς τὸ Κοινωνικὸν «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν» μεμελισμένον εἰς ἦχον κατὰ μὲν τοὺς Εὐρωπαίους *mi terza minore*, καθ' ἡμᾶς δὲ ὡς ἦχον πρῶτον, ἐπαναλαμβάνεται τρις τὸ «Αἰνεῖτε», τρις «τὸν Κύριον» καὶ τρις «ἐκ τῶν οὐρανῶν». 5) Τὸ εἰς ἦχον δεύτερον καθιερωμένον νὰ ψάλληται «Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν» ἐτονίσθη εἰς ἦχον πλάγιον τοῦ τετάρτου· εἶναι δὲ ὡς ἐκ τῆς ἐκ μέρους τοῦ μελοποιοῦ ἀγνοίας τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων καὶ τῆς προσφῃδίας κακόζηλον ἐν τῷ ρυθμῷ, ἐσφαλμένον ἐν τῷ τονισμῷ καὶ ἔχον τὰς λέξεις ἀτόπως διακεκομμένας, οἷον, π ί σ τ ι ν α λ η θ ῆ α δ ι α ί ρ ε τ ο ν. 6) Τὸ ἐξευρωπαϊσθὲν «Εἶν τὸ ὄνομα Κυρίου» ἐτονίσθη εἰς ἦχον πλάγιον τοῦ τετάρτου, ἀποβαλὼν τὸν παροτρυντικὸν ἢ ἀλγεινὸν χαρακτῆρα, ὃν προσδίδει εἰς αὐτὸ ὁ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος Λύδιος ἢ δεύτερος ἦχος.

Τῇ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα τοῦ 1844 ἐψάλη κατὰ πρῶτον ἐν τῷ ἐν Βιέννῃ ἱερῷ ναῷ τῆς ἀγίας Τριάδος ἡ ἐκ μονοφώνου εἰς τετράφωνον μεταρρυθμισθεῖσα ἡμετέρα μουσικὴ δι' ἐνὸς χοροῦ ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων εὐφώνων ψαλτῶν, καὶ τῇ Κυριακῇ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους καθιερώθη διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἱερουργήσαντος δι' αὐτῆς τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Κάρλοβιτς Ἰωσήφ Γιάρατσιτς. Ἡ πάνδημος παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας Κάρλοβιτς καθιέρωσις τοῦ νέου μουσικοῦ συστήματος εἴλκυσε ταχέως τὴν ἐφεσιν καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ Ὀρθοδόξων Κοινοτήτων, αἵτινες παραδεχθῆσαι αὐτὴν ἐκτελοῦσιν ἔκτοτε διὰ ταύτης τὰς ἱερὰς τῆς Ἐκκλησίας λειτουργίας καὶ τελετάς.

Κατὰ μίμησιν τοῦ Χαβιαρά εἰργάσθη πρὸς ἐξαρμόνισιν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς καὶ ὁ ἱεροδιάκονος Ἀνθιμος Νικολαΐδης, συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ γερμανοῦ Gottfried Prayer, πρῶτου μουσικοῦ τῆς ἐν Βιέννῃ αὐτοκρατορικῆς αὐλικῆς ἐκκλησίας, διευθυντῆς τοῦ μουσικοῦ χοροῦ τοῦ ἐν Βιέννῃ ναοῦ τοῦ ἀγίου Γεωργίου διατελέσας ἐπὶ τινα ἔτη, ἐγκρατῆς τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, ἐν

μέρει δὲ καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς, ἐκδοὺς τρίτομον Μουσικὴν Ἀνθολογίαν διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς παρασημαντικῆς, ἀποδιώσας δὲ τῷ 1865 ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Ριζαρείῳ Σχολῇ, ἐνθα ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν. Ὡσαύτως πρὸς τετραφώνησιν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς εἰργάσθη καὶ ὁ ἐπὶ δύο καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐν τῷ ἐν Λονδί-νῳ ἑλληνικῷ ναῷ μετ' ἐπιτυχίας διευθύνας τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν Νικόλαος Κύδος, ἐγκρατὴς τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς.

Τὸ παράδειγμα τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ὀρθοδόξων ἑλληνικῶν κοινοτήτων ἐμιμήθησαν βραδύτερον καὶ ἐν Ἀθήναις. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῷ 1873 ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πατριαρχοῦντος τοῦ ἀπὸ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου τοῦ Βυζαντίου, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἐκ Νεαπόλεως ὑπὸ τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς κοινότητος μετακληθέντος, Παναγιώτου Γριτσάνη. Ἀφ' ἧς ἡμέρας δὲ ἀνεφάνη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἡ τετράφωνος μουσικὴ τοῦ Χαδιαρά, ἡ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀπεπειράθη δι' ἐγκυκλίων πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν ἵνα καταργήσῃ καὶ ἀπαγορεύσῃ τὴν καινοτόμον εἰσαγωγὴν καὶ χρῆσιν τῆς καινοφανοῦς μουσικῆς ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις τῶν ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

1) † **ΑΝΘΙΜΟΣ** ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Οἱ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ, Πατριαρχικῷ, Ἀποστολικῷ καὶ Οἰκου-μενικῷ Θρόνῳ ὑποκείμενοι ἱερώτατοι Μητροπολίται, καὶ ὑπέρτιμοι, καὶ Θεοφιλέστατοι Ἀρχιεπίσκοποι τε καὶ Ἐπίσκοποι, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπῆται ἡμῶν ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί, καὶ ἐντιμώτατοι Κληρικοὶ, εὐλα-δέστατοι Ἱερεῖς, καὶ τίμιοι Προεστῶτες, καὶ χορήσιμοι Γέροντες, καὶ Πρό-κριτοι, καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες εὐλογημένοι Χριστιανοὶ, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά· χάρις εἰν ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ, εὐλογία καὶ συγχώρησις. «Μὴ μέταιρε, φησὶν, ὅρια αἰῶνα, ἀ ε-

Οἱ μουσικοὶ τοῦ 10' αἰῶνος.

Οἱ κατὰ τὸ δευτέρον ἥμισυ τοῦ 10' αἰῶνος ἀκμάσαντες δια-
πρεπεῖς μουσικοὶ εἶναι οἱ ἐξῆς :

Κυριακὸς Φιλοξένης, ἱερεὺς, Ἐφεσιομάγνης, λόγιος
μουσικὸς καὶ εὐδοκίμως περὶ τὴν φιλολογίαν τῆς καθ' ἡμᾶς μουσι-
κῆς ἀσχοληθεὶς, μαθητὴς γενόμενος ἐν μὲν τῇ πράξει τῆς μουσι-
κῆς τοῦ πάππου αὐτοῦ Χατζῆ Παλῆ τοῦ Ἐφεσίου, μουσικοῦ
μεγαλοφώνου ἀποθανόντος τῷ 1808, καὶ τινος Ἰωσήφ ἱερομονά-
χου τοῦ Κρητὸς, ἐν δὲ τῇ θεωρίᾳ τοῦ Σελευκείας Ἀθανασίου, οὗ καὶ

θεντο οἱ Πατέρες σου». Καὶ «Γιὰ φύλασσε νόμους Πατρός σου, καὶ μὴ
ἀπώσῃ θεσμοὺς μητρός σου»· καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος «Ἄ παρελάβετε,
καὶ εἶδετε ἐν ἑμοί, καὶ ἰκούσατε, ταῦτα πράσσετε»· καὶ ἐν ἄλλοις «Τὰ
ἀρχαῖα κρατεῖτω». Ταῦτα ἐπισημνήσκωμεν ἐν προσημίῳ πρὸς τὰ γνήσια
πνευματικὰ ἡμῶν τέκνα, τοὺς ἀπανταχοῦ εὐσεβεῖς, καὶ ὀρθοδόξους χρι-
στιανοὺς, προαγόμενοι κατὰ χρέος ἐκκλησιαστικῆς προνοίας, νὰ διαδώ-
σωμεν πρὸς πάντας τὰς πνευματικὰς ἡμῶν νοουθεσίας, καὶ σωτηριώδεις
παραινέσεις περὶ τῆς ἐσχάτως ἀναφανείσης, ὡς μὴ ὠφέλε, καὶ παραδειγ-
ματικῶς προϊούσης ἐφαρμάτου καινοτομίας ἐν ταῖς ἀγίαις τοῦ Χριστοῦ
Ἐκκλησίαις. Ἐγένετο γάρ ἡμῖν διάπυστον ἀπὸ τε φήμης πρότερον δια-
θρυλλουμένης, καὶ ἥδη ἀπὸ πληροφορίας πολλῶν ἐκ Βιέννης καὶ Τεργέ-
στης ἀφικνουμένων ἐνταῦθα, ὅτι τινὲς τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην ὀρθοδό-
ξων Γραικῶν, καινοτομοῦντες πρὸς τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα, καὶ τὰς τά-
ξεις τῆς ἀγίας Ἀνατολικῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας, χαίρειν εἰπόντες τῇ ἱερᾷ
καὶ ἀρχαιοπαραδότῃ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ, τῇ ἐν ταῖς ἱεραῖς προσευ-
χαῖς καὶ ἀκολουθίαις ἀπὸ τῶν πρώτων αἰῶνων τῆς εὐσεβείας καθορισθεῖση
ψάλλεσθαι ὑπὸ τῶν πιστῶν, καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὕμνους τῆς Ἐκκλη-
σίας ἐν ὅκτῳ ἤχῳ προσηρμοσμένα, ταύτην, φάμεν, τὴν σεβασμίαν καὶ
κατανυκτικὴν, καὶ ταῖς χριστιανικαῖς ἀκοαῖς συνήθη ἱερὰν ἀσματικὴν
παραγκωνισάμενοι, καὶ ἀποκρούσαντες οἱ γεννάδαι οὗτοι, ἐπενόησαν, καὶ
συνέθεντο ἑτέραν τινὰ καινοφανῆ μουσικὴν, ἀρμονία μὲν τετραφώνῳ, καὶ
ποικιλίᾳ μέλους ξενίζουσαν, καὶ πάντῃ διάφορον τῆς ἡμετέρας οὔσαν,
τὰ δ' ἄλλα κατακνηλοῦσαν, καὶ ἐκλύουσιν τοὺς ἀκροωμένους, καὶ μονοφύ-
θεατρικὴν οὔσαν, καθὼς οἱ ταύτης ἀκούσαντες μᾶς ἐδεδαίωσαν, τὴν ὁ-

οὐκ ὀλίγα περὶ τῆς φιλολογίας τῆς μουσικῆς χειρόγραφα ἐκλήρονόμουν. Ἐξέδωκε τῷ 1859 Θεωρητικὸν Στοιχειῶδες τῆς Μουσικῆς, μεταγράψας τὰ πλεῖστα ἐκ τοῦ Θεωρητικοῦ τοῦ Χρυσάνθου. Προσέτι ἐξέδωκε καὶ Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (ἀπὸ τοῦ στοιχείου Α—Μ), ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξηγοῦνται πάντες οἱ τεχνικοὶ ὅροι τῆς μουσικῆς κατ' ἀλφabetικὴν τάξιν, κυρίως δὲ διὰ θεωρητικῆς ἀναλύσεως, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ διὰ μουσικῶν παραδειγμάτων πρὸς πρακτικωτέραν κατάληψιν. Τῷ 1870 ἐφιλοπόνησεν, ἀνέκδοτον τυγχάνον, Λεξικὸν τῶν Ἑβραίων μουσικῶν, τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ τινων Εὐρωπαϊῶν καὶ Βυζαντινῶν μουσικῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διτόμου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀν-

ποίαν καὶ προσεκδόλησαν ἐφαρμόσαντες παραδόλως, καὶ βεβιασμένως εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡμῶν ἀκολουθίας, καὶ παραμορφώσαντες τὸν ρυθμὸν τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας μελωδημάτων, τῶν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, καὶ τῇ ὑφῇ, καὶ τῇ λέξει μεμουσουργημένων, καὶ παρασύραντες αὐτὰ, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τῆς ἰδίας αὐτῶν φαντασίας τὰ ἀπηχήματα, καὶ ὅτι μὲν κακῶς ποιήσαντες οἱ φιλόκαινοι οὗτοι ἐπεχείρησαν καινοτομίαν τολμηρὰν ἐπὶ πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἡ μετακίνησις, καὶ μεταποίησις οὐχ ὅπως ἐφάμαρτος, ὥς ἀντιδαινουσα τοῖς ἐκτεθεῖσι περὶ τῆς διατηρήσεως τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων ἱεροῖς ὅροις καὶ θεσμοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀκροσφαλὴς καὶ ἐπικίνδυνος, ὥς σκανδαλώδης τῷ χριστιανύμῳ πληρώματι, καὶ ἀφορμῇς μεζόνων παραβάσεων, καὶ νεωτερισμῶν παρεκτικῆ, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων, ὥς ἀναγομένων τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ, ἡ αὐθαίρετος ἐπέμβασις δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν, χωρὶς νὰ παρασύρῃ τοὺς τολμητὰς εἰς τὴν μερίδα τῶν διαιροῦντων τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, τοῦτο εὐδην παντὶ ὀρθοδόξῳ καὶ ζηλωτῇ χριστιανῷ. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον καθήψατο καιρίως, καὶ κατέβλησεν ἡμῶν τὴν καρδίαν εἶναι, ὅτι καὶ αἱ ἐν ταῖς ρηθείσαις εὐρωπαϊκαῖς πόλεσιν ἐλέει Θεοῦ διατελοῦσαι κοινότητες τῶν ὀρθοδόξων, παρεδέχθησαν ὥς τι εὖρημα τιμαλφές, καὶ εἰσήγαγον τὴν ξένην καὶ ἐκφυλὸν αὐτὴν μουσικὴν ἐν ταῖς ἐκεῖ ἱεραῖς ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις, ἀποβαλόντες, καὶ παύσαντες τὴν ἡμετέραν ἀρχαιοτάτην ἐκκλησιαστικὴν, χωρὶς νὰ ἐπιστήσωσι τὸν νοῦν μὲ εὐλαβεστέραν παρατήρησιν, καὶ χωρὶς νὰ ἐπιδλέψωσι μὲ καθαρώτερον διανοίας χριστιανικῆς ὄμμα, πρῶτον εἰς τὸ ἐκ τῆς καινοτομίας, καὶ ἀθετήσεως τῶν ἀρχαίων ἐθίμων καὶ τάξεων τῆς Ἐκκλησίας προκύπτον κα-

θίμου Γαζή, τοῦ Μυθοῖστορικοῦ Λεξικοῦ Ἰωσήφ τοῦ Μάγνητος, τῆς Φιλολογικῆς καὶ Κριτικῆς Ἱστορίας τοῦ Κ. Κοντογόνου καὶ ἄλλων συγγραμμάτων. Ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης τοῦ Λεξικοῦ τούτου ἐπίεσθημεν ὅτι ἴδιος πόνος τοῦ Φιλοξένου καὶ δὴ χρήσιμος εἶναι μόνον τὰ σημειούμενα περὶ τινων μουσικῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἅπερ καὶ μετεγράψαμεν εἰς τὸ προεκδοθὲν τῷ 1890 ἡμέτερον ἔργον «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς κτλ.», καλλύναντες τὴν κοινὴν τοῦ μουσικολόγου λέξιν, καὶ ὑπεραυξήσαντες αὐτὰ διὰ πολλῶν προσθηκῶν ἐπὶ τῇ βάσει αὐθεντικῶν πληροφοριῶν, ἃς ἠρύσθημεν παρὰ τῶν συγχρόνων γηραιῶν μουσικοδιδασκάλων, οἵτινες θεωροῦνται οἱ πι-

νονικὸν πλημμέλημα, καὶ δεύτερον εἰς τὸ εἶδος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος τετραφώνου μουσικῆς, τὴν ὁποίαν προετίμησαν τῆς ἡμετέρας, πεισθέντες τοῖς αὐταρέσκουσ ἐφευρεταῖς, καὶ θεωρήσαντες ἴσως τὸ πρᾶγμα ἀδιάφορον, καθότι ἄλλως δὲν ἤθελον ἀνεχθῆ βέβαια διὰ τῆς παρεκτροπῆς ταύτης νὰ ἐνοχοποιήσωσιν ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ χριστωνύμου πληρώματος οἱ τῷ γάλακτι τῆς εὐσεβείας ἐκ προγόνων ἀνατραφέντες, καὶ δι' ἔργων θεοφιλῶν, καὶ ζήλου χριστιανικοῦ ἀκίβδηλον μὲν τὴν ἀμώμητον πίστιν, ἀκατάγνωστον δὲ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα διατηρήσαντες ἀξιοῦμαι οὗτοι ὁμογενεῖς, ἑωμὴν λέγειν ὅτι τὸ κίνημα τοῦτο τῶν ἐν ἀλλοδαπεί μεταξὺ ἑτεροδόξων εὐρισκομένων ὁμογενῶν μας εἰς τὸ νὰ μεταρρυθμίσωσιν αὐθαρέτως τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, μηδεμιᾶς ἀνάγκης προκειμένης, καθὼς καὶ πᾶσι ἄλλῃ μεταποίησις τῶν πατρῶων ἐθίμων, ἔστω καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀδιαφθόρων, τοσούτῳ μᾶλλον θλίβει τὴν καρδίαν ἡμῶν, καθόσον φέρει καὶ εἰς ἀπροόπτους ἄλλους κινδύνους, ὁσάκις μάλιστα προσεγγίζει τοῖς τῶν ξένων καὶ ἑτεροδόξων ἐθίμοις. Διὰ ταῦτα ἡ κοινὴ αὕτη μήτηρ τῶν εὐσεδῶν, ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἡ τὴν κοινὴν σωτηρίαν τῶν ἀπανταχοῦ εὐσεδῶν πνευματικῶν αὐτῆς τέκνων, ἔργον καὶ σκοπὸν ἀδιάλειπτον ἔχουσα, ἐπειδὴ ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει τῆς, ὡς μὴ ὦφελε, τολμηθείσης καινοτομίας, θεωρεῖ μίαν προφανῆ ἀνατροπὴν, καὶ κατάργησιν ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς ἱερᾶς παραδόσεως· γνωστὸν γάρ, ὅτι ἡ ἡμετέρα ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐξ αὐτῶν τῶν χρόνων τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἔχουσα τὰς ἀρχάς, παρεδόθη, καὶ ἐδιδάχθη τοῖς τούτων ὁμιληταῖς καὶ συγχρόνοις, θεσπεσίοις ἀνδράσι, καὶ ὑπ' αὐτῶν πάλιν διαδοχικῶς τοῖς ἐφεξῆς ἁγίοις πατράσιν, οἵτινες ἀμφοῖν ταῖς ὠλέναις περιδα-

στοι ταμῖαι πάσης ἱστορικῆς εἰδήσειως περὶ τῶν ἀποικομένων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μουσικῶν. Ὁ Φιλοξένος ἀπεβίωσε τῷ 1880 ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν μέσῳ τῆς πολυμελούς αὐτοῦ οἰκογενείας.

Γερμανὸς Ἀφθονίδης, ἀρχιμανδρίτης Σιναΐτης, ἐγκρατέστατος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς, δεξιῶς χειριζόμενος καὶ διάφορα μουσικὰ ὄργανα. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀρίστων τροφίμων τῆς ἐν Ξηροκρήνῃ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, σὺν ἡλ. ν. συμμαθητὴν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν ἐπιζῶντα ἐρασιτέχνην μουσικολόγον Λεωνίδα Νικοκλήν. Τῷ 1875 παθὼν ἀμαύρωσιν τῶν ὀφθαλμῶν ἐν Λονδίῳ μετὰ πολλῆς τῆς καρτερίας ὑ-

λόμενοι καὶ ἀσπασάμενοι, προσήρμωσαν αὐτῇ τὰ ᾠδμητικά μέλη, καὶ ἐμουςοῦργησαν τὰ τοσαῦτα θεοτεροπῆ καὶ ψυχροσωτήρια μελωδήματα, τὰ μέχρις ἡμῶν διατηρούμενα· δι' αὐτῆς λοιπὸν ἡ ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία αἰνεῖν τὸν Θεόν, κατὰ τὸν Οὐρανοδόμον, παρέλαβε καὶ ἐδιδάχθη, ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς· αὐτὴ δὲ τῆς γεραρᾶς ἀρχαιότητος καθηγάσθη, καὶ καθιερώθη, θεμελιωθεῖσα κανονικῶς ὑπὸ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων, καὶ πρὸ πάντων αὐτὴ ὑπάρχει οἰκεία, καὶ ἀρμόδιος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ σεμνόν, καὶ εὐτακτον αὐτῆς, καὶ σεβάσμιον. «Ψάλλετε γάρ, φησὶν ὁ Προφῆτάνας, τῷ Θεῷ συνετῶς, καὶ ὑμνολογεῖτε ἐν σεμνότητι καὶ φόβῳ»· καὶ ὁ Οὐρανοφάντωρ «Τῷ προσήνεϊ, καὶ λείῳ τῆς ἀκοῆς τὸ ἐκ τῶν λόγων ὠφέλιμον λανθανόντως ὑποδεξώμεθα.» Ἀλλὰ καὶ ἡ ἁγία οἰκουμένης Σ' Σύνοδος ἐν τῷ οὐ' αὐτῆς Κανόνι ἀποφαίνεται «Μὴ ἐπιλέγειν τι τῶν μὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρμοδίων, καὶ οἰκείων, ἀλλὰ μετὰ πο' ἥλης τῆς προσοχῆς καὶ κατανύξεως τὰς τοιαύτας ψαλμωδίας προσάγειν τῷ τῶν κρυπτῶν ἐξήρῳ Θεῷ». Ἐκτὸς δὲ τούτων, ἐπειδὴ ἅπαντα σχεδὸν τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἱερὰ ᾠδμητικά, καὶ μελωδήματα συνεγραφήσιν κατὰ τε περίοδον, καὶ κατὰ τὴν λέξιν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ, εἶναι φανερόν, ὅτι δὲν δύνανται νὰ ψαλῶσι μεθαρμοσθέντα, καὶ συγκραθέντα εἰς ἄλλον ξενικώτερον τρόπον, χωρὶς νὰ μεταδῶσι τὸν ἐμμελῆ ρυθμὸν αὐτῶν εἰς ἄλλόκοτον, καὶ ἀσύστατον ψυχρότητα, καὶ ἀντὶ κατανύξεως, νὰ πλῆττωσι τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἱερὸν μέλος συνήθη, καὶ ἀφοσιωμένην ἀκοὴν τῶν χριστιανῶν· καὶ ὅμως πολλοὶ τῶν κενοφρόνων νεωτεριστῶν ἐτόλμησαν νὰ φαντασθῶσι καὶ αὐτοὶ, καὶ πρὸς ἄλλους νὰ συστήσωσι τὴν καινοφανῆ, καὶ καινότομον μουσικὴν ὡς ἀρχαίαν καὶ πάτριον· ἀλλ'

πέμεινε τὸ δεινὸν πάθημα, εὐρίσκων ἀρκοῦσαν παραμυθίαν ἐν τῇ καλλιεργείᾳ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς, ὧν ἐγένετο λάτρις ἑθεὸς. Διεκρίνετο ἐπὶ εὐρείᾳ παιδείᾳ καὶ συγγραφικῇ ἱκανότητι, συγγράψας τὴν ἱστορίαν τοῦ Σινᾶ καὶ ἐκδοὺς «Τὰ μετὰ τὴν ἄλω-

δτι μὲν ἀρχαίαν μουσικὴν ἡ Ἐκκλησία παρέλαβε τὴν μονόφωνον, συνο-
δευομένην τῇ ὑπνηχίδει καὶ ἄλλων συμπαραισταμένων, μάρτυς ὁ θεὸς ἡ-
μῶν πατὴρ μέγας Βασίλειος, λέγων «Ἐπιτρέψαντες ἐνὶ κατάρχειν τοῦ
μέλους, οἱ λοιποὶ ὑπνηχοῦσι· καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ἐξ ἐπαγγέλματος μουσι-
κευομένοις εὐδῆλον, ὅτι τινὲς τῶν παρ' ἡμῖν ὀκτὼ ἤχων τετραφώνῳ μέλει
οὐχ ὑπάγονται. Εἰ δὲ καὶ πάλαι ποτὲ ἐν τισὶν ἀγίαις Ἐκκλησίαις ὀρθοδό-
ξων μὲν, ἀλλ' ἑτερογλώσσων λαῶν εἰσῆχθη, κατὰ συγκατάβασιν, εἶδος
μουσικῆς ὁπωσδήποτε τῆς καθ' ἡμᾶς διαφέρειν, τοῦτο γέγονε διότι αἱ
γλῶσσαι ἐκείνων ἔχουσι λέξεις καὶ φθόγγους τῶν ἑλληνικῶν διαφέροντας,
καὶ μὴ δυναμένους ἐφαρμοσθῆναι πρὸς τὸν ρυθμὸν τῶν κατὰ τὴν Ἑλλη-
νίδα γλῶσσαν ἱερῶν μελωδημάτων. Ἐπειτα δὲ καὶ τῆς ἐκείνων τῶν λαῶν
ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς πάντῃ διάφορος εἶσιν ἡ εἰσαγομένη ὑπὸ τῶν
νῦν καινότομος τετράφωνος, ἐπειδὴ πρῶτον, κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν
ἀκουσάντων, κλίνει ὅλως ἐπὶ τὴν δυτικὴν μουσικὴν, κατὰ τὴν ἑλλειψιν
μόνων τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἐκείνης ἀπολειπομένη· διὰ δὲ τὴν τετρά-
φωνον ἀρμονίαν καταθέλλει τὴν ἀκοήν, ἐλκύει τὴν αἰσθησίν, καὶ κατα-
χαυνοὶ τὴν ψυχὴν, καὶ εἶναι λοιπὸν μουσικὴ οὐχὶ προσευχομένων, καὶ
δοξολογούντων τὸν Θεὸν ἐν εὐλαθείᾳ, καὶ φόβῳ, ἀλλὰ τῶν ὡς ἐπὶ δια-
χύσει εὐφραينوμένων, ἀναμινύουσαι τὰς ἀγγελικὰς δοξολογίας τῶν ἱερῶν
προσευχῶν μὲ μέλην ἐμπαθῆ, βεβηλοῦσα τὰ πνευματικὰ ἄσματα μὲ ἐξωτε-
ρικὰς καινοφωνίας· καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ὥς ἐννοήσῃ πῶς εὐλαδῆς
Χριστιανός, ἐὰν τοιαύτη μουσικὴ εἶναι εἰσακτέα εἰς Ἐκκλησίαν τοῦ
Θεοῦ· καὶ ἂν ἡ εἰσαγωγὴ αὐτῆς συνάδῃ μὲ τὸ πνεῦμα τῶν ἁγίων Πατέρων
τῆς μνησθείσης σ' ἁγίας Συνόδου «μὴ ἐπιλέγειν τι τῶν μὴ τῇ Ἐκκλη-
σίᾳ ἀρμοδιῶν καὶ οἰκείων..... εὐλαβεῖς γὰρ εἶσθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ,
τὸ ἱερὸν ἐδίδαξε λόγιον». Περὶ τούτου καὶ ὁ ἱερὸς Μελέτιος ὁ σοφώτατος
περὶ Χριστιανισμοῦ γράφων οὕτω φησὶν· «Ὡς περὶ τὸ σεμνόν, καὶ σύμμε-
τρον τῆς μουσικῆς εὐπρόσιτον, διὰ τὸ ἀκμαιότερας κατασκευάζειν τὰς
καρδίας, ὅσον ἀνασπῶσθαι τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος, οὕτω πάλιν ὑπέρμε-
τρος μουσικὴ καὶ τῷ ἡδεῖ παρὰ τὸ μέτρον ἐνασχολουμένη, οὐχ ἡδύνει,
ἀλλ' ἐλκύει». Ἐπειδὴ δὲ ἐπιλήψει ἡμᾶς ὁ χρόνος ἀποδεικνύοντας πόσον
ἡ ἡδυπαθὴς, καὶ ἀπρεπὴς μελωδία ἀπομακρύνεται τοῦ σωτηρίου σκο-

σιν» τοῦ Ὑψηλάντου. Πεπροικισμένος ὑπὸ σπανίας εὐφύας ἐξυ-
πηρέτησε σπουδαίως τὰ συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίᾳ περὶ
τοῦ ζητήματος τῶν ἐν Ρουμανία μοναστηριακῶν κτημάτων τῶν
ἁγίων Τόπων προκειμένου οὐ μόνον ὡς μέλος καὶ γραμματεὺς

ποῦ τῆς προσευχῆς τῆς διὰ τῶν ἱερῶν ψαλμοφιδῶν γιγνομένης, εἶγε πα-
ράκλησις οὕτω πρὸς Θεὸν, πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀπαιτεῖ ὁμολο-
γούμενως καὶ ᾄθος καὶ καρδίαν καὶ ἀκοὴν πνευματικὴν ὁλως, καὶ κα-
τανενυγμένην, καὶ οἰαδοῦν βιωτικῆς ιδέας, καὶ ἀφορμῆς ἐλευθέραν, διὰ
τοῦτο, ἱκανὰ ταῦτα ἡγούμενοι πρὸς κοινὴν πληροφορίαν τῶν εὐσεβῶν,
καὶ ἵνα κατανοήσωσι τὸ σωτήριον μὲν, καὶ ψυχοφελές, καὶ πρὸς τὴν
θεῖαν ὑμνολογίαν κατάλληλον τῆς ἡμετέρας ἀρχαιοπαραδότου μουσικῆς,
ἀνάμοστον δὲ, καὶ πάντῃ ἀνοίκειον τῆς καινοφανοῦς τετραφώνου, πρὸς
ἐκεῖνα στρέφομεν τὸν λόγον, τὰ ἐν ἀρχῇ ἐκτεθέντα ἱερὰ ἀποφθέγματα.
«Μὴ μετακινεῖν, μηδὲ μεταίρειν ὅρια αἰώνια, ἃ οἱ Πατέρες ἡμῶν ἔθεντο».
Ἡ ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία παραλαβοῦσα μετὰ τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων,
καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ τὰ σεπτὰ ἔθιμα. τάξεις τε καὶ ἀρχαίας παρα-
δόσεις, τὰς δίκην κρίκων ἀλύσδου συγκροτούσας τὸ ὀρθόδοξον αὐτῆς σύ-
στημα, συνέχει σταθερῶς, καὶ περικρατεῖ ἱερῶς πάντα ταῦτα, ὡς ἱερὰ
καὶ πατροπαράδοτα, μηδὲ μέχρι κεραίας ἀνεχομένη οἰανδῆποτε περὶ αὐ-
τὰ μεταποιήσιν καὶ ἐξαλλοίωσιν, μίποτε, ἐνὸς τῶν κρίκων τούτων δια-
σπασθέντος τῷ νεωτερισμῷ, κίνδυνος καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπιγένηται. Διὸ
καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς μουσικῆς, ὡς ἀρχαιοφθον ἀπ' αὐτῶν τῶν
ἁγίων Ἀποστόλων ἀρξαμένης, καὶ διὰ τῶν ἁγίων Πατέρων διαδοχικῶς
μέχρι τῆς σήμερον διαδοθείσης καὶ καθιερωθείσης, ἀπριξ ἔχομένη, καὶ
ταύτην φυλάττουσα στερεῶς, ἅτε δὴ, συνφδὰ τοῖς περὶ αὐτῆς συνοδι-
κοῖς καὶ πατρικοῖς ὅροις, καὶ θεσμοῖς, κρίνουσα αὐτὴν ἀρμοδίαν, καὶ οἰ-
κεῖαν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ταῖς ἐν χρῆσει κανονικῇ ἀδιαδείκτω ἐ-
χούσαις αὐτὴν ἀπ' αἰώνων, καὶ πρὸς τούτοις, κηδομένη ὅπως ἡ καθολι-
κὴ ἐνότης τῶν ἀπανταχοῦ γῆς ὀρθοδόξων καὶ διὰ τούτου τοῦ τῶν αὐχ-
μμάτων τῆς εὐσεβείας καλλίστου χαρακτηρίζεται, καὶ σύμπαντες ἐν ἐνὶ
στόματι, καὶ μὴ καρδίᾳ δοξολογῶσι, καὶ ἐν Ἐκκλησίαις εὐλογῶσι τὸν
Θεὸν τοῖς αὐτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, οὐδεμίαν
ἀνέχεται περὶ ταύτην τὴν ἱερὰν αὐτῆς μουσικὴν καινοτομίαν καὶ νεω-
τερισμὸν, ὡς λυμαινόμενον τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν διάταξιν καὶ
τὴν πατροπαράδοτον διατύπωσιν, καὶ ὑψηλῷ κηρύγματι διὰ τοῦδε τοῦ
Πατριαρχικοῦ καὶ Συνοδικοῦ Γράμματος διακηρύττουσα ἀπαράδεκτον

ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτροπῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ σειρᾶς ἐμβριθῶν ἀρθρῶν δημοσιευθέντων ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ». Πρὸς τούτοις ὁ Ἀφθονίδης ἐγκρατέστατος τῆς τε ρουμανικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης ὢν, ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς ἀγγλικῆς, μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν διάφορα ὑπερμνήματα τῶν ἀγίων Τόπων ὡς καὶ πᾶσαν τὴν μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν λοιπῶν ἐνδιαφερομένων σχετικὴν ἀλληλογραφίαν, καταστὰς αὐτὸς ἡ ψυχὴ τοῦ πολυθρυλλήτου τούτου ζητήματος. Εἰς αὐτὸν ἐξόχως

καὶ κατάκριτον ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀκολουθίαις, καὶ ὑμνωδίαις παρεῖσθοντες εἰσιεῖν, καὶ χορῶν οἰασθῆποτε ξένης καὶ ἐκψύλου, καὶ ἀλλοτριᾶς μουσικῆς, συμβουλεύει πατρικῶς, καὶ προτρέπει πάντας τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ὀρθοδόξους χριστιανοὺς, τὰ γνήσια αὐτῆς πνευματικὰ τέκνα, ἵνα ἐμμένοντες ἐπαινετῶς, καὶ θεαρέστως τῇ φυλακῇ τῶν πατροπαραδότων ἱερῶν ἡμῶν διατάξεων, προσέχωσιν ἑαυτοῖς μετὰ πάσης ἐπιμελείας, οὐ μόνον τὴν παραδοχὴν ταύτης τῆς καινοτομίας ἀποφεύγοντες, ἀλλ' οὐδὲ μέχρις ἀκοῆς ἐν Ἐκκλησίαις τὸ σύνολον αὐτῆς ἐλθεῖν ἀνεχόμενοι, καὶ οὕτω ἀνώτεροι καθιστάμενοι τοῦ ἐπιβλαβοῦς ταύτης ἀποτελέσματος· ὅσοι δὲ τυχὸν ἐφθασαν ἐξ ἀγνοίας, ἢ ἄλλως πῶς εἰσαγαγεῖν ἐν ταῖς ἱεραῖς αὐτῶν Ἐκκλησίαις τὴν, περὶ ἧς ὁ λόγος, ἀνοίκειον τετράφωνον μουσικὴν, ἀποβάλλωσιν αὐτὴν ἀμέσως, καὶ ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τῶν ἱερῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἐπαναγάγωσιν αὐτὴς τὴν πάτριον ἡμῶν ἐκκλησιαστικὴν, συμφρονοῦντες ὡς μέλη γνήσια τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, τοὺς δ' ἐν ταῖς κατὰ τόπους τῆς Εὐρώπης ἀνατολικαῖς ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις προϊδόμενους εὐλαδεστάτους Ἱερεῖς, ἐξαιρέτως ὑπομνησκουσα ὅσον ὀφείλουσιν ἀγρυπνεῖν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν, ὧν ἔλαχον ἡδὴ προτίτασθαι ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ὡς λόγον ὑπὲρ αὐτῶν ἀποδώσοντες ἐνώπιον τοῦ ἀδεκάστου Κριτοῦ ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ ἡμέρᾳ τῆς παγκοσμίου κρίσεως, προτρέπεται ἐκκλησιαστικῶς, καὶ διατάττει ἀποφαντικῶς, ἵνα μηδέποτε ἀποδέξωνται τὴν τοιαύτην τῶν θείων ὕμνων ἀπαράδεκτον καινοτομίαν, ἀλλὰ συντελέσωσι μᾶλλον κατὰ τὸ ὀφειλόμενον αὐτοῖς ἱερὸν χρέος, διὰ τῶν πνευματικῶν αὐτῶν παραινέσεων καὶ νοουθεσιῶν εἰς τὴν παντελεῖαν τῆς καινοτόμου ταύτης παραφθόγγου μουσικῆς ἀποπομπὴν ἐκ τῶν ὀρθοδόξων αὐτῶν Ἐκκλησιῶν, εἰπου τυχὸν φθάσασα, ὡς μὴ ὤφελε, παρεσιῆχθη, καὶ τὴν τελείαν αὐτῆς κατάργησιν. Ταῦτα κατὰ χρέος Ἐκκλησιαστικῆς προνοίας παραινοῦμεν καὶ προτρεπόμεθα πᾶ-

ὀφείλεται τὸ ἐπὶ τῆς α' πατριαρχείας τοῦ παναγιωτάτου Ἰωακείμ τοῦ Γ' κατασκευασθὲν μουσικὸν ὄργανον «Ψαλτήριον». Ἐδημοσίευσεν τῷ 1872 τὴν ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ ὁ «Χρόνος Κωνσταντινουπόλεως» περὶ Μουσικῆς ἀξιόλογον πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Δοκίμιον περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱεῤῥας μουσικῆς κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς τέχνης». Ἀξιοσπουδάστος κρίνεται καὶ ἡ τῷ 1894 συζήτησις διὰ τῶν ἡφμερίδων Κων)πόλεως μεταξὺ τοῦ διαπρεπεστάτου τούτου κληρικοῦ μουσικοῦ καὶ τοῦ μουσικολόγου Γεωργίου Παχτίκου «Περὶ τοῦ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὕμνου». Τὸν Ἀφθονίδην πᾶσαι αἱ ἀγιώταται Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἐτίμησαν καὶ ἐξετίμησαν, ἰδίᾳ δὲ οἱ πατριάρχαι Κων)πόλεως καὶ Ἱεροσολύμων,

διν ὑμῖν τοῖς ἀπανταχοῦ εὐσεβέσι καὶ ὀρθοδόξοις ἐκάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ, ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς καὶ πνευματικοῖς τέκνοις περιποθήτοις, ἀπεκδεχόμενοι τὴν μετὰ προθυμίας χριστιανικῆς καὶ νικῆς εὐπειθείας πραγματικὴν ἐκτέλεσιν τῶν σωτηριωδῶν ἡμῶν παραινέσεων, καὶ τὴν ἐν ἐτοιμότητι ὑπακοῇ εἰς τὰς μπτρικὰς φωνὰς τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἥς ἡ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

αωμζ'. κατὰ μῆνα Νοέμβριον.

† **Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ** ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.

- † Ὁ Ἡρακλείας ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
- † Ὁ Χαλκηδόνης ΙΕΡΟΘΕΟΣ
- † Ὁ Δέρκων ΝΕΟΦΥΤΟΣ
- † Ὁ Τορνόδου ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
- † Ὁ Ἀδριανουπόλεως ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ
- † Ὁ Νεοκαισαρείας ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ
- † Ὁ Πρόεδρος Ἰκονίου ΜΕΛΕΤΙΟΣ
- † Ὁ Μελενίκου ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
- † Ὁ Μεθμηδρίας ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ
- † Ὁ Βιδύνης ΙΩΣΗΦ
- † Ὁ Καδδανδρείας ΙΕΡΕΜΙΑΣ.

καὶ ἰδιαιτάτα διὰ θερμῆς περιέβαλε συμπαθείας ἐκτιμῶν τὰς γνώσεις καὶ τὴν περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ σπανίαν πείραν τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὁ ἐν Χάλκῃ ἐφησυχάζων μακαριώτατος πατριάρχης πρῶν Ἱεροσολύμων Νικόδημος.¹ Ἀπεβίωσεν ἐν Χάλκῃ τῷ 1895 ἐν ἡλικίᾳ 72 ἐτῶν, ἐγκωμιασθεὶς πρεπόντως ἐν ἐπικηδείᾳ λόγῳ διὰ τῆς ἀριστοτέχνου γραφίδος τοῦ Ἰωάννου Τανταλίδου, ἀρχιγραμματέως τοῦ α' πατριαρχικοῦ γραφείου.

Παναγιώτης Κηλτζανίδης, μουσικοδιδάσκαλος ἐγκύψας εὐδοκίμως εἰς τὴν θεωρίαν καὶ παλαιογραφίαν τῆς παρ' ἡμῖν μουσικῆς. Ἐγενήθη κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετηρίδα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐν Ηγούσῃ, ἐνθα καὶ τὸ τοῦ ἱεροψάλτου ἐπάγγελμα μετῆλθε τὸ πρῶτον. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1848—1882 ἐχρημάτισεν ἱεροψάλτης διαφόρων ἐκκλησιῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔκτοτε δὲ ἐφησύχαζε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, γενομένου τῇ 11 νοεμβρίου 1896.² Ὁ ἀκαταπόνητος οὗτος μουσικοδιδάσκαλος ἐξέδωκε διάφορα μουσικὰ βιβλία, ὡς, τὴν «Καλλιφώνον Σειρήνα», περιέχουσαν τουρκικὰ καὶ ἑλληνικὰ ᾄσματα, τὸ «Ἐκκλησιαστικὸν Ἀπάνθισμα», τὸ «Σύντομον Δοξαστᾶριον», εἰς ὃ ὑπάρχουσι καὶ ἀνέκδοτα μαθήματα Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφου, τὸ «Ἀναστασιματᾶριον» Ἀντωνίου Λαμπαδαρίου τῆς Μ. Ἐκκλησίας, μετενεχθὲν ἐκ τῆς ἀρχαίας παρασημαντικῆς εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει, τὸ «Ἱερατικὸν Μουσικὸν Ἐγκόλπιον», τὰ «Χερουδικὰ Δανιὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου καὶ τὸ «Ἀναστασιματᾶριον» Κωνσταντίνου τοῦ Πρωτοψάλτου (ἀπὸ τοῦ βαρέως ἤχου ἄχρι τέλους)

1) Τὸν βίον καὶ τὰ κατὰ τὴν πατριαρχίαν τοῦ πατριάρχου τούτου τῆς Σιών ὄρα εἰς τὸν ἐκδοθησόμενον Γ' Τόμον τῆς ἐμῆς «Συγχρόνου Ἱεραρχίας».

2) Κατὰ τὴν νεκρώσιμὸν αὐτοῦ ἀκολουθίαν ψαλεῖσαν ἐν τῷ ἐν Πέραν ναῷ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὁ γράφων ταῦτα ἐξεφώνησεν, ἐξ ὀνόματος τῆς ἐν τοῖς πατριαρχείοις Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐπικηδεῖον λόγον, δημοσιευθέντα εἰς τὴν ἐφημερίδα «Κωνσταντινουπόλιν» (Ἔτος Α', ἀρ. 255, φύλλον τῆς 14 Νοεμβρίου 1896).

ερμηνευθὲν ἐκ τῆς ἀρχαίας γραφῆς εἰς τὸ ἀναλυτικὸν γραφικὸν σύστημα, καὶ «Μεθοδικὴν Διδασκαλίαν πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ ἐξωτερικοῦ μέλους τῆς καθ' ἡμᾶς Μουσικῆς κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὴν Ἀραβοπερσικὴν». Ἐπεστάτησεν εἰς τὴν ἔκδοσιν διαφόρων μουσικῶν βιβλίων Στεφάνου τοῦ Λαυπαδαρίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Πρωτοψάλτου. Εἰργάσθη εὐδοκίμως εἰς τὸν τῷ 1863 ἰδρυθέντα ἐν Πέραν Ἐκκλησιαστικὸν Μουσικὸν Σύλλογον, μεθ' ἡμῶν δὲ εἰς τὸν τῷ 1880 ἐν Γαλατῇ Ἑλληνικὸν Μουσικὸν Σύλλογον καὶ εἰς τὸν ἐν Φιναρίῳ τῷ 1889 Μουσικὸν Σύλλογον «Ὁρφέα». Τῷ 1876 ἐδημοσίευσε διαφόρους διατριβάς περὶ μουσικῆς, ὃς ἐξέδωκε τύποις καὶ ἐν ἰδιαίτερῳ φυλλάδιῳ. Ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν εἰς τὴν τῷ 1868 λειτουργήσαν πατριαρχικὴν Μουσικὴν Σχολὴν, καὶ τῷ 1889 εἰς τὴν Μουσικὴν Σχολὴν τοῦ Συλλόγου «Ὁρφέως», διετέλεσε μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1868 ἀναλαβούσης τὴν ἔκδοσιν τῆς «Μουσικῆς Βιβλιοθήκης», καὶ τῆς τὸ 1881 συστάσης Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τοῖς πατριαρχείοις. Ἐφιλοπόνησε τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Κλείς τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς» σπουδαῖον σύγγραμμα, δι' οὗ, ὡς ἔγραφον ἐν τοῖς Προλεγομένοις τοῦ τῷ 1890 ἐκδοθέντος ἱστορικοῦ περὶ Μουσικῆς συγγράμματός μου, θὰ κατορθώσωμεν ἡμεῖς οἱ νεώτεροι ἵνα ἀνοίξωμεν τὴν πύλιν τοῦ παμπλουτοῦ μουσείου τῆς Βυζαντινῆς τῶν πατέρων ἡμῶν μουσικῆς καὶ ἐντυφλήσωμεν ἐν αὐτῷ, προσομιλοῦντες τοῖς ἀρχαίοις μουσικοῖς χειρογράφοις, ἅτινα τανῦν ἀπροσπέλαστα καὶ ἀκοινωνήτα ἡμῖν τυγχάνουσι. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐβραβεύθη διὰ τοῦ χρυσοῦ ἀριστείου ὑπὸ τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς κρινάσης τὰ ἔργα τὰ ὑποβληθέντα εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Δ' Ὀλυμπιακὴν Ἐκθεσιν ταῖς ἐνεργεταῖς δὲ τοῦ ἐν τοῖς πατριαρχείοις Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, ὁ ἐν Ὀδησῶ ζάπλουτος ὁμογενὴς Γρηγόριος ὁ Μαρασλῆς, ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ, ἥτις ἀρχεται προσεχῶς. Ἀνέδειξε πολλοὺς μαθητὰς¹ οὐ μόνον ἐν τῇ

1) Ἀξίους μνείας θεωροῦμεν τὸν λόγιον διαπρεπῆ μουσικοδιδάσκα-

ψαλμωδία δὲ καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς μουσικῆς, ὧν εἷς, ὁ Νηλεὺς Καμαράδος, α' ψάλτης τῆς ἐν Ἱέραν ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, δικαίως θεωρεῖται ἐκ τῶν ἀρίστων, ἂν μὴ ὁ ἀριστος, μουσικοδιδασκάλων τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, τὰ σκῆπτρα τῆς μουσικῆς θεωρίας ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν μουσικῶν διακατέχων, τῆς ψαλμωδίας ἀπαράμιλλος ἐκτελεστὴς ἀναδειχθεὶς, μελοποιὸς ἀμύμητος, μύστις τῆς ἀσιατικῆς, εὐρωπαϊκῆς καὶ ὀρμενικῆς μουσικῆς καὶ δεξιὸς χειριστὴς μουσικῶν ὀργάνων.¹

λον καὶ καθηγητὴν τῆς Μουσικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου Πολυχρόνιον Παχειδιν, καὶ τὸν ἐν τοῖς μακαριστοῖς ἀριθμούμενον κράτιστον δὲ τῆς ψαλμωδίας ἐκτελεστὴν Ἀλέξανδρον τὸν Γεωργιάδην, α' ψάλτην διατελέσαντα τῆς ἐν Γαλατῇ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου.

1) Ἐκ τῶν μουσικῶν φώτων τοῦ Νηλέως Καμαράδου πολλοὶ τῶν συγχρόνων ἐφωτίσθησαν, ὥς τοῦτο θὰ ἰστορήσωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Λεξικῷ μακρὰν σκιαγραφίαν αὐτοῦ· διεκροίθησαν ὅμως ἐν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ οἱ ἑξῆς: Δημήτριος Βουτσινᾶς, α' ψάλτης τῆς ἐν Γαλατῇ ἐκκλησίας τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ, Δημήτριος Βαφειάδης α' ψάλτης τῆς ἐν Κοντοσκαλίῳ ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Κυριακῆς, Δημήτριος Φωκαεὺς, α' ψάλτης τῆς ἐν Μουχλίῳ ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, Ἰωάννης Παναγιωτάκης, δ' ψάλτης τῆς ἐν Βλάγκᾳ ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Θεοδώρων, Νικόλαος Βλαχόπουλος, α' ψάλτης τῆς ἐν Μ. Ρεύματι ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν, οἱ παρ' αὐτῷ δομέστικοι Βασίλειος Καμαράδος, Ἰωάννης Δούκας καὶ Ἀλέξανδρος Καλπακτσόγλους, Ἀρίσταρχος Μακρίδης, ἄλλοτε α' ψάλτης Πατρῶν, Κωνσταντῖνος Παπαδόπουλος, α' ψάλτης Τσεσμέ, Νικόλαος Ἀντωνίου, α' ψάλτης τῆς μητροπόλεως Δέρκων, Ρίζος Γεωργιάδης, α' ψάλτης Ὀρτάκιοι, Διονύσιος Ἱερομόναχος, ἐν Μοσχονησίῳ διαμένων, Σταμάτιος Ζωγράφος, α' ψάλτης ἁγίας Τριάδος ἐν Χαλκηδόνι, (δ' ψάλτης ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ τυγχάνει ὁ Ἀλέξανδρος Νομισματίδης, εὐδόκιμος τῆς ψαλμωδίας ἐκτελεστὴς καὶ ἐκ τῶν ἐπαξίων μαθητῶν τοῦ μουσικωτάτου Κωνσταντίνου Σαβδοπούλου α' δομεστικῷ τῆς Μ. Ἐκκλησίας), Γεώργιος Πρωγάκης διδάσκαλος τῆς μουσικῆς ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ, Ἰωάννης Παλλάσης δομέστικος, Μάρκος, ἱεροδιάκονος ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι, Σωτήριος Πάγκαλος, α' ψάλτης ἐν Κατιρλί καὶ ἄλλοι.

Παναγιώτης Κουπιτώρης, εύρυμαθής λόγιος καὶ μουσικολόγος ἐκ τῶν κρατίστων, ἀγωνισθεὶς ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἡμετέρας μουσικῆς εὐθαρσῶς ἀντεπεξελθὼν κατὰ τῶν τετραφωνιστῶν. Μετέφρασεν ἐκ τῆς λατινίδος φωνῆς τὴν «Περὶ τῶν Ἑλλήνων μουσικῶν» διατριβὴν τοῦ Ι. Φραντζίου, ἐξεφώνησε τῇ 4 Δεκεμβρίου 1874 λαμπρὸν πανηγυρικὸν ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, τῷ δὲ 1875 δι' ὠραίου λογουδρίου προέτρεπε τὸ ἑλληνικὸν δημόσιον νὰ ἰδρυθῇ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ Σχολή. Προσέτι ἐδημοσίευσε καὶ μελέτην περὶ τῆς πραγματείας τοῦ σοφοῦ γαλάτου Ἑρρίκου Στεδένσωνος, τῆς ἐπιγραφομένης «Περὶ τοῦ ρυθμοῦ ἐν τῇ ὕμνογραφίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας». Ἀπεβίωσε τῷ 1881 ἐν Ὑπάτῃ, τῇ ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ πόλει.¹⁾

Εὐμανοὺ ἡλ. Ἰωαννίδης, Ἀμοργῖνος, λόγιος μουσικολόγος, μετὰ σπανίου ζήλου ἐργασθεὶς εἰς τε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει (1863) Ἐκκλησιαστικὸν Μουσικὸν Σύλλογον καὶ τὸν ἐν Ἀθήναις. Ἀπέθανε πρὸ δεκαετίας περίπου ἐν Ἀθήναις.

Ἀδαμάντιος Ἰωαννίδης, μαθητὴς Ζαφειρίου τοῦ Ζαφειροπούλου, ἐκδοὺς καὶ μελέτην περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς. Ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Ἀθηνῶν, εἰργάσθη δὲ καὶ ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικῷ Μουσικῷ Συλλόγῳ. Ἀπεβίωσε τῷ 1886 ἐν Ἀθήναις.

Σ. Σ. Κλήμης, Καλύμνιος μουσικός, ἀπεβίωσε τῷ 1887 ἐν Ἀθήναις. Μετὰ ζήλου εἰργάσθη ἐν τῇ ἑλληνικῇ πρωτευούσῃ κατὰ τῶν νεωτεριστῶν τῆς μουσικῆς, δημοσιεύσας ἐπὶ τούτῳ ἐν διαφόροις ἐφημερίσι καὶ πραγματείαις καλὰς, ἐν αἷς διακρίνεται ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ καὶ ἡ μελετωμένη ἐν Κων-

1) Ἐν τῷ μνημοσύνῳ τῷ τελευτῶντι τῷ 1881 ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, οὗ ἐπίτιμον μέλος ἐτύγχανεν ὁ ζηλωτὴς μουσικολόγος Π. Κουπιτώρης, τὸν ἐπιμνημόσυνον ἐξεφώνησεν ὁ ταῦτα ἱστορῶν,

σταντινουπόλει μεταρρύθμισις αὐτῆς» δημοσιευθεῖσα τῷ 1881 εἰς τὴν «Στοὰν» ('Ετος Η', αριθ. 327).

Ζαχαρίας Καραλλῆς, πρωτοψάλτης τῆς Τήνου διατελέσας· διεκρίθη ὡς μελοποιδς, τὰ δὲ μουσουργήματα αὐτοῦ ἐδραβεύθησαν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Γ' Ὀλυμπιακὴν Ἐκθεσιν. Ἀπεδίωσε τῷ 1887.

Μηνᾶς Δομένικος, μουσικὸς ἐμπειρότατος, γαμβρὸς τοῦ ὀνομαστοῦ μουσικοδιδασκάλου Θεοδώρου τοῦ Φωκαέως. Ἀπεδίωσε πρὸ εἰκοσιπενταετίας ἐν Ἀθήναις. Τῷ 1872 ἐξητήσατο τὴν ἄδειαν παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑλλάδος ὅπως μετατυπώσῃ ὑπὸ τὸν τίτλον «Νέα Μουσικὴ Κυψέλη», μουσικὸν βιβλίον, περιέχον τὸ ὑπὸ τοῦ Φωκαέως ἐκδοθὲν Δοξαστάριον τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου καὶ ἀπάντων τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομνηρικῶν ἑορτῶν Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου.

Γεώργιος Φωτιάδης ὁ Λαρισαῖος, ὑπῆρξε ψάλτης τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ὁρφανοτροφείου τῶν κορασίων καὶ ἰδιωτικὸς διδάσκαλος. Ἦν ἐγκρατὴς τῆς ἡμετέρας μουσικῆς καὶ τῆς τῶν Εὐρωπαίων, ἣν ἐδιδάχθη παρὰ διαφόρων διδασκάλων καὶ ἐν τῷ Ὁδεῖῳ Ἀθηνῶν. Ἐδημοσίευσε μελέτας περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ τῆς τετραφώνου. Ἀπεδίωσεν ὑπερεβδομηκοντούτης τῷ 1888.

Κωνσταντῖνος Σακελλαρίδης ὁ Θεσσαλονάγνης, μουσικὸς ἔγκριτος καὶ περὶ τὴν θεωρίαν τῆς μουσικῆς εὐδοκίμωτατα ἀσχοληθεὶς καὶ θεωρητικὸν συγγράφας, ἀνέκδοτον τυγχάνον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Κλείς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς». Ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἐπὶ μακρὸν διέτριψεν ἐν Κων)πόλει, ἀκουστὴς γενόμενος τῶν ὀνομαστοτέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μουσικῶν. Ἀποφοιτήσας δὲ τοῦ Ἀθηνῶν Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἐνθα ἱατρικὴν καὶ φιλολογίαν ἐσπούδασε, πρῶτον τὰ τοῦ σχολάρχου ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, εἶτα δὲ καὶ τὰ τοῦ δημοσιογράφου καθήκοντα ἐξετέλεσεν ἐν τε Ἀθήναις καὶ Βώλῳ. Εἰργάσθη ζηλωτῶς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας Μουσικῆς, γράψας κατὰ καιροῦς καὶ διαφόρους περὶ μουσικῆς πραγματείας κατὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐμφανισθέντων

νεωτεριστῶν, τῶν ἀποπειρωμένων τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς διὰ τῆς τετραφώνου εὐρωπαϊκῆς. Διετέλεσεν ὁ τελευταῖος πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, ἅμα καὶ πρόεδρος καὶ εἰσηγητὴς τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Ἑλλανοδικῶν ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν μουσικῶν ἔργων τῶν ἀποσταλέντων κατὰ τὴν Δ' Ὀλυμπιάδα, συντάξας καὶ λαμπρὰν Κριτικὴν Ἐκθεσιν ἐξ ὀνόματος τῶν μουσικωτάτων συναδέλφων αὐτοῦ Ἀθανασίου Σακελλαριάδου, Θεοχάρους Γερογιάννη, Εὐστρατίου Βαφειάδου καὶ Δημητρίου Παπαρίζου. Τῷ 1890 ἐξέδωκε τὸ Ἀναστασιματάριον Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐν ᾧ εὐρηνται ἀποτετυπωμένα ἀπαράλλακτοι καὶ αὐτοῦσι αἱ ἱερὰ μελωδίαί τοῦ ἐξόχου ἐκείνου μουσικοδιδασκάλου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁ Σακελλαρίδης ἀνέδειξεν ἱκανοὺς μαθητὰς, ἀπεδίωσε δὲ ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Ἰουλίου 1890 ἐν ἡλικίᾳ 45 ἐτῶν.

Νικόλαος Ἰωαννίδης ὁ ἐκ Νεοχωρίου τοῦ Βοσπόρου, ἱεροψάλτης ἡδύφωνος καὶ μουσικὸς εὐδόκιμος. Γεννηθεὶς κατὰ Μάιον τοῦ 1839 ἀπεδίωσε κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1883. Ἐμαθήτευσε παρὰ Ἰωάννη τῷ Πρωτοψάλτῃ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐξέδωκεν Ἀσματολόγιον πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἐμέλισε δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ μαθήματα, ὧν τὴν ἐκδοσιν ἐπιχειρήσει ὁ φέρελπις υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος Ἰωαννίδης ἱεροψάλτης. Διετέλεσεν ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἑλληνικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου,

1) Ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ διακρίνεται ὁ Θετταλομάγνης δικηγόρος Δημήτριος Παπαρίζος, ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις τῆς ψαλμωδίας εὐδοκίμων ἐκτελεστῶν.

2) Τὸν Σακελλαρίδην ὁ ἱστορῶν ταῦτα, παρεπιδημῶν τότε ἐν Ἀθήναις, ἐθρήνησε δι' ἐπικηδείου λόγου ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἐξ ὀνόματος τοῦ ἐν Κων)πόλει Μουσικοῦ Συλλόγου «Ὁρφέως», οὗ ἐπίτιμον μέλος ἐτύγχανεν ὁ δοῖδιμος.

3) Ἐπὶ τῷ νεκρῷ τοῦ Νικολάου, δυνάμει ψηφίσματος τοῦ Συλλόγου, ὁ γράφων ταῦτα ἐξεφώνησε τὸν ἐπικήδειον ἐν τῷ ἐν Νεοχωρίῳ ναῷ τῆς Παναγίας Κουμαριωτίσσης.

καὶ μέλος τῆς τῷ 1881 συστάσεως ἐν τοῖς πατριαρχείοις Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς. Τὸν διαπρεπῆ τοῦτον ἱεροψάλτην διὰ πολλῆς ἤγεν ἐκτιμήσεως καὶ ὁ μουσικολόγος τραπεζίτης Δημήτριος Πασπαλλῆς.¹

Γεώργιος Κυριακίδης, πατὴρ τοῦ εὐρυμαθεστάτου τῶν ἱεραρχῶν τοῦ οἴκουμενικοῦ θρόνου μητροπολίτου Ἀγχιάλου Βασιλείου Γεωργιάδου.² Λόγιος ἱεροψάλτης καὶ μουσικοδιδάσκαλος, μελοποιὸς ἀριστος, γνώστης τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς καὶ ἐκ τῶν δεξιῶς χειριζομένων τὴν πανδουρίδα· ἐγεννήθη ἐν Φιλαδελφείᾳ τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τὴν πρώτην δεκαετηρίδα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἐξεπαιδεύθη ἐγκυκλοπαιδικῶς ἐν τῇ κατὰ Ἐπικρῆνην τοῦ Γένους Σχολῇ, ἐν δὲ τῇ μουσικῇ ἀκουστικῇ ἐγένετο τοῦ ἐγκρατοῦς τῆς μουσικῆς μητροπολίτου Γ'άνου καὶ Χώρας Χρυσάνθου (ἀδελφοῦ τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Παναρέτου). Διετέλεσε πρῶτος ψάλτης εἰς σειρὰν ἐτῶν ἐν τῇ ἐν Κοντοσκαλίῳ Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας Ἐλπίδος, ἐν τῇ ἐν Χρυσουπόλει τοῦ Προφῆτου Ἠλίου, ἐν τῇ ἐν Γαλατῇ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εἴτα δὲ πρωτοψάλτης τῆς μητροπόλεως Ἀθηνῶν³ καὶ κατό-

1) Εἰργάσθη ὁ Πασπαλλῆς εἰς τὸν τῷ 1863 ἰδρυθέντα ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησιαστικὸν Μουσικὸν Σύλλογον, ἔγραψε κατὰ καιροὺς διαφόρους διατριβὰς περὶ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, ἤθελε δὲ καὶ τὴν τροποποιῆσιν καὶ ἀντικατάστασιν τῆς ἡμετέρας παρασημαντικῆς διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς, ὥς ἐντελεστέρας δῆθεν καὶ μεθοδικωτέρας.

2) Ἡ λατρεία ἦν ὁ διαπρεπὴς οὗτος ἱεράρχης ἐγκλείει ἐν ἑαυτῷ πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικὴν καταδείκνυται καὶ ἐκ τῆς ἀξιολόγου πραγματείας αὐτοῦ, τῆς δημοσιευθεῖσης ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» ὑπὸ τὸν τίτλον «Σκέψεις περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς» (Περίοδος Β', ἔτος Α', τεύχ. ΚΑ' καὶ ΚΒ', σελ. 433—442 καὶ 485—493).

3) Ἐν τῷ Ἀθηνῶσι καθεδρικῷ ναῷ τῆς μητροπόλεως μετὰ τὸν Κυριακίδην εἰς δύο περιόδους ἐπὶ ἑνδεκα ἐν ὧν ἔτη διετέλεσε πρωτοψάλτης ὁ Σίμος Ἀδαγιανός, ὁ εἴτα καὶ πρότερον (ἀπὸ τοῦ 1860) πρωτοψάλτης Μιτυλήνης. Τὰ κατὰ τὸν μουσικὸν βίον αὐτοῦ ὅρα εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθὲν Τριφίδιον. Ἐδίδαξεν οὗτος ἐπὶ εἰκοσαετίαν καὶ πλέον τὴν ἐκκλησια-

πιν τῆς Σύρου, διδάξας ἅμα τὴν μουσικὴν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Ἀθηνῶν καὶ ἐν τῇ Ἱερατικῇ Σχολῇ Σύρου. Ἀπεβίωσε τῷ 1890 ἐν λιπαρῷ γήρατι εἰς τὴν ἐν Ἀγχιάλῳ ἱερὰν μητρόπολιν παρὰ τῷ υἱῷ αὐτοῦ.

Βασίλειος Φωτιάδης, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν πρωτευόντων ἱεροψαλτῶν, ἅμα δὲ καὶ καλὸς ἑλληνιστής. μετὰ ζήλου διδάξας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἐν τῷ κατὰ Φανάριον Κων)πόλεως ἀγιοταφίτικῷ Παρθεναγωγείῳ, ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν διαφόροις ἄλλαις σχολαῖς τῆς βασιλευούσης καὶ ἐν τῇ κατὰ Βαλατὰν λειτουργησάσῃ κεντρικῇ Ἱερατικῇ σχολῇ, εἰς ἣν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἐδίδαξεν. Ἐγεννήθη τῷ 1825 ἐν Ὑψωμαθείῳ, ἀπεβίωσε δὲ ἐν Φαναρίῳ τῷ 1892. Τὴν μουσικὴν ἐσπούδασε παρὰ Ὀνουφρίῳ τῷ Βυζαντίῳ καὶ Στεφάνῳ τῷ Λαμπαδαρίῳ τῆς Μ. Ἐκκλησίας.

Παναγιώτης Γριτσάνης, μουσικὸς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1835, ἐξεπαιδεύθη ἐγκυκλοπαιδικῶς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἅμα δὲ ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, διατελέσας καὶ ἱεροψάλτης ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀγίου Διονυσίου ἐπὶ δεκαετίαν (1855—1865). Τῷ 1863 ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Σωφρονίου τοῦ ἀπὸ Ἀμασείας, συ-

στικὴν μουσικὴν ἐν τῷ σχολαρχείῳ Μιτυλήνης καὶ ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ, μερίμνη τοῦ μουσικωτάτου τότε μητροπολίτου Μιτυλήνης Κωνσταντίνου Βαλιάδου.

1) Ἐν Σύρῳ διέπρεψε κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ὁ Χριστοφόρος Νικολαΐδης, υἱὸς τοῦ πρωτοψάλτου Σμύρνης Νικολάου Γεωργίου. Τὴν μουσικὴν παρὰ τοῦ Νικολάου ἐδιδάχθησαν καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Κορωναῖος, καὶ οἱ δύο ἄλλοι υἱοὶ αὐτοῦ Γεώργιος καὶ Ἀντώνιος, προσέτι δὲ οἱ ἐξῆς ἔμπειροι ἀναδειχθέντες ἱεροψάλται ὁ Παντελῆς Γεωργίου Καισαρεὺς, ὁ Δημήτριος Κονταξῆς, ὁ Ἰωάννης Οἰκονομίδης, ὁ Παναγιώτης Μαυρουδῆς καὶ ὁ ἐν Κυθωνίαις Ἀνδρέας Παπαδόπουλος. Μαθητὴς τοῦ Νικολάου τυγχάνει καὶ ὁ ἐν Σμύρνῃ Γεώργιος Χαμουδόπουλος, ἐξάδελφος τοῦ ἀρχοντος Μ. Ρήτορος τῆς Μ. Ἐκκλησίας Μηνᾶ Χαμουδοπούλου, λόγιος ἱεροψάλτης καὶ δημοσιογράφος.

στάντος ἐν Κων)πόλει τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, ἀνετέθη εἰς τὸν Γριτσάνην ἡ περιγραφή τῆς ἐν τοῖς Ἰονίοις νή· σοις ψαλλομένης Κρητικῆς ἢ Ἑπτανήσιακῆς μουσικῆς. Τῷ 1865 διορισθεὶς μουσικὸς τῆς ἐν Νεαπόλει ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου κοινότητος, ἀνέπτυξε τὰς μουσικὰς αὐτοῦ γνώσεις ἐπὶ ὀκταετίαν θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς σπουδάσας τὴν εὐρωπαϊκὴν μου· σικὴν (1865—1873). Τῷ 1873 προσεκλήθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀλεξαν· δρεῖα ἑλληνικῆς κοινότητος ὅπως γείνη ἰδρυτὴς τοῦ τετραφώνου μουσικοῦ συστήματος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὅτε καὶ πολλαὶ διατριβαὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῶν διαφωνουσῶν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ μερίδων. Τὸ ὑπὸ τοῦ Γριτσάνη ἐφαρμοσθὲν σύ· στημα τῆς τετραφωνίας εἶναι τι μικτὸν, διότι παρεδέχετο μετ' ἀκριβείας ἐκ τοῦ συστήματος τοῦ Χαδιαρᾶ ὅσα ἐθεώρει ἀρμόδια, ἀπέβαλε δὲ ὅσα ἐφαίνοντο αὐτῷ ἑλλειπῇ κατὰ τι, συμπληρῶν αὐτὰ δι' ἰδίων συνθέσεων, ἐν αἷς προσεπάθει ὅσον ἐνῆν νὰ τηρῇ τοὺς ὀκτὼ ἤχους τῆς ἡμετέρας μουσικῆς. Διετέλεσε καὶ διδά· σκαλὸς τῆς μουσικῆς εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ἐν Ἀλεξανδρεῖα ἑλλη· νικῆς κοινότητος. Ἐδημοσίευσε διαφόρους διατριβάς περὶ τοῦ ζητήματος τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς, δημοσιευθείσας εἰς ἑλλη· νικὰς ἐφημερίδας. Τῷ 1889 ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήναις μουσικὸν τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς θεωρητικόν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Στοιχεῖα τῆς φωνητικῆς μουσικῆς πρὸς χρῆσιν τῆς ἐν τοῖς σχολείοις σπουδα· ζούσης νεολαίας». Κατέλιπεν ἡμῖν καὶ ὡραῖον ἔργον (1891) ὑπὸ τὸν τίτλον «Στυχουργικὴ τῆς καθ' ἡμᾶς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ ἀντιπαράθεσις τῶν στίχων ταύτης πρὸς τοὺς τῆς ἀρχαίας μετὰ σχετικῆς προσθήκης περὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς ὑμ· νο· γραφίας τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας».

1) Ἐδημοσιεύθη ἡ πραγματεία αὕτη ἐν τῷ ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ Μαρίνου Βρετοῦ ἐκδομένῳ «Ἐθνικῷ Ἡμερολογίῳ» (1868).

2) Παρομοίως ὑποθέσειν πόνημα ἀξιόλογον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ρυθ· μὸς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ» ἐδημοσίευσεν ἐν Κων)πόλει ὁ ἐν ταῖς σχολαῖς Κοντοσκαλίου ἄλλοτε διδάσκαλος Γεωργίος Παλαιολόγος.

Γεώργιος Σαραντεκκλησιώτης, ιεροψάλτης ἡδυφωνότατος, διακρινόμενος ἐπὶ εὐστροφίᾳ φωνῆς, μελοποιὸς ἄριστος καὶ γνώστης τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς· ἐγεννήθη τῷ 1841 ἐν 40 Ἐκκλησίαις τῆς Θορίκης, ἐμαθήτευσε δὲ παρὰ τῷ πρωτοψάλτῃ τῆς μονῆς Ἰσίδωρων Ζωσιμᾷ τῷ μοναχῷ καὶ ἄλλοις περιωνύμοις μουσικοδιδασκάλοις τῆς Κων)πόλεως. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1864 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, γενομένου τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1891. ἔψαλεν εἰς τὰς κεντρικωτέρας ἐκκλησίας τῆς βασιλευούσης. Ἐμέλισε πολλὰ καὶ διάφορα μαθήματα, ἐξ ὧν ἐδημοσιεύθησαν τὸ εἰς ἤχον Α' «Μακάριος ἀνὴρ» εἰς τὸ «Ἐν ἄνθος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς» ὑπὸ Ἀγαθαγγέλου Κυριαζίδου, τὸ Δύναμις «Ὅσοι εἰς Χριστὸν» καὶ τὸ Δύναμις «Τὸν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν» καὶ διάφορα ἄλλα εἰς τὸ «Μουσικὸν Δωδεκαήμερον» ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Βυζαντίου, ὕμνοι καὶ ᾠδαὶ πρὸς τὴν Α. Α. Μ. τὸν Σουλτάνον εἰς τὴν «Καλλίφωνον Σειρῆνα» ὑπὸ Παναγιώτου Κηλτζανίδου. Ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κράτιστοι τῆς ψαλμοδίας ἐκτελεστοὶ ἀνεδείχθησαν ὁ Ἐμμανουὴλ Κρεμέζης, πρωτοψάλτης τῆς ἱερᾶς μνητροπόλεως Φιλιππουπόλεως, ὁ Στέφανος Ἀναστασιάδης, α' ψάλτης τῆς ἐν Νεοχωρίῳ ἐκκλησίας τῆς Παναγίας Κουμαριωτίσσης, ὁ Ἰωάννης Βασιλειάδης α' ψάλτης τῆς ἐν Γαλατῇ ἐκκλησίας τῆς Παναγίας Καθατιανῆς καὶ ὁ Βασίλειος Γεωργιάδης, α' ψάλτης τῆς ἐν Χάσκοις ἐκκλησίας τῆς ἀγίας Παρασκευῆς.

Κωνσταντῖνος Φωκαεύς, υἱὸς καὶ μαθητὴς ἐν τῇ μουσικῇ τοῦ μουσικοδιδασκάλου Θεοδώρου Φωκαέως. Ἐγκρατέστατος τῆς ἡμετέρας μουσικῆς καὶ τῆς τῶν Εὐρωπαίων. Διετέλεσεν ιεροψάλτης εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Φώκαιαν καὶ εἰς Κων)πολιν. Ἐδίδαξε τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καρποφορώτατα εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Θεολογικὴν Σχολὴν καὶ εἰς τὴν Μουσικὴν Σχολὴν τοῦ ἐν Φαναρίῳ Μουσικοῦ Συλλόγου «Ὁρθέως», τὴν δὲ εὐρωπαϊκὴν εἰς διάφορα παρθεναγωγεῖα τῆς βασιλευούσης. Ἀπεβίωσε πρὸ διετίας ὑπερεξηκοντούτης ἐν Περαιᾷ τῆς Σμύρνης.

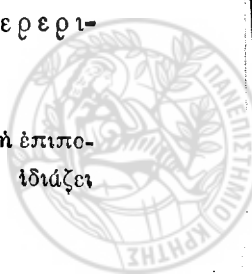

II Ἑκκλησιαστικὴ Μουσικὴ ἐν Ἀθήναις.

Οἱ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰ πρῶτα τοῦ ἐλευθέρου βίου βήματα αὐτῶν, φιλίως τῇ πατρίῳ μουσικῇ διέκειντο. Ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος ἐπιμελείας τινος ἡ Ἑκκλησιαστικὴ Μουσικὴ ἔτυχεν, ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος, οἱ σύμβουλοι αὐτοῦ καίπερ βαυαροὶ ὄντες ἤτοι ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλόδοχοι, καὶ βασιλικὸν Διάταγμα «Περὶ συστάσεως ψαλτικῆς σχολῆς» προὔκάλεσαν. Οὐ πολλῷ δὲ χρόνῳ ὕστερον τοῦ Διδασκαλείου συστάντος πρὸς τὴν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διάδοσιν, σὺν τοῖς ἄλλοις καθηγηταῖς τοῖς διὰ τὴν τῶν διαφόρων μαθημάτων διδασκαλίαν διορισθεῖσι καὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑκκλησιαστικῆς μουσικῆς καθηγητῆς ἐκ τῶν πρῶτων διωρίσθη ὁ τότε ἐκ τῶν παλαιῶν διαπρεπὲς μουσικὸς Ζαφείριος Ζαφειρόπουλος, οὗ ἢ τε διδασκαλία τῆς μουσικῆς εὐδόκιμος ἐγένετο, καὶ πολλοὺς περὶ τὴν μουσικὴν μαθητὰς ἀνέδειξε.

Βραδύτερον δὲ τὸ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀντὶ νὰ φιλοτιμηθῇ τὸ ἔδαφος τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης νὰ καταστήσῃ κέντρον τῆς μουσικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῆς νέας γενεᾶς, ἀντὶ ἰδιαιτέρως νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς τηρήσεως τῶν πατρῶων κειμηλίων, τούναντίον παρεδόθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ψευδοπολιτισμοῦ, τοῦ καταδιβρώσκοντος λάθρα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, οὐδόλως ἐμερίμνησε περὶ τῶν ἐθνικῶν γνωρισμάτων αὐτοῦ¹⁾ καὶ οὕτω ἀκάθεκτον ἐπὶ τὰ ἀλλότρια φέρεται, περιφρονεῖ δὲ τὰ ἱερὰ πάτρια, ἐθνικὸν κειμήλιον ὑψίστης σπουδαιότητος, λείψανον ἀρχαίας προγονικῆς εὐκλείας, καθιερωθὲν πρὸς λατρείαν τοῦ Ὑψίστου ὑπὸ τῆς Ἑκκλησίας, τὴν Βυζαντινὴν Μουσικὴν, ἣν ρινοφῶνον²⁾ ἀποκαλεῖ καὶ καταχλευάζει ὥς ἐκ τῶν τερερι-

1) Ἄδικος εἶναι ἡ κατὰ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς μορφή, ἣν ἡ ἐπιπολαιότης ἐπιρρίπτει περὶ τοῦ ἑρρίνου αὐτῆς, ἀφού ἡ ρινοφωνία ἰδιάζει

σμάτων· αὐτῆς. Οὕτω οἱ ἐλεύθεροι Ἕλληνες ἐγκαταλιμπάνουσι τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἄσματα καὶ ἀποδέχονται μουσικὴν ξένην πρὸς αὐτὰ, ἥτις βυζαντινὴ δὲν εἶναι, εὐρωπαϊκὴ δὲν εἶναι, ἀλλὰ καὶ καντάδα δὲν εἶναι, διότι εἰς τὴν καντάδαν ὑπάρχουσιν ἄσματα θαυμάσια, ἰδίως ἐπτανησιακὰ, ἅτινα καὶ τὴν ιδέαν ἐπιτυχῶς ἀποδίδουσι καὶ τὴν ψυχὴν εὐαρέστως διαθέτουσιν. Τί δὲ εἶναι; Εἶναι ἄτεχνόν τι τετράφωνον συνορθύλευμα στοιχείων ποικίλης προελεύσεως, ἔχον ὅλα τὰ μέλη μονότονα· οὐδεμία δὲ διαφορὰ μέλους ἐπὶ παντὸς θέματος μεταξὺ νεκρωσίου καὶ ἀναστασίου τροπαρίου ἢ ἄσματος, διότι ἐλλείπει ὁ χαρακτήρ ἐκ τῆς μουσικῆς ταύτης,

παρὰ τοῖς μεσημβρινοῖς λαοῖς. Οἱ καλοῦντες τὴν μουσικὴν ἡμῶν ρινόφωνον δεόν νὰ μάθωσιν ὅτι τὸ ψάλλειν ἢ λαλεῖν ἑρρίνως εἶναι ἴδιον τοῖς καθόλου σχεδὸν τῆς Ἀνατολῆς ἔθνεσι, καὶ αὐτοῖς, διότι οἱ φθόγγοι τῆς μουσικῆς ἀναλογουῦσιν ἀείποτε πρὸς τὴν φύσιν τῶν φθόγγων ἐκάστης γλώσσης. Ὁ κατὰ φύσιν ἦχος τῶν φωνέντων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης σχηματίζεται οὕτως ὥστε, μὴ πολὺ τοῦ στόματος ἀνοιγομένου ἢ τοῦ φθόγγου πληγῇ μᾶλλον γίνεται περὶ τὴν ρίνα ἢ περὶ τὴν τραχείαν. Ὅτι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἑρρίνως ἐλάλουν καὶ ἐψάλλον, μαρτυρεῖ ὁ μικρὸν πρὸ Χριστοῦ ἀκριδῆς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσέυς. Καὶ ἐὰν διὰ τῆς ρινὸς ἐφθέγγοντο ἐκεῖνοι, ἀναμφιδόλως καὶ ἐψάλλον, ὥς καὶ ἡμεῖς φθεγγόμεθα καὶ ψάλλομεν. Οἱ Ἀνατολίται, ἅπαντες σχεδὸν εἶναι ὑψίφωνοι, τῶν δὲ δυτικῶν οἱ πλείστοι βαρυτόνοι· ἐντεῖθεν οἱ μὲν ὑψίφωνοι ψάλλοσι διὰ τῆς ρινὸς, οἱ δὲ βαρυτόνοι διὰ τοῦ στόματος. Ἡ γνώμη δὲ τὴν ὁποίαν ἐκφέρομεν περὶ τῆς ἐπικρατούσης ἔξωθεν καὶ ἰδιοσυγκρασίας τοῦ ἐθνικοῦ ὀργάνισμοῦ ἐν τῷ ἀπαγγέλλειν καὶ ἄδειν δὲν εἶναι ἀπόλυτος, ἀλλὰ σχετικὴ καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ σχηματισθῇ πεποίησις ὅτι ἡ ρινωδία εἶναι τὸ ἐπικρατοῦν ἰδίωμα ἐν τῇ ἀνατολικῇ μουσικῇ. Ἐν γένει δὲ οἱ μεσημβρινοὶ λαοὶ ἔχουσι φυσικὸν τὸ ἄδειν διὰ τῆς κεφαλαικῆς λεγομένης φωνῆς, ἢ δὲ λαρυγγοφωνίᾳ παρὰ τοῖς Ἀνατολίταις ἐμποιεῖ ἀηδίαν.

1) Ἡ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ψαλλομένη ῥαβινικὴ παρεφθαρμένη λέξις *τερερεμ* (βασιλέα) ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν τελετῶν, ἐθιμοταξιῶν καὶ παρατάξεων, τῶν τελουμένων ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τοῦ *τερερεμ* κατὰ τὰς βασιλικὰς προελεύσεις, οἱ τῶν ἀνακτό-

ὅστις ὑπάρχει ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βυζαντινῇ μουσικῇ, διότι εἶναι αὐ-
τη σοβαρὰ, ἐπιβλητικὴ, γεννῶσα αἴσθημα συντριβῆς καρδίας
καὶ ψυχικῆς γαλήνης εἰς τὸν ἀκούοντα αὐτήν, εἰς οὐράνια ὕψη
τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ μεταρσιούσα καὶ τὰς λεπτοτέρας τῆς
καρδίας αὐτοῦ χορδὰς θίγουσα.

Ἡ δημοσίευσίς δὲ τῆς ιδέας πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ μουσικοῦ
καθεστῶτος ἐν Ἀθήναις, καὶ αἱ προσπάθειαι πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς
τάσεως ταύτης, χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 1870, ὅτε ἐδημοσιεύ-
θησαν ὑπὸ τοῦ διδασκοντος τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἐν τῇ
Ἀθήνῃσι Ριζαρείῳ Σχολῇ Γ. Ν. Μαντζαβίνου, ὁπαδοῦ τοῦ συστή-
ματος τοῦ Ἰωάννου Χαδιαρᾶ, διατριβαὶ ἀνώνυμοι εἰς τὴν ἐφη-
μερίδα ὁ «Αἴων» Ἀθηνῶν, εἰς ἧς ἀπῆντησαν ἄλλοι, προεξάρχον
τοῦ μουσικωτάτου δοχιμανδρίτου Εὐσταθίου Θερεϊανοῦ.' Ὁ

ρων ψάλλται ὁμοῦ μετὰ τοῦ λαοῦ ἐπευφήμουν τὸν αὐτοκράτορα, πολυχρο-
νοῦντες καὶ ψάλλοντες ἐψῶμνια ταῖς ἐορταῖς κατάλληλα· ἐν δὲ τῷ τέλει
τῶν ἀσμάτων τούτων παρέτεινον οἱ ψάλλται τὸ κράτημα, ἀνακαλοῦμενοι
διὰ τῆς λατινίδος ταύτης φωνῆς ρε—ρεμ (βασιλέι) τὴν τοῦ ἀνακτος προση-
γορίαν. Καὶ οὐ μόνον ἑλληνιστὶ ἀλλὰ καὶ λατινιστὶ ἐψαλλον οἱ ψάλλται πολυ-
χρονοῦντες τοὺς αὐτοκράτορας. Εἶχον δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὰ
τῶν φορμύγγων ἢ κιθαρῶν αὐτῶν τερετίσματα καὶ λιγυρῶς ἐτερέτιζον (ἰ-
δοντες· ἀλλ' οἱ Βυζαντινοὶ δοιοὶ τὰ τῶν ἀρχαίων ταῦτα τερετίσματα με-
τὰλλάζαντο πρὸς εὐαρέστησιν τῶν κρατούντων εἰς τὸ ρε—ρεμ (βασιλέα).
Κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τῶν δοιδῶν τούτων καὶ οἱ μετὰ τὴν ἱλωσην μου-
σικοὶ ἐν ἐνίοις τῶν παρ' αὐτῶν φιλοπονηθέντων μελωδημάτων προσέ-
θεντο τὰ προμνησθέντα κρατήματα.

Κατὰ τῶν μουσικῶν κρατημάτων ἔγραψαν οἱ σχολιασταὶ τοῦ ἱεροῦ
Πηδαλίου, Ἀγάπιος καὶ Νικόδημος, ὥς καὶ ὁ δοδισμὸς μουσικολόγος ἱε-
ράρχης Ζακύνθου Διονύσιος Λάτας. Ἐνταῦθα προσθετέον ὅτι, κελεύσει τοῦ
οἰκουμενικοῦ πατρ. ἀρχ. Κωνσταντίνου τοῦ Β' τῷ 1899 ὁ πρωτοψάλτης
τῆς Μ. Ἐκκλησίας Γ. Βιολάκης τὰς ἐν τῷ «Θεοτόκε παρθένε» Πέτρου τοῦ
Μπερεκέτου συλλαβὰς τοῦ κρατήματος, ἀντικατέστησε διὰ τῆς ἐπαναλή-
ψεως τῶν λέξεων τοῦ κειμένου καὶ τύποις ἐξέδωκε.

1) Ζακύνθιος τὴν πατρίδα, ἐγκρατὴς τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ὥς καὶ
τῆς εὐρωπαϊκῆς. Ὁ πεπαιδευμένος οὗτος κληρικὸς ἔγραψε καὶ ἀξιόλογον

κίνδυνος τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τετραφώνου μουσικῆς ἐν τῇ μητροπόλει Ἀθηνῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Κατακουζηνοῦ, διευθυντοῦ τοῦ πρώτου χοροῦ τοῦ ἀνακτορικοῦ ναοῦ, ἀπεσοδήθη τῷ 1870 διὰ τῶν ἐντόνων παραστάσεων τοῦ σοφοῦ μουσικολόγου καὶ ἄλλοτε καθηγητοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Δημοτρίου Βερναρδάκη, ὅτι δὲ μᾶλλον διὰ τῆς ἐγκαίρου καὶ θερμῆς ἀντιδράσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἐπιφανεστάτου ἱεράρχου Σύρου καὶ Τήνου Ἀλεξάνδρου τοῦ Λυκούργου. Ὅτι δὲ δὲν κατωρθώθη τότε ἐν Ἀθήναις, ἐγένετο ἐν Πάτραις, διότι ἐξ Ἀθηνῶν, ὡς ἀπὸ καρδίας τὸ αἶμα, ὁ πιθηκισμὸς ἤρξατο μεταδιδόμενος εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ὡς εἰς Πάτρας, Καλάμας, Πειραιᾶ, καὶ νὰ μολύνῃ αὐτά.

Καὶ ἰδοὺ τῷ 1870 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν καὶ Ἠλείας Κύριλλος δι' ἀναφορῶν αὐτοῦ ἀπὸ 5 καὶ 25 φεβρουαρίου γράφει εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἑλλάδος ὅτι ἐν τῷ ἐν Πάτραις ἐνοριακῷ ναῷ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἰσῆλθον ἡ τετραφώνος εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ, κατ' ἀπόφασιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου τοῦ μνησθέντος ναοῦ, πρὶν ἢ τὸ Ὑπουργεῖον καὶ ἡ Σύνοδος ἀποφανθῇ ὀριστικῶς περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐνδεχόμενον καὶ ἕτερα συμβούλια ἄλλων ἐκκλησιῶν νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα αὐτοῦ, ἔσπευσεν ἡ Σύνοδος διὰ τῆς κατωτέρω δημοσιευομένης καὶ ἐκτυπωθείσης ἐν τῷ Βασιλικῷ Τυπογραφείῳ ἐγκυκλίου αὐτῆς, κοινοποιῆσαι εἰς ἅπαντας τοὺς ἱεράρχας τοῦ Κράτους τὸ ἀπαράδεκτον τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς.

πραγματεῖαν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς. Ἀπεβίωσε τῷ 1881.

1) Διακεκριμένος λόγιος, τιμῆας καὶ τιμῶν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καθόλου ἐν Εὐρώπῃ. Ὡς ἐγκυκλοπαιδικώτατος ἐνδοσχολήθη καὶ περὶ τὴν πάτριον μουσικὴν, σοφὸν λόγον ἀναγνοῦς ἐν Ἀθήναις περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τῇ 1 Δεκεμβρίῳ τοῦ 1875, ἡμέρᾳ ἐπετελεῖται τῆς συστάσεως τοῦ Ἀθηνῶνσι Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου.

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀνὰ τὴν Ἐπικράτειαν σεβ. ἱεράρχας

Ἀριθ. Πρωτ. 1628.

Λαβοῦσα ἡ Σύνοδος τὸ ἐνδόξιμον ἐξ ἀναφορᾶς πρὸς τὸ ὑπουργεῖον, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπιστημειωματικῶς διευθυνθείσης μουσικοδιδασκάλου τινὸς Παναγιώτου Ἀγαθοκλέους, κεινοποιεῖ ὑμῖν παρὶ πόδας τὸ πρὸς αὐτὸ ἀπὸ 13 τοῦ φθίνοντος καὶ ὑπ' ἀριθ. 1628 Συνοδικὴν περὶ Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἔγγραφον, καὶ συνάμα παρκαλεῖ ὑμᾶς ἵνα συμμερωθῆτε ἀκριβῶς πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ διαλαμβανόμενα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 27 ἰουλίου 1870.

- † Ὁ Ἀθηνῶν ΘΕΟΦΙΛΟΣ, πρόεδρος
- † Ὁ Σύρου καὶ Τήνου ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
- † Ὁ Ἀργολίδος ΔΑΝΙΗΛ
- † Ὁ Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ
- † Ὁ Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας ΕΥΘΥΜΙΟΣ

Ὁ δ' ὑπογραμματεὺς

Ἰγνάτιος Β. Ἡπειρώτης

Ὡσαύτως ἡ Σύνοδος διὰ τῆς κάτωθι δημοσιευομένης ἐπιστολῆς αὐτῆς πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δηλοῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς τετραφώνου μουσικῆς εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, καὶ παρακαλεῖ αὐτὸ νὰ ἐξεύρῃ τὰ κατάλληλα μέσα πρὸς καλλιέργειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς.

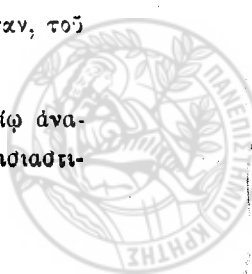
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. ὑπουργεῖον, περὶ Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

Ἀριθμ. { Πρωτ. 1628
Διεκπ. 579

Ἐπιστρέφουσα ἡ Σύνοδος εἰς τὸ ὑπουργεῖον ὧδε ἐγκλείστω τὴν ἀπὸ 22 Μαΐου ἐ. ἔ. ἀναφορὴν ἐπιστημειωματικῶς πρὸς αὐτὴν διευθυνθείσαν, τοῦ

1) Ὁ ἐξ Αἴνου ὀριώμενος Παναγιώτης Ἀγαθοκλῆς καὶ ἐν Κίῳ ἀνατραφεὶς ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1855 καὶ Θεωρητικὸν τῆς Ἐκκλησιαστι-

μουσικοδιδασκάλου Π. Ἀγαθοκλέους, δι' ἧς οὗτος ἀποχωρῶντως παριστᾷ τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐπομένως δὲ καὶ τὴν ἄφυκτον ἀνάγκην τῆς βελτιώσεως αὐτῆς, πληροφορεῖ αὐτὸ εἰς ἀπάντησιν, ὅτι αὕτη δὲν δίνεται νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς τετραφώνου εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, καθότι, τούτου γινομένου, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἰσάγεται ἐκφυλὸν τι, ἀλλότρου καὶ ὄχι Δυτικισμοῦ, ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος τετραφώνος μουσικῆς συνεπίγεται καὶ τὴν καταστροφὴν μιᾶς ὁλοκληροῦ φιλολογίας, τῆς τῶν ἱερῶν ἱερμάτων, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ ψάλλωνται διὰ τῆς τετραφώνου μουσικῆς.

Ἐπειδὴ δὲ ἤδη ἐπίκειται ἀνάγκη περὶ βελτιώσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἥτις πρὸ ἡμῶν δυστυχῶς ἡμέληται, παρκαλεῖται τὸ ὑπουργεῖον, ἵνα λάβῃ σύντονον πρόνοιαν καὶ ἐξεύρῃ τὰ κατάλληλα μέσα πρὸς καλλιέργειαν αὐτῆς ἐπὶ τὰ κρεῖττω. Ἐν δὲ τούτων θεωρεῖ τὴν σύστασιν ἐιδικῆς ἑδρῆς ἐν Ἀθήναις πρὸς διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς ὑπὸ δύο ἢ τριῶν ἀποδεδειγμένων ἐπιστημόνων μουσικοδιδασκάλων, οὓς δύναται ἐξευρεῖν καὶ προσκαλέσαι ἐξ ἄλλων τοῦ Κράτους μερῶν.

Ἐν τούτοις δὲ δὲν κρίνει ἀπὸ σκοποῦ ἡ Σύνοδος ἵνα παρκαλέσῃ τὸ ὑπουργεῖον ὅπως διορίσῃ ἐν ταῖς ὑφισταμέναις ἱεραικαῖς σχολαῖς, καθὼς καὶ ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ ἱκανοὺς διδασκάλους τῆς μουσικῆς, ἔχοντας ὕψος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κων]πόλεως καὶ δυνάμενους διδάσκειν καὶ τὸ θεωρητικὸν αὐτῆς· καὶ τούτου πραγματοποιημένου εἶναι αὕτη βεβαία ὅτι κατ' ἔτος θέλουσιν ἐξέρχεσθαι ἐκ τῆς σχολῆς αὐτῶν μουσικοὶ ἱκανῶς κατηρτισμένοι κατὰ τε τὴν πράξιν καὶ θεωρίαν, δυνάμενοι καὶ ἄλλους διδάξαι.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 ἰουλίου 1870.

- † Ὁ Ἀθηνῶν ΘΕΟΦΙΛΟΣ
- † Ὁ Σύρου καὶ Τήνου ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
- † Ὁ Ἀργολίδος ΔΑΝΙΗΛ
- † Ὁ Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ
- † Ὁ Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας ΕΥΘΥΜΙΟΣ

Ὁ 6' γραμματεὺς
Ἰγνάτιος Β. Ἡπειρώτης

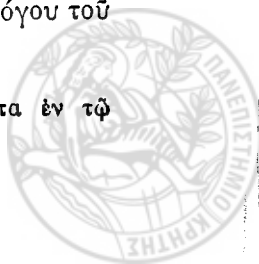
κῆς Μουσικῆς ὧν διδάσκαλος ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ τοῦ Ἀργους καὶ ἱεροψάλτης τῆς ἐκεῖ κεντρικῆς ἐκκλησίας, ἐπιχειρήσας δι' αὐτοῦ νὰ σαφηνί-

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος ἔγραψε καὶ ὑπ' ἀρ. Πρωτ. 313, διεκπ. 1406 τῇ 13 ἰουνίου 1874 πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργεῖον ὑπόμνημα περὶ Μουσικῆς, ἐν ἐπιλόγῳ προσθεῖσα τὰ δέξισημείωτα τάδε :

Ἡ ἐπιχειρήσις πρὸς μεταρρύθμισιν τῆς Μουσικῆς ἔσται κατ' ἀνάγκην πλημμελής καὶ ἐπιβλαβής, ἡ δὲ ὁλοσχερὴς αὐτῆς ἀπόρριψις ἀσύνητος. Ἀνάγκη λοιπὸν τὸν πάλαιον τοῦτον θησαυρὸν, τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικὴν, νὰ τηρῶμεν, ὅση ἡμῖν δύναμις, ἀσπλῶς, καὶ μετ' ἐπιστήμης νὰ χωρῶμεν εἰς τελειοτέρην, εἰς ἑλληνοπρεπεστέραν αὐτῆς μόρφωσιν, ἢν θέλωμεν νὰ βλίνωμεν ἐπὶ τὰ πρόσω, οὐχὶ πικιδριωδῶς νεωτερίζοντες, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς καὶ λελογισμένως ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐπιστημονικῶν βάσεων οἰκοδομοῦντες· διότι οὕτω θέλωμεν κατορθώσαι νὰ παριστῶμεθα ἐνώπιον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὡς ἔθνος, ὅπερ εὐμυρεῖ ἐπὶ στημῶν, εἰς ἃς ἐνετύπωσε τὴν τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος σφραγίδα, καὶ καλῶν τεχνῶν, ἐν αἷς διακρίνεται ὁ τύπος ὁ ἐθνικός. Εἶναι δὲ γνωστὸν παντὶ τῷ εὖ φρονούντι, ὅτι τοῦτο καὶ μόνον καὶ οὐδὲν ἕτερον θέλει καθιδρυκῶσαι τὴν διανοητικὴν ἡμῶν ὑπεροχὴν μεταξὺ πάντων τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Naί μὲν τὸ ἔργον εἶναι ὁμολογουμένως δυσχερές, ἀλλ' ἀναντίρρητον ὡσαύτως ὅτι οὐχὶ τὰ ῥάδια, ἀλλὰ τὰ δυσχερῆ ἐκλήθησαν νὰ ὑπερπηδήσωσι τὰ ἔθνη, ἅτινα αἰσθάνονται ἐν αὐτοῖς καὶ τοιχεῖα ζωῆς καὶ πυρῆνα ἀκμῆς.

Τῷ 1875 ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος πολυειδῶς πιεσθεῖσα, ἠναγκάσθη παλινφδοῦσα πρὸς τὰς προτέρας αὐτῆς ἀποφάσεις νὰ ἐπιτρέψῃ ὅπως διὰ τῆς τετραφώνου μουσικῆς ψάλλωνται ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς πρωτευούσης αἱ ἐθνικαὶ καὶ βασιλικά ἐορταί, μέχρις οὗ εἰς τὴν ἡμετέραν μουσικὴν ἐπέλθῃ ἡ ἀναγκαία βελτίωσις. Κατὰ τῆς καινοτομίας ταύτης διεμαρτυρήθη ἐντόνως ὁ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος πρὸς τὴν Σύνοδον διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερ. 5 ἰανουαρίου 1875 ἐγγράφου αὐτοῦ, προεδρεύοντος τότε τοῦ Συλλόγου τοῦ

ση τὰ ἀσαφῆ καὶ νὰ ἀναπληρώσῃ τὰ ἐλλείποντα τὰ ἀπαντῶντα ἐν τῷ θεωρητικῷ τοῦ Χρυσάνθου.

Σπυριδωνος Κροκιδᾶ, ὡς καὶ διὰ τοῦ ἐξῆς ὑπὸ ἡμερ. 24 μαρτίου 1875 ψηφίσματος :

Ἐν Ἀθήναις σήμερον τῇ 24 μαρτίου 1875 ὁ Ἐκκλησιαστικὸς Μουσικὸς Σύλλογος συνελθὼν ἐν τῷ ἐαυτοῦ καταστήματι ἐν ἐκτάκτῳ συνεδριάσει περὶ ὥραν 3 μ. μ., προεδρεύοντος τοῦ προέδρου Σ. Δ. Κροκιδᾶ καὶ τῶν γενικοῦ καὶ εἰδικοῦ γραμματέων Α. Χ. Παπαδήμου καὶ Γ. Οἰκονομοπούλου, ἵνα ἀκούσῃ τὴν γνώμην τοῦ προέδρου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου παρὰ τοῦ προεδρείου του, εἰς ὃ χθὲς ἐν τακτικῇ συνεδριάσει ἀνέθετο τὴν ἐντολὴν, ἵνα μεταβὰν αὐτοπροσώπως ποιήσῃ τὰς δεούσας παραστάσεις περὶ τῆς δοθείσης ἀδείας τοῦ νὰ ψαλῇ ἐν τῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως ἡ τετράφωνος μουσικὴ ἀντὶ τῆς πατρῴας ἐκκλησιαστικῆς, καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ ὅτι πράγματι ἐδόθη ἡ τοιαύτη ἄδεια παρὰ τῆς Συνόδου ἐναντίον μάλιστα ρητῶν διατ.ξεων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ ἐναντίον ἀποφάσεων ἄλλων προγενεστέρων αὐτῆς Συνόδων καὶ αὐτῆς ἤδη τῆς ἰδίας, ἥτις κατὰ τὴν 1 ἰανουαρίου ἐνεστῶτος ἔτους εἶχεν ἐκδώσει ἐγκύκλιον, δι' ἧς ρητῶς ἀπεφάνετο ὅτι οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται νὰ ψαλῇ ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς τοῦ Ὑψίστου ἡ τετράφωνος μουσικὴ, ἀποφάνεται·

α'.] Ἐκφράζει τὴν λύπην αὐτοῦ ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἔλαβεν ἀποφασιν θεμελιωδῶς ἀντιβαίνουσαν εἰς τὰς ἐθνικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν πυνήγυριν τῆς 25 Μαρτίου. τὴν καθιερωθεῖσαν ὅπως ἀναμνηστικῶνται εἰς τὸ ἔθνος τὰ ἔργα τῶν πατέρων αὐτοῦ.

β'.] Ἐπιφυλάσσεται, ἂν πραγματοποιηθῇ αὔριον ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς Συνόδου, νὰ συνέλθῃ εἰς ἄλλην συνεδρίασιν ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴν τοιαύτην πράξιν τῆς Συνόδου, καὶ νὰ προβῇ εἰς δικαιότερα καὶ διὰ τοῦτο αὐστηρότερα μέτρα.

γ'.] Ἀντίγραφον τοῦ παρόντος αὐθωρεῖ νὰ κοινοποιηθῇ πρὸς τὸν Μητροπολίτην καὶ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον καὶ νὰ δημοσιευθῇ διὰ τοῦ τύπου καὶ ἐν παραρτήμασιν.

Ὁ πρόεδρος
Σ. Δ. Κροκιδᾶς

(Τ. Σ.)

Οἱ γραμματεῖς
Α. Χ. Παπαδήμος
Γ. Α. Οἰκονομόπουλος

Καὶ ὁμοῦς μεθ' ὅλας τὰς ἀπαγορευτικὰς ἐγκυκλίους ἡ τετραφώνος μουσικὴ δὲν ἀπεκλείσθη ἐκ τῶν ναῶν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ τοῦναντίον τῷ 1885 εἰσάγεται εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Εἰρήνης, καὶ τῷ 1886 εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Καρύττη καὶ τῆς Χρυσοσπηνλαιωτίσσης. Ὁ δὲ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Προκόπιος τῇ 1 Φεβρουαρίου 1886 ἔγραψε καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τὴν ἐξῆς κατὰ τῆς ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης εἰσυχθείσης τετραφωνίας διαμαρτύρησιν, τιμῶσαν τὸν δαίμνιστον ἱεράρχην, καὶ ἀναγνωσθεῖσαν τῇ 5 μαρτίου ἐν συνοδικῇ συνεδριάσει.

Πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Πράξις ἀντικανονικὴ καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ παράδοσιν ἀπάδουσα ἐγένετο κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν τῷ ἐνταῦθα ἐνοριακῷ ἱερῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης ὑπὸ τινος ψάλτου Ἰωάννου Σκελλαρίδου καλουμένου, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, ἀντὶ τῆς ὁμοφωνίας τετραφωνίαν εἰσαγαγόντος καὶ συναινέσαντος νὰ μετάρχωσιν αὐτῆς κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν κοράσια μικρά, ὅπισθεν τοῦ διεξιοῦ χοροῦ ἱστάμενα.

Ταῦτα δὲ μαθὼν, ἐπικνελημένως τοὺς ἀρμοδίους ἐπιτρόπους παρήνευσα ὅπως διατάξωσι τὸν ψάλτην ἢ νὰ ἀπόσχη τῆς καινοτομίας ἢ νὰ παύσωσιν αὐτὸν ἀπειθήσαντα. Καὶ ἔπαυσαν μὲν αὐτόν· ἀλλὰ τὸ κακὸν δὲν κατεστάλη, διότι ὁ διάδοχος αὐτοῦ Νικόλαος Ἐμμανουὴλ Κανακάκης οὐ μόνον τὸ παράδειγμα τοῦ προκατόχου ἐμμήθη, ἐξαιρουμένης τῆς εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔσματα μετοχῆς κορασιῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο τῶν ψαλτῶν χοροὺς εἰς ἓν συνάψας ἀνήγαγεν εἰς τὸν γυναικωνίτην, ἔνθα ψάλλει μετ' αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῷ γυναικῶν περιστοιχούμενος· ὁ δὲ Ἰωάννης Σκελλαρίδης, ψάλτης ἀρτίως ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου προσληφθεὶς, ἐξακολουθεῖ ψάλλων τὴν ἰδιόρρυθμον αὐτοῦ μουσικὴν, καὶ τοῦτο πράττει, ὡς ἔμαθον, καὶ ἐν τῷ Ἀρσακείῳ Παρθενῳγειῷ καὶ ἐν τῇ Ριζαρείῳ Ἐκκλησιαστικῇ Σχολῇ καὶ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ, ἐν ᾧ εἶναι μουσικοδιδάσκαλος διωρισμένος. Ἐπὶ τούτοις δὲ προτετέθη καὶ ἔτερος νεωτερισμὸς, καθ' ὃν περικόπονται μὲν ἔσματα τινα τῆς Ἐκκλη-

σίας, ὑπηχούσι δὲ ἐν τῷ τέλει ἐκάστης περιόδου τοῦ ἐπ' Ἐκκλησίας ἀναγινωσκομένου Ἀποστόλου εἰ τῶν μουσικῶν χορῶν παῖδες· οἱ δὲ καινοτομοῦντες ψάλλει ἐπιλανθίνονται τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐντελλομένου «Πάντα δὲ εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γενέσθω» (Κορινθ. Α' 14, 40), τοῦ 75 κανόνος τῆς 5' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τοῦ ΙΕ' τῆς ἐν Αποδικείῃ· «Τοὺς ἐπὶ τὸ ψάλλειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παραγενομένους βουλόμεθα μήτε β. αἰς ἀτίκταις κεχρησθῇ καὶ τὴν φύσιν πρὸς κρυγὴν ἐκθιάζεσθαι, μήτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρμοδίων τε καὶ οἰκείων, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ κατανύξεως τὰς τοιαύτας ψαλμωδίας προσάγειν τῷ τῶν κρυπτῶν ἐφόρῳ Θεῷ· εὐλαβεῖς γὰρ ἔσεσθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, τὸ ἱερὸν ἐδίδαξε λόγιον», «Περὶ τοῦ μὴ δεῖν πλέον τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἐπὶ τὸν ἁμβωνα ἀναβαινόντων καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ», καὶ ἀθετοῦσι τὴν ἀπὸ 27 ἰουλίου 1870 ἐγκύκλιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀπαγορεύουσης τὴν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἱεροὺς ναοὺς τῆς τετραφώνου μουσικῆς εἰσαγωγὴν καὶ ἐπεικῶς ἐπιτρεπούσης διὰ τοῦ πρός με ἀπὸ 24 μαρτίου 1875 ἐγγράφου τὴν χρῆσιν αὐτῆς μόνον ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς τῶν βασιλικῶν ἐορτῶν καὶ τῆς ἐθνικῆς.

Ἡ δὲ εἰσαγωγή τῆς ἐκφύλου καὶ ὀθνεῖας τετραφωνίας εἰς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τῇ συναινέσει ἐγένετο τῶν ἐπιτρόπων τῶν δύο εἰρημένων ναῶν ὅπως διὰ τῆς καινοτομίας αὐξάνηται τῶν ἐκκλησιαζομένων ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ τῶν χρηματικῶν εἰσφορῶν εἰσπραξίς πρὸς εὐχρεστέραν συντήρησιν καὶ διακόσμησιν αὐτῶν. Ἀγαθὸς μὲν ὁ σκοπὸς, ἀλλὰ τὸ μέσον ἄθεσμον. Ταῦτα δὲ κατὰ καθήκον τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ἀνακοινῶν, καὶ ὑποβάλλων αὐτῇ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἀναφορὰν τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ ψαλτῶν, παρακαλῶ θερμῶς τὴν μεριμνήσῃ συντόμως, ὅπως τὸ καλὸν ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ κατασταλῇ καὶ προληφθῇ ἡ διάδοσις αὐτοῦ, διότι τῶν δύο ἐκκλησιῶν τὸ παράδειγμα ἐπ' ἐσχάτων ἐζήλωσεν ἡ τῆς Χρυσοπηλαιωτίσεως καὶ ἄλλαι ζηλώουσιν.

Εὐπειθέστατος

† Ὁ Ἀθηνῶν ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐκ τοῦ ἀνωτέρω δημοσιευθέντος ἐγγράφου τὸ ἐνδόσιμον λαβοῦσα, τὴν κάτωθι ἐγκύκλιον ἀπέλυσεν πρὸς τοὺς

ἀνὰ τὸ Κράτος σεβασμιωτάτους ἱεράρχας, πρὸς δὲ τὸ ὑπουργεῖον διεδίδασκε τὰ ἐξῆς δύο ἐγγράφα :

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς τοὺς ἀνὰ τὸ Κράτος σεβασμιωτάτους ἱεράρχας.

•Αριθμ. { Πρωτοκ. 2687
Διεκπερ. 1609

Πληροφορηθεῖσα ἡ Σύνοδος, ὅτι ἔνιοι τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ ἱεροψαλτῶν εἰτῆγον μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐν τῷ ψάλλειν καινοτομίας τινάς, δι' ὧν τὸ ὕψος καὶ τὸ κάλλος τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀλλοιοῦται, ἀπηγόρευσε κατὰ καθῆκον τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν διὰ τε τῆς ἀπὸ 16 φεβρουαρίου 1839 καὶ ὑπ' ἀριθμ. 7601 καὶ τῆς ἀπὸ 14 δεκεμβρίου 1884 καὶ ὑπ' ἀριθμ. 444 αὐτῆς ἐγκυκλίων, ὡς ἀπηγόρευσε καὶ δι' ὁμοίας προγενεστέρως, ἀπὸ 27 ἰουλίου 1870 καὶ ὑπ' ἀριθμ. 1628, τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τῆς τετραφώνου εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Ἀλλὰ καίπερ τῆς Συνόδου ρητῶς καὶ ἐπανειλημμένως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἀποφνημαμένης, οἱ τῶν καινοτομιῶν εἰσηγῆται τολμηρότεροι, ὥς μὴ ὤφειλεν, ἐγένοντο· διότι, ὡς θετικῶς μανθάνει ἡ Σύνοδος, οὗτοι τανῦν καὶ μέρη τινὰ τῶν ἀνέκαθεν ἐν τῇ ἀγίᾳ ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ παραδεδεγμένων ἱερῶν ἁσματῶν αὐτοβούλως ἀπυκνύουσιν καὶ ἐν τῷ τέλει ἐκάστης περιόδου τοῦ ἐπ' ἐκκλησίας ὀναγινωσκομένου Ἀποστόλου ἐν χορῷ μετὰ βοῆς ὑπαχοῦσι, σύγχυτιν οὕτω καὶ χασμιφθίαν προκαλοῦντες, καὶ τοὺς ἀρχῆθεν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ὕφισταμένους δύο χοροὺς ἐνὶ συμπύκνυντες εἰς φωνὰς ἐκμελεῖς καὶ ἐν πολλοῖς ἀσυμμέτρους ἐκτρέπονται, τὸ ἀρχαιότατον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ σεμνότατον ὕψος παραμορφοῦντες καὶ φθείροντες. Τὸ δὲ παράτολμον τοῦτο μουσικὸν σύστημα, τὸ ὑπ' αὐτῶν ἰδιορρυθμῶς μορφωθέν ἐκ τῶν τοιούτων προσθηκῶν καὶ ἀφαιρέσεων, ὡς ἀνάπτουζιν ὑπολαμβάνουσιν οἱ τούτῳ χρώμενοι τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Καὶ ἀληθὲς μὲν, ὅτι τὴν κανονικὴν ἀνάπτουζιν καὶ ἀναγκαίαν καλλιέργειαν τῆς ἐν μὲν τῇ θεωρίᾳ πλουσίως, ἐν δὲ τῇ πράξει ἡμελημένης ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, δι' ἧς τὸ χριστιανικὸν αἶσθημα θερμαίνεται καὶ τὸ εὐσεβὲς τῶν πιστῶν φρόνημα ἐπιρρωννύεται καὶ μορφοῦται, οὐδεὶς ποτε ἐπουσιῶδες πρᾶγμα

ἐνόμισε, καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ μὴ ἐπαινῶν τὴν μετὰ ὀρθοσκευτικοῦ ζήλου ἐπιθωκομένην ἀνάπτυξιν τῶν ἐγγενῶν αὐτῆς καὶ πικρίλων στοιχείων. Ἄλλ' ἡ ἐπιζητούμενη αὕτη βελτίωσις τῆς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ ἡσυχαστικῆς μουσικῆς τότε μόνον σκόπιμῃς καθίσταται ὅταν αὐτῇ δι' ἐαυτῆς ἀναπτυσσομένη βαθμηδὸν προίκεται, ὅταν δηλονότι διὰ τῆς εἰδικῆς διδασκαλίας οἱ ρυθμικοὶ αὐτῆς κανόνες ἐν τῷ ψάλλειν ἀκριβῶς ἐφαρμόζονται, ὅπερ κατ' ἀνάγκην ἀπαιτεῖ τὴν ἰδρύσιν Σχολῆς Μουσικῆς πρὸς ἐκπαίδευσιν ἱεροψαλτῶν, ὡς ἤδη ὑπέδειξεν ἡ Σύνοδος διὰ τοῦ πρὸς τὸ ὑπουργεῖν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφου αὐτῆς, ἀπὸ 13 ἰουλίου 1870 καὶ ὑπ' ἀριθμ. 1628. Ἡ δὲ σπουδὴ πρὸς τὴν πρόδον αὐτῆς διὰ τῆς ἀναμιξέως αὐτῇ ἑτερογενῶν καὶ ἀναρμόστων στοιχείων, τὸ μὲν ἀπειρίαν πολλὴν ἐλέγχει περὶ τὴν ἀποχωρῶσαν ἐκτίμησιν τοῦ πλούτου αὐτῆς, τὸ δὲ ἄνοιαν ὡς πρὸς τὴν προσήκουσαν ἐφαρμογὴν τῶν θεωρητικῶν αὐτῆς κανόνων, καὶ ἐντεῦθεν παρηνόησιν τῆς ὁμολογουμένης αὐτῆς ἀξίας καὶ τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ, ὃν αὕτη ἐπιδιώκει. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ παρὰ τινων ἐνεργουμένη εἰσαγωγή καὶ χρῆσις τῶν εἰρημένων καὶ ἄλλων καινοτομιῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησιαστικῇ ὑμνωδίᾳ αὐστέρως ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῶν θείων Κανόνων καὶ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἐν ᾗ τελοῦμένων τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ μάλιστα τῆς θείας μυσταγωγίας πάντα κατὰ τάξιν καὶ εὐσχημόνως προσήκει γίνεσθαι, ὡς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος παραγγέλλει, ἡ δὲ τήρησις τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπαιτουμένης εὐκοσμίας ὑμῖν ἀνετέθη, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ ἡ' ἄρθρου τοῦ Σ' Νόμου, καὶ ἐπειδὴ κατὰ τοὺς ἱερούς τῆς Ἐκκλησίας Κανόνας, ἦτοι τοῦ ΚΣ' τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, τοῦ ΚΔ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου, τοῦ Σ' τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τῆς ρηγ' Νεαῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ ΙΓ' ἄρθρου τοῦ αὐτοῦ Σ' Νόμου, οὐ μόνον οἱ πρεσβύτεροι, διάκονοι κλπ. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἱεροψάλται, μετὰ χειροθεσίαν, κατὰ τὸν λγ' Κανόνα τῆς Σ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ὑμῶν ὑπάγονται ἐποπτεῖαν, διότι καὶ οὗτοι ἐκ τῶν τοῦ κλήρου θεωροῦνται, εἰ καὶ μόνον ὑπηρετικὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατέχουσι θέσιν, διὰ τοῦτο ἡ Σύνοδος πρὸς ἐπαγωγὴν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ χαλαρωθείσης ταξέως δίδωσιν ὑμῖν τὰς ἐπομένους ὁδηγίας, ὧν τὴν ἐφαρμογὴν ὑμῖν ἐντέλλεται.

α) Ἱεροψάλται διορίζονται εἰς πλήρωσιν κενῆς θέσεως ἐν τινὶ ἱερῷ

ναῶ μετὰ προηγουμένην σύστασιν τοῦ ἀρμοδίου ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου καὶ ἔγκρισιν τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου.

β) Μουσικοδιδάσκαλοι ἐκκλησιαστικοὶ ἐν ἐκπαιδευτηρίοις διορίζονται ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν, γνωμοδοτήσῃ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κατὰ τὸ ΙΑ' ἄρθρον τοῦ ΣΑ' Νόμου.

γ) Οἱ ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς οὕτω διοριζόμενοι ἱεροψάλται ὑποχρεοῦνται 1) νὰ τηρῶσιν ἀμφοτέρους τοὺς χορούς, 2) νὰ ἀντιψάλλωσιν ἀλλήλοις «μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ κατανύξεως» ὡς διακελεύεται ὁ ΟΕ' κανὼν τῆς 5' οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ 3) «ἀπὸ διφθέρας» κατὰ τὸν ΙΕ' κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου, ἥτοι ἀπὸ μόνων τῶν ὑπὸ τε τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐγκριμένων μουσικῶν βιβλίων.

δ) Οἱ μὴ συμμορφούμενοι τῶν ἱεροψαλτῶν πρὸς τε τοὺς ἱερούς Κανόνας καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, εἰσάγοντές τι κατὰ γνώμην ἰδίαν εἰς τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡσματικὴν μουσικὴν, ἢ παραλείποντές τι τῶν ἐν τῷ Τυπικῷ τῆς Μ. Ἐκκλησίας διατασσομένων παύονται ὑπὸ τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου καὶ ἀντικαθίστανται δι' ἄλλων.

Κατὰ ταῦτα ἔχοντες νῦν τὰς συνοδικὰς τάτας ὁδηγίας ὁρεῖτε νὰ καταβάλητε τὴν δέουσαν μέριμναν ὑπὲρ τῆς ἀκριβοῦς ἐν τῷ ψάλλειν ὁμοιομόρφου τάξεως, περιστέλλοντες ἐγκαίρως πᾶσαν παρεκτροπὴν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀνωτέρω διαταχθέντων.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Μαρτίου 1886.

- + Ὁ Ἀθηνῶν ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ, πρόεδρος
- + Ὁ Μαντινείας καὶ Κυνουρίας ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ
- + Ὁ Τρίκκης ΜΕΛΕΤΙΟΣ
- + Ὁ Οἰτύλου ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ
- + Ὁ Θανυρακοῦ ΜΙΣΑΗΛ

Ὁ Γραμματεὺς

Ἀρχιμανδρίτης Προκόπιος Β. Οἰκονομίδης.

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ.

Ἀριθμ. { Πρωτ. 2687
Διεκπ. 1610

Λαβούσα ἡ Σύνοδος τὸ ἐνδόξιμον ἐξ ἐγγράφου τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν ἀπὸ α' τοῦ λήξαντος μηνὸς Φεβρουαρίου καὶ ὑπ' ἀριθμ. 2009 ἐξέδωτο ἐγκύκλιον αὐτῆς ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς κατὰ τὸ Κράτος σεβασμιωτάτους ἱεράρχας, ταύτόχρονον καὶ ταύτῳ ἀριθμὸν τῷ παρόντι, περὶ τοῦ ὅτι καὶ οἱ ψάλλται εἰσὶ κληρικοί, κατὰ τοὺς ἱεροὺς Κανόνας, καὶ ὅτι ὑπάγονται εἰς τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου.

Διαβιβάζουσα δ' ἐγκλειστως ὧδε τὸ μνημονευθὲν ἐγγράφον μετὰ τοῦ συνημμένου αὐτῷ ὑπομνήματος ἀπάντων τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεὶ ψαλτῶν, ὡς καὶ δέκα ἐκτυπᾶ τῆς ἐκδοθείσης ἐγκυκλίου, παρακαλεῖ τὸ ὑπουργεῖον ὅπως εὐαρεστούμενον ἐκδώσῃ τὰς ἀνηκούσας διαταγὰς πρὸς ἀπάσας τὰς διοικητικὰς καὶ δημοτικὰς ἀρχάς, καὶ δι' αὐτῶν πρὸς ἅπαντα τὰ συμβούλια τῶν ἐνοριακῶν ναῶν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Μαρτίου 1886.

- + Ὁ Ἀθηνῶν ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ, πρόεδρος
- + Ὁ Μαντινείας ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ
- + Ὁ Τρίκκης ΜΕΛΕΤΙΟΣ
- + Ὁ Θανμακοῦ ΜΙΣΑΗΛ.

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ.

Ὑπομνησκουσα ἡ Σύνοδος τῷ Ὑπουργείῳ τὸ ἀπὸ 10 Μαρτίου ἐ. ἔ. καὶ ὑπ' ἀριθμ. 2687 ἐγγράφον αὐτῆς, δι' οὗ διεβίβασε πρὸς αὐτὸ καὶ δέκα ἐκτυπᾶ τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς, περὶ τοῦ ὅτι καὶ οἱ ψάλλται εἰσὶ κληρικοὶ κατὰ τοὺς ἱεροὺς Κανόνας ὑπαγόμενοι ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου, παρακαλεῖ αὐτὸ καὶ αὐθις ὅπως εὐαρεστούμενον δηλώσῃ αὐτῇ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας, δηλαδή, ἂν ἐξέδοτο τὰς ἀνηκούσας διαταγὰς πρὸς τὰς διοικητικὰς καὶ δημοτικὰς

τοῦ Κράτους ἀρχῆς, καὶ δι' αὐτῶν πρὸς τὰ συμβούλια ἀπάντων τῶν ἐνο-
ριακῶν ναῶν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 25 Ἀπριλίου 1886.

† Ὁ Ἀθηνῶν ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ, πρόεδρος

† Ὁ Μαντινείας ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ

† Ὁ Τρίκκης ΜΕΛΕΤΙΟΣ

† Ὁ Θαυμακοῦ ΜΙΣΑΗΛ.

Ὁ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικὸς Μουσικὸς Σύλλογος τὸν
ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς ἀγῶνα ἀναλαβὼν, ἐπεμψε πρὸς
τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἐγγραφὸν ταυτίσημον πρὸς τὸ ἀπὸ 24 Μαρ-
τίου 1875 χρονολογούμενον ὑπὸ ἡμερομ. 3 Μαρτίου 1888 καὶ
ὑπόμνημα ὑπὸ ἡμερ. 20. Τὰ ἐγγραφα ταῦτα ὑπὸ σπουδαίαν ἐ-
ποψιν λαβοῦσα ἡ Σύνοδος, ἀπέλυσε τὰ ἐξῆς γράμματα.

Ἡ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ.

Περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς.

Λαβοῦσα ἡ Σύνοδος ἀφορμὴν ἐκ τοῦ πρὸς αὐτὴν ἐγγράφου τοῦ σε-
βασμιωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν ἀπὸ 1 Φεβρουαρίου 1886 καὶ ὑπ'
ἀριθμ. 2009, παρεκάλεσε τότε τὸ ὑπουργεῖον διὰ τοῦ ἀπὸ 10 Μαρτίου
καὶ ὑπ' ἀριθμ. 2637 ἐγγράφου αὐτῆς, ἵνα διατάξῃ τὰς διοικητικὰς καὶ
δημοτικὰς τοῦ Κράτους ἀρχὰς ὅπως συμμορφωθῶσι πρὸς τὰ συνοδικῶς
ἀποφασισθέντα διὰ τῆς ταύτοχρόνου καὶ ταύταρίθμου τῷ μνημονευθέντι
ἐγγράφῳ ἐγκυκλίου αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Νῦν δὲ λαβοῦσα καὶ τὸ ἐγκλειστώσ ὧδε διαβιβαζόμενον Ὑπόμνημα
τοῦ ἐνταυθα Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 3 τοῦ λήγοντος
μηνὸς καὶ ὑπ' ἀριθμ. 20, παρακαλεῖ καὶ αὖθις τὸ Ὑπουργεῖον ὅπως εὐχ-
ρεστούμενον ἐνεργήσῃ τὰ προσήκοντα, διότι ἡ Σύνοδος δὲν δύναται νὰ
ἐπιτρέψῃ τὴν εἰσαγωγὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς συστήματος μουσικῆς, μὴ
ἀναγνωριζομένης ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, μεθ' ἧς ἀδix-
σπᾶστώσ διατελεῖ ἡνωμένη ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεωσώστου καὶ Θεοστηρί-
κτου ἔθνους τῆς Ἑλλάδος καὶ, διότι τοιαύτη μεταβολὴ ἐνδεχόμενον νὰ

χαλαρώση τὴν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ὑφισταμένην ἁρμονίαν καὶ πνευματικὴν ἐνότητά.

Καὶ ταῦτα σχετικῶς πρὸς τὸ ἀπὸ 11 Μαρτίου π. ῥ. καὶ ὑπ' ἀριθμ.
315 Συνοδικὸν ἐγγράφον.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 23 Μαρτίου 1888.

- + Ὁ Ἀθηνῶν ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ, πρόεδρος
- + Ὁ Χαλκίδος ΧΡΙΣΤΙΟΦΟΡΟΣ
- + Ὁ Θήρας ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ
- + Ὁ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν ΑΡΣΕΝΙΟΣ

Ὁ παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος
Πέτρ. Ἀλ. Μαυρομιχάλης.

Ἡ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς τὸν δεδαδμιώτατον μητροπολίτην Ἀθηνῶν

Διαβιβάζουσα ἡ Σύνοδος ἐγκλείστως ὧδε ἀντίγραφα τῶν ἐξῆς ἐγγράφων, ἧτοι πρῶτον τοῦ ἀπὸ 3 τοῦ λήγοντος μηνὸς καὶ ὑπ' ἀριθ. 20 Ὑπομνήματος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, καὶ δευτέρον τοῦ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Συνοδικοῦ ἐγγράφου, ταύτοχρόνου καὶ ταύταριθμου τῷ παρόντι, περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐντέλλεται ὑμῖν ἵνα λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὴν σπουδαιότητα τοῦ προκειμένου ζητήματος ἐνεργήσητε ὅ,τι ἐκ τῶν καθηκόντων ὑμῶν πρὸς κατὰ πνευσιν τοῦ ἐγερθέντος, ὡς μὴ ὥρελε, ἐκκλησιαστικοῦ σκανδάλου, εἰδοποιούντες ἐν καιρῷ περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐνεργειῶν ὑμῶν καὶ τὴν Σύνοδον.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 29 Μαρτίου 1888.

- + Ὁ Ἀθηνῶν ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ, πρόεδρος
- + Ὁ Χαλκίδος ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ
- + Ὁ Θήρας ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ
- + Ὁ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν ΑΡΣΕΝΙΟΣ

Ὁ παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ Β. Ἐπίτροπος
Πέτρ. Ἀλ. Μαυρομιχάλης.

Καὶ ὁμοως, μεθ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ἄλλοτε ἀκμάσαντος ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, τὰς ἐγκυκλίους τῶν ἱεραρχῶν,¹ τὰς διατριβὰς κατὰ τῶν τετραφωνιστῶν ὡς καὶ τὰς κατὰ Ἰωάννου Τζέτζη² καὶ τοῦ πολυμαθοῦς ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου Διονυσίου Λάτα,³ τὰς φιλογενεῖς προσπάθειάς τοῦ ἔθνοπρεπῶς τὸν ὑπὲρ τῆς μουσικῆς καλὸν ἀγῶνα ἀγωνιζομένου Ἰωάννου Τσώκλη διὰ τῆς ἀξιολόγου μουσικῆς αὐτοῦ ἐφημερίδος «Φόρμιγγος»,⁴ τὰς σοφὰς γνωμοδοτήσεις τῶν συγχρόνων ἐπιφανεστέρων εὐρωπαϊῶν μουσικολόγων περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἡμετέρας μουσικῆς,⁵

1) Ὁ ἐπίσκοπος Ὑδρας Ἀρσένιος ἐξέδωκε πρὸ διετίας καὶ ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ του ἱερεῖς, συνιστῶν αὐτοῖς ὅπως μὴ δεχθῶσιν εἰς οὐδεμίαν ἐκκλησίαν τὴν τετραφῶνον εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν. Ὁ δὲ γηραιὸς μητροπολίτης Δημητριάδος Γρηγόριος, εἰς τῶν πρωτεῦντων ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις ἐκκλησίας, ἐν αἷς ἱεροπράττει, νὰ ψάλληται ἡ τετραφῶνος.

2) Ἐξέδωκε μελέτας περιεχοῦσας παραδοξολόγους ιδέας περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς.

3) Ὁ μουσικὸς οὗτος ἱερόρχης ἐκδίδων εἰς Ἀθήνας τὴν θρησκευτικὴν ἐφημερίδα «Σιών», ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῆς ιδέας ὅτι χάριν τῶν ὁπαδῶν τῆς τετραφῶνου μουσικῆς ὁμογενῶν δεόν νὰ ὑπάρχῃ ἐν χοίρει ἐν τοῖς ναοῖς ἡ ἀρμονία.

4) Ἀξιόους ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης θεωροῦμεν τοὺς διὰ τοῦ καλάμου αὐτῶν παρέχοντας τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἐθνικὸν ἔργον τῆς «Φόρμιγγος», καὶ ἰδίᾳ τοὺς ἐν Ἑλλάδι μουσικολόγους Ἰωάννην Μαρτίνον ἐπίσκοπον Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπλάσας, Ἀθανάσιον Σακελλαριάδην, Χρῆστον Βλάχον, Ἰωάννην Γιαννοῦτσον, Ἀθανάσιον Πετρίδην, Δημήτριον Περιστέρην, Θεμιστοκλῆν Πολυκράτην, Μιχαὴλ Παπαθανασόπουλον, Δημήτριον Παπαπαναγιώτου, καὶ τοὺς ἐν Κύπρῳ μουσικολόγους Κλεόδουλον Ἀρτεμιάδην, Στυλιανὸν Χουρμούζιον, Περίκλῆν Ἀποστολίδην καὶ Χρῆστον Ἀποστολίδην.

5) Σοφὰς κρίνομεν τὰς γνώμας τῶν γάλλων ἐξόχων μουσικῶν Bourgault Ducoudray, H. Lavoix, τοῦ ἐν Μονάχῳ βαυαροῦ καθηγητοῦ L. Büchner καὶ ἄλλων. Ὅρα καὶ τὸ τῷ 1901 ἐκδοθὲν ἐν Ρώμῃ ἀξιο-

καὶ τὰς ἐπαινετὰς ἐνεργείας ἄλλων μουσικολόγων ἀνδρῶν· ἡ τετραφώνος μουσικὴ ἀντηχεῖ ἐν καιρῷ τῆς λειτουργίας εἰς τοὺς κεντρικωτέρους ναοὺς τῆς πρωτευούσης τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλ-

σπούδατον ἔργον τοῦ εὐριμαθοῦς γε.μανοῦ μουσικολόγου Οὐγκώ Γκάτσο, βενεδικτίνου μοναχοῦ καὶ καθηγητοῦ ἐν τῷ ἐν Ρώμῃ ἑλληνικῷ κολλεγίῳ καὶ μέλους τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ὑπὸ Πίου τοῦ Ι' ἐκλεγείσης διὰ τὴν Βατικανὴν ἐκδοσιν τῆς γρηγοριανῆς ψαλμωδίας, τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον *Le système Musical de l'Eglise Grecque d'après la tradition*, ὡς καὶ τὰ ἐξῆς σπουδαῖα ἔργα αὐτοῦ «Αἱ χρωματικαὶ ἀλλοιώσεις ἐν τῇ γρηγοριανῇ ψαλμωδίᾳ», «Ἑλληνικὰ τεμάχια ἐν τῇ λατινικῇ λειτουργίᾳ», «Ἡ ὁληθὴς φύσις τοῦ λεγομένου ἀνατολικοῦ χρωματικοῦ τόνου», τὸ *Canti ecclesiastici Italograeco*, καὶ τὴν μελέτην αὐτοῦ ἐν τῷ ἐν Ρώμῃ διεθνεῖ συνεδρίῳ περὶ τῆς γρηγοριανῆς μουσικῆς «Οἱ ὀκτὼ ἐκκλησιαστικοὶ ἤχοι κατὰ τὴν γρηγοριανὴν καὶ τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν».

1) Ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις εὐθαρσῶς ἀγωνίζονται ὑπὲρ ἐπικρατήσεως τῆς ἡμετέρας ἱερᾶς μουσικῆς πάντες οἱ μουσικολόγοι, ὧν τὰ ὀνόματα σποραδικῶς ἀνέφερον ἐν προηγουμέναις σημειώσεσιν. Εἰς τὴν σεμνὴν ἐκείνην πλειάδα καταλεκτέον καὶ τὸν ἐν Πειραιεὶ διατριβόντα πολυγραφώτατον τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων μελοποιῶν Φωκίωνα Βάμδαν, ἄνδρα λόγιον, ἐνθερμον τῆς μουσικῆς λήτριν, καὶ μύστιν τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς τῶν Εὐρωπαίων μουσικῆς, πολλὰ καὶ ἀξιοσπουδάστα κατὰ καιροὺς περὶ τῆς ἱερᾶς τέχνης γράψαντα. Τὰ πρωτότυπα καὶ τερπνὰ αὐτοῦ μαθήματα ἐκδίδονται δαπάναις ἀνδρὸς μουσοτραφεῦς καὶ τῶν πατριῶν ζηλωτοῦ, τοῦ παρὰ τῇ Τραπεζῇ Ἀθηνῶν ἐργαζομένου Θεοδώρου Χανιώτου. Ἀξιοῖ ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι καὶ ὁ ἀειθαλὴς προεδύτης Ἀθανάσιος Πετρίδης ὁ Ἠπειρώτης, ὁ πολλὰς καὶ ἀξιοσπουδάστους μελέτας καὶ διατριβὰς δημοσιεύσας ἐν Ἀθήναις εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἡμετέρας μουσικῆς καὶ κατὰ τῶν τετραφωνιστῶν, ὡς καὶ ὁ ἐν Πειραιεὶ ὀνομαστὸς τῆς συγχρόνου ἐποχῆς ἱεροψάλτης Νικόλαος Παπαϊωάννου διὰ τὴν πολύτιμον αὐτοῦ συμβολὴν εἰς τὸ εὐγενὲς ἔργον τῶν ἀγωνιζομένων ἐν Ἑλλάδι πρὸς περιφρούρησιν τῶν πατρῶων κειμηλίων. Ζηλωτῶς ὑπὲρ τῆς μουσικῆς ἡμῶν εἰργάσθη καὶ σοφᾶ ἐλάλησε καὶ ἔγραψε καὶ ὁ πολὺς Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, ὁ πρὸ δωδεκαετίας ἐκμετρήσας τὸ ζῆν ἐξοχος ἐκεῖνος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἀνὴρ.

λάδος, εἰς τὸν τῆς μητροπόλεως, τῆς ἀγίας Εἰρήνης, τοῦ ἀγίου Γεωργίου τοῦ Καρύτση, τῆς Χρυσοσπηλαιωτίσσης, καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος.'

Κατὰ τῆς τετραφώνου μουσικῆς ἐξηγέσθη ρεῦμα ἰσχυρὸν ἐν Ἀθῆναις πρὸ διετίας οὐ μόνον ἐκ μέρους τῶν ψαλτικῶν κύκλων ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῶν μὴ τοιούτων, εἰς δὲ τῶν προεξαρχόντων εἰς τὴν κίνησιν ταύτην ἦν καὶ ὁ τῆς μουσικῆς ἡμῶν ἐνθουσιώδης λάτρης Νικόλαος Λεβίδης, βουλευτῆς Ἀττικῆς (νῦν ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης). Κατὰ Μάϊον δὲ τοῦ 1902 συνῆλθον ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Πειραιεὶ Συλλόγου «Ἐθνικὴ Μοῦσα» ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἱεροψάλται Ἀθηνῶν, Πειραιῶς καὶ τῶν περιχώρων καὶ συσकेψάμενοι ἐπὶ τοῦ μουσικοῦ ζητήματος συνέταξαν δύο ψηφίσματα, τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, τὸ δὲ πρὸς τὸν Δήμαρχον Ἀθηναίων Σ. Μερκούρη, δι' ὧν ἐξεφράζετο ἡ εὐχὴ ὅπως ἐπιδιώξωσιν

1) Λεκτέον μεθ' ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν εικοσαετίαν δεινῶς ἐτραυματίσθη ἡμετέραν μουσικὴν ἐν Ἀθῆναις εἰπερ τις καὶ ἄλλος, ὁ ἄλλως ἀκαταπόνητος ἱεροψάλτης Ἰωάννης Σακελλαρίδης ὁ Θετταλομάγνης. Οὗτος, πόρρω τοῦ ἔχειν συναίσθημα τῆς ἑαυτοῦ ἀποστολῆς καὶ εἰς οὐδένα κανόνα ἢ περιορισμὸν ὑποκειμένος, αὐθαρέτως δὲ καὶ ἀνευθυριάστως διὰ βεδύλου χειρὸς τὴν νόθευσιν καὶ διαστροφὴν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱερᾶς Μούσης ἀπεργασάμενος, εἰσήγαγε τὸ ἄσμενον κανταδορικὸν μουσικὸν σύστημα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸ ὁποῖον καὶ ἐδίδαξεν ἰδίᾳ εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν ἐπὶ εὐρωπαϊκῆς παρασημαντικῆς, οἱ δ' ἐκ τοῦ παιδευτηρίου τούτου ἐξελθόντες δημοδιδάσκαλοι, οὐ μόνον δὲν ἐγνώριζον τὴν ἡμετέραν μουσικὴν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐγνώριζον κατὰ τι, ἀνεγίνωσκον αὐτὴν ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πενταγράμμου, οὐδεμίαν ἰδέαν ἔχοντες τῆς παρασημαντικῆς ἡμῶν.

2) Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ πολυμαθὴς βουλευτῆς Λοκρίδος καὶ ἀλλοτε ὑπουργὸς τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ἀθ. Εὐταξίας ἐν τῇ ἐν Ἀθῆναις ἐκδοιδομένη μεταμεσημβρινῇ ἡμερησίᾳ ἐφημερίδι «Ἀστραπῇ», εἰς συνεχῆ αὐτῆς φύλλα ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 445—457 (25 Μαΐου — 6 Ἰουνίου 1902) ἐδημοσίευσεν ἀρίστην μελέτην περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς.

ἀμφότεραι αἱ ἀρχαὶ αὗται τὴν ἐντελῇ κατάργησιν τῆς τετραφώ-
νου ἐκ τῶν ἱερῶν ναῶν. Μετὰ τὴν σύνταξιν καὶ ὑπογραφὴν τῶν
ψηφισμάτων ὑφ' ἀπάντων τῶν παρευρεθέντων ἱεροψαλτῶν συνε-
στήθη ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν μουσικολόγων Ἀθ. Σακελλαριάδου, Χρ.
Βλάχου, Μ. Μελισσοπούλου, Ι. Δοῦκα, Α. Φιλίππου, Ἰωάννου Φι-
λιππίδου καὶ Ι. Θ. Τσώκλη, ἥτις ἐπέδωκε τὰ ψηφίσματα πρὸς
τὴν Ἱερὰν Σύνοδον καὶ τὸν Δήμαρχον. Ἐπὶ τούτῳ ἡ Ἱερὰ Σύ-
νοδος ἐξέδωκε τὴν ἐπομένην ἐγκύκλιον περὶ τηρήσεως τῆς ἡμε-
τέρας βυζαντινῆς μουσικῆς.

Ἡ ἹΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς τοὺς ἀνὰ τὸ Κράτος δεδωμιωτάτους ἱεράρχας.

Πολλάκις ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὴν Σύνοδον, ἵνα σκεφθῇ περὶ τοῦ ζητή-
ματος τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, ἣν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν
ἀνέκαθεν ἐθεώρησεν ἀναποσπάστως συνδεδεμένην τῇ προσευχῇ καὶ τῇ
πρὸς τὸν Θεὸν λατρεῖζ τῶν πιστῶν.

Οὐδεὶς ὁ μὴ ὁμολογῶν ὅτι διὰ τῆς ἐν τῇ μουσικῇ μελωδίας ἐμπνέε-
ται ἡ ψυχὴ τοῦ χριστιανοῦ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, μεταρσιούται ὁ εὐσεβὴς
αὐτοῦ λογισμὸς καὶ διαθρραίνεται τὸ χριστιανικὸν αὐτοῦ αἶσθημα.

Τοιοῦτον ὑψηλὸν σκοπὸν ἐπιδιώκουσα ἡ μουσικὴ καὶ θεωρουμένη ὡς
καὶ εἶναι πράγματι ὡραία τέχνη, προσήκει ν' ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ αἶ-
σθημα τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ συγκινή τὴν ψυχὴν διὰ τῆς γλυκύτητος τῆς
μελωδίας, τοῦθ' ὅπερ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν διαφόρων τῶν ἤχων ἀνα-
λογικῶν, ἐφ' ὧν ἡ χάρις καὶ ἡ ἐμμέλεια τῆς ὅλης μουσικῆς στηρίζεται.

Τοιούτων ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων ἐμπορούμενοι καὶ οἱ ἑξοχοὶ ποιηται
καὶ ὕμνοδοὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας ἐποίησαν τοὺς ὑψηλοὺς καὶ θυ-
μασίους ὕμνους τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν.

Ἀλλ' ὅμως ἐπῆλθον ὡς γνωστὸν ἐν τῷ Ἐθνει καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμέ-
ραι χαλεπαὶ καὶ περιπέτειαι, πλείστα δὲ μνημεῖα τοῦ ἐθνικοῦ καὶ ἐκκλη-
σιαστικοῦ βίου ἐφθάρησαν, καὶ ἡ μουσικὴ δὲν ἔμεινεν, ὡς εἰκὸς, ἀνεπηρέα-
στος, ἀλλ' ὑπέστη πολλὰς ἀλλοιώσεις καὶ παραλλαγάς.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐπεζητήθη μετὰ

θρησκευτικοῦ ζήλου ἡ καλλιέργεια καὶ βελτίωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ἀτυχῶς ὅμως προσέκοψεν ἐν τῇ ἐλλείψει τῶν ἀναγκαίων μέσων, ἐξ ἁγνοίας δὲ ἀνεμίχθησαν αὐτῇ στοιχεῖα ξένων καὶ ἄλλοτρίων μουσικῶν φθόγγων, μὴ συναδόντων πρὸς τὸ ἐμμελές τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς.

Τούτου ἕνεκα θὰ ἀπετύγχανεν ἴσως πλήρως ὁ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπιδικώμενος διὰ τῆς μουσικῆς σκοπός, μὴ διεγείρουσης ὅσον καὶ ὅπως ἔδει ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ προσευχομένου χριστιανοῦ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα.

Ἢ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μουσικὴ τότε μόνον καθίσταται σκόπιμος, ὅταν δι' εἰδικῆς ἐπιστημονικῆς σπουδῆς καὶ καλλιεργείας ἐν εἰδικαῖς συστηματικαῖς σχολαῖς οὕτω διδασθῇ, ὥστε νὰ κατανοηθῇ δεόντως ἡ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μελοποιίᾳ παρὰ τῶν ἀρχαίων παραληφθεῖσα λυρική καὶ ἱαμβική ποίησις καὶ ποικιλία τῶν ἁσμάτων, ἅτινα, ὡς γνωστὸν, ποικίλης μελωδίας καὶ ὑποθέσεως εἶναι.

Ἢ Σύνοδος θέλει συντελέσει τὸ καθ' ἑαυτὴν πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἰδρύσεως μουσικῶν σχολῶν πρὸς διδασκαλίαν καὶ καταρτισμὸν καταλλήλων ἱεροψαλτῶν.

Μέχρις οὗ δὲ καταρθωθῇ ἡ ἰδρυσις τοιούτων μουσικῶν σχολῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν ἱεροψαλτῶν, δυναμένων νὰ ἐφαρμόζωσιν ἀκριβῶς ἐν τῷ ψάλλειν τοὺς ρυθμικοὺς κανόνας τῆς μουσικῆς, ἡ Σύνοδος ἔγνω νὰ συστήσῃ ἡμῖν ὅπως μεριμνήσῃτε ἐπιμελῶς ὑπὲρ τῆς τηρήσεως τῆς πατροπαράδοτου ἐλληνικῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἥτις ἀποτελεῖ ἐν τῶν τιμαλφεστάτων κειμηλίων τῶν παραδόσεων ἡμῶν καὶ συστήσῃτε τοῖς ἱεροψάλλταις ν' ἀποφεύγωσιν ὡς οἶόν τε τὰς ἀναρμόστους καὶ ἀσυμμέτρους φωνάς, δι' ὧν παραμορφοῦται τὸ σεμνόν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὕψος, ὡς καὶ πᾶσαν ἄλλην καινοτομίαν, νὰ ψάλλωσι δὲ μετὰ πολλῆς τῆς προσοχῆς καὶ κατανύξεως τὰς ἱερὰς ᾠσματικὰς ἀκολουθίας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὡς προσήκει γενέσθαι πάντα κατὰ τάξιν καὶ εὐσχημῶνς.

+	Ὁ Σύρου	ΜΕΘΟΔΙΟΣ
+	Ὁ Ἀργολίδος	ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ
+	Ὁ Ἰθρας	ΑΡΣΕΝΙΟΣ
+	Ὁ Τριφυλίας	ΝΕΟΦΥΤΟΣ
+	Ὁ Νάξου	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.

Ὁ δὲ μητροπολίτης, τοῦτο μὲν, ἀνέθηκεν εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Εἰρήνης Νικόλαον Κανακάκην ὅπως ἐξεύρῃ τὰ κατάλληλα πρόσωπα πρὸς καταρτισμὸν διὰ τὸν ναὸν τῆς μητροπόλεως εἰκοσαμελοῦς χοροῦ, διαιρεθέντος εἰς δύο μέρη, τοῦτο δὲ, διέταξε νὰ φέρωσιν οἱ ψάλται ἰδιαίτερον μέλαν ποδῆρες ἔνδυμα (ράσον) καὶ νὰ ψάλωσιν ἐπὶ ἀναλογίων κιγκλιδοφράκτων.

Προσθετόν δ' ἐνταῦθα ὅτι ἡ Σύνοδος δὲν ἔσχε μέχρι τοῦδε καὶ τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος ὅπως ἐφαρμόσῃ, ὥς ἔδει, τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐγκύκλιον ἐν τῇ ἔδρᾳ αὐτῆς. Καίτοι γινώσκομεν ὅτι ἐν Ἑλλάδι οὐδέποτε ἰσχυρεν ἡ αὐτοβουλία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ πάντοτε ἡ τῶν ἐπιτηδείων, οὐχ ἥττον, ταῖς ἐνεργείαις τοῦ ζηλωτοῦ καὶ δραστηρίου μητροπολίτου Ἀθηνῶν Θεοκλήτου, συνεννοουμένου μετὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἀναμείνομεν νὰ καταργηθῇ ἡ τετράφωνος μουσικὴ, νὰ καταρτισθῶσι χοροὶ βυζαντινῆς μουσικῆς ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν καὶ τοῖς ἄλλοις ναοῖς τοῖς μουσικῶς νεωτερίζουσι, νὰ θραυσθῇ πᾶς πέλεκυς, οὔτινος τὰ πλήγματα μετατρέπουσιν εἰς ἐρείπια τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς, καὶ νὰ ἰδρυθῇ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἐν Κων)πόλει ἡμετέρας Μουσικῆς Σχολῆς, ἰδιαίτερα συστηματικὴ Ἑκκλησιαστικὴ Μουσικὴ Σχολὴ ἐν Ἀθήναις, ἀφοῦ ἐματαιώθησαν ἤδη αἱ καταβληθεῖσαι ἐνέργειαι ἵνα σχηματισθῇ τμήμα ἰδιαίτερον ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὑπὸ ἰδιαίτερον καθηγητὴν ἐν τῷ Ὁδεῖῳ Ἀθηνῶν, τῷ ἀδιαφόρως ἀπὸ τῆς ιδρύσεως αὐτοῦ (1 Ἰουλίου 1871) πρὸς τὴν πατριὸν βυζαντινὴν μουσικὴν προσενεχθέντι. Οὕτω πράττων ὁ κλεινὸς ἰθύντωρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἐπισπάσῃται ἀμέριστον τὴν εὐγνωμοσύνην σύμπαντος τοῦ ὀρθοφρονούντος καὶ ἀφωσιωμένου εἰς τὰ πατρια Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Οἱ ἐν Ἑλλάδι νεωτερίζοντες ὁμογενεῖς, δεόν νὰ μάθωσι τὴν ἄκραν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς πατρίου μουσικῆς καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς, καὶ τὸ ἀδύνατον ἐπομένως τῆς δι' ἀλλήλων ἀντικαταστάσεως, ἐκτὸς ἐὰν θέλωσι νὰ καταργήσωμεν 1) ὅλους τοὺς ἤχους τῆς ἡμετέρας μουσικῆς πλὴν δύο, τοῦ πλαγίου τετάρτου καὶ τοῦ

πρώτου, εἰς οὓς νὰ περιορισθῶμεν, καὶ 2) ἀπάσας τὰς ἀκολουθίας τοῦ ἐνιαυτοῦ, δημιουργοῦντες δηλαδὴ νέας τοιαύτας, συμφώνους πρὸς τὸ σύστημα τῆς τετραφωνίας. Ἰδοὺ δὲ καὶ οἱ κυριώτεροι τῶν τεχνικῶν λόγων, δι' οὓς εἶναι ἀδύνατος ἐν πολλοῖς ἢ ἐξαρμόνις ἢ τετραφώνησις τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, καὶ δι' οὓς πᾶσα πρὸς τοῦτο ἀπόπειρα γενομένη μέχρι τοῦδε, ἀπέτυχε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον οἰκτρῶς, διαστραφέντος οὕτω ἢ καὶ παρὰ φθαρέντος τέλεον τοῦ μέλους καὶ τοῦ ἤθους αὐτῆς.

Ἐν πρώτοις μεταξὺ τῆς κλίμακος τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ ὡς πρὸς τοὺς τόνους, διότι ἐνῶ κατὰ τὴν μουσικὴν ἡμῶν οἱ ἑπτὰ τόνοι διαιροῦνται εἰς τρεῖς μείζονας, δύο ἐλάσσονας καὶ δύο ἐλαχίστους τόνους, κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν διαιροῦνται αὐτοὶ εἰς πέντε ἀκεραίους καὶ δύο ἡμιτόνια. 2) Τῆς ἡμετέρας μουσικῆς οἱ ἤχοι εἶναι ὀκτῶ, τῆς δὲ εὐρωπαϊκῆς μόνον δύο, ὁ Maggiore καὶ ὁ Minore. 3) Ἡ μουσικὴ ἡμῶν ἔχει τρία συστήματα, τὸ ὀκτάχορδον, τὸν τροχὸν καὶ τὸ τετράχορδον, καὶ τρία γένη, τὸ διατονικόν, τὸ χρωματικόν καὶ τὸ ἐναρμόνιον, ἡ εὐρωπαϊκὴ ἔχει ἐν μόνον σύστημα, τὸ ὀκτάχορδον, καὶ ἐν κυρίως γένος, τὸ διατονικόν. 4) Οἱ τονικοὶ χαρακτῆρες τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἀδυνατοῦσι νὰ χαρακτηρίσωσι τοὺς σχηματισμοὺς τῶν ἡμετέρων τονικῶν χαρακτήρων καὶ τῶν ἀχρόνων ὑποστάσεων τὴν ἐνέργειαν. 5) Ἐνῶ ἡ ἔκτασις τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, ὡς φωνητικῆς κατ' ἐξοχὴν, περιορίζεται εἰς τρεῖς ἑπταφωνίας, καλουμένας τρεῖς διαπασῶν (ἡ βαρυτέρα ὑπατοεἰδὴς, ἡ μέση μεσοεἰδὴς, καὶ ἡ ὀξυτέρα νητοεἰδὴς), οἱ δ' ἐν αὐταῖς ἐμπεριεχόμενοι φθόγγοι κέκτνται ἕκαστος ἰδίαν μαρτυρίαν, δεικνύουσιν τὸ τε ποσὸν καὶ ποιὸν αὐτῶν, ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ, ὡς οὔσα κυρίως ὀργανικὴ, ἐκτείνεται εἰς ὀκτῶ ἑπταφωνίας, χωρὶς οἱ τόνοι τῆς κλίμακος τῆς νὰ δεικνύωσιν τινα ποιότητες. 6) Ἐνῶ ἡ ἡμέτερα μουσικὴ κέκτνται δέκα καὶ ἕξ φθορὰς, ἥτοι ὀκτῶ διατονικὰς, πέντε χρωματικὰς καὶ τρεῖς ἐναρμόνιους, ὑποδηλούσας τὸν τρόπον τῆς μεταβολῆς τοῦ μέλους ἀπὸ τόνου εἰς τόνον, ἀπὸ γένους εἰς γένος καὶ ἀπὸ

ἤχου εἰς ἤχον, ἡ εὐρωπαϊκὴ στερεῖται αὐτῶν ὡς ἐκ τῆς πενιχρότητος τῶν γενῶν, συστημάτων καὶ ἤχων αὐτῆς.

Οὐ μόνον διὰ λόγους τεχνικοὺς ἀποβαίνει ἀδύνατος ἡ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς προσάρμογὴ εἰς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησιαστικὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγους ἐθνικοὺς εἶναι ἀνοίκειος ἡ ἀντικατάστασις τῆς ἡμετέρας διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς, ἀφοῦ ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἐθνικὴν μουσικὴν, εὐρισκομένην στενωῶς συνδεδεμένην μετὰ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, οὔτινος τὰ αἰσθήματα αὕτη διεργμηνεύει. Οἱ τὰ ξένα τῶν οἰκείων προτιμῶντες, οἱ τολμῶντες νὰ στήσωσι τὴν νυμφικὴν παστάδα ξενοφθοῦς Μούσης ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς μουσικῆς τῶν πατέρων ἡμῶν, οἱ ἀρνούμενοι ἐν γένει τὴν πατριὸν μουσικὴν ὁμογενεῖς, τὸ τιμαλφές τοῦτο ἐθνόσημον, καταπατοῦσι τὸν ἐθνισμόν αὐτῶν, διότι αὐτὸν δὲν ἀποτελεῖ μόνον ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ, τὰ ἑλληνικὰ ἦθον, τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα, αἱ ἑλληνικαὶ παραδόσεις, καὶ ἄλλα. Ἡ ἐθνικὴ λοιπὸν φιλοτιμία ἐπιβάλλει ἡμῖν ὡς ὑποχρέωσιν καὶ καθήκον ἵνα τηρήσωμεν καὶ καλλιεργήσωμεν τὴν πατριὸν μουσικὴν, ὡς πατροκληρονόμητον κειμήλιον, μετὰ τοσούτου ζήλου, μεθ' ὅσου καλλιεργοῦμεν καὶ περιθάλλομεν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν γλῶσσαν.

Ἡ ἐκ τῶν ἡμετέρων ναῶν ἐξοστράκισις τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μουσικῆς καὶ ἐνθρόνισις ἀντ' αὐτῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς εἶναι ἀσεβὴς καὶ διὰ λόγους θρησκευτικοὺς, διότι ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ, καθιερωθεῖσα ἀνέκαθεν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων, θεσπισθεῖσα δὲ ὡς ἀδιάσπαστον μέρος τῆς κοινῆς ἡμῶν λατρείας, τυγχάνει παραδόσεις, ἱερὸς θεσμός καὶ συνήθεια τῆς Ἐκκλησίας, ἣν δέον πιστῶς νὰ τηρῶμεν, καθόσον ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία εἶναι ἐξόχως συντηρητικὴ, τὰ πατροπαράδοτα μετὰ βαθείας εὐλαθείας ἀσπαζομένη καὶ εἰς αὐτὰ ἐμμένουσα. Ἡ εἰσαγωγὴ ξενοφθοῦς μουσικῆς ἐν τῇ ὀρθόδοξῃ ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνατρέπει, ἀφ' ἑνὸς μὲν, τὰς ἀπ' αἰῶνος παραδοθείσας ἡμῖν παρὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας πατέρων ἱερὰς ἀκολουθίας, ἐν αἷς ἀνετράφημεν καὶ πρὸς ἃς ἐξφκειώθη τὸ ἡμέτερον

ἔθνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ, μεταρρυθμίζει αὐτὰς ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον, τοῦθ' ὅπερ τυγχάνει ἀσεβὲς καὶ ἀτοπον. Καὶ ἐν γένει, οἱ τὸ ἀσεβὲς τόλμημα τῆς διὰ τῆς κανταδορικῆς τετραφωνίας ἀντικαταστάσεως τῆς ἡμετέρας μουσικῆς τολμῶντες, διαπράττουσι μέγα καὶ ἀσύγγνωστον ἁμάρτημα καὶ ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐνώπιον τοῦ ἔθνους.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελίς	στίχος	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
32	9 (ἄνωθεν)	Ἀπολυτήριον	Ἀπολυτίκιον
172	5 (κάτωθεν)	τρεις	τέσσαρες

Τῶν δὲ τυχόν διαφυγόντων τὸ ὄμμα ἡμῶν ἡ διόρθωσις ἀφίε-
ται τῇ εὐμενείᾳ τοῦ ἀναγνώστου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

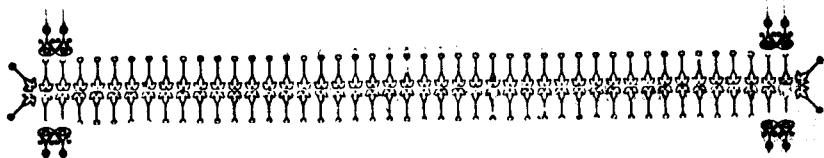
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΟΜΕΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟ

ΑΡΙΘΜΟΣ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΦΙΛΟΜΟΥΣΩΝ ΕΚΔΟΤΩΝ

† 'Η Α. Θ. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης 'Ιωακείμ ὁ Γ', σώματα 50. † 'Η Α. Θ. Π. ὁ πατριάρχης πρώην Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνος ὁ Ε', 60. † 'Η Α. Θ. Π. ὁ πατριάρχης πρώην Κωνσταντινουπόλεως 'Ανθίμος ὁ Ζ', 5. † 'Η Α. Θ. Π. ὁ πατριάρχης πρώην Κωνσταντινουπόλεως Νεόφυτος ὁ Η', 2. Τὸ 'Ιερὸν Κοινὸν τοῦ Πανηγύρι Τάφου 50. † 'Ο μακαριώτατος πατριάρχης πρώην 'Ιεροσολύμων Νικόδημος 25. † 'Ο μακαριώτατος πατριάρχης πρώην 'Αντιοχείας Σπυρίδων. 'Ο ἐν Κωνσταντινουπόλει 'Εκκλησιαστικὸς Μουσικὸς Σύλλογος 100. † 'Ο Καισαρείας Γερβάσιος 5. † 'Ο 'Ερέσου 'Ιωακείμ 50. † 'Ο 'Ηρακλείας Γρηγόριος 20. † 'Ο Κυζίκου 'Αθανάσιος 10. † 'Ο Νικαίας 'Ιερώνυμος 5. † 'Ο Χαλκηδόνος Γερμανὸς 15. † 'Ο 'Αίρκων Καλλίνικος 15. † 'Ο Θέσσαλονίκης 'Αλέξανδρος 10. † 'Ο 'Αδριανουπόλεως Κύριλλος 5. † 'Ο 'Αμασείας 'Ανθίμος 12. † 'Ο 'Ιωαννίνων Σωφρόνιος 3. † 'Ο Προύσης Ναθαναήλ 2. † 'Ο Νεοκισσαρείας 'Αμβρόσιος 10. † 'Ο 'Ιονίου 'Αθανάσιος 5. † 'Ο Βαρροίας Κωνσταντίνος 2. † 'Ο Κρήτης Εὐμένιος 10. † 'Ο Τραπεζοῦντος Κωνσταντίνος 5. † 'Ο Νικαυπόλεως Δωρόθεος 5. † 'Ο Ρόδου 'Ιωακείμ 5. † 'Ο Δράμας Χρυσόστομος 25. † 'Ο Σμύρνης Βασίλειος 3. † 'Ο 'Αγκύρας Σωφρόνιος 2. † 'Ο Φιλαδελφείας Λεόντιος 5. † 'Ο Μελενίκου Εἰρηναῖος 2. † 'Ο Αἰνίου Λεόντιος. † 'Ο Μηθύμνης Στέφανος 5. † 'Ο Μεσημβρίας Χαρίτων. † 'Ο Σάμου Κωνσταντίνος 5. † 'Ο Βιζύης Νικόδημος. † 'Ο 'Αγχιέλου Βασίλειος 5. † 'Ο Βάρνης Πολύκαρπος 3. † 'Ο Μαρωνείας Νικόλαος 10. † 'Ο Σηλυβρίας Διονύσιος 5. † 'Ο Σουλζουγκαθουπόλεως Δωρόθεος 5. † 'Ο Ξάνθης 'Ιωακείμ 5. † 'Ο Γάνου καὶ Κύρκας Κωνσταντίνος. † 'Ο Χίου Κωνσταντίνος. † 'Ο Λήμνου Διόδωρος 5.

† 'Ο Ίμβρου Φιλόθεος 5. † 'Ο Δυρραχίου Προκόπιος 3. † 'Ο Σκοπέων Σεβαστιανός 5. † 'Ο Καστορίας Γερμανός 5. † 'Ο Ρασκοπρεσρένης Νικηφόρος 5. † 'Ο Βοδενῶν Στέφανος 12. † 'Ο Κόρυτσᾶς Φώτιος 5. 'Ο Στρωμνίτης Γρηγόριος 5. † 'Ο Γρεβενῶν Ἀγαθάγγελος 3. † 'Ο Σισανίου Σεραεῖμ 5. † 'Ο Μογλενῶν Ἰωαννίκιος 2. † 'Ο Πρεσπῶν καὶ Ἀχριδῶν Ἀνθιμος. † 'Ο Κασσαγδρείας Ἰωάννης 5. † 'Ο Χαλδήας Γερβάσιος 5. † 'Ο Ἐλατσῶνος Πολύκαρπος 5. † 'Ο Προικοννήσου Σωφρόνιος. † 'Ο Δρυϊνουπόλεως Λουκάς 5. † 'Ο Κῶου Ἰωακείμ 5. † 'Ο Λιτίτζης Νικηφόρος 10. † 'Ο Λέρου καὶ Καλύμνου Γερμανός 5. † 'Ο Ἐλευθερουπόλεως Πανάρετος 2. † 'Ο Βελλᾶς Κωνσταντῖνος 5. † 'Ο Ἠλιουπόλεως Ταράσιος 5. † 'Ο Καλλιουπόλεως Ἱερώνυμος 3. † 'Ο Κρήνης Θεόκλητος 20. † 'Ο Ροδουπόλεως Γερβάσιος 5. † 'Ο Μυριοφύτου Σμάραγδος 2. † 'Ο Κίτρους Παρθένιος 2. † 'Ο Πολυανῆς Παρθένιος 2. † 'Ο Σάρδεων Μ. Κλεόβουλος 10. † 'Ο Νεαπόλεως Ἀρσένιος 10. † 'Ο Σταυρουπόλεως Ἀπόστολος 5. † 'Ο Ἀβύδου Νικόδημος 15. † 'Ο Παμφίλου Μελισσηνός 5. † 'Ο Σεβαστείας Ἀνθιμος 5. † 'Ο Συννάδων Εὐγένιος 3. † 'Ο Ἐλαίας Ἀγαθάγγελος 2. † 'Ο Ροδοστόλου Ἀνθιμος 3. † 'Ο Ξανθουπόλεως Ἰωάννης 2. † 'Ο Χαριουπόλεως Φιλόθεος 2. † 'Ο Κλαυδίουπόλεως Μιχαήλ. † 'Ο Ναζιανζοῦ Γερμανός. † 'Ο Χαλεπίου Νεκτάριος. † 'Ο πρ. Μεσημβρίας Γεννάδιος 2. † 'Ο πρ. Μεσημβρίας Ἀνθιμος. † 'Ο πρώην Μελενίκου Κωνσταντῖνος. † 'Ο πρ. Διβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθιμος. † 'Ο πρ. Κῶου Παῦλος. † 'Ο πρ. Νευροκοπίου Νικόδημος. † 'Ο πρ. Δρυϊνουπόλεως Γρηγόριος. † 'Ο Μ. Πρωτοσύγκελλος Καλλίνικος 2. † 'Ο ἀρχιεραματεὺς τῆς Ἱ. Συνόδου Γεννάδιος Ἀλεξιάδης ἀρχιμανδρίτης 2. † 'Ο Μ. Ἀρχιδιάκονος Λαυρέντιος 3. 'Ο δευτερεύων Βενιαμίν. Ἱεροδιάκονος Ἀθανάσιος Πιπέρης, ὑπογραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Μ. Ἐκκλησιάρχης Καλλίνικος.

Οἱ πανοσιολογιώτατοι ἀρχιμανδρίται : Ἰωνᾶς, πρωθιερεὺς τῆς ἐν Κ)πόλει ρωσικῆς πρεσβείας 5. Γερμανός Γρηγοράς 3. Νικόδημος Βασιλείου, ἐπίτροπος Παναγίου Τάφου 2. Δανιὴλ Σουλίδης, ἐπίτροπος τοῦ Σινᾶ 2. 'Ο πρ. Μ. Ἀρχιμανδρίτης Ἱερόθεος Χιος 2. 'Ο Μ. Ἀρχιμανδρίτης Νικόδημος Νεοκλῆς 3. Θεόδωρος Μαντζουρακῆς 2. Μακάριος Μαρινάκης. Ἀνθιμος Γοργόλης, ἡγούμενος τοῦ Χριστοῦ ἐν Ἀντιγόνῃ. Ἀθανάσιος

Δημητριάδης, ἀντιπρόσωπος Μ. Σπηλαίου. Γερμανός Πολίτης, προϊστάμενος ἁγίου Κωνσταντίνου Ὑψωμαθείων 2. Αἰμιλιανός, προϊστάμενος Παναγίας Καφατινῆς. Ἀγαθᾶγγελος Σταμπολίδης, προϊστάμενος τῆς ἁγίας Κυριακῆς Κοντοσκυλίου. Μελέτιος Κοτρώζος. Μελέτιος Λουκάκης, προϊστάμενος Τσιδαλίου. Κωνστάντιος Μιχαράνης, προϊστάμενος ἐν Νεοχωρίῳ 2. Χατζῆ Ἀνθίμος Ἰωαννίδης, ἐν Χάλκῃ. Τιμόθεος Βυζάντιος. Ἀθαν. Χρηστίδης, προϊστάμενος Εὐαγγελιστρίας. Ἰερώνυμος Ἰωαννίδης, ἐν Ῥεξ Μαμαρόις. Μιχαὴλ Ψαρός, πνευματικὸς τῆς ἐν Γαλατᾷ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου. Νεόφυτος Γεωργίου, προϊστάμενος Φωτηρᾶ. Νεόφυτος Ῥεζάρχου, προϊστάμενος ἁγίου Μηνᾶ Ὑψωμαθείων.

Οἱ αἰδεσιμολογιώτατοι : Κώστας Χ. Δημητρίου, προϊστάμενος ἐν Φερίκιοι. Οἰκονόμος Βασίλειος Λαμπρίδης, προϊστάμενος Παναγίας Νεοχωρίου. Παναγιώτης Δημητρίου, προϊστάμενος ἐν Διπλοκιονίῳ. Οἰκονόμος Σωτήριος Παπασπυρίδωνος, προϊστάμενος Μουχλίου. Μιχαὴλ Παπαντωνάτος, ἱερεὺς ἐν Πέραν. Κωνστάντιος ἱερεὺς ἐν Πέραν. Ἰωάννης ἱερεὺς Χίος ἐκ Βελισσοῦ, πνευματικὸς Παναγίας Καφατινῆς. Παπᾶ Γεώργιος Σανξάρopoulos, Τραπεζούντιος. Χαράλαμπος Τραπεζούντιος, ἱερεὺς ἐν τῷ σιναϊτικῷ μετοχίῳ. Οἰκονόμος παπᾶ Δημήτριος, ἐν Σκληματομβρουκίῳ.

Οἱ ἱερομόναχοι : Μ. Σύγκελλος Γρηγόριος. Σωφρόνιος Τσολάκας, πατριαρχικὸς ἐφημέριος. Ἀντώνιος Φωτιάδης. Ἀθανάσιος Κρής, ἱερεὺς ἐν Πέραν. Θεοδόσιος Παπανικολαΐδης, ἱερεὺς ἐν Χάσκιῳ. Φραγκίσκος Λευκόπουλος, ἱερεὺς ἐν Φωτηρᾷ. Δημήτριος Κωνσταντινίδης, πνευματικὸς τῆς ἐν Γαλατᾷ ἐκκλησίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Θεόκλητος, ἐφημέριος ἐν τῷ ναῷ τῶν Βλαχερνῶν. Σύγκελλος Ἀνθίμος Ἀθνασιάρχης, ἐν Ὑψωμαθείαις. Δημήτριος ἱερεὺς, πρ. ἐφημέριος ἁγίου Θεράποντος 2. Μισαὴλ ἱερομόναχος 15. Ἰερώνυμος, οἰκονόμος τοῦ ἐν Γαλατᾷ ρωσικοῦ μετοχίου τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ Σεραγίου 5. Δαμιανός, οἰκονόμος τοῦ ἐν Γαλατᾷ μετοχίου τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος 2. Παῦλος, ἱερεὺς τῆς ρωσικῆς πρεσβείας 3. Σέργιος Ὀρλώφ, ἱερεὺς. Τὸ ἐν Γαλατᾷ ρωσικὸν μετόχιον τοῦ Προφήτου Ἠλίου 2. Τὸ ἐν Γαλατᾷ μετόχιον τῆς Τιμίας Ζώνης.

Οἱ ἱερολογιώτατοι : Κωνσταντῖνος Γ. Κοϊδάκης, ἱεροδιάκονος καὶ ἱεροκλήρυξ ἐν Χαλκηδόνι. Νεόφυτος Σαμαρίδης, διάκονος Εὐαγγελιστρίας

Τατασόλων: Κωνσταντίνος Κυπριανίδης, διάκονος ἐν τῇ ἐν Κόντοσκαλίῳ ἐκκλησίᾳ τῆς ἀγίας Κυριακῆς. Φιλάρετος Ἰβηρίτης, ἱεροδιάκονος ἐν Βλάχκᾳ. Δημήτριος Χρηπίδης, ἐν τῇ Θεολ. σχολῇ Χάλκης. Ἀριστοτέλης Ἀνικολαΐδης, ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης. Νικόλαος Μαχρῶρ, διάκονος τῆς ρωσικῆς πρεσβείας. Γρηγόριος Χρυτουλάκης, διάκονος ἐν τῇ ἐν Πέτρῳ ἐκκλησίᾳ τῶν Εἰσοδίων 2. Μελίτων Δροσβολίδης, ἱεροδιάκονος ἀγιοταφίτης. Πολύκαρπος διάκονος τῆς ἐν Γαλατῇ ἐκκλησίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Νικηφόρος Κανδιανίδης διάκονος τῆς ἐν Πέτρῳ ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου. Νικηφόρος διάκονος ἀγίας Τριάδος ἐν Πέτρῳ. Γεώργιος Τσιλφίδης, διάκονος Παναγίας Καφατιανῆς ἐν Γαλατῇ. Τιμόθεος Εὐαγγελινίδης, ἱεροδιάκονος σιναιτικῆς μετοχῆς, Κύλλος Καζανόπουλος διάκονος.

Οἱ ἐξοχώτατοι κκ. Ἰωάννης Γρυπάρης, πρέσβευτῆς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει 5. Ἀλέξ. Γ. Πανδζείρης βέης 25. Γεώργιος Φατίν Οἰκιάδης ἐφέντης 10. Ἰω. Βιθυνὸς ἐφέντης 6. Ἰπποκρ. Ζηχανιάρης ἐφέντης 6. Γ. Καραπέσγλου ἐφέντης 6. Β. Α. Δισίρης ἐφέντης 5. Ἀριστείδης Κυριακοῦ βέης 5. Α. Ε. Κοπάκης ἐφέντης 4. Ἰωάννης Κ. Χωτζῆς ἐφέντης 3. Ν. Φ. Γεωργιάδης ἐφέντης 3. Α. Δ. Λαζαρίδης ἐφέντης 3. Ἀλέξ. Μπουργιάνης βέης 2. Βασ. Σαρακιώτης βέης 2. Χ. Ραμφιάδης ἐφέντης 2. Κωνστ. Καραθεοδωρῆς ἐφέντης 2. Ἄντ. Σούρλας ἐφέντης 2. Π. Χρυσὸς ἐφέντης 2. Θ. Μ. Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης. Ἡ Μ. Λογοθετίσσα Ἐρμιόνη Σ. Ἀριστάρχου. Παῦλος Φενερίης πασάς. Ν. Σγουρίδης ἐφέντης. Ἰωάννης Ἰωαννίδης βέης. Ἀβρ. Μάλιακας ἐφέντης. Ζημπανὸς πᾶσας, ἱατρός. Ἰορδ. Κερόλιδης ἐφέντης.

Αἱ εὐγενέσταται κυρίαι: Ἑλένη Γεωργίου Ξαρίφη 25. Βιργινία Κ. Καλλιᾶδου 5.

Οἱ εὐγενέστατοι κύριοι: Εὐστάθιος Εὐγενίδης 10. Κωνσταντίνος Εὐστρατίου Σεβαστόπουλος 10. Κωνσταντίνος Ἡλιάσκος 10. Ἰωάννης Χαριτωνίδης 6. Δημοσθένης Α. Εὐγενίδης 5. Γεώργιος Θεοχαρείδης 5. Ν. Δ. Φωτιάδης 5. Κ. Ράλλης 5. Χ. Θ. Χαριτωνίδης 5. Ἡλ. Σ. Παπαγιάννης 5. Στέφανος Πισμαζόγλου 5. Μάρκος Πορτοκάλογλου 5. Ἀλέξανδρος Καμπούρσγλου ἱατρός 5. Μιχ. Σιρναῖος 3. Ἰω. Κ. Χατζέπουλος 2. Σόλων Γ. Καζανόβας 2. Ζήσης Θ. Ζήσης 2. Περικλῆς Καλλιᾶδης 2. Ἀριστ. Ι. Λύ-

γούττόπουλος 2. Φρ. Δ. Μεζίκης 2. Λεωνίδας Νικολής 2. Θρασύβουλος
Καμαράδος 2. Νικόλαος Α. Βαλιάνης 2. Ίωάννης Μουσακάκης 2. Δημοσθ.
Νικολαΐδης 2. Θ. Μ. Κουρετζής. Β. Θ. Ἐλευθεριάδης. Στέρ. Τζικαλιώ-
της. Κ. Ψωμιάδης. Παναγιώτης Γούδας. Μάρκος Α. Μανιαδάκης. Ἀντώ-
νασις. Ἀριστοτέλης Σ. Παπαδόπουλος. Φώτιος Μάκρας. Β. Ἀφεντού-
λης. Ἀθανάσιος Σ. Καρκλής. Ἐμμανουὴλ Καβιάδης. Θεόδωρος Ν. Καβ-
εζιάς. γράμματς. ἀγίου Κωνσταντίνου ἐν Πάρι. Κωνσταντίνος Ρηγό-
πουλος. Γ. Π. Κορωνάκης. Κωνσταντίνος Α. Μπονάτσος. Φώτιος Θελοῦ-
δης. Νικόλαος Β. Τσόλκας. Γεώργιος Δ. Νομικός. Λεωνίδας Ἡλιάδης.
Βεζάνος. Θιμιστοκλής Κουσούδης. Βασίλειος Ζαμβόκας. Ίωάννης Μαυ-
ρουδής. Σοφοκλῆς Α. Χουδαβερδούλου. Λεωνίδας Κηλαλίδης. Ν. Καρα-
κάσις. Ν. Αἰ. Καλλίνκος. Ἀλ. Κτιστογλύος. Ἡλ. Α. Αζαρίδης. Γ. Θ. Πο-
λζέττης. Ἐμ. Μουτεβαλλής. Γ. Α. Ἀντωνιάδης. Κ. Ἀνακιάδης. Δη-
μοσθένης Ἀναγνωστίδης. Γ. Δ. Μεζίκης. Ἡλ. Α. Μελιχρής. Συμεὼν
Παπαδῆς. Η. Δ. Νικολόπουλος. γράμματς. τοῦ Α. Ε. Μ. Σαβουλίου.
Καπῆνης Χλωρίης. Ν. Α. Νικολαΐδης. Ἀλ. Α. Βασιλειάδης. φαρμακοποιός.
Αἱ ἐλλόγιμοι κυρίαι : Ἡλ. Α. Καλογερά. Μ. Α. Καλογερά. Εὐ-
θαλία Ἀδάμ. Ἡλ. Α. Στρούβαλη. Πρωστίνη Λαγουδάκη.

Οἱ ἐλλόγιμοι : Χρ. Χατζηχρήστου. Γ. Α. Λιανόπουλος. Θεόδωρος
Πανίδης. Ίωάννης Βρυένιος. Νικόλαος Σταυλίδης.

Οἱ δικηγόροι : Γ. Ἀποστολίδης. Γ. Δ. Λούβρης. Ἀθ. Β. Πηνα-
τώρες. Θεοχ. Ν. Βεγλερής. Ἡ. Μαλιάκας. Ζ. Φυτίλης. Χρ. Θωμάδης.
Ἀχ. Χρηστίδης.

Οἱ ταρσοὶ : Φ. Φωτιάδης. Ἀ. Τρέντας. Α. Λυμαράκης. Α. Ἀν-
τωνιακόπουλος. Κ. Στεκούλης. Μ. Ψαλίδας. Στ. Νυχλῆς. Ἀν. Βα-
βιάς. Γ. Ν. Ἀντωνιάδης. Κ. Μακρής. Κ. Σουτάκης. Θεόφιλος. Ἀπέ-
ρης. Γ. Σιώτης. Κωνσ. Ἐλευθεριάδης.

Οἱ μουσικοὶ λογιστάται : Γ. Βιολάκης. Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκ-
κλησίας 4. Νηλεὺς Α. Καμαράδος 15. Βασίλειος Κουλακῶφ, διευθυντῆς
τοῦ μουσικοῦ χοροῦ τῆς ρωσικῆς πρεσβείας. Εὐστροφίης Γ. Παπαδόπου-
λος. Κ. Α. Ψάχ. 5. Μιχ. Μουρκίδης 5. Γεώργιος Πρωγάκης 2. Γ. Ο.
Σκαναβής 2. Βιβλιοθήκη κινέουτος Μάλτεπς. Γ. Δ. Παχτίκος. Μάρκος
Βασιλείου. Χρ. Παπαϊωάννου. Πολυχρόνης Γ. Παχτίδης. Γεώργιος Μπόα-

πας. Στέφανος Ἀναστασιάδης 2. Νικόλαος Βλαχόπουλος. Δημήτριος Βου-
ταινᾶς. Δημήτριος Βαφειάδης. Δημήτριος Φωκαεύς. Βασίλειος Γεωργιά-
δης. Ἰωάννης Ψυχιδᾶς. Ἰωάννης Βασιλειάδης. Νικόλαος Κωνσταντινί-
δης. Σταῦρος Ζεμπουλίδης. Θεόδωρος Γαϊτανάκης. Θεμιστοκλῆς Βογιτ-
τζόγλους. Πανανός Πανανίδης. Μιχαὴλ Κωνσταντινίδης. Παναγιώτης Λα-
καβιάδης. Δημήτριος Ν. Ἰωαννίδης. Ἐλευθέριος Μ. Ἰατροῦ. Κυριακὸς
Ἀθ. Κατραντζάκης. Κυριακὸς Πυλιαράς. Ἀνδρόκλῆς Εὐαγγελίδης. Περι-
κλῆς Γ. Γαβριηλίδης. Κορηλῖος Β. Ἰακωβίδης. Θεόδωρος Γρηγοριάδης.
Ἀντώνης Γρ. Καρδαμίνης. Ἀντώνιος Παλαμάρης.
Φροντίδα τοῦ μουσικολογιστάτου Ἰωάννου Δόβκα. Ἰωάννης Δού-
κας. Γεώργιος Σωζόπουλος ἱερεὺς ἐν Πέρην. Γεώργιος Σ. Βέκκος Ἠπειρώ-
τας. Κωνσταντῖνος Γ. Γράβας Ἠπειρώτης. Κωνσταντῖνος Ἐμμ. Βαφειά-
δης. Κωνσταντῖνος Παπαγεωργίου Ζυγούρας Ἠπειρώτης. Κωνσταντῖνος
Θεοδοσίου Μαυράκης Χίος. Γεώργιος Ντούλης Χίος. Γεώργιος Χρηστάκης.
Φώτιος Ι. Παπαγιαννίκης. Δημήτριος Α. Τούτσης Ἠπειρώτης. Ἀγγελος
Πασχάλης. Ἰωάννης Παλλάσης. Σαβῆριος Βόρτνικωφ. Θεοχάρης Γ. Κεχα-
γιαδόπουλος. Γεώργιος Χατζῆ Βασιλείου Καρακώστας Ἠπειρώτης. Ἠλίας
Μίσιος Ἠπειρώτης. Χαράλαμπος Σιλῖθ. Οἰκονόμος Ἀντώνιος ἐκ Φιλια-
τῶν τῆς Ἠπείρου, προϊστάμενος ἐν Πασσᾷ Μπαξέ. Βασίλειος Σ. Βέκκος
ἐκ Φιλιατῶν. Θωμᾶς Κωνσταντίνου ἐκ Φιλιατῶν. Γεράσιμος ἱερέως Γ.
Κόκκιμος ἐκ Κεφαλληνίας.

Φροντίδι τοῦ Ἀ' δομεστίκου Ἰακώβου Ναυπλιώτου. Ἰ. Ναυπλιώ-
της 2. Μιλτιάδης Τζώνης. Λάζαρος Χαλεπλόγλους. Βασίλειος Ἀγγε-
λίδης. Μιχαὴλ Χατζῆ Ἀθανασίου. Ἀκράτος Χρυσοστομίδης. Κωνσταν-
τῖνος Δημητρίλης. Νικόλαος Σαρρῆς. Νικόλαος Κρη. Σπαμπολίδης. Ἰω-
σήφ Ἀλιτσόγλους. Οἱ ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς Δ' τάξεως τῆς Μουσικῆς
Σχολῆς : Ἀντώνιος Παππευστρατίου. Ἀθανάσιος Καρούλης. Γεώργιος
Ἀθανασίου. Ἀριστείδης Καρατσιάδης. Ἰωάννης Πατρογιάννης. Φίλιππος
Συμεωνίδης.

Φροντίδι τοῦ μουσικοδιδασκάλου Φ. Σ. Παπαδοπούλου. Ὁ ἐκ τῶν
μαθητῶν τῆς Β' τάξεως τῆς Μουσικῆς Σχολῆς Γεώργιος Εὐαγγελίδης. Οἱ
ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς Γ' τάξεως τῆς Μουσικῆς Σχολῆς : Ἱεροδιάκονος Ἰωάν-
νης Κοκκινάκης. Γεώργιος Ι. Τούμπανος. Ζαχαρίας Παπα. Βλασίου. Ἰωάν-

νης Π. Ἠγουμένιδης. Δημήτριος Κ. Βασιλάδης. Χουρμούζιος Δ. Εὐστρατιάδης. Χρήστος Α. Παράσχος. Νικόλαος Παπακαλλινίκου. Οἱ ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς Δ' τάξεως τῆς Μουσικῆς Σχολῆς : Ἀθανάσιος Παπαθεοδώρου. Γεώργιος Δ. Παπαϊωάννου. Κύριλλος Νικολαΐδης. Λύσανδρος Θεοδωρίδης. Ἰωάννης Α. Βασιλειάδης. Εὐάγγελος Μ. Λέττας. Βασίλειος Παπαπαρθενίου. Ἀναστάσιος Ι. Εὐφραιμίδης. Θεόδωρος Εὐκαρπίδης. Φώτιος Σ. Παπαδόπουλος, διδάσκαλος τῆς Μουσικῆς Σχολῆς. Ἀντώνιος Φ. Παπαδόπουλος. Στυλιανὸς Φ. Παπαδόπουλος.

Φροντίδι τοῦ μουσικοδιδασκάλου *Πέτρου Φιλαρίθου*. Οἱ μαθηταὶ τῆς Γ' τάξεως τῆς Μουσικῆς Σχολῆς : Νικόλαος Α. Ζήκας. Μακεδὼν. Δημήτριος Καλογερίδης. Κριθιώτης. Γεώργιος Ξανθόπουλος. Γρηγόριος Τουρίδης. Χρυσόστομος Κοντονασόπουλος. Κωνσταντῖνος Α. Καρεντζόπουλος.

Φροντίδι τοῦ μουσικοδιδασκάλου *Π. Γ. Παχτίδου*. Οἱ ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς Μ. Σχολῆς : Νικόλαος Ἰω. Εὐσταθιάδης. Παναγιώτης Χρ. Δανιηλόπουλος. Ἀριστείδης. Παπανεοφύτου. Μιχαήλ Α. Μακρότζογλους. Σέργιος Μαυρίδης. Παῦλος Σουσάκης. Ξενοφὼν Γάμβας. Πρόδρομος Μιχαήλ. Ἀδαμάντιος Χ. Παυλάκης, Ρύσιος.

Φροντίδι τοῦ ἱεροψάλτου *Γ. Παναγιωτάκη*. Ἰωάννης Παναγιωτάκης. Χατζῆ Ἰωάννης Παναγῆς Χίος. Ἀρχιμανδρίτης Διονύσιος Χρηστίδης. Γεώργιος Ξεντές. Ἱεροψάλτης. Μελέτιος Ἠλίσδης.

Φροντίδι τοῦ θεοφ. ἐπισκόπου Λεύκης *Γερμανοῦ*. † Ὁ Λεύκης Γερμανός. Ἀρχιμανδρίτης Προκόπιος Γεωργιάδης. Ἰορδάνης Κ. Χατζῆ Ἀλεξιάδης. Σάββα. Σκενδέρογλους. Ἀλέξανδρος Χατζόπουλος. Ἀρχιμανδρίτης Σωφρόνιος Θεοδωρίδης. Φώτιος Γεωργιάδης. Ἱεροκλήρυς. Νικηφόρος Ζερβογιαννάκης Κρής, διάκονος. Ἀρχιμανδρίτης Ἱερεμίας Πετρόπουλος, ἡγούμενος ἐν Ἀντιγόνῃ 2. Ἀρχιμανδρίτης Ἱερόθεος Ρόδιος, προΐσταμενος ἐν Χαλκηδόνι.

Φροντίδι τοῦ πανοσιολ. ἀρχιμανδρίτου *Ἀρτωρίου Ζ. Ἀρτωρίτη*. Ἀρχιμανδρίτης Ἀ. Ζ. Ἀντωνίνης. Παπᾶ Ἀθανάσιος Βασιλείου, ἐφημέριος Ἐλπίδος. Πέτρος Τράντος, ἱεροδιάκονος καὶ ἱεροκλήρυς. Χαρ. Π. Ἀναγνωστίδης. Γεώργιος Καραγιαννάκης. Ναθαναήλ ἱεροδιάκονος ἐκκλησίας Ἐλπίδος. Ἀνδρόνικος Κητόγλους. Ἰωάννης Ι. Ζαχαρόπουλος, α'

ψάλτης τῆς Παναγίας Ἑλπίδος. Χατζῆ Κωνσταντίνος Γιαζιτζόγλους.
Λέανδρος Καλογερόπουλος.

Φροντίδι τοῦ ἐν Βαθυρρύακι προϊσταμένου Στεφάνου Λαμπίδου.
Στέφανος Λαμπίδης ἀρχιμανδρίτης 2. Κωνσταντίνος Ρούσης, ἱεροδιάκονος
καὶ διευθυντῆς τῆς σχολῆς. Χατζῆ παπᾶ Εὐγένιος Καισαρεὺς, ἐφημέριος.
Εὐσέβιος Κεπαπτζόγλους.

ΟΙ ΕΝ Τῷ ΕΣΩΤΕΡΙΚῷ

Ὁ Στρατηγὸς Σάββας Γκρούιτς, πρωθυπουργὸς ἐν Σερβίᾳ 3. Εὐθύ-
μιος Σκευοφύλαξ τοῦ Παναγίου Τάφου 40. Π. Μανσούρωφ, ἐν Μόσχᾳ 2.
Ἀγγέλος Πεφάνης, πρωθιερεὺς ἐν Ὁδησσῷ 2. Ἀρχιμανδρίτης Βασίλειος
Λεμονίδης, ἐξαρχος τοῦ Παναγίου Τάφου ἐν Σμύρνῃ 2. Ἰάκωβος Νικολάου
ἀρχιδιάκονος τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Σμύρνης. Ἀρχιμανδρίτης Γλυκέριος,
ἐξαρχος ἐν Ἀθήναις τοῦ Παναγίου Τάφου. Ἀρχιμανδρίτης Παρθένιος Σου-
μελιώτης 3. Ἰωάννης Σοκολώφ, καθηγητῆς ἐν Πετρούπολει. Ἰωάννης
Ἀνδρέηφ, καθηγητῆς τῆς ἐν Πετρούπολει Ἀκαδημίας. Θεόφιλος Πασχα-
λίδης, ἱερομόναχος ἐν Πετρούπολει. Θεοδόσιος Δημητριάδης, διάκονος ἐν
Πειραιεὶ. Μισαήλ Μισαηλίδης, ἐν Σμύρνῃ. Θεόδωρος Ι. Τσακάλογλους, ἐν
Βίγᾳ. Γραμματίσις ἱερεὺς, ἐν Βίγᾳ. Μιχαήλ Γ. Τσελεπίδης, δικηγόρος ἐν
Χίῳ. Μ. Οἰκονόμος Ἀθανάσιος Ἑπειρώτης. Θεόδωρος Σταυρίδης ἐν Ραι-
διστῷ. Ἰωακείμ Μαρτινιανὸς, ἱεροκέρυξ. Σίλβεστρος Καμοντίδης, διάκο-
νος ἐν Ὁδησσῷ. Ἀρχιμανδρίτης Κάλλιστος ἐν Ἱερουσαλὴμ. Γ. Ι. Σαββό-
πουλος, διδάσκαλος καὶ ἱεροψάλτης ἐν Ἀδριανουπόλει 2. Νικόλαος Μ.
Παπαδόπουλος Ρύσιος, Πρωτοψάλτης ἐν Γαλαζίῳ. Μ. Ἱερομνήμων Ἰωάν-
νης Μητάκος Σάμιος, ἐν Σάμῳ. Ἀπόστολος Οἰκονομίδης. Νικόλαος Α.
Κουερίνης, ἐν Κρήτῃ. Α. Γιαννακόπουλος, ἐν Μυριοφύτῳ. Γ. Α. Νάζος, ἐν
Ἀθήναις 2.

Οἱ ἐν Ἀγίῳ Ὅρει Ἀθῶ : Ἡ ἱερὰ μονὴ Βατοπαιδίου 2. Τὸ
ἱερὸν Κοινόβιον Ζωγράφου 2. Τὸ ἱερὸν Κοινόβιον Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἱερὰ
μονὴ Δοχειαρίου. Τὸ ἱερὸν Κοινόβιον Ξενοφώντος 3. Τὸ ἱερὸν Κοινόβιον Σί-
μωνος Πέτρας 3. Τὸ ἱερὸν Κοινόβιον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. Τὸ ἱερὸν Κοινό-
βιον τοῦ ἁγίου Παύλου. Τὸ ἱερὸν Κοινόβιον Καρακάλλου. Ἡ ἱερὰ μονὴ
Φιλοθέου. Ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας 2. Γεράσιμος Λαυριώτης 5.

Ἡ ἱερὰ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος 2. Ἡ ἱερὰ Σκήτη τοῦ Προφήτου Ἠλίου 2. Ἀδελφότης Ἰωασαφάτων ἀγιογράφοι. Δανιὴλ μοναχὸς εἰς Κατουνάκια. Δαμασκηνὸς ἱερομόναχος κελλίον φλασκό. Σεραφεῖμ Κωνσταμονίτης μοναχός. Πρώην Μετρῶν Δοσίθεος 2. Γαβριὴλ μοναχός Σταυρονικητιανός.

Φροντίδι τοῦ ἐν Ρώμῃ βενεδικτίνου μοναχοῦ πατρὸς Οὔγκω Γκάϊσσερ. Οὔγκω Γκάϊσσερ, καθηγητὴς τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς ἐν Ρώμῃ. Μιχαὴλ Ριδέλλης, ἀρχιερεὺς. Ἐρρίκος Ρισανθός, βεν δικτίνος μοναχός. Ἰλάριος Βάλτερ, βιβλιοθηκᾶριος ἀγίου Ἀντέλμου. Ἰλδεβράνδος Ὁφλ, σχολὴ ἀγίου Ἀνσέλμου. Ραγμουῦνδος Νέτσαμερ, σχολὴ ἀγίου Ἀνσέλμου. Γακτάνος Φορνάρης, βενεδικτίνος μοναχός. Βιβλιοθήκη τῆς βασιλικῆς Ἀκαδημίας. Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ. Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀβάζου Μαρέτσου, ἐν Βελγίῳ. Ρεσπίνγγης (Ρασέγγα Γρηγορίαν) ἐν Ρώμῃ. Δουσέρνος, διευθυντὴς τῆς γαλλικῆς σχολῆς ἐν Ρώμῃ. Ἀβάζιος Σολέσμος, βενεδικτίνος μοναχός, Ἀβουλδουρκάμβος, ἐν Βρυξέλλαις.

Φροντίδι τοῦ σεβ. μητροπολίτου Σερρών Γρηγορίου. † Ὁ Σερρών Γρηγόριος 3. † Ὁ Νευροκοπίου Θεοδώρητος. Ἀπόστολος Κωνσταντίνου, γυμνασιάρχης ἐν Σέρραις. Δημογεροντία Σερρών. Ἡ ἐν Σέρραις ἱερὰ μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου. Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου Χριστοφόρος. Ὁ Δικαίος καὶ ἱεροψάλτης Γρηγόριος. Χρυσάνθος ἱερομόναχος. Γαβριὴλ ἱερομόναχος. Δανιὴλ ἱερομόναχος.

Φροντίδι τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Διδυμοτείου Φιλάρτου. † Ὁ Διδυμοτείου Φιλάρτος 3. Ἡ Δημογεροντία Διδυμοτείου. Νικόλαος Πετσόγλου.

Φροντίδι τοῦ σεβ. μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης Κωνσταντίνου. † Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Κωνσταντίνος 2. Στέργιος Παπαγυρούδης. Κωνσταντίνος Δ. Ξένος. Χαρίσιος Ν. Ἀσμη. Βιβλιοθήκη Κοζάνης. Σχολὴ Βελθενοῦ. Σχολὴ Καταφυγῆς. Μονὴ Παναγίας Ζιδανίου. Μονὴ ἀγίας Τριάδος Λαργίου.

Φροντίδι τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Κολωνίας Πολυκάρπου. † Ὁ Κολωνίας Πολυκάρπος 8. Κωνσταντίνος Ρωμανός ἀρχιεπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Κολωνίας. Ἰωσήφ Ἰορδανόπουλος.

Φροντίδι τοῦ θεοφ. ἐπισκόπου Ἀριστείας Ἱεροθέου. † Ὁ Ἀρι-

στάς ἱερόθεος 3. Οἱ ἐν Κορυτσᾷ Βαχδύμηρος Γίνης α' ψάλτης. Οἰκονόμος παπᾶ Βασίλειος. Οἰκονόμος παπᾶ Πέτρος. Ἀθανάσιος Σύγ. Παρίωνος.

Φροντίδι τοῦ θεοῦ. ἐπισκόπου Μοσχοννησίων *Νεοφύτου*. † Ὁ Μοσχοννησίω Νεόφυτος 3. Ι. Ε. Χατζαποστόλης. Συμ. Ι. Μερσίνογλους. Παρασκευᾶς Ι. Ἀθηναῖος.

Φροντίδι τοῦ ἐν Ἀμβέρσῃ ἀρχιμ. Γ. Θέμελι. Ἀρχιμανδρίτης Γεννάδιος Θέμελις. Μιχαήλ Α. Θέμελις. Ἰωάννης Μ. Πετρίδης. Κωνσταντῖνος Α. Τοπάλης. Κωνσταντῖνος Χρ. Νικολαΐδης.

Φροντίδι τοῦ ἐν Σύμῃ ἀρχιμανδρίτου *Σεραφεῖμ Παραγιωτίδου*. Ἀρχιμανδρίτης Σεραφεῖμ. Παναγιωτίδης 2. Βασίλειος Κ. Ζαχαρίου 2. Νικόλαος Δ. Βιτσαρᾶς, ἔμπορος. Ν. Κ. Κατζαῖς. Σπύρος Μ. Ἀγγελίδης, ξυλουργός. Κοσμᾶς Γιαλλουράκης, ἱεροψάλτης. Ἀναστάσιος Κ. Ζαλάχας, ἔμπορος. Νικόλαος Κάλφας, ἱερεὺς καὶ ἱεροψάλτης. Μιχαήλ Χατζῆ Νικολάου, ἔμπορος. Γεώργιος Ι. Λαμπρινίδης, ἱεροψάλτης. Βιβλιοθήκη ἐλληνικῆς σχολῆς. Νικήτας II. Κατζαῖς ἱεροψάλτης. Ἰωσήφ ἱερομόναχος Κρής.

Φροντίδι τοῦ ἐν Κυδωνίαις *Δημητρίου Καμπούρογλου Κινικλῆ*. Δ. Καμπούρογλους Κινικλῆς. Ἰωάννης Κ. Καλαποδᾶς. Χαράλαμπος Γ. Βαφειάδης. Νικόλαος II. Χριστοδούλου. Νικόλαος Λαγός.

Φροντίδι τοῦ ἐν Ἀλώνῃ *Γεωργίου Δ. Δροσινοῦ*. Γ. Δ. Δροσινός. Κατίνα Γ. Μεταξᾶ. Ε. Χ' Κωνσταντῖνου. Μιχαήλ Κ. Τσερέκλας.

Φροντίδι τοῦ ἐν Μηδείᾳ ἱεροψάλτου Σ. *Τριανταφυλλίδου*. Σ. Τριανταφυλλίδης. Ἀθην. Μενελάου. Στέφανος ἱεροψάλτης.

Οἱ πανοσιολογιώτατοι ἀρχιμανδρίται : Μητροφάνης, ἡγούμενος τῆς ἐν Πριγκήπῳ ἱερᾷ μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου. Μ. Ἱεροκλήρῳ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Γρηγόριος Κωνσταντινίδης. Καλλίνικος Δελικάνης, ἀρχιεποφύλαξ τῶν πατριαρχείων. Γρηγόριος Παπαδόπουλος, γενικός ἐπόπτης τῶν σχολῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀνθίμος Ρύσιος, προϊστάμενος ἐν Ζουγκουλτάκ. Μακάριος Σκληβίδης, προϊστάμενος ἐν Χάσκιο. Νικηφόρος Βαλτάτος, προϊστάμενος ἐν Ξυλοπόρτῃ. Α. Λεβέριος, προϊστάμενος ἐν τῷ ἐν Γαλατῇ νηὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου. Ἀθανασίος Λάσκαρις, προϊστάμενος ἐν Βλέγκᾳ.

Οἱ αἰδεσιμολογιώτατοι καὶ πανοσιώτατοι : Ὁ Μ. Κατηχητὴς τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἀλέξ. Ζώτος. Νέετωρ Σουτλίδης, ἱερεὺς ἐν Πέρην. Ἰοβιανὸς Λευρακάς, ἱερεὺς ἐν Πέρην. Γαβριήλ ἱερ. μόναχος Κόντος, πατριαρχικὸς ἐφημέριος. Κωνστάντιος Νιτσιδης, προϊστάμενος τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν Ὑψωμαθείοις. Οἰκονόμος Παρθένιος Πετρίδης, ἱερεὺς ἐν Μακροχωρίῳ. Κωνσταντίνος Χριστοφίδης, ἐφημέριος τοῦ ἐν Φαναρίῳ ἁγιοταφ. μετοχίου.

Οἱ ἱερολογιώτατοι διάκονοι : Ἀθηναγόρας, γραμματεὺς τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας. Χρυστότομος Σταυρόπουλος. Μάρκος Βουδούρης. Τιμοθέων Σοφικάνος. Γεώργιος Πούλιος, Ἠπειρώτης.

Οἱ μουσικολογιώτατοι κκ. Κ. Κλάβθας, β' δομῆστικος τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἐλευθέριος Ἰ. Μαυρογένης. Νικόλαος Ἰω. Λεμονίδης, β' ψάλτης Χρυσουπόλεως. Θεόδωρος Αμπρυσίδης. Κωνσταντίνος Κ. Μαυρίδης. Παντολέων Χ. Μελεγχροινούδης. Ἰωάννης Βαϊράκογλου. Δημ. Σλάβετσοβιτς. Τιμοθέων Ὀνουριᾶδης. Χρήστος Πασχάλης. Θεμιστοκλῆς Γεωργιάδης. Ἰωάννης Χατζηκωνσταντῆς. Θεόδωρος Δημητριάδης. Θεοφάνης Εὐμμερόπουλος. Ἰωάννης Λαμπραδριδης. Ρίζος Γεωργιάδης. Χαράλαμπος Καλογερόπουλος. Νικόλαος Ἀντωνίου. Ἀργύριος Κοκκινάκης. Κωνσταντίνος Σ. Παναγιωτίδης.

Ὁ ἐξοχώτατος Κ. Βαϊάνης ἐφέντης.

Οἱ ἐνδοξότατοι Ἰω. Δ' Ἀζόπουλος ἐφέντης. Ἀναστάσιος Βασιλείδης ἐφέντης, ἐν Χερταλιμῇ.

Οἱ ἐλλόγιμοι καὶ ἀξιότιμοι κύριοι : Ἰ. Α. Γανταλίδης. Χρ. Γ. Πανταζίδης. Ἀντώνιος Ζωγράφος. Κ. Κοκκολάτος, ἱατρός. Σταῦρος Διαμαντίδης. Πλάτων Κεϊσόγλου, μαθητὴς β' τάξεως Μουσικῆς Σχολῆς. Ἰω-

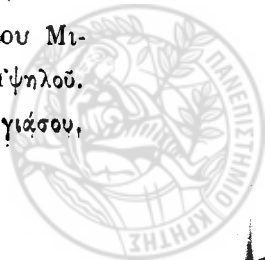
σὴφ Λεβῆ. Γεώργιος Β. Στυλιανίδης. Ἀρμόδιος Δ. Χμυρδόπουλος. Βλαδὶμυρος Μιχαηλίδης. Δημήτριος Ρουκίδης. Ἀριστ. Θ. Καλωταῖος. Στέφανος Κούρτελης. Σπυρίδων Κωνσταντινίδης. Ἰωάννης Κωνσταντινίδης. Κωνστ. Δ. Ἀργύρης. Αὐτίμαχος Μυυρίδης. Μενέλαος Ταρλίδης. Ἀλέξανδρος Μυρωδιάς, μαθητὴς α' τάξεως Μουσικῆς Σχολῆς. Βασίλειος Ἀδαμίδης. Ἰωάννης Δημητριάδης. Χ. Α. Παππᾶς, δικηγόρος. Ἰωάννης Σταυρίδης, διευθυντὴς τοῦ πρωτοκόλλου τῶν πατριαρχείων. Γεώργιος Βρυέννιος, ὑποδιευθυντὴς τοῦ πρωτοκόλλου. Φώτιος Σ. Λοκμαγιόζης, Νικόλαος Φ. Λοκμαγιόζης καὶ Ἀναστάσιος Φ. Λοκμαγιόζης, Βυζάντιοι.

ΟΙ ΕΝ Τῷ ΕΞΩΤΕΡΙΚῳ.

Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος Βατοπαιδινός, ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμηνικοῦ Πατριαρχείου ἐν Μόσχᾳ 5. Ἀρχιμανδρίτης Σεραφεῖμ Α. Ζερλέντης, προϊστάμενος ἐν Βιέννῃ 2. Ἀρχιμανδρίτης Νικηφόρος Ζερβός, προϊστάμενος ἐν Λιβερπούλῃ. Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ 3. Ἡ ἱερὰ μονὴ Σουμελᾶ. Ὁ ἡγούμενος καὶ πατριαρχικὸς ἐξοχὸς Σουμελᾶ ἀρχιμανδρίτης Ἰγνάτιος. Κωνσταντῖνος Ν. Καβδαδίας, ἱερεὺς ἐν Ὁδησσῷ. Πέτρος Γ. Φιλανθίδης, ἐν Πανόρμῳ τῆς Κυζίκου. Εὐστράτιος Ι. Τιανίδης, α' ψάλτης ἐν Λουλέ Βουργάζ. Ἀπόστολος Βασακόπουλος ἐν Γκιουμουλτζίνῃ. Δημήτριος Μπαλαμπάνης, πρωτοψάλτης ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης 10. Θωμᾶς Μπατζάνης, ἐν Κερασσοῦντι. Θεόδωρος Χανιώτης, ἐν τῇ Τραπεζῇ Ἀθηνῶν.

Οἱ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἀθῶ. Ἡ ἱερὰ Μονὴ τῶν Ἰδίων 10. Ἱερὸν Κοινόβιον Ἐσφιγμένου 6. Ἱερὰ Μονὴ Χιλανδαρίου 4. Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου 4. Τὸ Ἱερὸν Κοινόβιον Διονυσίου. Τὸ Ἱερὸν Κοινόβιον Κεουτλουμουσίου. Ἡ ἱερὰ Σκήτη τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ Σερβικοῦ. Ἡ ἱερὰ Σκήτη Καυσοκαλυβίων. Δαμασκηνὸς μοναχός, κελλὶον Βατοπεδινόν, ἄγιος Νικόλαος ἐν Καρυαῖς. Κορνήλιος ἀρχιεραρχιεὺς τῆς ἱερᾶς Κοινοῦτητος. Στέφανος ἀρχιμανδρίτης Παντοκρατορινός. Προκόπιος ἱεροδιάκονος Γρηγοριάτης.

Οἱ ἐν Μιτυλήνῃ. Φροντίδι τοῦ σεβασμ. μητροπολίτου Μιτυλήνης Κυρίλλου. † Ὁ Μιτυλήνης Κύριλλος 6. Ἱερὰ Μονὴ Ὑψηλοῦ. Ἱερὰ Μονὴ Πιθγρίου. Ἱερὰ Ἐκκλησία Ποταμοῦ. Ἱερὰ Ἐκκλησία Ἀγιάσου,

Οἱ ἐν Βερατίῳ. Φροντίδι τοῦ σεβ. μητροπολίτου Βελεγράδων *Β.σι.Δελου.* + Ὁ Βελεγράδων Βασίλειος 2. Ἀρχιμανδρίτης Χρῦσανθος, γενικός ἀρχιερατικός ἐπίτροπος. Πολυχρόνιος Θ. Παπᾶ, διδάσκαλος. Κωνσταντῖνος Ν. Στιουλιάρης.

Οἱ ἐν Γκιουμουλτζίνῃ. Φροντίδι τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου πρώην Μαρωνείας *Κωνσταντίου.* + Ὁ πρ. Μαρωνείας Κωνσταντῖνος. Παπᾶ Δημήτριος Οἰκονόμος Ἀδριανουπόλιτης. Παπᾶ Ἐλευθέριος ἀρχιμανδρίτης, ἐν Βουλᾶτ-κιοί. Γρηγόριος, Ἀναστασιάδης, ἱεροδίακονος. Δ. Αἰάλας, λογοθέτης. Θεοφάνης Βασιλείου, ἱεροψάλτης. Σταῦρος Δ. Κοιμτζόγλου, ψάλτης.

Οἱ ἐν Ζινδζίδερε Καϊδαρείας. Φροντίδι τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ροδουπόλεως *Γερβασίου.* Διάκονος Ἀνθιμος. Διάκονος Βασίλειος. Βιβλιοθήκη Ἱερατικῆς Σχολῆς.

Οἱ ἐν Ἀγκύρᾳ καὶ Ἑσκή Σεχίρ. Φροντίδι τοῦ ἄλλοτε μητροπολίτου Ἀγκύρας νῦν δὲ Μαρωνείας *Νικολάου.* Πρωτοπρεσβύτερος Ἰωάννης. Ἡ ἐφορία τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς. Ἀρχιμανδρίτης Πανάρετος. Παπᾶ Γεράσιμος Χατζῆ Ἰσχακίδης. Χρ. Σαββαΐδης. Ἰωάννης Α. Κετβελής, ἱεροψάλτης. Γ. Γοργίας.

Οἱ ἐν Μέτραις. Φροντίδι τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Μετρώων *Ἰωακείμ.* + Ὁ Μετρώων καὶ Ἀθύρων Ἰωακείμ. Χ. Δημητριάδης. Ἐμ. Α. Παπαδόπουλος. Ἀχιλ. Γ. Μαυρογέλαστος. Νικήτας Χ. Κρητικόπουλος. Κ. Ἰωαννίδης ἐκ Στρωμνίτης.

Οἱ ἐν Αἴνῳ. Φροντίδι τοῦ μουσικολόγου ἱερέως *Συμεὼν Μανασσείδου.* Διονύσιος ἱερομόναχος, ἡγούμενος τῆς σταυροπηγιακῆς μονῆς Σκαλωτῆς. Στέφανος ἱερεὺς, ἡγούμενος τῆς ἐνοριακῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος. Θεόδωρος ἱερεὺς, ἐφημέριος τῆς ἁγίας Κυριακῆς. Συμεὼν Α. Μανασσείδης, ἱερεὺς ἐφημέριος ἐν Φέρρις. Βάλταμος Λαμπρινίδης, μουσικοδιδάσκαλος. Γεώργιος Ν. Κληκίδης, ἱεροψάλτης. Κυριακὸς Γ. Βλάχος, ἱεροψάλτης. Ἀναστάσιος Ἀλεξίου, ἱεροψάλτης. Μιχαὴλ Θάνος, δημοδιδάσκαλος ἐν Φέρρις. Ἐμμανουὴλ Χατζηγιαννάκης.

Οἱ ἐν Χίῳ. Φροντίδι τοῦ μουσικολογιωτάτου *Ἀλεξ. Κολόμβου.* Ὁ Πρωτοσύγκελλος Κύριλλος. Ἀλεξ. Γ. Κολόμβος. Β. Ἀθανασιάδης. Μιχ. Κωνσταντινίδης, Χαρ. Ἀλμενάκης. Δαμ. Ζηννάρας. Ἱεροδ. Γα-

Βριήλ Τσαμπάρλης. Ἱεροδ. Κωνσταντῖος Δροσινός. Ἀντώνιος Μαλίας. Κωνστ. Καράβης.

Οἱ ἐν Καλλιπόλει. Φροντίδι τοῦ μουσικολογιωτάτου Νικολάου Γεωργιάδου. Οἰκονόμος παπᾶ Κωνσταντῖος Λουῖζος. Νικόλαος Γεωργιάδης. Ἰωάννης Ὀνουφριάδης. Κωνσταντῖνος Ι. Τσιλτικλής. Ν. Χ. Γεωργίου.

Οἱ ἐν Δεδε-ἀγάτς. Φροντίδι τοῦ μουσικολογιωτάτου Μιχαήλ Παρασχίδου. Μ. Παρασχίδης, πρωτοψάλτης, ἐκ Διδυμοτείχου. Φώτιος Κ. Εὐμορφάπουλος, λαμπαδάριος, ἐκ Μαδύτου. Σκελλάρης παπᾶ Πέτρος, ἐξ Αἰνίου. Κωνσταντῖνος, διάκονος, ἐκ Καβατζικίου. Γ. Α. Χρησιδής. Χαράλαμπος Κ. Παπᾶζογλους, ἐκ Μαρωνίας. Νικόλαος Καραλούδας, ἐκ Μοσχονησίων. Κωνσταντῖνος Θ. Μαλγαρινός, ἐξ Αἰνίου.

Οἱ ἐν Συύρνη. Φροντίδι τοῦ Θεοδώρου Μιχαηλίδου. Θεόδωρος Μιχαηλίδης. Ἰωάννης Ἡσαΐας. Ἰωάννης Ἀγαθάγγελος, ιεροψάλτης. Ἀγαθάγγελος, ιεροδιάκονος. Ἰωάννης Πανταζίδης, ιεροψάλτης.

Οἱ ἐν Φιλιππουπόλει. Φροντίδι τοῦ μουσικολογιωτάτου Ἑμμ. Κραμέζη. † Ὁ Φιλιππουπόλεως Φώτιος. Ἀρχιμανδρίτης Ἀνθιμος Παναγιωτόπουλος, ιερ. προϊστάμενος ἀγίας Μαρίνης. Ἀρχιμανδρίτης Κωνσταντῖνος καὶ ἡγούμενος τῶν ἀγίων Ἀναργύρων (Κουκλαίνης). Θωμᾶς Γεωργ. Κουμζόγλους, ἐφημέριος ἀγίας Μαρίνης. Ἐμμανουὴλ Ἰ. Κραμέζης, πρωτοψάλτης τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως. Σωτήριος Πριμικηριάδης, β' ψάλτης τῆς μητροπόλεως. Θεοχάρης Ἐλευθερίου. Τὸ προσωπικὸν τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου : Οἰκονόμος Χαράλαμπος Καλλίας, ιερ. προϊστάμενος ἀγίου Κωνσταντίνου. Χρῆστος Θεοδώρου, ἱερεὺς αὐτόθι. Γεώργιος Κ. Παππαδόπουλος, ἱερεὺς αὐτόθι. Ἀδαμάντιος Ν. Σιμάτος, α' ψάλτης αὐτόθι. Κωνσταντῖνος Χ. Σωτηρίου, β' ψάλτης αὐτόθι. Τὸ προσωπικὸν τῆς ἐκκλησίας ἀγίου Δημητρίου : Θεόφιλος Δαλίτης, προϊστάμενος ἀγίου Δημητρίου. Λάμπρος Μ. Ψαλτιδής, α' ψάλτης αὐτόθι. Πέτρος Χρησιδής β' ψάλτης αὐτόθι. Οἰκονόμος Ἀργύριος, προϊστάμενος ἐκκλησίας ἀγίας Παρασκευῆς. Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, ιεροψάλτης αὐτόθι. Ν. Zekouf, διδάκτωρ τῆς φιλολογίας. Ἰωάννης Καραμπάτσας, μαθητὴς Ζαριφειών. Μιχαὴλ Τρ. Κουκούλης, ἐφημέριος ἐκκλησίας χωρίου Βωθενῶν. Δομήτριος Κ. Βαριάς

δης, ιεροψάλτης ἐν Φιλιππουπόλει. Δημήτριος Γ. Λιτίτσας, ιεροψάλτης
ιερέας ἐκκλησίας ἁγίας Τριάδος.

Οἱ ἐν Στεννημάχῳ. Οἰκονόμος Λεωνίδης Θεοδώρου, ἀρχιερατικός
ἐπίτροπος Στεννημάχου. Ἀρχιμανδρίτης Καλλίνικος, ιερ. πρ. προϊστάμενος
ἐκκλησίας Παναγίας Μεσαχώρα. Ἰωάννης Βεσελίνου, α' ψάλτης αὐτόθι.
Ἱερεὺς Γεώργιος Καρατζᾶ, ἐφημέριος αὐτόθι. Νικόλαος Δ. Μαργγκός.
Ἱερεὺς Χριστόδουλος Δημητριάδης. Ἀθανάσιος Ἀγγ. Τσόγγας. Θωμᾶς
Ἀποστόλου Λαγκούρη. Βλάσιος Δημητρίου, ιεροψάλτης Παναγίας Βαλου-
κλῆ. Ἱερεὺς Δημήτριος, προϊστάμενος ἐκκλησίας ἁγίου Χαραλάμπους Μα-
ρασίου. Ἀχιλλεὺς Παππαδημητρίου, α' ψάλτης ἁγίου Χαραλάμπους.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ
ΒΙΒΛΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ
ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΓΛΥΚΥΣ

ΒΑΣΙΛΙΟΣ ΙΕΡΕΥΣ

ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΝΕΟΝ ΠΑΤΡΩΝ

ΚΩΣΤΑΣ ΤΟΚΛΙΑΣ

ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ

ΠΕΤΡΟΣ Ο ΦΥΓΑΣ

ΔΑΝΙΗΛ Ο ΠΡΩΤΟΦΑΛΤΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΤΡΑΥΖΟΥΝΤΙΟΣ

ΙΑΚΩΒΟΣ Ο ΠΡΩΤΟΦΑΛΤΗΣ

9

Ὁξεῖα..... /	 /	Ὁξεῖα..... /	Τρομικὸν εὐνάγμα 25
Ὁξεῖαι..... //	 //	Διπλή..... //	Ἐκστρεπτόν..... 7
Βαρεία..... \	 \	Βαρεία..... \	Ψηφιστόν..... ~
Βαρείαι..... //	 //		Ψηφιστόν εὐνάγμα 40
Κρεμαστή..... ✓	 ✓	Ἴσον..... —	ψηφιστόν παραχέσμα 45
Συρματική..... ~	 ~	Ὀλίγον..... =	Ὀμαλόν..... —
Καθιστή..... 5	 5		Ὀυράνιεμα..... 404
Παραχητική..... 7	 7	Παραχητική..... 7	Χόρευμα..... 47
Συνέμβα..... 5	 5	Πεταστή..... 5	Θέμα ἀπλοῦν 4
Ἀπόστροφος..... 3	 3	Ἀπόστροφος..... 3	Θές καὶ ἀπόβες 40
Ἀπόστροφοί..... 33	 33	Ἀπόστροφοί..... 33	Ἐναρξεις..... 3
Κεντήματα „ 11	 11	Κεντήματα..... //	Σύναγμο..... 70
.....		Κέντημα..... 1	Τρομικόν..... 5
Ὑπόκρισις..... 3... 3	 3		Τρομικόν παραχέσμα 45
Τελεία..... + +3	 +	Σταυρός..... +	Ἐπέργεμα..... 3
.....	 x	Χαμηλή..... 3	Κρατημοῦ πόρροον.. 57
.....	 7	Ἐλαφρόν..... 7	Θεματισμός ἔσω.. 4
.....	 3	Ὑπόρροή..... 5	Θεματισμός ἔξω.. 4
.....	 7	Σύναγμα..... 7	Λύγισμα..... 7
.....	 7	Ἀντικένωμα..... 7	Ἀντικενωχύημα..... 7
.....	 7	Κλάσμα..... 7	Παραχέσμα..... 7
.....	 7	Ξηρόν κλάσμα..... 7	Ἄλλοτερον Παραχέσμα..... 7
.....	 7	Κράτημα..... +	Ἡμίφωνον..... 7
.....	 7	Φθορά..... 7	Ἡμίφθορον..... 7
.....	 7	Ἀπόδεσμα..... 7	Ἡμαζόν..... 7
.....	 7	Γοργόν..... 7	Ἀργοσύνθετον..... 7
.....	 7	Ἀργόν..... 7	Ἰσογυσύνθετον..... 7
.....	 7	Σείσμα 118	Πιάσμα..... 11
.....	 7	Κούφισμα..... 7	Πεχαστόν..... 7

Τραγή 'Ιω. Δαμασκηνου.

Τραγή Κωνσταντίνου

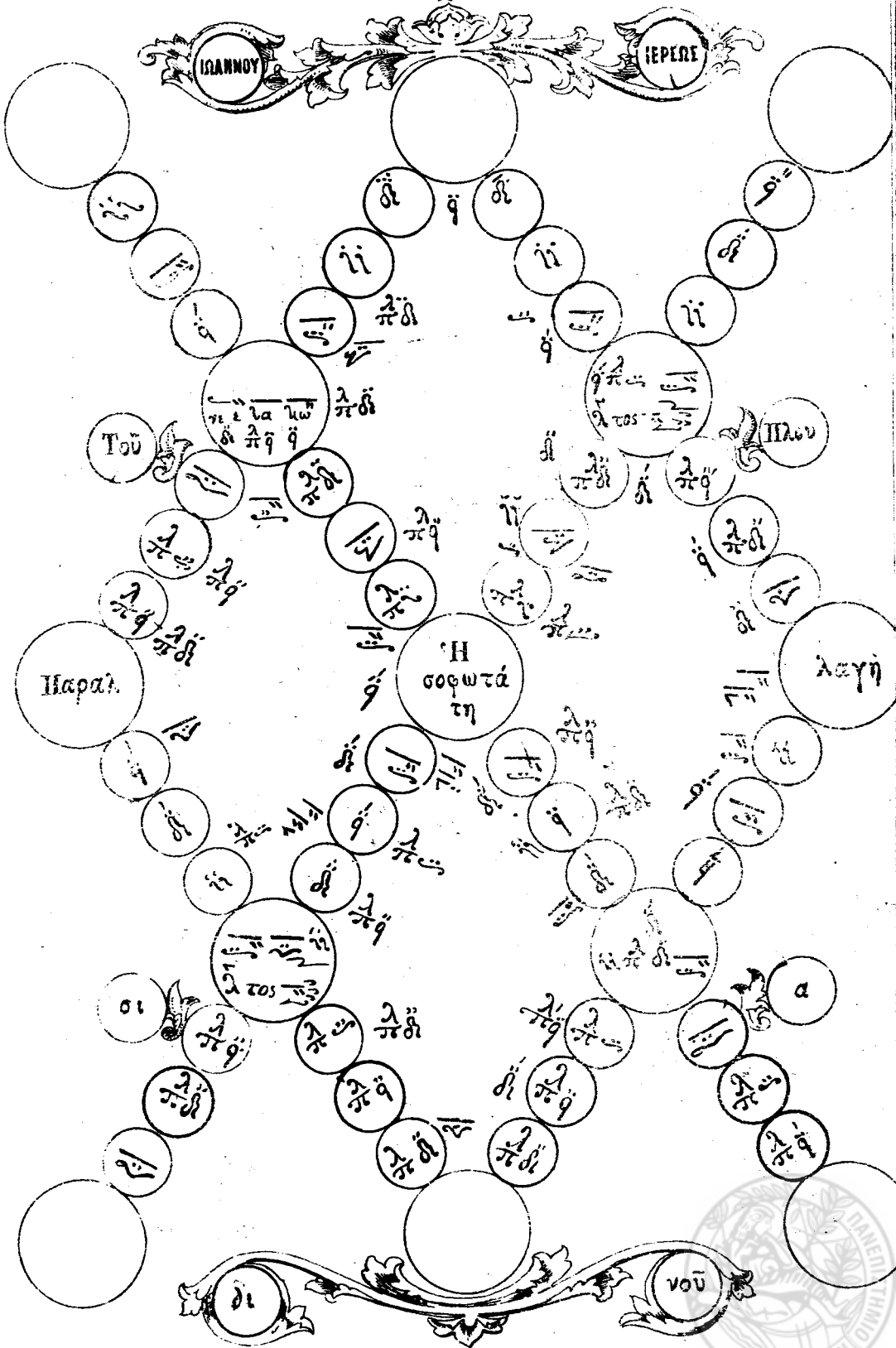
Α

ΤΟΥΤ

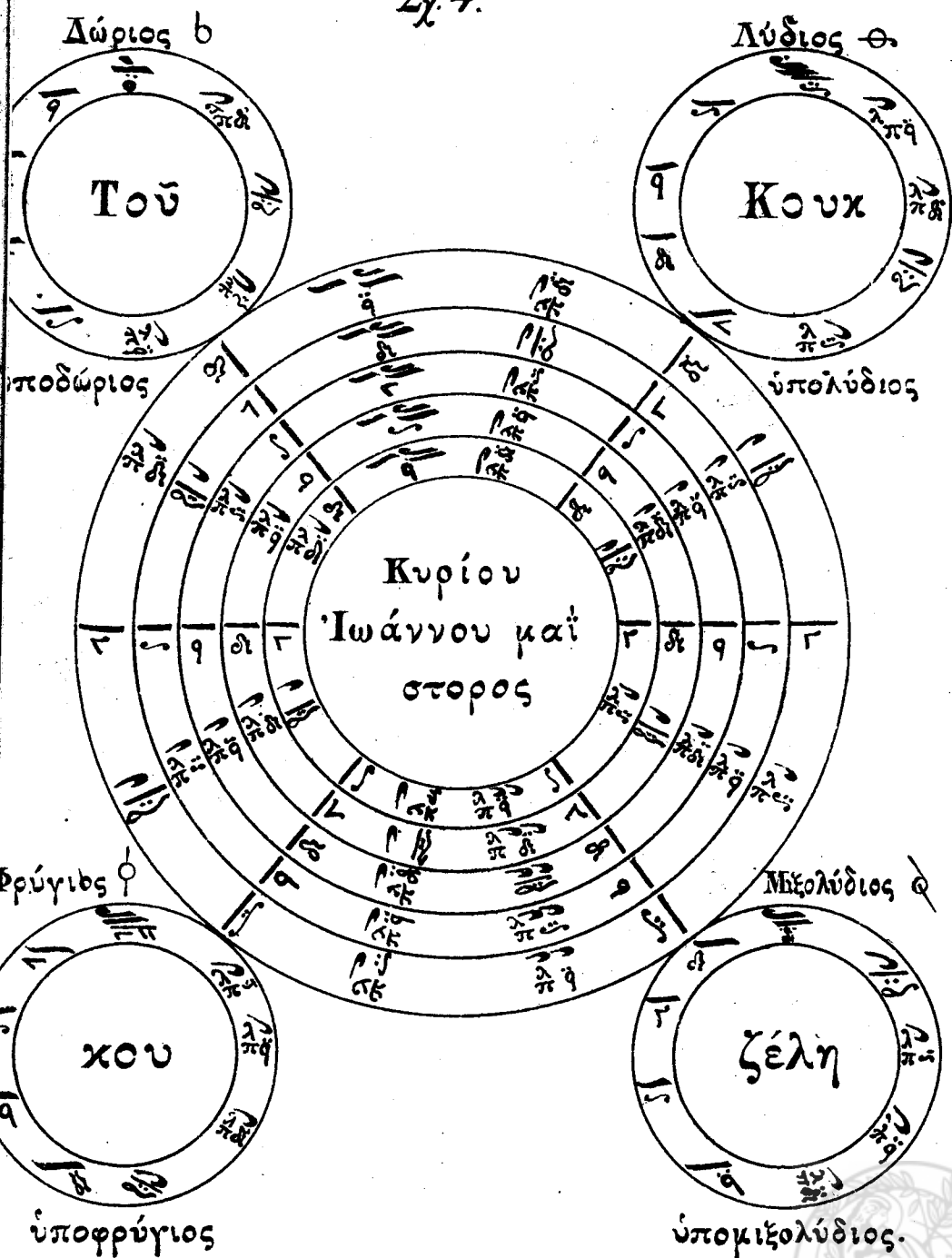
ΝΟΦΕΛΗΝΑΖΟΤΗ ΜΥΡΟΦΩΝΙ

ΤΟΥΤ ΜΠΑ ΧΕΙΡΟΓΟΛΗ Θ' ΟΥΘΕ ΠΟΙΝΘΕΝ. ΠΡΟΚΥΨΩ. ΤΧΧ' Ε

Σχ. 4.

Ὁδοσολία συχνάει· περίχρα πάντα
 παδοβαγιά τ' ἐγναίτ'· τὸν δ' ἐδωκ' ἡμῖν
 ἡ δρομολοριῶν ἐσθλὴν· ἡ δ' ἄχον ἐλπίσμεν
 ἀλῶν· σὺν τ' ἐνὶ τῇ πρὸς κρητὶν ἔχουσιν
 παδοβία τ' ἐπελοποννησία·

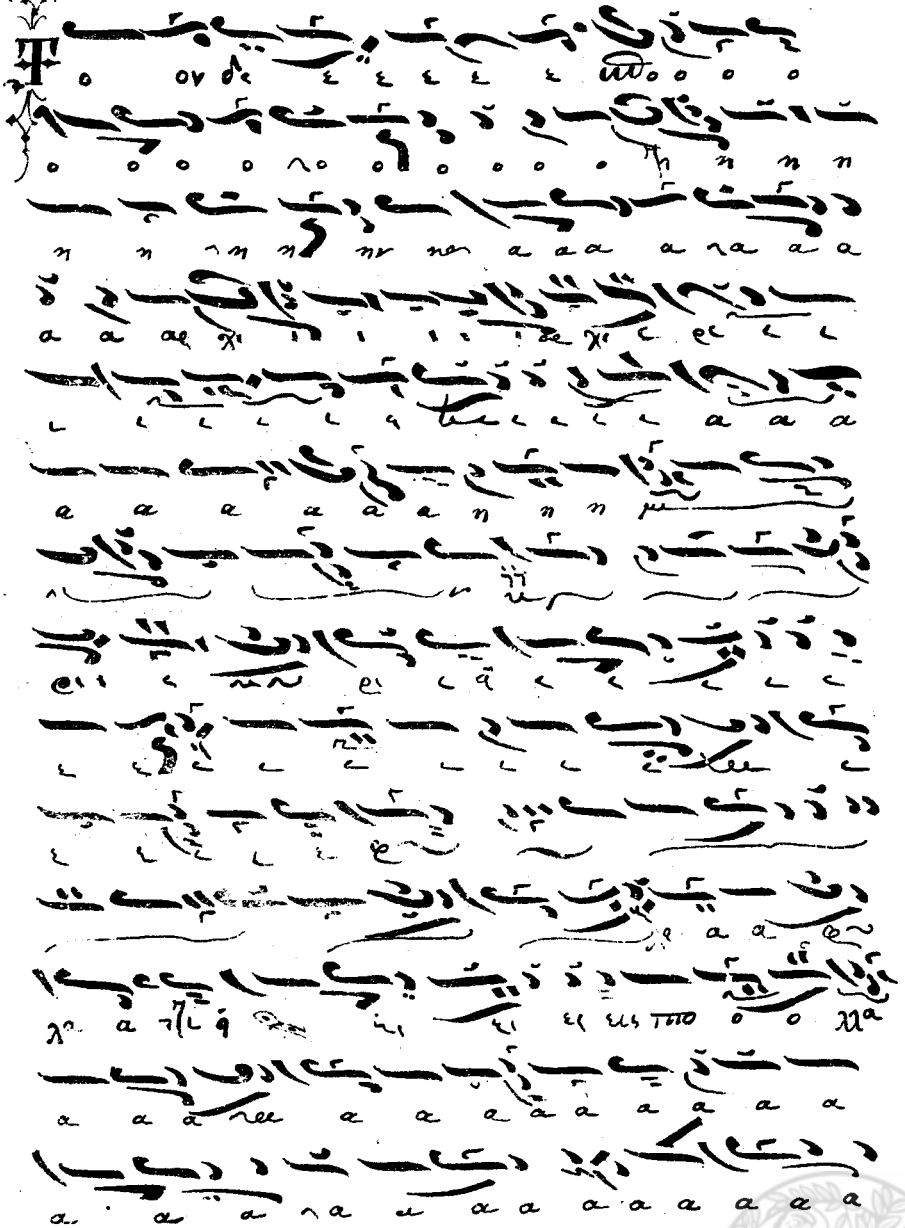
ἔχουσιν σεπ' ἡμῶν· εἰς τὴν αὖ ἀρχὴν τῆς
 ἰνδία τ' ἡ τοῖ τ' ἐνέχ' ἐπ' αὖ μνηστῆ
 οἷα πρὸς ἡμῶν σμεῖν τ' ἐσυχνέα·
 δόξα· ἔχουσιν τῇ

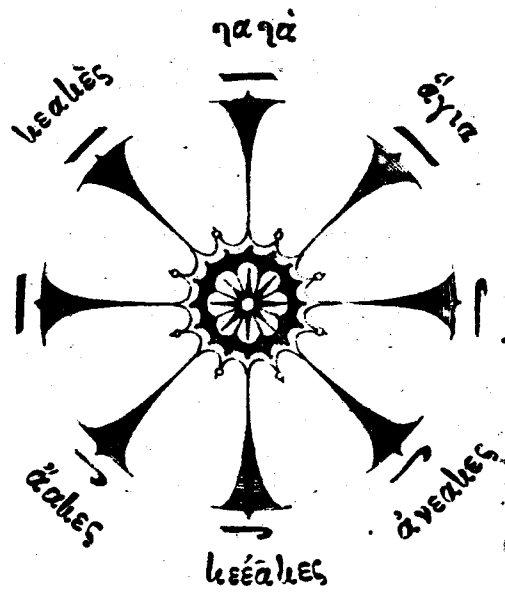
εἰ αὖ χαρὶς ἐπ' ἡ π' ὡς ὡς ἡ π' ὡς
 π' ἡ δ' ἡμῶν τῶν χεῖρα αὖ νῦν ὡς
 ἡ δ' ἡμῶν νεοσμεῖν ὡς δ' ὡς οἷα
 σμην μὲν ὡς τῶν δ' ἡμῶν δ' ὡς
 μετὰ τῶν νοσμεῖ αὖ τῶν τῶν ἡμῶν
 αὖ αὖ ὡς ὡς ἐπ' αὖ ὡς ὡς
 οἷα ἐπ' ὡς τῶν δ' ὡς ὡς ἐπ' ὡς
 ἐπ' ὡς τῶν δ' ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς

[illegible]

Τὸ παρὸν ἐστὶν τὸ παρ' ἐμὲ αἰωνίον γαμπαλαγὶ τῆς τοῦ χριστοῦ
μετὰ τῆς ἐκκοινωνίας ἡ χάρις αὐτοῦ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΙΣΤΩΡ ΚΟΥΚΚΟΥΖΕΛΗΣ

ΜΑΝΟΥΗΛ ΧΡΥΣΑΦΗΣ Ο ΝΕΟΣ

ΠΕΤΡΟΣ Ο ΜΠΕΡΕΚΕΤΗΣ

ΠΕΤΡΟΣ Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ

ΜΑΝΟΥΗΛ ΧΡΥΣΑΦΗΣ Ο ΑΡΧΑΙΟΣ

